ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΟΡΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΟΡΟΛΟΓΙΑ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ 8^{ου} ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

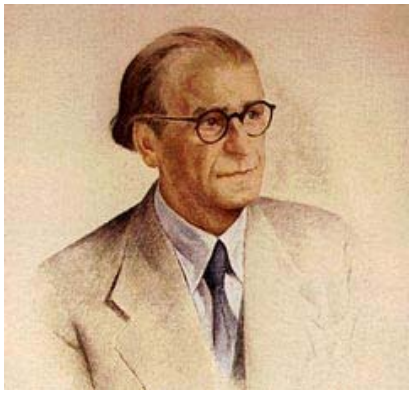

Αθήνα, 2011

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΟΡΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΟΡΟΛΟΓΙΑ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ 8^{ου} ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Αθήνα, 2011

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΟΡΟΛΟΓΙΑΣ

Τίτλος: **Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία**
Ανακοινώσεις 8ου Συνεδρίου

Αγγλικός τίτλος: **Hellenic Language and Terminology**
8th Conference Papers

Επιμέλεια έκδοσης: **Κώστας Βαλεοντής**

Εκδότης: Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας
Αρτέμιδος 6 & Επιδαύρου
15125 ΜΑΡΟΥΣΙ
τηλ. 210-8662069
ηλ-ταχ. valeonti@otenet.gr

© **2011** Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας

ISBN : 978–960–86069–8–2

Εκτύπωση-Βιβλιοδεσία: ΚΕΘΕΑ ΣΧΗΜΑ & ΧΡΩΜΑ
Παραγωγική μονάδα γραφικών τεχνών
57400 Σίνδος Θεσσαλονίκη
www.kethea-print.gr

Τα δικαιώματα της παρούσας έκδοσης ανήκουν στην Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας.
Το βιβλίο εκδόθηκε σε 500 αντίτυπα. Απαγορεύεται η καθ' οιονδήποτε τρόπο ανατύπωση, καταχώριση σε σύστημα αποθήκευσης και επανάκτησης ή μετάδοσης μέρους ή του συνόλου του βιβλίου αυτού, ή η διασκευή σε CD-ROM, χωρίς την έγγραφη άδεια του εκδότη και των συγγραφέων.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΟΡΟΛΟΓΙΑΣ

8ο Συνέδριο

«Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»

Αθήνα – 10-12 Νοεμβρίου 2011

Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων

Αφιερωμένο στον Μανόλη Τριανταφυλλίδη

Εναρκτήρια Συνεδρία:

Πέμπτη 10 Νοεμβρίου 2011, ώρα 19.00

Μεγάλη Αίθουσα Τελετών

Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Προπύλαια, Πανεπιστημίου 30

Διεξαγωγή:

Παρασκευή 11 και Σάββατο 12 Νοεμβρίου 2011

Συνεδριακό κέντρο του Ιδρύματος Ευγενίδου

Λεωφ. Συγγρού 387, Π. Φάληρο

ΣΥΝΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ:

- Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ)
- Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ)
- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)
- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
- Πανεπιστήμιο Κύπρου (ΠΚ)
- Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας (ΤΕΕ)
- Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης (ΕΛΟΤ)
- Οργανισμός για τη Διάδοση της Ελληνικής Γλώσσας (ΟΔΕΓ)

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Πρόεδρος:	Κώστας Βαλεοντής
Αντιπρόεδρος:	Άννα Λάμπρου-Γκόνου
Γ. Γραμματέας:	Τζάνος Ορφανός
Ταμίας:	Διονύσης Γιαννίμπας
Βοηθός Ταμία:	Πηνελόπη Παπαδοπούλου
Μέλη:	Ανδρέας Ανδρεόπουλος
	Σωτηρία Γραμμενίδου
	Σπύρος Δόικας
	Μαρία Καρδούλη
	Μαριάννα Κατσογιάννου
	Γιώργος Παυλάκος
	Πέτρος Πούγγουρας
	Γιάννης Σαριδάκης
	Κατερίνα Τοράκη
	Γιώργος Τσιάμας
	Στέλιος Φραγκόπουλος

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Πρόεδρος:	Παναγιώτης Κοντός
Α' Αντιπρόεδρος:	Άννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη
Β' Αντιπρόεδρος:	Μαριάννα Κατσογιάννου
Γεν. Γραμματέας:	Κώστας Βαλεοντής
Μέλη:	Διονύσης Γιαννίμπας
	Μαρία Γαβριηλίδου
	Παναγιώτα Καλαμβόκα
	Γιώργος Καραγιάννης
	Μαρία Καρδούλη
	Άννα Λάμπρου-Γκόνου
	Έλενα Μάντζαρη
	Γιώργος Ξυδόπουλος
	Τζάνος Ορφανός
	Πηνελόπη Παπαδοπούλου
	Θεοδόσης Τάσιος
	Γιώργος Τσιάμας
	Κατερίνα Τοράκη

Γραμματεία

Πηνελόπη Παπαδοπούλου	τηλ. 210 9323243, 6977529164
Αλέξης Αλεξόπουλος	τηλ. 210 2924925, 6974530533

Οικονομικά:

Διονύσης Γιαννίμπας	τηλ. 2299066432, 6973966199

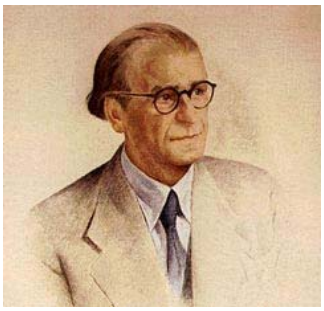

Μανόλης Τριανταφυλλίδης

(1883 – 1959)

«*Η θέση του* ***Μανόλη Τριανταφυλλίδη****, όταν κοιτάξει κανείς από τη σκοπιά του σήμερα τον πενηντάχρονο μόχθο του και τους καρπούς που έδωσε, είναι στη συμβολή της γλωσσικής και της εκπαιδευτικής ιστορίας μας. Ανήκει εξίσου και στις δύο […]. Άλλο δεν αγάπησε, δε στοχάστηκε, δεν προσπάθησε ποτέ παρά πώς να γνωρίσει καλύτερα αυτή τη ζωντανή γλώσσα, να απογράψει τους θησαυρούς της, να συντάξει τους κανόνες της – όχι σαν ιστορικός, λεξικογράφος ή γραμματικός που ενδιαφέρεται γι' αυτό καθαυτό το αντικείμενο της έρευνάς του. Αλλά σα δάσκαλος του Γένους που ξέρει τι σημασία έχει η γλώσσα για τη ζωή ενός ανθρώπου κι ενός λαού …*».

Ευάγγελος Παπανούτσος, «Ο Τριανταφυλλίδης και η παιδεία μας», στο *Μνήμη Μανόλη Τριανταφυλλίδη. Είκοσι χρόνια από το θάνατό του*, Θεσσαλονίκη, 1979, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, σ. 55-66.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η Οργανωτική Επιτροπή του 8ου Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία» εκφράζει τις θερμές ευχαριστίες της στον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών καθηγητή κ. Θεοδόσιο Πελεγρίνη για την παραχώρηση της Μεγάλης Αίθουσας Τελετών του Πανεπιστημίου για την διεξαγωγή της Εναρκτήριας Συνεδρίασης καθώς και στο Ίδρυμα Ευγενίδου για την παραχώρηση των συνεδριακών εγκαταστάσεών του για την διεξαγωγή των εργασιών του Συνεδρίου.

Ευχαριστεί, επίσης, την Διοίκηση του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας (ΤΕΕ) που ενέκρινε την κάλυψη της έκδοσης τούτου του τόμου με έξοδα του ΤΕΕ ως χορηγία προς το Συνέδριο.

Παρομοίως, ευχαριστεί όλους όσοι συνετέλεσαν στην πραγματοποίηση του Συνεδρίου, ηθικά ή υλικά, οι οποίοι αναφέρονται ονομαστικά σε άλλες θέσεις των Εντύπων του Συνεδρίου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελίδα

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ από τον Πρόεδρο της Οργανωτικής Επιτροπής Κώστα Βαλεοντή (Ομιλία κατά την Εναρκτήρια Συνεδρία του 8ου Συνεδρίου) 9

Μανόλης Τριανταφυλλίδης, *Ξενηλασία ή ισοτέλεια*: ένας αιώνας μετά Γιώργος Παπαναστασίου (Πανηγυρική ομιλία της Εναρκτήριας Συνεδρίας του 8ου Συνεδρίου) 12

Λεξικογραφία και ορολογία: Συμπεράσματα από τη σύγκριση δύο σύγχρονων νεοελληνικών λεξικών Χριστόφορος Χαραλαμπάκης (Προσκεκλημένος ομιλητής του 8ου Συνεδρίου) 27

ΕΝΟΤΗΤΑ 1 Γλωσσολογικές-Οντολογικές Αρχές της Ορολογίας 41

1 Ορολογία και Λεξικογραφία: Δύο θεματικά πεδία με συμπληρωματικούς στόχους, αλλά με εννοιολογικές και μεθοδολογικές διαφορές – Σημεία σύγκλισης και προτάσεις περαιτέρω εναρμόνισης Νομική Κουτσουμπάρη, Χριστίνα Σδούκου, Κώστας Βαλεοντής 43

2 Σύντομη ανάλυση του σχηματισμού όρων με στοιχεία ελληνικά ή ελληνικής προέλευσης στη Ρωσική και την Ουκρανική γλώσσα Oksana Snigovska, Ανδρέας Μαλαχίτης 73

3 Greek loanwords in the English language Kyriaki Aloizou 84

4 Θεωρητικές απόψεις μελέτης των όρων Ρουσλάνα Αλίπα 95

5 Αγγλικά δίλεκτα του τύπου Noun – Noun στο Διεθνές Πρότυπο ISO/IEC 2382-1: 1993 της βασικής ορολογίας πληροφορικής και τα ελληνικά ισοδύναμά τους στο Ελληνικό Πρότυπο ΕΛΟΤ 996-1 Ευάγγελος Τοπάλης, Κώστας Βαλεοντής 106

6 Μία έννοια – Ένας όρος – Πόσες λέξεις; Η νιλεκτικότητα των όρων Κώστας Βαλεοντής 125

7 Η ορολογική νοοτροπία Μαρία Καρδούλη 142

ΕΝΟΤΗΤΑ 2 Διδακτική και Ορολογία 153

8 Η γλώσσα των μαθηματικών στα σχολικά εγχειρίδια των δύο τελευταίων τάξεων του δημοτικού σχολείου Κωνσταντίνος Κεραμάρης, Ευγενία Μπαρμπαγιάννη 155

9 Planification d'un modèle lexicographique comprenant des mots à charge culturelle partagée pour les apprenants du FLE Athéna G. Delaki 165

10 Προβλήματα πρόσληψης της ορολογίας και θεωρίας στη μέση εκπαίδευση Καλλιόπη Πολυμέρου 177

ΕΝΟΤΗΤΑ 3 Ορολογία συγκεκριμένων θεματικών πεδίων – Λεξικογραφικές και ορογραφικές μελέτες – Συγχρονική και διαχρονική θεώρηση 191

11 Το κύριο όνομα στα ΜΜΕ. Ένα παράδειγμα: Τα εντυπωνύμια Άλκηστις Χιδίρογλου-Ζαχαριάδη 193

12 Economic activity in Greece without official currency: The terms and their economies Irene Sotiropoulou 203

13 Το γυμναστικό παράγγελμα Χρήστος Θεοδοσίου 218

14 Επιστημονική θεώρηση της λεξικογραφικής και λεξικολογικής ορολογίας σε μονόγλωσσα ελληνικά και ξένα λεξικά και εγχειρίδια γλωσσολογικών όρων: Η συμβολή της αρχαίας ελληνικής και λατινικής στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής γλωσσολογικής ορολογίας Σοφία Ζερδελή 227

15 Ορολογία συσχετιζόμενη με την οικονομία στην Αρχαία Κρήτη Ángel Martínez-Fernández 237
16 Η ΝΕ οικονομική ορολογία Stoyna Poromanska 251
17 Η αλληλεπίδραση ανάμεσα στην καθημερινή γλώσσα και την επιστημονική ορολογία: παράδειγμα από το πεδίο της Κοσμολογίας Αριστείδης Κοσιονίδης 260
ΕΝΟΤΗΤΑ 4 Ορολογικοί πόροι – Νέες τεχνολογίες και Ορολογία 269
18 MultiTerm: Το μέλλον στις βάσεις δεδομένων Βασιλική Κανιστρά 271
19 Τα κρυμμένα γλωσσάρια Διονύσης Γιαννίμπας, Πέτρος Πούγγουρας, Ευτυχία Καραγκούνη 282
20 The META-SHARE Schema for the Description of Language Resources Μαρία Γαβριηλίδου, Πένυ Λαμπροπούλου, Στέλιος Πιπερίδης..... 296
21 Προβλήματα και ελλείψεις στα Ελληνο-Ισπανικά και Ισπανο-Ελληνικά λεξικά Μαριάνο Βιγιέγας Ερνάντεθ..... 307
22 Διαδικτυακό ελληνοαγγλικό βιβλιοθηκονομικό λεξικό Ιωάννα Ανδρέου..... 317
23 EcoLexicon: το συγκείμενο ως παράγοντας διαμόρφωσης γνωσιακών βάσεων εξειδικευμένης ορολογίας Alejandro García Aragón 327
ΕΝΟΤΗΤΑ 5 Τυποποίηση Ορολογίας 341
24 Ορολογία διοίκησης έργων Κωνσταντίνος Κηρυττόπουλος..... 343
25 Ο όρος «ιδιωματική έκφραση» στην ελληνική και την ισπανική γλώσσα Ευλαμπία Κ. Χέλμη..... 351
ΕΝΟΤΗΤΑ 6 Διάχυση και χρήση των όρων – Ορολογική πολιτική και ρύθμιση 359
26 It is about time for a comprehensive terminology policy and implementation in Europe Jan Roukens 361
27 Γλωσσικό ζήτημα και επιστημονική ορολογία: μια διερεύνηση διαδρομών και συναντήσεων Κατερίνα Τοράκη..... 369
28 Η υπαγωγή της υψηλής προφορικότητας στον όρο «εικονική ευμένεια» Νικολέττα Τσιτσανούδη-Μαλλίδη 382
29 Οι ελληνικές λέξεις ως μέσο διεθνοποίησης εννοιών Eka Tchkoidze 392
ΕΝΟΤΗΤΑ 7 Δραστηριότητα φορέων και οργάνων Ορολογίας..... 401
30 Τα προσόντα του πιστοποιημένου διαχειριστή Ορολογίας σύμφωνα με την ECQA (European Certification & Qualification Association) Θάνος Μεντζελόπουλος..... 403
31 Ζητήματα Τυποποίησης στην Ορολογία – Ο ρόλος και οι δράσεις της Επιτροπής Ορολογίας ΤΕ21 του ΕΛΟΤ Μαριάννα Κατσογιάννου, Κατερίνα Τοράκη 415
32 Η Ερευνητική Υποδομή CLARIN Στέλιος Πιπερίδης, Πένυ Λαμπροπούλου, Μαρία Γαβριηλίδου 425
33 Η Ορολογία στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο – Μια σύγχρονη προσέγγιση Ροδόλφος Μασλίας..... 435
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ 446
INDEX OF AUTHORS 447

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

από τον Πρόεδρο της Οργανωτικής Επιτροπής Κώστα Βαλεοντή

(Ομιλία κατά την Εναρκτήρια Συνεδρία του 8ου Συνεδρίου)

Όπως κάθε δύο χρόνια, είμαστε πάλι εδώ, στο 8ο Συνέδριό μας, για την **ορολογία** και την ζωτική σημασία της για το παρόν και το μέλλον της **ελληνικής γλώσσας**. Η διοργάνωση των Συνεδρίων αυτών έχει συντελέσει στην ανάδειξη αφενός των πτυχών της Ορολογίας ως διεπιστημονικού κλάδου και αφετέρου των ζητημάτων ορολογίας στην ελληνική γλώσσα. Στόχος μας εξακολουθεί να είναι ο ***σύγχρονος ποσοτικός και ποιοτικός ορολογικός εμπλουτισμός της ελληνικής γλώσσας*** μέσω της **συνεργασίας** σε δύο κατευθύνσεις: **κατακόρυφα** ως *ενδοπεδιακής/ενδοτομεακής συνεργασίας* των *ειδικών* κάθε συγκεκριμένου θεματικού πεδίου (τομέα) και **οριζόντια** ως *διαπεδιακής/διατομεακής συνεργασίας* των *ειδικών* των διάφορων τομέων συνεπικουρούμενων από τους *ειδικούς* του τομέα Ορολογία. Δεν είναι δυνατή η ορολογική *εμβάθυνση*, *συστηματοποίηση* και *εναρμόνιση* χωρίς την συμμετοχή των *ειδικών*. Δυστυχώς, όμως, ελάχιστα συλλογικά όργανα των *ειδικών* έχουν ευαισθητοποιηθεί ως τώρα. Τα περισσότερα δεν έχουν συνειδητοποιήσει ότι είναι «**χρέος τους**» το ορολογικό *νοικοκύρεμα* των τομέων τους. Η ΕΛΕΤΟ και οι συνδιοργανωτές των Συνεδρίων «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία» έχουν δείξει το δρόμο. Η ΕΛΕΤΟ και τα όργανά της έχουν δημιουργήσει ελληνική ορολογική ***τεχνογνωσία*** και ***παραγωγή*** και τις διαθέτουν δωρεάν, καταρχήν στο – αποδεδειγμένα αδιάφορο – ελληνικό κράτος, αλλά και σε κάθε ενδιαφερόμενο φορέα.

Το 8ο Συνέδριο είναι αφιερωμένο στον μεγάλο γλωσσολόγο **Μανόλη Τριανταφυλλίδη** (τον «δάσκαλο του Γένους» όπως τον αποκαλεί ο Ευάγγελος Παπανούτσος), ο οποίος αφιέρωσε τους μόχθους μιας ζωής στην μελέτη της νεοελληνικής γλώσσας και στην ανάδειξη και συστηματοποίηση των κανόνων της, αλλά και, μετά τον θάνατό του, όλη την περιουσία του για να συνεχιστεί ο ιερός σκοπός. Για τον **Μανόλη Τριανταφυλλίδη**, προσφέρθηκε να μας μιλήσει απόψε, στην Εναρκτήρια Συνεδρία του 8ου Συνεδρίου, ο Επίκουρος Καθηγητής Ιστορικής Γλωσσολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και Διευθυντής του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών (ιδρύματος Τριανταφυλλίδη) **Γιώργος Παπαναστασίου**, με θέμα «Μανόλης Τριανταφυλλίδης, *Ξενηλασία ή ισοτέλεια*: ένας αιώνας μετά», τον οποίο και ευχαριστούμε θερμά. Δυο λόγια σχετικά με την *ξενηλασία* από την άποψη της επιστήμης της Ορολογίας. Η ορολογία ενός θεματικού πεδίου αναδεικνύεται και αναπτύσσεται στο μέτωπο ανάπτυξης της γνώσης του πεδίου. Σήμερα ισχύουν διατυπωμένες *διαγλωσσικές αρχές* για την απόδοση σε μια γλώσσα των όρων που πρωτοδημιουργήθηκαν σε άλλη γλώσσα· ο *δανεισμός*, ακόμα και ο άμεσος, είναι επιτρεπτός

τρόπος, αλλά καταρχήν δίνεται προτεραιότητα στην κάθε «τοπική» γλώσσα. Εάν οι ειδικοί του πεδίου αναλάβουν – όπως έχουν **χρέος** να κάνουν – να μεταφέρουν στην ελληνική γλώσσα αμέσως την νέα γνώση, καθώς αυτή δημιουργείται, ο *δανεισμός* θα είναι περιορισμένος εκεί όπου είναι απαραίτητος και δεν θα παγιώνονται *δάνεια* σε τέτοιο βαθμό ώστε η απομάκρυνσή τους να είναι πράγματι *ξενηλασία*.

Εκτός από την **ΕΛΕΤΟ** και το **Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών** συνδιοργανωτές του 8ου Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία» είναι και: το **Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο**, το **Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης**, το **Πανεπιστήμιο Κύπρου**, το **Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας**, ο **Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης** και ο **Οργανισμός για την Διάδοση της Ελληνικής Γλώσσας**. Η Οργανωτική Επιτροπή συγκροτήθηκε από εκπροσώπους των συνδιοργανωτών και διεξήγαγε όλες τις απαιτούμενες εργασίες της διοργάνωσης. Το **Ίδρυμα Ευγενίδου** προσφέρθηκε να φιλοξενήσει τις εργασίες του Συνεδρίου στο εξαιρετικό αμφιθέατρό του. Η εμπειρία των συνέδρων του 7ου Συνεδρίου από τον συνεδριακό χώρο και την τεχνική εξυπηρέτηση είναι ακόμα ζωντανή.

Η Επιστημονική Επιτροπή του 8ου Συνεδρίου, με πρόεδρο τον ομότιμο καθηγητή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών **Παναγιώτη Κοντό**, έκρινε με αυστηρά κριτήρια τις 41 προτάσεις για ανακοίνωση που υποβλήθηκαν και ενέκρινε τις 38 από αυτές, τηρώντας την παράδοση ενός Συνεδρίου υψηλής στάθμης. Υποβλήθηκαν τελικά κείμενα για τις 33 από τις εγκεκριμένες ανακοινώσεις, οι οποίες και περιελήφθησαν στο πρόγραμμα του Συνεδρίου. Ανάμεσα σ' αυτές και 8 ανακοινώσεις ξένων ομιλητών από πανεπιστήμια του εξωτερικού, φίλων της ελληνικής γλώσσας· οι 7 από αυτούς θα παρουσιάσουν την ανακοίνωσή τους στα ελληνικά. Στους εγκεκριμένους ομιλητές, ως προσκεκλημένος ομιλητής από την Οργανωτική Επιτροπή, προστέθηκε ο καθηγητής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών **Χριστόφορος Χαραλαμπάκης**, γλωσσολόγος με ιδιαίτερο έργο στην αρχαία και νέα ελληνική διαλεκτολογία και ηλεκτρονική λεξικογραφία, τη σχέση γλώσσας και λογοτεχνίας και τη γλώσσα της εκπαίδευσης, με έμφαση στην αξιοποίηση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και της υψηλής τεχνολογίας. Ο κ. **Χαραλαμπάκης** – σε ειδική ανακοίνωση – θα μιλήσει για την αντιμετώπιση της ορολογίας στα γενικά λεξικά και θα αναπτύξει τα συμπεράσματά του από την σύγκριση δύο σύγχρονων νεοελληνικών γενικών λεξικών, συμβάλλοντας καίρια στη συζήτηση της σχέσης και συνεργασίας μεταξύ των δύο επιστημών, της Λεξικογραφίας και της Ορολογίας.

Το 8ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία» θα κλείσει (μεθαύριο το απόγευμα) με μία δίωρη Ανοικτή Συζήτηση με θέμα: «*Επιστημονική Ορολογία και Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ)*», στην λογομήγυρη (πάνελ) της οποίας θα συμμετάσχουν διακεκριμένοι συνομιλητές

από τον χώρο των ΜΜΕ, της επικοινωνίας και της επικοινώνησης της επιστήμης. Η παρακολούθηση και συμμετοχή στην Ανοικτή Συζήτηση θα είναι ελεύθερη για το κοινό.

Εκ μέρους του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΛΕΤΟ ευχαριστώ όλους τους συντελεστές της διοργάνωσης του Συνεδρίου, τους φορείς και ιδιαίτερα τα πρόσωπα, τους – πάντα συνεπείς – χορηγούς των Συνεδρίων μας και τους ομιλητές και συγγραφείς των ανακοινώσεων· και, τέλος, όλους εσάς που αφιερώσατε την βραδιά σας στην σημερινή εκδήλωση. Με πολλούς από σας θα έχουμε την ευκαιρία να παρακολουθήσουμε μαζί και τις εργασίες του Συνεδρίου, αύριο και μεθαύριο, και να συζητήσουμε για τα ειδικά θέματα, αλλά και – μέσω αυτών – για την γενικότερη πορεία της Ορολογίας σε εθνικό και σε διεθνές επίπεδο.

Κώστας Βαλεοντής
Πρόεδρος της ΕΛΕΤΟ

Μανόλης Τριανταφυλλίδης, *Ξενηλασία ή ισοτέλεια*: ένας αιώνας μετά

Γιώργος Παπαναστασίου

(Πανηγυρική ομιλία της Εναρκτήριας Συνεδρίας του 8ου Συνεδρίου)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος του κειμένου είναι να παρουσιάσει το περίφημο έργο του Μ. Τριανταφυλλίδη, *Ξενηλασία ή ισοτέλεια; Μελέτη περί των δανείων της νέας ελληνικής*, το οποίο δημοσιεύτηκε το 1905. Οι απόψεις που εκφράζονται σε αυτό διατηρούν την επικαιρότητά τους, καθώς και σήμερα ακούμε φωνές που υποστηρίζουν την αποβολή των ξένων λέξεων από την ελληνική γλώσσα. Παρουσιάζονται οι ιδεολογικές πλευρές αυτής της τάσης, με το αυτονόητο συμπέρασμα ότι αποβολή των ξένων λέξεων από την οποιαδήποτε γλώσσα σημαίνει άρνηση της ιστορίας του λαού που την ομιλεί.

Manolis Triandaphyllidis, *Xenilasia or isoteleia*: one hundred years later

Georgios Papanastassiou

ABSTRACT

This paper aims at presenting Triandaphyllidis' famous work *Xenilasia or isoteleia, A study on the loans of Modern Greek*, published in 1905. The ideas expressed in it are still relevant, because we keep hearing voices in favour of the expulsion of foreign words from the Greek language. The ideological aspect of this trend is also presented, with the obvious conclusion that the expulsion of foreign words from any language entails the negation of its speakers' history.

0 Εισαγωγή

Στόχος της συνεισφοράς[1] μου στο 8ο Συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Ορολογίας, το οποίο είναι αφιερωμένο στον Μ. Τριανταφυλλίδη, δεν είναι βεβαίως να παρουσιάσω το σύνολο της επιστημονικής του προσφοράς, η οποία βρίσκεται συγκεντρωμένη στους οκτώ

[1] Ευχαριστώ θερμά τον Πρόεδρο της Ελληνικής Εταιρείας Ορολογίας κ. Κ. Βαλεοντή και τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου της Ελληνικής Εταιρείας Ορολογίας για την πρόσκληση που μου απηύθυναν να εκφωνήσω την κεντρική ομιλία του 8ου Διεθνούς Συνεδρίου της Εταιρείας. Μεταφέρω, επίσης, τις θερμές ευχαριστίες του Διοικητικού Συμβουλίου του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών, του γνωστού Ιδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη, για το γεγονός ότι το 8ο Συνέδριο της Εταιρείας είναι αφιερωμένο στον μεγάλο Έλληνα γλωσσολόγο.

ογκώδεις τόμους των *Απάντων* του και σε άλλα μεμονωμένα έργα, όπως η *Νεοελληνική Γραμματική της δημοτικής* ή τα *Οικογενειακά μας ονόματα.* Στο παρόν κείμενο θα αναφερθώ[2] ειδικά στην περίφημη *Ξενηλασία ή ισοτέλεια; Μελέτη περί των ξένων λέξεων της νέας ελληνικής*, και η επιλογή μου αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι, παρά τις ιδιαίτερες συνθήκες που ίσχυαν κατά την εποχή της συγγραφής της, η εκτενής αυτή μελέτη παραμένει επίκαιρη, καθώς τα ιδεολογήματα που οδήγησαν τον Τριανταφυλλίδη στη σύνταξή της δεν έχουν εκλείψει ακόμη και σήμερα.

1 Η *Ξενηλασία ή ισοτέλεια* του Μ. Τριανταφυλλίδη

Η *Ξενηλασία ή ισοτέλεια* γράφεται δεκαεπτά χρόνια μετά *Το ταξίδι μου*, του Γ. Ψυχάρη (1888), και έξι χρόνια πριν από τη συνταγματική καθιέρωση της καθαρεύουσας[3] ως επίσημης γλώσσας του κράτους (1911), μέσα σε ένα πλαίσιο όπου το γλωσσικό ζήτημα βρίσκεται στο επίκεντρο της πολιτικής, κοινωνικής και πνευματικής-πολιτιστικής ζωής του τόπου. Επίσης, σε μια εποχή κατά την οποία στην ελληνική γλωσσολογική επιστήμη κυριαρχεί η φυσιογνωμία του καθηγητή Γεωργίου Χατζιδάκι, ο οποίος, αν και παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στη δημιουργία έντονου ενδιαφέροντος για τη μελέτη της δημώδους γλώσσας, είναι υπέρμαχος της καθαρεύουσας. Το πρώτο αυτό έργο του Τριανταφυλλίδη, που κυκλοφορεί όταν ο ίδιος είναι μόλις 22 ετών, εντυπωσιάζει με την πληρότητά του, προδίδοντας τη γνώση της ιστορίας της ελληνικής και την καθαρότητα της γλωσσολογικής σκέψης του συγγραφέα. Αλλά και την καθαρή ματιά με την οποία αντικρίζει τα πράγματα ένας νεαρός επιστήμονας, απόφοιτος ενός συντηρητικού πανεπιστημίου, και μαθητής του Χατζιδάκι.

1.1 Ορισμός των δανείων

Ήδη στην Εισαγωγή ο Τριανταφυλλίδης δηλώνει ότι «θα διαλάβωμεν περί των ξένων λέξεων, αι οποίαι καθ' εκάστην εμφανίζονται εις την λαλουμένην, εν μέρει περιτταί, εν μέρει αναγκαίαι, και αι οποίαι και εις το μέλλον, ας το ελπίσωμεν, δεν θα παύσουν να μας επισκέπτωνται μαζί με τον πολιτισμόν».[4] Η ευχή αυτή του Τριανταφυλλίδη αφενός ξεκαθαρίζει από την αρχή τη στάση του απέναντι στον λεξιλογικό δανεισμό και αφετέρου

---

[2] Άλλα κείμενα του Τριανταφυλλίδη που αναφέρονται στο λεξιλόγιο είναι η ολοκληρωμένη μορφή της διατριβής του *Die Lehnwörter der mittelgriechischen Vulgärliteratur* (1909) και τα άρθρα του «Τα "ντόρτικα" της Ευρυτανίας. Συμβολή στα ελληνικά "μαστόρικα"» (1915) και «Ελληνικές συνθηματικές γλώσσες» (1953)· σε αυτά μπορούν να προστεθούν βέβαια τα ποικίλα δημοσιεύματά του που αφορούν την ορθογραφία.

[3] Βλ., μεταξύ άλλων, Papanastassiou [2010] με τη βιβλιογραφία που παρατίθεται για το γλωσσικό ζήτημα. Επίσης, βλ. Μπαμπινιώτης (επιμ.), [2011].

[4] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 11].

δείχνει τη σύνδεση που υπάρχει ανάμεσα στα δάνεια και στις – αναπόφευκτες και βεβαίως επιθυμητές – πολιτισμικές ανταλλαγές μεταξύ των λαών. Για τον ορισμό των δανείων ο Τριανταφυλλίδης ανατρέχει στον Noreen: «λέξεις ξέναι είναι όσες εισήχθησαν εις χρήσιν ληφθείσαι ουχί εξ αυτής της εγχωρίου γλώσσης αλλά έξωθεν, αδιάφορον αν εκ ζώσης γλώσσης ή μη, αν εκ συγγενούς ή μη, αν εκ της αρχαιοτέρας φάσης της γλώσσης ή εκ των διαλέκτων».[5] Καθιστά, επομένως, από την αρχή σαφές ότι, παρά τις κρατούσες αντιλήψεις, δάνεια δεν είναι μόνο οι λέξεις που προέρχονται από άλλες γλώσσες αλλά και αυτές που μια γλώσσα δανείζεται από παλαιότερη φάση της ιστορίας της, όπως πολύ συχνά συνέβη με τη νέα ελληνική, η οποία δανείζεται από την αρχαία.[6] Παρατηρεί επίσης ότι η εκκαθαριστική λογική της καθαρεύουσας, η ονομαζόμενη *ξενηλασία*, περιορίζεται σε λέξεις τουρκικής, ιταλικής, σλαβικής, αλβανικής, συχνά γαλλικής, ακόμη και λατινικής προέλευσης, «εφ' όσον οι γράφοντες τας γνωρίζουν και τας θεωρούν ξένας ακόμη. Δεν είπαμεν εφ' όσον τας αισθάνονται, επειδή δεν θα ευρισκόμεθα εις την αλήθειαν και ίσια ίσια εκ της επικρατούσης πλάνης ότι αισθανόμεθα τας λεγομένας ξένας λέξεις απορρέει κατά μέγα μέρος η κατ' αυτών κατακραυγή και η περί αυτών αμφισβήτησις».[7] Επομένως, ο Τριανταφυλλίδης αποσαφηνίζει ότι τα δάνεια, ακόμη και αυτά από άλλες γλώσσες, δεν τα αντιλαμβανόμαστε ως τέτοια, επειδή έχουν καταστεί κομμάτι της ελληνικής, αφού «αν καταφύγωμεν εις το γλωσσικόν αίσθημα του απαιδεύτου, του μη γνωρίζοντος ξένας γλώσσας και μη διδαχθέντος ποτέ περί ξένων λέξεων […] θα πεισθώμεν ότι αυτός δεν ηξεύρει από ξένας λέξεις. Κάθε λέξις που μεταχειρίζεται ομιλών, ξένης καταγωγής ή όχι, αφομοιωμένη τυπικώς και φωνητικώς με τας επιλοίπους λέξεις της γλώσσης του, είναι ισότιμον μέλος του λεκτικού του θησαυρού».[8]

Ο ορισμός των δανείων που δέχεται και χρησιμοποιεί ο Τριανταφυλλίδης τον οδηγεί στο αναπόφευκτο συμπέρασμα ότι «αν όλοι οι Έλληνες ομιλούντες λέγουν *πατάτες*, *κάλτσες*, *μπρίκι*, *τουφέκι*, *κορδόνι*, *άντζες* ό,τι οι αρχαίοι έλεγαν ή θα έλεγαν *γεώμηλα*, *περικνημίδες*, *πρόχους*, *τυφέκιον*, *θώμιγξ*, *ιγνύαι*, ελληνικαί λέξεις είναι δι' ημάς σήμερον αι πρώται και όχι αι δεύτεραι, τας οποίας κανείς νέος Έλλην δεν ετόλμησε ποτέ να εκστομίση ομιλών την μητρικήν του γλώσσαν, την νέαν ελληνικήν, ξέναι δε είναι αι δεύτεραι, η *πρόχους* και η *θώμιγξ*, αφού, μολονότι αναφέρονται εις γνωστά του πράγματα, χρειάζεται λεξικόν διά να τας καταλάβη.»[9] «Διατί τώρα, πότε και πώς ήλθεν εις την γλώσσαν μας η *κάλτσα* και από ποίαν

---

5 Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 12].

6 Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 12].

7 Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 14].

8 Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 15].

9 Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 16].

γλώσσαν, το ότι το *κρεβάτι* είναι λέξις λατινική απαντώσα ήδη εις το Ευαγγέλιον και ευρισκομένη εις τα χείλη του ελληνικού έθνους ήδη προ δισχιλίων σχεδόν ετών μαζί με την *σκάλα*, το ότι το *πανί*, η *σούβλα* και η *βάρκα* ωσαύτως υπάρχουν εις την γλώσσαν μας από πολλών αιώνων και εις ποίον λόγον οφείλεται η είσοδος αυτών των λέξεων, αυτό είναι δουλειά του φιλολόγου και του γλωσσολόγου […].»[10] «Όλοι μας μεταχειριζόμεθα λέξεις παντοειδούς προελεύσεως, όλοι μας λέγομεν συχνά πυκνά λέξεις καθώς: *αγγαρεία*, *αβαρία*, *αμυγδαλιά*, *τίγρις*, *βιβλίο*, *λάβαρον*, *βουνό* […]· αλλά αι λέξεις αυταί δεν είναι πλέον περσικαί, αραβικαί, σημιτικαί, μηδικαί, αιγυπτιακαί, ασσυριακαί […]. Όλαι αυταί αι λέξεις κατάγονται μεν η καθεμιά από άλλην ξένην γλώσσαν, αλλά προ πολλού εχρίσθησαν ελληνικαί· […] όλαι αυταί αι λέξεις έγιναν μέλη της ιδίας γλώσσης, κλίνονται με τον ίδιον τρόπον, υπάγονται εις την ίδιαν γραμματικήν και τον ίδιον γλωσσικόν διάκοσμον, λέγονται από τους ίδιους ανθρώπους, ανήκουν εις την γλώσσαν των νέων Ελλήνων, εξελληνισθείσαι παρουσιάζουν τα ίδια φαινόμενα με τας γνησίας ελληνικάς λέξεις και δι' αυτό είναι ελληνικαί […].»[11] Ως αποδείξεις ότι τα δάνεια έχουν ελληνοποιηθεί, ο Τριανταφυλλίδης αναφέρει ότι: (1) Οι ξένες λέξεις είναι εύχρηστες σε μεταφορές· αυτό σημαίνει ότι έχουν πλήρως εξελληνιστεί, με τρόπο που «διαλάμπει όλη η φαντασία και όλη η αγχίνοια του λαού που τας εδημιούργησε».[12] Στη συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων οι λέξεις αυτές είναι εντελώς αναντικατάστατες. Ακόμη και αν πούμε τον *τενεκέ λευκοσίδηρο*, η φράση *είναι τενεκές* δεν αλλάζει. (2) Τα δάνεια σχηματίζουν πολλά σύνθετα και παράγωγα: «[…] και παράγωγα σχηματίζουν, καθώς κάθε άλλη νεοελληνική λέξις, και σύνθετα, ακόμη δε προσκολλώνται και εις άλλας λέξεις και καταλήξεις ξένης καταγωγής· συχνά εκφράζουν ιδιαιτέρας αποχρώσεις, συχνά εδημιούργησαν εις την γλώσσαν θέσιν ιδιαιτέραν ή ανεπλήρωσαν ανάγκην της γλώσσης […].»[13]

Καταλήγει, επομένως, υποστηρίζοντας ότι «αι ξέναι λέξεις αι οποίαι θεωρούντο ξέναι δεν είναι ξέναι με την σημασίαν που τας νομίζουν, αφού μορφωμένοι και αμόρφωτοι δεν τας αισθάνονται ως τοιαύτας· απλώς είναι λέξεις ελληνικαί με καταγωγήν ξένην και τίποτε

---

[10] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 16]. Και βέβαια τα πράγματα περιπλέκονται όταν διαπιστώνεται ότι π.χ. ένα νεοελληνικό επίθημα μπορεί να έχει δύο προελεύσεις, μία ελληνική και μία ξένη, οπότε η προσπάθεια αποβολής από τη γλώσσα του ξένου στοιχείου είναι προφανώς αδιέξοδη: «Τι έχει να κάμη αν η κατάληξις *-άρι* εις μεν το *ζευγάρι* κατάγεται από την αρχαίαν ελληνικήν, εις δε το *αλφαβητάρι* από την λατινικήν. Τι πειράζει ότι η κατάληξις *-άδα* εις μεν την *κιτρινάδα*, τις *κρυάδες* προήλθεν από την ιταλικήν -ada, ενώ εις την *λαμπάδα* και τις *αγελάδες* εσώθη ο αρχαίος τύπος *-άς*, *-άδος*.» [Τριανταφυλλίδης 1963, 16-17]

[11] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 20].

[12] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 74].

[13] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 134].

περισσότερον.»[14]

Από την άλλη, λέξεις όπως *φανατισμός*, *πατριωτισμός*, *ουτοπία*, *επιρροή* κτλ. ήταν άγνωστες στους Έλληνες, αλλά, επειδή δεν δίνουν την εντύπωση δανείων, κανείς δεν ενοχλείται από αυτές. «Ο λόγος είναι ότι μία λέξις νομίζεται ότι εξελληνίσθη όταν συμφωνή φωνητικώς και τυπικώς προς την αρχαίαν γραμματικήν· αδιάφορον αν εις την γλώσσαν που ομιλούν όλοι οι σημερινοί Έλληνες υπάρχη ο φθόγγος *τσ* (*τσίπα*, *τσιμπώ*, *έτσι*), αν υπάρχη η κατάληξις *-ι*, *-ιού* (*παιδί -ιού*, *μάτι -ιού*, *χέρι -ιού*)· το *παπούτσι* δεν είναι ελληνική λέξις επειδή δεν ευαρμοστεί εις την αρχαίαν γραμματικήν, εις τον γραπτόν λόγον. Ο *σανός* πάλιν είναι σλαβική λέξις· και όμως κανείς δεν την πειράζει, επειδή δεν φαίνεται· οι περισσότεροι μάλιστα την νομίζουν αρχαίαν ελληνικήν, καθώς αρχαίας ελληνικάς νομίζουν οι πολλοί και την *αυτοψίαν*, την *στατιστικήν*, τον *εγωισμόν*, λέξεις που έπλασαν οι ξένοι κάκιστα από ελληνικά στοιχεία.»[15]

1.2 Ο δανεισμός ως χαρακτηριστικό όλων των γλωσσών

Βασικό σημείο της επιχειρηματολογίας του Τριανταφυλλίδη είναι ότι ο λεξιλογικός δανεισμός είναι χαρακτηριστικό όλων των ζωντανών γλωσσών, και βέβαια συνέβη και σε παλαιότερες περιόδους της ελληνικής, συγκεκριμένα στην αρχαία, την οποία οι οπαδοί της καθαρεύουσας θεωρούν πρότυπο. Αν λοιπόν ορίσουμε τα δάνεια ως «λέξεις που εισήλθαν εις την γλώσσαν μας από τας ξένας γλώσσας»,[16] τότε θα πρέπει να προγράψουμε λέξεις όπως *αμύγδαλον*, *ρόδον*, *βιβλίον*, *μίτρα*, *μαγεύω*, *βασανίζω* κτλ., γιατί και αυτές ήταν ξένες για τους αρχαίους, οι οποίοι, αν είχαν κάνει την ίδια σκέψη, θα έπρεπε να τις είχαν διώξει και αυτοί από τη γλώσσα τους.[17] «Αν δε χιλιετηρίδες κατέστησαν ελληνικά το *αμύγδαλον* και το *ρόδον*, δεν είναι άδικον να μη θεωρήσωμεν ελληνικά το *ακουμπώ*, τον *ρήγα*, το *κρεβάτι* και το *καπίστρι*, την *κάμαρα* και το *σκαμνί*, λέξεις αι οποίαι ήδη από την λατινικήν εισήλθαν εις την γλώσσαν μας και αριθμούν βίον σχεδόν δισχιλιετή εις αυτήν; Η μόνη διαφορά μεταξύ του *βιβλίου* και του *παπουτσιού* είναι ότι εκείνο μεν είχε πολιτογραφηθεί ήδη εις την αρχαίαν, τούτο δε μόνον εις την νέαν· αλλά μήπως και αυτή δεν έχει δικαίωμα να προσλάβη και αφομοιώση ξένας λέξεις καθώς έκαμνεν η αρχαία, καθώς κάμνει κάθε γλώσσα;»[18]

---

[14] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 21].
[15] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 23-24].
[16] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 21].
[17] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 21-22].
[18] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 22].

1.3 Σε τι χρησιμεύουν τα δάνεια

«Η είσοδος των ξένων λέξεων εις τας γλώσσας οφείλεται πάντοτε εις κάποιον λόγον, φανερόν ή λανθάνοντα· ή η ξένη λέξις γίνεται γνωστή μαζί με νέον αντικείμενον, ή η εμφάνισίς της συνδέεται με τελειοποίησιν γνωστού ήδη και ωνομασμένου πράγματος, ή είναι αποτέλεσμα ξένης επιβολής, ξένης κυριαρχίας, ή οφείλεται απλώς εις ξενομανίαν, πιθηκισμόν κτλ. Ανεξαρτήτως όμως του λόγου ο οποίος συνήργησεν εις τούτο, οιαδήποτε και αν ήτο η αφορμή η προκαλέσασα την εξαφάνισιν της τυχόν προϋπαρχούσης εγχωρίου λέξεως και την επικράτησιν της ξένης, όταν μια φορά έχη γενικευθή πλέον η χρήσις της, όταν η ξένη λέξις εισελθούσα εις γενικήν χρήσιν διετέλεσεν ολοκλήρους εκατονταετηρίδας μέλος της γλώσσας η οποία την επολιτογράφησε, αποκτά δικαιώματα αναφαίρετα.»[19]

Αναφέροντας παραδείγματα από γλώσσες όπως τα γαλλικά, ο Τριανταφυλλίδης αναδεικνύει τον δανεισμό ως παράγοντα εμπλουτισμού του λεξιλογίου. «Εις όλας τας γλώσσας αι ξέναι λέξεις πάντοτε συνετέλεσαν και συντελούν εις πλουτισμόν του λεξικού των· αντί ν' αντικατασταθούν υπό των εγχωρίων λέξεων, διατηρούνται εν χρήσει πλησίον αυτών ή των τυχόν νέων πλαττομένων, εκφράζουσαι απόχρωσιν διά την οποίαν δεν υπάρχει ή δεν ευχρηστεί η εγχώριος λέξις.»[20] Σχετικά παραδείγματα υπάρχουν άφθονα: «[…] το *αριβάρω* δεν σημαίνει ακριβώς ό,τι και το *φτάνω*, το *φίνος* ό,τι και το *λεπτός*, το *σίγουρος -άρω* ό,τι και το *βέβαιος*, το *σκαπουλέρνω* ό,τι και το *ξεφεύγω*, η *κατσάδα* και το *κατσάδιασμα* ό,τι και το *μάλωμα*.»[21] Επομένως, «αι ξέναι λέξεις επλούτισαν την γλώσσαν μας».[22]

1.4 Είναι δυνατή η αποβολή των δανείων;

Έχοντας ξεκαθαρίσει ποιες λέξεις θα πρέπει να θεωρηθούν δάνεια, ο Τριανταφυλλίδης επιχειρεί στη συνέχεια να απαντήσει στο ερώτημα αν οι λέξεις αυτές μπορούν να αποβληθούν. Ο Κοραής, για παράδειγμα, έδινε στο ερώτημα αυτό καταφατική απάντηση και αρκετοί άλλοι στην εποχή του Τριανταφυλλίδη, αλλά και στη δική μας, πιστεύουν το ίδιο. Κατ' αρχάς ο Τριανταφυλλίδης ξεκαθαρίζει ότι είναι άλλο πράγμα η συνειδητή εκδίωξη των λέξεων ξένης προέλευσης, η *ξενηλασία*, και άλλο η σταδιακή και ασυνείδητη αντικατάσταση του λεξιλογίου, δάνειου ή μη, που συμβαίνει σε όλες τις γλώσσες με το πέρασμα του χρόνου. Το γεγονός, για παράδειγμα, ότι πολλές διαλεκτικές λέξεις, π.χ. τα επτανησιακά *πόντε* 'γέφυρα', *πιάτσα* 'πλατεία', που συμπτωματικά είναι δάνεια, έχουν ήδη σημαντικά

---

[19] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 115].

[20] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 105].

[21] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 112].

[22] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 134].

υποχωρήσει και δεν χρησιμοποιούνται πλέον στην εποχή του από τους διαλεκτόφωνους ομιλητές, δεν σημαίνει ότι πέτυχε η εκκαθάριση των δανείων σε αυτά τα ιδιώματα, αλλά απλώς ότι οι ομιλητές τους υιοθέτησαν στη θέση των λέξεων αυτών τύπους της κοινής, τις οποίες άκουσαν από άλλους Έλληνες: *γέφυρα*, *πλατεία* κτλ. Σε διαφορετική κατηγορία ανήκουν λέξεις όπως *μινίστρος*, *γαζέτα*, *παρλαμέντο*, που αποβλήθηκαν και στη θέση τους χρησιμοποιούνται τα *υπουργός*, *εφημερίδα*, *βουλή*, επειδή η χρήση τους συνδέεται με την υπόσταση της Ελλάδας ως ελεύθερου κράτους. Έτσι, η εισαγωγή λέξεων όπως *κλητήρας*, *λοχίας*, *δικαστής* στη θέση των *ζαπτιές*, *τσαούσης*, *καδής* οφείλεται σε επιβολή της πολιτείας – αλλά εδώ πρόκειται για θεσμούς που ορίζει η ίδια η πολιτεία. Όσον αφορά όμως τις κοινές λέξεις, ακόμη και αν αποφεύγει κανείς συνειδητά κάποια δάνεια στον γραπτό λόγο, γράφοντας *αλεξιβρόχιον* αντί *ομπρέλα*, στον προφορικό λόγο θα χρησιμοποιήσει πάντοτε αυθόρμητα τη λέξη *ομπρέλα*. Άλλοτε πάλι καθιερώθηκε παράλληλα μια δεύτερη λέξη για μια ξένη που προϋπήρχε, π.χ. *διασκέδαση* – *γλέντι*, *έριδα* και *φιλονικία* – *καβγάς*, επειδή καθεμιά από αυτές απέκτησε συγκεκριμένη σημασιολογική απόχρωση ή πραγματολογική χρήση. Συμπερασματικά, «εδείχθη ότι και εκεί όπου πραγματικώς εισέρχεται εις τον ζωντανόν λόγον μία νεκρά λέξις, ή η μεταβάπτισις είναι μόνον φαινομενική ή συντρέχουν άλλοι ιδιαίτεροι λόγοι· ή λόγου χάριν η νέα λέξις επιβάλλεται υπό της διοικήσεως και της επισήμου γλώσσης (*μινίστρος* – *υπουργός*) […] ή η λέξις ήτο ακόμη χρήσεως περιωρισμένης κατά την εποχήν της εκβολής της (*γαζέτα* – *εφημερίδα*), ή εισήχθη μαζί με νέον πράγμα (*χάνι* – *ξενοδοχείο*), ή εξέφρασε νέαν απόχρωσιν (*ντουλάπι* – *ιματιοθήκη*), ή εισήλθεν ως συνώνυμος της εν χρήσει της οποίας περιωρίσθη το πλάτος (*γλεντώ* – *διασκεδάζω*), ή επεβλήθη, αλλά μόνον εις περιωρισμένην χρήσιν, εκεί όπου ήτο δυνατόν (*πηλήκιον* – *κράνος* – *καπέλο*), ή τέλος εξεφράσθη το ίδιο πράγμα αλλά με άλλον τρόπον (*σκαλοπάτι* – *βαθμίς πολιτισμού*)».[23]

1.5 Γιατί επιχειρείται η αποβολή των δανείων

Κρίσιμο είναι το ερώτημα που αφορά τους λόγους για τους οποίους επιχειρείται η αποβολή των ξένων δανείων. Αν αυτό γίνεται επειδή «αι ξέναι λέξεις μάς ενθυμίζουν ημέρας δουλείας»,[24] ο Τριανταφυλλίδης θεωρεί ότι «διά τον απροκατάληπτον ερευνητήν […], διά κάθε επιστήμονα, αι λέξεις αυταί δεν είναι κηλίδες ατιματιστικαί που πρέπει με κάθε τρόπον

[23] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 56]. Αξίζει επίσης να επισημανθεί ότι δανεισμός δεν συνέβη μόνο σε λεξιλογικό επίπεδο αλλά και σε μορφολογικό. Ως επιθήματα ξένης προέλευσης ο Τριανταφυλλίδης αναφέρει τα *-άτος*, *-ίσιος*, *-ούρα*, *-άρης*, *-ούλα*, *-ούκλα*, *-τζής*, *-άδα* κτλ. «Η εκβολή οιασδήποτε εξ αυτών θα επτώχυνε μεγάλως την γλώσσαν, αφού δεν πρόκειται περί μιάς μόνον λέξεως αλλά περί ολοκλήρου κατηγορίας.» [Τριανταφυλλίδης 1963, 92]

[24] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 60].

να εξαλείψωμεν ή συγκαλύψωμεν […]· είναι καθώς όλαι αι γλωσσικαί μαρτυρίαι η ζωντανή μαρτυρία της επιδράσεως – μικράς ή μεγάλης – που εξήσκησαν εις το ελληνικόν έθνος οι λαοί με τους οποίους συνεχρωτίσθη κατά την ιστορικήν του σταδιοδρομίαν.»[25] Και συνεχίζει: «[…] αι ξέναι λέξεις εισεχώρησαν βαθιά μέσα μας και […] εις την ψυχήν του έθνους δεν υφίσταται καμία απολύτως διαφορά μεταξύ αυτών και των γνησίων ελληνικών λέξεων· […] αι ξέναι λέξεις που είναι πολιτογραφημέναι εις την νέαν μας γλώσσαν όχι μόνον εξωτερικώς παρέλαβαν την ελληνικήν μορφήν, αλλά και εσωτερικώς έγιναν ελληνικαί, εξομοιωθείσαι με τας άλλας ελληνικάς λέξεις και οργανικώς συναφθείσαι με αυτάς εις έν όλον.»[26]

Ωστόσο, όπως αποδεικνύει ο Τριανταφυλλίδης, η αληθινή αιτία της κατακραυγής εναντίον των δανείων δεν είναι επειδή είναι δάνεια αλλά επειδή αποτελούν μέρος της δημώδους γλώσσας.[27] «Ο καθαρισμός της γλώσσης από τας ξένας λέξεις – καθώς ημείς εδώ αντιλαμβανόμεθα αυτάς – είναι μέρος μόνον ελάχιστον του καθαρισμού αυτής από κάθε άλλον ποικίλον και φανταστικόν ρύπον.»[28] «Μερικοί άλλωστε το λέγουν καθαρά, δεν θέλουν απλώς να απαλλάξουν την δημώδη από τας ξένας λέξεις, δεν θέλουν την δημώδη καθαρισμένην από τα ξένας λέξεις, αλλά δεν θέλουν καθ' ολοκληρίαν την δημώδη, την οποίαν εχάλασαν αι ξέναι λέξεις.»[29] «Κανείς δεν αφήνει τα *παντζάρια* διά να πάρη τα *κοκκινογούλια*, αλλά μόνον διά τα αττικά *τεύτλα* […].Το *ξεκαβαλικεύω* δεν γίνεται *πεζεύω* ή *ξεπεζεύω* αλλά *αφιππεύω*.»[30] Και από τα ξένα δάνεια δεν αποφεύγονται όλα: «Η *σκάλα* και η *πόρτα*, το *ταμπούρι* και το *μετερίζι* είναι βάρβαρα και χυδαία, αλλά δεν ανευρίσκεται ίχνος βαρβαρότητος εις τον *κανίβαλον*, λέξιν των ανθρωποφάγων του καραϊβείου πελάγους, και το *μαμούθ*, λέξιν η οποία ωρμήθη από τας σιβηρικάς στέπας.»[31] Μερικές φορές οι λέξεις που προτείνονται για να αντικαταστήσουν τα δάνεια είναι επίσης δάνεια. «Με τον ίδιον τρόπον το *ατσάλι* αντικαθίσταται από τον *χάλυβα*, το *καπάρο* από τον *αρραβώνα*, ο *σαράφης* από τον *κολλυβιστήν*· η πάγκοινος *μπίρα* ζητείται να μετατραπή εις *ζύθον*, ποτόν από κριθήν των αρχαίων Αιγυπτίων, ενώ αυτοί οι αρχαίοι μαρτυρούν ότι η λέξις δεν είναι ελληνική· το *ποκάμισο* υπεχώρησεν εις τον φοινικικόν *χιτώνα*, ενώ αν ακριβολογήσωμεν το *ποκάμισο* είναι ελληνικώτερον του *χιτώνος*, αφού μόνο κατά το ήμισυ είναι ξένη λέξις (*υπό*

---

[25] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 61].
[26] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 73].
[27] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 124].
[28] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 125].
[29] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 125].
[30] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 126].
[31] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 129].

camisa).»[32] «Τουναντίον μία ξένη λέξις γίνεται δεκτή με ανοικτάς αγκάλας, αρκεί να έχη τον αρχαίον τύπον, να είναι δοκιμοφανής […]. Η *επιρροή*, η *προπαγάνδα* και ο *φανατισμός*, η *μεμβράνα*, το *ερμητικώς* και το *μωσαϊκόν* δίνουν και παίρνουν και ολίγοι πειράζονται από την παρουσίαν των· ακόμη και αν τους ειπήτε ότι είναι ξέναι.»[33]

1.6 Τι συμβαίνει σε άλλες γλώσσες

Η σύγκριση με καταστάσεις που συμβαίνουν σε άλλες γλώσσες αποτελεί για τον Τριανταφυλλίδη ένδειξη για το πώς πρέπει να αντιμετωπιστεί το θέμα των δανείων στη νέα ελληνική. Με δεδομένο ότι όλες οι γλώσσες γνωρίζουν το φαινόμενο του λεξιλογικού δανεισμού, το ερώτημα είναι αν και σε αυτές υπάρχουν τάσεις καθαρισμού, και, αν ναι, σε ποιο βαθμό και για ποιο λόγο.[34] Διαπιστώνεται ότι «οπουδήποτε και αν στραφώμεν και εις την ιστορίαν οιασδήποτε γλώσσης και αν αποβλέψωμεν, αν εξαιρέσωμεν κάποιαν φυσικήν αντίδρασιν, η οποία εξεδηλώθη κατά της περιττής και αδικαιολογήτου καταχρήσεως, κατά της αλογίστου εισαγωγής των ξένων λέξεων, αν αφήσωμεν κατά μέρος την προσπάθειαν να χρησιμοποιηθούν εγχώριοι λέξεις εις την θέσιν λατινικών ή ελληνικών, επιστημονικών ή τεχνικών όρων, θα είναι εντελώς αδύνατον να εύρωμεν την κατακραυγήν και τον διωγμόν, ο οποίος ενηργήθη εις ημάς εναντίον των λέξεων ξένης καταγωγής. Είτε εις τα γαλλικά ανατρέξωμεν, είτε εις τα αγγλικά είτε εις τα ολλανδικά είτε εις τα ιαπωνικά, δεν θα ημπορέσωμεν να εύρωμεν φαινόμενον ανάλογον προς το ιδικόν μας, οι οποίοι κάμνομεν πόλεμον εις το *μπρίκι* και το *φλιτζάνι*, το *μπαστούνι* και το *τουφέκι*.»[35] Για την ιδιαιτερότητα αυτή ευθύνεται το γλωσσικό ζήτημα: «[…] ζήτημα ξένων λέξεων δεν θα είχαμεν αν δεν υπήρχαν αρχαίοι και δόκιμος γλώσσα· μόνοι ημείς έχομεν αρχαίον τυπικόν· μόνοι ημείς έχομεν υπέρπλουτον μητέρα ετοίμην να δώση ό,τι λείπει […]. […] με δύο λέξεις, μόνοι ημείς έχομεν γλωσσικόν ζήτημα· και αν η γλώσσα μας δεν εθεωρείτο ‘χαλασμένη’ και αν έλειπαν από την ιστορίαν της οι μοναδικοί εις τον κόσμον ‘διορθωταί’ και ‘καθαρισταί’, δεν θα εγεννάτο εις την σύγχρονόν μας αντίληψιν η πρωτοφανής θεωρία περί ‘ξένης’ λέξεως, αυτό το δυσόριστον προϊόν νεοελληνικής εφευρέσεως.»[36] Η κρατούσα αντίληψη επί του θέματος, όμως, ήταν διαφορετική και την είχε εκφράσει ο ίδιος ο Χατζιδάκις, ο οποίος υποστήριζε ότι ακόμη και αν όλες οι άλλες γλώσσες ανέχονταν τα δάνεια, ειδικά η ελληνική και μόνο η

---

[32] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 130-131].
[33] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 128].
[34] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 155-164].
[35] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 166-167].
[36] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 169-170].

ελληνική θα έπρεπε να επιδιώκει την αποβολή τους (βλ. παρακάτω στο 3).[37]

Μιλώντας πιο συγκεκριμένα, ο Τριανταφυλλίδης συγκρίνει τον τρόπο με τον οποίο αντιμετώπισαν το ζήτημα οι Γερμανοί, στους οποίους επίσης τέθηκε ζήτημα καθαρισμού της γλώσσας. Θέλοντας να αναδείξει την απόλυτη αντίθεση ανάμεσα στις δύο περιπτώσεις και ύστερα από μια αναφορά στον λεξιλογικό δανεισμό της γερμανικής,[38] ο Τριανταφυλλίδης τονίζει ότι η τάση για καθαρισμό της γερμανικής γλώσσας, η οποία μάλιστα πήρε επίσημο χαρακτήρα όταν ιδρύθηκε η 'Γενική Γερμανική Γλωσσική Ένωση' (Allgemeiner deutscher Sprachverein), αφορά τη διοικητική και επιστημονική ορολογία και σε καμία περίπτωση λέξεις της καθημερινής γλώσσας. Εξάλλου, οι Γερμανοί κάνουν διάκριση ανάμεσα στα δάνεια (Lehnwörter) και στις ξένες λέξεις, θεωρώντας ότι στην πρώτη κατηγορία ανήκουν περιπτώσεις λέξεων που ανήκουν πλέον στον κορμό της γλώσσας, και των οποίων βέβαια δεν ζητείται η αποβολή.[39] «Αρκεί μία ξένη λέξις εισελθούσα εις τα γερμανικά να έχη προσλάβη εις το στόμα του λαού μίαν παραγωγικήν κατάληξιν και αυτό θεωρείται απόδειξις ότι επολιτογραφήθη, ότι έγινε δάνειος.»[40] «Ο αγών εις την Γερμανίαν ως εκ της γενέσεώς του και της φύσεώς του εστρέφετο […] και στρέφεται κυρίως και πρωτίστως […] εναντίον της ξενομανίας και του πιθηκισμού· διευθύνεται […] εναντίον των λέξεων, με τας οποίας οι πεπαιδευμένοι και γαλλομαθείς φιλοτιμούνται να στολίζουν την γλώσσαν των διά να φανούν ευγενέστεροι και να ομιλήσουν κομψότερα από τον κοινόν λαόν […]· εις την Γερμανίαν δεν εχρησίμευσαν ποτέ ως αποδιοπομπαίοι τράγοι αι δάνειοι λέξεις όσαι υπάρχουν εις την δημώδη, την γλώσσαν του λαού, την συνήθη, την κοινήν, την καθωμιλουμένην, την γλώσσαν που θηλάζουν οι Γερμανοί με το μητρικόν γάλα […].»[41] «Με άλλους λόγους: δεν τους μέλλει τους Γερμανούς πώς το έλεγαν ή πώς θα το έλεγαν οι αρχαίοι, εν αντιθέσει με τον λαόν, αλλά ακριβώς το αντίθετον· πώς το λέγει, ή, αν δεν το λέγη, πώς θα το έλεγε και πώς θα ημπορούσε να το ειπή ο λαός, όταν οι λόγιοι, οι μορφωμένοι και οι γλωσσομαθείς τού ομιλούν γλώσσαν ακατάληπτον και ξένην.»[42] Η διαφορά ανάμεσα στις δύο περιπτώσεις είναι τεράστια. «Ημείς επρογράψαμεν από τον γραπτόν μας λόγον λέξεις ευρισκομένας προ

---

[37] «[…] ο καθαρισμός ούτος και η δημιουργία λέξεων εκ γνησίων Ελληνικών στοιχείων [είναι] τοσούτο φυσικόν επακολούθημα της ιστορίας, της φιλολογίας και καθόλου του πολιτισμού ημών, ώστε και αν πάντες οι άλλοι λαοί ηνείχοντο και μάλιστα προετίμων τας ξένας λέξεις, ημείς έχοντες όλως αλλοίον αυτών παρελθόν ωφείλομεν να μην ακολουθήσωμεν αυτοίς, αλλά να χωρήσωμεν απαρεγκλίτως εις την υπό της ιστορίας ημών προδιαγεγραμμένην οδόν». [Χατζιδάκις 1905, 570, πρβ. Τριανταφυλλίδης 1963, 170]

[38] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 174-177].

[39] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 195-196].

[40] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 199].

[41] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 215].

[42] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 221].

αιώνων και χιλιετηρίδων εις την γλώσσαν μας διότι δήθεν είναι βάρβαροι, λέξεις εκλαϊκευθείσας και δημώδεις διότι δήθεν είναι χυδαίαι, λέξεις πασιγνώστους διότι δήθεν είναι πρόστυχες, λέξεις εξελληνισμένας διότι δήθεν δεν συμμορφώνονται με τας απαιτήσεις της γλώσσας μας, διότι δεν είναι ελληνικαί. Οι Γερμανοί όμως […] δεν επείραξαν τας δανείους λέξεις, αι οποίαι επολιτογραφήθησαν εις την μητρικήν των γλώσσαν, αι οποίαι έγιναν κτήμα του έθνους.»[43] Όποτε υπήρξαν προτάσεις για αποβολή λέξεων της καθομιλουμένης, αυτές απέτυχαν, π.χ. το Etage δεν αποβλήθηκε υπέρ του Stock, Stockwerk, το Telephon εξακολουθεί να χρησιμοποιείται μαζί με το Fernsprecher κτλ.

Αποδεικνύεται, επομένως, ότι ο γερμανικός καθαρισμός είναι στην ουσία η εντελώς αντίθετη κίνηση από αυτή που έγινε από τους οπαδούς της καθαρεύουσας στην ελληνική γλώσσα, καθώς στόχος τους ήταν να διαγράψουν δημώδεις λέξεις, είτε ελληνικής είτε ξένης προέλευσης. Αντίθετα, οι Γερμανοί δεν διανοήθηκαν να πειράξουν κληρονομημένες γερμανικές λέξεις και από τα δάνεια επίσης δεν προέγραψαν τα δημώδη, αλλά στόχος τους ήταν λόγιας προέλευσης λέξεις, λατινικής, ελληνικής ή γαλλικής κυρίως προέλευσης, που δεν ταίριαζαν στο λαϊκό γλωσσικό αίσθημα.[44]

2 Η ξενηλασία σήμερα

Ο σκοπός της εισήγησης αυτής όμως δεν είναι απλώς να παρουσιάσει τις θέσεις του Μ. Τριανταφυλλίδη για τον λεξιλογικό δανεισμό αλλά να δείξει την επικαιρότητά τους και να αναφερθεί στο θέμα της ξενηλασίας στη νεοελληνική κοινωνία. Οι σημερινές στάσεις απέναντι στον δανεισμό οπωσδήποτε ποικίλλουν, καθώς φαινόμενα μιμητισμού και ξενολαγνείας δεν λείπουν από τη σημερινή πραγματικότητα, στον προφορικό και τον γραπτό (π.χ. περιοδικά κτλ.) λόγο που αφορά επιστήμες, όπως η ηλεκτρονική, αλλά και καθημερινές ανάγκες, όπως η μόδα, η κουζίνα κτλ. Από την άλλη, ακούγεται πολύ συχνά ένας ηχηρός κινδυνολογικός λόγος για τα δάνεια, κυρίως για αυτά που προέρχονται από την αγγλική γλώσσα.[45] Παρόμοιες κινδυνολογικές τάσεις για την ελληνική γλώσσα έχουν διατυπωθεί αρκετές φορές την τελευταία τριακονταετία. Η κατάργηση του πολυτονικού συστήματος το 1982, η χρήση των greeklish τα τελευταία χρόνια κτλ. έδωσαν αφορμή για αντιδράσεις, είτε από πρόσωπα είτε από φορείς (π.χ. την Ακαδημία κτλ.), οι οποίες τόνιζαν τους κινδύνους που διατρέχει η ελληνική γλώσσα, και στην επιχειρηματολογία τους ο λεξιλογικός δανεισμός

[43] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 233].

[44] Πρβ. Τριανταφυλλίδης [1963, 283-284].

[45] Βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (2009).

καταλάμβανε πάντοτε ιδιαίτερη θέση.[46]

Όσον αφορά τις καθαρολογικές τάσεις, η σύγκριση της σημερινής κατάστασης με αυτή που περιγράφει ο Τριανταφυλλίδης αναδεικνύει ομοιότητες και διαφορές. Ο 19ος αιώνας και οι αρχές του 20ού ήταν η κατεξοχήν εποχή του καθαρισμού, ο οποίος αναπαρήγαγε αττικιστικές διατυπώσεις του τύπου «μη λες αυτό, λέγε το άλλο». Οι σημερινές σχετικές προτάσεις άλλοτε είναι πιο γενικές και αναφέρονται συνολικότερα στο ζήτημα του δανεισμού, έχοντας λάβει μορφή στερεοτύπου, και άλλοτε εντάσσονται στην αττικιστική λογική που προαναφέρθηκε. Τέλος, στη σχετική επιχειρηματολογία, η όλη κατάσταση γίνεται προσπάθεια να συνδεθεί ως έναν βαθμό με τη γλώσσα των νέων, στην ομιλία των οποίων υπάρχει η αίσθηση ότι τα ποσοστά χρήσης αυτών των λέξεων είναι αυξημένα. Ο λεξιλογικός δανεισμός από την αγγλική, επομένως, συναρτάται με τη – θεωρούμενη ως δεδομένη – λεξιπενία των νέων, οι οποίοι συχνά κατονομάζονται ως άγλωσσοι.[47]

2.1 Ποιες λέξεις αποτελούν στόχο

Όπως και στην εποχή του Τριανταφυλλίδη, οι προτάσεις για την αντικατάσταση μιας λέξης από μια άλλη εκδηλώνονται συχνά με τη μορφή ζευγών, με τη διαφορά ότι, ενώ τότε η εξοβελιστέα λέξη ήταν μια δημώδης, και όχι πάντοτε δάνεια, και η προτεινόμενη μια λόγια, και συχνά δάνεια, σήμερα η εξοβελιστέα λέξη είναι ένα άμεσο δάνειο και η προτεινόμενη ένα μεταφραστικό. Παραδείγματα αυτού του τύπου είναι ζεύγη όπως *γκολκίπερ – τερματοφύλακας*, *φαξ – τηλεομοιότυπο*, *ίντερνετ – διαδίκτυο* κτλ. Από αυτά η πρώτη λέξη, το άμεσο δάνειο, που συχνά δεν είναι μορφολογικά προσαρμοσμένη, προδίδει την ξένη καταγωγή της, την οποία αντιλαμβάνεται σήμερα μεγάλο ποσοστό του ελληνόφωνου πληθυσμού, εξαιτίας βέβαια και του γεγονότος ότι τη συνήθη γλώσσα προέλευσης, την αγγλική, τη γνωρίζει μεγάλος αριθμός ομιλητών. Βεβαίως, το άμεσο δάνειο δεν είναι διαφανές από μορφολογική και σημασιολογική άποψη. Αντίθετα, ένα μεταφραστικό δάνειο δεν δηλώνει την προέλευσή του – το αντίθετο, καλύπτει το φαινόμενο του δανεισμού, καθώς η μετάφραση των συστατικών του του δίνει τη μορφή ελληνικής λέξης. Ο χρήστης του έχει την ψευδαίσθηση ότι χρησιμοποιεί έναν ελληνικό όρο, απλώς και μόνο επειδή αναγνωρίζει τα συστατικά του, καθώς το μεταφραστικό δάνειο διαθέτει το στοιχείο της μορφολογικής και σημασιολογικής διαφάνειας. Είναι προφανές ότι η μορφολογική και σημασιολογική διαφάνεια είναι ένας από τους λόγους που, κατά τη διαμόρφωση της (επιστημονικής κτλ.) ορολογίας, υπάρχει η τάση να επιλέγονται μεταφραστικά δάνεια έναντι των άμεσων.

---

[46] Πρβ. Χριστίδης (1999, 21-31).

[47] Βλ., για παράδειγμα, Βελούδης (2009).

Όσον αφορά τη συχνότητα χρήσης των μελών του κάθε ζεύγους, αυτή φαίνεται να επηρεάζεται από συνδυασμό παραγόντων, από τους οποίους ο ένας είναι η σημασιολογική διαφάνεια και ο άλλος το συνταγματικό μήκος της λέξης. Για παράδειγμα, μεταξύ των *γκολκίπερ* και *τερματοφύλακας*, συχνότερο είναι το δεύτερο, προφανώς λόγω της διαφάνειάς του, ενώ στην περίπτωση των *φαξ* και *τηλεομοιότυπο*, η μεγαλύτερη συχνότητα της πρώτης λέξης πρέπει να ερμηνευθεί με βάση το μικρό συνταγματικό της μήκος, παρά το γεγονός ότι είναι αδιαφανής. Μεταξύ των λέξεων *ίντερνετ* και *διαδίκτυο*, η κατανομή μοιάζει να είναι ισότιμη. Ίσως εδώ η σημασιολογική διαφάνεια της δεύτερης αντισταθμίζεται από το γεγονός ότι η έννοια συνδέεται με το πεδίο της ηλεκτρονικής, στο οποίο είναι συχνός ο άμεσος δανεισμός. Επισημαίνεται, πάντως, ότι και οι δύο λέξεις σχηματίζουν παράγωγα, *ιντερνετικός* και *διαδικτυακός*, το πρώτο ίσως λιγότερο συχνό ακόμη από το δεύτερο.

3 Συμπεράσματα

Δεν χρειάζεται να επιχειρηματολογήσει κανείς για το ότι η μορφή που παίρνει κάθε γλώσσα στη διαδρομή της ιστορίας της είναι, απολύτως φυσιολογικά και αναμενόμενα, συνυφασμένη με την ιστορία των ομιλητών της. Η γλώσσα προσαρμόζεται στις ανάγκες τους, τις οποίες και είναι ταγμένη να υπηρετεί, ακολουθεί τις τύχες τους, συνοδεύει την ύπαρξή τους. Και ειδικά στο λεξιλόγιο αποτυπώνονται όλες οι καταστάσεις που αυτός ο λαός ζει, τα ιστορικά συμβάντα που τον καθορίζουν. Η αλλαγή στο πολιτικό σύστημα θα έχει ως συνέπεια αλλαγές στο λεξιλόγιο, η υιοθέτηση μιας νέας θρησκείας θα επιφέρει μεταβολές στα γλωσσικά μέσα με τα οποία εκφράζεται το θρησκευτικό συναίσθημα, καινούργιες ανακαλύψεις στους τομείς της επιστήμης ή της τεχνολογίας θα σημάνουν αμέσως νέες έννοιες – και νέες λέξεις. Και η κατάκτηση από έναν λαό, η εισβολή ενός καινούργιου φύλου, οι ειρηνικές επαφές με μια γειτονική φυλή θα δώσουν στον συγκεκριμένο λαό τη δυνατότητα να ανταλλάξει με τους υπόλοιπους πράγματα, σκέψεις – και λέξεις. Θα μάθει ένα καινούργιο φαγητό, θα αντιγράψει μια συνήθεια, ένα ρούχο, θα γνωρίσει ένα καινούργιο σκεύος, ένα μηχάνημα, μια πρωτοπόρα εφεύρεση.

Απέναντι σε αυτά τα αδιαμφισβήτητα ιστορικά δεδομένα διατυπώνονται στάσεις, οι οποίες συνδέονται με τον τρόπο που αντιμετωπίζουμε τον εαυτό μας και τους άλλους λαούς. Η παλαιότερη βούληση της καθαρεύουσας να επιθυμεί να διώξει από τη γλώσσα οτιδήποτε είχε συσσωρεύσει σε αυτήν η γλωσσική αλλαγή, με την πρόφαση μάλιστα ότι αποφεύγει τα μη ελληνικά στοιχεία, ήταν μια στάση που διέγραφε από την ιστορία μας τα περισσότερά της χρόνια, που αρνούνταν ότι από την αρχαία εποχή μέχρι σήμερα μεσολάβησαν γενιές και γενιές Ελλήνων, οι οποίοι άλλαξαν από μόνοι τους και στην επαφή τους με ξένους λαούς. Με έναν αφύσικο τρόπο, θεωρήθηκε ότι είμαστε μια προέκταση των αρχαίων μας προγόνων

χωρίς τη μεσολάβηση κανενός, λες και μπορεί ένας λαός να πηδήξει από την εποχή του Περικλή στο 1821. Το να αρνείται ένας λαός την πραγματική ιστορία του, το να επιθυμεί να διαγράψει αυτά που θεωρεί ενοχλητικά – ας τα πούμε έτσι – κομμάτια της, είναι σαν να αρνείται κομμάτια της ύπαρξής του. Και να εθελοτυφλεί κοιτάζοντας στον καθρέφτη τον εαυτό του. Από την άλλη, το να υποστηρίζουμε ότι η γλώσσα μας μόνο επηρέασε και δεν επηρεάστηκε, δεν είναι απλώς ένα μεγάλο ψέμα· δείχνει μια ασυγχώρητη αλαζονεία. Και την αλαζονεία ένας λαός – όπως και ένας άνθρωπος – την πληρώνει. Μόνο αν δεχτούμε ότι η ιστορία μας είχε και τις δευτερεύουσες στιγμές της, εκτός από τις πρωταγωνιστικές και τις πρωτοπόρες, θα αποκτήσουμε πλήρη συναίσθηση της πραγματικής μας αξίας και θα είμαστε σε θέση να αντιμετωπίσουμε την όποια νέα – και δύσκολη – πραγματικότητα. Μόνο αν δεχτούμε το αυτονόητο, πως είμαστε ισότιμοι με τους άλλους, και απορρίψουμε λογικές, όπως αυτή του Χατζιδάκι, για την ιδιαιτερότητα και την ανωτερότητά μας, μόνο αν παραδεχτούμε πως είχαμε και έχουμε και εμείς την ανάγκη των άλλων, όπως και οι άλλοι έχουν τη δική μας, θα αποκτήσουμε την επιθυμητή αυτογνωσία – και χωρίς αυτογνωσία ένας λαός κινδυνεύει, όπως και ο άνθρωπος. Και με τα λόγια του Τριανταφυλλίδη, «ζητούντες να εξαφανίσωμεν με κάθε τρόπον από την γλώσσαν τας ολίγας αλλά δυσαποβλήτους ξένας λέξεις που παρέλαβεν εις την πάροδον των αιώνων, κάμνομεν σαν να εντρεπώμεθα διά την καταγωγήν μας.» [48] «[…] αν είναι τόσον μεγάλη η επιθυμία μας να μη ενθυμούμεθα την ιστορίαν, ας την σβήσωμεν από την μνήμη μας, ας την εξαλείψωμεν από το μόνον μέρος που διαιωνίζει όσα έγιναν, από την Ιστορίαν, από την Γνώσιν. Το καλύτερον από όλα είναι να πάρωμεν την Ιστορίαν του Ελληνικού Έθνους του Κ. Παπαρρηγοπούλου, να κρατήσωμεν διά την βιβλιοθήκην μας τους δύο πρώτους τόμους, οι οποίοι μας θυμίζουν ημέρας δόξης και μας ομιλούν διά περασμένα μεγαλεία· όσω διά τους άλλους τρεις […] δεν μένει παρά να πάρωμεν ένα ψαλίδι, να τους κόψωμεν σε κομματάκια και να τους ρίξωμεν εις την φωτιάν.»[49]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

[1] Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Ά. 2009. «Ιδεολογήματα και δανεισμός», στο Γ. Χάρης, *Δέκα μύθοι για την ελληνική γλώσσα*, Πατάκης, Αθήνα, σσ. 63-71.

[2] Βελούδης, Γ. 2009. «Άνισες εξισώσεις: η γλώσσα των νέων», στο Γ. Χάρης, *Δέκα μύθοι για την ελληνική γλώσσα*, Πατάκης, Αθήνα, σσ. 73-82.

[3] Κακριδή-Φερράρι, Μ. 2006. «Μύθοι για τη γλώσσα στην ελληνική εκδοχή τους. Ιδιαιτερότητες, αντοχές, επανερμηνείες», στο *Μύθοι και ιδεολογήματα στη σύγχρονη*

[48] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 66].

[49] Βλ. Τριανταφυλλίδης [1963, 67].

Ελλάδα, Εταιρεία Σπουδών Σχολής Μωραΐτη, Αθήνα, σσ. 199-223.

[4] Μπαμπινιώτης, Γ. (επιμ.) 2011. *Το γλωσσικό ζήτημα.* Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα.

[5] Papanastassiou, G. 2010. «Katharevousa: its Nature and Contribution to Modern Greek», στο Ch. Caragounis, *Greek. A Language in Evolution. Essays in Honour of Antonios N. Jannaris*, Georg Olms Verlag, Jildesheim, Zürich, New York, σσ. 227-248.

[6] Τριανταφυλλίδης, Μ. 1963. *Ξενηλασία ή ισοτέλεια; Μελέτη περί των ξένων λέξεων της νέας ελληνικής.* 1ος τόμος των *Απάντων.* Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, σσ. 7-297.

[7] Φραγκουδάκη, Ά. 1987. *Γλώσσα και ιδεολογία.* Οδυσσέας, Αθήνα.

[8] Χατζιδάκις, Γ. 1905. *Το πρόβλημα της νεωτέρας γραφομένης ελληνικής υπό Κ. Krumbacher και Απάντησις εις αυτόν υπό Γ. Ν. Χατζιδάκι.* Σακελλαρίου, Αθήνα.

[9] Χριστίδης, Α.-Φ. 1999. *Γλώσσα, πολιτική, πολιτισμός*. Πόλις, Αθήνα.

Γιώργος Παπαναστασίου

Επίκουρος Καθηγητής Ιστορικής Γλωσσολογίας του Α.Π.Θ. και
Διευθυντής του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών

Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών,
Α.Π.Θ., 541 24, Θεσσαλονίκη

Λεξικογραφία και ορολογία: Συμπεράσματα από τη σύγκριση δύο σύγχρονων νεοελληνικών λεξικών

Χριστόφορος Χαραλαμπάκης

(Προσκεκλημένος ομιλητής του 8ου Συνεδρίου)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην εισήγηση αυτή εξετάζεται από μια ευρύτερη οπτική γωνία η σχέση λεξικογραφίας και ορολογίας. Στην πρώτη ενότητα μελετάται η ακριβής έννοια της ορολογίας. Διαπιστώνεται ότι στα δύο εγκυρότερα σύγχρονα λεξικά της Νεοελληνικής καταγράφεται μόνο η χρηστική σημασία του όρου, όπως γίνεται και στα γνωστότερα λεξικά της αγγλικής, γαλλικής και γερμανικής γλώσσας, χωρίς καμία αναφορά στον επιστημονικό αυτόν κλάδο. Στη δεύτερη ενότητα γίνεται ακριβέστερη οριοθέτηση των εννοιών: *λεξικογραφία - ειδική λεξικογραφία - ορογραφία*. Αξιοποιείται η παραγνωρισμένη σχετική γερμανική βιβλιογραφία και εντοπίζονται μερικές από τις αντιφάσεις και τις υπεργενικεύσεις των ερευνητών. Προτείνεται να καταλάβει η Ορολογία στο Πρόγραμμα Σπουδών των Πανεπιστημίων μας, τόσο στις θετικές, όσο και στις ανθρωπιστικές επιστήμες, τη θέση που της ανήκει και να οργανώνονται και για τους εκπαιδευτικούς επιμορφωτικά σεμινάρια σχετικά με τις νέες εξελίξεις σε έναν χώρο που εξελίσσεται με ταχύτατους ρυθμούς και συνδέεται άμεσα με την κατανόηση των επιτευγμάτων της σύγχρονης επιστήμης. Στην τρίτη και σημαντικότερη ενότητα εξετάζεται για πρώτη φορά στην ελληνική βιβλιογραφία η *απο-οροποίηση* (de-terminologization). Η «διαχεόμενη» στην κοινή γλώσσα ορολογία αφήνει πολλά περιθώρια συνεργασίας του ορολόγου με τον λεξικογράφο, ο οποίος οφείλει να παρακολουθεί και να καταγράφει αυτές τις δυναμικές γλωσσικές εξελίξεις. Δεν πρόκειται για απλή «επιστημονικοποίηση», αλλά για μια δυναμική παρουσία του επιστημονικού λόγου και των ειδικών όρων στην καθημερινή ζωή του ανθρώπου στη σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη κοινωνία. Στις περισσότερες περιπτώσεις πρόκειται για μεταφραστικά δάνεια, τα οποία δεν έχουν ακόμα μελετηθεί επαρκώς στη νεοελληνική γλώσσα. Εξετάζονται αδρομερώς οι σχετικοί με την ανεργία όροι. Η περίπτωση της απο-οροποίησης αναδεικνύει ένα ακόμα γόνιμο πεδίο συνεργασίας των λεξικογράφων, των ορολόγων και των ορογράφων, το οποίο επιβεβαιώνει τα πολλαπλά οφέλη της διεπιστημονικής έρευνας.

Lexicography and Terminology: Conclusions from the comparison of two Modern Greek Dictionaries

Christoforos Charalambakis

ABSTRACT

In this proposal, the connection between lexicography and terminology is examined from a wider perspective. In the first unit, the exact meaning of terminology is studied. It is ascertained that, in the most valid Modern Greek dictionaries, only the common usage of the term is recorded, as is the case

with the most widely used English, French and German dictionaries, without any reference to the discipline itself. In the second unit, a more accurate delineation of the terms: *lexicography - specialized lexicography - terminography,* is made. The unrecognized relevant German bibliography is utilized, and some of the contradictions and the overgeneralizations of researchers, are traced. It is suggested that terminology should occupy its appropriate space within the University curriculum both in exact sciences and in humanities. Training seminars for educators should also be organized, concerning the new developments in a field, which is rapidly expanding and is directly related with the understanding of modern scientific achievements. In the third and most important unit, *determinologization* is examined for the first time in Greek bibliography. The terminology which has been "diffused" in everyday language leaves a lot of room for the cooperation between the terminologist and the lexicographer, who ought to observe and record these dynamic linguistic developments. It is not simply a matter of "scientification", but of the dynamic presence of scientific language and of specialized terms in the individual's everyday life in the modern globalized society. In most cases they are loan translations which have not been adequately studied in Modern Greek. Terms relevant to unemployment have been briefly examined. The case of determinologization highlights one more fertile field for the cooperation among lexicographers, terminologists and terminographers, a fact which verifies the multiple benefits of interdisciplinary research.

1 Η ακριβής έννοια της ορολογίας

Η συλλογή, επεξεργασία, τυποποίηση και ερμηνεία των ειδικών όρων που αναπτύσσουν οι σύγχρονες δυναμικά εξελισσόμενες επιστήμες αποτελούν προϋπόθεση για την ευκολότερη κατανόηση της επιστημονικής γνώσης, όπως και για την απρόσκοπτη επικοινωνία και συνεννόηση μεταξύ των ειδικών σε διεθνές επίπεδο, αλλά και για τη διάχυση της πληροφόρησης στο ευρύτερο κοινό. Με την έννοια αυτή η επιστήμη της ορολογίας έχει μεγάλη πρακτική χρησιμότητα στο σχολείο, στις σπουδές και το επάγγελμα και γι' αυτό επιβάλλεται να αξιοποιηθούν τα πορίσματά της και στην εκπαίδευση.

Οι σχέσεις που διέπουν τους επιστημονικούς κλάδους της Λεξικογραφίας και της Ορολογίας έχουν απασχολήσει διάφορους ερευνητές στην Ελλάδα και το εξωτερικό, όπως όμως είναι αναμενόμενο, δεν υπάρχει ταύτιση απόψεων. Η Ορολογία, με την έννοια «του 'επιστημονικού κλάδου' που μελετά, αναλύει και συγκροτεί τα ειδικά λεξιλόγια» (βλ. Ξυδόπουλος 2008, 264, σημ. 35), αμφισβητείται ως αυτόνομη επιστήμη, κυρίως από τους γλωσσολόγους, με το σκεπτικό ότι το ειδικό λεξιλόγιο «μελετάται κατά κανόνα από τη

λεξικολογία και κατ' επέκταση από τη λεξικογραφία». Όσοι υποστηρίζουν την άποψη αυτή παραβλέπουν ή υποτιμούν την τεράστια πρόοδο που έχει σημειώσει η Ορολογία ως επιστήμη, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο. Από το άλλο μέρος είναι σαφές ότι η πολυπλοκότητα της ορολογίας απαιτεί τη στενή συνεργασία διαφόρων επιστημονικών κλάδων, ανάμεσα στους οποίους κυρίαρχη θέση κατέχει η λεξικογραφία με την ευρύτερη έννοια του όρου.

Δεν είναι καθόλου τυχαίο το γεγονός ότι τα δύο εγκυρότερα σύγχρονα λεξικά της Νεοελληνικής, το *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1998 (ΛΚΝ) και το *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Γ. Μπαμπινιώτη, 3η έκδοση, Αθήνα 2008 (ΛΝΕΓ) δεν αναγνωρίζουν την πρώτη βασική σημασία της ορολογίας ως επιστημονικού κλάδου. Το λήμμα *ορολογία* παρουσιάζει στα δύο αυτά λεξικά τη μορφή:

> **ορολογία** η [orolojía] Ο25 **:** το σύνολο των ειδικών όρων που χρησιμοποιούνται σε μια επιστήμη, τέχνη, τεχνική ή άλλη ανθρώπινη δραστηριότητα: *Επιστημονική / τεχνική ~. Ιατρική / νομική / γλωσσολογική ~. Γνώση της ορολογίας. Ελληνική / διεθνής ~.* [λόγ. *όρ(ος)*$_3$ *-ο-* + *-λογία* μτφρδ. γαλλ. terminologie (-logie *= -λογία*)] (ΛΚΝ).
>
> **ορολογία**: το σύνολο των ειδικών όρων που χρησιμοποιούνται σε συγκεκριμένο γνωστικό ή επαγγελματικό χώρο: ιατρική/τεχνική/νομική/ναυτική ~. (ΛΝΕΓ).

Στο δεύτερο Λεξικό προστίθεται η πληροφορία ότι η *ορολογία* αποτελεί νεολογισμό του 1846. Παρατίθεται ακόμη το επίθ. *ορολογιακός* και *ορολογικός*, με προτίμηση στον δεύτερο τύπο για αποφυγή της σύγχυσης με το ομώνυμο *ωρολογιακός*. Σημειωτέον ότι και από τα δύο λεξικά απουσιάζει ο επιστημονικός κλάδος της *ορογραφίας* και ο *ορολόγος*.

Στο υπό έκδοση *Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής* της Ακαδημίας Αθηνών το λήμμα παρουσίαζε την ακόλουθη αρχική μορφή:

> **ορολογία** ουσ. (θηλ.) 1. το σύνολο των εξειδικευμένων λέξεων, των όρων που χρησιμοποιούνται σε ένα γνωστικό τομέα, σε μια επιστήμη: *βασική/ γενική/ειδική/ επαγγελματική/επιστημονική/τεχνική ~. Διεθνής/ξένη ~. Αθλητική/διπλωματική/ εκκλησιαστική/εμπορική/επιχειρησιακή/ιατρική/κοινοτική/μουσική/ναυτική/(οικο)νομική/ στρατιωτική ~. Η ~ του διαδικτύου/της πληροφορικής. Γλωσσάριο/λεξικό ~ας. Πβ. ονοματολογία. Βλ. αργκό, κοινωνιόλεκτος.* 2. συστηματική μελέτη των ειδικών όρων, λέξεων και εκφράσεων που χρησιμοποιούνται για να ονοματοδοτηθούν πράγματα και έννοιες και οι γενικές αρχές που διέπουν τη σχέση τους: *επιτροπή ~ας. Βλ. λεξικογραφία, ορογραφία, -λογία.* [< γαλλ. terminologie]

Πρέπει, πάντως, να τονιστεί ότι η πρώτη σημασία που δίνει το *Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής* της Ακαδημίας Αθηνών κυριαρχεί σε χρηστικό επίπεδο, διαπίστωση η οποία

αποτυπώνεται στα περισσότερα λεξικά της αγγλικής, της γαλλικής και γερμανικής γλώσσας. Το Oxford English Dictionary, βλ. λ. terminology, καταγράφει την κυρίαρχη τάση: “Etymologically, The doctrine or scientific study of terms; in use almost always, The system of terms belonging to any science or subject; technical terms collectively; nomenclature”.

Ο Κ. Βαλεοντής και η Ε. Μάντζαρη (2006) έδωσαν με πυκνότητα λόγου τον πλήρη ορισμό της ορολογίας με δύο κύριες σημασίες και τρεις διακριτούς ρόλους:

1. ο **επιστημονικός κλάδος** που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των σχέσεων μεταξύ των εννοιών και των κατασημάνσεών τους (όρων, ονομάτων, συμβόλων) και τη διατύπωση αρχών και μεθόδων που διέπουν αυτές τις σχέσεις σε οποιοδήποτε θεματικό πεδίο και η **εργασία** της συλλογής, επεξεργασίας, διαχείρισης και παρουσίασης των ορολογικών δεδομένων σε μια ή περισσότερες γλώσσες.
2. **το σύνολο των όρων** που ανήκουν *στην ειδική γλώσσα* ενός ορισμένου θεματικού πεδίου.

Η ΕΛΕΤΟ πρότεινε για την άρση της αμφισημίας τη γραφή με Ο για την πρώτη σημασία και με ο για τη δεύτερη, η διάκριση όμως αυτή δεν φαίνεται να έχει χρηστικό αντίκρισμα.

Κατά τον Παπαβασιλείου (2001) ο όρος «ορολογία» χρησιμοποιείται: 1. για την περιγραφή του λεξιλογίου ενός συγκεκριμένου τομέα (π.χ. βιοχημεία, αρχιτεκτονική, κοινωνιολογία, γλωσσολογία, πληροφορική κλπ). 2. για την περιγραφή των μεθόδων συλλογής, διάδοσης και τυποποίησης των όρων. Μπορεί, επίσης, να θεωρηθεί ως ένας διεπιστημονικός τομέας που αξιοποιεί στοιχεία από το χώρο της γλωσσολογίας, ιδιαίτερα της λεξικογραφίας, της λεξικολογίας και της σημασιολογίας, της σημειωτικής, της λογικής, της οντολογίας και της πληροφορικής. Με την πολυσημία της ορολογίας έχει ασχοληθεί διεξοδικά ο Bergenholz (1995, σ. 51 κ.ε.). Πρόκληση για τον ορολόγο και τον λεξικογράφο, όπως και για μια σειρά άλλων επιστημόνων, αποτελεί η διεθνής εναρμόνιση της ορολογίας (βλ. Χαραλαμπάκης, 2003).

2 Οριοθέτηση εννοιών: λεξικογραφία – ειδική λεξικογραφία – ορογραφία

Ο Wiegand (1998, 33 κ.ε.) δίνει τον πιο συνοπτικό ορισμό της λεξικογραφίας: «Με τον όρο *λεξικογραφία* εννοείται η αυτόνομη πολιτιστική και επιστημονική πρακτική που έχει ως στόχο τη σύνταξη λεξικών και με τον τρόπο αυτόν να καταστήσει δυνατή τη χρήση τους». Ως συνώνυμα ισχύουν: «λεξικογραφία με την κυριολεκτική σημασία του όρου» (Lexikographie im eigentlichen Sinne) και «πρακτική λεξικογραφία» (Praktische Lexikographie). Στη γερμανική γλώσσα χρησιμοποιείται ο όρος Wörterbuchforschung για να δηλωθεί η θεωρία και η πράξη της λεξικογραφίας και των λεξικών. Το παραγνωρισμένο θέμα της λεξικογραφίας σε σχέση με τη χρήση του λεξικού εξετάζουν αναλυτικά οι Engelberg-

Lemnitzer, 2001. Η ειδική λεξικογραφία (Fachlexikographie), όρος ο οποίος δεν χρησιμοποιείται στη Νεοελληνική, ασχολείται πρωτίστως με τα ειδικά ή τεχνικά λεξικά και λεξιλόγια, τα οποία απευθύνονται τόσο στους ειδικούς, όσο και σε μαθητευόμενους. Η ειδική λεξικογραφία ταυτίζεται από ορισμένους ερευνητές με την ορολογία, έτσι όμως αντιμετωπίζεται η ορολογία σε εντελώς ρηχό επίπεδο, αφού ο ρόλος της είναι πολύ πιο σύνθετος και πολυεπίπεδος. Η ανάπτυξη πολύγλωσσων ορολογικών συστημάτων αποτελεί τη μεγάλη πρόκληση για την δυναμικά ανερχόμενη επιστήμη της ορολογίας.

Ο ειδικός λεξικογράφος ασχολείται τόσο με την περιγραφή των βασικών γνωρισμάτων του ειδικού λεξιλογίου όσο και με την αποσαφήνιση της πολυσημίας τους, με στόχο να δοθούν σαφείς ορισμοί των λέξεων και των σταθερών συνάψεων και να αποφευχθούν οι αμφισημίες. Στην πρώτη περίπτωση πρόκειται για περιγραφή και στη δεύτερη για ρύθμιση. Η ρύθμιση, με την έννοια της προτυποποίησης της ειδικής γλώσσας, αποτελούσε παλαιότερα κύρια ενασχόληση των ορολόγων.

Όπως παρατηρεί εύστοχα ο Shierholz (2003, 12), «Οι θεμελιώδεις έννοιες της ορολογίας, όπως *λέξη, έννοια, αντικείμενο, εννοιολογικό σύστημα, παράσταση, ορισμός, γνώρισμα*, διαφέρουν σε σημασία και χρήση από τις ίδιες ή αντίστοιχες έννοιες της λεξικογραφίας. Η ‘έννοια’ (Begriff) ορίζεται ως γνωστική παράσταση ενός αντικειμένου η οποία ξεπερνά τη μεμονωμένη γλώσσα και αποτελεί μονάδα της εξωγλωσσικής πραγματικότητας. Αυτή και μόνο η διαπίστωση θα ήταν αρκετή για να τεκμηριωθεί η μη ταύτιση των δύο επιστημών. Η *ορογραφία* ορίζεται από τον ίδιο ερευνητή (σ. 13) ως η «πρακτική της καταγραφής και παρουσίασης ορολογικών δεδομένων σε ειδικά λεξικά και ηλεκτρονικές βάσεις». Κατά το DIN 2342 (1992,12) συνώνυμο της *ορογραφίας* είναι η *ορολογική λεξικογραφία* (terminologische Lexikographie), όχι όμως η *ειδική λεξικογραφία* (Fachlexikographie). Η ορογραφία επιβάλλεται να παρέχει αξιόπιστα στοιχεία, ενιαία οργάνωση των σχετικών βάσεων δεδομένων και να αξιοποιεί τα χρηστικά κριτήρια. Η ποιότητα των ορογραφικών εργασιών εξαρτάται από το σταθερό μεθοδολογικό υπόβαθρο και τις ενιαίες αρχές τυποποίησης. Απαραίτητη κρίνεται η συνεχής ενημέρωση των βάσεων δεδομένων και η κατηγοριοποίηση των όρων με βάση τις διαφοροποιημένες ανάγκες των χρηστών.

Τη σχέση ορογραφίας και (ειδικής) λεξικογραφίας εξετάζει αναλυτικά ο Shierholz (2003, 15 κ.ε.), ο οποίος επισημαίνει ότι η σχέση αυτή εξαρτάται από την οπτική γωνία από την οποία βλέπουν οι ερευνητές τα πράγματα. Καταγράφει τις ακόλουθες τρεις περιπτώσεις:

1. Η ορογραφία περιορίζεται στις ειδικές γλώσσες και η λεξικογραφία στην κοινή γλώσσα. Με τη διάκριση αυτή ο όρος «Ειδική λεξικογραφία» καθίσταται περιττός.

2. Η ορογραφία αποτελεί αναμφίβολα κλάδο της επιστήμης της ορολογίας (Terminologiewissenschaft), ενώ η ειδική λεξικογραφία τμήμα της Λεξικογραφίας. Η ορογραφία και η ειδική λεξικογραφία έχουν διαφορετικό θεωρητικό υπόβαθρο και διαφορετική αποστολή.

3. Η ορογραφία αποτελεί τμήμα της ειδικής λεξικογραφίας, η οποία με τη σειρά της είναι επιμέρους κλάδος της Λεξικογραφίας.

Σύμφωνα με τις απόψεις 1 και 2 η Λεξικογραφία ενδιαφέρεται για την κοινή γλώσσα και την παρουσίαση του λεξιλογικού της θησαυρού, ενώ η ορογραφία αναλύει τους ειδικούς όρους. Οι λεξικογράφοι εργάζονται περιγραφικά, επικεντρώνονται στη λέξη και επιλέγουν συνήθως την αλφαβητική σειρά, ενώ οι ορογράφοι ακολουθούν τη ρύθμιση, επικεντρώνονται στις έννοιες και επιλέγουν μια συστηματική μακροδομή. Τα προϊόντα της ορογραφίας απευθύνονται στους ειδικούς και αξιοποιούνται κατά την παραγωγή κειμένων. Τα προϊόντα της λεξικογραφίας απευθύνονται στο ευρύτερο κοινό και χρησιμοποιούνται για την κατανόηση κειμένων. Είναι προφανές ότι οι οριοθετήσεις αυτές δεν ισχύουν στην πράξη. Η ρύθμιση έχει εγκαταλειφθεί τα τελευταία χρόνια από τους ορογράφους, ενώ πολλά λεξικογραφικά έργα κρατούν την απαραίτητη ισορροπία ανάμεσα στην παραγωγή και κατανόηση κειμένων με την κατάλληλη λημματοποίηση. Ύστερα από αυτές τις σύντομες παρατηρήσεις γίνεται υπό όρους αποδεκτή η τρίτη άποψη.

Συνήθως στην εξειδικευμένη βιβλιογραφία γίνεται προσπάθεια περιγραφής του επιστημονικού «προφίλ» του λεξικογράφου και του ορογράφου με διαχωριστικές γραμμές, οι οποίες στην πράξη δεν ισχύουν. Ο Shierholz (2003, 18) τονίζει, ανάμεσα στα άλλα, ότι ο λεξικογράφος πρέπει να γνωρίζει τη δομή της γλώσσας, να έχει καλό γλωσσικό αισθητήριο, να διακρίνει τις σημασιολογικές αποχρώσεις, να καταγράφει τα συνώνυμα και αντώνυμα, όπως και τις συνδυαστικές δυνατότητες των λέξεων. Ο ορογράφος, από το άλλο μέρος, οφείλει να είναι πλήρως ενημερωμένος για τις εξελίξεις που αφορούν τα λογισμικά αυτόματης εξόρυξης όρων και να διαθέτει ειδικές γνώσεις σε συγκεκριμένα θεματικά πεδία. Ο ορολόγος δεν είναι απαραίτητο να είναι φιλόλογος ή γλωσσολόγος, όπως νομίζουν ορισμένοι. Συχνά συμβαίνει το αντίθετο. Τον τίτλο του ορολόγου τον αποκτά κανείς με τη συστηματική ενασχόληση με αυτόν τον σπουδαίο επιστημονικό κλάδο και όχι με τυπικές σπουδές. Είναι απαραίτητο να οργανώνονται στα πλαίσια της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών ειδικά σεμινάρια ορολογίας τα οποία θα τους βοηθήσουν να κατανοήσουν πληρέστερα τον επιστημονικό λόγο και να διδάξουν στους μαθητές τους μηχανισμούς λειτουργίας και την ακρίβεια της επιστημονικής γλώσσας. Από το άλλο μέρος επιβάλλεται να ανανεωθούν τα Προγράμματα Σπουδών των Πανεπιστημίων μας και να ενταχθεί σε αυτά η διδασκαλία της ορολογίας σε όλες τις Σχολές. Στα δύσκολα και από τη φύση τους περίπλοκα

θεωρητικά και πρακτικά θέματα της λεξικογραφίας και της ορολογίας δεν μπορεί να είναι κανείς απόλυτα ενημερωμένος. Γι' αυτό είναι απαραίτητη η εξειδίκευση σε έναν από τους δύο κλάδους, αφού πρώτα αποκτήσει όσο γίνεται ευρύτερη εποπτεία και των δύο επιστημονικών κλάδων. Από τη στενή συνεργασία ορολόγων, ορογράφων και λεξικογράφων μπορούν να προκύψουν ποιοτικά, σύμφωνα με τις διεθνείς προδιαγραφές, έντυπα και ηλεκτρονικά λεξικά ορολογίας. (Για τα σχετικά προβλήματα βλ. Κατσογιάννου, 2004).

3 Απο-οροποίηση

Από τα πιο ενδιαφέροντα σημεία επαφής της λεξικογραφίας με την ορολογία είναι το μεταβατικό στάδιο κατά το οποίο ένας επιστημονικός όρος ξεφεύγει από τον περιορισμένο χώρο του εκάστοτε γνωστικού πεδίου και γίνεται κτήμα των μη ειδικών. Η σημασία ενός όρου γίνεται πιο χαλαρή, όταν μετακινηθεί από τα αυστηρώς οριοθετημένα πλαίσιά του και ενταχθεί στον πυρήνα της κοινής γλώσσας. Η διαδικασία αυτή είναι γνωστή ως *απο-οροποίηση* (de-terminologization). Η αντίθετη τάση, η *οροποίηση* (terminologization) είναι η διαδικασία κατά την οποία μια λέξη ή έκφραση της κοινής γλώσσας μετασχηματίζεται σε όρο που αντιστοιχεί σε μια γλώσσα για ειδικούς σκοπούς ("the process by which a general-language word or expression is transformed into a term designating a concept in a language for special purposes (LSP)", ISO 704). Βασική ιδιότητα ενός όρου είναι η *πληροφορικότητά* του, δηλ. η σαφώς οριοθετημένη σημασία του, έτσι ώστε να μην επέρχεται σύγχυση με άλλες έννοιες. Τα υπόλοιπα τρία κριτήρια για την επιτυχή απόδοση της ξένης επιστημονικής ορολογίας, η *αποδεκτότητα*, η *ανακλησιμότητα* και η *μεταφρασιμότητα*, έχουν έντονα υποκειμενικό χαρακτήρα και γι' αυτό αξιολογικά έρχονται σε δεύτερη μοίρα.

Η «διαχεόμενη» στην κοινή γλώσσα ορολογία αφήνει πολλά περιθώρια συνεργασίας του ορολόγου με τον λεξικογράφο, ο οποίος οφείλει να παρακολουθεί και να καταγράφει αυτές τις σημαντικές γλωσσικές τάσεις και εξελίξεις. Δεν πρόκειται ασφαλώς για απλή «επιστημονικοποίηση», αλλά για μια δυναμική παρουσία του επιστημονικού λόγου και των ειδικών όρων στην καθημερινή ζωή του ανθρώπου στη σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη κοινωνία. Στις περισσότερες περιπτώσεις πρόκειται για μεταφραστικά δάνεια, τα οποία δεν έχουν ακόμα μελετηθεί επαρκώς στη γλώσσα μας. Ήδη στη μελέτη μου του 2003 τόνισα εμφατικά ότι η επιστημονική ορολογία υπεισέρχεται με ραγδαίους ρυθμούς στην κοινή γλώσσα, την οποία εμπλουτίζει με όρους οι οποίοι πριν από λίγα χρόνια ήταν γνωστοί μόνο στους ειδικούς. Από τα νεοελληνικά λεξικά απουσιάζουν πολλοί τέτοιοι όροι, ακόμα και ονομασίες επιστημονικών κλάδων, όπως *βενθολογία, γεωβοτανική, ενδοδοντία, στοματική χειρουργική, φυκολογία*, οι οποίοι διδάσκονται στα πανεπιστήμια.

Όπως έχουν ήδη επισημάνει οι Meyer-Mackintosh (2000, 113 κ.ε.), όταν ένας όρος

μετακινείται στον χώρο της κοινής γλώσσας από σημασιολογική άποψη συμβαίνουν δύο τινά, σε ό,τι αφορά την αρχική σημασία:

1. δεν αλλάζει επί της ουσίας, όπως για παράδειγμα, στο φραστικό όνομα *φαινόμενο του θερμοκηπίου*. Λεξικογράφοι και λεξικολόγοι εξακολουθούν να χαρακτηρίζουν τις περιπτώσεις αυτές ως όρους, στην ουσία όμως πρόκειται για τη διαδικασία της απλοποίησης, με την έννοια ότι στα κοινά λεξικά οι όροι αυτοί πρέπει να αναλύονται με τον απλούστερο δυνατό τρόπο. Ο ειδικός και ο μη ειδικός έχουν στο μυαλό τους το ίδιο περίπου πράγμα. Η διαφορά έγκειται στο ότι ο απλός άνθρωπος προσθέτει στις έννοιες αυτές διάφορες συνυποδηλώσεις οι οποίες συχνά είναι πιο ισχυρές από την ίδια την αρχική σημασία. Η αναφορά στην *ατομική βόμβα* ανακαλεί αμέσως στο μυαλό τη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι.

2. εξασθενεί σε σημείο που θα μπορούσε να γίνει λόγος για μετακίνηση του όρου σε άλλη εννοιολογική περιοχή. Η *ανακύκλωση* δεν μπορεί παρά να είναι «διαδικασία κατά την οποία χρησιμοποιημένα ή φαινομενικά άχρηστα υλικά συλλέγονται, ταξινομούνται, μετατρέπονται σε πρώτη ύλη και επαναχρησιμοποιούνται για την παραγωγή νέων προϊόντων, με σκοπό τη μείωση της ρύπανσης και της ποσότητας των αποβλήτων και την εξοικονόμηση πρώτων υλών και ενέργειας». Η μεταφορική σημασία «αναπαραγωγή, διαιώνιση» ανάγεται σε άλλο σημασιολογικό πεδίο. Εκφράσεις, όπως *ανακύκλωση προβλημάτων*, *η ανακύκλωση της βίας*, δείχνουν ότι ο όρος *ανακύκλωση* έχει ξεφύγει κατά πολύ από τη θεματική περιοχή της ορολογίας. Έτσι όμως εμπλουτίζεται η κοινή γλώσσα με εντυπωσιακούς ρυθμούς. Η συμβολή αυτή της επιστημονικής ορολογίας στην αύξηση της πολυσημίας των λέξεων δεν έχει μελετηθεί σχεδόν καθόλου σε ό,τι αφορά τη νεοελληνική γλώσσα. Έτσι, δεν ανακυκλώνεται μόνο το χαρτί, το γυαλί και το αλουμίνιο, αλλά και οι ιδέες και τα επιχειρήματα, όταν επανέρχονται τα ίδια ή ελαφρώς παραλλαγμένα. Ακόμα και μια κυβέρνηση, ύστερα από έναν ανασχηματισμό, χαρακτηρίζεται «ανακυκλωμένη», όταν παραμένουν τα ίδια πρόσωπα και απλώς αλλάζουν υπουργεία.

Για να φανεί εναργέστερα το όλο πλέγμα των προβλημάτων που συνδέονται με την απορολογικοποίηση θα αναφερθώ εκτενέστερα σε δύο χαρακτηριστικές περιπτώσεις.

Το επίθετο *εικονικός* γνώρισε χάρη στις εξελίξεις της υψηλής τεχνολογίας σημαντικές σημασιολογικές εξελίξεις. Η νεοελληνική γλώσσα μέχρι πριν από λίγα χρόνια γνώριζε μόνο τις σημασίες «φαινομενικός», κατ' επέκταση «ψευδής, πλασματικός, μη πραγματικός» και

δευτερευόντως «εικονιστικός», σε συγκεκριμένα πάντα γλωσσικά περιβάλλοντα. Το ΛΚΝ καταγράφει μόνο αυτές τις παραδοσιακές σημασίες:

> **εικονικός -ή -ό** [ikonikós] Ε1 **: 1.** που γίνεται, υπάρχει, υφίσταται μόνο φαινομενικά: *Εικονικό συμβόλαιο. Εικονική πώληση / μεταβίβαση.* || *~ γάμος. Εικονική συνεδρίαση. Εικονική εκτέλεση. ~ αντίπαλος / στόχος,* υποθετικός. *Εικονικά πυρά.* ΑΝΤ πραγματικά. || (νομ.) *Εικονική δικαιοπραξία,* που γίνεται με εκούσια ψευδή δήλωση της βούλησης αυτών που την καταρτίζουν για να παραπλανήσουν τρίτον. **2.** εικονιστικός: *Εικονική τέχνη.* ΑΝΤ ανεικονική. *~ διάκοσμος. Εικονική παράσταση.* **εικονικά** ΕΠΙΡΡ. [λόγ. < ελνστ. *εἰκονικός*]

Το ΛΝΕΓ προσθέτει το σύμπλοκο *εικονική πραγματικότητα*, χωρίς να επεκτείνεται στις χρήσεις που προέκυψαν από τους σχετικούς όρους της Πληροφορικής.

Το υπό έκδοση *Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής* της Ακαδημίας Αθηνών δίνει έμφαση στις πρόσφατες χρήσεις του επιθέτου, όπως φαίνεται από το σχετικό λήμμα:

> **εικονικός**, ή, ό [εἰκονικός] ει-κο-νι-κός επίθ. **1.** (μτφ.) που δεν ισχύει, δεν υπάρχει στην πραγματικότητα, δεν είναι αληθινός, φαινομενικός: *~ός: πόλεμος. ~ή: (ΝΟΜ.) δίκη/εκτέλεση/μεταβίβαση. (ΟΙΚΟΝ.) ~ό: κεφάλαιο. ~ές: δαπάνες/πωλήσεις. ~ά: πυρά/τιμολόγια. Πβ. πλασματ-, υποθετ-ικός, ψεύτικος, πλαστός.* ΑΝΤ. αληθινός (1), πραγματικός (1) **2.** ΠΛΗΡΟΦ. που δημιουργείται, προσομοιώνεται, μεταδίδεται ή εκτελείται μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή ή δικτύου υπολογιστών: *~ός: κόσμος/χάρτης. ~ή: βιβλιοθήκη/εφαρμογή/περιήγηση. ~ό: μουσείο/παιχνίδι/ περιβάλλον (= εικονική πραγματικότητα)/πληκτρολόγιο/σύμπαν/σχολείο (ΑΝΤ. συμβατικό). ~ές: διευθύνσεις/επιχειρήσεις/πτήσεις. ~ά: εκθέματα/ζώα/περιβάλλοντα. Πβ. διαδικτυακός, ηλεκτρονικός, ψηφιακός.* **3.** (σπάν.) που έχει σχέση με την εικόνα ή την απεικόνιση: *~ός: διάκοσμος. ~ή: τέχνη.* ΣΥΝ. απεικονιστικός (1), εικονιστικός ΑΝΤ. ανεικονικός • επίρρ.: **εικονικά** & (λόγ.) -ώς [-ῶς] • ΣΥΜΠΛ.: **εικονική αερομαχία:** που γίνεται χωρίς πραγματικά πυρά: *Η διαδικασία της αναχαίτισης εξελίχθηκε σε ~ ~.*, **εικονική μνήμη:** ΠΛΗΡΟΦ. προσωρινό, αποθηκευτικό μέσο στον σκληρό δίσκο που υποστηρίζει τη λειτουργία εφαρμογών, όταν δεν επαρκεί η φυσική (κύρια) μνήμη του υπολογιστή. [< αγγλ. virtual memory, 1959] , **εικονική πραγματικότητα 1.** ΠΛΗΡΟΦ. αλληλεπιδραστικό τρισδιάστατο περιβάλλον προσομοίωσης, η απεικόνιση του οποίου γίνεται σε πραγματικό χρόνο: *διαδικτυακή ~ ~. Βλ. κυβερνοχώρος.* **2.** (μτφ.) απατηλή εικόνα για την πραγματικότητα: *Τα ΜΜΕ δημιουργούν μια ~ ~. Κρύβει τα προβλήματα και κατασκευάζει ~ές ~ες.* [< αγγλ. virtual reality, 1987] , **εικονικό γραφείο:** εταιρεία που λειτουργεί μέσω διαδικτύου., **εικονικό εργαστήριο** βλ. εργαστήριο, **λευκός/εικονικός γάμος** βλ. γάμος [< 1,3: μτγν. εἰκονικός 2: αγγλ. virtual, 1959]

Είναι προφανές ότι ένα λεξικό που απευθύνεται στο ευρύτερο κοινό δεν μπορεί να υπεισέλθει σε λεπτομέρειες. Αυτό μπορεί να γίνει σε εξειδικευμένες λεξικογραφικές μελέτες.

Η λύση που απομένει είναι να περιοριστεί κανείς στην καταγραφή των συχνότερων συνδυαστικών δυνατοτήτων, έστω και αν θυσιάζεται η πληροφοριακή αξία. Παραθέτουμε, για παράδειγμα, το σύμπλοκο *εικονικά ζώα* και αν ενδιαφέρει τον χρήστη του λεξικού, μπορεί να ανατρέξει σε άλλες πηγές για να αντλήσει τις απαραίτητες πληροφορίες. Το Oxford English Dictionary καταγράφει το virtual pet (πρώτη μνεία: 1993) ως Draft partial entry, March 2004, με πλήρη ορισμό: “an electronically simulated animal with which human interaction is possible; spec. a hand-held toy with a small screen displaying the animated image of a pet which can be cared for and responded to (by pushing buttons) as if it were a real pet”.

Πολύ πιο σύνθετα είναι τα προβλήματα που ανακύπτουν όταν έχει να κάνει κανείς με επιστημονικούς όρους οι οποίοι αναφέρονται στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο και επηρεάζουν τη ζωή χιλιάδων πολιτών. Ενδεικτικό είναι το παράδειγμα του λήμματος *ανεργία*. Το σοβαρό αυτό θέμα που ταλανίζει και την Ελλάδα με τις εφιαλτικές διαστάσεις που έχει λάβει, αντιμετωπίζεται ρηχά στα γνωστά νεοελληνικά λεξικά. Το ΛΚΝ περιορίζεται σε πέντε συνδυαστικές δυνατότητες (*εποχιακή, περιστασιακή, προσωρινή, μερική, γενική*), ενώ το ΛΝΕΓ μόνο σε τρεις(*εποχιακή, μερική, διαρθρωτική*). Από τις τρεις βασικές μορφές ανεργίας το ΛΚΝ δεν καταγράφει καμία, ενώ το ΛΝΕΓ αναφέρει μόνο τη *διαρθρωτική*. Οι υπόλοιπες δύο είναι η *ανεργία τριβής* και η *κυκλική ανεργία*.

Στο *Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής* της Ακαδημίας Αθηνών το λήμμα έχει την παρακάτω μορφή:

> **ανεργία** [ἀνεργία] α-νερ-γί-α ουσ. (θηλ.) **1.** κατάσταση κατά την οποία δεν εργάζεται κάποιος λόγω αδυναμίας εύρεσης εργασίας, έλλειψη απασχόλησης: *ανεπίσημη /βραχυχρόνια /επίσημη/ εποχι(α)κή/ καταγεγραμμένη/ κρυφή (ή λανθάνουσα, συγκε-καλυμμένη)/μαζική/μακροχρόνια /μερική /μόνιμη/πραγματική/προσωρινή/ συγκυριακή/ συνολική/τεχνολογικ/χρόνια ~. Η ~ των νέων /πτυχιούχων. Πληθωρισμός/ φτώχεια και ~. Επίδομα/κάρτα/ταμείο/χρόνος ~ίας. Το οξύ πρόβλημα της ~ίας. Μέτρα για την αντιμετώπιση/καταπολέμηση της ~ίας. Αγώνας ενάντια στην ~. Η ~ πλήττει μεγάλο ποσοστό γυναικών. Βλ. αεργία, απεργία.* **2.** (συνεκδ.) ο αριθμός των ατόμων που δεν μπορούν να βρουν εργασία: *υψηλή ~. Αύξηση/μείωση/οριακή πτώση της ~ίας στο ...%. Η ~ παραμένει σε χαμηλά επίπεδα/υποχώρησε (ελαφρά).* • ΣΥΜΠΛ.: **ανεργία τριβής:** που προκαλείται για ορισμένο χρονικό διάστημα από την εκούσια μετακίνηση ατόμων από μια εργασία σε μια άλλη. [< αγγλ. frictional unemployment] , **διαρθρωτική/δομική ανεργία:** ΟΙΚΟΝ. που προκύπτει όταν ορισμένα τμήματα του εργατικού δυναμικού δεν διαθέτουν την απαραίτητη κατάρτιση και τις απαιτούμενες δεξιότητες για τις υπάρχουσες θέσεις εργασίας. [< αγγλ. structural unemployment, 1932], **κυκλική ανεργία:** που οφείλεται στη μειωμένη ζήτηση προϊόντων και υπηρεσιών λόγω οικονομικής ύφεσης, **τεχνική ανεργία** & τεχνητή ανεργία**:** προσωρινή αργία (όχι

μεγαλύτερη των τριών μηνών) που οφείλεται σε αδυναμία του εργοδότη να συνεχίσει την παραγωγική διαδικασία για οικονομικούς λόγους. [< αγγλ. technical unemployment] [< μτγν. ἀνεργία 'έλλειψη δραστηριότητας', γερμ. Arbeitslosigkeit]

Σε ένα γενικό λεξικό δεν είναι πάντα εύκολο, αλλά ούτε και απαραίτητο, να προχωρήσει ο λεξικογράφος σε αναλυτικές ερμηνείες και εξειδικευμένες αναλύσεις. Η *μακροχρόνια ανεργία* γίνεται αντιληπτή από τον απλό άνθρωπο με διαισθητικά συνήθως κριτήρια. Η ακριβής έννοια του όρου είναι: «Κατάσταση της ανεργίας στην οποία βρίσκεται ο άνεργος για χρονικό διάστημα πάνω από 12 μήνες (άνεργοι άνω των 25 ετών) ή πάνω από 6 μήνες (άνεργοι κάτω των 25) και είναι εγγεγραμμένος στις καταστάσεις ανέργων στις αρμόδιες υπηρεσίες απασχόλησης».

Πολύ πιο σοβαρά είναι τα προβλήματα που ανακύπτουν όταν θελήσει να δώσει κανείς τον ορισμό του όρου. Ο ορολόγος τον περιγράφει με επιστημονική ακρίβεια και συχνά οφείλει να υπεισέλθει σε λεπτομέρειες για ασφαλέστερη οριοθέτηση, γιατί όχι περιχαράκωση, αφού κύριο μέλημά του είναι η αποφυγή αμφισημίας. Ο λεξικογράφος, στηριζόμενος στα πορίσματα του ορολόγου, είναι υποχρεωμένος να απλουστεύσει τον ορισμό, χωρίς να παραγνωρίζει τα βασικά γνωρίσματα του όρου. Στην περίπτωση αυτή απαιτείται να έχει την ικανότητα πύκνωσης του λόγου και δόμησης ενός συνεκτικού κειμένου. Άλλο τόσο είναι σημαντικό το θέμα της επιλογής του κατάλληλου υφολογικού επιπέδου. Υπάρχουν για τον ίδιο όρο εναλλακτικοί ορισμοί, οι οποίοι συχνά επιτείνουν τη σύγχυση. Ας πάρουμε για παράδειγμα τον όρο *ανεργία τριβής*. Στο διαδίκτυο μπορεί να βρει κανείς διάφορους ορισμούς, όπως: «Ανεργία ατόμων που μετακινούνται μεταξύ θέσεων εργασίας», «Το χρονικό διάστημα που απαιτείται ώστε οι άνεργοι να καλύψουν τις κενές θέσεις εργασίας», «που προκαλείται από την μετακίνηση ορισμένων ατόμων από μια εργασία σε μια άλλη, με παρεμβολή μικρής περιόδου ανεργίας», κ.ά. Το Ινστιτούτο Δικονομικών Ερευνών, Αθήνα, δίνει με τη σειρά του ένα προβληματικό και υφολογικά άκομψο ορισμό, εν μέρει επηρεασμένο από τον αντίστοιχο γαλλικό: «Ανεργία που προκύπτει από την ανεπάρκεια κινητικότητας (γεωγραφικής και επαγγελματικής) των εργαζομένων». Στην ορολογική βάση δεδομένων InterActive Terminology for Europe *(IATE)*, βλ. chômage frictionnel, γίνεται παραπομπή στον πληρέστερο κατά τη γνώμη μου ορισμό: «Chômage résultant d'une insuffisante mobilité de la main-d'oeuvre, les chômeurs ne pouvant répondre aux offres d'emploi parce qu'ils n'ont pas la qualification voulue ou ne résident pas dans le lieu où l'emploi est offert». Στην παραπάνω βάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπάρχουν πολλές αδόκιμες και εσφαλμένες αποδόσεις όρων, τουλάχιστο σε ό,τι αφορά τη Νεοελληνική, ένα θέμα που ξεφεύγει από τα όρια της παρούσας εισήγησης. Αναφορικά με τον αγγλικό ιατρικό όρο anergy (γαλλ. anergie, γερμ. Anergie) η απόδοσή του ως ανεργία οδηγεί σε σύγχυση

λόγω του ομώνυμου καθιερωμένου όρου για τη δήλωση της έλλειψης απασχόλησης. Οι εναλλακτικές μεταφράσεις «αναλλεργία» και « έλλειψη αλλεργίας» παρουσιάζουν άλλου είδους δυσκολίες.

Οι Meyer-Mackintosh (2000, 136) καταλήγουν και αυτοί στο συμπέρασμα ότι ο αριθμός των εξειδικευμένων όρων που θα «μεταναστεύουν» στην κοινή γλώσσα θα αυξάνεται συνεχώς. Πολλοί όροι θα γνωρίσουν έτσι ποικίλες σημασιολογικές, γραμματικές και πραγματολογικές αλλαγές, οι οποίες ανοίγουν ένα νέο προκλητικό πεδίο έρευνας τόσο για τον ορολόγο όσο και για τον λεξικογράφο.

Συμπεράσματα

Η λεξικογραφία και η ορολογία αποτελούν δυο γόνιμους, πάντα επίκαιρους επιστημονικούς κλάδους οι οποίοι βρίσκονται σε συμπληρωματική σχέση. Η ασυμφωνία των ειδικών ως προς την οριοθέτησή τους και τις σχετικές αρμοδιότητες των επιστημόνων που τις καλλιεργούν, είναι μέχρις ενός σημείου αναμενόμενη, αφού σε κάθε δυναμικό κλάδο τα όρια είναι ρευστά και αμφιλεγόμενα. Σημασία έχει ο εντοπισμός, μέσα στο ευμετάβλητο τοπίο της γλώσσας, των κοινών σημείων αναφοράς της ορολογίας και της λεξικογραφίας. Η στενότερη συνεργασία του λεξικογράφου με τον ορολόγο καθίσταται αναγκαία, σήμερα ιδίως, για έναν πρόσθετο λόγο: Οι καινοτόμες έρευνες και ανακαλύψεις γίνονται στα όρια των επιστημών, στα κρίσιμα σημεία επαφής των επιστημονικών κλάδων. Έναν τέτοιο γόνιμο χώρο φάνηκε να δημιουργεί η απooροποίηση, η σημασία της οποίας δεν έχει ακόμα αναγνωριστεί στον βαθμό που της αξίζει. Υπάρχουν, επίσης, πολλά περιθώρια συνεργασίας για την παραγωγή γενικών λεξικών της Νεοελληνικής τα οποία θα αποδίδουν μεγαλύτερη βαρύτητα στην παρουσίαση και ανάλυση των γενικευμένων επιστημονικών όρων.

Ελληνική Βιβλιογραφία

1. Βαλεοντής Κ., Τοράκη Κ., Μάρτιος, 2008. «*Η Ορολογία ως βασικό εργαλείο τυποποίησης: ζητήματα και δράσεις σε εθνικό επίπεδο*». Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Εσπερίδα «Ευρωπαϊκή Τυποποίηση και Ελληνική Πραγματικότητα».
2. Βαλεοντής Κ., Μάντζαρη Ε.*, Η γλωσσική διάσταση της Ορολογίας: Αρχές και μέθοδοι σχηματισμού των όρων***,** 1st Athens International Conference on Translation and Interpretation. Translation: Between Art and Social Science, 13 -14 October 2006.
3. Κατσογιάννου Μ.*, «Λεξικά Ορολογίας: Μεθοδολογία, Δομή και Περιεχόμενο»,* στον τόμο: Κατσογιάννου Μ. & Ευθυμίου Ε., *Ελληνική Ορολογία: Έρευνα και Εφαρμογές*. Αθήνα 2004: Εκδόσεις Καστανιώτη, σσ. 167-192.
4. Ξυδόπουλος Γ. Ι., *Λεξικολογία. Εισαγωγή στην ανάλυση της λέξης και του λεξικού*,

Αθήνα 2008: Πατάκης.

5. Παπαβασιλείου Περικλής Α., 2001: «Ορολογία - Σύντομη ιστορική αναδρομή και σύγχρονη πραγματικότητα», Ανακοίνωση στο 3ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία» της Ελληνικής Εταιρείας Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ), Αθήνα.
6. Χαραλαμπάκης Χρ. «Προβλήματα ισοδυναμίας στη νεοελληνική επιστημονική ορολογία», *Πρακτικά του 6ου Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας*, 6th International Conference of Greek Linguistics, Ρέθυμνο, 18-21 Σεπτεμβρίου 2003. Βλ. το σχετικό CD-rom που εξέδωσε το Εργαστήριο Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης.

Ξένη Βιβλιογραφία

1. Bergenholz H., "Wodurch unterscheidet sich Fachlexikographie von Terminographie?", *Lexicographica*, 11, 1995, 50-59.
2. Engelberg S.- Lemnitzer L., *Lexikographie und Wörterbuchbenutzung*, Tübingen 2001: Stauffenburg.
3. Meyer I.- Mackintosh K., "When terms move into our everyday lives: An overview of de-terminologization", *Terminology* 6 (1), 2000, 111-138.
4. Shierholz Stefan J., "Fachlexikographie und Terminographie", *ZfAL* 39, 2003, 5-28.
5. Wiegand H.E., *Wörterbuchforschung: Untersuchungen zur Wörterbuchbenutzung. Zur Theorie, Geschichte, Kritik und Automatisierung der Lexikographie*. Teilb. 1, Berlin – New York 1998: W. de Gruyter.

Χριστόφορος Χαραλαμπάκης

Καθηγητής της Γλωσσολογίας
στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών

Σπετσών 69, 113 62 Αθήνα.
ccharala@phil.uoa.gr

(Κενή σελίδα)

ΕΝΟΤΗΤΑ 1

Γλωσσολογικές-Οντολογικές Αρχές της Ορολογίας

1 Ορολογία και Λεξικογραφία: Δύο θεματικά πεδία με συμπληρωματικούς στόχους, αλλά με εννοιολογικές και μεθοδολογικές διαφορές – Σημεία σύγκλισης και προτάσεις περαιτέρω εναρμόνισης

Νομική Κουτσουμπάρη, Χριστίνα Σδούκου, Κώστας Βαλεοντής

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία παρουσιάζονται τα αποτελέσματα σύγκρισης των θεματικών πεδίων της Ορολογίας και της Λεξικογραφίας, από θεωρητική, μεθοδολογική και πρακτική σκοπιά. Τα δύο θεματικά πεδία μελετήθηκαν παράλληλα, ως προς τις βασικές έννοιες και τους όρους και ορισμούς με τους οποίους οι έννοιες αυτές κατασημαίνονται και περιγράφονται, ως προς τις αρχές και μεθόδους που εφαρμόζονται και ως προς τα αποτελέσματα και προϊόντα που παράγονται στο καθένα από αυτά.

Πραγματοποιήθηκε συγκριτική εξέταση των θεμελιωδών έννοιών των δύο πεδίων, για την άμεση αντιπαραβολή των οποίων κατασκευάστηκε και μελετήθηκε εκτεταμένος ειδικός πίνακας με αξιολόγηση, κάθε φορά, της σχέσης των υπό σύγκριση εννοιών και συναγωγή εάν αυτές ταυτίζονται, είναι περίπου ίδιες ή διαφέρουν εντελώς. Προέκυψαν έτσι σημεία στα οποία τα δύο θεματικά πεδία συγκλίνουν και άλλα στα οποία αποκλίνουν εννοιολογικά και μεθοδολογικά. Στο τέλος, διατυπώνονται προτάσεις για την διεύρυνση των κοινών τομέων των δύο θεματικών πεδίων με την επίτευξη πληρέστερης εναρμόνισης των εννοιών και μεθόδων τους, με σκοπό τη βελτίωση της απεικόνισης της πραγματικότητας μέσω της γλώσσας που παρέχουν τα δύο πεδία.

Terminology and Lexicography: Two subject fields with complementary objectives, but with conceptual and methodological differences – Convergence points and proposals for further harmonization

Nomiki Koutsoubari, Christina Sdoukou, Kostas Valeontis

ABSTRACT

In this paper the subject fields of Terminology and Lexicography have been studied and compared from theoretical, methodological and practical aspect. The two fields have been examined separately, with respect to the basic concepts, terms and definitions used, with respect to the principles and methods applied, and with respect to the results and products produced in each of them.

In Lexicography, the methodology of construction of dictionaries was specifically examined, as well as special matters such as: which lexical characteristics are described, which words are chosen, how information is presented, which is the basic structure of the lexicographic entry, the definition, the relations of synonymy, homonymy and polysemy, the lexical and grammatical meaning, the linguistic idioms and loans, the use of the computers and the basic methodology of the electronic text coprora.

Examination of the Terminology science was carried out, concerning the international standardized

definitions of the basic concepts currently in force, the principles and methods applied and, more detailed, the principles of term formation (transparency, consistency, appropriateness, linguistic economy, derivability and compoundability, linguistic correctness, preference for native language) as well as the term formation mechanisms (creation of new forms, use of existing forms, translingual borrowing, the Analogue Rule of naming).
For direct comparison of the two subject fields a large special table has been constructed to examine the concepts of both fields in juxtaposition, and conclude whether they are identical, nearly identical or quite different. Thus points were identified where the two fields converge and other points where the two fields diverge conceptually and/or methodologically. Finally, several proposals are made for an expansion of the common areas of the two fields by attaining a better harmonization of their concepts and methods with the purpose of improving the depiction of reality through language that both fields provide.

1 Η Λεξικογραφία

Ο καθημερινός μας λόγος, προφορικός και γραπτός διέπεται από τη χρήση **λέξεων**. Η **λέξη** προέρχεται από το ρήμα **λέγω** και παρατηρούμε στην εξέλιξή της, σταδιακή στένωση της σημασίας από την ομιλία και τον «**λόγο**» συνολικά σε ορισμένο τεμάχιο του λόγου. Αξιοσημείωτα είναι τα παράγωγα και τα σύνθετα του όρου **λέξη**. Στα μεταγενέστερα χρόνια **λεξικόν**, ονομάστηκε το βιβλίο που δίνει τις σημασίες των λέξεων (από τη φράση *λεξικόν βιβλίον*).

Σήμερα, η δραστηριότητα της επιστήμης της Λεξικογραφίας έγκειται στην *παρατήρηση*, τη *συλλογή*, την *επιλογή*, την *ανάλυση* και την *περιγραφή* σε ένα λεξικό, ενός αριθμού λεξικολογικών αντικειμένων που ανήκουν σε μία ή περισσότερες γλώσσες. Ακόμη πιο απλά, η Λεξικογραφία είναι η επιστήμη για την *κατασκευή λεξικών*. Θεωρείται επίσης σημαντική για την περιγραφική και εφαρμοσμένη γλωσσολογία.

Τα πρώτα λεξικογραφικά ντοκουμέντα αποτελούνται από λέξεις (γύρω στις 1400) των Σουμέριων και των Ακάδιων πάνω σε πήλινες πλάκες 4.700 χρόνια πριν, οι οποίες οργανώνονται με βάση τη θεματική τους ή το σύμβολο τους στη σφηνοειδή γραφή. Η πρακτική της σύνθεσης τέτοιων λέξεων συνεχίστηκε και κατά τη διάρκεια της Αρχαιότητας και του Μεσαίωνα. Το παλαιότερο τεκμήριο στη σύγχρονη ιστορία τοποθετείται στη Γερμανία, γραμμένο γύρω στο 765 με τίτλο *Abrogans* που περιείχε μερικές Λατινικές λέξεις με τις επεξηγήσεις τους στη Γερμανική γλώσσα. Συχνά αυτά τα γλωσσάρια δεν είχαν ως στόχο την απόδοση ενός εμπεριστατωμένου λεξικού, απλά συγκέντρωναν έναν αριθμό λέξεων που θεωρητικά ήταν δύσκολες και τις επεξηγούσαν χρησιμοποιώντας πιο γνωστές

λέξεις της ίδιας γλώσσας ή μεταφράζοντάς τες. Οι λέξεις συντάσσονταν αλφαβητικά, άλλοτε θεματικά και άλλοτε αυθαιρέτως. Υπήρξαν βέβαια και πιο συστηματικές προσεγγίσεις όπως το *Catholicon*[1], ένα κράμα εγκυκλοπαίδειας και λεξικού, αποτελούμενο από 1250 σελίδες όπου ήταν η πρώτη τυπωμένη λεξικολογική δουλειά στην Ευρώπη και συγκεκριμένα στο Μάιντς της Γερμανίας το 1460 (Andreas Venzke, 2000 [1]).

Μετά την ανακάλυψη της τυπογραφίας από τον Γουτεμβέργιο, μέχρι το 1500 πάρα πολλά συγγράμματα είχαν τυπωθεί, προσφέροντας έτσι ένα σταθερό έδαφος για συστηματικά λεξικά εγχειρίδια στα Λατινικά και στα Ελληνικά, όπως του Αμβρόσιου Καλεπίνο, το Dictionarium το 1502 και ακολούθησαν συντόμως δύο αριστουργήματα του Robert Etienne το *Dictionarium seu Latinae Linguae Thesaurus* (Παρίσι 1531) και του Henri Etienne το *Thesaurus Linguae* (Παρίσι 1572). Ο μεγάλος όγκος λεξικογραφικής δουλειάς πραγματοποιείτο είτε από επιχειρηματίες εκδότες, είτε από μεμονωμένα άτομα όπως ο Samuel Johnson, ο οποίος επιβοηθούμενος από έξι ανθρώπους, σε λιγότερο από οκτώ χρόνια, συνέταξε το 1755 στο Λονδίνο το *Dictionary of the English Language*, που αποτέλεσε και την πρώτη επιστημονική περιγραφή του αγγλικού λεξιλογίου. Η ανάπτυξη της ιστορικής και συγκριτικής γλωσσολογίας στις αρχές του 19ου αιώνα, έδωσε μία τεράστια ώθηση στη γραμματική και λεξική γνώση. Το πρώτο λεξικό που προσπάθησε να καλύψει μία τέτοιου είδους γνώση ήταν το *Deutsches Wörterbuch* (Γερμανικό Λεξικό) από τον Jacob Grimm και τον αδερφό του Wilhelm Grimm. Η δουλειά των Grimm ενέπνευσε μεγάλο αριθμό παρόμοιων επιχειρήσεων με αξιοσημείωτο το *New English Dictionary on a Historical Basis* το οποίο αναφέρεται ως *Oxford English Dictionary* (OED) έχοντας ως πρωτεργάτη τον φιλόλογο και κληρικό Richard Trench το 1857. Η πρώτη δέσμη εμφανίστηκε στην αγορά με κύριο εκδότη τον James Murray το 1882· η εργασία ολοκληρώθηκε το 1928, 13 χρόνια μετά τον θάνατο του Murray. Ο Dr. Johnson στο εισαγωγικό σημείωμα αναφέρει μεταξύ άλλων πως κάθε συγγραφέας μπορεί να επιδιώκει τον έπαινο, ενώ ο λεξικογράφος μπορεί μόνο να ελπίζει στην αποφυγή επαναπροσέγγισης.

Η Λεξικογραφία ασχολείται με την ερμηνεία και τη χρήση των λέξεων, προσπαθώντας να ερμηνεύσει την ομοιότητα ανάμεσα σε διάφορες λέξεις, σε ερμηνείες λέξεων, σε συσχετίσεις λέξεων αλλά και συσχετίσεις ανάμεσα σε λέξεις διαφορετικών ιδιωμάτων και διαλέκτων. Βοηθά επίσης στην κατασκευή των λεξικών αλλά και στην ανάλυση της περιγραφικής και εφαρμοσμένης γλωσσολογίας. Για την εφαρμοσμένη γλωσσολογία, οι λεξικογραφικές

[1] Το *Catholicon* είναι ένα λεξικό της Λατινικής, το οποίο ολοκληρώθηκε το 1286 από τον Johannes Balbus και παρουσιάστηκε στο τέλος του Μεσαίωνα για την "σωστή" επεξήγηση της Βίβλου.

μελέτες παρέχουν μια σημαντική πηγή πληροφοριών. Για παράδειγμα, εκεί όπου οι παραδοσιακές προσεγγίσεις της γλωσσολογίας μπορεί να δείξουν μία ομάδα από συνώνυμες λέξεις, η λεξικογραφική έρευνα, που χρησιμοποιεί σώματα κειμένων, δείχνει πώς οι λέξεις χρησιμοποιούνται με διαφορετικούς τρόπους και είναι κατάλληλες για χρήση σε διαφορετικά περιβάλλοντα (Zernic, 1991 [3]). Για να πραγματευθεί τα θέματα αυτά η λεξιλογική έρευνα χρησιμοποιεί τις παρακάτω έννοιες, οι οποίες και εντάσσονται στην επιστήμη της Λεξικογραφίας: ***«αντικείμενο αναφοράς***, ***αναφορά»***, ***«χαρακτηριστικό», «έννοια», «ορισμός», «σημασία***, ***νόημα», «σημείο***, ***γλωσσικό σημείο», «όρος», «απλή λέξη», «σύνθετη λέξη, σύνθετο», «όνομα», «σύμβολο», «λέξη», «φώνημα», «σημαίνον», «σημαινόμενο», «συνωνυμία», «ομωνυμία», «πολυσημία», «λήμμα», «σχέση», «παραγωγή», «σύνθεση», «συνθετικό»***. Οι ορισμοί των παραπάνω εννοιών, που μελετήθηκαν, είναι από τις πηγές: DC[2], ΛΝΕΓ[3] και ΛΚΝ[4].

Πόσες λέξεις περιλαμβάνονται

Δεν είναι δυνατόν, να καλυφθεί όλο το πλήθος των λέξεων μιας γλώσσας από ένα λεξικό. Μεγάλα λεξικά περιέχουν μέχρι και 300.000 λήμματα και επειδή οι ιδιωματικές εκφράσεις τοποθετούνται συνήθως κάτω από τα κυρίως λήμματά τους, περιέχουν πολύ περισσότερες λεξικές μονάδες που ίσως ξεπερνούν το 1 εκατομμύριο. Αλλά ούτε και σε αυτήν την περίπτωση δεν είναι εξαντλητικά. Για παράδειγμα, στο *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, το σύνολο των λεξιλογικών αναφορών ξεπερνά τις 150.000, συνυπολογιζόμενων των λέξεων που βρίσκονται στη γραμματική, στα σχόλια και στους πίνακες των λέξεων. Επίσης, η δεύτερη έκδοση του *Deutsches Wörterbuch*, του μεγαλύτερου λεξικού στη Γερμανία, καλύπτει λιγότερο από το 25% των λεξικών μονάδων.

Ποιες λεξικές ιδιότητες περιγράφονται

Από τη στιγμή που ένα λεξικό είναι ένα βιβλίο που τυπώνεται, οι γραφηματικές ιδιότητες μιας μονάδας δίνονται αυτόματα. Από τις βασικές ιδιότητες, το ερμήνευμα της λέξης θεωρείται παραδοσιακά η πιο σημαντική. Πληροφορίες σχετικά με φωνολογικές ιδιότητες ήταν σπάνιες μέχρι το τέλος του 19ου αιώνα και οι γραμματικές πληροφορίες ήταν πολύ περιορισμένες σε μη θεματικά λεξικά. Φυσικά υπάρχουν λεξικά που αναφέρονται συγκεκριμένα σε αυτές τις ιδιότητες.

---

2 **DC**: David Crystal (*Λεξικό γλωσσολογίας και φωνητικής*, 2000 [4]).

3 **ΛΝΕΓ**: *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Γ. Μπαμπινιώτη, 1998 [5].

4 **ΛΚΝ:** *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (ΙΝΣ), 1998 [6].

Πώς επιλέγονται οι λέξεις

Βασικό κριτήριο για τον καταρτισμό ενός λημματολογίου είναι συνήθως η χρήση της λέξης κατά την εκάστοτε περίοδο δημιουργίας του λεξικού. Περιλαμβάνονται δηλαδή λέξεις, που χρησιμοποιούνται στη *συγχρονία* της κάθε γλώσσας. Αυτό προφυλάσσει από το να περιληφθούν λέξεις ξένες προς τον ομιλητή της γλώσσας. Λεξικογραφείται γενικά το γλωσσικό υλικό μιας γλώσσας χωρίς να υπάρχει περιορισμός στη μορφή χρήσης (προφορική ή γραπτή), στο ύφος (καθημερινό, οικείο, επίσημο, λόγιο, αρχαιοπρεπές κλπ), στο περιβάλλον χρήσης (κοινή, καθημερινή, Τύπος, λαϊκή ομιλία, ευρύτερα γνωστές διαλεκτικές χρήσεις, αργκό). Οι βασικοί παράγοντες που καθορίζουν την επιλογή λημμάτων είναι το μέγεθος, ο τύπος και ο σκοπός του λεξικού.

Πώς παρουσιάζονται οι πληροφορίες – Βασική δομή του λήμματος

Ένα λεξικό αποτελείται από λήμματα τα οποία ακολουθούν συγκεκριμένους συμβατικούς τρόπους οργάνωσης. Συνήθως, ένα λήμμα συνδυάζει διάφορες λεξικές μονάδες οι οποίες τοποθετούνται κάτω από μια «βασική λέξη». Είμαστε συνηθισμένοι στα λεξικά που είναι αλφαβητικώς ταξινομημένα· όμως υπάρχουν και λεξικά οργανωμένα βάσει του θεματικού πεδίου τους, βάσει της πρώτης εμφάνισης μιας λέξεως στα σώματα κειμένων, όπως επίσης, βάσει του σημασιολογικού περιεχομένου τους. Η ταξινόμηση των λημμάτων διαφέρει ανάλογα με το είδος των λεξικών. Ένα παράδειγμα λήμματος:

> **γλωσσολογία** η [ylosolojía] Ο25 **:** η επιστημονική μελέτη της γλώσσας, του ανθρώπινου λόγου, μελέτη των στοιχείων που έχουν σχέση με την προέλευση, τη δομή και την εξέλιξη των γλωσσών: *Γενική* / ιστορική* / συγκριτική* / συγχρονική* / εφαρμοσμένη* ~. Η νεότερη ~ δίνει περισσότερη έμφαση στον προφορικό λόγο.* [λόγ. *γλωσσο-* + *-λογία* μτφρδ. γαλλ. linguistique (διαφ. το ελνστ. ή μσν. *γλωσσολογία* `φλυαρία΄)][5]

Ορισμός

Ο ορισμός εκφράζεται με ολόκληρη φράση, στην οποία επιδιώκεται να περιέχονται στοιχεία που διαφοροποιούν το λήμμα από τα συνώνυμά του (αν υπάρχουν). Γενικά, αποφεύγεται ο ορισμός με λόγιο συνώνυμο, ο ετυμολογικός ορισμός, ο ορισμός με λέξεις συγγενικές με το λήμμα και ο εγκυκλοπαιδικός ορισμός. Μερικές φορές ο ορισμός είναι αρκετά γενικός και καλύπτει ένα σύνολο σημασιών, έτσι ώστε ο κάθε υποορισμός που ακολουθεί να

---

[5] Παράδειγμα λήμματος από το Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (ΛΚΝ), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη) [6].

διαφοροποιεί τις επί μέρους σημασίες. Ο ορισμός πρέπει να είναι περιγραφικός και λειτουργικός.

Συνωνυμία

Εκφράσεις με την ίδια σημασία είναι συνώνυμες. Δύο σημεία πρέπει να επισημανθούν σχετικά μ' αυτόν τον ορισμό. Πρώτον, η έννοια «συνώνυμο» δεν περιορίζει τη σχέση της συνωνυμίας στα λεξήματα: επιτρέπει τη δυνατότητα λεξικά απλές εκφράσεις να έχουν την ίδια σημασία με λεξικά σύνθετες εκφράσεις. Δεύτερον, καθιστά τη σημασιολογική ταυτότητα, όχι την απλή συνάφεια, ως το κριτήριο της συνωνυμίας (Lyons, 1995 [7]).

Εν τούτοις, ο ορισμός αυτός διαφέρει από τον ορισμό της συνωνυμίας που βρίσκουμε σε πολλά κλασικά λεξικά και από αυτόν που συνήθως οι ίδιοι οι λεξικογράφοι προϋποθέτουν. Πολλές από τις εκφράσεις που απαριθμούνται ως συνώνυμες σε κοινά ή εξειδικευμένα λεξικά, θα μπορούσαν να ονομαστούν οιονεί συνώνυμα: εκφράσεις παρεμφερείς, λιγότερο ή περισσότερο, στη σημασία τους, που όμως δεν ταυτίζονται.

Ομωνυμία

Τα ομώνυμα ορίζονται παραδοσιακά ως λεξικά στοιχεία τα οποία έχουν τον ίδιο τύπο, αλλά διαφέρουν στη σημασία. Μπορούμε αμέσως να βελτιώσουμε αυτό τον ορισμό, αντικαθιστώντας τη «λέξη» με το «λέξημα». Τα απόλυτα ομώνυμα, όμως, πρέπει να ικανοποιούν τις ακόλουθες τρεις συνθήκες, εκτός από την αναγκαία ελάχιστη συνθήκη για όλα τα είδη της ομωνυμίας, δηλαδή την ταυτότητα τουλάχιστον μιας μορφής (Condamines και Rebeyrolle, 2001 [8]): α) να μην είναι συγγενή ως προς τη σημασία, β) να ταυτίζονται όλες οι μορφές τους γ) να είναι οι ταυτιζόμενες μορφές τους γραμματικά ισοδύναμες.

Η απόλυτη ομωνυμία είναι αρκετά συνηθισμένη. Υπάρχουν όμως πολλά διαφορετικά είδη μερικής ομωνυμίας, δηλαδή περιπτώσεις όπου (α) υπάρχει ταυτότητα μιας, τουλάχιστον, μορφής και (β) ικανοποιούνται μία ή δύο, αλλά όχι και οι τρεις, από τις παραπάνω συνθήκες.

Πολυσημία

Ενώ η ομωνυμία, είτε απόλυτη είτε μερική, ορίζεται ως σχέση μεταξύ δύο ή περισσότερων διαφορετικών λεξημάτων, η πολυσημία («πολλαπλή σημασία») αποτελεί ιδιότητα μεμονωμένων λεξημάτων. Με τον τρόπο αυτό διατυπώνεται παραδοσιακά η διάκριση. Αλλά, όποιος δέχεται τη διάκριση αυτή αναγνωρίζει επίσης ότι η διαχωριστική γραμμή μεταξύ ομωνυμίας και πολυσημίας δεν είναι πάντα σαφής σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Οι φυσικοί ομιλητές συμφωνούν σε μεγάλο βαθμό στις περισσότερες περιπτώσεις για το τι είναι το ένα και τι είναι το άλλο. Υπάρχουν όμως και πολλές περιπτώσεις για τις οποίες οι φυσικοί ομιλητές διστάζουν ή διαφωνούν (Fillmore, 1985 [9]).

Γλωσσικοί ιδιωματισμοί – Δάνεια

Στη γλώσσα συνηθίζονται πολλοί φρασεολογισμοί (ιδιωματισμοί, τυποποιημένες φράσεις, εκφράσεις, παροιμίες κ.τ.λ), που έχουν ξεχωριστή σημασία, είναι στοιχεία ιδιαίτερα εκφραστικά, που εμπλουτίζουν την κοινή νεοελληνική και γι'αυτό καταγράφονται και καταχωρίζονται ύστερα από κάθε σημασία στα οικεία λήμματα.

Σχόλια-Παρατηρήσεις-Παραδείγματα

Τα σχόλια δίνονται για να συγκεκριμενοποιήσουν το νόημα. Είναι σύντομες παρατηρήσεις ή κάποια σημάδια που αναφέρονται σε γραμματικά, συντακτικά, σημασιολογικά ή και ετυμολογικά χαρακτηριστικά των λεξικών μονάδων και κάποιες φορές χρησιμοποιούνται αντί παραδειγμάτων.

Η χρήση των υπολογιστών

Η εμφάνιση των υπολογιστών παρέσχε ένα δυνατό και αποτελεσματικό εργαλείο, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί με διάφορους τρόπους στη Λεξικογραφία. Καταρχήν μπορεί να γίνει μεταφορά ενός ολόκληρου λεξικού σε ηλεκτρονική μορφή, όπως γίνεται και τα τελευταία 20 χρόνια. Ένα τέτοιο λεξικό έχει διάφορα πλεονεκτήματα, όπως γρηγορότερη και πιο εξαντλητική εύρεση, αλλά και πιο εύκολη αναθεώρηση και ανανέωση του. Είναι επίσης πιθανόν να προστίθενται συνεχώς νέες λέξεις σε αντίθεση με ένα βιβλίο. Είναι πολύ σημαντικό ότι η φωνητική μεταγραφή μπορεί να συνοδεύεται και από ήχο. Οι υπολογιστές είναι ένα πανίσχυρο εργαλείο για τη δημιουργία ενός νέου λεξικού.

2 Η Ορολογία

Ο όρος ***ορολογία***[6] (terminology) είναι διττός. Σήμερα πιο συχνά χρησιμοποιείται για να αποδώσει την έννοια «λεξιλόγιο ενός θεματικού πεδίου», αλλά αποδίδει και την έννοια «*θεωρία, για τη διευκρίνιση της σχέσης μεταξύ όρων και εννοιών»* (Sager, 1990 [14]). Οι δύο έννοιες που αντιπροσωπεύει ο όρος φαίνονται και από τους δύο ορισμούς που δέχεται σήμερα ο ISO, ο οποίος ορίζει την *ορολογία* α) ως «το σύνολο κατασημάνσεων που ανήκει σε μια ειδική γλώσσα» (***ορολογία***) και β) ως «επιστήμη που μελετά τις έννοιες και τις κατασημάνσεις τους, τη δομή, το σχηματισμό, την ανάπτυξη, τη χρήση και τη διαχείριση **ορολογίων** σε διάφορα «**θεματικά πεδία**» (***Ορολογία***) (ISO, 2000 [16]), (ΕΛΟΤ[7], 2006

---

[6] Η **ΕΛΕΤΟ** (Ελληνική Εταιρία Ορολογίας) έχει προτείνει δύο διαφορετικές γραφές για την άρση της αμφισημίας του όρου στα ελληνικά: τη γραφή «Ορολογία», όταν γίνεται αναφορά στη δεύτερη σημασία, αυτή του επιστημονικού κλάδου, και τη γραφή «ορολογία», όταν γίνεται αναφορά στην πρώτη σημασία, αυτή του λεξιλογίου ενός θεματικού πεδίου. Η διάκριση αυτή έχει καθιερωθεί και χρησιμοποιείται ήδη στα πρότυπα ΕΛΟΤ. Αυτήν εφαρμόζουμε και στην παρούσα εργασία.

[7] **ΕΛΟΤ**: Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης

[17]).

Κατά τον 18^{ο} και 19^{ο} αιώνα, στους φιλολογικούς κύκλους υπήρχαν ανησυχίες για τη ραγδαία ανάπτυξη των όρων και κυρίως για την ποικιλία των τύπων και για τις σχέσεις μεταξύ τύπων και εννοιών. Θεωρητικές αναζητήσεις σχετικές με τη φύση των όρων προέκυψαν αργότερα, όταν η ορολογική εργασία άρχισε να οργανώνεται σε συγκεκριμένα πεδία ως αποτέλεσμα πρακτικής. Η δουλειά του Αυστριακού μηχανικού Eugen Wüster είναι ένα καλό παράδειγμα. Ο Wüster αρχικά ενδιαφέρθηκε για μεθόδους συνδυασμού και τυποποίησης των όρων, τους οποίους χρησιμοποίησε στο *Machine Tool* (Wüster, 1968 [18]), και στη συνέχεια ασχολήθηκε με τη θεωρία των όρων, ενώ ανεξάρτητη από τα παραπάνω ήταν η διδακτορική του διατριβή (1930), που ήταν βασισμένη στην καθημερινή πρακτική. Έτσι, μπορεί να ειπωθεί πως η ορολογική θεωρία απορρέει και – ακόμη και σήμερα – αναπτύσσεται από την εμπειρία, που με τη σειρά της, παρακινείται από την ανάγκη παροχής λύσεων σε θέματα γλώσσας και επικοινωνίας.

Ταυτόχρονα, αλλά ανεξάρτητα, την δεκαετία του ’30, οι μελέτες από Αυστριακούς, Σοβιετικούς και Τσέχους φιλολόγους, είναι η βάση για την έναρξη της επιστήμης της Ορολογίας. Οι τρεις κλασικές σχολές της Ορολογίας – *η Αυστριακή, η Σοβιετική και η Τσέχικη* – προκύπτουν από την εργασία αυτή. Παρατηρώντας την έξελιξη των τριών αυτών σχολών μπορούμε να αναφερθούμε σε τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις οι οποίες δεν αποκλείουν η μία την άλλη:

- Η πρώτη προσέγγιση θεωρεί την Ορολογία ως διεπιστημονικό και αυτόνομο πεδίο, το οποίο υπηρετεί κάθε πεδίο γνώσης.
- Η δεύτερη προσέγγιση εστιάζει στη φιλοσοφία, η οποία πρωταρχικά ενδιαφέρεται στη λογική κατηγοριοποίηση των συστημάτων εννοιών και της οργάνωσης της γνώσης.
- Η τρίτη προσέγγιση εστιάζει στη γλωσσολογία, η οποία θεωρεί την ορολογία ως συνιστώσα του λεξικού μιας γλώσσας και τις ειδικές γλώσσες ως υποσυστήματα της γενικής γλώσσας.

Μια γενική θεωρία της Ορολογίας βασίζεται στην πρώτη προσέγγιση στην οποία η φύση των εννοιών, των σχέσεων μεταξύ εννοιών, οι σχέσεις μεταξύ όρων και εννοιών και οι ορισμοί των εννοιών, που αντιπροσωπεύουν οι όροι, είναι πρωτεύουσας σημασίας. Η Ορολογία είναι διεπιστημονικός κλάδος που υποστηρίζεται από πολλές επιστήμες (π.χ. λογική, φιλοσοφία, γλωσσολογία, γνωσιακή επιστήμη κλπ.), για τη μελέτη των εννοιών και των κατασημάνσεών τους στις ειδικές γλώσσες. Συνδυάζει στοιχεία από πολλές θεωρητικές απόψεις, οι οποίες ασχολούνται με την περιγραφή, την ταξινόμηση και τη μεταφορά γνώσης.

Η συγκρότηση **ορολογίων** είναι βασικότατος παράγοντας επικοινωνίας στα διάφορα

θεματικά πεδία και συντελεί στην ανάπτυξη του κλάδου της Ορολογίας. Η δυναμική ανάπτυξης της γνώσης στους διάφορους τομείς έχει ως αποτέλεσμα το ορολόγιο στις ειδικές γλώσσες να γίνεται ολοένα και πιο ειδικό. Όμως, το επικοινωνιακό αυτό εργαλείο γίνεται ιδιαίτερα ασαφές, εξαιτίας του μεγάλου αριθμού εννοιών που δημιουργούνται και των λιγοστών πόρων των φυσικών γλωσσών. Οι όροι μεταφέρονται από το έναν κλάδο στον άλλο για να αποδώσουν διαφορετικές έννοιες, όπως για παράδειγμα ο όρος ***ιός*** στην ‹ιατρική› είναι μολυσματικός παράγοντας που προκαλεί ασθένειες, ενώ στην ‹πληροφορική› είναι μολυσματικός παράγοντας (κώδικας) που προκαλεί δυσλειτουργίες/βλάβες στους υπολογιστές. Εάν οι ορισμοί αυτοί δεν τυποποιηθούν από την Ορολογία και δεν εναρμονιστούν σε πολυγλωσσικό επίπεδο προκύπτουν προβλήματα και εμφανίζονται νέα ομώνυμα, πολύσημα και συνώνυμα. Με τον τρόπο αυτό καθίσταται δυσκολότερη η διαχείριση του συνεχώς αυξανόμενου επικοινωνιακού προβλήματος μέσα και ανάμεσα στις διάφορες κοινότητες ειδικών γλωσσών.

Αλλά, η ορολογική έρευνα δεν περιορίζεται σε συγκριτικές και γλωσσολογικές έρευνες δημιουργίας όρων και γενικότερα ανάπτυξης επιστημονικής γνώσης. Περιλαμβάνει ακόμη κοινωνιοορολογικές μελέτες για την αποδοχή νεολογισμών, προτεινόμενων από ορολόγους και γλωσσολόγους, μελέτες για συγκεκριμένα προβλήματα, τυποποίηση και εναρμόνιση όρων, έρευνες για τη χρήση ορολογικών βάσεων για διάφορους σκοπούς και ομάδες (π.χ. μετάφραση), όπως επίσης και ελεγχόμενα λεξιλόγια για τροφοδότηση, και εξόρυξη πληροφορίας (π.χ. θησαυρούς, συστήματα κατηγοριοποίησης). Από τα παραπάνω γίνεται αναγκαία η τυποποίηση των αρχών και των μεθόδων της επιστήμης αυτής. Η διεθνής τυποποίηση του ISO παρέχει σημαντικότατη βοήθεια σε αυτούς που ασχολούνται με την Ορολογία και τον χειρισμό ορολογίων.

Θεμελιώδεις έννοιες της Ορολογίας είναι:

- το ***αντικείμενο*** (object), που είναι ατομική οντότητα του εξω από τον ανθρώπινο νου πραγματικού κόσμου και είτε γίνεται αντιληπτό μέσω των αισθήσεων είτε συλλαμβάνεται με τον νου (ένα συγκεκριμένο ποτήρι, ένα ουράνιο τόξο, μια συγκεκριμένη σκέψη, ένας μονόκερος που φαντάζομαι κάποια στιγμή).
- τα ***χαρακτηριστικά*** (characteristics), που είναι οι νοητικές αφαιρέσεις των ιδιοτήτων ενός αντικειμένου ή μιας ομάδας αντικειμένων, π.χ. το βασικό χαρακτηριστικό ενός τραπεζιού, είναι η οριζόντια επιφάνειά του, που είναι και κοινό χαρακτηριστικό όλων των τραπεζιών.
- η ***έννοια*** (concept), που είναι μονάδα γνώσης η οποία δημιουργείται από έναν μοναδικό συνδυασμό ***χαρακτηριστικών***, π.χ. η έννοια «παράθυρο», η οποία έχει

δημιουργηθεί στο νου μου ως συνδυασμός των κοινών χαρακτηριστικών όλων των παραθύρων που έχω δει και έχω αντιληφθεί ή που μπορώ να φανταστώ.

Οι έννοιες καθαυτές έχουν διαγλωσσικό χαρακτήρα γιατί προέρχονται από την επαφή του ανθρώπινου νου με τον αντικειμενικό κόσμο ανεξαρτήτως γλώσσας· είναι νοητικοί αντιπρόσωποι των αντικειμένων και εμφανίζουν ***σχέσεις*** (relations) μεταξύ τους.

Η ανάπτυξη της Ορολογίας ως επιστήμης τις τελευταίες δεκαετίες έχει δημιουργήσει τις παρακάτω θεωρίες (Galinski, Budin [22]) για τις έννοιες, οι οποίες θεωρούνται ως:

- *προϊόντα σκέψης*, ψυχολογικής διάστασης, με στόχο την αναγνώριση των αντικειμένων ως μέρους της πραγματικότητας.
- *μονάδες γνώσης*, επιστημολογικής διάστασης, με στόχο τη συγκέντρωση πληροφορίας σχετικά με το αντικείμενο στο οποίο αναφέρεται.
- *μονάδες επικοινωνίας*, με έμφαση στο γεγονός ότι οι έννοιες προαπαιτούνται για τη μεταφορά γνώσης σε μια ειδική γλώσσα (Galinski, 1990 [23]).

- η ***κατασήμανση*** (designation), που είναι παράσταση της έννοιας με ένα σημείο (σημάδι) που την υποδηλώνει. Η ***κατασήμανση*** μιας έννοιας μπορεί να είναι ο ***όρος***[8] (term), το ***όνομα***[9] (name), ή το ***σύμβολο***[10] (symbol) με τα οποία παριστάνεται η έννοια, αλλά και η **ενέργεια** του σχηματισμού του όρου του ονόματος ή του συμβόλου της έννοιας από κάποιον που ονομάζεται **ονοματοθέτης**.
- και ο ***ορισμός***, που είναι παράσταση μιας έννοιας μέσω μιας περιγραφικής δήλωσης, η οποία οριοθετεί την έννοια και την διαφοροποιεί από άλλες συναφείς έννοιες.

Ώστε, τα ***αντικείμενα*** εμφανίζουν ιδιότητες, που υφίστανται αφαίρεση από τον νου ως ***χαρακτηριστικά***. Ο νους συνδυάζει τα χαρακτηριστικά και σχηματίζει την ***έννοια*** (κάνει *εννοιοποίηση* των αντικειμένων). Ο ***ορισμός*** και η ***κατασήμανση*** είναι δύο ισοδύναμες παραστάσεις της έννοιας προκειμένου αυτή να συσχετισθεί με άλλες έννοιες και να επικοινωνηθεί· ο ***ορισμός*** την παριστάνει *περιγραφικά* (την καταδηλώνει), ενώ η ***κατασήμανση*** την παριστάνει *συμβατικά* (την υποδηλώνει). Στο *σχήμα 1* δίνεται το εννοιοδιάγραμμα της έννοιας και των παραστάσεών της [21].

---

[8] Με ***όρους*** κατασημαίνονται γενικές έννοιες, δηλαδή έννοιες που αντιστοιχούν σε δύο ή περισσότερα αντικείμενα (πχ. **πλανήτης**).

[9] Με ***ονόματα*** κατασημαίνονται ατομικές έννοιες, δηλαδή έννοιες που αντιστοιχούν σε ένα αντικείμενο (πχ. **Δίας**).

[10] Με ***σύμβολα*** κατασημαίνονται τόσο γενικές όσο και ατομικές έννοιες.

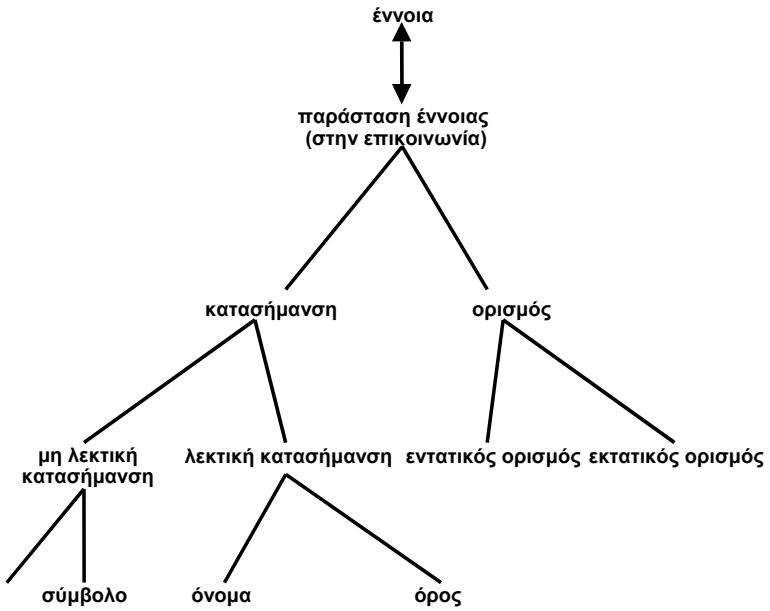

Σχήμα 1 *Έννοια – κατασήμανση – ορισμός* στο σχετικό σύστημα εννοιών [21]

Για την μελέτη των βασικών εννοιών της Ορολογίας στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας χρησιμοποιήθηκαν οι ορισμοί του μαθήματος «*Αρχές Ορολογίας – Ορογραφίας*» του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Τεχνογλωσσία ΙΙ-V (Βαλεοντής, 2002-2009 [21) οι περισσότεροι από τους οποίους υπάρχουν στο Ελληνικό Πρότυπο ΕΛΟΤ 561-1:2006 [17], που είναι το ελληνικό αντίστοιχο του Διεθνούς Προτύπου ISO 1087-1:2000 [16], καθώς και στο γλωσσάριο «Γενικοί και ειδικοί όροι του τομέα της Ορολογίας» της Επιτροπής ΕΛΟΤ/ΤΕ21 (**http://www.eleto.gr/gr/LexicaAndGlossaries.htm**).

Μερικές από τις έννοιες της Ορολογίας που μελετήθηκαν παράλληλα με τις έννοιες της Λεξικογραφίας είναι: ***«αντικείμενο», «χαρακτηριστικό», «έννοια», «ατομική έννοια», «γενική έννοια», «ιεραρχική σχέση», «σύστημα εννοιών», «ορισμός», «κατασήμανση», «ορολόγιο, ορολογία», «όρος», «απλός όρος», «σύμπλοκος όρος, «λέξη», «συντομομορφή», «ακρώνυμο», «αρκτικόλεξο», «συνωνυμία», «μονοσημία», «πολυσημία», «ομωνυμία», «ορολογικό λήμμα»***.

Σχηματισμός όρου

Με τον όρο *σχηματισμός όρου* αποδίδεται η έννοια: «διεργασία κατασήμανσης κατά την οποία *δημιουργείται* ή *επιλέγεται* λέξη ή συνολο λέξεων μιας φυσικής γλώσσας ως ο όρος ή το όνομα για τη γλωσσική έκφραση μιας έννοιας σε ορισμένο θεματικό πεδίο» (Βαλεοντής, Μάντζαρη, 2006 [20], ΕΛΟΤ, 2010 [25], ΕΛΕΤΟ, 2010 [27]).

Υπάρχουν δύο είδη σχηματισμού όρων: ο *πρωτογενής σχηματισμός όρου (primary term formation)* και ο *δευτερογενής σχηματισμός όρου (secondary term formation)*. Ο πρωτογενής σχηματισμός συνοδεύει τη δημιουργία της έννοιας και είναι μονογλωσσικός, ενώ ο δευτερογενής συμβαίνει όταν δημιουργείται ένας νέος όρος για υπάρχουσα έννοια, είτε ως αποτέλεσμα αναθεώρησης παλαιότερου όρου είτε ως αποτέλεσμα μεταφοράς γνώσης σε άλλη γλωσσική κοινότητα, στην οποία πρέπει να δημιουργηθεί αντίστοιχος ισοδύναμος όρος. Η περίπτωση αυτή σήμερα είναι και η συχνότερη.

Οι μορφές σχηματισμού των όρων εξαρτώνται από τις λεξικές, μορφοσυντακτικές και φωνολογικές δομές της συγκεκριμένης γλώσσας. Για το λόγο αυτό οι αρχές που αντιστοιχούν στην κάθε γλώσσα περιγράφονται σε εθνικά και περιφερειακά πρότυπα ή σε κατάλληλα προσαρμοσμένα Διεθνή Πρότυπα.

Για τον σχηματισμό ενός νέου όρου (*νεοόρου*) ή την επιλογή μεταξύ πολλών συνώνυμων όρων, η Ορολογία εφαρμόζει ορισμένα κριτήρια: τις **αρχές σχηματισμού όρων**, που είναι οι ακόλουθες.

(1) ***Διαφάνεια***

Ένας όρος θεωρείται *διαφανής*, όταν από αυτόν μπορεί να συναχθεί, έστω και μερικώς η κατασημαινόμενη έννοια, χωρίς κανέναν ορισμό. Δηλαδή η έννοια την οποία αντιπροσωπεύει ο όρος διαφαίνεται από τη μορφολογία του. Ο όρος ***νοτιοανατολικός άνεμος*** φανερώνει σε μεγάλο βαθμό την έννοια «ο άνεμος που πνέει από τα νοτιοανατολικά» σε σχέση με τον όρο ***σορόκος*** (< ιταλ. scirocco).

(2) ***Συνέπεια***

Το ορολόγιο κάθε θεματικού πεδίου δεν θα πρέπει να είναι μια αυθαίρετη και τυχαία συλλογή όρων, αλλά ένα συνεκτικό σύστημα που αντιστοιχεί στο *σύστημα εννοιών*[11] του πεδίου. Για παράδειγμα (Βαλεοντή, 2009 [28]) το παραγωγικό επίθημα -ίτιδα, στο πλάισιο της ιατρικής ορολογίας εκφράζει τη φλεγμονή κάποιας ανατομικής δομής. Η δομή αυτή εκφράζεται ορολογικά με το μέρος του αντίστοιχου ιατρικού όρου που προηγείται της κατάληξης, π.χ. λάρυγγας→λαρυγγίτιδα, επιπεφυκώς→επιπεφυκίτιδα. Έτσι, κάθε νέα κατασήμανση θα είναι λογικό να ακολουθήσει το σχήμα **X**-ίτιδα, όπου **X** θα είναι το μέρος

[11] Ένα δομημένο σύστημα εννοιών σύμφωνα με τις μεταξύ τους σχέσεις. Ο Wüster (1976, 1979, 1981) λέει πως ο τρόπος που συνδέονται οι έννοιες μεταξύ τους έχει αποφασιστική σημασία για την κατάταξη, την κατανόηση και τον ορισμό τους: «*για να σχηματίσουμε αντίληψη ενός γνωστικού τομέα (ή ενός τμήματός του), είναι απαραίτητο να είμαστε σε θέση να δομήσουμε το αντίστοιχο πεδίο εννοιών ως σύστημα, να μπορούμε δηλαδή να αναφερθούμε σε ένα συνεκτικό σύνολο στο πλαίσιο του οποίου αποσαφηνίζεται η σχέση κάθε έννοιας με τις υπόλοιπες*» (βλ. π.χ. στα σχήματα 3 και 4).

του σώματος που υπέστη φλεγμονή.

(3) ***Γλωσσική καταλληλότητα***

Οι σχηματισμοί όρων θα πρέπει να ακολουθούν καθιερωμένες δομές και ευρείας χρήσης σημασιολογικά σχήματα. Γενικά, δεν θα πρέπει να δημιουργούνται όροι που δημιουργούν ασάφειες και είναι αντιφατικοί, αλλά θα πρέπει να διακρίνονται από ουδετερότητα και έλλειψη σχολιασμού και συνδηλώσεων. Για παράδειγμα, ο όρος ***ορολόγιο*** είναι καταλληλότερος από τον όρο ***ορολογία,*** ο οποίος προκαλεί σύγχυση, διότι μας παραπέμπει στην επιστήμη της Ορολογίας.

(4) ***Γλωσσική Οικονομία***

Η γλωσσική οικονομία προϋποθέτει τη λακωνικότητα των όρων. Μακροσκελείς όροι δημιουργούν προβλήματα και πιθανή λανθασμένη χρήση, αφού συχνά παραλείπεται μέρος του όρου κατά τη χρήση. Για παράδειγμα, ***συχνότητα*** αντί ***αριθμός επαναλήψεων στη μονάδα του χρόνου***. Η αρχή αυτή έρχεται σε αντίθεση με εκείνες της *ορθότητας* και της *διαφάνειας*, στις οποίες η χρήση πολλών χαρακτηριστικών επιβάλλεται. Έτσι η πράξη θα μας υποδείξει ποια αρχή θα προτιμηθεί.

(5) ***Παραγωγικότητα και συνθετικότητα***

Ο εκάστοτε σχηματισμός όρου θα πρέπει να αποτελεί καλή βάση ώστε να προάγει την παραγωγή και σύνθεση άλλων όρων, οι οποίοι θα ανήκουν στην ίδια οικογένεια, και να ανταποκρίνεται πάντα στους μορφολογικούς κανόνες σύνθεσης και παραγωγής που ισχύουν στη γλώσσα. Για παράδειγμα (ΕΛΟΤ, 2009 [29]) για την απόδοση του αγγλικού όρου **chip** ⟨υλισμικό ηλεκτρονικών υπολογιστών⟩ προτιμήθηκε ο όρος ***πλινθίο*** έναντι άλλων, όπως οι όροι ***πλακάκι*** ή **πλακίδιο** γιατί έχει λιγότερες συλλαβές και σχηματίζει πιο σύντομα και εύηχα παράγωγα και σύνθετα. Έτσι από το ***πλινθίο*** > ***πλινθιακός, πλινθιακά***, ***πλινθιο***-, -***πλίνθιος*** κ.ά.

(6) ***Γλωσσική ορθότητα***

Με τον όρο γλωσσική ορθότητα νοείται η μορφολογική, μορφοσυντακτική, φωνολογική συμμόρφωση με τα πρότυπα της εκάστοτε γλώσσας. Για παράδειγμα ο ελληνικός όρος ***πλαίσιο Β,*** για την απόδοση του αγγλικού όρου ⟨Τηλεπικοινωνίες⟩ ***B-frame,*** είναι μορφοσυντακτικά ορθότερος από τον όρο ***Β πλαίσιο*** ή ***Β-πλαίσιο***.

(7) ***Γλωσσική εντοπιότητα***

Θα πρέπει να δίνεται προτεραιότητα στη γλώσσα όπου θα χρησιμοποιηθεί ο όρος. Αν και ο άμεσος δανεισμός θεωρείται αποδεκτός τρόπος δημιουργίας όρου, ο ελληνικός όρος ***τηλεομοιοτυπία*** για την απόδοση του αγγλικού όρου ⟨Τηλεπικοινωνίες⟩ **fax** (εκ του

λατινικού facsimile), είναι προτιμότερος από τον ξενόγλωσσο.

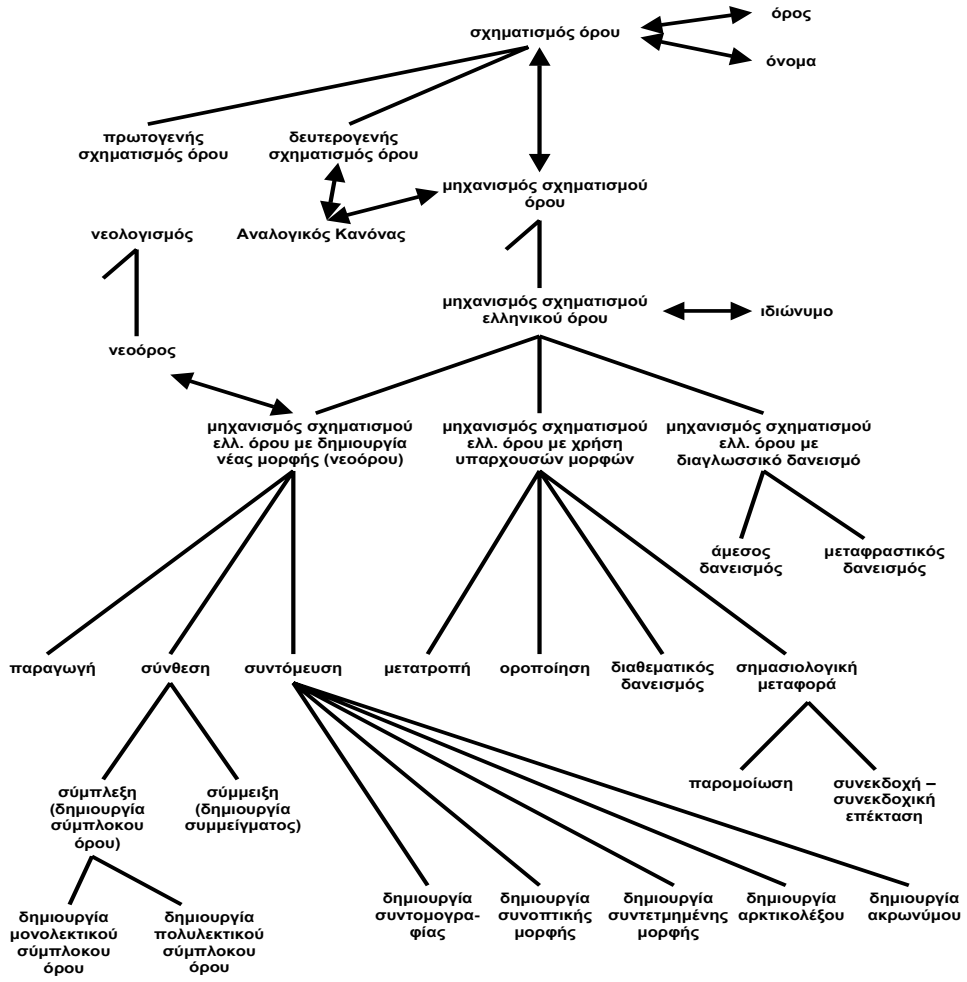

Σχήμα 2 Εννοιοδιάγραμμα των μηχανισμών σχηματισμού ελληνικών όρων [25] [30]

Οι ιδιαίτεροι τρόποι πραγμάτωσης του σχηματισμού των όρων σε μια γλώσσα είναι οι *μηχανισμοί σχηματισμού όρων*. Η ελληνική (όπως και η αγγλική και γαλλική ISO 704 – ΕΛΟΤ 402:2009), χρησιμοποιεί τους τρεις γενικούς τρόπους σχηματισμού όρων: 1) τη δημιουργία νέων μορφών (νεοόρων), 2) τη χρήση υπαρχουσών μορφών και 3) τον διαγλωσσικό δανεισμό. Στο *σχήμα 2* δίνεται το εννοιοδιάγραμμα των μηχανισμών

σχηματισμού ελληνικών όρων, οι οποίοι αναλύονται στο προαναφερόμενο πρότυπο ΕΛΟΤ (ΕΛΟΤ [25], ΕΛΕΤΟ [30]).

3 Συγκριτική εξέταση των δύο θεματικών πεδίων

Καταρχήν, και οι δύο επιστήμες ασχολούνται, κατά βάση, με τη μελέτη των **λέξεων** και **φράσεων** της γλώσσας, σε σχέση με τις **έννοιες** που αυτές αντιπροσωπεύουν και με τη συγκέντρωση και καταγραφή τους, αντίστοιχα, σε λεξικογραφικούς και ορολογικούς πόρους (βιβλία, βάσεις δεδομένων κτλ.).

Και οι δυο επιστήμες διαχειρίζονται τη **λέξη** ως γλωσσική μονάδα, ο τρόπος, όμως, με τον οποίο την αντιμετωπίζουν είναι διαφορετικός. Τα αντικείμενα αναφοράς είναι κοινά και στις δύο επιστήμες αφού πρόκειται για οντότητες του εξωτερικού κόσμου (αντικείμενα, καταστάσεις) που μέσω της γλωσσικής-νοητικής επεξεργασίας συνδέονται με μια γλωσσική *έκφραση*, την οποία η πρώτη ονομάζει **λέξη** ή **φράση**, ενώ η δεύτερη ονομάζει **όρο**.

Σε δομικό επίπεδο η Λεξικογραφία έχει ως αφετηρία το γλωσσικό σημείο, τη **λέξη** και θεωρείται ***λεξιστρεφής*** (word-oriented), ενώ αντίθετα η Ορολογία είναι ***εννοιοστρεφής*** (concept-oriented), εφόσον σημείο εκκίνησής της είναι η **έννοια**. Δηλαδή, σε ό,τι αφορά την **μικροδομή**, την οργάνωση του λήμματος, η πρώτη «βλέπει» τη **λέξη** και αναζητεί τις **σημασίες** της (**έννοιες** σε ένα ή περισσότερα επιμέρους θεματικά πεδία), ενώ η δεύτερη βλέπει την **έννοια** σε συγκεκριμένο θεματικό πεδίο και αναζητεί τους **όρους** (μονόλεκτα ή πολύλεκτα) με τους οποίους η συγκεκριμένη έννοια αποδίδεται είτε στην ίδια γλώσσα (*συνώνυμα*) είτε σε περισσότερες από μία γλώσσες (*ισοδύναμα*). Στα λεξικογραφικά έργα οι πολυλεκτικές ονοματικές φράσεις (π.χ. *συνέντευξη τύπου, έργο τέχνης, λεξικό τσέπης, πλυντήριο πιάτων*) συμπεριλαμβάνονται, συνήθως, ως επιμέρους δεδομένα των λέξεων χωρίς ιδιαίτερη σημασιολογική αυτονομία· για την Ορολογία, οι φράσεις αυτές αποτελούν όρους και τους μεταχειρίζεται ως ανεξάρτητα λήμματα, αφού αντιστοιχούν σε διαφορετικές έννοιες.

Διαφορές υπάρχουν και σε επίπεδο διάταξης και παρουσίασης των λημμάτων. Χαρακτηριστικό γνώρισμα της λεξικογραφικής **μακροδομής** είναι ότι τα **λήμματα** κατατάσσονται και παρουσιάζονται αλφαβητικά. Στα ορογραφικά έργα αυτό δεν ισχύει απαραίτητα. Η Ορολογία ασχολείται με τις **σχέσεις** μεταξύ των εννοιών και τα **συστήματα εννοιών** που δομούνται βάσει των σχέσεων αυτών και τοποθετεί τους **όρους** (λέξεις ή φράσεις) σε πλαίσια θεματικών πεδίων με αποτέλεσμα να προσφέρονται καλύτερα από τη γενική γλώσα για εννοιολογική οργάνωση και ταξινόμηση.

Σε λειτουργικό επίπεδο, η Λεξικογραφία τονίζει την αποδοχή μιας καθιερωμένης γλωσσικής

χρήσης, ενώ η Ορολογία είναι ιδιαίτερα **τυποποιητική** (normative) και αναζητεί τη βελτίωση της ειδικής επικοινωνίας προτείνοντας και αλλαγές στη χρήση.

Συγκριτικός Πίνακας των θεμελιωδών εννοιών των δύο πεδίων

Σε εκτεταμένο ειδικό Πίνακα (ο οποίος περιλαμβάνεται ως Παράρτημα στην πλήρη ηλεκτρονική έκδοση της παρούσας εργασίας, που θα αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του Συνεδρίου), έχουν συμπεριληφθεί οι όροι και ορισμοί **44** βασικών εννοιών της Ορολογίας και της Λεξικογραφίας με σκοπό να επισημανθούν οι ομοιότητες και οι διαφορές των εννοιών αυτών. Σε ό,τι αφορά την ⟨Ορολογία⟩, οι όροι και ορισμοί των εννοιών προέρχονται κατά βάσιν από το μάθημα «Αρχές Ορολογίας – Ορογραφίας», όπως αυτό διδάχτηκε στο Μεταπτυχιακό Τεχνογλωσσίας V, οι οποίοι έχουν τυποποιηθεί διεθνώς από τον Διεθνή Οργανισμό Τυποποίησης (ISO) και μεταφερθεί στα ελληνικά από τον Ελληνικό Οργανισμό Τυποποίησης (ΕΛΟΤ). Σε ό,τι αφορά τη ⟨Λεξικογραφία⟩, οι όροι και ορισμοί των εννοιών προέρχονται κυρίως από το *Λεξικό γλωσσολογίας και φωνητικής* του Ντέιβιντ Κρύσταλ και από τα δύο σύγχρονα λεξικά: το *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* (του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη) και το *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας* (του Γ. Μπαμπινιώτη).

Από τη μελέτη του Πίνακα συνάγονται τα ακόλουθα συμπεράσματα, για κάθε μία από τις παρακάτω πλέον βασικές έννοιες (όρους και ορισμούς):

αντικείμενο

Με τους όρους ***αντικείμενο*** *και* ***αντικείμενο αναφοράς*** η Ορολογία και η Λεξικογραφία, αντίστοιχα, αναφέρονται στην οντότητα (αντικείμενο, κατάσταση κτλ.) του εξωτερικού κόσμου με την οποία συνδέεται μια γλωσσική έκφραση. Θα λέγαμε, επομένως, ότι οι δύο έννοιες «αντικείμενο» και «αντικείμενο αναφοράς» ταυτίζονται. Στη γλωσσολογία γίνονται προσπάθειες να διακριθεί η γνώση του κόσμου από τη γνώση της γλώσσας· η εξωγλωσσική έννοια της *αναφοράς* αντιδιαστέλλεται προς την ενδογλωσσική έννοια της *έννοιας*.

χαρακτηριστικό

Με τον όρο ***χαρακτηριστικό***, η Ορολογία κατασημαίνει μια νοητική αφαίρεση μιας ιδιότητας ενός αντικειμένου ή ενός συνόλου αντικειμένων, ενώ για τη Λεξικογραφία ***χαρακτηριστικό*** είναι γενικώς μια ιδιότητα αυτή καθαυτή της γλώσσας, ένα ιδιαίτερο γνώρισμα. Πρόκειται, επομένως, για δύο διαφορετικές έννοιες.

έννοια

Η ***έννοια*** είναι όρος πολύ σημαντικός και για τα δύο πεδία, αλλά κυρίως για την Ορολογία· αντιδιαστέλλεται συνήθως προς το ***αντικείμενο*** (την **αναφορά**) ως συνδυασμός

χαρακτηριστικών που το αντιπροσωπεύει στον ανθρώπινο νου. Οι ορισμοί της «**έννοιας**» στα δύο πεδία είναι περίπου όμοιοι εφόσον αναφέρονται σε συνδυασμό γνωρισμάτων και χαρακτηριστικών τα οποία δημιουργούν μια νοητική παράσταση. Ο Crystal αναφέρεται περισσότερο στις εννοιακές σχέσεις σε σχέση με τα λεξικά ΛΚΝ και ΛΝΕΓ που έρχονται σε περισσότερη επαφή με τον ορισμό της Ορολογίας για τη νοητική εικόνα ενός στοιχείου. Γενικότερα, η Λεξικογραφία εστιάζει στη **λέξη** και στις διάφορες σημασίες της, δηλαδή στις **έννοιες** για την κατασήμανση των οποίων χρησιμοποιείται η λέξη και όχι στο συνδυασμό χαρακτηριστικών που δημιουργούν τη μονάδα γνώσης όπως εννοείται στην Ορολογία. Με τον όρο **έννοια**, επομένως, κατασημαίνονται (στα δύο πεδία) δύο έννοιες που είναι μεν παραπλήσιες, αλλά δεν ταυτίζονται.

ορισμός

Ο λεξικογραφικός **ορισμός** αναλύει τα «σημαινόμενα» μιας γλώσσας παρουσιάζοντας τις σημασίες και τις χρήσεις των «σημείων» του. Δίνει για κάθε **λέξη** μία ή περισσότερες περιγραφές που αντιστοιχούν σε **σημασίες** και **έννοιες**, ώστε να ερμηνεύσει και να παραστήσει την πραγματικότητα. Η σημασία, συχνά, συνάγεται από τη μορφολογική ή ετυμολογική συσχέτιση των γλωσσικών σημείων. Αντίθετα, η Ορολογία, της οποίας βάση είναι οι **έννοιες** οι οποίες εντάσσονται σε ένα **σύστημα εννοιών** λόγω των μεταξύ τους σχέσεων, βασίζεται σε μια ιδιαίτερη μορφή ανάλυσης, που έχει στόχο να οδηγήσει τον αναγνώστη στο σχηματισμό της ακριβέστερης νοητικής εικόνας για κάθε έννοια που κατονομάζεται με έναν **όρο**[12]. Έτσι, ο ορολογικός **ορισμός** προσδιορίζει μία **έννοια** που αντιστοιχεί σε έναν **όρο** και αντιπροσωπεύει ένα αντικείμενο ή μία ομάδα αντικειμένων, στο πλαίσιο ενός συστήματος εννοιών και συνδέεται με έναν τομέα της ανθρώπινης γνώσης και εμπειρίας. Γενικότερα να αναφέρουμε πως ο ορισμός στην Ορολογία εξαρτάται από τη θέση της έννοιας στο σύστημα έτσι ώστε αν τα δεδομένα αλλάξουν προσαρμόζεται και ο ίδιος. Με πιο απλά λόγια, η Λεξικογραφία ασχολείται με τον ορισμό των ονομάτων-λέξεων ενώ η Ορολογία με τον ορισμό των εννοιών. Στην Ορολογία, ο ***ορισμός*** και η ***κατασήμανση*** είναι έννοιες πολύ κοντινές γιατί αποτελούν και οι δύο παραστάσεις της ***έννοιας*** στην επικοινωνία, κάτι που δεν είναι εμφανές μεταξύ του ***ορισμού*** και του ***σημείου*** της Λεξικογραφίας. Επομένως, ο όρος **ορισμός** υπάρχει μεν και στα δύο πεδία, κατασημαίνει, όμως, δύο έννοιες παραπλήσιες και όχι ταυτιζόμενες.

ορίζον – οριστέον

Η σχέση οριστέου και ορίζοντος δεν γίνεται ιδιαίτερα αντιληπτή στη Λεξικογραφία. Συνήθως

[12] Βλ. και de Bessé, 1990, Sager & Ndi-Kimbi, 1995).

δεν υπάρχει ένα **ορίζον** και ένα οριστέον για μία **λέξη** ενός λεξικού. Σε κάθε συγκεκριμένη αντιστοίχιση της **λέξης** του λεξικού με μία διαφορετική **σημασία** υπάρχει άλλο **οριστέον** και **ορίζον** που (σύμφωνα με την Ορολογία), πρέπει να ταυτίζονται και δεν είναι άλλο παρά η αντίστοιχη **έννοια**.

σημασία

Σήμερα η Ορολογία δεν χρησιμοποιεί τον όρο ***σημασία***. Ένας **όρος** δεν λέγεται ότι έχει σημασία, αλλά ότι κατασημαίνει/κατονομάζει μια ***έννοια***. Αν η ίδια λέξη σε άλλο θεματικό πεδίο κατασημαίνει και άλλη έννοια, τότε πρόκειται για διαφορετικό **όρο**· όχι για *άλλη σημασία* του όρου. Οι ορισμοί ***έννοια*** για την Ορολογία και ***σημασία*** (**νόημα**) για τη Λεξικογραφία έχουν κάποια κοινά σημεία. Π.χ. στην περίπτωση λέξης-όρου που έχει την ιδιότητα της *μονοσημίας* και στα δύο πεδία τότε αυτό που ονομάζει **σημασία** η Λεξικογραφία, ταυτίζεται με αυτό που λέει **έννοια** η Ορολογία. Στη γλωσσολογία η βασική έννοια του όρου χρησιμοποιείται και ως δεδομένο και ως κριτήριο ανάλυσης· οι γλωσσολόγοι δηλαδή μελετούν τη **σημασία** και την χρησιμοποιούν ως κριτήριο για τη μελέτη άλλων όψεων της γλώσσας (ιδίως μέσω έννοιών όπως η *αντίθεση* και *διαφοροποιητικότητα*). Το θέμα της «σημασίας» στα πλαίσια της γλώσσας απαιτεί την αναφορά σε μη γλωσσικούς παράγοντες, όπως η σκέψη, η περίσταση, η γνώση, η πρόθεση και η χρήση. Τα κύρια ενδιαφέροντα ενός γλωσσολόγου διακρίνονται από την προσοχή που δίνουν στην ανάλυση της σημασίας στα πλαίσια του καθημερινού λόγου από το ενδιαφέρον τους για σύγκριση (αλλαγή στο χρόνο) και από την προσπάθειά τους να συμπεριλάβουν τη σημασία μαζί με άλλους τομείς μιας γενικής γλωσσολογικής θεωρίας. Η Ορολογία δεν ασχολείται π.χ. με το «νόημα» ολόκληρων προτάσεων ή συνταγμάτων που δεν αποτελούν όρους. Η έλλειψη της **σημασίας** στην Ορολογία αποτελεί σημαντικό σημείο διαφοράς της από την Λεξικογραφία.

κατασήμανση

Η ***κατασήμανση*** και το ***γλωσσικό σημείο/σημείο*** είναι έννοιες που μοιάζουν αρκετά εφόσον κατά βάση και οι δύο επιστήμες αναφέρονται στην παράσταση μιας έννοιας με μια μορφή, είτε αυτή είναι λέξη είτε κάποιο άλλο σημάδι, με τη διαφορά πως η Ορολογία εστιάζει στις **έννοιες**, ενώ η Λεξικογραφία στις **λέξεις**. Για την Ορολογία π.χ. οι **λειτουργικές λέξεις** δεν είναι πάντοτε **κατασημάνσεις**.

όρος

Ο ***όρος*** είναι λίγο συγκεχυμένος για τη Λεξικογραφία, αφού άλλοτε έχουμε αναφορά στην **έννοια** και μόνο (ΛΝΕΓ) και άλλοτε στην **έννοια** και στα **αντικείμενα** ταυτόχρονα (ΛΚΝ). Η Ορολογία ασχολείται καθαρά με τους **όρους** ως παραστάσεις των **εννοιών**.

απλός όρος – απλή λέξη

Υπάρχει διαφορά γιατί η Ορολογία αναφέρεται σε μονοθεματικούς όρους ενώ η Λεξικογραφία σε λέξεις.

σύμπλοκος όρος – σύνθετη λέξη/σύνθετο

Οι έννοιες είναι διαφορετικές, διότι η Ορολογία κάνει αναφορά σε πολυθεματικούς όρους ενώ η Λεξικογραφία σε λέξεις.

ατομική έννοια – γενική έννοια

Συγκρίνοντας την ***ατομική έννοια*** και τη ***γενική έννοια*** στους δύο κλάδους, κατανοούμε πως τη Λεξικογραφία δεν αποσχολεί ιδιαίτερα η μεταξύ τους διάκριση, εφόσον μόνο η *ατομική έννοια* ορίζεται.

όνομα/κατονομασία – όνομα

Οι έννοιες είναι σχετικά παρόμοιες αφού και οι δύο επιστήμες αναφέρονται σε *λέξη* ή *πολύλεκτο* με την/το οποία/οποίο κατασημαίνεται μια έννοια ώστε να δηλωθεί στη γλώσσα. Παρ' όλ' αυτά το ΛΚΝ συγχέει τις ατομικές με τις γενικές έννοιες αφού αναφέρεται σε ένα πρόσωπο, ζώο ή πράγμα (ατομική έννοια), αλλά και σε μια ομάδα από αυτά (γενική έννοια). Το ΛΝΕΓ είναι ακριβέστερο διότι ξεκάθαρα με τον όρο **όνομα** θεωρεί μια λέξη με την οποία δηλώνεται ένα πράγμα, ζώο ή πρόσωπο.

σύμβολο

Το ***σύμβολο*** ως κοινός όρος και για τους δύο κλάδους μπορεί να είναι ένα αντικείμενο ή σημείο, ή πρόσωπο, ή γεγονός, που χρησιμοποιείται για να παραστήσει μια έννοια, ιδέα ή παρεμφερή πληροφορία του αντικειμένου· δεν είναι όμως λεκτικό σημείο, δηλ. λέξη ή φράση. Το αναγνωριστικό σχήμα, σημάδι ή παράσταση συμβάλλει (εξ ου και το όνομα) στην αποκρυπτογράφηση του νοήματος που αυτό φέρει. Η συμβολική παράσταση εννοιών και αντικειμένων συνεισφέρει στην επικοινωνία μεταξύ δύο ή περισσότερων υποκειμένων, συμπληρώνοντας τη λεκτική επικοινωνία.

οροστοιχείο

Η Λεξικογραφία δεν δίνει κάποιον ορισμό για το **οροστοιχείο**. Αυτό σημαίνει πως τη Λεξικογραφία δεν ενδιαφέρει η ορολογική ανάλυση όρων, εφόσον δεν ασχολείται ιδιαίτερα με αυτούς.

λέξη

Γενικά και για τους δύο κλάδους ***λέξη*** είναι μια γλωσσική μονάδα που παριστάνει μια έννοια ή συμμετέχει στην παράσταση μιας έννοιας και είναι αυθύπαρκτη ή αυτοτελής· έχει πρωτογενώς φωνολογική μορφή στον προφορικό λόγο και δευτερογενώς γραπτή μορφή

στον γραπτό λόγο. Συχνά, για την αναγνώριση της λέξης χρησιμοποιείται και ως κριτήριο το ότι βρίσκεται μεταξύ δύο παύσεων στον προφορικό λόγο και συνήθως μεταξύ δύο κενών στο γραπτό λόγο. Θα λέγαμε, επομένως, ότι η έννοια «**λέξη**» είναι κοινή και στα δύο πεδία.

φώνημα

Το ***φώνημα*** και για τις δύο επιστήμες είναι η ελάχιστη μονάδα στο «φωνολογικό» σύστημα μιας γλώσσας, που επιτελεί διακριτική λειτουργία διαθέτοντας εννοιολογικά διαφοροποιητική αξία.

σημαίνον – σημαινόμενο

Η Ορολογία δεν χρησιμοποιεί τον όρο **σημαίνον**, αλλά η έννοιά του είναι η «φωνολογική μορφή της κατασήμανσης». Το ίδιο συμβαίνει και για το **σημαινόμενο** που είναι η «κατασημαινόμενη έννοια» για την Ορολογία.

συνωνυμία – συνώνυμα – οιονεί συνώνυμα

Αν και σχέση **συνωνυμίας** υπάρχει και στα δύο πεδία, η μεν Λεξικογραφία αναφέρεται στην κοινή ή παρεμφερή σημασία **λέξεων** (καλύπτοντας έτσι και τα **οιονεί συνώνυμα**), ενώ για την Ορολογία τα **συνώνυμα** είναι **όροι** που παριστάνουν **ακριβώς** την ίδια εννοια (και επομένως αποκλείονται τα οιονεί συνώνυμα).

Στη Λεξικογραφία δεν φαίνεται να υπάρχει διάκριση ανάμεσα στους όρους *συνώνυμα* και *οιονεί συνώνυμα*· θεωρούνται όλα ως απλά *συνώνυμα*.

Η διάκριση μεταξύ συνωνύμων και αλλομόρφων δεν είναι πάντοτε σαφής στα ορολογικά λεξικά, διότι δεν ενδιαφέρει την Ορολογία, την οποία απασχολεί η σαφής αντιστοίχιση όρου και έννοιας. Η Ορολογία δέχεται τη *συνωνυμία*, αλλά απορρίπτει την *οιονεί συνωνυμία* στην αντιστοίχιση όρων και εννοιών. Τα *συνώνυμα* είναι διαφορετικές κατασημάνσεις της ίδιας ακριβώς έννοιας και ανήκουν κανονικά στο ίδιο ορολογικό λήμμα· τα οιονεί συνώνυμα παριστάνουν διαφορετικές έννοιες και ανήκουν σε διαφορετικά ορολογικά λήμματα. Στη Λεξικογραφία τα συνώνυμα δεν παρουσιάζονται πάντα ρητά και αναλυτικά και είναι διασκορπισμένα στο λεξικό αλλά υπάρχει η τάση να τα μεταχειρίζεται ως ένα λήμμα με διαφορετικές σημασίες.

Η διαφορετική έννοια των **συνωνύμων** είναι μια σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο θεματικών πεδίων (που αναδεικνύεται ως διαφορά μεταξύ των κοινών λεξικών και των ορολογικών λεξικών).

ομωνυμία – ομώνυμα

Η σχέση **ομωνυμίας** δεν είναι κοινή διότι η Ορολογία αναφέρεται σε σχέση κατασημάνσεων

και εννοιών, ενώ η Λεξικογραφία σε σχέση λέξεων.

Τα **ομώνυμα** στη Λεξικογραφία εμφανίζονται σαν δύο **λέξεις** και ομαδοποιούνται, ενώ στην Ορολογία παρουσιάζονται ως διαφορετικά λήμματα, διότι αντιπροσωπεύουν διαφορετικες έννοιες με διαφορετικούς ορισμούς.

πολυσημία – πολύσημα

Και εδώ η βασική διαφορά είναι πως οι λεξικογράφοι εστιάζουν στη λέξη και οι ορολόγοι στον όρο. Είναι σημαντικό να αναφέρουμε πως τόσο ο ορισμός του ΛΚΝ όσο και του ΛΝΕΓ δεν αναφέρουν ότι οι έννοιες έχουν ορισμένα κοινα χαρακτηριστικά. Αν δεν έχουν τότε μιλάμε για σχέση *ομωνυμίας* και όχι *πολυσημίας*. Για παράδειγμα η λέξη *σίδερο*, μπορεί να σημαίνει, το *μέταλλο*, το *μεταλλικό ραβδί* (από σίδερο ή όχι), αλλά και τη *συσκευή σιδερώματος*, με κοινό χαρακτηριστικό τη μεταλλική τους φύση.

Τα **πολύσημα** δεν αντιμετωπίζονται το ίδιο από τους δύο κλάδους. Συγκεκριμένα οι λεξικογράφοι τα θεωρούν ένα λήμμα. Αντίθετα, οι ορολόγοι τα αντιμετωπίζουν ως διαφορετικά λήμματα, γιατί αντιπροσωπεύουν διαφορετικές έννοιες με διαφορετικούς ορισμούς.

ορολογικό λήμμα – λήμμα/λεξικό λήμμα

Το λήμμα για τη λεξικογραφία είναι μία λέξη ή ένα σύνολο λέξεων που σχολιάζεται σε ένα λεξικό. Η Ορολογία αναφέρεται σε όρους, όπου ο κάθε όρος αναφέρεται σε μία και μόνο έννοια. Πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με τα ΛΚΝ και ΛΝΕΓ, το **λήμμα** είναι ακριβώς ένας **τύπος**, μια **λέξη**. Σύμφωνα με τον πρώτο ορισμό του DC, το **λεξικό λήμμα** αντιστοιχεί στο **ορολογικό λήμμα,** ενώ το **λήμμα** της λεξικογραφίας αντιστοιχεί στον **εισόδιο όρο**.

Η Ορολογία εστιάζει στον **όρο** και γι' αυτήν **λήμμα** είναι όλες οι πληροφορίες που παρέχονται μαζί με τον **όρο**.

Κάθε ορολογικό λήμμα αναφέρεται σε μία και μόνο έννοια ενώ, κάθε λεξικό λήμμα αναφέρεται συνήθως σε περισσότερες από μία έννοιες.

εισόδιος όρος – λήμμα/λέξη κεφαλή

Ο εισόδιος όρος αντιστοιχεί στο λεξιλογικό λήμμα της Λεξικογραφίας. Όμως η Λεξικογραφία δεν ασχολείται με την ορολογική ανάλυση και γι΄αυτό δεν κάνει σαφείς διακρίσεις.
Δεν υπάρχει ο όρος στη Λεξικογραφία εφόσον δεν ασχολείται με την ορολογική ανάλυση. Ανήκει καθαρά στο πεδίο της Ορολογίας.

ορολογικό λεξικό – λεξικό

Οι όροι *ορολογικό λεξικό* και *λεξικό* δεν θεωρούνται ταυτόσημες, εφόσον ο ορισμός στη

Λεξικογραφία θεωρεί ως ένα βαθμό τα ορολογικά λεξικά ως ειδικά λεξικά (εννοιών και κατασημάνσεων) ειδικών θεματικών πεδίων.

σχέση εννοιών

Σχέσεις μεταξύ των εννοιών εμφανίζονται σε αναλογία με τον τρόπο χρήσης ενός ορολογικού λεξικού. Είναι σχέσεις σημασιολογικά άμεσες (π.χ. γένος – είδος), ή έμμεσες (π.χ. παραπομπή σε άλλη έννοια), οι οποίες είναι ανάλογες με τις σχέσεις συνωνυμία και αντίθεσης των κοινών λεξικών (σημασιολογία) στη Λεξικογραφία. Στην περίπτωση της Ορολογίας όμως καθορίζονται στο πλαίσιο του εκάστοτε συστήματος εννοιών και κωδικοποιούνται ανεξάρτητα από κάθε γλώσσα. Επομένως, η έννοια «**σχέση εννοιών**» δεν είναι κοινή στα δύο πεδία.

ιεραρχική, ειδογονική και μεριστική σχέση

Οι όροι ***ιεραρχική σχέση***, ***ειδογονική σχέση***, ***μεριστική σχέση*** δεν χρησιμοποιούνται από τη Λεξικογραφία, διότι δεν ασχολείται με σχέσεις εννοιών.

παραγωγή

Ένας άλλος τομέας κοινής λογικής των δύο επιστημών είναι οι τομείς της παραγωγικότητας και συνθετικότητας. Για την Ορολογία ο εκάστοτε σχηματισμός όρου αποτελεί καλή βάση ώστε να προάγει την παραγωγή και σύνθεση άλλων όρων οι οποίοι θα ανήκουν στην ίδια οικογένεια. Σε ό,τι αφορά την παραγωγή, για τη Λεξικογραφία ακολουθείται η ίδια διαδικασία με τον σχηματισμό μιας νέας λέξης από κάποια άλλη με την προσθήκη παραγωγικής κατάληξης. Η **παραγωγή λέξεων** (Λεξικογραφία) και η **παραγωγή όρων** (Ορολογία) παρέχουν **παράγωγα** τα οποία είναι *μονολεκτικές κατασκευές*, και οι μηχανισμοί είναι οι ίδιοι μόνο που για το ένα πεδίο πρόκειται για **λέξεις**, ενώ για το άλλο για (μονολεκτικούς) **όρους**. Επομένως, η έννοια «**παραγωγή**» μπορούμε να πούμε ότι είναι κοινή στα δύο πεδία.

σύνθεση

Η **σύνθεση** στην Ορολογία αποτελεί γενίκευση της **σύνθεσης** της Λεξικογραφίας. Από αυτήν προκύπτουν όχι μόνο μονόλεκτα (όπως τα σύνθετα της Λεξικογραφίας) αλλά και πολυλεκτικές κατασκευές. Επίσης, περιλαμβάνει και τη *σύμμειξη*, που κατά τη Λεξικογραφία δεν είναι σύνθεση.

οροσυνθετικό/συνθετικό – συνθετικό

Αν και οι δύο επιστήμες αναφέρονται στα συστατικά από τα οποία απαρτίζεται ένα «σύνθετο», οι λεξικογράφοι εστιάζουν στη **λέξη** και οι ορολόγοι στον **όρο**. Το συνθετικό της Λεξικογραφίας δεν καλύπτει τους πολυλεκτικούς όρους. Επομένως, η έννοια «**συνθετικό**» δεν είναι κοινή στα δύο πεδία. Το ίδιο συμβαίνει και με τις έννοιες «**άμεσο συνθετικο»,**

«προσδιοριζόμενο συνθετικό» και **«προσδιοριστικό συνθετικό»**.

Η βασική διαφορά μεταξύ των δύο επιστημών είναι η αναφορά στην **λέξη**, στην περίπτωση της Λεξικογραφίας και στην **έννοια** και στον **όρο** στην περίπτωση της Ορολογίας. Καταρχήν επειδή οι **όροι** αποτελούνται από **λέξεις**, θα μπορούσε να ειπωθεί πως η Ορολογία είναι υποσύνολο της Λεξικογραφίας. Όμως, στόχος της Λεξικογραφίας είναι να περιγράψει την **γενική γλώσσα,** την ικανότητα των φυσικών ομιλητών στο λεξικό της γλώσσας τους,· ενώ η Ορολογία περιγράφει, με τη χρήση των **λέξεων** φυσικά, τους **όρους** που χρησιμοποιούνται σε ένα θεματικό πεδίο και γενικότερα την **ειδική γλώσσα** του θεματικού πεδίου. Δηλαδή, οι *λέξεις* ή τα *σύνολα λέξεων* γίνονται **όροι** αν χρησιμοποιηθούν σε ειδικά θεματικά πεδία και αντιστοιχιστούν με **έννοιες** των πεδίων αυτών· οι **έννοιες** όμως είναι αυτές που δημιουργούνται πρώτες και χρειάζεται να κατασημανθούν με **όρους**· και για να γίνει αυτό χρησιμοποιούνται **λέξεις**.

Τελικώς συμπεραίνουμε πως οι δύο επιστήμες περιλαμβάνουν μερικώς επικαλυπτόμενους τομείς δραστηριοτήτων, αφού και οι δύο μπορεί να αναφέρονται γλωσσικά και εξωγλωσσικά, αλλά διαφέρουν σημαντικά στη βασική θεώρηση και στην πρακτική εφαρμογή του αντικειμένου τους.

4 Συμπεράσματα και προτάσεις

Από την όλη μελέτη των εννοιών και όρων, διαπιστώνουμε πως οι βασικές *ομοιότητες* των δύο θεματικών πεδίων βρίσκονται σε έννοιες και όρους που χρησιμοποιούνται κατά βάσιν στη Γλωσσολογία και έχουν εισέλθει στον χώρο τον δύο επιστημών. Είναι δηλαδή έννοιες βασικές, που προϋπήρχαν των δύο επιστημών τις οποίες θα θεωρούσαμε δάνεια από τη Γλωσσολογία προς την Ορολογία και τη Λεξικογραφία, διότι εξυπηρετούν τους σκοπούς τους. Από την πλευρά των *διαφορών*, σημαντικό μέρος τους οφείλεται στο σκέλος της Ορολογίας που βασίζεται πάνω στις έννοιες και αρχές της Λογικής και κυρίως στην **έννοια** και στα **συστήματα εννοιών** στα οποία αυτή εντάσσεται.

Είναι σαφής η διαφορά μεταξύ ***λέξης*** και ***όρου*** διότι είναι έννοιες πολύ σημαντικές για τις δύο επιστήμες αλλά και βασικοί όροι που τις διαφοροποιούν, όπως φαίνεται και από τον Πίνακα του Παραρτήματος (της πλήρους ηλεκτρονικής έκδοσης), εφόσον η Λεξικογραφία εστιάζει κατά βάση στη **λέξη** και η Ορολογία στον **όρο**.

Για την Ορολογία ο **όρος** πάντοτε παριστάνει/αντιπροσωπεύει μια **έννοια** και μόνο μέσω αυτής αναφέρεται στην οντότητα ή στις οντότητες (πράγματα, καταστάσεις, ιδέες κλπ.) του

εξωτερικού (σε σχέση με το νου του ανθρώπου) *κόσμου*, ό,τι δηλαδή γίνεται αντιληπτό μέσω των αισθήσεων ή συλλαμβάνεται με τον νου). Ο **όρος** όμως αποτελείται από μία ή περισσότερες λέξεις. Ο όρος **τραπέζι** στο θεματικό πεδίο ⟨Έπιπλα⟩ παριστάνει την έννοια «**τραπέζι**» η οποία αντιπροσωπεύει στον νου μου ένα ευρύ σύνολο **αντικειμένων** {το έπιπλο Α που έχω μπροστά μου, το έπιπλο Β που είδα στο κατάστημα, το έπιπλο Γ, κτλ.}. Ο όρος **τραπέζι** στο θεματικό πεδίο ⟨Κοινωνικές σχέσεις/εκδηλώσεις⟩ παριστάνει μια άλλη έννοια «**τραπέζι**» η οποία αντιπροσωπεύει στον νου μου ένα άλλο σύνολο **αντικειμένων** {το γεύμα Α που παρέθεσα χθες στους φίλους μου, το γεύμα Β στο γάμο του τάδε, το γεύμα Γ, κλπ.}. Για τη Λεξικογραφία, η **λέξη** είναι μια αυτοτελής γλωσσική μονάδα, με συγκεκριμένη προφορική και γραπτή μορφή, αλλά χωρίς συγκεκριμένη έννοια πίσω της. Η **λέξη** μόνη της μπορεί να σημαίνει οποιαδήποτε από τις σημασίες της, αλλά ταυτόχρονα καμιά από αυτές. Είσαι απομονωμένος από τον κόσμο και ακούς ξαφνικά τη λέξη **τραπέζι**. Τι σου έρχεται στον νου; ένα τραπέζι σε επιπλοποιείο, το τραπέζι που είναι δίπλα σου, το τραπέζι που θα ήθελες να σου κάνουν ή το οικογενειακό τραπέζι της Πρωτοχρονιάς;

Θα έλεγε κανένας πως υπάρχει σημαντική διαφορά ανάμεσα στην καθημερινή κοινή γλώσσα και στην τεχνική γλώσσα. Αυτό, όμως, είναι φαινομενικό, εφόσον η γενική γλώσσα αναμειγνύεται συνεχώς με τις ειδικές γλώσσες των διάφορων θεματικών πεδίων. Η γενική γλώσσα μαζί με τις ειδικές γλώσσες αποτελούν ουσιαστικά ένας συνεχές, όπου οι λέξεις αλλάζουν κατά περίσταση σε όρους και όπου τα νοήματα γίνονται ολοένα και πιο συγκεκριμένα και ουσιαστικά και χρησιμοποιούνται οι ίδιες αρχές και διαδικασίες για την καταγραφή και διάδοση. Συγκεκριμένα η γενική γλώσσα, η οποία καταγράφεται σε ένα λεξικό, περιέχει όρους ειδικών θεματικών πεδίων σε ένα πολύ μεγάλο ποσοστό, ίσως και πάνω από 30% (Βαλεοντής, 2008 [47]).

Η τυπολογία των προϊόντων δείχνει ότι και οι δύο κλάδοι συντάσσουν μονόγλωσσα, δίγλωσσα και πολύγλωσσα λεξικά, που μπορεί να είναι επεξηγηματικά ή απλώς μεταφραστικά. Όσον αφορά την οργάνωσή τους, πολλά ορολογικά λεξικά μπορούν να συντάσσονται αλφαβητικά, όπως τα λεξικά της γενικής γλώσσας, όπως επίσης και πολλά λεξικά να οργανώνονται σε στιλ θησαυρού. Τα ορολογικά λεξικά μπορούν εκτός από ρυθμιστικά να είναι και περιγραφικά, όπως τα λεξικά γενικής γλώσσας (η ρυθμιστική σκοπιά τους όμως π.χ. τυποποίηση, παίζει ουσιώση ρόλο). Χρησιμοποιούνται παρόμοιες βασικές μέθοδοι για την περιγραφή μιας **έννοιας** η οποία κατασημαίνεται από τη **λέξη** ή τον **όρο**.

Συνεπώς, οι διεργασίες της Λεξικογραφίας και της Ορολογίας μπορούν να τοποθετηθούν σε ένα συνεχές όπως και παραπάνω αναφέραμε. Η συνέχεια αυτή επεκτείνεται από σημασίες έντονα εξαρτημένες από το συγκείμενο (στη Λεξικογραφία) σε όχι τόσο έντονα εξαρτημένες

από το συγκείμενο (στην Ορολογία). Αντί, λοιπόν, να διαχωρίζεται η γλώσσα σε διαφορετικές καταγραφές, θα μπορούσε να υπάρξει μια κλίμακα στην οποία οι γλωσσικές λειτουργίες θα τοποθετούνται με φορά από την καθημερινή γενική γλώσσα προς την ειδική γλώσσα (ορολογία) ενός θεματικού πεδίου, με διάφορες αποχρώσεις ανάμεσα.

Από τα προηγούμενα προκύπτει ότι τα δύο θεματικά πεδία δεν ταυτίζονται ούτε είναι ξένα μεταξύ τους· έχουν κοινά μέρη, αλλά δεν εμπεριέχεται το ένα μέσα στο άλλο.

Γεννιέται όμως ένα ερώτημα: Υπάρχουν περιθώρια **διεύρυνσης του κοινού τομέα** των δύο θεματικών πεδίων με την επίτευξη **πληρέστερης εναρμόνισης** των εννοιών και μεθόδων τους, με σκοπό τη **βελτίωση της απεικόνισης της πραγματικότητας μέσω της γλώσσας** που παρέχουν τα δύο πεδία; Προς την κατεύθυνση της απάντησης στο ερώτημα αυτό κινούνται οι ακόλουθες προτάσεις:

1. Η Λεξικογραφία και η Ορολογία χρησιμοποιούν παραδοσιακα διαφορετικές μεθόδους και τρόπους εργασίας, με τους λεξικογράφους να καλύπτουν γενικές και συχνά ειδικές λέξεις και τους ορολόγους να ασχολούνται αποκλειστικά με ειδικά θεματικά πεδία. Όλες, όμως, οι ειδικές γλώσσες των θεματικών πεδίων μαζί με την γενική γλώσσα αποτελούν το σύνολο της γλώσσας. Είναι ευνόητο ότι είναι χρήσιμη μια στενότερη συνεργασία. Αυτή μπορεί να γίνει *μέσω της διάδοσης των δύο επιστημών, ιδιαίτερα μέσω καναλιών επικοινωνίας* (π.χ. μέσω διαδικτύου) αλλά και *δημιουργίας κοινών φορέων και εκδηλώσεων*.

2. Η πρώτη και βασική λύση μπορεί να είναι *πολυγλωσσικές και διεπιστημονικές μελέτες οι οποίες θα δημοσιεύονται σε διεθνές επίπεδο*.

3. Ως αποτέλεσμα ομαδικής προσπάθειας μπορούν να *δημιουργηθούν συνδυαστικά λεξικά Ορολογίας και Λεξικογραφίας*, στα οποία θα παρουσιάζεται και θα υφίσταται επεξεργασία η *ορολογία*.

4. Η λεξικογραφία είναι *περιγραφική* επιστήμη, ενώ η Ορολογία *περιγραφική* αλλά και και *τυποποιητική*. Η *τυποποίηση*, η οποία είναι από τους βασικούς σκοπούς της Ορολογίας, *θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από την Λεξικογραφία για την λεξικογραφική καταγραφή των αποτελεσμάτων της Ορολογίας*. Η λεξικογραφία συχνά αποτελεί βαση για την Ορολογία. Για παράδειγμα, πολύ συχνά σχηματίζονται όροι μέσω σύνθεσης λέξεων που προϋπήρχαν σε λεξικά γενικής γλώσσας (για το λόγο αυτό τα ορολογικά προϊόντα περιέχουν συνήθως περισσότερα σύνθετα). Η τυποποίηση καθορίζει αρχές και κανόνες για την ορολογική εργασία. Προτείνεται λοιπόν *η ευρεία διάδοση των αρχών και κανόνων της Ορολογίας σε επιστημονικούς*

χώρους και γενικά σε πεδία όπου επιβάλλεται η χρήση ειδικής γλώσσας, ώστε οι όροι που θα δημιουργούνται να είναι ορθότεροι, να τυποποιούνται με συλλογική εργασία ώστε να έχουν ευρύτερη αποδοχή μέσα στην αντίστοιχη κοινότητα και να εμπλουτιζουν ουσιαστικά τα λεξικά.

5. Η λεξικογραφική εργασία δεν μπορεί να εκτελείται ικανοποιητικά χωρίς τη χρήση μοντέρνων τεχνικών. *Ένα σημαντικό μέρος λεξικογραφικής εργασίας μπορεί να γίνει με τη χρήση ορολογικών τραπεζών.* Αυτό σημαίνει πως οι βάσεις όρων θα πρέπει να αναπτύσσονται, να καθιερώνονται και να διατηρούνται για την ικανοποίηση και αυτού του σκοπού. Η στενότερη συνεργασία θα προωθήσει την ανάπτυξη δικτύων ορολογικών σωμάτων, αλλά και κέντρων για ορολογική τεκμηρίωση.

6. Γενικά, θα πρέπει *να διευρυνθεί η συνεργασία μεταξύ λεξικογράφων και ορολόγων*. Από την στιγμή που οι όροι δεν σχηματίζονται αυθαίρετα (με άλλα λόγια, τείνουν να δημιουργούνται για συγκεκριμένους σκοπούς ή να βασίζονται σε χαρακτηριστικά των εννοιών από τα οποία κατασημαίνονται), *οι ορολόγοι, γενικά, χρειάζονται την μεθοδολογία των λεξικογραφικών προϊόντων και πολύ περισσότερο τα ίδια τα λεξικογραφικά προϊόντα, που αποτελούν γι' αυτούς βασικές πηγές άντλησης γλωσσικών στοιχείων που θα χρησιμοποιηθούν για την δημιουργία όρων. Και, αντίστροφα, οι λεξικογράφοι χρειάζονται τη* βοήθεια της Ορολογίας για την *γρήγορη και, πολλές φορές πιο εύκολη, ανάπτυξη λεξικών*· καταρχήν *γενικών λεξικών* και ιδιαίτερα στο μέρος που αυτά καλύπτουν ειδικούς όρους που έχουν ευρέως διαδοθεί στη γενική γλώσσα, πολύ περισσότερο όμως *ειδικών λεξικών*, για τη σύνταξη των οποίων είναι απαραίτητη η μελέτη και αναφορά στο συνολικό *σύστημα εννοιών* του κάθε συγκεκριμένου θεματικού πεδίου.

5 Παραπομπές

[1] Andreas Venzke: *Johannes Gutenberg - Der Erfinder des Buchdrucks und seine Zeit*. Piper-Verlag, Munich 2000

[2] Stubbs, Michael, 1995, *Collocations and Semantic Profiles: On the casue of the trouble with quantitative studies*. Functions of Language 2: 23-55

[3] Zernic, Uri (ed.), 1991, *Lexical Acquisition: Exploiting on-line resources ot build a lexicon*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum

[4] Κρύσταλ, Ντέιβιντ (David Crystal), *Λεξικό γλωσσολογίας και φωνητικής*, (Μετάφραση. Γ. Ξυδόπουλος), Εκδόσεις ΠΑΤΑΚΗ, 2000

[5] Μπαμπινιώτης Γεώργιος, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας. Αθήνα 1998

[6] *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 1998

[7] Lyons G., 1995, *Γλωσσολογική σημασιολογία*, Αθήνα:Πατάκης

[8] Condamines, A. and J. Rebeyrolle, 2001, "*Searching for and identifying conceptual relation-ships via a corpus-based approach to a Terminological Knowledge Base (CTKB)"*, στο: Bourigault, D., C. Jacquemin and M.-C. L'Homme (eds.). *Recent Advances in Computational Terminology*, 127–148, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins

[9] Fillmore, C, 1985, "*Frames and the Semantics of Understanding"*, Quaderni di Semantica 6, 222–255

[10] Minsky, M., 1975, "*A framework in representing knowledge*, στο: Winston, P. (ed.). *The Psychology of Computer Vision*. 211–280, New York, McGraw-Hill

[11] Meyer, I., L. Bowker and K. Eck, 1992, "*Cogniterm: An Experiment in Building a Termino-logical Knowledge Base"*, στο: Tommola, H., K. Varantola et al. (eds.), *Euralex 92 Proceedings*

[12] Fillmore, C. and B. Atkins, 1992, "*Towards a Frame-Based Lexicon: the Semantics of RISK and its Neighbors" στο*: Lehrer, A. and E. Kittay (eds.), *Frames, Fields and Contrasts*, 75–102, New York: Lawrence Erlbaum Associates

[13] Bogaards, P. 2002. "*DAFA: An Innovative Learners' Dictionary of Business French*", International Journal of Lexicography 15, 105–116

[14] Sager, C., 1990, *A practical course in terminology processing*, Benjamins, Amsterdam/Philadelphia

[15] ISO 1087:1990, *Terminology – Vocabulary*

[16] ISO 1087-1:2000, *Terminology work – Vocabulary – Part 1: Theory and application*

[17] ΕΛΟΤ 561-1:2006, *Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 1: Θεωρία και εφαρμογή*

[18] Wüster. E, 1968, *The Machine Tool, an interlingual dictionary of basic concepts,* London

[19] Pitch, H, 1996, *Terminologiens teori -- historisk udvikling og* ``state-of-the-art''. : J. Myking, R. Sæbøe B. Toft, , *Terminologi - systems og kontekst*, 71 KULTs skriftseries. Noregs forkingsråd, Oslo.

[20] Βαλεοντής Κ., Μάντζαρη Έ., *Η γλωσσική διάσταση της Ορολογίας: αρχές και μέθοδοι σχηματισμού των όρων*, 1st Athens International Conference on Translation and Interpretation Translation: Between Art and Social Science, 13-14 October 2006

[21] Βαλεοντής Κ., *Σημειώσεις του μαθήματος «Αρχές Ορολογίας – Ορογραφίας» του Προγράμματος Μεταπτυχιακού Σπουδών ΤΕΧΝΟΓΛΩΣΣΙΑ II-V*, Ακαδ. Έτη 2002-2009

[22] Galinski C. & Budin G., Infoterm, Vienna, Austria, Univerity of Vienna, Austria.

[23] C. Galinski, Terminology 1990, *TermNet News*, 1994(24):14--15, 1990

[24] *Lerat*, Pierre (*1989):* Les fondements théoriques de la terminologie. In: La Banque des mots, numéro spécial n° 2, 51-62

[25] ΕΛΟΤ 402:2010, *Ορολογική εργασία – Αρχές και μέθοδοι*

[26] International Standard ISO 704:2000, *Terminology work - Principles and methods*

[27] Περιοδικό Ορόγραμμα, φύλλο Αρ.102, Μάιος-Ιούνιος 2010, Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (**http://www.eleto.gr/download/Orogramma/Or102_V05.pdf**)

[28] Βαλεοντή Τ., 2009, *Η παραγωγική κατάληξη -îις/-ίτιδα στην ιατρική ορολογία***,** Ανακοινώσεις του 7ου Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», Αθήνα, 22-24 Οκτ. 2009

[29] Σχέδιο ΕΛΟΤ 402:2009, *Ορολογική εργασία – Αρχές και μέθοδοι*

[30] Περιοδικό Ορόγραμμα, φύλλο Αρ.103, Ιούλιος-Αύγουστος 2010, Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (**http://www.eleto.gr/download/Orogramma/Or103_V04.pdf**)

[31] Ράλλη Α.: *Μορφολογία*, Εκδόσεις Πατάκη

[32] Βαλεοντής Κ., *Ο αναλογικός κανόνας στην υπηρεσία της σύγχρονης ελληνικής ορολογίας,* Πρακτικά 1ου Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ), Αθήνα 1997.

[33] Valeontis K., *The "Analogue Rule" a useful terminological tool in interlingual transfer of knowledge*, 2nd Terminology Summit, Barcelona, 2004 (English full version: **http://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/AnalogueRuleOfNaming-Ed2_EN_EAFT.pdf**, English poster paper: **http://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/AnalogueRuleOfNaming-Ed2_EN_EAFT_poster.pdf**

Βαλεοντής Κ., *Ο «Αναλογικός Κανόνας» χρήσιμο ορολογικό εργαλείο στη διαγλωσσική μεταφορά γνώσης*, 2η Σύνοδος Κορυφής για την Ορολογία, Βαρκελώνη, 2004 (**http://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/AnalogueRuleOfNaming-Ed2_GR_EAFT.pdf**

[34] ISO 860:1996, *Terminology work – Harmonization of concepts and terms*

[35] ΕΛΟΤ 562:2011, *Ορολογική εργασία – Εναρμόνιση εννοιών και όρων* (Σχέδιο)

[36] ISO 843:1997, *Information and documentation – Conversion of Greek characters into Latin characters*

[37] ΕΛΟΤ 743 Ε2:2001, *Πληροφορίες και τεκμηρίωση – Μετατροπή των ελληνικών χαρακτήρων με λατινικούς χαρακτήρες*

[38] **www.thefreedictionary.com**

[39] Παπανούτσος Ε., *Λογική*, Εκδόσεις «Δωδώνη», Αθήνα 1974

[40] John Lyons, *Εισαγωγή στη Γλωσσολογία*, Εκδόσεις Πατάκη

[41] http://el.wiktionary.org/wiki/

[42] Μπαμπινιώτης Γεώργιος, *Θεωρητική Γλωσσολογία*, Ιδιωτική Έκδοση, 1998

[43] Jennifer Pearson. *Terms in Context*. John Benjamins Publishing Co., Amsterdam. 1998

[44] Φιλιππάκη-Warburton Ειρήνη.*Εισαγωγή στη Θεωρητική Γλωσσολογία*. Εκδόσεις Νεφέλη. Αθήνα1992.

[45] http://www.encyclo.co.uk/

[46] Maria Teresa Cabré. *Terminology: theory, methods, and application*. Johm Benjamis B.V., 1999

[47] Βαλεοντής Κ., *Η ελληνική ορολογία ως βασικός παράγοντας για το μέλλον της ελληνικής γλώσσας*, Ομιλία στον Όμιλο Καβάλας για την Διεθνοποίηση της Ελληνικής Γλώσσας, 2008 (**http://www.eleto.gr/download/OtherEvents/2008-12-05_EllinikiOrologiaVasikosParagontas_KValeontis_V07.pdf**)

ΛΟΙΠΕΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Ξένη Βιβλιογραφία

1. Alberts Mariëtta. "*Lexicography versus Terminography*". Published in: Afrilex, 5th International Conference, July, 2005.
2. Bassey, Antia 2005. "Lexicography versus Terminography: Some practical reason for distinction".
3. Béjoint, Henri. *Modern Lexicography: An introduction*. Oxford University Press, 2000.
4. Biber Douglas, Conrad Susan, Reppen Randi. *Corpus Linguistics – Investigating*

Language structure and Use. Cambridge Approaches to Linguistics, Cambrisge University Press, 1998.
5. Galinski Christian, "*Terminology policies, Standardization*". Infoterm ISO TC 37 Secretariat, Pre- conference Workshop on Terminology Policies (Antwerp) 2006-11-15.
6. Fontenelle Thierry, *A Practical Lexicography, A reader*. Oxford University Press, January, 2008.
7. Fuertes-Olivera, Pedro A., 2005. "*Traditional methods in specialized lexicography*".
8. Hanks Patrick, 2010. "*Lexicography, Terminology, and Phraseology*". In Euralex Leeuwarden Proceedings: July 2010.
9. Humbley John, "Is terminology specialized lexicography? The experience of Frenchspeaking countries", Hermes 18, 1997, p. 13-31.
10. Infoterm, 2005. Guidelines for Terminology Policies. Formulating and implementing terminology policy in language communities.
11. Jackson Howard. *Lexicography: An Introduction*. London and New York: Routledge. 2002.
12. Karpova Olga, Kartashkova Faina. *Lexicography and Terminology: A Worlwide Outlook*. Cambridge Scholars Publish, 2009.
13. Kwary Deny Aros, 1996. "*The Mixed Methods Design in User-Centred Lexicography*". Centre for Lexicography, Aarhus School of Business, University of Aarhus, Denmark.
14. Merkel M, Foo J. "*Terminology extraction and term ranking for standardizing term banks*". In: Nivre J, Kaalep HJ, Muischnek K, Koit M, editors. Proceedings of the 16th nordic conference of computational linguistics NODALIDA-2007, University of Tartu, Tartu; 2007. p. 349-54.
15. Pearson Jennifer. *Terms in Context*. John Benjamins Publishing Co., 1998.
16. Podhajecka Miroslawa, 2005. "*Russian Borrowings in English: Similarities and Differences in Lexicographic Description*". Published in: Selected Proceedings of the 2005 Symposium on New Approaches in English Historical Lexis (HEL-LEX).
17. Riggs Fred. W, 1998. "*Terminology and Lexicography: Their Complementarity*". Int J Lexicography (1989) 2(2): 89-110 doi:10.1093/ijl/2.2.89
18. SASU Laura, "*Terminology Dynamics-Conceptual Patterns of term formation*". Bulletin of the Transilvania University of Braşov • Vol. 2 (51) – 2009.
19. Seppälä Selja, 2007. "*The Conceptual Aspects of Terminographic Definitions: Towards Automatic Genus Tagging*".
20. Strehlow Richard, 1998. A. *Standardization of Technical Terminology: Principles and Practices* (Second Volume). STP 991.
21. Svensén Bo. *A Handbook of Lexicography. The Theory and Practice of Dictionary-Making*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
22. Temmerman, Rita. 2003. "Innovative methods in specialised lexicography". Terminology 9:1, 117–135.
23. Webster Merriam. *Merriam-Webster's collegiate dictionary 10th edition*. Merriam-Webster, Incorporated Springfield, Massachusetts, U.S.A. Encyclopaedia Britannica Company,2001.

Ελληνική Βιβλιογραφία

1. Βαλεοντής Κώστας, Τοράκη Κατερίνα, Μάρτιος, 2008. «*Η Ορολογία ως βασικό εργαλείο τυποποίησης: ζητήματα και δράσεις σε εθνικό επίπεδο»*. Τεχνικό Επιμελητήτηριο Ελλάδας, Εσπερίδα «Ευρωπαϊκή Τυποποίηση και Ελληνική Πραγματικότητα».

2. Βαλεοντής Κώστας, Δεκέμβριος, 2008. «*Η Ελληνική Ορολογία ως βασικός παράγοντας για το μέλλον της ελληνικής γλώσσας*».
3. Κατσογιάννου Μ. & Ευθυμίου Ε. *Ελληνική Ορολογία: Έρευνα και Εφαρμογές*. Εκδόσεις Καστανιώτη, 2004.
4. Κατσογιάννου Μαριάννα*, «Λεξικά Ορολογίας: Μεθοδολογία, Δομή και Περιεχόμενο», στο Κατσογιάννου & Ευθυμίου 2004, σ. 167-192.*
5. Παυλίδου Θεοδοσία. *Επίπεδα Γλωσσικής Ανάλυσης.Εκδόσεις* Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1997.
6. Φιλιππάκη-Warburton Ειρήν, Holton David, Mackridge Peter. *Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας*. Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1998.
7. Φραντζή Κατερίνα, 2003. «Σημειώσεις για το μάθημα «Υπολογιστική Λεξικογραφία & Ορολογία».
8. Φωτοπούλου Αγγελική, «*Πολυλεκτικοί Συνδυασμοί και Ορολογία*». ΕΛΕΤΟ - 4ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία».
9. ΤΕΕ – ΕΛΟΤ / Τεχνική Επιτροπή 21 *"Αρχές Ορολογίας". Γενικοί και ειδικοί όροι του τομέα της Ορολογίας.*
10. Τράπαλης Γιώργος, 2007. «Σύντομη *Ανασκόπηση της Σύγχρονης Ελληνικής Λεξικογραφίας: Τα ερμηνευτικά Λεξικά (1976-2006)*», στο 8^{ο} Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας, 30 Αυγούστου-2 Σεπτεμβρίου 2007.

Διαδίκτυο

1. European Association for Lexicography, http://www.euralex.org/
2. Central Institute of Indian Languages, http://www.ciil-ebooks.net/html/lexico/index.htm
3. International Information Centre for Terminology, http://www.infoterm.info/standardization/terminology_management.php
4. International Organization for Standardization, http://www.iso.org/iso/home.html
5. Terminological Databases, http://www.tei-c.org/release/doc/tei-p4-doc/html/TE.html
6. The Importance of Terminology, http://www.computing.surrey.ac.uk/ai/pointer/report/section1.html
7. The International Phonetic Association,. http://www.langsci.ucl.ac.uk/ipa/
8. Trippel Thorsten, May, 1999. "*Terminology for Spoken Language Systems*", http://coral2.spectrum.uni-bielefeld.de/~ttrippel//terminology/terminology.html
9. Tsampounaras Panagiotis E., 2001. "*Bilingual Lexicography in Greece*" από το, http://www.translatum.gr/journal/1/tsam2.htm

Νομική Κουτσουμπάρη

Γλωσσολόγος με κατεύθυνση στις γλώσσες της ΝΑ Μεσογείου, Απόφοιτος του ΠΜΣ «Τεχνογλωσσία»

Ηλιουπόλεως 145, 18450 ΝΙΚΑΙΑ
koutsoubari_nomiki@yahoo.com

Χριστίνα Σδούκου

Γλωσσολόγος
Απόφοιτος του ΠΜΣ «Τεχνογλωσσία»

christi_sd@yahoo.gr

Κώστας Βαλεοντής

Φυσικός-Ηλεκτρονικός
Υπεύθυνος Ομάδων Ορολογίας
Διδάσκων στο ΠΜΣ «Τεχνογλωσσία»
Πρόεδρος της ΕΛΕΤΟ

Καραμανλάκη 18, 11253 ΑΘΗΝΑ
valeonti@otenet.gr

2 Σύντομη ανάλυση του σχηματισμού όρων με στοιχεία ελληνικά ή ελληνικής προέλευσης στη Ρωσική και την Ουκρανική γλώσσα

Oksana Snigovska, Ανδρέας Μαλαχίτης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Ρωσική και η Ουκρανική γλώσσα-αδελφή της απέκτησαν ένα από τα πιο αναπτυγμένα ορολογικά συστήματα σε παγκόσμιο επίπεδο. Όλες οι γλώσσες δανείζουν και δανείζονται και βεβαίως δεν υπάρχει μια καθαρόαιμη γλώσσα. Έτσι και σ' αυτές υπάρχουν οι λεγόμενες «κληρονομημένες» λέξεις. Οι Ρώσοι και οι Ουκρανοί επιστήμονες αναγνωρίζουν τι σπουδαίο ρόλο έχει παίξει η Ελληνική στον καθορισμό του λεξιλογίου και συγκεκριμένα στο μηχανισμό σχηματισμού ρωσικών και ουκρανικών όρων με στοιχεία ελληνικά ή ελληνικής προέλευσης, προσαρμόζοντάς τους στα δικά τους σλαβικά φωνητικά και μορφολογικά συστήματα. Μερικοί όροι ή τα στοιχεία τους προήλθαν κατευθείαν από την Ελληνική, άλλοι εισήχθησαν μέσω της Λατινικής και άλλων ευρωπαϊκών γλωσσών αργότερα. Ο σχηματισμός όρων με στοιχεία ελληνικά ή ελληνικής προέλευσης έχει μια πολύχρονη ιστορική πορεία, αρχίζοντας από τον 9ο και σε μεγάλο βαθμό το 10ο αιώνα έως σήμερα που παρατηρείται η διαδικασία συνεχούς δανεισμού και δημιουργίας νέων όρων.

Brief analysis of the formation terms with Greek elements or of Greek origin in the Russian and Ukrainian language

Oksana Snigovska, Andreas Malakhitis

ABSTRACT

Russian language and his native brother – Ukrainian language took one of the most developed terminological systems at the international level. All languages take and adopt something from each other. There is no unambiguously pure language. In such a way these languages have so called “inherited” words. Ukrainian and Russian scientists realize the important role, which Greek language has served its purpose in forming of vocabulary of these languages. Namely the mechanism forms Ukrainian and Russian terms with help of Greek elements or with the elements of Greek origin and assimilates them with the native morphologic and phonetic system. Some terms or their components came straight from Greek language, another terms were descended from Latin and lately from another European languages. The forming of terms has the longstanding historical way, beginning from 9th century, but mostly from 10th century and till nowadays, when we can observe the process of the permanent borrowing and the appearance of new terms.

1 Ιστορική αναδρομή

Η Ρωσική και η Ουκρανική είναι γλώσσες-συγγενείς που ανήκουν στον ανατολικό-σλαβικό κλάδο της ινδοευρωπαϊκής οικογένειας γλωσσών. Αυτές οι δύο γλώσσες έχουν μακραίωνη εξέλιξη και εκτός του αλφαβήτου κοινής προέλευσης είναι συνδεδεμένες λόγω των ιστορικών γεγονότων. Στη σημερινή τους μορφή είναι σύγχρονες και πλούσιες γλώσσες. Λόγω καλής ανάπτυξης της επιστήμης και της συγγραφής πολλών επιστημονικών έργων στη Σοβιετική Ένωση, η Ρωσική και η Ουκρανική γλώσσα-αδελφή της απέκτησαν ταυτόχρονα μία από τις πιο ολοκληρωμένες και πολύπλευρες ορολογίες σε παγκόσμιο επίπεδο. Όπως και σε άλλες γλώσσες, έτσι και σ' αυτές υπάρχουν οι λεγόμενες «κληρονομημένες» λέξεις. Στη συγκεκριμένη περίπτωση σ' αυτές ανήκουν είτε ίδιοι οι όροι είτε τα επιμέρους στοιχεία τους με τροποποιημένη μορφή και προφορά. Η υιοθέτηση της ορθοδοξίας το 10^{ο} αιώνα από τότε Ρωσία του Κιέβου επέδρασε πολύ και άμεσα στη γλώσσα της, αφού οι πρόγονοι των σημερινών Ρώσων και Ουκρανών ήταν τότε ειδωλολάτρες και δεν είχαν εκείνη την εποχή στο λεξιλόγιό τους τις χριστιανικές έννοιες. Κυρίως κατά την περίοδο του εκχριστιανισμού με το κυριλλικό αλφάβητο που βασίστηκε στο ελληνικό βυζαντινό αλφάβητο ήρθαν πολλά δάνεια από την Ελληνική. Λίγα παραδείγματα: икона (Ρωσικά) / ікона (Ουκρανικά) ← εικόνα, библия / біблія ← Βίβλος, патриарх / патріарх ← πατριάρχης, монах / монах ← μοναχός, монастырь / монастир ← μοναστήρι, Евангелие / Євангеліє ← Ευαγγέλιο, литургия / літургія ← λειτουργία κ.ά. Υπάρχουν όμως οι δανεισμένες λέξεις και οι όροι σε διάφορους άλλους κλάδους της επιστημονικής γνώσης, όπως και αυτοί που έχουν ως βάση τους τα αρχαιοελληνικά έτυμα. Υπολογίζεται ότι ο αριθμός των στοιχείων ελληνικών και ελληνικής προέλευσης ανέρχεται στις 30.000. Τα κοινά στοιχεία δεν περιορίζονται μόνο στο λεξιλογικό, αλλά και σε άλλα επίπεδα του γλωσσικού συστήματος. Φυσικά η Ρωσική και η Ουκρανική γλώσσα δεν έχουν δανειστεί μόνο τους ελληνικούς όρους αλλά και τους δυτικοευρωπαϊκούς. Ο κύριος όγκος όρων όμως δανείστηκε απευθείας από την Ελληνική και την Λατινική γλώσσα. Πρόκειται για τους λατινοποιημένους ελληνικούς όρους που ήρθαν με διάφορους τρόπους και σε διαφορετικές ιστορικές στιγμές. Ο ισχυρότερος εμπλουτισμός της Παλαιάς Σλαβικής γλώσσας με καινούριο λεξιλόγιο άρχισε από τις μεταφράσεις του Κυρίλλου και του Μεθόδιου με τους εκκλησιαστικούς και φιλοσοφικούς όρους. Έτσι δημιουργήθηκε μια ξεχωριστή σλαβική χριστιανική ορολογία με ελληνικά στοιχεία, αλλά με δικό της μορφολογικό σύστημα. Το επόμενο μεγάλο βήμα στη διαδικασία σχηματισμού πολλών για αυτή τη φορά ελληνογενών όρων έπεσε για το 15^{ο} αιώνα και συνέχισε με την «πλημμύρα» του λεξιλογίου από όρους «της μόδας» το 17^{ο} - 18^{ο} αιώνα, την εποχή του Ρώσου αυτοκράτορα Πέτρου Α΄. Οι όροι εντάχθηκαν διαμέσου των δυτικοευρωπαϊκών γλωσσών που με τη σειρά τους ήταν δανεισμένοι από την Λατινική. Ήρθαν ο 20^{ος} και ο 21^{ος}

αιώνες προσδιορισμού καινούριων αντικειμένων, διαδικασιών, φαινόμενων, ενεργειών και γενικά όλων των αλλαγών της πραγματικότητας. Δημιουργούνται νέοι όροι, αφού εμφανίζεται η άμεση ανάγκη για μέσα έκφρασης συγκεκριμένων εννοιών, που δεν υπήρχαν πριν. Έτσι χρονολογικά ξεχωρίζουμε όρους με στοιχειά ελληνικά ή ελληνικής προέλευσης σε τρεις ομάδες: 1) Όροι που μας ήρθαν την Βυζαντινή εποχή από Μεσαιωνική Ελληνική και Εκκλησιαστική Σλαβική γλώσσα με την ανάπτυξη των εμπορικών σχέσεων του Βυζαντίου με την Ρωσία του Κιέβου και τη διάδοση βιβλίων, μεταφρασμένων από τα Ελληνικά. 2) Ελληνογενείς όροι που πέρασαν σε άλλες γλώσσες και ιδίως στα Λατινικά και από εκεί με τη λατινική πια μορφή τους κληροδοτήθηκαν στη Ρωσική και την Ουκρανική γλώσσα. Τους λέμε όρους ελληνικής προέλευσης. Οι Ρώσοι φιλόλογοι εδώ αναφέρουν τους διεθνείς όρους. 3) Νεότεροι όροι, σχηματισμένοι εν βάσει των τροποποιημένων ελληνικών λέξεων ή ριζών, παρουσιάστηκαν από τη μέση του 19^{ου} έως και τον 21^{ο} αιώνα για εξυπηρέτηση των σύγχρονων αναγκών.

2 Μηχανισμοί σχηματισμού όρων

2. 1 Δημιουργία νεοόρου

Μιλώντας για το σχηματισμό όρων εννοούμε τα ονόματα εφόσον και οι δύο υπακούνε στους ίδιους κανόνες σχηματισμού. Αυτοί οι όροι έχουν αφομοιωθεί στο κλιτικό σύστημα της Ρωσικής / Ουκρανικής γλώσσας. Στη Ρωσική και την Ουκρανική γλώσσα υπάρχουν απλοί και σύνθετοι όροι με περισσότερα από ένα στοιχεία ελληνικά ή ελληνικής προέλευσης (προθέματα και θέματα). Κατά το επίπεδο του γλωσσικού συστήματος διακρίνονται οι εξής τύποι σχηματισμού όρων: μορφολογικός, λεξικό-σημασιολογικός, μορφολογικό-συντακτικός και λεξικό-συντακτικός.

Ο μορφολογικός συνίσταται στη δημιουργία νέων όρων με συνδυασμό των μορφημάτων, σύμφωνα με τους γλωσσικούς κανόνες. Οι Ρώσοι φιλόλογοι εδώ αναφέρουν *τη σύνθεση* και *την παραγωγή α) με προθέσεις β) με προσθήκη των προσφυμάτων γ) με προθέσεις + προσφύματα δ) με αφαίρεση των προσφυμάτων ή καταλήξεων.* Όσον αφορά το μηχανισμό σχηματισμού όρων η παραγωγή, η σύνθεση, όπως και η συντόμευση ανήκουν στον πρώτο γενικό τρόπο, δηλαδή τη *δημιουργία νέας μορφής,* νεοόρου. Η σύνθεση με προθέσεις είναι ο πιο παραγωγικός τρόπος δημιουργίας νέων όρων στη Ρωσική και την Ουκρανική γλώσσα. Με τον όρο «πρόθεση» αναφερόμαστε σε μικρές, μορφολογικά αμετάβλητες, άκλιτες λέξεις (από, εν, δια κ.λπ.), οι οποίες μπαίνουν μπροστά από άλλες λέξεις (ουσιαστικά, επίθετα, ρήματα, επιρρήματα). Π.χ. анти+циклон / анти+циклон ← αντι+κυκλώνας, анти+научный (+ρωσ.) / анти+науковий (+ουκρ.) ← αντι+επιστημονικός. Αξίζει αυτό τον τρόπο της παραγωγής με προθέσεις να μελετήσουμε πιο αναλυτικά στη συνέχεια. Πολλοί μονολεκτικοί

όροι στη Ρωσική και την Ουκρανική σχηματίστηκαν με την προσθήκη σε μια ρίζα ή μια λέξη ενός ή περισσότερων προσφυμάτων αλλά όχι ελληνικών ή ελληνικής προέλευσης. Συνεπώς αυτός και ο επόμενος τρόπος σχηματισμού «με προθέσεις και προσφύματα» δεν θα εξεταστούν λόγω έλλειψης ελληνικών προσφυμάτων στην δημιουργία ρωσικών και ουκρανικών όρων. Ένας άλλος συχνός τρόπος είναι αφαίρεση της ελληνικής κατάληξης με αποτέλεσμα να μείνει μόνο θέμα: атлет / атлет ← αθλητής, театр / театр ← θέατρο, эгоизм / егоїзм ← εγωισμός κ.ά.

Με τη σύνθεση σχηματίζονται οι νέοι ρωσικοί και ουκρανικοί όροι με συνδυασμό δύο ή περισσότερων λεξικών ελληνικών στοιχείων ή λέξεων. Οι όροι, που δημιουργήθηκαν με αυτόν τον τρόπο *δεν έχουν αναλογίες στη ΝΕ γλώσσα*: α) *σύμπλοκοι όροι με ενωτικό* (телефон-автомат / телефон-автомат ← τηλέφωνο-αυτόματο, диван-кровать / диван-ліжко ← ντιβάνι-κρεβάτι, человек-амфибия / людина-амфібія ← άνθρωπος-αμφίβιο, που μια από τις δύο λέξεις μπορούσε να μην ήταν ελληνικής προέλευσης β) *σύμπλοκοι όροι με συνδετικά φωνήεντα -ο- , -е-* (кинотеатр / кінотеатр ← κινο-θέατρο, атомоход / атомохід ← ατομο-κίνητο, нефтепровод / нафтопровід ← αγωγός πετρελαίου). Μηχανισμός παράλειψης τμημάτων λέξεων της πλήρους μορφής τους, λεγόμενη *συντόμευση*, δεν χρησιμοποιείται συχνά για το σχηματισμό ρωσικών και ουκρανικών όρων με ελληνικά στοιχεία εξαιτίας της μη διαφανούς πρόσβασης στα χαρακτηριστικά της έννοιας τους: истфак / істфак ← Ιστορική Σχολή, физмат / фізмат ← φυσικό-μαθηματική, пединститут / педінститут ← Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

2. 2 Δημιουργία όρου με χρήση υπαρχουσών μορφών

Μετά τη δημιουργία νέας μορφής, πάει ο δεύτερος γενικός ***μηχανισμός σχηματισμού όρων με χρήση υπαρχουσών μορφών.*** Εδώ πρόκειται για την *οροποίηση*, *το λεξικό-σημασιολογικό τύπο,* όταν μια λέξη μπορεί να μετατραπεί σε έναν όρο με άλλη έννοια. Π.χ. карта / карта ← το χαρτοπαίγνιο, στην πληροφοριακή ορολογία «κάρτα ήχου», «κάρτα βίντεο», στη γεωγραφική ορολογία γραφική αναπαράσταση του συνόλου ή του μέρους της επιφάνειας της Γης κ.ά. Диск / диск ← δίσκος γενικής σημασίας είναι αντικείμενο με κυκλικό σχήμα, βλ. οροποίηση: ο ηλιακός δίσκος, μουσικός δίσκος, στον αθλητισμό το κυκλικό αντικείμενο που ρίχνει ο αθλητής, σκληρός δίσκος του υπολογιστή, στην ανατομία μεσοσπονδύλιος δίσκος κτλ.

Μορφολογικό-συντακτικός τύπος υπηρετεί για δημιουργία νέων όρων με τη *μετατροπή ενός μέρους του λόγου σε άλλο, π.χ. ουσιαστικοποιημένα επίθετα. Βλ.* дарственный, -ая, -ое / дарчий, -а, -е ← χαριστικός, -ή, ό και дарственная / дарча ← νομικός όρος δωρεά (η), η παροχή περιουσιακών στοιχείων σε φυσικό ή νομικό πρόσωπο χωρίς αντάλλαγμα.

Трапезный, -ая, -ое / трапезний, -а, -е ← του γεύματος ή του δείπνου, δηλαδή του τραπεζιού (συνεκδοχή) και трапезная / трапезна ← τραπεζαρία κ.ά.
Διαθεματικός δανεισμός, λεγόμενος εσωτερικός δανεισμός λαμβάνει χώρα, όταν μια λέξη χρειάζεται σημασιολογική διάκριση, αφού επαναχρησιμοποιείται σε διάφορα θεματικά πεδία. Π.χ. стратег / стратег ← στρατηγός. Στην πρώτη περίπτωση είναι αρχηγός στρατεύματος, αλλά λόγω ιστορικών εξελίξεων πιο συχνά τη λέξη αυτή συναντάμε με άλλη μια έννοια του ανθρώπου με τέχνη της αξιοποίησης όλων των διαθέσιμων δυνάμεων για την επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου.

Πολύ ενδιαφέρον φαινόμενο *της σημασιολογικής μεταφοράς* όρων παρουσιάζει και η *πολυσημία.* Πολύσημος αποκαλείται ο όρος με πολλαπλές και συσχετιζόμενες σημασίες. Π.χ. тон / тон ← τόνος είναι το ύψος ή η ένταση της φωνής στον προφορικό λόγο σε ένα σημείο της λέξης ή ομάδα λέξεων. Μιλώ μονότονα, δηλαδή μονοτονно / монотонно. Στη μουσική ορολογία είναι απόσταση ανάμεσα στις βαθμίδες της μουσικής κλίμακας. Στη ζωγραφική ορολογία ο τόνος του χρώματος είναι ο βαθμός φωτεινότητας του ίδιου χρώματος. Αλλά πρέπει να ξεχωρίζουμε την πολυσημία από την ομωνυμία. Οι πολύσημοι όροι έχουν κοινή ετυμολογία σε αντίθεση με τους ομώνυμους, οι οποίοι εξελίχτηκαν από διαφορετικές πηγές και κατά σύμπτωση έχουν την ίδια μορφή. Βλ. многотонный / багатотонний ← πολλών τόνων, που το β΄ συνθετικό προέρχεται από τη μονάδα βάρους με χίλια κιλά.

Δεν είναι σπάνια *περίπτωση της συνεκδοχής*, όταν ένας όρος αντικαθίσταται από κάποιον άλλον, με τον οποίο βρίσκεται σε σχέση γενικού προς ειδικό και αντίστροφα. Η μορφή αυτή έχει ευρεία εφαρμογή στη σύγχρονη ορολογία. Όπως και *η συνεκδοχική επέκταση:* Π.χ. Οι ελληνογενείς όροι «электронная почта» / «електронна почта» ← «ηλεκτρονικό ταχυδρομείο», «электронный адрес / «електронна адреса» ← «ηλεκτρονική διεύθυνση», «электронная корреспонденция» / «електронна кореспонденція» ← «ηλεκτρονική αλληλογραφία» είναι η γλωσσική παράσταση των νέων εννοιών στην υπηρεσία ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.

2. 3 Δημιουργία όρου με διαγλωσσικό δανεισμό

Αναγνωρίζεται από τους μηχανισμούς σχηματισμού όρων που εφαρμόζονται στη Ρωσική και την Ουκρανική και *ο διαγλωσσικός δανεισμός: α) άμεσος* και *β) μεταφραστικός.* Ο μηχανισμός *άμεσου δανεισμού* υπακούει μεταγραφή στην κοντινότερη απόδοση της προφοράς του ελληνόγλωσσου όρου με τον απλούστερο δυνατό τρόπο και την ένταξη στο φωνολογικό σύστημα. Όταν η σημερινή γλώσσα ανάγεται σε τόσο παλιά εποχή, φυσικό είναι να παρατηρούνται κάποιες αλλαγές στην προφορά, αλλά και στη σημασία των λέξεων. Ένα

μέρος των όρων έχει υποστεί *τροποποιήσεις στη σημασιολογία* τους (аптека / аптека ← αποθήκη ≠ φαρμακείο, сфера / сфера ← σφαίρα ≠ τομέας, экзамен / екзамен ← εξάμηνο ≠ εξέταση κ.ά.) Παρατηρούμε και μερικές *φωνητικές αλλαγές: 1) εναλλαγή ήχων, 2) αφομοίωση, 3) ανομοίωση, 4) συμπλέγματα συμφώνων 5) συγκοπή κ.ά.* Π.χ. θεολογία → теология / теологія, αποθέωση → апофеоз / апофеоз. Η αποδοχή της ελληνικής προφοράς προσκρούει και στις φωνηεντικές εναλλαγές, για παράδειγμα εκεί που συμβαίνουν στο θέμα της λέξης: эрг / ерг, орган / орган, энергия / енергія, металлургия / металургія με κοινό στοιχείο εργ-. Η αρχαία ελληνική γλώσσα διέθετε δύο πνεύματα, την ψιλή και τη δασεία. Η δασεία δήλωνε τη δάσυνση του αρχικού φωνήεντος και η ψιλή την απουσία της δάσυνσης. Η δάσυνση ήταν, όπως γνωρίζουμε, μια συμπροφορά του αρχικού φωνήεντος με ένα δασύ πνεύμα, δηλαδή μια ποσότητα αέρα, σαν ελαφρό φθόγγο [Χ], μπροστά από το φωνήεν. Έτσι η ποικιλία των κανόνων ελληνικής προφοράς οδήγησε στην ανομοίωση: католик / католик ← καθολικός και για σύγκριση кафедра / кафедра ← καθέδρα, перигелий / перигелій ← περιήλιο και афелий / афелій ← αφήλιο κ.τλ.

Κατά το *μεταφραστικό δανεισμό* τα μορφήματα ενός όρου ή ολόκληροι όροι μεταφράζονται στοιχείο προς στοιχείο από τη γλώσσα-πηγή. Αυτό το φαινόμενο αποτελεί αφορμή να γραφούν πολλά αρνητικά σχόλια. Υπάρχει όμως και άλλη γνώμη. Ο δανεισμός σε καμία περίπτωση δεν οδηγεί στη γλωσσική καταστροφή, αλλά, αντίθετα, εμπλουτίζει το ορολογικό σύστημα, καθώς με αυτό τον τρόπο εισάγονται στη γλώσσα νέες λεξικές μονάδες προσφέροντας τις επιπρόσθετες δυνατότητες της μεγαλύτερης ακρίβειας και εκφραστικότητας. Π.χ. το δάνειο «дактилоскопия» / «дактилоскопія» ← «δακτυλοσκοπία» και η συνακόλουθη μετάφρασή του «метод идентификации человека по отпечаткам пальцев» / «метод ідентифікації людини по відбитках пальців» → «μέθοδος εντοπισμού ανθρώπου από τα δακτυλικά αποτυπώματα» οδήγησαν στη γλωσσική οικονομία με την είσοδο στη Ρωσική και την Ουκρανική γλώσσα του δανείου πλήρως αφομοιωμένου στο μορφολογικό και φωνολογικό σύστημα των γλωσσών. Συγκρίνουμε και μερικά άλλα παραδείγματα: «каллиграфия» / «каліграфія» ← «καλλιγραφία» και «искусство красивого письма» / «мистецтво красивого письма» → «τέχνη της καλής γραφής», «фитотерапия» / «фітотерапія» ← «φυτοθεραπεία» και «метод лечения, основанный на использовании лекарственных растений» / «метод лікування, заснований на використанні лікарських рослин» → «μέθοδος θεραπείας που βασίζεται στη χρήση των φυτών». Πιθανώς θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι είναι χρήσιμο και σκόπιμο να μεταφράζονται με αφομοίωση βέβαια τα διάφορα δάνεια.

3 Υποκατηγορίες των σύνθετων όρων

Οι Ρώσοι φιλόλογοι *διαιρούν τους σύνθετους όρους σε τρεις υποκατηγορίες*: *1.* ***όροι που περιέχουν περισσότερα από ένα παράγωγα στοιχεία, τα οποία ξεχωρίζονται εύκολα το ένα από το άλλο.*** Π.χ. анти+циклон / антi+циклон ← αντι+κυκλώνας, анти+тела / антi+тiла ← αντι+σώματα, анти+санитарный (+λατ.) / антi+санiтарний (+λατ.) ← αντι+υγιεινής κ.ά. *2.* ***σύνθετοι όροι που το β΄ συνθετικό δεν ανεξαρτητοποιείται από το α΄ συνθετικό.*** Αυτό συμβαίνει σε τόσο μεγάλο βαθμό, ώστε τα παραδείγματα περιττεύουν. Π.χ. антропоморфный / антропоморфний ← ανθρωπόμορφος, зооморфный / зооморфний ← ζωόμορφος, аморфный / аморфний ← άμορφος, όπου το β΄ συνθετικό -морфный / -морфний ← -μορφος δεν αποκόβεται. Ένα άλλο καλό παράδειγμα με το β΄ συνθετικό -грамма: монограмма / моногpама ← μονόγραμμα, диаграмма / діаграма ← διάγραμμα, хронограмма / хронограма ← χρονοδιάγραμμα, программа / програма ← πρόγραμμα κ.ά. *3.* ***όροι στο σχηματισμό των οποίων η ελληνική πρόθεση αφομοιώθηκε και μετατράπηκε στη ρωσική / ουκρανική ρίζα.*** Π.χ. архитектор / архiтектор ← αρχιτέκτονας, диалог / діалог ← διάλογος, паразит / паразит ← παράσιτο, парадокс / парадокс ← παράδοξο, периферия / периферія ← περιφέρεια, катастрофа / катастрофа ← καταστροφή, система / система ← σύστημα, антипод / антипод ← αντίποδας κ.ά.

4 Επίλογος

Συμπεραίνουμε την ανάλυσή μας με την άποψη ότι ο *λεξικό-συντακτικός τύπος*, όταν σχηματίζονται οι νέοι όροι με αλλαγή μερών του λόγου είναι *μη παραγωγικός* ενώ αντίθετα *ο μορφολογικός αναδεικνύεται ο πιο παραγωγικός τύπος σχηματισμού όρων* με στοιχειά ελληνικής προέλευσης, ιδιαίτερα η σύνθεση με προθέσεις. Κατά τον συγγραφέα Ζακ Λακαρριέρ «η Ελληνική γλώσσα έχει το χαρακτηριστικό να προσφέρεται θαυμάσια για την έκφραση όλων των ιεραρχιών με μια απλή εναλλαγή του πρώτου συνθετικού. Αρκεί κανείς να βάλει ένα παν-, πρώτο-, αρχί-, υπέρ- ή μια οποιαδήποτε άλλη πρόθεση μπροστά σε ένα θέμα. Κι αν συνδυάσει κανείς μεταξύ τους αυτά τα προθέματα, παίρνει μια ατελείωτη ποικιλία διαβαθμίσεων. Τα προθέματα εγκλείονται τα μεν στα δε σαν μια σημασιολογική κλίμακα, η οποία ορθώνεται προς τον ουρανό των λέξεων». ***Για παράδειγμα γύρω στις 20 ελληνικές προθέσεις εντάχθηκαν στους ρωσικούς / ουκρανικούς όρους: α-/αν-, αμφι-, ανα-, αντι-, απο-, αρχι-, δια-, δυσ-, εκ-, εν-, επι-, κατα-, μετα-, παρα-, περι-, προ-, συν-/συμ-, υπο-, υπερ- κ.ά.*** Ως επόμενο βήμα παραθέτουμε συγκεκριμένα παραδείγματα.

Μια μεγάλη κατηγορία όρων σχηματίστηκε *με το λεγόμενο στερητικό*. Η συχνότερη άρνηση με σύνθετο είναι με το ***α-***, που πριν από φωνήεν παίρνει τη μορφή ***αν-***. Πρόκειται μάλλον για

έναν από τους επικρατέστερους τύπους σύνθεσης, που δανείστηκε και τροποποιήθηκε στη ρωσική και την ουκρανική ορολογία. Анархист / анархіст ← αναρχικός, аморфность / аморфність ← αμορφία, аморальный (+λατ.) / аморальний (+λατ.) ← ανήθικος κ.ά.

Αξιοσημείωτος είναι ο σχηματισμός των συνθέτων με το ***αντι-***. Με αυτή την πρόθεση συναντιούνται πολλοί όροι στην πολιτική, την κοινωνική, την ιατρική, την τεχνικό-επιστημονική ορολογία: антибиотик / антибіотик ← αντιβιοτικό, антитеза / антитеза ← αντίθεση, антисептик / антисептик ← αντισηπτικό, антимонополия / антимонополія ← αντιμονοπώλιο, όπως και ένας άλλος σχηματισμός «ελληνική πρόθεση + ρωσική / ουκρανική ρίζα»: антимиры / антисвіти ← αντι-κόσμοι, антитела / антитіла ← αντι-σώματα, антирелигиозный / антирелігійний ← αντι-θρησκευτικός, антиобщественный / антисуспільний ← αντι-κοινωνικός, антинаучный / антинауковий ← αντι-επιστημονικός, антивоенный / антивоєнний ← αντι-πολεμικός κ.ά.

Τα πολυάριθμα παραδείγματα σχηματισμού των εκκλησιαστικών και στρατιωτικών όρων στη Ρωσική και την Ουκρανική γλώσσα ανήκουν στην κατηγορία με το εμπρόθετο ***αρχι-***: архимандрит / архімандрит ← αρχιμανδρίτης, архиерей / архієрей ← αρχιερέας, архиепископ / архієпископ ← αρχιεπίσκοπος. Αρχι+ρωσ./ουκρ. επίρρημα: архиважно / архі-важливо ← πολύ σημαντικό, архисложно / архі-складно ← πολύ δύσκολα κ.ά.

Στη ρωσική και την ουκρανική ορολογία η αρχαία ελληνική πρόθεση ***αμφι-*** λειτούργησε σε σύνθεση μόνο με έννοια του ολόγυρα ή δίπλευρου. Π.χ. амфитеатр / амфітеатр ← αμφιθέατρο: θέατρο με θέσεις, που ήταν, όπως και σήμερα, ημικυκλικό. Με βάση τον ελληνικό όρο δημιουργήθηκε και χρησιμοποιήθηκε για αίθουσες διδασκαλίας με τον καθηγητή στο κέντρο. Αργότερα ο όρος παρέμεινε για δήλωση μεγάλης αίθουσας διαλέξεων. Με αυτή τη σημασία αυτός πέρασε σε άλλες γλώσσες, όπου μπορεί να χαρακτηριστεί ο σημασιολογικός δανεισμός. Έτσι έχουμε και άλλα παραδείγματα: амфибрахий / амфібрахій ← αμφίβραχυς (ο πόδας περιλαμβάνει τρεις συλλαβές, που τονισμένη η μεσαία κυκλώνεται από τις δύο άτονες), амфора / амфора ← αμφορέας (αγγείο που φέρει δύο όμοιες κάθετες λαβές), амфибия / амфібія ← αμφίβιο (η λέξη προέρχεται ετυμολογικά από τις λέξεις αμφί- και βίος, που σημαίνει διπλή επιβίωση, γιατί τα αμφίβια μπορούν να ζήσουν σε δύο διαφορετικά περιβάλλοντα) κ.ά.

Οι όροι με πρόθεση ***από-*** δηλώνουν την απομάκρυνση, το χωρισμό, την απόσταση, την τοπική και τη χρονική αφετηρία, αλλά, μεταφορικά και κατ' επέκταση, και την καταγωγή, την ύλη, την αιτία, τον τρόπο και το μέσο: апогей / апогей ← απόγειο, апокалипсис / апокаліпсис ← αποκάλυψη, апофеоз / апофеоз ← αποθέωση κ.ά.

Στη ρωσική και την ουκρανική ορολογία η πρόθεση ***δια-*** αποκτά μόνο την πρωταρχική

αρχαιοελληνική σημασία έκτασης ή σχέσης ανάμεσα σε δύο σημεία χάνοντας νεότερη σημασία της αιτιότητας και της τελικότητας: диагональ / діагональ ← διαγώνιος, диалог / діалог ← διάλογος, диафильм / діафільм ← δια-φιλμ κ.ά. Σε περισσότερους όρους πρόθεση δια- ενώνοντας με το ελληνικό θέμα τροποποιήθηκε σε νέο ρωσικό ή ουκρανικό θέμα.

Παραγωγική για την ιατρική κυρίως ορολογία η πρόθεση ***εν-*** υπέστη διάφορες μεταβολές, ανάλογα με το πώς αρχίζει η λέξη με την οποία ενώθηκε για να δημιουργηθεί μια σύνθετη λέξη. Αν η λέξη, που αποτελεί το β' συνθετικό, αρχίζει από σύμφωνο β, π, φ, το -ν- της πρόθεσης εν- μετατρέπεται σε -μ-: эмблема / емблема ← έμβλημα, эмбрион / ембріон ← έμβρυο, эмпирический метод / емпіричний метод ← εμπειρική μέθοδος. Σε άλλες περιπτώσεις το εν- δεν αλλάζει: энзим / ензим ← ένζυμο, энофтальм / енофтальм ← ενόφθαλμος. Υπάρχουν όμως τα παραδείγματα που αντί το εν- χρησιμοποιήθηκε ***εντο-***: эндометрит / ендометрит ← ενδομητρίτις, эндокринология / ендокринологія ← ενδοκρινολογία, эндоскоп / ендоскоп ← ενδοσκόπιο κ.ά. Περισσότεροι όροι με πρόθεση εκ-/ εκτο-/ έξω- έχουν στη Ρωσική και την Ουκρανική γλώσσα, όπως και την Ελληνική, αντίθετη σημασία του εντο-: эктопия / ектопія ← εκτοπία, экзофтальм / екзофтальм ← εξόφθαλμος, экзобиология / екзобіологія ← εξωβιολογία κ.ά.

Πολύ συχνά οι όροι ήταν σχηματισμένοι με το εύχρηστο παραγωγικό ***επι-*** προσδίδοντας στο β' συνθετικό τη σημασία του «επάνω», του «επιπλέον», του «μετά»: эпигенезис / епігенезіс ← επιγένεση, эпицентр / епіцентр ← επίκεντρο, эпитафия / епітафія ← επιτάφιος κ.ά.

Το α' συνθετικό προέρχεται από αρχαιοελληνική πρόθεση ***κατά-***, η οποία εμφανίζεται με τις εξής μορφές: κατά- προ συμφώνου (катадромный / катадромний ← καταδρομικός, катахреза / катахреза ← κατάχρηση), κατ- προ φωνήεντος και καθ- προ φωνήεντος που στα παλιά χρόνια έπαιρνε δασεία (католический / католицький ← καθολικός, кафедра / кафедра ← καθέδρα).

Η πρόθεση ***μετα-*** δεν απέκτησε τις καινούριες σημασίες. Δανείστηκε στη Ρωσική και την Ουκρανική με την πρωταρχική ελληνική σημασία της, δηλαδή «μεταξύ, εν μέσω, μαζί με» και της χρονικής διαδοχής του «κατόπιν»: метаболизм / метаболізм ← μεταβολισμός, метаморфоза / метаморфоза ← μεταμόρφωση, метагалактика / метагалактика ← μετα-γαλαξίας, метаязык (+ρωσ.) / метамова (+ουκρ.) ← μετα-γλώσσα κ.ά.

Η πρόθεση ***παρα-*** θεωρείται παραγωγική στην επιστημονική ορολογία. Δηλώνει τη διεύθυνση «κοντά» ή κάποια αλλαγή: парамагнитный / парамагнітний ← παραμαγνητικός,

парагормон / парагормон ← παρα-ορμόνη, параллель / паралель ← παράλληλος, параиммунитет (+λατ.) / параімунітет (+λατ.) ← παρα-ανοσία, парапроцесс (+λατ.) / парапроцес (+λατ.) ← παρα-διαδικασία και πολλά άλλα.

Η πρόθεση ***περι-*** επικράτησε στα Ρωσικά και τα Ουκρανικά με τη σημασία του «γύρω από», ενώ η πρώτη της ελληνική σημασία του «υπερβολικά» δεν επιβίωσε: перигей / перигей ← αστρον. όρος περίγειο, периастр / периастр ← περίαστρο, перикарпий / перикарпій ← ανατομ. και βοτ. όρος περικάρπιο, перинатальный период / перинатальний період ← περι + natalis (+λατ.), η περίοδος που σχετίζεται με τη γέννηση κ.ά.

Συχνά στο σχηματισμό όρων χρησιμοποιείται το α΄ συνθετικό ***προ-***, που δηλώνει προτεραιότητα στο χρόνο, τη σειρά, το χώρο: проблема / проблема ← πρόβλημα, прогноз / прогноз ← πρόγνωση, прополис / прополіс ← πρόπολη, провитамины (+λατ.) / провітаміни (+λατ.) ← προβιταμίνη, --- / пропозиція (+λατ.) ← πρόταση, пророссийский / проросійський ← προ-ρωσικός κ.ά.

Ο σχηματισμός με προσθήκη της πρόθεσης ***συν-*** αναγνωρίζεται πολύ εύχρηστη στη σύνθεση και ένας από τους αρχαιότερους τύπους με τη σημασία της συνοδείας. Δηλώνει τη συνεργασία ανεξάρτητα από το αν η σχέση μεταξύ των προσώπων είναι ισότιμη ή όχι, κοινό χαρακτηριστικό για τα πράγματα κυρίως: символ / символ ← σύμβολο, симметрия / симетрія ← συμμετρία, симпатия / симпатія ← συμπάθεια, симпозиум / симпозіум ← συμπόσιο, симптом / симптом ← σύμπτωμα, симфония / симфонія ← συμφωνία, система / система ← σύστημα κ.ά. Περισσότεροι από αυτούς τους όρους είναι παραδείγματα άμεσου δανεισμού ελληνικών όρων ή αντιδανεισμού στην Ελληνική και έπειτα στη Ρωσική και την Ουκρανική γλώσσα.

Υπερ- και αντίθετή της **υπο-** με δασύ πνεύμα συνδέονται ετυμολογικά. Η πρώτη σημαίνει «πάνω από, υπεράνω». Δηλώνει ως πρόθεμα την υπέρβαση ορίων και την υπεροχή. Π.χ. гипербола / гіпербола ← υπερβολή, гипертрофия / гіпертрофія ← υπερτροφία, гипертония / гіпертонія ← υπερτονία, гиперинфляция (+λατ.) / гіперінфляція (+λατ.) ← υπερπληθωρισμός, гиперреалистичный (+λατ.) / гіперреалістичний (+λατ.) ← υπερρεαλιστικός, гиперчувствительный / гіперчутливий ← υπεραισθηματικός, гиперзвук (+ρωσ.) / гіперзвук (+ουκρ.) ← υπέρηχος κ.ά. Η υπο-, αντίθετα, εκφράζει την πίεση και την εξάρτηση που ασκείται από κάποιον: гипотеза / гіпотеза ← υπόθεση, гипоксия / гіпоксія ← υποξεία, гиповитаминоз (+λατ.) / гіповітаміноз (+λατ.) ← υποβιταμίνωση κ.ά. Τα παραδείγματα συνδυασμών των προθέσεων με λέξεις που να δημιουργούν νέους όρους στη Ρωσική και την Ουκρανική γλώσσα υπάρχουν άπειρα.

4. 1 Συμπέρασμα

Το μεγαλείο της Ελληνικής γλώσσας που ήρθε από τα βάθη των αιώνων έπαιξε πολύ μεγάλο ρόλο στην πορεία εξέλιξης ρωσικού και ουκρανικού ορολογικού συστήματος, στις διαδικασίες διεύρυνσης των λεξικολογικό-σημασιολογικών αποθεμάτων του και των εκφραστικών δυνατοτήτων. Ο στόχος της εργασίας αυτής ήταν να περιγράψει σε γενικές γραμμές τις γλωσσικές πτυχές σχηματισμού όρων με στοιχεία ελληνικά ή ελληνικής προέλευσης. Το συμπέρασμα της ανάλυσης είναι ότι η είσοδος του δανείου από τα Ελληνικά οδήγησε στον εμπλουτισμό των Ρωσικών και των Ουκρανικών προσθέτοντας καινούρια επίπεδα γλωσσικής ποικιλίας και συντέλεσε στη δημιουργία νέων όρων με μεταφρασμένα πια στοιχεία.

Oksana Snigovska

Φιλόλογος, Επίκουρη Καθηγήτρια Νεοελληνικών
στο Ινστιτούτο Κοινωνικών Επιστημών
του Εθνικού Πανεπιστημίου του Μέτσνικωφ της Οδησσού Ουκρανίας

27, Shevchenko Ave., apt. 80,
Odessa Ukraine, 65058.
odessa332005@yahoo.gr

Ανδρέας Μαλαχίτης

Επίκουρος Καθηγητής ΝΕ ΙΚΕ ΕΠ του Μέτσνικωφ
της Οδησσού Ουκρανίας

3 Greek loanwords in the English language

Kyriaki Aloizou

ABSTRACT

The main aims of this study are a) to identify words of Greek origin in the English language and b) to classify the aforementioned words semantically. The present study deals with words of Greek origin which entered the English language in the twentieth century. The Concise Oxford Dictionary was used for this study. All the entries in this dictionary were read, and words of Greek origin were identified and recorded.

Numerous Greek words entered the English language in the fifteenth century (e.g. *chaos*, *oligarchy*, *paradigm*, *paragraph*, *timocracy*, and so on), in the sixteenth century (e.g. *cachexia*, *catastrophe*, *comma*, *enigma*, *gnosis*, *onomastic*, *systole*, and so on), in the seventeenth century (e.g. *autocracy*, *autonomy*, *calligraphy*, *criterion*, *misogyny*, *oasis*, *stenography*, *theocracy*, and so on), in the eighteenth century (e.g. *cardia*, *derma*, *eczema*, *metalurgy*, *octopus*, and so on), and in the nineteenth century (e.g. *bradycardia*, *callisthenics*, *cataphatic*, *cosmopolis*, *clorophyll*, *agronomy*, *akinesia*, *allogamy*, and so on). What differentiates the Greek loanwords of the previous centuries and the twentieth century is the fact that words of Greek origin which entered the English language in the twentieth century are semantically scientific or technical words and not words for everyday speech. It can be argued that in English most learnt, scientific, or technical words are formed on the morphologic basis of Latin or Greek". Furthermore it can be pointed out that the Greek vocabulary has provided a mine to be exploited by all modern European languages, either by direct borrowing or via Latin.

Δάνειες Λέξεις από την Ελληνική στην Αγγλική Γλώσσα

Κυριακή Αλοϊζου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι κύριοι στόχοι της μελέτης αυτής είναι αφ' ενός μεν να εντοπίσει λέξεις ελληνικής προέλευσης στην αγγλική γλώσσα, αφ' ετέρου δε να κατηγοριοποιήσει τις λέξεις αυτές σημασιολογικά. Η μελέτη επικεντρώνεται σε λέξεις ελληνικής προέλευσης που εισήλθαν στην αγγλική γλώσσα τον 20^{ο} αιώνα. Το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε είναι το Concise Oxford Dictionary. Όλα τα λήμματα του λεξικού αυτού αναγνώστηκαν και λέξεις ελληνικής προέλευσης αναγνωρίστηκαν και καταγράφηκαν.

Αναρίθμητες ελληνικές λέξεις ενσωματώθηκαν στην αγγλική γλώσσα το 15^{ο} αιώνα (λ.χ. *chaos*, *oligarchy*, *paradigm*, *paragraph*, *timocracy*, κ.ο.κ.), το 16^{ο} αιώνα (λ.χ. *cachexia*, *catastrophe*, *comma*, *enigma*, *gnosis*, *onomastic*, *systole*, κ.ο.κ.), το 17^{ο} αιώνα (λ.χ. *autocracy*, *autonomy*, *calligraphy*, *criterion*, *misogyny*, *oasis*, *stenography*, *theocracy*, κ.ο.κ.), το 18^{ο} αιώνα (λ.χ. *cardia*, *derma*, *eczema*, *metalurgy*, *octopus*, κ.ο.κ.), και το 19^{ο} αιώνα (λ.χ. *bradycardia*, *callisthenics*, *cataphatic*, *cosmopolis*, *clorophyll*, *agronomy*, *akinesia*, *allogamy*, κ.ο.κ.).

Αυτό που διαφοροποιεί τις ελληνικές δάνειες λέξεις των προηγούμενων αιώνων με εκείνες του 20^{ου} αιώνα είναι το γεγονός ότι στη δεύτερη περίπτωση (20^{ος} αιώνας) οι λέξεις είναι επιστημονικής και

τεχνικής ορολογίας και όχι λέξεις της καθομιλουμένης. Μπορούμε εύκολα να διαπιστώσουμε ότι στην αγγλική γλώσσα οι πιο περίτεχνες και επιστημονικές λέξεις σχηματίζονται στη μορφολογική βάση των ελληνικών ή των λατινικών. Επιπλέον μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η ελληνική γλώσσα αποτελεί μία ανεξάντλητη πηγή την οποία εκμεταλλεύτηκαν όλες οι σύγχρονες Ευρωπαϊκές γλώσσες είτε με απ΄ ευθείας δάνεια είτε μέσω των Λατινικών.

0 Introduction

”Kyrie, It is Zeus’ anathema on our epoch and the heresy of our economic method and policies that we should agonize the Scylla of nomismatic plethora and Charybdis of economic anaemia. It is not my idiosyncrasy to be ironic or sarcastic but my diagnosis would be that politicians are rather cryptoplethorists. … I apologize for having tyrannised you with my Hellenic phraseology. In my epilogue I emphasize my eulogy to the philoxenous autochthons of this cosmopolitan metropolis and my encomium to you, Kyrie, the stenographers.”

This is the speech of Mr. Xenophon Zolotas, the general manager of The National Bank of Greece in the late 50’s when he addressed to the International Monetary Council in New York. His speech is full of words of Greek origin which have been incorporated in the English language. Numerous words entered the English language from the time of Old English up to the twentieth century.

1 Aims and scope

The main aims of this study are: a) to identify words of Greek origin in the English language and b) to classify the aforementioned words semantically.

The present study deals with words of Greek origin which entered the English language in the twentieth century. The Concise Oxford Dictionary [1] was used for this study. All the entries in this dictionary were read, and words of Greek origin were identified and recorded.

2 Method

The Concise Oxford Dictionary [1] is based on huge amounts of corpus material and other computerised evidence, including the 100-million word British National Corpus, and the citation database of the Oxford World Reading Programme, currently standing at around 48 million words. The editors in the preface underline the fact that ”in the 10th edition specially created ’word-formation’ panels have been included to illustrate the many ways in which new (and old) words are formed from other linguistic elements.”

3 Foreign loanwords in the English Language

McWhorter [2] states that the vast majority of our [the English] vocabulary originated in foreign languages. He argues that English lost most of its original vocabulary through three main lexical “earthquakes”. When Vikings invaded and settled in the northern half of Britain in 787, they scattered about a thousand words of Old Norse into English. He argues that in the sentence “if I tell you that on a foggy Thursday a sly, dirty-necked, scowling outlaw, skulked into the bank with a knife, ransacked it, and crawled out the window seeming happy” every word came from these Vikings except a, into, the, with, it, and out.

In 1066, French speakers took over England for the next two hundred years. McWhorter argues that these French people where Vikings again, having taken over northwestern France and switched to French over the generations; their ancestry was why these French were called Normans- that is Norsemen. The volume of ordinary ‘English’ words that originated in France is stunning: air, coast, face, flower, joy, people, river, blue, easy, large, pure, chair, change, push, move, trip, wait, pain, music, park, toast, bar, tax, e.t.c..

McWhorter goes on to argue that the “Latinate” layer came after the withdrawal of the French, with the increasing use of English as language of learning- hence client, legal, intellect, pulpit, exclude, necessary, interest, et alia.

McWhorter states that the English vocabulary is so shot through with foreign loanwords on all levels that there is no language whose basic vocabulary is mostly akin to ours. He states that there is an analogy between biology and language: plants derive crucial nutrients from the fungi in their roots that process nitrogen for them, for example. Thus life itself, as we know it, is thriving, evolving variations of symbiotic, rather than individual, life forms.

4 Results

Anatomy

agonist, from Gk agōnistēs, “contestant”, from agōn “contest”; nephron, 1930s: from Gk nephros “kidney”; oligodendroglia, 1920s, from Gk oligo-“small”+dendro-“tree”+glia “glue”; splenomegaly: fron splēn-“spleen”+Gk megas, megal-“great”.

Anthropology

eidos, 1930s, from Gk, lit. “form, type or idea”; pyknic, 1920s, from Gk puknos “thick”+-IC.

Archaeology

Chalcolithic, C20, from Gk khalkos ”copper” + lithos ”stone”+ - IC; orthostat, C20, from Gk orthostatēs, from orthos “straight or right”+statos “standing”.

Biology

actinomycete, 1920s, from Gk aktis, aktin- “ray”+mukētes, pl. of mukēs “fungus”; allelochemical: 1970s, from Gk allēl-“one another”+chemical; allopatric, 1940s, from Gk allo-“other”+Gk patra “fatherland”+ic; auxotroph, 1950s, from L. auxilium ”help”+Gk trophos “feader”; axenic, 1940s, from a-“not”+Gk xenicos “alien, strange”+ic; axoneme, C20: from Gk axon “axis”+nēma “thread”; bacteriophage, 1920s, from bacterium+Gk phagein “eat”; bacteriostat, C20, from bacterium+Gk statos “standing”; centromere, 1920s, from L. centrum+Gk meros “part”; chlamydia, 1960s, from mod. L., from Gk khlamus, khlamud-“cloak”; chromatid, C20, from Gk khrōma, khrōmat- “colour”; clone, C20, from Gk klōn “twig”; diakinesis, C20, from Gk dia-“through”+Gk kinēsis “motion”; diplotene, 1920s, from Gk diplo “double”+Gk tainia “band”; eykaryote, 1960s, from EU-(Gk eu “well”)+KARYO-(from Gk karuon “kernel”)+-ote; gnotobiotic, 1940s, from Gk gnōtos “known”+BIOTIC; kinetochore, C20, from KINETO-(from Gk kinētos “movable”)+Gk khōros ”place”; leptotene, C20, from LEPTO-(from Gk leptos “fine, thin, delicate”)+Gk tainia “band, ribbon”; meme, 1970s, from Gk mimēma “that which is imitated”, on the pattern of gene; micrurgy, 1920s, from MICRO-(from Gk mikros “small”)+Gk – ourgia “work”; mitochondrion, C20, mod. L., from Gk mitos ”thread”+khondrion (dimin. of khondros ”granule”); morph, C20, from Gk morphē “form”; neuston, C20, via Ger, from Gk, neut. of neustos ”swimming, on the pattern of plankton; pachytene, C20, from Gk pakhus “thick” + tainia “band”; parabiosis, C20, Mod. L. from PARA-(from Gk para ”beside, beyond”)+Gk biōsis “mode of life”; prokaryote (also procaryote), 1960’s, from L. PRO-+Gk karuon “nut, kernel”+-ote, as in zygote; rhizobium, 1920s, mod. L. RHIZO-(from Gk rhiza “root”)+Gk bios “life”; schizont, C20, from SCHIZO-(from Gk skhizein “to split”)+-ONT; sympatric, C20, from SYM-(from Gr sun “with”)+Gk patra “fatherland”+-ic; synapomorphy, 1960s, from SYN-+APO-+Gk morphē “form”; syngamy, 1904, from SYN-+Gk gamos “marriage”; thigmotropism, C20, from Gk thigma “touch”+TROPISM; streptomycete, 1950s, from STREPTO- (from Gk streptos “twisted”)+Gk mukēs, mukēt- “fungus”.

Biochemistry

actin, 1940, from Gk aktis, aktin- ”ray”+-IN; amphipathic, 1930s, from AMPHI-(of Gk origin)+Gk pathikos (from pathos ”experience”); arachidonic acid, C20, from mod. L. arachis, arachid “peanut” from Gk arak(h)os, –kis + - ONE+-IC; biotin, 1930s, coined in Ger. From Gk bios “life”+-IN; bradykinin, 1940s, from Gk bradus “short”+kinēsis “motion”+-IN; catalase, C20, from CATALYSIS (from Gk katalusis, from kataluein “dissolve”)+-ASE; chalone, C20, from Gk khalōn, khalaein “slacken”, on the patern of hormone; ecdysone, 1950s, from Gk ekdusis “shedding”+-ONE; enkephalin, 1970s, from Gk enkephalos “brain”+-IN; epitope,

1960s, from EPI-(from Gk epi “upon”)+Gk topos “place”; ganglioside, 1940s, from GANGLION (from Gk ganglion “tumour”)+-OSIDE; glucagon, 1920s, from Gk glukus “sweet”+agōn “leading, bringing”; haptoglobin, 1940s, from Gk haptein “fasten”+(haemo)globin; heparin, C20, via late L. from Gk hēpar “liver” + - IN; inosine, C20, from Gk is, in- ”fibre, muscle”+-OSE+-INE (of L. origin); kinase, C20, from Gk kinein “to move” + - ASE; kinetin, 1950s, from Gk kinetos “movable”+ - IN; kinin, 1950s, from Gk kinein “to move”+-IN; melatonin, 1950s, from Gk melas “black” + SEROTONIN; methionine, 1920s, from METHYL (from Gk methu “wine”+hulē ”wood”)+Gk theion “sulphur”; oestradiol, 1930s, from OESTRUS (from Gk oistros “gadfly or frenzy”)+DI-+-OL; oestrogen, 1920s, from OESTRUS (from Gk oistros “gadfly or frenzy”)+GEN; oxytocin, 1920s, from Gk oxutokia “sudden delivery” (from oxus “sharp”+tokos “childbirth”)+-IN; pantothenic acid, 1930s, from Gk pantothen “from every side” (with allusion to its widespread occurrence); porphyrin, C20, from Gk porphura ”purple”+-IN; sialic acid, 1950s, from Gk sialon “saliva”+-IC; tocopherol, 1930s, from Gk tokos “offspring” + pherein “to bear”+- OL.

Botany

agamospermy, 1930s, from Gk agamos “unmarried” + sperma “seed”; apomixis, C20, from APO-(from Gk apo “from, away”)+Gk mixis “mingling”; chamaephyte, C20, from Gk khamai “on the ground”+-PHYTE; coenocyte, C20, from Gk koinos “common”+-CYTE; nastic, C20, from Gk nastos “squeezed together” + -IC; macrocarpa, C20, mod. L., from MACRO-(from Gk makros “long, large”)+Gk karpos “fruit”; sclerophyll, C20, from Gk sklēros “hard”+ phullon “leaf”.

Chemistry

actinium, C20, from Gk aktis, aktin- “ray”+IUM; azeotrope, C20, from A-+Gk zein “to boil”+tropos “turning”; catalyst, C20, from CATALYSIS (from Gk katalusis, from kataluein “dissolve”); chromatography, 1930s, from CHROMATO-(from Gk khrōma, khrōmat- “colour”) + GRAPHY (from Gk grapheia “writing”); deuterium, 1930s, mod. L., from Gk deuteros “second”; eicosapentaenoic acid, C20, from Gk eicosa- “twenty” + penta- “five” + - ENE + - OIC; enantiomer, 1930s, from Gk enantios “opposite”+ - MER; isotope, 1913, from ISO-(from Gk isos “equal”)+Gk topos “place”; lipid, C20, from Fr. based on Gk lipos “fat”; lyophillic, C20, from Gk luein “loosen, dissolve”+philos “loving”; monotropy, C20, from MONO-(from Gk monos “single”+Gk tropē “turning”)+-Y; tautomer, C20, blend of TAUTO-(from Gk tauto “the same”) + ISOMER; technetium, 1940s, mod. L. from Gk tekhnētos “artificial”; thixotropy, 1920s, from Gk thixis “touching”+tropē “turning”; tritium, 1930s, from mod. L., from Gk tritos “third”.

Cosmology

anthropic principle, 1970s, anthropic from Gk anthrōpikos, anthrōpos “human being”.

Ecology

allelopathy, 1950s, from Gk allēl- “one another”+-PATHY (from Gk patheia “suffering, feeling”); biota, C20, mod. L. from Gk biotē ”life”; biotope, 1920s, from Ger. Biotop, based on Gk topos “place”; hydric, C20, from HYDRO- (from Gk hudōr “water”)+-IC; mesic, 1920s, from Gk mesos “middle” + -IC; periphyton, 1960s, from Gk peri- “around”+ phuton “plant”; stenohaline, 1930s, from Gk stenos “narrow” + halinos “of salt”; xeric, 1920s, from XERO- (from Gk xēros “dry”)+-IC.

Economics-Mathematics-Statistics

econometrics, 1930s, from ECONOMY (via L., from Gk oikonomia “household management”, based on oikos “house”+ nemein “manage”), on the pattern of biometrics; ergodic, C20, from Ger, from Gk ergon “work”+ hodos “way”+-IC; kurtosis, C20, from Gk, kurtōsis “a bulging” from kurtos “bulging, convex”; monopsony, 1930s, from MONO- (from Gk monos “single” + Gk opsōnein “buy provisions”)+-Y; oligopsony, 1940s, from OLIGO- (from Gk oligoi “few” + Gk opsōnein “buy provisions”)+-Y, on the pattern of monopsony.

Electronics

dynode, 1930s, from Gk dunamis ”power”+ODE (from Gk hodos “way”); Heterodyne, C20, from HETERO-(from Gk heteros “other”)+-dyne (from Gk dunamis ”power”).

Genetics

allelomorph, C20, from Gk allēl – “one another” + morphē “form”; disomy, C20, from DI-(from Gk dis “twice”)+-SOME (from Gk sōma “body”) + -Y; pleiotropy, 1930s, from Gk pleiōn “more” + tropē “turning”; polytene, 1930s, from POLY-(from Gk polus “much”)+Gk tainia “band”; telomere, 1940s, from Gk telos “end, part”.

Geology

allochthonous, C20, from Gk allos “other” + Gk khthōn “earth”+-OUS; asthenosphere, C20, from Gk asthenēs “weak”+SPHERE; batholith, C20, coined in Ger. from Gk bathos “depth”+-LITH (from Gk lithos “stone”); cataclasis, 1950s, from CATA-(from Gk kata “down”)+Gk klasis “breaking”; craton , 1930s, from Gk kratos “strength”; deuteric, C20, from DEYTERO- (second)+-IC; diatreme, C20, from DIA-(from Gk dia “through”)+Gk trēma “perforation”; lopolith, C20, from Gk lopos “basin” +-LITH (from Gk lithos “stone”); migmatite, C20, from Gk migma, migmat- “mixture”+ITE; Proterozoic, C20, from Gk proteros ”former”+ zōē “life”+-IC; speleothem, 1950s, from Gk spēlaion “cave” + thema “deposit”; tektite, C20, coinde in Ger.,

from Gk tēktos “molten”+-ITE; tephra, 1940s, from Gk, lit. “ash, ashes”.

Linguistics-Grammar-Phonetics

acrolect, 1960s, from Gk akron “sumit”+-LECT; allomorph, 1940s, from ALLO-(from Gk allos “other”)+MORPHEME (from Gk morphē “form”); allophone, 1930s, from ALLO-(from Gk allos “other”)+PHONEME (from Gk phōnē, “sound, voice”); basilect, 1960s, from BASIS(via L. from Gk “stepping”)+-lect; cataphora, 1970s, from CATA- (from Gk kata “down”), on the pattern of anaphora; deixis, 1940s, from Gk, lit. “reference” from deiknunai “to show”; diglossia, 1950s, from Gk diglōssos “bilingual”; ergative, 1950s, from Gk, ergatēs “worker” + -IVE; graph, 1930s, from Gk graphē “writing”; idiolect, 1940s, from IDIO-(from Gk idios “own, distinct”)+-lect.; isogloss, C20, from ISO- (from Gk isos “equal”)+Gk glōssa “tongue, word”; katharevousa, C20, mod. Gk, lit. ”purified”; lexeme, 1940s, from LEXICON (from Gk lexikon, biblion “book of words”, from lexis “word”)+-EME; lexis, 1950s, from Gk, lit. “word”; monosemy, 1950s, from MONO-(from Gk monos “single”)+Gk sēma “sign”+-Y; onomasiology, C20, from Gk onomasia “term”+-LOGY (from Gk logos “word, discourse”); phatic, 1920s, from Gk phatos “spoken” or phatikos “affirming”; polysemy, C20, from POLY-(from Gk polus “much”)+Gk sēma “sign”; rhotic, 1960s, from Gk rhot-, stem of rho+-IC; sememe, C20, from SEME (from Gk sēma “sign”)+-EME; semiology, C20, from Gk sēmeion “sign” + LOGY (from Gk logos “word, discourse”); semiosis, C20, from Gk sēmeiosis “(inference from) a sign” ; tagmeme, 1930s, from Gk tagma “arrangement”+-EME.

Medicine

achalasia, C20, from A-+Gk khalasis “loosening” + - IA; agnosia, C20, coined in Ger, from Gk agnōsia “ignorance”; amniocentesis, 1950s, from AMNION (from Gk amnion “caul”)+Gk kentēsis “pricking”; anaphylaxis, C20, mod. L. from Gk ana- “again”+ phulaxis “guarding”; atherosclerosis, C20, from Gk athērē “groats”+sklērōsis; bruxism, 1930s, from Gk brukhein “gnash the teeth”+-ISM; cardiomegaly, 1960s, from CARDIO-(from Gk kardia “heart”)+Gk megas, megal-“great”; cholangiography, 1930s, coined in Sp. from Gk khole “bile”+angeion “vessel”+graphia “writing”; dermabrasion, 1950s, from Gk derma, dermat- “skin”; deuteranopia, C20, from DEYTERO-“second”+AN-+-OPIA (from Gk ōps, ōp- “eye, face”); diathermy, C20, from DIA-(from Gk dia ”through”)+Gk thermon “heat”; dysplasia, 1930s, from DYS- (from Gk dus “bad”)+Gk plasis “formation”; dyspraxia C20, drom DYS- (from Gk dus “bad”)+Gk praxis ”action”; endarterectomy, C20, from ENDO- (from Gk endon “within ”) + ARTERY (from Gk artēria)+-ECTOMY (from Gk ektomē “excision”); enteral, C20, from Gk enteron “intestine”+-AL; geriatric, 1920s, from Gk gēras “old age” + iatros “doctor”, on the pattern of paediatric; haemopoiesis, C20, from HAEMO-(from Gk haima “blood”)+Gk poiēsis

“making”; iontophoresis, C20, from ION (from Gk , neut. pres. part of ienai “go”, on the pattern of electrophoresis; iridology, C20, from Gk iris, irid- “iris” + -LOGY (from Gk logos “word, discourse”); mastectomy, 1920s, from Gk mastos “breast”+-ECTOMY (from Gk ektomē “excision”); neuroleptic, C20, from NEURO-(from Gk neuron “nerve, tendon”)+Gk lēpsis “seizing”+-IC; neutropenia, C20, from L. NEUTRAL + Gk penia “poverty, lack”; oncocerciasis, C20, from mod. L. Onchocerca (from Gk onkos “barb”+kerkos “tail”)+-IASIS; orthodontics, C20, from ORTHO-(from Gk orthos “straight, right”)+Gk odous, odont- “tooth”; palilalia, C20, from Fr., from Gk palin “again”+lalia “speech, chatter”; pancytopenia, C20, from PAN-(from Gk pan “all”)+CYTO-(from Gk kutos “vessel”)+Gk penia “lack”; parenteral, C20, from PARA-(from Gk para “beside, beyond”+Gk enteron “intestine”)+-AL; periodontics, 1940s, from PERI-(from Gk peri “about, around”)+Gk odous, odont- “tooth” +-ICS; plasmapheresis, 1920s, from PLASMA (from Gk plasma, from plassein “to shape”)+ Gk aphairesis “taking away”; podiatry, C20, from Gk pous, pod- “foot” + iatros “physician”; progeria, C20, mod. L. from Gk progērōs “prematurely old”; pyoderma, 1930s, from Gk puo-(from puon “pus”)+derma “skin”; rabdomyolysis, 1950s, from Gk rabdos “rod”+ MYO-+-LYSIS; thalassaemia, 1930s, from Gk thalassa “sea”+-AEMIA (from Gk haema “blood”); thrombocytopenia, 1920s, from THROMBOCYTE + Gk penia “poverty”; toponym, 1930s, from Gk topos “place”+ onoma “a name”; topos, 1940s, from Gk, lit. “place”; tritanopia, C20, from Gk tritos “third”+AN+-OPIA (from Gk ōps, ōp- “eye, face”); trypanosome, C20, from Gk, trupanon “borer”+-SOME (from Gk sōma “body”).

Meteorology

anabatic, C20, from Gk anabatikos, from anabatēs “a person who ascends”; geostrophic, C20, from GEO-(from Gk gē “earth”)+Gk strophē “a turn”; isohel, C20, from ISO- (from Gk isos “equal”)+Gk hēlios “sun”; isopleth, C20, from Gk isoplēthēs “equal in quantity”, from Gk isos “equal” + plēthos “multitude, quantity”; okta, 1950s, alt. of OCTA-(from Gk oktō “eight”).

Paleontology

ankylosaur, C20, from mod. L. Ankylosaurus, from Gk ankulus+sauros ”lizard”; archosaur, 1930s, from Gk arkhos ”chief” or arkhōn “ruler”+SAUR (from Gk sauros “lizard”); carnosaur, 1930s, from mod. L, from L. caro, carn- “flesh”+Gk sauros ”lizard”; ceratopsian, C20, from mod. L. , Ceratopsia (from Gk keras, kerat- “horn”+ops “face”)+-AN; Chalicothere, C20, from mod. L. Chalicotherium (genus name), from Gk khalix, khalik- “gravel”+thērion “wild animal”; coelurosaur, 1950s, from Gk koilos “hollow”+oura “tail”+sauros “lizard”; dromaeosaur, 1970s, from mod. L. Dromaeosauridae, based on Gk dromaios “swift-running”+sauros “lizard”; mesosaur, 1950s, from Gk mesos “middle”+ Gk sauros “lizard”; ornithischian, C20,

from mod. L. Ornithischia, from Gk ornis, ornith- “bird”+iskhion “hip joint”; pelycosaur, C20, from Gk pelux, peluk- “baul”+ Gk sauros “lizard”; taphonomy, 1940s, from Gk taphos ”grave”+-NOMY (from Gk nomos ”law”); theropod, 1930s, from mod.L. Theropoda, from Gk thēr “beast” + pous, pod- “foot”.

Philosophy

alethic, 1950s, from Gk alētheia “truth”+-IC; anthroposophy, C20, from ANTHROPO-(from Gk anthrōpos “human being”)+Gk sophia “wisdom”; deontic, C20, from Gk, deont- “being right” (from dei “it is right”)+-IC; holism, 1920s, from HOLO-(from Gk holos “whole”)+-ISM (via L. from Gk –ismos); ontic,1940s, from Gk ōn, ont- “being”+-IC; pataphysics. 1940s, from Gk ta epi ta metaphusika, lit. “the works imposed on the metaphysics”, introduced by the Fr. Absurdist writer Alfred Jarry.

Physics

baryon, 1950s, from Gk barus “heavy”+-ON; electrophoresis, C20, from ELECTRO- (from Gk ēlektron, “amber”) + Gk phorēsis “being carried”; enthalpy, 1920s, from Gk enthalpein, from en- “within”+ thalpein “to heat”; handron, 1960s, from Gk hadros “balky”+ -ON; hodoscope, C20, from Gk hodos “way” + -SCOPE (from Gk skopein “examine, look at”); hyperon, 1960s, from HYPER-(from Gk huper “over, beyond”)+-ON; lepton, 1940s, from Gk leptos “small”+-ON; meson, 1930s, from MESO- (from Gk mesos “middle”)+-ON; phonon, 1930s, from Gk phōnē “sound”, on the pattern of photon; photon, C20, from Gk phōs, phōt- “light”, on the pattern of electron; proton, 1920s, from Gk, neut. of prōtos “first”; rheology, 1920s, from Gk rheos “stream”+-LOGY (from Gk logos “word, discourse”); spinthariscope, C20, formed irregularly from Gk spintharis “spark” + - SCOPE (from Gk skopein “examine, look at”.

Physiology

allogeneic, 1960s, from ALLO- (from Gk allos “other”)+ Gk genea “race, stock”+-IC; antidromic, C20, from ANTI-+Gk dromos “running”+-IC; apocrine, C20, from APO-(from Gk apo “from, away”)+Gk krinein “to separate”; apoptosis, 1970s, from Gk apoptōsis “falling off”; atherogenic, 1950s, from Gk athērōma+-GENIC (from Gk genēs “born”); cholinergic, 1930s, from CHOLINE (from Gk kholē “bile”) +Gk ergon “work”+IC; ectomorph, 1940s, ECTO-(from Gk ektos “outside”) + - MORPH (from Gk morphē “form”); endocrine, C20, from ENDO-(from Gk endon “within”)+Gk krinein “sift”; endomorph, 1940s, from ENDO-(from Gk endon “within”)+-MORPH(from Gk morphē “form”); epicritic, C20, from Gk, epikritikos “giving judgement over”+-IC; exocrine, C20 from EXO- (from Gk exō “outside”)+Gk krinein “sift”; hapten, C20, from Gk haptein “fasten”; histiocyte, C20, from Gk histion (dimin. of histos

“tissue, web”) +-CYTE; hormone, C20, from Gk hormōn, pres. part of horman “set in motion”; mesomorph, 1920s, MESO- (from Gk mesos “middle”) + - MORPH (from Gk morphē “form”); natriuresis, 1950s, from NATRON (of Fr. origin)+Gk ourēsis “urination”; orthodromic, 1940s, from ORTHO – (from Gk orthos “straight, right)+Gk dromos “running”+ -IC; paracrine, 1970s, from PARA-(from Gk para “beside, beyond”)+Gk krinein “to separate”; scotopic, C20, from Gk skotos “darkness”+-OPIA (from Gk ōps, ōp- “eye, face”)+-IC; xenogeneic, 1960s, from XENO-(from Gk xenos “stranger”)+Gk genea “race, stock”+-IC.

Psychiatry-Psychology-Psychoanalysis

ailurophobia, C20, from Gk ailuros ”cat”+-PHOBIA (from Gk); algolagnia, C20, from Ger., from Gr algos “pain”+ lagneia “lust”; anaclitic, 1920s, from Gk anaklitos” for reclining”; arachnophobia, 1920s, mod. L. from Gk arakhnē “spider”+-PHOBIA (from Gk); autism, C20, from Gk autos “self”+-ISM; cathexis, 1920s, from Gk kathexis “retention”, translating a Ger. term coined by Freud; cyclothymia, 1920s, from CYCLO-(from Gk kuklos “circle”); dysgraphia, 1930s, from DYS- (from Gk dus- “bad, difficult”)+Gk – grapheia “writing”; echopraxia, C20, mod. L., from Gk ēkhō “echo”+ praxis “action”; eidetic, 1920s, coined in Ger, from Gk eidētikos, from eidos “form”; hypnopompic, C20, from Gk hupnos “sleep”+pompē “sending away”+-IC; nyctophobia, C20, from Gk nux, nukt- “night”+PHOBIA (from Gk); psychedelic, 1950s, from PSYCHE (from Gk psukhē “breath, life, soul”)+Gk dēlos “clear, manifest”+-IC; schizophrenia, C20, mod. L. from Gk skhizein “to split”+phrēn “mind”; triskaidekaphobia, C20, from Gk treiskaideka ”thirteen” + -PHOBIA (from Gk).

Theology

dianetics, 1950s, from Gk dianoētikos “relating to thought”+ICS; eschaton, 1930s, from Gk eskhaton “last”; kairos, C20, from Gk, lit. “opportunity”; koinonia, C20, from Gk koinōnia ”fellowship”.

Zoology

diapsid, C20, from mod. L. Diapsida (name of a subclass), from DI-+Gk apsis, apsid- “arch”; digenean, 1960s, from mod. L., from Gk di- “twice” + genea “generation, race”+AN; monogenean, 1960s, from mod. L. Monogenea (from Gk monos “single”+genea “generation”)+-AN; pheromone, 1950s, from Gk pherein “convey”+ HORMONE (of Gk origin); philopatric, 1940s, from PHILO-(from Gk philos “loving”)+Gk patra “fatherland”+-IC; phoresy, 1920s, from Fr., from Gk phorēsis “being carried”; protostome, 1950s, from PROTO-(from Gk prōtos “first”)+Gk stoma “mouth”; sparid, 1960s, from mod. L. Sparidae, via L. from Gk sparos “sea bream”; tagma, C20, from Gk, lit. ”something arranged”, from tassein ”set in order”.

5 Discussion

Numerous Greek words entered the English language in the fifteenth century (e.g. chaos, oligarchy, paradigm, paragraph, timocracy, and so on), in the sixteenth century (e.g. cachexia, catastrophe, comma, enigma, gnosis, onomastic, systole, and so on), in the seventeenth century (e.g. autocracy, autonomy, calligraphy, criterion, misogyny, oasis, stenography, theocracy, and so on), in the eighteenth century (e.g. cardia, derma, eczema, metalurgy, octopus, and so on), and in the nineteenth century (e.g. bradycardia, callisthenics, cataphatic, cosmopolis, clorophyll, agronomy, akinesia, allogamy, and so on).

What differentiates the Greek loanwords of the previous centuries and the twentieth century is the fact that words of Greek origin which entered the English language in the twentieth century are semantically scientific or technical words and not words for everyday speech. Marchand [3] argues that “in English, French, and German, to give three principal European languages, most learnt, scientific, or technical words are formed on the morphologic basis of Latin or Greek”. Asher (1994a:1495) also points out that “[the Greek vocabulary] has provided a mine to be exploited by all modern European languages, either by direct borrowing or via Latin”.

6 References

[1] The Concise Oxford Dictionary, NY: Oxford University Press, 2009.

[2] McWhorter, J., The power of Babel, NY, Harper Perennial, 2003, p. 91.

[3] Marchand, H., 1969, English Word-formation, Munich, Beck’s, 1969, p. 7.

[4] Asher, R.E., The Encyclopedia of Language and Linguistics, Vol 3, Oxford, Pergamon Press, 1994.

Αλοϊζου Κυριακή

Καθηγήτρια αγγλικής και ελληνικής φιλολογίας, MA in English

Αγίων Θεοδώρων 45, 131 21 Ίλιον

kaloizou@sch.gr

4 Θεωρητικές απόψεις μελέτης των όρων

Ρουσλάνα Αλίπα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στους ερευνητές γλωσσολόγους πολύ σπάνια δίδεται η ευκαιρία να παρακολουθήσουν από κοντά τις εξελικτικές διαδικασίες στο λεξιλόγιο μιας γλώσσας. Στο μεταίχμιο των δύο αιώνων, και μετά την άρση του πέπλου και των απαγορεύσεων στο χώρο της επιστήμης, η ουκρανική γλωσσολογία εισήλθε πλέον σε μια δημιουργική περίοδο, όπου το λεξιλόγιο διευρύνεται και δέχεται μεγάλες αλλαγές, και η κοινωνία, δηλ. οι ομιλούντες την γλώσσα, είναι έτοιμοι να αποδεχθούν αυτές.

Καινούργια φαινόμενα δεν παρατηρούνται μόνο στο λεξιλόγιο της κοινής γλώσσας, ανανεώνεται και ο χώρος του ειδικού λεξιλογίου καθώς και της επιστημονικής ορολογίας. Και στην ίδια την επιστήμη της λεξικολογίας γίνονται σημαντικές αλλαγές, την πηγή των οποίων αποτελούν η πρόσβαση στις πληροφορίες και η ανοικτή κοινωνία. Στις συνθήκες των επιταχυνομένων σημασιολογικών διαδικασιών της γλώσσας, οι γλωσσολόγοι διαδραματίζουν διαφορετικούς ρόλους, τόσο ως μάρτυρες των γλωσσικών αλλαγών, όσο και ως συμμετέχοντες σ' αυτές, ή και ως χρονογράφοι αυτών.

Στο άρθρο αυτό εξετάζονται διάφορες προσεγγίσεις στον σημασιολογικό ορισμό του «όρου», όπως και η σχέση αυτού με την καθομιλουμένη γλώσσα. Μεγάλη προσοχή επίσης δίδεται στον καθορισμό των βασικών χαρακτηρισμών, της σημασιολογικής δομής, των λειτουργιών του όρου και των προϋποθέσεων σχηματισμού και χρήσης αυτού.

Theoretical aspects of terms study

Ruslana Alipa

ABSTRACT

Not every epoch gives to the language researchers the possibility to observe the evolution processes in lexis. At the turn of the centuries, there coincided everything with taking off the veils and bans for the domestic linguistics: openness of the society, openness of the lexis to language contacts and openness of native speakers to interpret new information.

New phenomena are registed not only in general language – there happens the renovation of special lexis, formation of a new scientific terminology. There happen transformations and in linguistics itself, the sources of which are the same: openness of the society, access to the information. Working in the conditions of speeding-up the semantic processes, linguists act as the witnesses, as participants of transformations in language and as well as its chroniclers.

This article views different approaches to the definition of the notion "term", as well as the problem of its correlation with literary language. Considerable attention is given to the detection of basic properties, meaningful structure, functions of the term and the requirements, which are made of it.

1 Ο ορισμός του «όρου»

Η μελέτη των όρων προκαλεί ενδιαφέρον των γλωσσολόγων εδώ και αρκετό καιρό. Σημειώθηκαν πολλές προσπάθειες να ερμηνευθεί ο θεωρητικός τους χαρακτήρας, οι οποίες, δυστυχώς, δεν οδήγησαν σε σαφείς απαντήσεις. Για παράδειγμα, υπάρχουν διαφορετικές απόψεις σχετικά με ό,τι αφορά τη διαδικασία της ανάλυσης των όρων: άρρηκτη σχέση του όρου και του κειμένου κατά τη διαδικασία της ανάλυσης, όταν οι όροι δεν αποσπώνται από το κείμενο, αλλά αναλύονται σε σχέση με αυτό, και, αντιθέτως, η μη εξάρτηση του όρου από το κείμενο, λόγω της σαφήνειάς του, της μηδενικής εκφραστικότητάς του και της ικανότητάς του να χρησιμοποιείται μεμονωμένα [11, 115].

Τα γενικά χαρακτηριστικά του όρου εξαρτώνται άμεσα από την κατάσταση της γλώσσας της επιστήμης και της τεχνολογίας, από τις τάσεις της γλωσσικής ανάπτυξης. Οι αλλαγές στην επιστήμη οδηγούν σε αντίστοιχες αλλαγές των επιστημονικών απόψεων και στη δημιουργία νέων όρων, των μεθόδων της μελέτης τους. Αναλύοντας την σημερινή κατάσταση του όρου είναι σημαντικό να σημειωθεί η μεγάλη σημασιολογική ευελιξία του, η ικανότητα δημιουργίας νέων όρων με βάση τους ήδη υπάρχοντες.

Η γλωσσική δραστηριότητα του ανθρώπου αποτελεί άμεση αντανάκλαση της συνεχούς ανάπτυξης της επιστήμης και της τεχνολογίας. Ήδη από τα μεταπολεμικά χρόνια άρχισε η διαδικασία της αύξησης του περιεχομένου του ειδικού λεξιλογίου, που συνεχίζεται έως και σήμερα. Η πρόοδος της επιστήμης και της τεχνολογίας, οι κοινωνικές μεταρρυθμίσεις οδηγούν σε μια «ριζική αναδιάρθρωση των εννοιολογικών διαδικασιών οροδοσίας πολλών επιστημονικών κλάδων και στην εμφάνιση νέων κλάδων της επιστήμης», στη διαμόρφωση «νέων εννοιών, η οποία αυξάνει δραματικά την ανάγκη της οροδοσίας». Τέτοιες διαδικασίες αντικατοπτρίζονται στο σχηματισμό ενός μεγάλου αριθμού νέων όρων (φαινόμενο γνωστό και ως «ορολογική έκρηξη»), νέας ορολογίας, που συνιστά αναγκαία την αλλαγή στην σημερινή ορολογία. «Ο σκοπός των γλωσσολόγων είναι να μετατρέψουν την «ορολογική έκρηξη», που σε μεγάλο βαθμό έχει αυθόρμητο χαρακτήρα, σε ελεγχόμενη διαδικασία» [1, 5].
Η μελέτη του «όρου» διαρκεί πολλές δεκαετίες. Εν τούτοις, δεν υπάρχει ενιαίος ορισμός της έννοιας του «όρου». Υπάρχουν περιπτώσεις που οι γλωσσολόγοι στην ίδια μελέτη παραθέτουν ταυτοχρόνως πάνω από έναν ορισμό. Έτσι, V.P. Danilenko σε μία από τις μελέτες της αναφέρει δεκαεννέα ορισμούς του «όρου», επισημαίνοντας ότι αυτός ο αριθμός δεν είναι εξαντλητικός [6, 83-86], ενώ ο B.N. Golovin παραθέτει επτά παραλλαγές του ορισμού του «όρου» [4, 18-19].

Πρέπει να σημειωθεί ότι ο όρος καθιστά αντικείμενο μελέτης μιας σειράς επιστημών, καθεμιά από τις οποίες προσπαθεί να διαμορφώσει τον δικό της ορισμό, λαμβάνοντας υπόψη τις

ιδιαιτερότητες του συγκεκριμένου θεματικού πεδίου. Όμως, η δημιουργία ενός ενιαίου για διαφορετικές επιστήμες ορισμού αυτής της πολυσήμαντης έννοιας, όπως είναι ο «όρος», δεν είναι εφικτή. Έτσι, στις βάσεις του φιλοσοφικού-γνωσιολογικού ορισμού του όρου υπάρχει η αντίληψη του όρου ως σημειακού συστήματος. Διότι οι όροι παρουσιάζουν ένα χειροπιαστό αποτέλεσμα της γνώσης και αποτελούν «στοιχεία του επιστημονικού μηχανισμού θεωριών και αντιλήψεων..., καθώς και σημειακών συστημάτων όπως η ονοματολογία, τα κύρια ονόματα, τα σύμβολα, οι κώδικες, καθώς και οι συνδυασμοί τους σε λεκτικές διατυπώσεις, συμβολικούς τύπους, διαγράμματα κ.λπ.» [8, 21]. Ταυτόχρονα οι όροι εκτός του να οριστικοποιούν τις γνώσεις που αποκτήθηκαν, «συμβάλλουν στην ανακάλυψη της νέας γνώσης. Όντας στα «κομβικά σημεία» μιας συγκεκριμένης θεωρίας ή αντίληψης, οι όροι συχνά συνθέτουν σημεία της ανάπτυξης αυτής της θεωρίας» [8, 21].

Από τη σκοπιά της γνωστικής ορολογίας, ο όρος θεωρείται ως ένα δυναμικό φαινόμενο που γεννιέται, διατυπώνεται, διευρύνεται κατά τη διάρκεια της διαδικασίας της απόκτησης της γνώσης, της μετάβασης από την αντίληψη - ως στοχαστικής κατηγορίας - στην βερμπαλιστική αντίληψη, που συνδέεται με μια ή την άλλη θεωρία, ιδέα, επεξεργάζοντας νοητικώς ένα συγκεκριμένο πεδίο της γνώσης ή / και των δραστηριοτήτων» [8, 21].

Μελετώντας τον όρο από γλωσσολογική άποψη, πρέπει να σημειώσουμε ότι αυτός (ο όρος) αποτελεί αποκλειστικώς και μόνο λειτουργική μονάδα, και ότι η προσοχή δίδεται όχι στον καθ' αυτόν όρο, αλλά στην λεξική μονάδα, που αναλαμβάνει τα χαρακτηριστικά του όρου.
Μελετώντας το ζήτημα του ορισμού του «όρου» στα πλαίσια της επιστήμης της ορολογίας, αναλύθηκαν οι μελέτες των πιο διακεκριμένων γλωσσολόγων. Σύμφωνα με τον V.M. Lejchik, «ο όρος αναδύεται από την λεξική μονάδα» αυτής της γλώσσας ή «η λεξική μονάδα αυτής της γλώσσας αποτελεί ένα φυσικό γλωσσικό υπόστρωμα του όρου» και, ως εκ τούτου, «ο όρος είναι μια λεξική μονάδα μιας γλώσσας που χρησιμοποιείται για ειδικούς σκοπούς, και ορίζει τη κοινή, συγκεκριμένη ή αφηρημένη έννοια της θεωρίας ορισμένων θεματικών πεδίων της γνώσης ή της δραστηριότητας» [8, 31-32].

Είναι σημαντικό να επισημανθεί η διάκριση του όρου από τις λέξεις και τους λεκτικούς συνδυασμούς (τα αντικείμενα της γλωσσολογίας), καθώς και των κανονιστικών απαιτήσεων, που επιβάλλονται σ' αυτούς αντίστοιχα. Και μόνο σ' αυτή την περίπτωση μπορεί να υποστηριχθεί η γνώμη ότι οι όροι είναι ειδικές λέξεις. Ο A.A. Reformatorskij πρότεινε τον εξής ορισμό του όρου: «οι όροι είναι ειδικές λέξεις, που περιορίζονται από τον ειδικό σκοπό τους, δηλ. λέξεις, που επιδιώκουν να είναι μονόσημες για την σαφή έκφραση των νοημάτων και την ονοματοδοσία των πραγμάτων» [11, 115]. Ο S.V. Grinyov προτείνει τον εξής ορισμό, στον οποίο λαμβάνονται υπόψη οι ιδιότητες και τα χαρακτηριστικά, που διαφοροποιούν τον

όρο από τον μη όρο: ο όρος - είναι «ονομαστική ειδική λεξική μονάδα (λέξη ή λεκτικός συνδυασμός) μιας ειδικής γλώσσας, που ορίζεται να χρησιμοποιηθεί για την ακριβή ονομασία μιας συγκεκριμένης έννοιας» [5, 33]. Ας αναφέρουμε τον ορισμό του όρου από το «Ερμηνευτικό μεταφραστικό λεξικό» του L.L. Nelyubin, ο οποίος, κατά τη γνώμη μας, εκφράζει πληρέστερα όλες τις ιδιομορφίες της έννοιας του όρου. Λοιπόν, ο όρος είναι, πρώτον, «μια λέξη ή λεκτικός συνδυασμός της ειδικής (επιστημονικής, τεχνικής, στρατιωτικής κ.λπ.) γλώσσας, που δημιουργήθηκε (καθιερώθηκε, δανείστηκε κ.λπ.) για τον ακριβή ορισμό συγκεκριμένης έννοιας και την ονομασία ειδικών πραγμάτων», και δεύτερον, «μια λέξη, η οποία δεν επιτρέπει την διαφοροποίηση», και τρίτον, «μια λέξη ή λεκτικός συνδυασμός, που δίδει έναν ακριβή χαρακτηρισμό ορισμένων εννοιών της επιστήμης, της τεχνολογίας, της τέχνης και της δημόσιας ζωής» και, στο τέλος, «μια λέξη, που κατέχει την ιδιότητα να ονομάζει μια επιστημονική έννοια, η οποία μαζί με άλλες έννοιες αυτού του κλάδου της επιστήμης ή της τεχνολογίας σχηματίζει ένα σημασιολογικό σύστημα. Στο κείμενο που μεταφράζεται, ο όρος απαιτεί πάντα ειδική μεταχείριση σε ό, τι αφορά την απόδοση της έννοιάς του, δηλαδή, λειτουργεί ως μονάδα μετάφρασης» [9, 224].

2 Η θέση του όρου σε σύγχρονη γλώσσα

Στην προσπάθεια να προσδιορίσουν τη θέση του όρου στη σύγχρονη γλώσσα και να τον κατατάξουν στις φυσικές μονάδες μιας φυσικής κοινής γλώσσας ή σε τεχνητά δημιουργημένες μονάδες αυτής, οι γλωσσολόγοι ακολουθούν δύο εντελώς αντιφατικές θέσεις. Από τη μία πλευρά υποστηρίζουν ότι, οι όροι είναι τεχνητές μονάδες όσον αφορά την δημιουργία τους, και έχουν επαρκώς ανεξάρτητο χαρακτήρα. Συνεπώς, μπορούμε να παραδεχθούμε την άποψη της αναγκαιότητας της εξαγωγής των όρων εκτός των ορίων μιας κοινής φυσικής γλώσσας. Από την άλλη πλευρά, η διαδικασία του σχηματισμού των όρων με βάση την φυσική γλώσσα και η χρήση τους σε διάφορα γνωστικά πεδία, δεν μας επιτρέπουν να θεωρήσουμε τον όρο ως μια καθ' αυτή τεχνητή μονάδα. Ίσως, πρέπει να βρεθεί μία τρίτη άποψη για την επίλυση αυτού του ζητήματος. Η V.P. Danilenko προτείνει ο όρος να θεωρηθεί φυσική μονάδα της επιστημονικής γλώσσας, καθώς και η επιστημονική γλώσσα αποτελεί «ένα ανεξάρτητο λειτουργικό υποσύστημα» μιας φυσικής εθνικής κοινής γλώσσας [6, 14]. Επίσης, κατά την άποψή της, «η ορολογία αναλύεται από εμάς μέσα στα πλαίσια του συστήματος, στο οποίο αυτή ανήκει με φυσικό τρόπο, δηλαδή μέσα από το λεξιλόγιο της γλώσσας της επιστήμης. Σε κανένα άλλο λεξιλογικό σύστημα η ορολογία, όσον αφορά την προορισμένη της λειτουργία, δεν ανήκει και δεν μπορεί να ανήκει. Η ορολογία έχει δικό της, ειδικό σκοπό, η πραγματοποίηση του οποίου είναι δυνατή μόνο στη γλώσσα της επιστήμης» [6, 14].

Αναμφίβολα, ο όρος διαφέρει πολύ από τις άλλες γλωσσικές μονάδες, αλλά ακόμη και αυτό το γεγονός δεν μας επιτρέπει να το εξάγουμε πέρα των ορίων της κοινής γλώσσας. Ως επιβεβαίωση αυτού του συλλογισμού ας θυμηθούμε τον Αντουάν Λαβουαζιέ και το έργο του «Οι βασικοί συλλογισμοί περί της Χημείας», στο οποίο επέμεινε για την ενότητα της επιστήμης και της ορολογίας, τονίζοντας ότι όλες οι φυσικές επιστήμες αποτελούν ένα σύνολο επιστημονικών γεγονότων, αντιλήψεων και όρων. Σύμφωνα, όμως, με τον A.A. Reformatorskij, η γλώσσα αποτελεί ένα σημαντικό στοιχείο της επιστήμης μέσω της ορολογίας [11, 115-116]. Όλα αυτά μας επιτρέπουν να ισχυριστούμε ότι οι όροι, εκφράζοντας τα φυσικά φαινόμενα και τις εξελίξεις στην επιστήμη και την τεχνολογία, και αποτελώντας τις φυσικές μονάδες της επιστημονικής γλώσσας, είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι και με τη κοινή γλώσσα.

3 Η δομή του περιεχομένου του όρου

Την έννοια της «δομής του περιεχομένου του όρου» μπορούμε να την αναλύσουμε ως σύνθεση των ακολούθων: της σημασιολογίας, της αιτιολόγησης και της δήλωσης (δηλ. της σχέσης που συνδέει το σημαινόμενο με το συμαίνον) του όρου. Εξετάζοντας τη σημασιολογία, ή τη σημασία, του όρου πρέπει να αναφερθούμε στη δομή του περιεχομένου, η οποία περιλαμβάνει την έννοια του όρου και την έκφρασή της. Σύμφωνα με τον B.N. Golovin, τη σημασία της λέξης αποτελούν η βάση της έννοιας και ο τρόπος του σχηματισμού της· επίσης η σημασία της λέξης αποτελεί μια μορφή, στα πλαίσια της οποίας γεννιέται και υπάρχει μια εννοια, και εκφράζει τη δυνατότητα της αναπαραγωγής πληροφοριών [3].

Η ορολογική σημασία είναι πάντα κυριολεκτική σημασία, που δεν αποδέχεται συμβατικότητα, ούτε μπορεί να είναι σύνθετη, ούτε να περιέχει καμία συναισθηματική ένδειξη. Διαμορφώνεται ως αποτέλεσμα συμφωνίας, της εκ προθέσεως και της εν γνώσει [2, 101].

Με τα ζητήματα της αντιστοιχίας των όρων και των σημασιών τους στις δηλωμένες έννοιες ασχολείται η σημασιολογική ορολογία, η οποία υποστηρίζει την ανάγκη μελέτης των ως άνω ζητημάτων. Αυτό εξηγείται από το γεγονός, ότι η σημασία του όρου αποτελεί το σύνολο της λεξιλογικής και της εννοιολογικής σημασιών που δεν συμπίπτουν πάντοτε. Είναι πιθανές οι εξής περιπτώσεις: η πλήρης σύμπτωση, η έλλειψη της λεξιλογικής έννοιας (η οποία μπορεί να χαθεί ή ξεχαστεί, καθώς και όταν ο όρος αποτελεί ένα ξενόγλωσσο δάνειο), χρήση ενός όρου για την ονομασία ταυτόχρονα των διαφορετικών εννοιών, η έκφραση μιας έννοιας με πολλούς όρους, και επίσης μη σύμπτωση της ορολογικής και της λεξιλογικής σημασιών. Λαμβάνοντας υπόψη ένα από τα απαιτούμενα του όρου, την αδυναμία πολλαπλής

ερμηνείας του, πρέπει να αποφεύγονται οι όροι με την ανακριβή σημασία ή να εξακριβώνεται αυτή επιπροσθέτως κατά την επολογή τους [5, 92-95].

Εξετάζοντας το ζήτημα της αιτιολόγησης του όρου (δηλ. «χαρακτηριστικών, που αποτέλεσαν τη βάση του όρου») παρατηρείται ότι αυτή δίνει τη δυνατότητα στον όρο για ευκολότερη απομνημόνευση, τον καθιστά «εμφανέστερο» και καθορίζει την αλληλουχία του με τους άλλους όρους [12, 130]. Στην επιστήμη της ορολογίας ξεχωρίζονται επίσης «η αιτιολόγηση της μορφής του όρου» και «η αιτιολόγηση της σημασίας και της λειτουργίας του όρου», με την προϋπόθεση ότι η πρώτη αιτιολογεί την επιλογή της συγκεκριμένης μορφής του, και η δεύτερη «καθορίζεται από την άμεση σχέση της με τον οριζόμενο αντικείμενο και τη θέση του όρου στο ορολογικό σύστημα» [8, 39].

Κατά την περιγραφή του όρου ένα από τα σημαντικά ζητήματα καθίσταται, παράλληλα με τον ορισμό της έννοιας του όρου, και η αποκάλυψη των ιδιοτήτων και των λειτουργιών του. Έτσι, στην «Εισαγωγή στην ορολογία» ο S.V. Grinyov παρουσιάζει τις ακόλουθες πιο σημαντικές ιδιότητες του όρου. Πρώτον, «η αντιστοιχία του στο συγκεκριμένα ειδικό τομέα της επιστημονικής χρήσης» για να πραγματοποιηθεί «η ένταξή του στο συγκεκριμένο ειδικό τομέα της επιστημονικής γνώσης», στα πλαίσια της οποίας εκδηλώνεται πλήρως η έννοια, την οποία εκφράζει ο όρος. Δεύτερον, η «ακρίβεια του περιεχομένου του» (η σαφήνεια, η μη πολυσημία, η έλλειψη συναισθηματικών εκδηλώσεων) του όρου. Η ιδιότητα αυτή είναι στενά συνδεδεμένη με την έννοια του «επιστημονικού ορισμού - ονομασίας» και είναι επικρατέστερη στον διαχωρισμό «λέξης και όρου» και, κατά συνέπεια, αντανακλά «τα φαινόμενα των διαφόρων επιπέδων της διανοητικής δραστηριότητας – της επιστημονικής σκέψης και της καθημερινής χρήσης διαφόρων εννοιών». Και τέλος, ο S.V. Grinyov τονίζει τη σημασία και άλλων ιδιοτήτων του όρου, όπως «την σχετική ανεξαρτησία του από τα συμφραζόμενα» και «την υφολογική ουδετερότητα» [5, 33].

Αναφερόμενοι στον προορισμό του όρου, πρέπει να διευκρινίσουμε τις εξής λειτουργίες του:
- τη «λειτουργία της οροδότησης», η οποία, σύμφωνα με τον S.V. Grinyov, επιτρέπει στους σύνθετους όρους «να διατηρούν την συντακτική ενότητα», δίχως να υπολογίζεται ο αριθμός των λεκτικών μονάδων στη σύνθεσή του [5, 32]. Ο V.M. Lejchik προτείνει η εξέταση αυτού του ζητήματος να στηρίζεται στις λειτουργίες της «λέξης», οι οποίες αποτελούν τη βάση για τη δημιουργία του όρου. Κατά συνέπεια, αυτός ξεχωρίζει την «ονομαστική λειτουργία», χάρις στην οποία είναι δυνατός «ο προσδιορισμός της ειδικής επιστημονικής γνώσης», αν και όλο και περισσότερο μιλάνε για την αναπαράσταση των αντικειμένων, και χρησιμοποιούν τον όρο «αντιπαραστατική λειτουργία» [8, 63-64],

- την λειτουργία της δήλωσης, που αφορά την οροδότηση ενός αντικειμένου [7, 27],
- την επικοινωνιακή λειτουργία, διότι συγκεκριμένα ο όρος μεταδίδει την «ειδική γνώση» [8, 67],
- την «ευρηματική» λειτουργία ή «την λειτουργία της ανακάλυψης της νέας γνώσης», που καθορίζεται με τη συμμετοχή στη διαδικασία «της επιστημονικής γνώσης και της ανακάλυψης της αλήθειας »[8, 70],
- την γνωστική λειτουργία. Η λειτουργία αυτή δεν εξισώνεται με τις προαναφερόμενες, την ονομαστική και της δήλωσης, διότι χαρακτηρίζει τον όρο «ως αποτέλεσμα μιας μακράς διαδικασίας κατανόησης της ουσίας των αντικειμένων και των φαινομένων της αντικειμενικής πραγματικότητας και της εσωτερικής ζωής του ανθρώπου, ως διαμόρφωση της ειδικής έννοιας, η οποία μπορεί να είναι αρχικά όχι απλώς ένα αντικείμενο νοητικό, αλλά ακόμη και εκδήλωση της συναισθηματικής γνώσης» [8, 71].

4 Τα απαιτούμενα του «όρου»

Τα απαιτούμενα του όρου είναι ένα σύνολο χαρακτηριστικών, που πρέπει να έχει ένας «ιδανικός» όρος [5, 34].

Ο S.V. Grinyov θεωρεί απαραίτητο να εξετάζεται ο όρος από τις ακόλουθες απόψεις:
- τη σημασιολογική, την οποία ενδιαφέρει το περιεχόμενο του όρου και η έννοιά του,
- τη συντακτική, η οποία ερμηνεύει την μορφή και την δομή του όρου,
- την πραγματοκρατική, που ασχολείται με τις ιδιαιτερότητες της χρήσης και της λειτουργίας του όρου [5, 34].

Αυτές οι κατευθύνσεις ορίζουν τους τύπους των απαιτουμένων του όρου, μεταξύ των οποίων διακρίνονται τα απαιτούμενα:
1) προς την εξωτερική εκδήλωση του όρου, δηλαδή τη μορφή του,
2) προς την σημασία του όρου, δηλαδή, στο περιεχόμενό του,
3) προς την ιδιομορφία της χρήσης του όρου [5, 34].

Ας αναλύσουμε κάθε ομάδα ξεχωριστά.

Τα απαιτούμενα προς το περιεχόμενο του όρου:
- Μη αντίφαση της σημασιολογίας του όρου (ένας όρος - μία έννοια). Το απαιτούμενο αυτό συνίσταται στο γεγονός ότι ο όρος πρέπει να έχει περιορισμένη και σαφώς καθορισμένη περιεκτικότητα στα πλαίσια του συγκεκριμένου ορολογικού συστήματος σε μια συγκεκριμένη περίοδο της ανάπτυξης αυτού του τομέα της γνώσης. Οι κοινές λέξεις διευκρινίζουν την έννοια τους, αποκτούν διαφορετικές νοηματικές αποχρώσεις στα φρασεολογικά συμφραζόμενα, και σε συνδυασμό με άλλες λέξεις. Η αλλαγή της σημασίας του όρου αναλόγως των συμφραζομένων είναι απολύτως απαράδεκτη.

- Η μονοσημία του όρου. Ο όρος δεν πρέπει να έχει πολλές ερμηνείες. Ιδιαίτερα προκαλούν δυσκολίες οι περιπτώσεις της λεγόμενης «κατηγορικής» πολυσημίας, όταν στα πλαίσια ενός ορολογικού συστήματος ένας όρος χρησιμοποιείται για να δηλώσει και την πράξη (ή την λειτουργία) και το αποτέλεσμά της: *η κάλυψη «υλικό ή ουσία που καλύπτει»* και *η κάλυψη* «ενέργεια για την προστασία κάποιου», του αντικείμενου και της περιγραφής του: *η γραμματική* «η δομή της γλώσσας» και *η γραμματική* «η επιστήμη που περιγράφει αυτή τη δομή». Το ορολογικό σύστημα, προσδιορίζοντας τη σημασία κάθε όρου αυτής, έχει ανάγκη στο καθορισμό της μη πολλαπλής ερμηνείας του όρου.

- Η ακρίβεια του όρου. Η ακρίβεια ερμηνεύεται γενικώς ως σαφήνεια και περιορισμός της σημασίας. Αυτή η σαφήνεια οφείλεται στο γεγονός ότι η ειδικευμένη έννοια έχει ακριβή όρια, τα οποία συνήθως καθορίζονται από τον ορισμό του όρου. Από την άποψη της απόδοσης του περιεχομένου κάποιας έννοιας η ακρίβεια του όρου σημαίνει ότι ο ορισμός του περιέχει αναγκαία και επαρκή στοιχεία της δηλωμένης έννοιας. Ο όρος πρέπει επίσης (άμεσα ή έμμεσα) να περιλαμβάνει και τα χαρακτηριστικά, τα οποία επιτρέπουν τον διαχωρισμό μιας έννοιας από μια άλλη. Οι όροι έχουν διαφορετικό βαθμό ακρίβειας. Οι πιο ακριβείς είναι οι επαρκώς αιτιολογημένοι όροι, το περιεχόμενο και η μορφή των οποίων εκφράζουν τα διακριτικά σημεία της έννοιας, π.χ.: *η αμφίδρομη ραδιοφωνική μετάδοση, ο ανιχνευτής ημιαγωγών της ιονίζουσας ακτινοβολίας* κ.α. Η σημασία πολλών σύνθετων όρων, που δεν έχουν διαφανή αιτιολόγηση, δεν προκύπτει άμεσα από τη σημασία των μερών του όρου. Σ' αυτήν την κατηγορία ανήκουν οι λεγόμενοι ψευδο-αιτιολογημένοι όροι, καθώς και οι όροι, που στη σύνθεσή τους περιέχουν επώνυμα. Το θετικό των τελευταίων ότι δεν προκαλούν κανενός είδους συνειρμούς. Αλλά υπάρχει και αρνητικό: στις περισσότερες περιπτώσεις οι όροι αυτοί δεν προκαλούν τις νοητές αναπαραστάσεις και δεν εκφράζουν την αλληλουχία συγκεκριμένης έννοιας με άλλες (νόσος Χόντγκιν, σύνδεσμος Λίσφραγκ, εξισώσεις του Μάξουελ κ.α.). Γι' αυτό τον λόγο απομνημονεύονται δύσκολα.

- Η απουσία συνωνύμων. Ο όρος δεν πρέπει να έχει συνώνυμα. Τα συνώνυμα στην ορολογία έχουν άλλη φύση και εκτελούν άλλες λειτουργίες από ότι στη κοινή γλώσσα. Η συνωνυμία στην ορολογία κατανοείται συνήθως ως φαινόμενο διπλοτύπου (*Οφθαλμίατρος - οφθαλμολόγος, οδοντογονία - οδοντοφυΐα, αισθησιαρχία - αισθησιοκρατία, βορτικισμός - στροβιλισμός - δινισμός, άνω τελεία - άνω στιγμή*). Αυτοί οι όροι εμφανίζουν ταυτότητα στο είδος της σημασίας, καθώς και την ισοδύναμη κατανομή, δηλ. εμφανίζονται στα ίδια ακριβώς περιβάλλοντα. Μεταξύ των διπλοτύπων δεν υπάρχουν σχέσεις, τις οποίες εμφανίζουν συνώνυμα λεξημάτων σε επίπεδο περιγραφικής, εκφραστικής και κοινωνικής σημασίας. Η ύπαρξη διπλότυπων αποτελεί ανεπιθύμητο φαινόμενο και πρέπει να εξαλείφεται [5, 34].

Τα απαιτούμενα προς τη μορφή του όρου:

- Η συμφωνία με τους κανόνες της γλώσσας προϋποθέτει την απομάκρυνση των επαγγελματικών αργκό, την εξάλειψη των αποκλίσεων από τα φωνητικά πρότυπα και τους γραμματικούς κανόνες, την αντικατάσταση των μη κοινόλεκτων μορφών ή την προσαρμογή τους στα κοινά γλωσσικά πρότυπα.

- Η συντομία του όρου. Ο όρος πρέπει να είναι σύντομος. Στη σύγχρονη εποχή είναι διαδεδομένο πολύ το φαινόμενο του σχηματισμού των «μακροσκελών» όρων, με τους οποίους επιδιώκεται η απόδοση όσο δυνατόν περισσοτέρων χαρακτηριστικών των αποδιδομένων εννοιών. Παρατηρείται η τάση προς υπερφόρτωση της δομής των πολύλεκτων όρων, εμφανίζονται πολυσκελείς και δύσχρηστες κατασκευές, οι οποίες θυμίζουν τους όρους - περιγραφές. Η ανάγκη των πολύπλοκων δομών εξηγείται με το γεγονός ότι μέσω της εκτενούς φράσης μεταδίδεται ο μεγαλύτερος αριθμός των χαρακτηριστικών της ειδικευμένης έννοιας, και, συνεπώς, η αιτιολόγηση του όρου γίνεται πιο διαφανής. Επιπλέον, στους πολυσκελείς όρους παρατηρείται ο συνδυασμός των λεπτομερειών της έννοιας με τις ορολογικές λεπτομέριες, που κάνει τον όρο κατανοητό και εκτός των συμφραζομένων, δηλαδή, ο όρος αποκτά μόνο μία ερμηνεία. Αλλά από την άλλη πλευρά, αυτή η απόκλιση της πολλαπλής ερμηνείας υπερφορτώνει το κείμενο: *ο εξοπλισμός της καμπίνας του μεταγωγικού αεροσκάφους με αλεξίπτωτα ρίψης εφοδίων, τεθωρακισμένα οχήματα βαρέως τύπου εξουδετερώσεως ναρκών κ.λπ.* Πρακτικά όμως αντιμετωπίζουμε την ανάγκη να βρίσκουμε μια συνοπτική απόδοση του μακροσκελούς όρου, που απαντά στο γλωσσικό νόμο της οικονομίας των λεξικών μονάδων κατά την έκφραση του νοήματος.
- Η παραγωγική ικανότητα του όρου. Για την δημιουργία νέων όρων πρέπει να χρησιμοποιούνται οι υπάρχοντες στην γλώσσα τρόποι, και η παραγωγή και η σύνθεση. Για παράδειγμα, οι όροι *η κοσμολογία* και *η βιοκυβερνητική* σχηματίζονται με την σύνθεση, ενώ *πιλοτήριο* και *χειριστήριο* με την παραγωγή.

- Η σημασιολογική διαφάνεια του όρου συνίσταται στη απεικόνιση στη δομή του όρου της σχέσης του με την αποδιδόμενη έννοια, καθώς και με άλλες έννοιες. Για παράδειγμα, τα είδη της ηλεκτρονικής λυχνίας - *διοδική, τριοδική, πεντοδική*. Εδώ το πιο σημαντικό είναι το κοινό χαρακτηριστικό, (δηλ. ο αριθμός των ηλεκτροδίων στη λυχνία: δύο, τρία, πέντε κ.λπ.) της ίδιας διαβάθμισης και η σύνδεση με τον όρο, που εκφράζει αυτή την διαβάθμιση [5, 36-38].

Τα απαιτούμενα προς τη χρήση του όρου:

- Η ένταξη του όρου στο ορολογικό σύστημα εξαρτάται από την αποδοχή του από τους ειδικούς κάθε συγκεκριμένου κλάδου. Αυτό είναι σημαντικό, διότι παρατηρείται το φαινόμενο ότι ένας όρος, που δεν αιτιολογείται επαρκώς, ή αιτιολογείται λανθασμένα,

παραμένει στη χρήση και δύσκολο μπορεί να αντικατασταθεί, εφόσον χρησιμοποιείται από τους ειδικούς. Ως αποτέλεσμα, η αντικατάσταση του λανθασμένου όρου με τον καινούργιο ή και τον ορθό γίνεται διαδικασία μακρόχρονη, και ξεκινάει από τα καθαρώς επιστημονικά κείμενα.

- Η διεθνοποίηση του όρου (ή και της ορολογίας). Οι ανάγκες της διεθνούς επιστημονικής επικοινωνίας στα πλαίσια της αυξανόμενης τάσης προς την πραγματοποίηση των διεθνών επιστημονικών ερευνών, την αύξηση των ανταλλαγών επιστημονικών και τεχνικών πληροφοριών απαιτούν την αντιστοίχηση σε κάθε γλώσσα του συνόλου: αντικειμένου - έννοιας - ορισμού - θέσης στο σύστημα εννοιών - όρου. Και η ελληνική γλώσσα πρέπει να μετέχει ισότιμα στην ανάπτυξη διεθνούς ορολογίας χάρις στις δυνατότητές της.

- Ο σύγχρονος χαρακτήρας του όρου συνίσταται στην αντικατάσταση των πεπαλαιωμένων όρων με καινούργιους (ορτικάρια - κνίδωση).

- Η ευφωνία του όρου επιβάλει την προσπάθεια εξεύρεσης διαφορετικής διατυπώσεως - αποδόσεως μίας έννοιας για την επαγγελματική επικοινωνία [5, 40]. Ο όρος δεν πρέπει να προκαλεί αρνητικούς συνειρμούς εκτός της στενής εξειδικευμένης χρήσης (*κρούστα - εφελκίδα*, *ψείριασμα - φθειρίαση).* Επίσης, η ιδιομορφία ορισμένων επιστημών επιβάλλει πρόσθετες απαιτήσεις προς τους όρους. Για παράδειγμα, η επιθυμία να μην προκαλέσει την συναισθηματική αναστάτωση στους ασθενείς οδηγεί στην ηθελημένη χρήση της πολύ εξειδικευμένης ιατρικής ορολογίας και την αντικατάσταση των όρων, π.χ. *το νεόπλασμα* αντί *ο καρκίνος* [5, 40].

5 Συμπεράσματα

1. Δεν υπάρχει αναγνωρισμένος ενιαίος ορισμός του «όρου». Οι διαφορετικές προσεγγίσεις στον ορισμό της έννοιας αυτής εξηγούνται, πρώτον, με της διαφορές μεταξύ των επιστημών, που μελετούν τον όρο, και, δεύτερον, με την πολυδιάστατη φύση της έννοιάς του και, τέλος, με την προσωπική ματιά του κάθε μελετητή του ζητήματος της ορολογίας.

2. Οι όροι, αντανακλώντας τα φυσικά φαινόμενα και τις αλλαγές στην επιστήμη και την τεχνολογία, ως φυσικές μονάδες της επιστημονικής γλώσσας, είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι με τη κοινή ή λογοτεχνική γλώσσα.

3. Η δομή του περιεχομένου του όρου περιλαμβάνει τα ακόλουθα στοιχεία: την σημασιολογία, την αιτιολόγηση και τη δήλωση. Η περιγραφή του όρου υποθέτει την ανάδειξη των χαρακτηριστικών και των λειτουργιών του. Τα χαρακτηριστικά του όρου είναι τα εξής: η αναφορά του στον συγκεκριμένο θεματικό πεδίο, η ακρίβεια, η σχετική ανεξαρτησία από τα

συμφραζόμενα. Μεταξύ των λειτουργιών του όρου ξεχωρίζουν: τη λειτουργία της οροδότησης εννοιών, τη λειτουργία της δήλωσης, επικοινωνιακή, ευρηματική και γνωστική λειτουργία.

4. Υπάρχουν και απαιτούμενα, στα οποία πρέπει να ανταποκρίνεται ο «ιδανικός» όρος: δηλ. προς τη μορφή του, προς το περιεχόμενό του και προς την ιδιομορφία της χρήσης του .

5 Βιβλιογραφία

[1] Azimov P.A., Desheriev Yu.D., Nikol`skij L.B., Stepanov G.V., Shvejcer A.D. Sovremennoe obshhestvennoe razvitie, nauchno-texnicheskaya revolyuciya i yazy`k // Voprosy` yazy`koznaniya. – 1975. - № 2. - S. 3 -11.

[2] Gerd A.S. Terminologicheskoe znachenie i tipy` terminologicheskix znachenij // Problematika opredelenij terminov v slovaryax razny`x tipov: Sbornik / S.G. Barxudarov, V.P. Petushkov, F.P. Sorokoletov; AN SSSR. – L.: Nauka, 1976. – S. 101.

[3] Golovin B.N. Vvedenie v yazy`koznanie: Uchebnoe posobie dlya studentov filol. special`nostej un-tov i pedagogich. in-tov. – 3-e izd., ispr. – M.: Vy`sshaya shkola, 1977. – 311 s.

[4] Golovin B.N. O nekotory`x zadachax i tematike issledovaniya nauchnoj i nauchno-texnicheskoj terminologii // Uchyony`e zapiski. – Vy`p. 114. Ser. Lingvistika. – Gor`kij: Izd-vo Gor`kovskogo un-ta, 1970. – S. 17-26.

[5] Grinyov S.V. Vvedenie v terminovedenie. – M.: Moskovskij licej, 1993. – 309 s.

[6] Danilenko V.P. Russkaya terminologiya: Opy`t lingvisticheskogo opisaniya. – M.: Nauka, 1977. – 246 s.

[7] Koneczkaya V.P. O sistemnosti leksiki // Voprosy` yazy`koznaniya. – 1984. - № 1. – S. 26 - 35.

[8] Lejchik V.M. Terminovedenie: predmet, metody`, struktura. – 3-e izd. – M.: Izdatel`stvo LKI, 2007. – 256 s.

[9] Nelyubin L.L. Tolkovy`j perevodcheskij slovar`. – 3-e izd. pererab. M.: Flinta: Nauka, 2003. – S. 224.

[10] Nikitina S.E. Semanticheskij analiz yazy`ka nauki: Na materiale lingvistiki. - M.: Nauka, 1987. – 143 s.

[11] Reformatorskij A.A. Vvedenie v yazy`kovedenie: Uchebnik dlya studentov filol. special`nostej vy`sshix pedagogich. uchebny`x zavedenij. – 5-e izd., ispr. – M.: Aspekt Press, 2008. – S. 115.

[12] Superanskaya A.V., Podol`skaya N.V., Vasil`eva N.V. Obshhaya terminologiya: Voprosy` teorii. – M.: Nauka, 1989. – 246 s.

Αλίπα Ρουσλάνα

καθηγήτρια της έδρας ελληνικής γλώσσας και μετάφρασης
του Κρατικού Πανεπιστημίου της Μαριούπολης (Μαριούπολη, Ουκρανία)
87556 Ουκρανία, Μαριούπολη, Λεωφ. Λένιν, 113/ 52

5 Αγγλικά δίλεκτα του τύπου Noun – Noun στο Διεθνές Πρότυπο ISO/IEC 2382-1:1993 της βασικής ορολογίας πληροφορικής και τα ελληνικά ισοδύναμά τους στο Ελληνικό Πρότυπο ΕΛΟΤ 996-1

Ευάγγελος Τοπάλης, Κώστας Βαλεοντής

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία μελετούμε τα Αγγλικά δίλεκτα του τύπου Noun – Noun στη βασική ορολογία ⟨Πληροφορικής⟩ που περιλαμβάνεται στο Διεθνές Πρότυπο ISO/IEC 2382-1:1993 και τα ελληνικά ισοδύναμά τους που περιλαμβάνονται στο αντίστοιχο Ελληνικό Πρότυπο ΕΛΟΤ 996-1, σύμφωνα με τη μεθοδολογία που αναπτύχθηκε και εφαρμόστηκε στην ορολογία του θεματικού πεδίου της ⟨Ορολογίας⟩ και συγκεκριμένα στο Διεθνές Πρότυπο ISO 1087-1 και στο αντίστοιχο Ελληνικό Πρότυπο ΕΛΟΤ 651-1.

Η εργασία αναφέρεται στη δευτερογενή ονοματοδοσία στην ελληνική ως γλώσσα στόχου, με γλώσσα πηγής την αγγλική, πρωτογενών όρων που είναι αγγλικά δίλεκτα αποτελούμενα από δύο διαδοχικά μονολεκτικά ουσιαστικά. Η ορολογική κατηγορία αυτών των αγγλικών διλέκτων, στη συντριπτική τους πλειονότητα, είναι **dD** (**d**etermining component – **D**etermined component) και σπανιότατα **Dd**. Τα δύο μέλη των ισοδύναμων ελληνικών διλέκτων μπορεί να είναι: Ουσιαστικό – Ουσιαστικό, όπου το πρώτο ουσιαστικό είναι σε πτώση Ονομαστική και το δεύτερο συνήθως σε Γενική και σπανιότερα σε Ονομαστική, ή Επίθετο – Ουσιαστικό και τα δύο σε πτώση Ονομαστική. Η ορολογική κατηγορία των ελληνικών διλέκτων της πρώτης ομάδας είναι **Ππ** (**Π**ροσδιοριζόμενο συνθετικό – **π**ροσδιοριστικό συνθετικό) π.χ. computer generation ➔ *γενεά υπολογιστών*, member state ➔ *κράτος μέλος*, ενώ της δεύτερης ομάδας είναι **πΠ**, π.χ. information system ➔ *πληροφοριακό σύστημα*.

Συνοψίζονται τα βασικά συμπεράσματα και συγκρίνονται με τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την εργασία που παρουσιάστηκε στο 7ο Συνέδριο της ΕΛΕΤΟ «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», τον Οκτώβριο του 2009, με τίτλο «*Ελληνικά ορολογικά δίλεκτα ως ισοδύναμα αγγλικών διλέκτων του τύπου Noun – Noun: εννοιολογική ανάλυση, ορολογική ανάλυση και συνθήκες μονολέκτησής τους*».

Enlish dilects of type Noun – Noun in the International Standard ISO/IEC 2382-1:1993 on information technology fundamental terminology and their Greek equivalents in the Hellenic Standard ELOT 996-1

Evangelos Topalis, Kostas Valeontis

ABSTRACT

In this paper we study the English dilects type “Noun – Noun” in the basic computer terminology, as well as their Greek equivalents, in accordance with the methodology developed and applied to the subject field of ⟨Terminology⟩ (specifically, the International Standard ISO 1087 -1 and its equivalent Hellenic Standard ELOT 651-1).

The paper refers to the secondary naming in Greek language (target language), the source language being English, of primary terms which are English dilects consisting of two successive single-word

(monolectic) nouns. The terminological category of these English dilects is mainly **dD** (**d**etermining component – **D**etermined component) and very rarely **Dd**. The two members of the Greek equivalent dilects may be Noun – Noun, the first Noun being in Nominative case and the second usually in Genitive case and rarely in Nominative case, or Adjective – Noun, both being in Nominative case. The terminological category of the Greek dilects in the former group is **Ππ** (Determined component **Π** – determining component **π**) e.g. computer generation ➔ *γενεά υπολογιστών*, member state ➔ *κράτος μέλος*, while of those in the latter group is **πΠ**, e.g. information system ➔ *πληροφοριακό σύστημα*.
The main conclusions are summarized and compared with the conclusions drawn from the paper presented at the 7th Conference of ELETO "Hellenic Language and Terminology", in October 2009, entitled "*Greek terminological dilects equivalent to type "Noun – Noun" English dilects: conceptual analysis, terminological analysis and conditions for monolectization*".

0 Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία αποτελεί εφαρμογή, στο θεματικό πεδίο της ⟨Τεχνολογίας Πληροφοριών⟩ (συγκεκριμένα στο Διεθνές Πρότυπο ISO/IEC 2382-1:1993 και το αντίστοιχό του Ελληνικό Πρότυπο ΕΛΟΤ 996-1), της μεθοδολογίας που αναπτύχθηκε (Βαλεοντής, 2009 [1]) και εφαρμόστηκε στο θεματικό πεδίο της ⟨Ορολογίας⟩ (συγκεκριμένα στο Διεθνές Πρότυπο ISO 1087-1 και το αντίστοιχό του Ελληνικό Πρότυπο ΕΛΟΤ 561-1).

1 Βασικές έννοιες, όροι και ορισμοί

Οι βασικές έννοιες, όροι και ορισμοί της ⟨Ορολογίας⟩ που χρησιμοποιήθηκαν στην εργασία, προέρχονται από το Διεθνές Πρότυπο ISO 1087-1:2000 [8] και συμφωνούν εν όλω ή εν μέρει με την απόδοση στα ελληνικά που έκανε ειδική ομάδα του ΓΕΣΥ (Γενικού Επιστημονικού Συμβουλίου) της ΕΛΕΤΟ[1] και στη συνέχεια επεξεργάστηκε η Τεχνική Επιτροπή ΕΛΟΤ/ΤΕ21 «Τεχνική Ορολογία» – που λειτουργεί με ευθύνη του ΤΕΕ[2] – και εκδόθηκε από τον ΕΛΟΤ ως Ελληνικό Πρότυπο ΕΛΟΤ 561-1:2006 «*Ορολογική Εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 1: Θεωρία και εφαρμογή*» [9]. Οι κυριότεροι από τους όρους αυτούς είναι: *αντικείμενο, χαρακτηριστικό, έννοια, ορισμός, κατασήμανση, όνομα/κατονομασία, όρος, απλός όρος, σύμπλοκος όρος, οροστοιχείο, λέξη, οροσυνθετικό, ορολογική ανάλυση, άμεσο συνθετικό, προσδιοριζόμενο συνθετικό, προσδιορίζον/προσδιοριστικό συνθετικό, νιλεκτικότητα, ορολογική κατηγορία, τύπος σύμπλεξης*.

---

1 **ΕΛΕΤΟ**: Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας
2 **ΤΕΕ**: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας

Οι περισσότεροι από τους όρους αυτούς υπάρχουν στο γλωσσάριο «*Γενικοί και ειδικοί όροι του τομέα της Ορολογίας*» της παραπάνω Επιτροπής (που έχει αναρτηθεί και στην ιστοσελίδα **http://www.eleto.gr/download/Bodies/TE21-TerminologyTerms_GR.pdf** .

Συνοπτικά, τόσο η αντίληψη με τις αισθήσεις μας όσο και η σύλληψη με τον νου μας φέρνουν «απέναντι» στον νου μας τα ***αντικείμενα*** (είτε υλικά και αντιληπτά είτε άυλα και νοητά ή φανταστικά). Αυτά που μένουν στον νου όμως δεν είναι τα ίδια τα αντικείμενα, αλλά οι νοητικοί αντιπρόσωποί τους, οι **έννοιες**. Οι **έννοιες** αποτελούν βασικές μονάδες γνώσης που συγκροτούνται από συγκεκριμένους συνδυασμούς **χαρακτηριστικών**, δηλαδή νοητικών αφαιρέσεων των ιδιοτήτων των αντικειμένων.

Κάθε **έννοια** μπορεί να παριστάνεται γλωσσικά (*ορίζεται*) με μια περιγραφική δήλωση, τον ***ορισμό*** της, και να παριστάνεται συμβατικά (*κατασημαίνεται)* με ένα σημείο (σημάδι), την ***κατασήμανση*** που μπορεί να είναι είτε μια γλωσσική έκφραση (*λεκτική κατασήμανση*) (δηλαδή ένα ***όνομα*** ή ένας ***όρος***), είτε ένα ***σύμβολο***.

Οι όροι διακρίνονται σε ***απλούς*** και ***σύμπλοκους***. Ο ***απλός όρος*** αποτελείται από ***μία μόνο ρίζα*** (με ή χωρίς πρόσθετα ***προθήματα*** ή ***επιθήματα*** και με ή χωρίς ***κατάληξη***). Οι απλοί όροι είναι δηλαδή ***ριζικές λέξεις*** ή ***παράγωγες λέξεις***. Ο ***σύμπλοκος όρος*** (complex term) αποτελείται από ***περισσότερες από μία ρίζες*** (με ή χωρίς πρόσθετα *προθήματα* ή *επιθήματα* και με ή χωρίς *καταλήξεις*). Οι σύμπλοκοι όροι είναι ***σύνθετες λέξεις*** ή ***παρασύνθετες λέξεις*** ή ***φράσεις***. Ο ***πολυλεκτικός σύμπλοκος όρος*** λεγόταν παλαιότερα και ***σύνθετος όρος*** (compound term) (Βαλεοντής, 1997, 1999 [5][6]). Σήμερα στους *σύνθετους όρους* περιλαμβάνονται οι *σύμπλοκοι όροι* και τα ***συμμείγματα*** (ΕΛΟΤ 402, Ορόγραμμα αρ.103, 2010 [10]).

Ένα **οροστοιχείο** (μορφολογικό στοιχείο ενός όρου που είναι φορέας σημασίας) μπορεί να είναι ένα **μόρφημα**, μια **λέξη** ή μια **φράση**· από αυτά η **λέξη** μπορεί να σταθεί μόνη της ως αυθύπαρκτη χωριστή μονάδα σε μια πρόταση. Το **οροσυνθετικό** είναι μέρος του όρου που από μόνο του αποτελεί **όρο** ή υποδηλώνει **χαρακτηριστικό** στο πλαίσιο του υποκείμενου **συστήματος εννοιών**. Η ανάλυση ενός όρου στα συνθετικά του είναι η **ορολογική ανάλυση**. Ο **σύμπλοκος όρος**, σε πρώτη φάση ορολογικής ανάλυσης, χωρίζεται – κατά κανόνα – σε δύο οροσυνθετικά, τα λεγόμενα **άμεσα συνθετικά**. Κατά κανόνα, το **άμεσο συνθετικό** σύμπλοκου όρου το οποίο εκφράζει ένα **γένος** της **έννοιας** που υποδηλώνει ο σύμπλοκος όρος είναι το **προσδιοριζόμενο συνθετικό** (**Π**), ενώ το **άμεσο συνθετικό** του σύμπλοκου όρου που εκφράζει το **διακριτικό χαρακτηριστικό** το οποίο μετατρέπει το **γένος** σε **είδος** είναι το **προσδιορίζον/προσδιοριστικό συνθετικό** (**π**). Σε πολύ λίγες περιπτώσεις (στα παρατακτικά σύνθετα μονόλεκτα) τα άμεσα συνθετικά είναι **μη**

χαρακτηρίσιμα.

Ο **απλός όρος** δεν έχει οροσυνθετικά και υπάγεται σε χωριστή **ορολογική κατηγορία** (**ΑΟ**), ενώ ο σύμπλοκος όρος, με βάση την διαδοχή των **άμεσων συνθετικών** του, υπάγεται στις ορολογικές κατηγορίες **πΠ, Ππ** και **ΜΧ** (μη χαρακτηρίσιμα άμεσα συνθετικά). Ο αριθμός των λέξεων (N =1, 2, ...) από τις οποίες αποτελείται ένας όρος είναι η **νιλεκτικότητά** του (μονολεκτικός, διλεκτικός, ...). Ο μονολεκτικός όρος ανήκει σε συγκεκριμένη **γραμματική κατηγορία** (μέρος του λόγου: ουσιαστικό, επίθετο, ...). Ο πολυλεκτικός όρος ανήκει σε συγκεκριμένη **ισοδύναμη γραμματική κατηγορία** (= η γραμματική κατηγορία στην οποία θα υπήγετο ένα μονολεκτικό συνώνυμό του – υπαρκτό ή υποθετικό).

Ο **τύπος σύμπλεξης** ενός σύμπλοκου όρου είναι ο τρόπος με τον οποίο «συμπλέκονται» (διατάσσονται και ενώνονται) τα **άμεσα συνθετικά** του βάσει της **νιλεκτικότητάς** τους και της **ισοδύναμης γραμματικής κατηγορίας** τους. Έτσι, για παράδειγμα, ο τύπος σύμπλεξης του όρου ***ψηφιακό δίκτυο | ενοποιημένων υπηρεσιών*** είναι: **4Οο: 2Οο-2Ογ** (δηλαδή πρόκειται για ένα *τετραλεκτικό Ουσιαστικό σε ονομαστική* που αποτελείται από ένα *διλεκτικό Ουσιαστικό σε ονομαστική* και ένα *διλεκτικό Ουσιαστικό σε γενική*), ενώ η ορολογική κατηγορία του είναι **Ππ**.

Μελέτη του ελληνικού σύμπλοκου όρου και των τύπων σύμπλεξης μονολεκτικών, διλεκτικών, τριλεκτικών και τετραλεκτικών όρων, έγινε σε μεγάλο πλήθος όρων (27.128 λημμάτων) της Βάσης TELETERM (Βαλεοντής, Ζερίτη, Νικολάκη 1999 [5], [15]). Από την μελέτη αυτή προέκυψε και με αριθμητικά στοιχεία η σημαντικότατη συμμετοχή της Γενικής στο προσδιοριστικό συνθετικό του πολυλεκτικού σύμπλοκου όρου. Εκτενής πίνακας των ειδών της Γενικής που χρησιμοποιούνται στην ελληνική οροδοσία έχει αναρτηθεί και στην ιστοσελίδα:
http://sfr.ee.teiath.gr/htmSELIDES/Technology/Orogramma/Genrulmin_V05.htm.

Η διερεύνηση-καταμέτρηση (Βαλεοντής, Ζερίτη, Νικολάκη 1999 [5], [15]) των ειδών της Γενικής που έχουν χρησιμοποιηθεί στα δίλεκτα και τρίλεκτα της Βάσης TELETERM οδήγησε στο συμπέρασμα ότι:

Το μεγαλύτερο μέρος των Γενικών των τηλεπικοινωνιακών διλέκτων κατανέμονται στα διάφορα είδη ***Γενικής κτητικής*** με επικρατέστερα τα είδη που δηλώνουν σχέση/εξάρτηση και σκοπό. Μετά τη Γενική κτητική, δεύτερη έρχεται η ***Γενική αντικειμενική*** και ακολουθούν η ***Γενική της ιδιότητας,*** η ***Γενική διαιρετική***, η ***Γενική υποκειμενική*** και η ***Γενική της ύλης/περιεχομένου*** και τέλος η ***Γενική της αιτίας***.

2 Αγγλικά δίλεκτα του τύπου Noun – Noun, ορολογικής κατηγορίας dD και τα ελληνικά ισοδύναμά τους

Το αγγλικό δίλεκτο **dD** που αποτελείται από δύο ουσιαστικά[3] (nouns) **d** και **D**, από τα οποία το πρώτο (**d**etermining component) προσδιορίζει το δεύτερο (**D**etermined component), μπορεί να αναλυθεί (Βαλεοντής, 2009 [1]), με την ακόλουθη εξίσωση, η οποία στην ουσία αποτελεί έναν *γένιο* (generic) *ορισμό* της έννοιας «dD»:

dD = D *determined by* **d** (1)

Δηλαδή, η έννοια «dD» μπορεί να προκύψει από την *υπερτασσόμενη έννοια* (*Γένος*) «D» με προσθήκη στο βάθος της τελευταίας του *διακριτικού χαρακτηριστικού* που καθορίζει η σχέση προσδιορισμού της από την έννοια «d». Η σχέση προσδιορισμού όμως (δηλαδή η σχέση *determined by*) είναι πολυποίκιλη, έχει πολλές *υποστάσεις*. Σε κάθε συγκεκριμένο δίλεκτο, **με τη βοήθεια του ορισμού της αντίστοιχης έννοιας** ή – ελλείψει διατυπωμένου ορισμού – **με τη βοήθεια επαρκούς συγκειμένου**, πρέπει να **αναγνωριστεί** και να **κατανοηθεί** πλήρως η συγκεκριμένη *υπόσταση* της σχέσης αυτής, πριν προχωρήσει ο δευτερογενής σχηματισμός του *ισοδύναμου όρου* στη γλώσσα στόχου, εν προκειμένω την ελληνική (αυτό αποτελεί απαίτηση και του **Αναλογικού Κανόνα της Ονοματοδοσίας** (Βαλεοντής, 1997, 2004 [6] [7]).

Η έρευνα μέσα στις βάσεις όρων TELETERM, INFORTERM και TERMTERM καθιστά φανερό ότι οι ελληνικοί ισοδύναμοι όροι που αποδίδουν τα παραπάνω αγγλικά δίλεκτα είναι και αυτοί στην πλειονότητά τους *δίλεκτα*· αλλά και στις λίγες σχετικά περιπτώσεις που τα αγγλικά δίλεκτα αποδίδονται με ελληνικά (σύμπλοκα) μονόλεκτα, στα τελευταία μπορεί να θεωρηθεί ότι υπάρχει ένα ενδιάμεσο στάδιο διλέκτου πριν από την *μονολέκτηση*. Τα δύο μέλη των ισοδύναμων ελληνικών διλέκτων μπορεί να είναι: α) *Ουσιαστικό – Ουσιαστικό*, όπου το πρώτο ουσιαστικό είναι σε πτώση *Ονομαστική* και το δεύτερο συνήθως σε *Γενική* (ετερόπτωτο) και σπανιότερα σε Ονομαστική (ομοιόπτωτο) ή β) *Επίθετο – Ουσιαστικό* και τα δύο σε πτώση Ονομαστική (ομοιόπτωτο). Η ορολογική κατηγορία των ελληνικών διλέκτων της πρώτης ομάδας είναι **Ππ**, ενώ της δεύτερης ομάδας είναι **πΠ**. Σημειώνεται ότι και η περίπτωση β) μπορεί να θεωρηθεί ότι περνά από ένα στάδιο *ενδιάμεσου* ετερόπτωτου προσδιοριστικού (δηλ. σε Γενική) πριν από την επιθετοποίηση. *Είναι αξιοσημείωτο ότι εκτός από μία περίπτωση (που είναι και σπάνια) δηλαδή την κατηγορία **Ππ** με ομοιόπτωτο προσδιοριστικό **π** (π.χ. **κράτος μέλος**), σε όλες τις άλλες περιπτώσεις μπορεί να χρησιμοποιηθεί με τρόπο **εμφανή** ή **λανθάνοντα** ετερόπτωτο προσδιοριστικό **π** σε πτώση*

[3] Συμπεριλαμβανομένου και του *ρηματικού ουσιαστικού* (του *γερουνδίου - gerund*)

Γενική (π.χ. από το σύνολο των ελληνικών τηλεπικοινωνιακών διλέκτων περίπου το 53% έχουν ετερόπτωτο προσδιοριστικό σε πτώση Γενική (Βαλεοντής, Ζερίτη, Νικολάκη 1999 [5], [15]).

Στον Πίνακα 1 έχει γίνει [1] ανάλυση της σχέσης προσδιορισμού των συχνότερων αγγλικών διλέκτων dD και αντιστοίχισή τους στα διάφορα είδη Γενικής των ισοδύναμων ελληνικών διλέκτων. Στη $2^{η}$ και στην $3^{η}$ στήλη του Πίνακα 1 αναγράφονται διάφορες συγκεκριμένες *υποστάσεις* της σχέσης προσδιορισμού ***determined by***, οι οποίες απαντώνται συχνά στα αγγλικά δίλεκτα Noun-Noun (dD). Στην $4^{η}$ και στην $5^{η}$ στήλη δίνονται αντίστοιχα παραδείγματα αγγλικού διλέκτου και του ισοδύναμου ελληνικού όρου από τη Βάση TELETERM. Σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις είναι δίλεκτο και ο ισοδύναμος ελληνικός όρος, ενώ στις περισσότερες από τις τελευταίες το δίλεκτο είναι ετερόπτωτο, δηλαδή με δεύτερο συνθετικό σε πτώση Γενική. Σε εκείνες τις περιπτώσεις όπου το δίλεκτο είναι ομοιόπτωτο αναγράφεται σε παρένθεση η ενδιάμεση ετερόπτωτη εκδοχή που προαναφέραμε. Στην $6^{η}$ στήλη αναγράφεται το είδος της Γενικής του ετερόπτωτου ελληνικού διλέκτου (είτε του τελικού είτε του ενδιάμεσου). Στην $7^{η}$ και τελευταία στήλη του Πίνακα 1 απεικονίζεται σε κάθε περίπτωση ο τύπος της σχέσης μεταξύ των εννοιών «D» και «d» (που είναι η ίδια φυσικά με τη σχέση μεταξύ των εννοιών «Π» και «π») σύμφωνα με τα ισχύοντα σήμερα στην ⟨Ορολογία⟩ δηλαδή μία από τις τρεις σχέσεις στις οποίες εντάσσονται όλες οι σχέσεις μεταξύ δύο εννοιών: *ειδογονική* (Γένος – Είδος), *μεριστική* (Όλον – Μέρος) ή *συσχετική* (οποιαδήποτε σχέση μη ιεραρχική) [1].

Επισημαίνεται ότι ο Πίνακας 1 δεν είναι εξαντλητικός. Η σειρά με την οποία αναγράφονται οι *υποστάσεις* της σχέσης *determined by* βασίζεται στη σειρά της συχνότητας εμφάνισης του αντίστοιχου είδους της Γενικής στα ισοδύναμα ετερόπτωτα ελληνικά δίλεκτα (*Γενική κτητική, Γενική αντικειμενική, Γενική της ιδιότητας, Γενική διαιρετική ή Γενική του διηρημένου Όλου, Γενική υποκειμενική, Γενική της ύλης ή του περιεχομένου, Γενική της αιτίας* (Βαλεοντής, Ζερίτη, Νικολάκη 1999 [5], [15])).

Πίνακας 1 – Ανάλυση της σχέσης προσδιορισμού των συχνότερων αγγλικών διλέκτων dD και αντιστοίχισή τους στα διάφορα είδη Γενικής των ισοδύναμων ελληνικών διλέκτων [1]

A/A	Σχέση προσδιορισμού μεταξύ των συνθετικών του όρου dD: D <u>determined by</u> d	Ελληνική διατύπωση της σχέσης προσδιορισμού	Παράδειγμα αγγλικού όρου από τη Βάση TELETERM	Ισοδύναμος ελληνικός όρος από τη Βάση TELETERM	Είδος Γενικής στον ετερόπτωτο ελληνικό όρο	Τύπος σχέσης μεταξύ των εννοιών «D» και «d»
1	**D** belonging to **d**, **D** owned by **d**	**D** που ανήκει στο **d**, **D** που κατέχεται από το **d**	**customer network, subscriber network, company network**	***δίκτυο πελάτη, (δίκτυο συνδρομητή=) συνδρομητικό δίκτυο, (δίκτυο εταιρείας=) εταιρικό δίκτυο***	Γενική κτητική (του κτήτορα)	Συσχετική (κτήμα – κτήτορας)
2	**D** discovered/invented/ created by **d**	**D** που ανακαλύφθηκε/ επινοήθηκε/ δημιουργήθηκε από τον/την **d**	**Fourrier analysis**, **Yagi antenna**	***ανάλυση Φουριέ, κεραία Γιάγκι***	Γενική κτητική (του δημιουργού)	Συσχετική (δημιούργημα–δημιουργός)
3	**D** associated with **d**	**D** που συνδέεται/ σχετίζεται με **d**	**antenna connector**, **application environment**	***σύνδεσμος κεραίας, περιβάλλον εφαρμογής***	Γενική κτητική (της στενής σχέσης ή εξάρτησης)	Συσχετική
4	**D** intended/used for **d,** **D** (intended to be) used as **d** **D** performing **d**	**D** που προορίζεται/ χρησιμοποιείται για **d**, **D** που χρησιμοποιείται ως **d** **D** που επιτελεί **d**	**measurement device**, **base standard transmission channel**	***διάταξη μέτρησης, πρότυπο βάσης κανάλι μετάδοσης***	Γενική κτητική (του σκοπού)	Συσχετική
5	**D** placed / performed in/(up)on/at... **d**	**D** που βρίσκεται / γίνεται σε **d**	**laboratory room, laboratory test**	***αίθουσα εργαστηρίου***, (***δοκιμή εργαστηρίου=) εργαστηριακή δοκιμή***	Γενική κτητική (του τόπου)	Συσχετική
6	**D** done on **d** or **d's**, **D** acting upon **d** or **d's**, **D** performed on **d** or **d's**	**D** που γίνεται/δρα σε ένα ή πολλά **d**, **D** που επιτελείται σε ένα ή πολλά **d**	**data processing**, **error multiplication**, **fault clearance**	***επεξεργασία δεδομένων***, ***πολλαπλασιασμός σφάλματος***, ***άρση βλαβών***	Γενική αντικειμενική	Συσχετική

7	**D** concerning **d** or **d's** **D** referring to **d** or **d's**	**D** που αφορά ένα ή πολλά **d** **D** που αναφέρεται σε ένα ή πολλά **d**	**call information, test method**, **telephony service**	***πληροφορίες κλήσης***, ***μέθοδος δοκιμής***, ***υπηρεσία τηλεφωνίας***	Γενική της ιδιότητας	Συσχετική
8	**D** being part or member of **d**, **D** contained in **d**	**D** που είναι μέρος ή μέλος του **d**, **D** που περιέχεται στο **d**	**network subscriber**, **network node**	***συνδρομητής δικτύου***, ***κόμβος δικτύου, δικτυακός κόμβος***	Γενική διαιρετική (Γενική του διηρημένου Όλου)	Μεριστική (Μέρος – Όλον)
9	**D** done / performed by **d**	**D** που γίνεται / επιτελείται από **d**	**function behaviour, receiver performance**	***συμπεριφορά λειτουργίας, επίδοση δέκτη***	Γενική υποκειμενική	Συσχετική
10	**D** made of **d**, **D** consisting of **d's**, **D** containing **d's**	**D** κατασκευασμένο από **d**, **D** που αποτελείται από ένα ή πολλά **d**, **D** που περιέχει **d**	**cable network, computer network, pulse train**	***(δίκτυο καλωδίου=) καλωδιακό δίκτυο δίκτυο υπολογιστών, (συρμός παλμών =) παλμοσυρμός***	Γενική της ύλης ή του περιεχομένου	Συσχετική ή Μεριστική (Όλον – Μέρος/Μέρη)
11	**D** due to **d**, **D** caused by **d**, **D** because of **d**	**D** που οφείλεται σε **d**, **D** που προκαλείται από **d**, **D** λόγω **d**	**fault alarm** **search result**	***συναγερμός βλάβης*** ***αποτέλεσμα αναζήτησης***	Γενική της αιτίας	Συσχετική (Αιτιακή) (Αποτέλεσμα – Αίτιο)
12	**D** being **d**	**D** που είναι **d**	**member state, image frequency**	***κράτος μέλος, συχνότητα-είδωλο***	–[1]	Συσχετική

[1] Στην περίπτωση αυτή δεν υπάρχει ετερόπτωτος ελληνικός όρος.

3 Τα αγγλικά δίλεκτα του τύπου Noun – Noun του Διεθνούς Προτύπου ISO/IEC 2382-1:1993 και τα ελληνικά ισοδύναμά τους

Στο Πίνακα 2 αναλύεται η ονοματοδότηση στα ελληνικά, μιας «ομάδας» 40 εννοιών από τις 144 έννοιες της 〈Τεχνολογίας Πληροφοριών〉, οι οποίες ορίζονται στο Διεθνές Πρότυπο ISO/IEC 2382-1:1993 [2]. Οι έννοιες αυτές έχουν κατασημανθεί στην αγγλική με δίλεκτο του τύπου Noun – Noun (**dD**). Το ισοδύναμο Ελληνικό Πρότυπο (ΕΛΟΤ 996-1 [3]) εκπονήθηκε από την Ομάδα Εργασίας ΕΛΟΤ/ΤΕ48/ΟΕ1 *Ορολογία Πληροφορικής* του ΕΛΟΤ. Όλοι οι ορισμοί των εννοιών του Διεθνούς Προτύπου μελετήθηκαν εξαντλητικά, εξετάστηκε η αγγλική και – βοηθητικά – η γαλλική *κατασήμανση* κάθε έννοιας (*όρος, όνομα, σύμβολο*) και η αντίστοιχη ελληνική κατασήμανση που αποδόθηκε/υιοθετήθηκε από την υπόψη Ομάδα.

Στην 1η στήλη του Πίνακα 2 εμφανίζεται ο αγγλικός διλεκτικός όρος· στη 2η διατυπώνεται ο ορισμός της έννοιας· στην 3η αναφέρεται η *ενδεχόμενη υπόσταση* της **σχέσης προσδιορισμού**, ενώ στην 4η η *συγκεκριμένη υπόσταση* της σχέσης προσδιορισμού· στην 5η αναγράφονται οι υποψήφιοι ισοδύναμοι ελληνικοί όροι, που βασίζονται μόνο στη μορφολογία του αγγλικού όρου και στη διατήρηση της αναλογίας των δύο συνθετικών (και όχι στον ορισμό και στη σχέση προσδιορισμού)· στην 4η αναγράφεται το είδος της Γενικής, ενώ στην 6η στήλη αναγράφεται ο όρος που υιοθέτησε τελικά η Ομάδα ΤΕ48/ΟΕ1. Τέλος στην 7η στήλη και τελευταία στήλη απεικονίζεται ο τύπος σύμπλεξης του επιλεγόμενου ελληνικού όρου. Οι σκιασμένες γραμμές που εμφανίζονται στον πίνακα αφορούν περιπτώσεις επιθετοποιημένης Γενικής, οι μπλε χαρακτήρες μονολεκτική απόδοση όρου του ελληνικού όρου, ενώ οι κόκκινοι χαρακτήρες τριλεκτική απόδοση του ελληνικού όρου. Ο Πίνακας 2 (πλήρης) θα υπάρχει ως Παράρτημα στην πλήρη ηλεκτρονική μορφή του κειμένου που θα αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του Συνεδρίου. Εδώ περιλαμβάνεται ενδεικτικά ένα απόσπασμα του πίνακα.

Μια συνοπτική μορφή του Πίνακα 2, αποτελεί ο ακόλουθος Πίνακας 3, με τη στήλη των Γενικών (4η στήλη) αναδιατεταγμένη σύμφωνα με την 6η στήλη του Πίνακα 1.

Πίνακας 2 (Απόσπασμα) – Ονοματοδότηση στην ελληνική των εννοιών του ISO/IEC 2382-1:1993 (ΕΛΟΤ 996-1) των οποίων η αγγλική κατασήμανση είναι δίλεκτο του τύπου Noun – Noun (ουσιαστικό – ουσιαστικό

Αγγλικό δίλεκτο του τύπου Noun – Noun (dD) **d = determining component** **D = Determined component**	**Ορισμός της έννοιας**	**Ενδεχόμενη *υπόσταση* της σχέσης προσδιορισμού D determined by d που προκύπτει από τον ορισμό και τον Πίνακα 3.1**	**Συγκεκριμένη υπόσταση της σχέσης προσδιορισμού που προκύπτει από τον ορισμό**	**Υποψήφιοι ισοδύναμοι ελληνικοί όροι που βασίζονται μόνο στη μορφολογία του αγγλικού όρου και στη διατήρηση της αναλογίας των δύο συνθετικών (και όχι στον ορισμό και στη σχέση προσδιορισμού)**	**Είδος (κατηγορία) Γενικής** (στην περίπτωση των όρων με γενική) (Σκιασμένες γραμμές: περιλαμβάνουν επιθετοποιημένη Γενική)	**Επιλεγμένος ισοδύναμος ελληνικός όρος από την ΤΕ48/ΟΕ1 στο Πρότυπο ΕΛΟΤ 996-1:** (**Μπλε χαρακτήρες**: μονολεκτική απόδοση. **Κόκκινοι χαρακτήρες**: τριλεκτική απόδοση)	**Τύπος σύμπλεξης** **Ο**: Ουσιαστικό **Ε**: Επίθετο **ο**: Ονομαστική **γ**: Γενική **π**: προσδιορίζον συνθετικό **Π**: Προσδιοριζόμενο συνθετικό
01.01.05 **information processing**	συστηματική εκτέλεση πράξεων πάνω σε πληροφορίες που περιλαμβάνει επεξεργασία δεδομένων και μπορεί να περιλαμβάνει λειτουργίες όπως επικοινωνία δεδομένων και αυτοματισμό γραφείου	**D** done on **d** or **d's**, **D** acting upon **d** or **d's**, **D** performed on **d** or **d's**	D performed upon d's Η επεξεργασία **επιτελείται επί** πληροφορίας	επεξεργασία πληροφορίας, **επεξεργασία πληροφοριών,** πληροφοριακή επεξεργασία, πληροφοριοεπεξεργασία, …	Γενική αντικειμενική	**επεξεργασία πληροφορίας, επεξεργασία πληροφοριών**	Οο-Ογ (Ππ)
01.01.17 **computer generation**	κατηγορία σε ιστορική ταξινόμηση των υπολογιστών βασιζόμενη κυρίως στην τεχνολογία που χρησιμοποιείται για την κατασκευή τους	**D** made of **d** or **d's** **D** consisting of **d** or **d's** **D** containing **d's**	**D** consisting of **d's** Η γενεά **αποτελείται από** υπολογιστές.	γενιά υπολογιστή, γενιά υπολογιστών, γενεά υπολογιστή, **γενεά υπολογιστών**, υπολογιστική γενιά, υπολογιστική γενεά, υπολογιστογενιά, …	Γενική της ύλης ή του περιεχομένου	**γενεά υπολογιστών**	Οο-Ογ (Ππ)
01.01.18 **computer science**	κλάδος της επιστήμης και της τεχνολογίας που ασχολείται με την επεξεργασία πληροφοριών μέσω υπολογιστών	**D** concerning **d** or **d's** **D** referring to **d** or **d's**	D concerning d Η επιστήμη **αφορά** υπολογιστές	επιστήμη υπολογιστή, **επιστήμη των υπολογιστών, πληροφορική,** υπολογιστική επιστήμη, υπολογιστοεπιστήμη, …	Γενική της ιδιότητας	**επιστήμη των υπολογιστών** Βάσει του μονολεκτικού γαλλικού ισοδύναμου όρου **informatique** επελέγη ως συνώνυμος όρος και το μονόλεκτο **πληροφορική**.	Οο-Ογ (Ππ)
01.01.19 **computer center**	εγκατάσταση που περιλαμβάνει προσωπικό, υλισμικό και λογισμικό οργανωμένα για να παρέχουν υπηρεσίες επεξεργασίας πληροφοριών	**D** made of **d** or **d's** **D** consisting of **d** or **d's** **D** containing **d's**	**D** containing **d's** Το κέντρο **περιλαμβάνει** υπολογιστή / υπολογιστές	**κέντρο υπολογιστή,** κέντρο υπολογιστών, **υπολογιστικό κέντρο,** υπολογιστόκεντρο, …	Γενική της ύλης ή του περιεχομένου	**κέντρο υπολογιστή, υπολογιστικό κέντρο** Από το συνώνυμο τρίλεκτο **data processing center** προέκυψε και το ελληνικό συνώνυμο **κέντρο επεξεργασίας δεδομένων**	Οο-Ογ (Ππ) Εο-Οο (πΠ)

Πίνακας 3 – Σύνοψη του Πίνακα 2 – Ονοματοδότηση στην ελληνική των εννοιών του ISO/IEC 2382-1:1993 (ΕΛΟΤ 996-1) των οποίων η αγγλική κατασήμανση είναι δίλεκτο του τύπου Noun – Noun (ουσιαστικό-ουσιαστικό)

Αγγλικό δίλεκτο του τύπου n-n στο Διεθνές Πρότυπο ISO 2382-1:1993 (dD)	**Συγκεκριμένη υπόσταση της σχέσης προσδιορισμού που προκύπτει από τον ορισμό**	**Υποψήφιος όρος με Γενική, σύμφωνα με τον Αναλογικό Κανόνα** (Δηλαδή βάσει του ορισμού και με αναλογία των δύο συνθετικών D ⇔ Π, d ⇔ π)	**Είδος (κατηγορία) Γενικής** (Σκιασμένες γραμμές: περιλαμβάνουν επιθε-τοποιημένη Γενική. **Μπλε χαρακτήρες**: μονολεκτική απόδοση. **Κόκκινοι χαρακτήρες**: τριλεκτική απόδοση)	**Ισοδύναμος ελληνικός όρος που υιοθέτησε η ΤΕ48/ΟΕ1 στο Πρότυπο ΕΛΟΤ 996-1:** (Προτιμώμενος όρος ή δεκτό συνώνυμο)
information processing	Η επεξεργασία **επιτελείται επί** πληροφορίας	**επεξεργασία πληροφορίας, επεξεργασία πληροφοριών**	Γενική αντικειμενική	***επεξεργασία πληροφορίας, επεξεργασία πληροφοριών***
computer generation	Η γενεά **αποτελείται από** υπολογιστές.	**γενεά υπολογιστών**	Γενική της ύλης ή του περιεχομένου	***γενεά υπολογιστών***
computer science	Η επιστήμη **αφορά** υπολογιστές	**επιστήμη των υπολογιστών**	Γενική της ιδιότητας	***επιστήμη των υπολογιστών***
computer center	Το κέντρο **περιλαμβάνει** υπολογιστή / υπολογιστές	**κέντρο υπολογιστή, κέντρο υπολογιστών**	Γενική της ύλης ή του περιεχομένου	***κέντρο υπολογιστή, υπολογιστικό κέντρο***
computer system	Το σύστημα **αποτελείται από** υπολογιστές	**σύστημα υπολογιστή**	Γενική της ύλης ή του περιεχομένου	***σύστημα υπολογιστή***
computing system	Το σύστημα **επιτελεί** υπολογισμό	**σύστημα υπολογισμού**	Γενική κτητική (του σκοπού)	***πληροφορικό σύστημα***
information system	Το σύστημα **αποτελείται από** πληροφορίες	**σύστημα πληροφοριών**	Γενική της ύλης ή του περιεχομένου	***σύστημα πληροφοριών, πληροφοριακό σύστημα***
computer resource	Ο πόρος **περιέχεται στο** σύστημα επεξεργασίας δεδομένων	**πόρος υπολογιστή, πόρος υπολογιστών**	Γενική διαιρετική (Γενική του διη-ρημένου Όλου)	***πόρος υπολογιστή***
block diagram	Το διάγραμμα **αποτελείται** από σχήματα	**διάγραμμα σχημάτων**	Γενική της ύλης ή του περιεχομένου	***σχηματικό διάγραμμα***
data communication	Η επικοινωνία **επιτελείται επί** δεδομένων	**επικοινωνία δεδομένων**	Γενική αντικειμενική	***επικοινωνία δεδομένων***

time sharing	Ο μερισμός **επιτελείται επί** χρόνου	**καταμερισμός χρόνου**	Γενική αντικειμενική	***καταμερισμός χρόνου, χρονομερισμός***
computer network	Το δίκτυο **αποτελείται από** υπολογιστές.	**δίκτυο υπολογιστών**	Γενική της ύλης ή του περιεχομένου	***δίκτυο υπολογιστών***
data medium	Το μέσο **προορίζεται/ χρησιμοποιείται για** δεδομένα / αποθήκευση δεδομένων	**μέσο δεδομένων**	Γενική κτητική (του σκοπού)	***μέσο δεδομένων***
processing unit	Η μονάδα **προορίζεται/ χρησιμοποιείται για** επεξεργασία	**μονάδα επεξεργασίας**	Γενική κτητική (του σκοπού)	***μονάδα επεξεργασίας***
user terminal	Το τερματικό **αφορά** χρήστη	**τερματικό χρήστη**	Γενική της ιδιότητας	***τερματικό χρήστη***
computer architecture	Η αρχιτεκτονική **αφορά** υπολογιστή	**αρχιτεκτονική υπολογιστή**	Γενική της ιδιότητας	***αρχιτεκτονική υπολογιστή***
laptop computer	Ο υπολογιστής **τοποθετείται πάνω** στα γόνατα	**υπολογιστής γονάτων**	Γενική κτητική (του τόπου)	***επιγονάτιος υπολογιστής***
application software	Το λογισμικό **αφορά** εφαρμογή	**λογισμικό εφαρμογής**	Γενική της ιδιότητας	***λογισμικό εφαρμογής***
application program	Το πρόγραμμα **αφορά** εφαρμογή	**πρόγραμμα εφαρμογής**	Γενική της ιδιότητας	***πρόγραμμα εφαρμογής***
system software	Το λογισμικό **περιέχεται στο** σύστημα	**λογισμικό συστήματος**	Γενική διαιρετική (Γενική του διηρημένου Όλου)	***λογισμικό συστήματος, συστημικό λογισμικό***
support software	Το λογισμικό **προορίζεται/ χρησιμοποιείται για** υποστήριξη	**λογισμικό υποστήριξης**	Γενική κτητική (του σκοπού)	***λογισμικό υποστήριξης***
support program	Το πρόγραμμα **προορίζεται/ χρησιμοποιείται για** υποστήριξη	**πρόγραμμα υποστήριξης**	Γενική κτητική (του σκοπού)	***πρόγραμμα υποστήριξης***
system documentation	Η τεκμηρίωση **αφορά** σύστημα	**τεκμηρίωση συστήματος**	Γενική της ιδιότητας	***τεκμηρίωση συστήματος***
software package	Το πακέτο **περιέχει** λογισμικό	**πακέτο λογισμικού**	Γενική της ύλης ή του περιεχομένου	***πακέτο λογισμικού***
software engineering	Η μηχανική **αφορά** λογισμικό	**μηχανική λογισμικού**	Γενική της ιδιότητας	***μηχανική λογισμικού, λογισμική μηχανική***
computer program	Το πρόγραμμα **αφορά** υπολογιστή	**πρόγραμμα υπολογιστή**	Γενική της ιδιότητας	***πρόγραμμα υπολογιστή***
flow diagram	Το διάγραμμα **αφορά** ροή (διεργασίας ή προγράμματος)	**διάγραμμα ροής**	Γενική της ιδιότητας	***διάγραμμα ροής***
programming language	Η γλώσσα **προορίζεται/ χρησιμοποιείται για** προγραμματισμό	**γλώσσα προγραμματισμού**	Γενική κτητική (του σκοπού)	***γλώσσα προγραμματισμού***

information retrieval	Η λήψη **επιτελείται επί** πληροφορίας	**άντληση πληροφοριών, ανάκτηση πληροφοριών**	Γενική αντικειμενική	***άντληση πληροφοριών, ανάκτηση πληροφοριών***
computer graphics	Τα γραφικά **αφορούν** υπολογιστή	**γραφικά υπολογιστή**, **γραφικά υπολογιστών**	Γενική της ιδιότητας	***γραφικά υπολογιστή***
office automation	Ο αυτοματισμός **επιτελείται επί** (δραστηριοτήτων) γραφείου	**αυτοματισμός γραφείου**	Γενική αντικειμενική	***αυτοματισμός γραφείου***
text processing, **word processing**	Η επεξεργασία **επιτελείται επί** κειμένου	**επεξεργασία κειμένου**	Γενική αντικειμενική	***επεξεργασία κειμένου***
desktop publishing	Η έκδοση **επιτελείται πάνω** στο τραπέζι (γραφείο)	**έκδοση τραπεζιού**	Γενική κτητική (του τόπου)	***επιτραπέζια έκδοση***
knowledge base	Η βάση **αποτελείται από** γνώσεις	**βάση γνώσεων**	Γενική της ύλης ή του περιεχομένου	***βάση γνώσεων***
image processing, **picture processing**	Η επεξεργασία **επιτελείται επί** εικόνων	**επεξεργασία εικόνων**	Γενική αντικειμενική	***επεξεργασία εικόνων***
spreadsheet program	Το πρόγραμμα **αφορά** λογιστικό φύλλο	**πρόγραμμα λογιστικού φύλλου**	Γενική της ιδιότητας	***πρόγραμμα λογιστικού φύλλου***
data protection	Η προστασία **επιτελείται επί** δεδομένων	**προστασία δεδομένων**	Γενική αντικειμενική	***προστασία δεδομένων***
computer crime	Το έγκλημα **αφορά** ηλεκτρονικό υπολογιστή	**έγκλημα (ηλεκτρονικού) υπολογιστή**	Γενική της ιδιότητας	***ηλεκτρονικό έγκλημα***
software piracy	Η πειρατεία **αφορά** λογισμικό	**πειρατεία λογισμικού**	Γενική της ιδιότητας	***πειρατεία λογισμικού***
information management	Η διαχείριση **επιτελείται επί** πληροφοριών	**διαχείριση πληροφοριών**	Γενική αντικειμενική	***διαχείριση πληροφοριών***
data management	Η διαχείριση **επιτελείται επί** δεδομένων	**διαχείριση δεδομένων**	Γενική αντικειμενική	***διαχείριση δεδομένων***
access method	Η μέθοδος **αφορά** πρόσβαση / προσπέλαση	**μέθοδος πρόσβασης, μέθοδος προσπέλασης**	Γενική της ιδιότητας	***μέθοδος πρόσβασης, μέθοδος προσπέλασης***
data bank	Η τράπεζα **αποτελείται από** δεδομένα	**τράπεζα δεδομένων**	Γενική της ύλης ή του περιεχομένου	***τράπεζα δεδομένων***

4 Σχόλια και συμπεράσματα

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τη μελέτη του γενικού Πίνακα 1, του αναλυτικού Πίνακα 2, καθώς και του συνοπτικού Πίνακα 3, συνοψίζονται στα εξής :

4.1 Εξετάστηκαν **40 αγγλικά δίλεκτα** του τύπου Noun – Noun (dD) του Διεθνούς Προτύπου ISO/IEC 2382-1:1993 [2]. Σε τρεις περιπτώσεις, που στην ίδια κωδικοαρίθμηση εμφανίζεται διαφορετικό αγγλικό δίλεκτο, η απόδοση στα ελληνικά έγινε, αντίστοιχα, με διαφορετικό ελληνικό δίλεκτο :

01.01.22	***computer system***	***σύστημα υπολογιστή***
	computing system	***πληροφορικό σύστημα***
01.04.01	***application software***	***λογισμικό εφαρμογής***
	application program	***πρόγραμμα εφαρμογής***
01.04.03	***support software***	***λογισμικό υποστήριξης***
	support program	***πρόγραμμα υποστήριξης***

Τα τρία αυτά δίλεκτα που προέκυψαν, αντιμετωπίζονται στο εξής, σαν διαφορετικές περιπτώσεις.

4.2 Η διερεύνηση-καταμέτρηση των ειδών της Γενικής που έχουν χρησιμοποιηθεί στον Πίνακα 3.2, οδήγησε στα ακόλουθα συμπεράσματα:

Το μεγαλύτερο μέρος των Γενικών κατανέμεται στη ***Γενική της ιδιότητας*** *(14 εμφανίσεις).* Μετά τη Γενική της ιδιότητας, δεύτερη έρχεται η ***Γενική αντικειμενική*** *(10 εμφανίσεις)* και ακολουθούν η ***Γενική της ύλης/περιεχομένου*** *(9 εμφανίσεις)*, η ***Γενική κτητική*** *(8 εμφανίσεις,* εκ των οποίων οι 6 ανήκουν στην υποκατηγορία του σκοπού και οι 2 στην υποκατηγορία του τόπου*)* και τέλος η ***Γενική διαιρετική*** *(2 εμφανίσεις).*

Πιο συγκεκριμένα, από τις 43 περιπτώσεις του Πίνακα 3.2, παρατηρήθηκαν 14 περιπτώσεις με **Γενική της ιδιότητας** στην οποία παρατηρούμε 2 επιθετοποίησεις και 1 περίπτωση τριλεκτικής απόδοσης.

Παρατηρήθηκαν 10 περιπτώσεις με **Γενική αντικειμενική**, σε καμία από τι οποίες δεν εμφανίζεται επιθετοποίηση, ενώ για τη συγκεκριμένη γενική έχουμε μία περίπτωση μονολεκτικής απόδοσης.

Για τη **Γενική της ύλης ή του περιεχομένου** έχουμε 9 περιπτώσεις, με 3 επιθετοποίησεις.

Εμφανίζονται 8 περιπτώσεις με **Γενική κτητική**, εκ των οποίων οι 6 ανήκουν στην υποκατηγορία του σκοπού, ενώ οι 2 στην υποκατηγορία του τόπου. Από τις 8 αυτές περιπτώσεις, στις τρεις έχει γίνει επιθετοποίηση. Οι 2 από αυτές είναι στην υποκατηγορία του τόπου και η μια σε αυτή του σκοπού. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι στις περιπτώσεις που έχουμε Γενική κτητική του τόπου, υπάρχει μια τάση

επιθετοποίησης.

Τέλος, για τη **Γενική διαιρετική (του διηρημένου Όλου),** έχουμε εμφάνιση 2 περιπτώσεων με μία επιθετοποίηση.

Οι παρατηρήσεις αυτές παρουσιάζονται συγκεντρωτικά, στον ακόλουθο πίνακα:

Είδος Γενικής	**Υποκατη-γορία Γενικής**	**Εμφανί-σεις**		**Επιθετο-ποιήσεις**		**Μονο-λεκτική Απόδοση**	**Τριλεκτική απόδοση**
Γενική της ιδιότητας			**14**		**2**		**1**
Γενική αντικειμενική			**10**			**1**	
Γενική της ύλης ή του περιεχομένου			**9**		**3**		
Γενική κτητική	*του σκοπού*	*6*	**8**	*1*	**3**		
	του τόπου	*2*		*2*			
Γενική διαιρετική (του διηρημένου Όλου)			**2**		**1**		

4.3 Με εξαίρεση την περίπτωση της γραμμής 12 του Πίνακα 1, σε όλες τις περιπτώσεις ο ισοδύναμος ελληνικός όρος **μπορεί** να είναι **δίλεκτο με Γενική** δηλαδή **Ππ**, όπου το ουσιαστικό σε Ονομαστική (**Π**) αντιστοιχεί στο αγγλικό προσδιοριζόμενο ουσιαστικό (**D**) ενώ το ουσιαστικό σε Γενική (**π**) αντιστοιχεί στο αγγλικό προσδιοριστικό ουσιαστικό (**d**). Όπως φαίνεται στη σχετική στήλη του Πίνακα 2 **ο πρώτος και ο δεύτερος στη σειρά υποψήφιοι ελληνικοί όροι,** βάσει της μορφολογίας του όρου **dD** και της αναλογίας των δύο συνθετικών του, **είναι με Γενική,** ενικού και πληθυντικού αντίστοιχα.

4.4 Στην πλειονότητα των περιπτώσεων, η ***Γενική της ιδιότητας*** δεν αντικαταστάθηκε με παράγωγο επίθετο (π.χ. σε **-κός**) σε Ονομαστική **προτασσόμενο του προσδιοριζόμενου συνθετικού**, εκτός δύο εξαιρέσεων. Η Γενική αυτή αντιστοιχεί στη *συσχετική σχέση* «*που αφορά*» ή «*που αναφέρεται*». Ας δούμε τι αντιλαμβανόμαστε αν σκεφτούμε τους ακόλουθους όρους, που ανήκουν σ' αυτήν την κατηγορία, με τους δύο τρόπους:

επιστήμη των υπολογιστών	–	*υπολογιστική επιστήμη*
τερματικό χρήστη	–	*χρηστικό τερματικό*
αρχιτεκτονική υπολογιστή	–	*υπολογιστική αρχιτεκτονική*
λογισμικό εφαρμογής	–	*εφαρμογικό λογισμικό*
πρόγραμμα εφαρμογής	–	*εφαρμογικό πρόγραμμα*
τεκμηρίωση συστήματος	–	*συστημική τεκμηρίωση*
μηχανική λογισμικού	–	***λογισμική μηχανική***

πρόγραμμα υπολογιστή	–	*υπολογιστικό πρόγραμμα*
διάγραμμα ροής	–	*ροϊκό διάγραμμα*
γραφικά υπολογιστή	–	*υπολογιστικά γραφικά*
πρόγραμμα λογιστικού φύλλου	–	*λογιστικό πρόγραμμα*
έγκλημα (ηλεκτρονικού) υπολογιστή	–	***ηλεκτρονικό έγκλημα***
πειρατεία λογισμικού	–	*λογισμική πειρατεία*
μέθοδος πρόσβασης/προσπέλασης	–	*προσβασική/προσπελαστική μέθοδος*

Είναι φανερό ότι οι όροι της αριστερής στήλης είναι *σαφέστεροι* και *καταλληλότεροι* από εκείνους της δεξιάς. Από τις δύο περιπτώσεις επιθετοποίησης, η ***λογισμική μηχανική*** χρησιμοποιείται ως δεκτό συνώνυμο της ***μηχανικής λογισμικού***, ενώ στην περίπτωση του ***ηλεκτρονικού εγκλήματος*** έχουμε «*συνεκδοχική επέκταση*» από τον αγγλικό όρο *computer crime* (dD), όπου d ≡ computer= electronic computer = electronic = (ελληνικά) ηλεκτρονικό. Τέλος με κόκκινους χαρακτήρες και υπογραμμισμένη φαίνεται η τριλεκτική απόδοση, όπου το αγγλικό δίλεκτο αποδίδεται με ελληνικό τρίλεκτο, δεδομένου ότι το πρώτο συνθετικό του αγγλικού διλέκτου (spreadsheet) είχε ήδη αποδοθεί με ελληνικό δίλεκτο.
Το παραπάνω συμπέρασμα για την **Γενική της ιδιότητας** έρχεται σε αντίθεση με το συμπέρασμα που προέκυψε από την εργασία [1] και τη μελέτη των όρων του θεματικού πεδίου της ⟨Ορολογίας⟩. Αυτό σημαίνει ότι δεν μπορεί να προκύψει σαφής κανόνας σχετικά με την επιθετοποίηση της **Γενικής της ιδιότητας**.

4.5 Κατά κανόνα, η ***Γενική αντικειμενική*** δεν αντικαθιστάται με παράγωγο επίθετο (π.χ. σε **-κός**). Η Γενική αυτή αντιστοιχεί στη *συσχετική σχέση* «Ενεργών/Ενέργεια – Υφιστάμενος την ενέργεια». Ας δούμε τι αντιλαμβανόμαστε αν σκεφτούμε τους ακόλουθους όρους, που ανήκουν σ' αυτήν την κατηγορία, με τους δύο τρόπους:

επεξεργασία πληροφορίας	–	*πληροφοριακή επεξεργασία*
επεξεργασία κειμένου	–	*κειμενική επεξεργασία*
επεξεργασία εικόνων	–	*εικονική επεξεργασία*
επικοινωνία δεδομένων	–	*δεδομενική επικοινωνία*
προστασία δεδομένων	–	*δεδομενική προστασία*
διαχείριση δεδομένων	–	*δεδομενική διαχείριση*
διαχείριση πληροφοριών	–	*πληροφοριακή διαχείριση*
άντληση/ανάκτηση πληροφοριών	–	*πληροφοριακή άντληση/ανάκτηση*
καταμερισμός χρόνου	–	*χρονικός καταμερισμός,* ***χρονομερισμός***
αυτοματισμός γραφείου	–	*γραφειακός αυτοματισμός*

Είναι φανερό ότι οι όροι της **αριστερής στήλης** κατασημαίνουν ορθότερα τις αντίστοιχες έννοιες έναντι εκείνων της δεξιάς, με εξαίρεση την περίπτωση του ***καταμερισμού χρόνου*** που μετά την μονολέκτηση, μπορεί να χρησιμοποιηθεί

ισοδύναμα, το δεκτό συνώνυμο, ***χρονομερισμός***. Κατά κανόνα στον ελληνικό **μονολεκτικό σύμπλοκο όρο** το πρώτο από τα δύο άμεσα συνθετικά είναι το προσδιοριστικό συνθετικό (π) και το δεύτερο είναι το προσδιοριζόμενο συνθετικό (Π). Δηλαδή υπάρχει αναλογία με τα αγγλικά δίλεκτα dD που εξετάζουμε.

Το συμπέρασμα αυτό για την **Γενική αντικειμενική** είναι σε συμφωνία με το συμπέρασμα που προέκυψε από την εργασία [1] και τη μελέτη των όρων του θεματικού πεδίου της ⟨Οροlογίας⟩.

4.6 Σχετικά με τη ***Γενική της ύλης ή του περιεχομένου***, υπάρχουν περιπτώσεις που αντικαθιστάται με παράγωγο επίθετο (π.χ. σε **-κός**). Η Γενική αυτή αντιστοιχεί τόσο στη *συσχετική σχέση* «π.χ. από τι *υλικό* αποτελείται ένα σώμα» όσο και στη *μεριστική σχέση* «από ποια *Μέρη* αποτελείται μια *οντότητα-Όλον* ή ποια *Μέλη* περιέχει/περιλαμβάνει». Ας δούμε τι αντιλαμβανόμαστε αν σκεφτούμε τους ακόλουθους όρους, που ανήκουν σ' αυτήν την κατηγορία, με τους δύο τρόπους:

γενεά υπολογιστών	-	*υπολογιστική γενεά*
κέντρο υπολογιστή	-	***υπολογιστικό κέντρο***
σύστημα υπολογιστή	-	*υπολογιστικό σύστημα*
σύστημα πληροφοριών	-	***πληροφοριακό σύστημα***
διάγραμμα σχήματος	-	***σχηματικό διάγραμμα***
δίκτυο υπολογιστών	-	*υπολογιστικό δίκτυο*
πακέτο λογισμικού	-	*λογισμικό πακέτο*
βάση γνώσεων	-	*γνωσιακή βάση*
τράπεζα δεδομένων	-	*δεδομενική τράπεζα*

Με εξαίρεση τον όρο *σχηματικό διάγραμμα,* είναι φανερό ότι οι όροι της **αριστερής στήλης** κατασημαίνουν ορθότερα τις αντίστοιχες έννοιες έναντι εκείνων της δεξιάς. Στην περίπτωση των όρων *υπολογιστικό κέντρο* και *πληροφοριακό σύστημα* χρησιμοποιούνται ισοδύναμα, τόσο οι όροι με Γενική, όσο και αυτοί με προτασσόμενο παράγωγο επίθετο σε Ονομαστική. Οι πλαγιότυποι και εντονότυποι όροι και των δύο στηλών είναι αποδεκτοί και χρησιμοποιούνται, ενώ οι πλαγιότυποι και μη εντονότυποι είναι σωστά σχηματισμένοι όροι που όμως δεν χρησιμοποιούνται.

Το συμπέρασμα αυτό για την **Γενική *της ύλης ή του περιεχομένου*** είναι σε συμφωνία με το συμπέρασμα που προέκυψε από την εργασία [1] και τη μελέτη των όρων του θεματικού πεδίου της ⟨Οροlογίας⟩.

4.7 Προκειμένου για τη ***Γενική κτητική*** (με τις πολλές υποκατηγορίες της) υπάρχουν περιπτώσεις όπου μπορεί να γίνει επιθετοποίηση και το δίλεκτο να γίνει ομοιόπτωτο (επίθετο – ουσιαστικό). Ας δούμε τους ακόλουθους όρους, που ανήκουν σ' αυτήν την

κατηγορία.

σύστημα πληροφοριών	-	***πληροφοριακό σύστημα***
μέσο δεδομένων	-	*δεδομενικό μέσο*
μονάδα επεξεργασίας	-	*επεξεργασιακή μονάδα*
λογισμικό υποστήριξης	-	*υποστηριξιακό λογισμικό*
πρόγραμμα υποστήριξης	-	*υποστηριξιακό πρόγραμμα*
γλώσσα προγραμματισμού	-	*προγραμματιστική γλώσσα*
υπολογιστής γονάτου	-	***επιγονάτιος υπολογιστής***
έκδοση τραπεζιού	-	***επιτραπέζια έκδοση***

Όλοι οι εντονότυποι όροι είναι αποδεκτοί και χρησιμοποιούνται· οι μη εντονότυποι είναι σωστά σχηματισμένοι όροι που όμως δεν χρησιμοποιούνται. Είναι φανερό ότι η μονολέκτηση είναι ακόμη πιο δύσκολη στους παραπάνω όρους.

Το συμπέρασμα αυτό για την **Γενική κτητικής** είναι σε συμφωνία με το συμπέρασμα που προέκυψε από την εργασία [1] και τη μελέτη των όρων του θεματικού πεδίου της ⟨Ορολογίας⟩.

4.8 Σχετικά με τη ***Γενική διαιρετική*** (ή ***Γενική του διηρημένου Όλου***), υπάρχουν και εδώ περιπτώσεις που μπορεί να γίνει επιθετοποίηση.

πόρος υπολογιστή	-	*υπολογιστικός πόρος*
λογισμικό συστήματος	-	***συστημικό λογισμικό***

Οι εντονότυποι όροι και των δύο στηλών είναι αποδεκτοί και χρησιμοποιούνται, ενώ οι μη εντονότυποι είναι σωστά σχηματισμένοι όροι που όμως δεν χρησιμοποιούνται.

Η *Γενική διαιρετική* αντιστοιχεί στη *μεριστική σχέση* και στην οποία Π είναι το Μέρος και π είναι το Όλον.

4.9 Από την εξέταση της $3^{ης}$ και της $5^{ης}$ στήλης του Πίνακα 3 επιβεβαιώνεται η χρησιμότητα και η ευρεία χρήση του Αναλογικού Κανόνα της ονοματοδοσίας, αφού στις 38 από τις 43 περιπτώσεις ονοματοδοσίας ο όρος που επελέγη τελικά από την Ομάδα ΤΕ48/ΟΕ1 ήταν αυτός τον οποίο υπέδειξε ο Αναλογικός Κανόνας.

5 Παραπομπές

[1] Βαλεοντής Κ., *Ελληνικά ορολογικά δίλεκτα ως ισοδύναμα αγγλικών διλέκτων του τύπου Noun – Noun: εννοιολογική ανάλυση, ορολογική ανάλυση και συνθήκες μονολέκτησής τους*, Πρακτικά $7^{ου}$ Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ), Αθήνα 2009

[2] ISO/IEC 2382-1:1993, Information Technology-Vocabulary-Part 1: Fundamental terms

[3] ΕΛΟΤ 996-1 Τεχνολογία Πληροφοριών – Λεξιλόγιο – Μέρος 1: Θεμελιώδεις όροι

[4] Βάση όρων τεχνολογίας πληροφοριών INFORTERM: *Περιέχει 7.000 τρίγλωσσα λήμματα, προϊόν εργασίας της Ομάδας ΕΛΟΤ/ΤΕ48/ΟΕ1 (Ορολογία Πληροφορικής), και προσφέρεται στο Ίντερνετ από το Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών και την ΕΛΕΤΟ στον ιστότοπο:* ***http://inforterm.cs.aueb.gr/***

[5] Βαλεοντής Κ., Ζερίτη Αι., Νικολάκη Ά., *Το προσδιοριστικό συνθετικό του ελληνικού σύμπλοκου όρου και η χρήση της Γενικής, Πρακτικά 2ου Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ), Αθήνα 1999*

[6] Βαλεοντής Κ., *Ο αναλογικός κανόνας στην υπηρεσία της σύγχρονης ελληνικής ορολογίας,* Πρακτικά 1ου Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ), Αθήνα 1997.

[7] Valeontis K., *The "Analogue Rule" a useful terminological tool in interlingual transfer of knowledge*, 2nd Terminology Summit, Barcelona, 2004 (English full version: **http://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/AnalogueRuleOfNaming-Ed2_EN_EAFT.pdf**, English poster paper: **http://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/AnalogueRuleOfNaming-Ed2_EN_EAFT_poster.pdf**

Βαλεοντής Κ., *Ο «Αναλογικός Κανόνας» χρήσιμο ορολογικό εργαλείο στη διαγλωσσική μεταφορά γνώσης*, 2η Σύνοδος Κορυφής για την Ορολογία, Βαρκελώνη, 2004
(**http://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/AnalogueRuleOfNaming-Ed2_GR_EAFT.pdf**

[8] ISO 1087-1:2000, *Terminology work – Vocabulary – Part 1: Theory and application*

[9] ΕΛΟΤ 561-1:2006, *Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 1: Θεωρία και εφαρμογή*

[10] Βαλεοντής Κ., *Σημειώσεις Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών ΤΕΧΝΟΓΛΩΣΣΙΑ V*, Ακαδ. Έτος 2008-2009.

[11] International Standard ISO 704:2000, *Terminology work - Principles and methods*

[12] ΕΛΟΤ 402:2010, *Ορολογική εργασία – Αρχές και μέθοδοι*

[13] Περιοδικό Ορόγραμμα, φύλλο Αρ.102, Μάιος-Ιούνιος 2010, Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (**http://www.eleto.gr/download/Orogramma/Or102_V05.pdf**)

[14] Περιοδικό Ορόγραμμα, φύλλο Αρ.103, Ιούλιος-Αύγουστος 2010, Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (**http://www.eleto.gr/download/Orogramma/Or103_V04.pdf**)

[15] Βαλεοντής Κ., Ζερίτη Κ., Νικολάκη Ά., *Ο ελληνικός σύμπλοκος όρος και η χρήση της γενικής ως προσδιοριστικού συνθετικού*, Διεθνές Βραβείο Terminology ARD Award (Τιμητική Διάκριση)
(**http://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/TheGreekComplexTerm_Valeontis_Zeriti_Nikolaki_GR.pdf**

Ευάγγελος Τοπάλης

Ηλεκτρολόγος Μηχανικός & Μηχανικός Υπολογιστών και Πληροφορικής ΕΜΠ
Απόφοιτος ΠΜΣ «Τεχνογλωσσία»

Μεσσήνης 9, 12241 ΑΙΓΑΛΕΩ
ηλ.ταχ.: **vagelis.topalis@epsci.gr**

Κώστας Βαλεοντής

Φυσικός-Ηλεκτρονικός
Υπεύθυνος Ομάδων Ορολογίας Διδάσκων στο ΠΜΣ «Τεχνογλωσσία»

Καραμανλάκη 18, 11253 ΑΘΗΝΑ
ηλ.ταχ.: **valeonti@otenet.gr**

6 Μία έννοια – Ένας όρος – Πόσες λέξεις; Η νιλεκτικότητα των όρων

Κώστας Βαλεοντής

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο **όρος** ή το **όνομα** είναι *λεκτική κατασήμανση* μιας **έννοιας**, *γενικής* ή *ατομικής*, αντίστοιχα. Στην παρούσα εργασία με τον όρο **όρος** καλύπτονται τόσο οι γενικές όσο και οι ατομικές έννοιες ενός θεματικού πεδίου· δηλαδή λέγοντας **όρος** εννοούμε «όρος ή όνομα». Ένας όρος, με κριτήριο τον αριθμό των λέξεών του, μπορεί να είναι **μονολεκτικός** ή **πολυλεκτικός**. Εδώ θα μας απασχολήσει η **νιλεκτικότητα** των όρων, το πλήθος **N** των λέξεων που περιέχεται σε κάθε όρο και η μελέτη της κατανομής των όρων συναρτήσει της *νιλεκτικότητάς* τους, τόσο από ενδογλωσσική όσο και από διαγλωσσική σκοπιά.

Το θεματικό πεδίο που εξετάζουμε είναι οι ⟨τηλεπικοινωνίες⟩ και η μελέτη γίνεται πάνω σε ένα σώμα 3.198 τρίγλωσσων λημμάτων της Βάσης **TELETERM** (**www.moto-teleterm.gr**) που περιλαμβάνουν **διεθνώς τυποποιημένους ισοδύναμους όρους** στις γλώσσες: ελληνικά (**GR**), αγγλικά (**EN**) και γαλλικά (**FR**). (IEC 50(700) – ΕΛΟΤ 1300). *Κάθε λήμμα αντιστοιχεί σε μία και μόνο έννοια*.

Υπολογίζονται αριθμητικές και ποσοστιαίες κατανομές των όρων ως προς την νιλεκτικότητά τους και δίνονται τα αντίστοιχα διαγράμματα (πόσα *μονόλεκτα*, *δίλεκτα*, *τρίλεκτα* κτλ.). Καταμετρούνται και παριστάνονται γραφικά τα *ισόλεκτα* (ισολεκτικοί ισοδύναμοι όροι) τόσο των τριών γλωσσών (*τριγλωσσικά ισόλεκτα* GR-EN-FR) όσο και των γλωσσών ανά δύο (*διγλωσσικά ισόλεκτα* GR-EN, GR-FR, EN-FR).

Με δεδομένο ότι στις ⟨τηλεπικοινωνίες⟩ η πρωτογενής οροδοσία γίνεται κυρίως στην αγγλική και, στη συνέχεια, δημιουργούνται δευτερογενώς οι ισοδύναμοι όροι των άλλων γλωσσών, εξετάζουμε το αριθμητικό και ποσοστιαίο *φάσμα νιλεκτικότητας* των αποδόσεων των αγγλικών μονολέκτων, διλέκτων και τριλέκτων στις άλλες δύο γλώσσες (GR και FR), δηλαδή π.χ. αν έχουμε **100** αγγλικά *μονόλεκτα* πόσα από αυτά αποδίδονται στα ελληνικά ή γαλλικά με *ισοδύναμο μονόλεκτο*, πόσα με *ισοδύναμο δίλεκτο*, πόσα με *ισοδύναμο τρίλεκτο* κτλ. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι επειδή η μελέτη αφορά *ισοδύναμους όρους*, δηλαδή γίνεται πάνω στις ίδιες ακριβώς έννοιες, παρέχει μια αξιόπιστη συγκριτική εικόνα της έκτασης με την οποία περιγράφει η καθεμιά από τις τρεις γλώσσες την ίδια περιοχή γνώσης.

One concept – One term – How many words ? N-lecticity of terms

Kostas Valeontis

ABSTRACT

A **term** and a **name** (or **appellation**) are *verbal designations* of a *general concept* and an *individual concept*, respectively. In this paper by the term **term** we mean "term or name" covering both general and individual concepts. According to the number of words constituting a term, it may be **one-word** (monolectic) or **multi-word** (polylectic). This paper examines **N-lecticity** of terms, that is the number N

of words contained in each term, and studies the distribution of terms with respect to their N-lecticities, both within a single language and between different languages.

The subject field under study is ⟨telecommunications⟩ and the relevant corpus consists of 3.198 trilingual entries in the term base TELETERM (**www.mot-teleterm.gr**) which contain **internationally standardized equivalent terms** in the languages Greek (GR), English (EN) and French (FR) (International series: IEC 50(700), Greek series: ΕΛΟΤ 1300). Each entry corresponds to one and only one concept.

Both absolute and percentage distributions of terms with respect to their N-lecticities are calculated and corresponding diagrams are given (how many monolects, dilects, trilects etc.). All **isolects** (equivalent terms having the same N-lecticities) are counted both among the three languages (trilingual isolects GR-EN-FR) and in language pairs (bilingual isolects GR-EN, GR-FR, EN-FR)

Given that in ⟨telecommunications⟩ primary naming takes place mainly in English and, subsequently, the equivalent terms of the other two languages are created, we examine the absolute and percentage *N-lecticity spectra* of the English monolects, dilects and trilects into the other two languages (GR and FR); e.g. given 100 English monolects how many of them are rendered with a Greek or French equivalent monolect, how many with a Greek or French dilect, etc. It is notable that since this study concerns equivalent terms, i.e. it is carried out on exactly the same concepts, it gives a reliable comparative view of the extension in which the same area of knowledge is described by the three languages.

0 Εισαγωγή

Στην παρούσα εργασία κάνουμε μια συγκριτική μελέτη του μήκους των όρων (σε πλήθος λέξεων) σε ένα σώμα 3.198 τρίγλωσσων λημμάτων της Βάσης Τηλεπικοινωνιακών Όρων TELETERM[1] συνεξετάζοντας τους ισοδύναμους όρους σε τρεις γλώσσες. Τα πλήρη λήμματα της Βάσης είναι τετράγλωσσα (ελληνικά, αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά), αλλά εδώ ασχολούμαστε μόνο με τις τρεις γλώσσες: *ελληνικά, αγγλικά* και *γαλλικά*. Όλοι οι αγγλικοί και γαλλικοί όροι είναι τυποποιημένοι από την Διεθνή Ηλεκτροτεχνική Επιτροπή (IEC) στα Διεθνή Πρότυπα οι κωδικοί των οποίων αναγράφονται στην τελευταία στήλη του πίνακα 1. Η ΜΟΤΟ[2] έχει εκπονήσει τα (ισοδύναμα με τα Διεθνή) Ελληνικά Πρότυπα, τα οποία έχει εκδώσει ο ΕΛΟΤ και οι κωδικοί αριθμοί των οποίων αναγράφονται στην δεύτερη στήλη του Πίνακα 1. Στην τρίτη στήλη του Πίνακα 1 αναγράφονται και οι τίτλοι των Ελληνικών

[1] **www.moto-teleterm.gr**

[2] **ΜΟΤΟ**: Μόνιμη Ομάδα Τηλεπικοινωνιακής Ορολογίας, Ομάδα Εργασίας της Τεχνικής Επιτροπής "Τηλεπικοινωνίες" (ΤΕ-Τ), Συλλογικό Μέλος της ΕΛΕΤΟ. Λειτουργεί με την ευθύνη και υποστήριξη του Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος (ΟΤΕ), στο πλαίσιο επίσημης συνεργασίας με τον Ελληνικό Οργανισμό Τυποποίησης (ΕΛΟΤ).

Προτύπων. Ώστε, η όλη εργασία έγινε επί ενός μεγάλου τμήματος του τομέα των τηλεπικοινωνιών, οι έννοιες του οποίου έχουν κατασημανθεί με όρους που έχουν τυποποιηθεί.

Πίνακας 1 Κατάλογος των Ελληνικών Προτύπων και των ισοδύναμων Διεθνών Προτύπων, οι όροι των οποίων μελετήθηκαν

Α/Α	Κωδικός Ελληνικού Προτύπου	Τίτλος Ελληνικού Προτύπου	Κωδικός Διεθνούς Προτύπου
1	ΕΛΟΤ 1300.01	Τηλεπικοινωνίες – Ορολογία – Τηλεπικοινωνίες, κανάλια και δίκτυα	IEC 50 (701)
2	ΕΛΟΤ 1300.02	Τηλεπικοινωνίες – Ορολογία – Ταλαντώσεις, σήματα και σχετικές διατάξεις	IEC 50 (702)
3	ΕΛΟΤ 1300.04	Τηλεπικοινωνίες – Ορολογία – Μετάδοση	IEC 50 (704)
4	ΕΛΟΤ 1300.12	Τηλεπικοινωνίες – Ορολογία – Κεραίες	IEC 50 (712)
5	ΕΛΟΤ 1300.14	Τηλεπικοινωνίες – Ορολογία – Μεταγωγή και σηματοδοσία στις Τηλεπικοινωνίες	IEC 50 (714)
6	ΕΛΟΤ 1300.15	Τηλεπικοινωνίες – Ορολογία – Τηλεπικοινωνιακά δίκτυα, Τηλεπικοινωνιακή κίνηση και εκμετάλλευση	IEC 50 (715)
7	ΕΛΟΤ 1300.16-1	Τηλεπικοινωνίες – Ορολογία – Ψηφιακά δίκτυα ενοποιημένων υπηρεσιών – Μέρος 1: Γενικές επόψεις	IEC 50 (716-1)
8	ΕΛΟΤ 1300.21	Τηλεπικοινωνίες – Ορολογία – Τηλεγραφία, Τηλεομοιοτυπία & Επικοινωνία Δεδομένων	IEC 50 (721)
9	ΕΛΟΤ 1300.22	Τηλεπικοινωνίες – Ορολογία – Τηλεφωνία	IEC 50 (722)

1 Όροι και ορισμοί εννοιών

Στην παρούσα εργασία χρησιμοποιούνται οι ακόλουθες έννοιες των οποίων δίνονται οι όροι και ορισμοί.

1.1 **όρος**: λεκτική κατασήμανση μιας *γενικής έννοιας* σε είδιο θεματικό πεδίο [3] [4]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ – Στην παρούσα εργασία με τον όρο **όρος** εννούμε «όρος ή όνομα» και καλύπτουμε και τις *ατομικές έννοιες*.

1.2 **όνομα**: λεκτική κατασήμανση μιας *ατομικής έννοιας* [3] [4]

1.3 **οροστοιχείο**: μορφολογικό μέρος ενός *όρου* το οποίο είναι φορέας σημασίας

ΣΗΜΕΙΩΣΗ – Το οροστοιχείο μπορεί να είναι **μόρφημα**, **λέξη** ή **φράση**. [2]

1.4 **μόρφημα**: ελάχιστο αδιαίρετο *οροστοιχείο* [2] [9]

1.5 **λέξη**: *οροστοιχείο* που μπορεί να υπάρξει ως αυθύπαρκτη χωριστή μονάδα σε μια πρόταση [2]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ – Στο γραπτό λόγο η λέξη είναι, συνήθως, μέρος του όρου που βρίσκεται μεταξύ δύο διαδοχικών κενών διαστημάτων.

1.6 **ρίζα**: *μόρφημα* που αποτελεί την ετυμολογική βάση για ολόκληρη οικογένεια λέξεων σε μία γλώσσα ή και σε περισσότερες από μία γλώσσες [2] [10]

1.7 **απλός όρος**: *όρος* που περιλαμβάνει μόνο μία *ρίζα* [3] [4]

1.8 **σύμπλοκος όρος**: *όρος* που περιλαμβάνει δύο ή περισσότερες *ρίζες* [3] [4]

1.9 **μονολεκτικός όρος, μονόλεκτο, 1-λεκτο**: *όρος* που περιλαμβάνει μόνο μία *λέξη*

ΣΗΜΕΙΩΣΗ – Ο μονολεκτικός όρος μπορεί να είναι *απλός όρος* ή *σύμπλοκος όρος*. [11]

1.10 **πολυλεκτικός όρος, πολύλεκτο**: *όρος* που περιλαμβάνει δύο ή περισσότερες *λέξεις*

ΣΗΜΕΙΩΣΗ – Ο πολυλεκτικός όρος είναι *σύμπλοκος όρος*. [11]

1.11 **νιλεκτικός όρος, νίλεκτο, N-λεκτο**: *όρος* που περιλαμβάνει N *λέξεις*

ΣΗΜΕΙΩΣΗ – Ένα *1-λεκτο*, *2-λεκτο*, *3-λεκτο*, … είναι, αντίστοιχα, ένα *μονόλεκτο*, *δίλεκτο*, *τρίλεκτο*, …

1.12 **νιλεκτικότητα, N-λεκτικότητα, μήκος όρου σε λέξεις, λεκτικό μήκος όρου, N**: το πλήθος των *λέξεων* που περιλαμβάνονται σε έναν *όρο*

ΣΗΜΕΙΩΣΗ 1 – Η νιλεκτικότητα ενός μονολέκτου είναι 1, ενός διλέκτου είναι 2 κ.ο.κ.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ 2 – Δύο ή περισσότεροι *όροι* που έχουν την ίδια *νιλεκτικότητα* είναι **ισολεκτικοί όροι** ή **ισόλεκτα**.

1.13 **οροσυνθετικό, συνθετικό**: μέρος *όρου* που από μόνο του αποτελεί *όρο* ή υποδηλώνει χαρακτηριστικό στο πλαίσιο του υποκείμενου συστήματος εννοιών [1] [11]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ 1 – Το οροσυνθετικό μπορεί να αποτελείται από ένα ή περισσότερα οροστοιχεία.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ 2 – Στην παρούσα εργασία χρησιμοποιούμε την κατακόρυφη γραμμή (|) για να χωρίσουμε τα οροσυνθετικά. Αν ο χωρισμός είναι μεταξύ ολόκληρων λέξεων τοτε πριν και μετά την κατακόρυφη γραμμή τοποθετείται κενό διάστημα (**|**).

1.14 **άμεσο συνθετικό**: ένα από τα δύο, συνήθως, *οροσυνθετικά* στα οποία μπορεί να χωριστεί ένας *σύμπλοκος όρος* σε πρώτη φάση ορολογικής ανάλυσης [1] [9] [11]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ – Ανάλογα με τη θέση του ένα άμεσο συνθετικό μπορεί να είναι **1ο** ή **2ο συνθετικό**, ενώ ανάλογα με την σημασία του μπορεί να είναι **προσδιοριζόμενο συνθετικό** ή **προσδιοριστικό συνθετικό** ή **μη χαρακτηρίσιμο συνθετικό** (όπως στα παρατακτικά σύνθετα).

1.15 **προσδιοριζόμενο συνθετικό, Π**: *άμεσο συνθετικό* ενός *σύμπλοκου όρου* που εκφράζει ένα *γένος* της έννοιας που υποδηλώνει ο σύμπλοκος όρος [1] [9] [11]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ – Παράδειγμα προσδιοριζόμενου συνθετικού: **<u>συντελεστής</u> | ηχοαπορρόφησης**

1.16 **προσδιοριστικό συνθετικό, π**: *άμεσο συνθετικό* ενός *σύμπλοκου όρου* που εκφράζει το ***διακριτικό χαρακτηριστικό*** το οποίο μετατρέπει το γένος που υποδηλώνει το προσδιοριζόμενο συνθετικό σε είδος [1] [9] [11]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ – Παραδείγματα προσδιοριστικού συνθετικού:
<u>μέσος</u> | συντελεστής ηχοαπορρόφησης, συντελεστής | <u>ηχοαπορρόφησης</u>.

1.17 **μη χαρακτηρίσιμο συνθετικό**: *άμεσο συνθετικό* ενός *σύμπλοκου όρου* που δεν είναι *προσδιοριζόμενο συνθετικό* ούτε *προσδιοριστικό συνθετικό*

ΣΗΜΕΙΩΣΗ – Παραδείγματα μη χαρακτηρίσιμων συνθετικών: και τα δύο συνθετικά των όρων **<u>πομπο</u>|<u>δέκτης</u>**, **<u>διαμορφωτής</u>-|<u>αποδιαμορφωτής</u>**.

1.18 **ορολογική κατηγορία**: κατηγορία στην οποία ταξινομείται ένας όρος βάσει της ύπαρξης και της σειράς των άμεσων συνθετικών του

ΣΗΜΕΙΩΣΗ – Η ορολογική κατηγορία μπορεί να είναι:

– **ΑΟ**: απλός όρος (Δεν υπάρχουν άμεσα συνθετικά)·
– **ΜΧ**: σύμπλοκος όρος με μη χαρακτηρίσιμα άμεσα συνθετικά
– **πΠ**: σύμπλοκος όρος με τα άμεσα συνθετικά του διατεταγμένα ως:
προσδιοριστικό συνθετικό | *προσδιοριζόμενο συνθετικό*
– **Ππ**: σύμπλοκος όρος με τα άμεσα συνθετικά του διατεταγμένα ως:
προσδιοριζόμενο συνθετικό | *προσδιοριστικό συνθετικό*

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

– **ΑΟ**: EN **power**; FR **puissance**; GR **ισχύς**;
– **ΜΧ**: EN **man-|machine**; FR **homme-|machine**; GR **ανθρώπου-|μηχανής**
– **πΠ**: EN **multi|plexer**; FR **multi|plexeur**, GR **πολυ|πλέκτης**,
– **Ππ**: EN **angle | of arrival**; FR **angle | d'incidence**; GR **γωνία | άφιξης**.

1.19 **Αναλογικός Κανόνας**: κανόνας σχηματισμού *δευτερογενούς όρου* (σε μια *γλώσσα στόχου*) που προβλέπει ότι, κατά προτεραιότητα, μαζί με τον *πρωτογενή όρο* (της γλώσσας πηγής) και τον *ορισμό* της οροδοτούμενης έννοιας, θα συνεξετάζεται και ο *μηχανισμός σχηματισμού* του πρωτογενούς όρου με την προοπτική να τηρηθεί *ανάλογος μηχανισμός* και στον δευτερογενή όρο [12].

2 Κατανομή των όρων ως προς την νιλεκτικότητά τους

Βάσει του ορισμού της λέξης (1.5) και της ορολογικής ανάλυσης κάθε όρου και στις τρεις γλώσσες, αποφασίστηκε η νιλεκτικότητά του, με απαρίθμηση των λέξεών του, σύμφωνα με τους ακόλουθους κανόνες:

1. *Από κάθε τρίγλωσσο λήμμα της Βάσης TELETERM που ανήκει στις πηγές του Πίνακα 1 κρατήθηκε, καταρχάς, ο **προτιμώμενος όρος** της κάθε γλώσσας, δηλαδή ο πρώτος όρος των πεδίων του αγγλικού, ελληνικού και γαλλικού όρου.*
2. *Αν το πεδίο του αγγλικού όρου περιέχει και αποδεκτό **συνώνυμο** βάσει του οποίου έχουν σχηματιστεί συνώνυμα και στα πεδία των άλλων γλωσσών τότε περιλήφθηκε και χωριστή εγγραφή με αυτούς τους τρεις όρους.*
3. *Παραλείφθηκαν εγγραφές οι οποίες περιλαμβάνουν όρους που περιέχουν σύμβολα (π.χ. **θόρυβος 1/f**) και όχι κανονικές λέξεις ή γράμματα ή αριθμούς που απαγγέλλονται ως λέξεις*
4. *Στοιχεία που συνδέονται με **ενωτικό** θεωρήθηκαν μία λέξη (π.χ. **analog-to-digital**, **Α-ηχοστάθμη**).*
5. *Στοιχεία που συνδέονται με **παύλα** θεωρήθηκαν χωριστές λέξεις (π.χ. **χαρακτηριστική πλάτους – συχνότητας**). Η παύλα δεν απαριθμήθηκε ως λέξη.*
6. *Τα **άρθρα**: στα ελληνικά (**ο, η, το, ...**), στα αγγλικά (**a, an, the**) και στα γαλλικά (**un, le, la, ...**) απαριθμήθηκαν ως λέξεις ακόμα και στην περίπτωση της έκθλιψης όπου λείπει το τελευταίο φωνήεν τους και στη θέση του έχουν απόστροφο (**τ' , l', ...**).*

   ΣΗΜΕΙΩΣΗ – Τα άρθρα παίζουν σημαντικό ρόλο στους πολυλεκτικούς όρους για την σωστή κατασήμανση των εννοιών. π.χ. το οριστικό άρθρο – και στις τρεις γλώσσες – συχνά υποδηλώνει ατομική έννοια.

7. *Η πρόθεση **of** της αγγλικής και η πρόθεση **de** (και με απόστροφο: **d'**) της γαλλικής, που δηλώνουν γενική πτώση, απαριθμήθηκαν ως χωριστές λέξεις.*

8. *Τα **αρκτικόλεξα** και **ακρώνυμα** θεωρούνται λέξεις και απαριθμήθηκαν.*

9. *Στοιχεία που συνδέονται με **δεξιοπλαγία** (/) θεωρήθηκαν χωριστές λέξεις (π.χ. **amplitude/frequency characteristic**). Η δεξιοπλαγία δεν απαριθμήθηκε ως λέξη.*

10. *Όπου υπάρχουν όροι με **ενσωματωμένες αριθμοπαραστάσεις** και συνώνυμά τους με τα αντίστοιχα αριθμητικά ολογράφως διατηρήθηκαν μόνο οι όροι με τις λέξεις (π.χ. από τα **2-wire** και **two-wire** κρατήθηκε το δεύτερο).*

Έτσι, από τα περίπου 3.500 λήμματα των πηγών του Πίνακα 1 που περιέχει η Βάση TELETERM προέκυψε το σώμα των **3.198** τρίγλωσσων λημμάτων στα οποία έγιναν οι μετρήσεις· **3.198 τρίγλωσσες αντιστοιχίες τυποποιημένων ισοδύναμων όρων**, δηλαδή 3 x 3198 = **9.594 όροι** και στις τρεις γλώσσες.

Πίνακας 2 – Γενική κατανομή των όρων ως προς την νιλεκτικότητά τους (επί συνόλου 3198 όρων κάθε γλώσσας)

Νιλεκτικό-τητα N	Αριθμός ελληνικών όρων	Ποσοστό ελληνικών όρων	Αριθμός αγγλικών όρων	Ποσοστό αγγλικών όρων	Αριθμός γαλλικών όρων	Ποσοστό γαλλικών όρων
1	684	21,39	638	19,95	630	19,70
2	1604	50,16	1665	52,06	784	24,52
3	698	21,83	697	21,79	996	31,14
4	145	4,53	135	4,22	424	13,26
5	44	1,37	37	1,16	204	6,37
6	14	0,44	14	0,44	99	3,09
7	3	0,09	5	0,16	38	1,19
8	6	0,19	5	0,16	13	0,41
9	0	0,00	2	0,06	5	0,16
10	0	0,00	0	0,00	3	0,09
11	0	0,00	0	0,00	0	0,00
12	0	0,00	0	0,00	2	0,06
Σύνολα:	**3198**	**100,00**	**3198**	**100,00**	**3198**	**100,00**
Σύνολα:	**6939** ελληνικές λέξεις		**6961** αγγλικές λέξεις		**8965** γαλλικές λέξεις	
Σύνολα:	**63020** χαρακτήρες		**55470** χαρακτήρες		**66416** χαρακτήρες	

Ο Πίνακας 2 δίνει την γενική κατανομή των όρων σε συνάρτηση με την νιλεκτικότητά τους για την κάθε γλώσσα χωριστά, τόσο με **απόλυτους αριθμούς** όρων όσο και με **ποσοστά** (%) επί του συνόλου (3.198) των όρων κάθε γλώσσας.

Τα σύνολα των **3.198** όρων από κάθε γλώσσα εμφανίζουν **αναλογία λέξεων**: **EN:GR:FR** = 6961:6939:8965 = **1,00:1,00:1,29**. Αν οι όροι εκτυπωθούν η **αναλογία έκτασης κειμένου** είναι: **EN:GR:FR** = 55470: 63020: 66416 = **1,00:1,14:1,20**.

Τα στοιχεία του Πίνακα 2 απεικονίζονται γραφικά στα διαγράμματα του Σχήματος 1. Στο Σχήμα 1 παριστάνεται τόσο η *απόλυτη κατανομή* όσο και η *ποσοστιαία κατανομή των όρων ως προς την νιλεκτικότητά τους*.

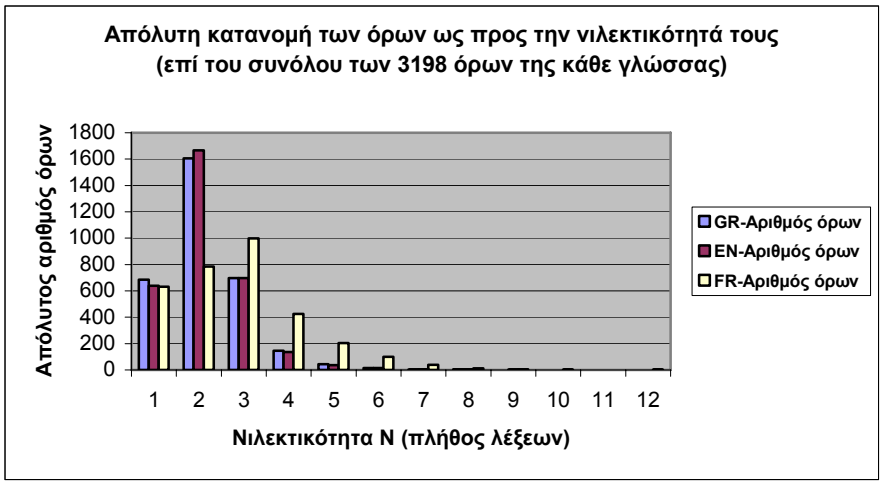

(α)

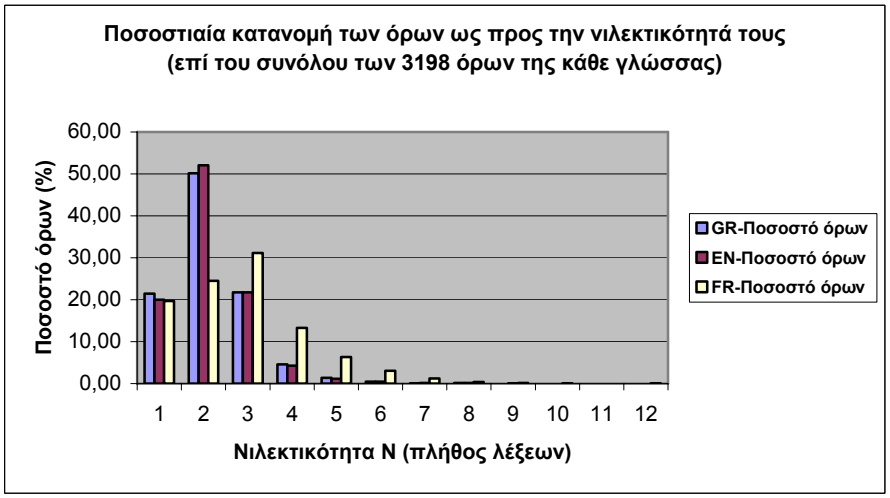

(β)

Σχήμα 1

Ο Πίνακας 2 και τα διαγράμματα του Σχήματος 1 δείχνουν ότι οι κατανομές των ελληνικών και των αγγλικών όρων βάσει της νιλεκτικότητάς τους είναι παρόμοιες και έχουν μέγιστο για N=2, ενώ η κατανομή των γαλλικών όρων είναι μετατοπισμένη προς τις μεγαλύτερες νιλεκτικότητες και έχει μέγιστο για N=3.

Σημαντική παρατήρηση και για τις τρεις κατανομές είναι ότι, στους όρους κάθε γλώσσας, οι **μονολεκτικοί** όροι (N=1) είναι μόνο το **20%** περίπου (ελληνικοί: 21,39 %, αγγλικοί: 19,95 %, γαλλικοί: 19,70 %), ενώ το υπόλοιπο **80%** περίπου είναι **πολυλεκτικοί** (N>1).

Στις κατανομές των **ελληνικών** και **αγγλικών** όρων συχνότερα εμφανίζονται τα **2-λεκτα** που είναι περίπου οι μισοί όροι (το 50,16 % και 52,06 % του συνόλου των όρων, αντίστοιχα) και ακολουθούν τα **3-λεκτα** και (λίγο λιγότερα) τα **1-λεκτα** και, στη συνέχεια, τα 4-λεκτα, 5-λεκτα, 6-λεκτα, ... Οι πολυλεκτικότεροι ελληνικοί όροι είναι έξι 8-λεκτα, ενώ οι πολυλεκτικότεροι αγγλικοί όροι είναι δύο 9-λεκτα. Στην κατανομή των **γαλλικών** όρων συχνότερα εμφανίζονται τα **3-λεκτα** που είναι περίπου το ¼ των όρων (24,52 %), ακολουθούν τα **2-λεκτα** και τα **1-λεκτα**, και, στη συνέχεια, τα 4-λεκτα, 5-λεκτα, 6-λεκτα, ... Οι πολυλεκτικότεροι γαλλικοί όροι είναι δύο 12-λεκτα.

3 Ισολεκτικότητα των όρων

Για την εξέταση της ισολεκτικότητας των όρων, μετρήθηκαν – ως απόλυτοι αριθμοί και ως ποσοστά – όλοι οι όροι που ισολεκτούν και στις τρεις γλώσσες (ισόλεκτα GR-EN-FR), και όλοι οι όροι που ισολεκτούν σε καθένα από τα τρία ζεύγη γλωσσών (ισόλεκτα GR-EN, ισόλεκτα GR-FR, ισόλεκτα EN-FR). Τα αποτελέσματα δίνονται στους Πίνακες 3 και 4, ενώ τα αντίστοιχα διαγράμματα φαίνονται στο Σχήμα 2: (α) ως απόλυτοι αριθμοί, (β) ως ποσοστά (%) επί του συνόλου των όρων (3198) και (γ) ως ποσοστά (%) επί του συνόλου των ισολέκτων κάθε κατηγορίας. Στα μονολεκτικά ισόλεκτα (N=1) παρατηρούμε ότι στα ζεύγη των γλωσσών ανά δύο είναι GR-EN: 18,36 %, GR-FR: 16,85 %, EN-FR: 16,23 % των όρων με μεγαλύτερο το ζεύγος GR-EN και μικρότερο το ζεύγος EN-FR, ενώ τα τριγλωσσικά ισόλεκτα μονόλεκτα είναι 15,82 % των όρων (μικρότερο και από το μικρότερο ζεύγος). Στα διλεκτικά ισόλεκτα (N=2) το ζεύγος GR-EN έχει τιμή 44,40 %, δηλαδή υπερδιπλάσια των δύο άλλων, αλλά και πάλι η τριγλωσσική ισολεκτικότητα περιορίζεται από την μικρότερη τιμή των ζευγών (EN-FR). Ανάλογα συμβαίνουν και στα τριλεκτικά ισόλεκτα κ.ο.κ. Η υπεροχή του ζεύγους GR-EN είναι παντού, ενώ οι τιμές των άλλων ζευγών είναι πολύ ή αισθητά μικρότερες και ακόμα χαμηλότερη από εκείνη των ζευγών είναι η τριγλωσσική ισολεκτικότητα.

Πίνακας 3 Κατανομή των ισολέκτων ως προς την νιλεκτικότητά τους επί του συνόλου των όρων

Νιλεκτι-κότητα N	GR-EN-FR _Αριθμός ισολέκτων	GR-EN-FR _Ποσοστό ισολέκτων	GR-EN _Αριθμός ισολέκτων	GR-EN _Ποσοστό ισολέκτων	GR-FR _Αριθμός ισολέκτων	GR-FR _Ποσοστό ισολέκτων	EN-FR _Αριθμός ισολέκτων	EN-FR _Ποσοστό ισολέκτων
1	506	15,82	587	18,36	539	16,85	519	16,23
2	590	18,45	1420	44,40	643	20,11	630	19,70
3	155	4,85	502	15,70	218	6,82	207	6,47
4	20	0,63	74	2,31	40	1,25	37	1,16
5	2	0,06	14	0,44	10	0,31	5	0,16
6	2	0,06	6	0,19	7	0,22	3	0,09
7	0	0,00	2	0,06	0	0,00	2	0,06
8	0	0,00	2	0,06	1	0,03	0	0,00
9	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	1275	**39,87**	**2607**	**81,52**	**1458**	**45,59**	**1403**	**43,87**

Πίνακας 4 Κατανομή των ισολέκτων ως προς την νιλεκτικότητά τους επί του αντίστοιχου συνόλου των ισολέκτων

Νιλεκτι-κότητα N	GR-EN-FR _Αριθμός ισολέκτων	GR-EN-FR _Ποσοστό ισολέκτων	GR-EN _Αριθμός ισολέκτων	GR-EN _Ποσοστό ισολέκτων	GR-FR _Αριθμός ισολέκτων	GR-FR _Ποσοστό ισολέκτων	EN-FR _Αριθμός ισολέκτων	EN-FR _Ποσοστό ισολέκτων
1	506	39,69	587	22,52	539	36,97	519	36,99
2	590	46,27	1420	54,47	643	44,10	630	44,90
3	155	12,16	502	19,26	218	14,95	207	14,75
4	20	1,57	74	2,84	40	2,74	37	2,64
5	2	0,16	14	0,54	10	0,68	5	0,36
6	2	0,16	6	0,23	7	0,48	3	0,21
7	0	0,00	2	0,08	0	0,00	2	0,14
8	0	0,00	2	0,08	1	0,07	0	0,00
9	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
10	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
11	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
12	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	1275	**100,00**	**2607**	**100,00**	**1458**	**100,00**	**1403**	**100,00**

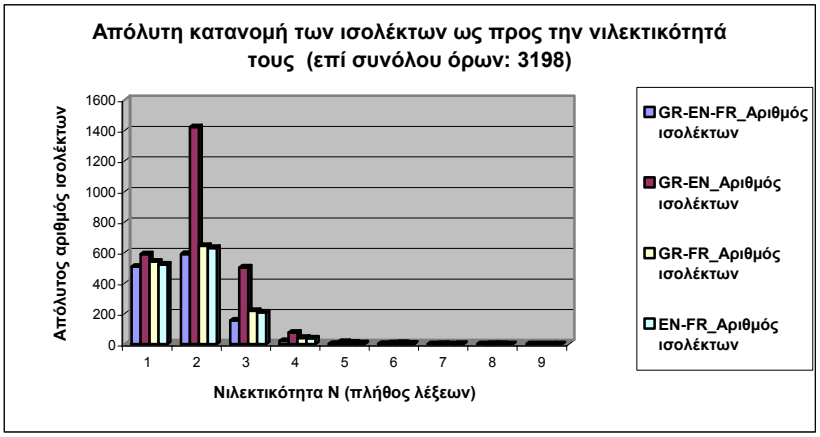
Απόλυτη κατανομή των ισολέκτων ως προς την νιλεκτικότητά τους (επί συνόλου όρων: 3198)
Απόλυτος αριθμός ισολέκτων
1600
1400
1200
1000
800
600
400
200
0
1 2 3 4 5 6 7 8 9
Νιλεκτικότητα Ν (πλήθος λέξεων)
GR-EN-FR_Αριθμός ισολέκτων
GR-EN_Αριθμός ισολέκτων
GR-FR_Αριθμός ισολέκτων
EN-FR_Αριθμός ισολέκτων

(α)

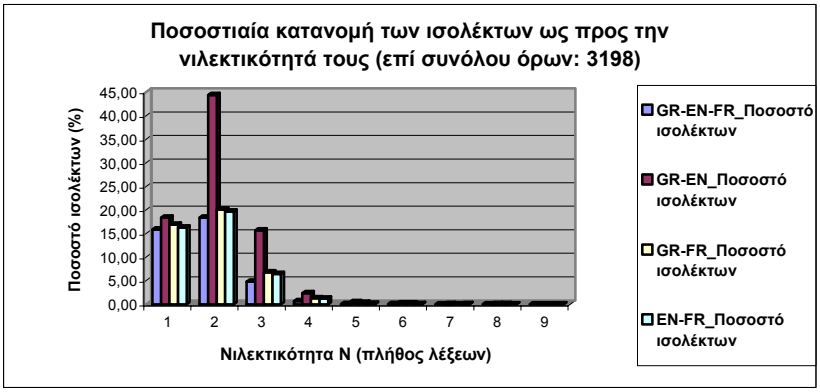
Ποσοστιαία κατανομή των ισολέκτων ως προς την νιλεκτικότητά τους (επί συνόλου όρων: 3198)
Ποσοστό ισολέκτων (%)
45,00
40,00
35,00
30,00
25,00
20,00
15,00
10,00
5,00
0,00
1 2 3 4 5 6 7 8 9
Νιλεκτικότητα Ν (πλήθος λέξεων)
GR-EN-FR_Ποσοστό ισολέκτων
GR-EN_Ποσοστό ισολέκτων
GR-FR_Ποσοστό ισολέκτων
EN-FR_Ποσοστό ισολέκτων

(β)

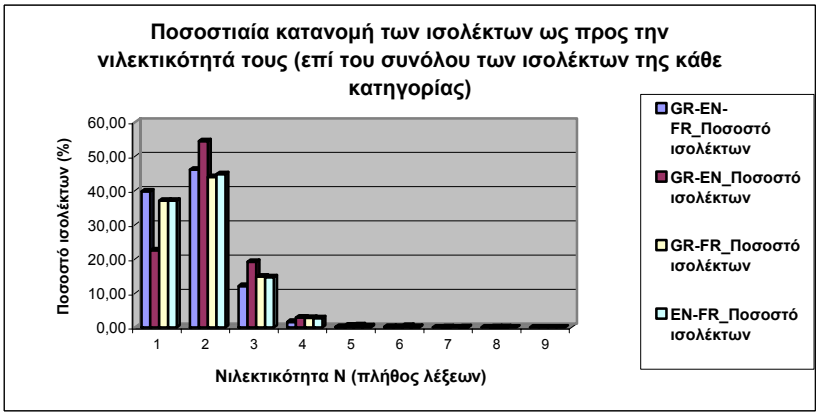
Ποσοστιαία κατανομή των ισολέκτων ως προς την νιλεκτικότητά τους (επί του συνόλου των ισολέκτων της κάθε κατηγορίας)
Ποσοστό ισολέκτων (%)
60,00
50,00
40,00
30,00
20,00
10,00
0,00
1 2 3 4 5 6 7 8 9
Νιλεκτικότητα Ν (πλήθος λέξεων)
GR-EN-FR_Ποσοστό ισολέκτων
GR-EN_Ποσοστό ισολέκτων
GR-FR_Ποσοστό ισολέκτων
EN-FR_Ποσοστό ισολέκτων

(γ)

Σχήμα 2

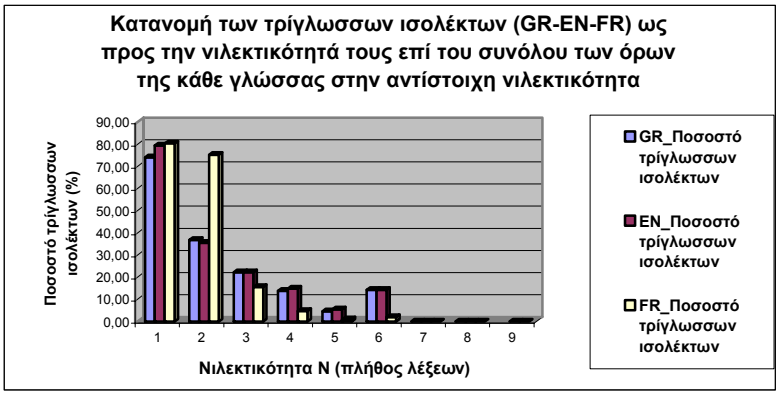

Σχήμα 3

Συνολικά, στο ζεύγος GR-EN ισολεκτεί το 81,52 % των όρων, στο ζεύγος GR-FR ισολεκτεί το 45,59 % των όρων και στο ζεύγος GR-FR ισολεκτεί το 43,87 % των όρων.

Στο Σχήμα 3 δίνεται το ποσοστό των τριγλωσσικών ισολέκτων στην κάθε νιλεκτικότητα και για την κάθε γλώσσα. Όπως φαίνεται, τα μονολεκτικά τριγλωσσικά ισόλεκτα είναι περίπου το 74 – 80 % των μονολέκτων στις τρεις γλώσσες. Στις ανώτερες νιλεκτικότητες (N >1) τα τριγλωσσικά ισόλεκτα των γλωσσών GR και EN είναι περίπου ίσα. Τα διλεκτικά τριγλωσσικά ισόλεκτα της FR είναι περίπου το 75 % των διλέκτων της, ενώ στις ανώτερες νιλεκτικότητες τα αντίστοιχα ποσοστά είναι χαμηλότερα από εκείνα των γλωσσών GR και EN.

4 Φάσμα νιλεκτικότητας των αποδόσεων των μονολέκτων, διλέκτων και τριλέκτων της αγγλικής ως γλώσσας πηγής στην ελληνική και στη γαλλική ως γλώσσες στόχου

Ο Πίνακας 5 και τα διαγράμματα του Σχήματος 4 δίνουν μια άλλη συγκριτική εικόνα των τριών γλωσσών. Αφού, στο θεματικό πεδίο που μας απασχολεί γλώσσα πηγής είναι κυρίως η αγγλική, εξετάζουμε πώς οι ***αποδόσεις*** (***ισοδύναμοι όροι*** στα ελληνικά και γαλλικά) των αγγλικών όρων δεδομένης νιλεκτικότητας (**1, 2** και **3**) ***κατανέμονται*** (διασπείρονται) και σε άλλες τιμές νιλεκτικότητας, ποιο είναι δηλαδή το ***φάσμα νιλεκτικότητας*** των ***αποδόσεων*** των ***αγγλικών μονολέκτων, διλέκτων*** και ***τριλέκτων*** στην ελληνική και στη γαλλική.

Πίνακας 5 – Φάσματα νιλεκτικότητας των αποδόσεων των αγγλικών μονολέκτων, διλέκτων και τριλέκτων στην ελληνική και στη γαλλική

Νιλεκτι-κότητα N	Αγγλικά μονόλεκτα (638)		Αγγλικά δίλεκτα (1665)		Αγγλικά τρίλεκτα (697)	
	Ισοδύναμοι όροι GR	Ισοδύναμοι όροι FR	Ισοδύναμοι όροι GR	Ισοδύναμοι όροι FR	Ισοδύναμοι όροι GR	Ισοδύναμοι όροι FR
1	587	519	84	97	11	7
2	43	54	1420	630	129	89
3	8	55	158	707	502	207
4	0	8	3	155	45	212
5	0	1	0	57	9	109
6	0	1	0	16	1	50
7	0	0	0	3	0	22
8	0	0	0	0	0	1
Σύνολα:	**638**	**638**	**1665**	**1665**	**697**	**697**

Όπως προκύπτει από τον Πίνακα 5 και από το Σχήμα 4, για το σώμα των **3.198** ορολογικών λημμάτων που εξετάζουμε, τα αγγλικά ***μονόλεκτα, δίλεκτα*** και ***τρίλεκτα*** στο μεγαλύτερο μέρος τους (**92 %, 86 %, 72 %**, αντίστοιχα) ***ισολεκτούνται*** στην ελληνική. Στη γαλλική, η ισολέκτηση είναι πιο περιορισμένη (**82 %, 38 %, 30 %**, αντίστοιχα) και το φάσμα νιλεκτικότητας ευρύτερο.

Με απλά λόγια, από **100 αγγλικά μονόλεκτα** τα **92** αποδίδονται με ελληνικά μονόλεκτα, τα **7** με ελληνικά δίλεκτα και το **1** με ελληνικό τρίλεκτο. Αντίστοιχα, από 100 αγγλικά μονόλεκτα τα **82** αποδίδονται με γαλλικά μονόλεκτα, τα **9** με γαλλικά τρίλεκτα, τα **8** με γαλλικά δίλεκτα και το **1** με γαλλικό τετράλεκτο.

Από **100 αγγλικά δίλεκτα** τα **86** αποδίδονται με ελληνικά δίλεκτα, τα **9** με ελληνικά τρίλεκτα και τα **5** με ελληνικά τετράλεκτα. Αντίστοιχα, από **100 αγγλικά δίλεκτα** τα **43** αποδίδονται με γαλλικά τρίλεκτα, τα **38** γαλλικά δίλεκτα, τα **9** με γαλλικά τετράλεκτα, τα **3** με γαλλικά πεντάλεκτα και το **1** γαλλικό εξάλεκτο.

Από **100 αγγλικά τρίλεκτα** τα **72** αποδίδονται με ελληνικά τρίλεκτα, **19** με ελληνικά δίλεκτα, τα **6** με ελληνικά τετράλεκτα, **2** με ελληνικά μονόλεκτα και το **1** με ελληνικό πεντάλεκτο. Αντίστοιχα, από **100 αγγλικά τρίλεκτα** τα **30** αποδίδονται με γαλλικά τρίλεκτα, τα **30 με** γαλλικά τετράλεκτα, τα **16** με γαλλικά πεντάλεκτα, τα **9** με γαλλικά δίλεκτα, τα **7** με γαλλικά εξάλεκτα, τα **3** με γαλλικά επτάλεκτα και το **1** με γαλλικό εξάλεκτο.

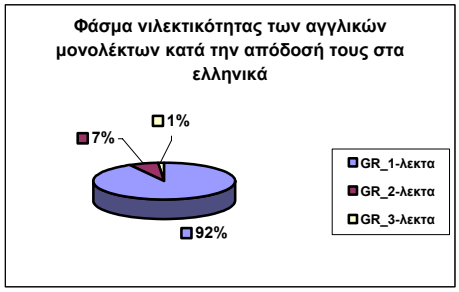

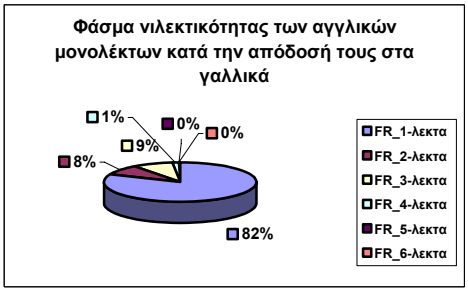

(α)

(β)

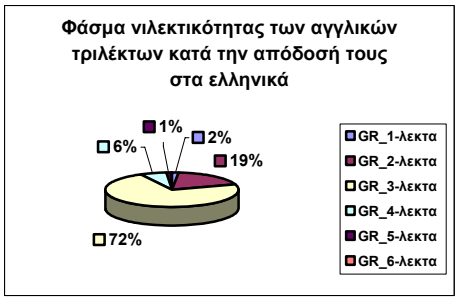

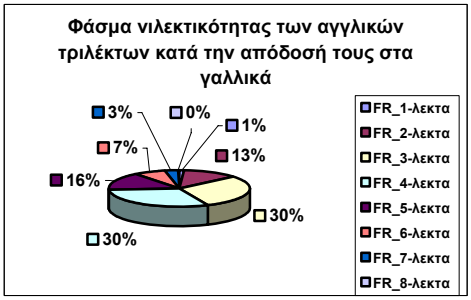

(γ)

Σχήμα 4

Συνοπτικά, και οι τρεις κατηγορίες αγγλικών όρων (μονόλεκτα, δίλεκτα, τρίλεκτα) αποδίδονται στην πλειονότητά τους με αντίστοιχα ελληνικά ισόλεκτα και στην αντίστοιχη αγγλοελληνική «πίτα» του Σχήματος 4 κυριαρχεί το χρώμα των αντίστοιχων ισολέκτων. Αυτό δεν συμβαίνει, όμως με τους γαλλικούς όρους. Εκτός από τα μονόλεκτα, όπου στην «πίτα» του αγγλογαλλικού φάσματος κυριαρχεί ένα χρώμα, από τα δίλεκτα και τρίλεκτα της αγγλικής προκύπτουν αγγλογαλλικές «πίτες» με σημαντική περιεκτικότητα και σε άλλα χρώματα (μεγαλύτερης νιλεκτικότητας).

Πίνακας 6 – Παραδείγματα ισοδυναμιών όρων από το εξεταζόμενο σώμα λημμάτων της Βάσης TELETERM

Ν-λεκτι-κότητες	Αγγλικός όρος		Ελληνικός όρος		Γαλλικός όρος	
1-1-1	antenna	ΑΟ	κεραία	ΑΟ	antenne	ΑΟ
1-1-1	super|directivity	πΠ	υπερ|κατευθυντικότητα	πΠ	super|directivité	πΠ
1-1-2	time|-slot	πΠ	χρονο|θυρίδα	πΠ	créneau | temporel	Ππ
2-1-1	crosstalk | meter	πΠ	διαφωνιό|μετρο	πΠ	diaphono|mètre	πΠ
2-1-3	assembly | language	πΠ	συμβολο|γλώσσα	πΠ	langage | d' assemblage	Ππ
2-2-2	direct | call	πΠ	άμεση | κλήση	πΠ	appel | direct	Ππ
2-2-2	focusing | reflector	πΠ	εστιάζων | ανακλαστήρας	πΠ	réflecteur | focalisant	Ππ
2-2-2	telephone | bell	πΠ	κουδούνι | τηλεφώνου	Ππ	sonnerie | téléphonique	Ππ
2-2-2	telephone | circuit	πΠ	τηλεφωνικό | κύκλωμα	πΠ	circuit | téléphonique	Ππ
2-2-3	response | cycle	πΠ	κύκλος | απόκρισης	Ππ	cycle | de réponse	Ππ
2-2-3	telecommunication | circuit	πΠ	τηλεπικοινωνιακό | κύκλωμα	Ππ	circuit | de télécommunication	Ππ
2-2-4	pulse | width	πΠ	εύρος | παλμού	Ππ	largeur | d'une impulsion	Ππ
2-3-3	upper | sideband	πΠ	άνω | πλευρική ζώνη	Ππ	bande latérale | supérieure	Ππ
2-3-5	frequency | bandwidth	πΠ	εύρος ζώνης | συχνοτήτων	Ππ	largeur de bande | de fréquences	Ππ
3-3-3	elementary | electric dipole	πΠ	στοιχειώδες | ηλεκτρικό δίπολο	πΠ	doublet électrique | élementaire	Ππ
3-3-3	antenna | switching matrix	πΠ	μήτρα μεταγωγής | κεραίας	Ππ	grille | d'antenne	Ππ
3-3-3	corner reflector | antenna	πΠ	κεραία | δίεδρου ανακλαστήρα	Ππ	antenne | en dièdre	Ππ
3-3-4	amplitude | sound spectrum	πΠ	ηχητικό φάσμα | πλάτους	Ππ	spectre acoustique | d'amplitude	Ππ
3-3-5	antenna | input impedance	πΠ	εμπέδηση εισόδου | κεραίας	Ππ	impédance d'entrée | d'antenne	Ππ
4-4-4	equivalent isotropically radiated | power	πΠ	ισοδύναμη ισοτροπικά ακτινοβολούμενη | ισχύς	πΠ	puissance | isotrope rayonnée équivalente	Ππ
5-5-5	integrated | digital transmission and switching	πΠ	ενοποιημένη | ψηφιακή μετάδοση και μεταγωγή	πΠ	transmission et commutation numériques | intégrées	Ππ
9-8-12	reference apparatus | for the determination of transmission performance ratings (ARAEN)	Ππ	συσκευή αναφοράς | για τον προσδιορισμό των επιδόσεων μετάδοσης (ARAEN)	Ππ	appareil de référence | pour la détermination des affaiblissements équivalents pour la netteté (ARAEN)	Ππ

Στον Πίνακα 6 δίνονται μερικά παραδείγματα από τις πιο συχνές (για κάθε περίπτωση) αντιστοιχίες όρων στο σώμα των 3.198 τρίγλωσσων λημμάτων που μελετήθηκε. Δίνονται οι τρεις νιλεκτικότητες της κάθε αντιστοιχίας, γίνεται ορολογική ανάλυση των όρων στα άμεσα συνθετικά τους και σημειώνεται η ορολογική κατηγορία τους (πΠ ή Πτ), ώστε να είναι εμφανής ο μηχανισμός σχηματισμού τους. Σημειωτέον ότι σε όλους τους όρους του πίνακα έχει τηρηθεί ο Αναλογικός Κανόνας. Οι αντιστοιχίες αυτές εξηγούν παραδειγματικά τα στοιχεία και τις μορφές των κατανομών που παρουσιάστηκαν παραπάνω. Έτσι π.χ.

– οι δύο γραμμές του Πίνακα 6 με νιλεκτικότητες 1-1-1 εξηγούν την τριγλωσσική ισολέκτηση των **μονολέκτων**. Η επόμενη γραμμή (με νιλεκτικότητες 1-1-2) εξηγεί την περαιτέρω αγγλοελληνική ισολέκτηση στα **μονόλεκτα**, αλλά και την «πηγή» **γαλλικών διλέκτων** που αντιστοιχούν σε αγγλικά και ελληνικά μονόλεκτα, η οποία οφείλεται στο γεγονός ότι το *σύμπλοκο* μονόλεκτο της αγγλικής και ελληνικής αναλύεται σε δίλεκτο στη γαλλική.
– οι τέσσερις γραμμές με νιλεκτικότητες 2-2-2 εξηγούν την τριγλωσσική ισολέκτηση των **διλέκτων**. Οι δύο επόμενες γραμμές (με νιλεκτικότητες 2-2-3) εξηγούν την περαιτέρω αγγλοελληνική ισολέκτηση στα **δίλεκτα**, αλλά και την «πηγή» **γαλλικών τριλέκτων** που αντιστοιχούν στα αγγλικά και ελληνικά δίλεκτα, η οποία οφείλεται στο γεγονός ότι η αόριστη *γενική* πτώση, ενώ στην ελληνική αποδίδεται με μία λέξη, στη γαλλική σχηματίζεται με την προσθήκη της πρόθεσης **de** που απαριθμείται ως λέξη.
– οι τρεις γραμμές με νιλεκτικότητες 3-3-3 εξηγούν την τριγλωσσική ισολέκτηση των **τριλέκτων**. Οι δύο επόμενες γραμμές (με νιλεκτικότητες 3-3-4 και 3-3-5) εξηγούν την περαιτέρω αγγλοελληνική ισολέκτηση στα **τρίλεκτα**, αλλά και την «πηγή» **γαλλικών τετραλέκτων** και **πενταλέκτων** που αντιστοιχούν στα αγγλικά και ελληνικά τρίλεκτα, η οποία οφείλεται και πάλι στην προσθήκη της πρόθεσης **de** της γαλλικής.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1 Από το σύνολο των **3.198** γαλλικών όρων οι 1.186 (37 %) περιλαμβάνουν τουλάχιστον μια φορά την πρόθεση **de**. Από αυτούς οι 130 περιλαμβάνουν δύο φορές την πρόθεση **de** και είναι της μορφής **x de y de z** με N ≥ 5. Η συμμετοχή των άρθρων της γαλλικής (**le, la, les, l'**) βρέθηκε σε 95 όρους. Το **du** βρέθηκε σε 27 όρους και το **des** σε 47 όρους. Η πρόθεση **à** βρέθηκε σε 226 όρους και η πρόθεση **au** σε 14 όρους.

2 Η συμμετοχή της αγγλικής πρόθεσης **of** βρέθηκε σε 70 αγγλικούς όρους, ενώ το άρθρο **the** σε 17 όρους και το άρθρο **a(n)** σε 12 όρους.

3 Η συμμετοχή των άρθρων **το** και **την** βρέθηκε σε 8 όρους και των άρθρων **του, της, των** της σύναρθρης γενικής βρέθηκε σε 18 ελληνικούς όρους.

5 Σημαντικότερα συμπεράσματα

Από τις μετρήσεις που έγιναν στο σύνολο των 3.198 τρίγλωσσων (αγγλικά, ελληνικά, γαλλικά) αντιστοιχιών διεθνώς τυποποιημένων όρων που κατασημαίνουν ένα συγκεκριμένο σύνολο εννοιών από διάφορα τμήματα του τομέα των τηλεπικοινωνιών προέκυψαν τα ακόλουθα:

α. Η αγγλική και η ελληνική έχουν περίπου ίσο συνολικό αριθμό λεξεων, ενώ η γαλλική έχει 29 % περισσότερες λέξεις. Αν οι όροι εκτυπωθούν η έκταση του ελληνικού κειμένου θα είναι 14 % μεγαλύτερη από εκείνη του αγγλικού, ενώ η έκταση του γαλλικού κειμένου θα είναι 20 % μεγαλύτερη από εκείνη του αγγλικού.

β. Η κατανομή των όρων με βάση την νιλεκτικότητά τους είναι περίπου ίδια στην αγγλική και στην ελληνική, ενώ στη γαλλική παρατηρείται σημαντική μετατόπιση προς τους πολυλεκτικότερους όρους.

γ. Το ποσοστό των μονολεκτικών όρων της κάθε γλώσσας είναι περίπου το 20 % των όρων της, ενώ το υπόλοιπο περίπου 80 % των όρων της είναι πολυλεκτικοί.

δ. Το μεγαλύτερο ποσοστό όρων στην ελληνική και στην αγγλική είναι τα δίλεκτα, ενώ στην γαλλική είναι τα τρίλεκτα.

ε. Η μεγαλύτερη τριγλωσσική ισολεκτικότητα παρατηρείται στα μονόλεκτα. Η μεγαλύτερη διγλωσσική ισολεκτικότητα παρατηρείται στο ζεύγος αγγλικά-ελληνικά (περίπου 82 % του συνόλου των όρων).

στ. Με γλώσσα πηγής την αγγλική, το φάσμα νιλεκτικότητας των αποδόσεων των αγγλικών μονολέκτων, διλέκτων και τριλέκτων στην μεν ελληνική – λόγω της υψηλής ισολεκτικότητας – συγκεντρώνεται στην αντίστοιχη νιλεκτικότητα, ενώ στην γαλλική είναι ευρύτερο και απλώνεται προς τις μεγαλύτερες νιλεκτικότητες.

ζ. Γενικά, μπορούμε να πούμε ότι, σε ό,τι αφορά την νιλεκτικότητα των όρων, η ελληνική συμβαδίζει με την αγγλική και καλύπτουν και οι δύο τις έννοιες με παρόμοιο τρόπο, ενώ η γαλλική καλύπτει τις ίδιες (ακριβώς) έννοιες με πολυλεκτικότερους όρους.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

[1] International Recommendation ISO R 1087:1969, *Vocabulary of Terminology.*

[2] International Standard ISO 1087:1990, *Terminology – Vocabulary*

[3] International Standard ISO 1087-1:2000 – *Terminology work – Vocabulary – Part 1: Theory and application.*

[4] Ελληνικό Πρότυπο ΕΛΟΤ 561-1:2006, *Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 1: Θεωρία και εφαρμογή*

[5] International Standard ISO 1087-2:2000 – *Terminology work – Vocabulary – Part 2: Computer applications.*

[6] Ελληνικό Πρότυπο ΕΛΟΤ 561-2:2007, *Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 2: Πληροφορικές εφαρμογές*

[7] International Standard ISO 704:2000, *Terminology work - Principles and methods*

[8] Ελληνικό Πρότυπο ΕΛΟΤ 402:2010, *Ορολογική εργασία – Αρχές και μέθοδοι*

[9] Βαλεοντής Κ., 1988, *Ανάλυση των βασικών αρχών της τεχνικής ορολογίας,* έκδοση ΕΛΟΤ

[10] Βαλεοντής Κ., *Ο αναλογικός κανόνας στην υπηρεσία της σύγχρονης ελληνικής ορολογίας,* Πρακτικά 1ου Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ), Αθήνα 1997.

[11] Valeontis K., Zeriti K., Nikolaki A., *The Greek complex term and the use of the genitive case as the determining component*, a publication which was awarded an Honourable Mention under the 2000 International Awards of the International Information Centre for Terminology (Infoterm).

[12] Valeontis K., *The "Analogue Rule" a useful terminological tool in interlingual transfer of knowledge*, 2nd Terminology Summit, Barcelona, 2004 (English full version: http://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/AnalogueRuleOfNaming-Ed2_EN_EAFT.pdf, English poster paper: http://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/AnalogueRuleOfNaming-Ed2_EN_EAFT_poster.pdf

Βαλεοντής Κ., *Ο «Αναλογικός Κανόνας» χρήσιμο ορολογικό εργαλείο στη διαγλωσσική μεταφορά γνώσης*, 2η Σύνοδος Κορυφής για την Ορολογία, Βαρκελώνη, 2004 (http://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/AnalogueRuleOfNaming-Ed2_GR_EAFT.pdf)

[13] Valeontis K., *The "analogue rule" a useful terminological tool in interlingual transfer of knowledge*, *Infoterm Newsletter*, issue INL 117, 2005.

[14] Κρύσταλ, Ντέιβιντ (David Crystal), *Λεξικό γλωσσολογίας και φωνητικής*, (Μετάφραση. Γ. Ξυδόπουλος), Εκδόσεις ΠΑΤΑΚΗ, 2000

Κώστας Βαλεοντής
Φυσικός-Ηλεκτρονικός
Υπεύθυνος Ομάδων Ορολογίας
Διδάσκων στο ΠΜΣ «Τεχνογλωσσία»
Πρόεδρος της ΕΛΕΤΟ

Καραμανλάκη 18, 11253 ΑΘΗΝΑ
ηλ.ταχ.: **valeonti@otenet.gr**

7 Η ορολογική νοοτροπία

Μαρία Καρδούλη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Από τον Homo Erectus φτάνουμε οσονούπω στον Homo Semanticus, εφόσον το πείραμα του Web semantique (*σημασιολογικού Ιστού*) στεφθεί με επιτυχία.

Χαρακτηριστικά ιστορικά καινοτομικά αντικείμενα που αντιπροσώπευαν τα ανθρώπινα επιτεύγματα, όπως η ρόδα, το αλέτρι, τα μεταλλικά αντικείμενα, το πηδάλιο, η γραφομηχανή, η ατμομηχανή και ο ηλεκτρονικός υπολογιστής ανυπομονούν να προσθέσουν και την εικονοποίηση του Web semantique.

Οι φιλοσοφικές προσεγγίσεις και οι πρακτικές εφαρμογές τους καθοδηγούν την ανθρώπινη ικανότητα σύλληψης νέας γνώσης.

Η Αναλυτική δίνει τη θέση της στη Συστημική και στην Κυβερνητική, οι οποίες φροντίζουν τα νέα πρότυπα του Homo Semanticus. Ωστόσο βρισκόμαστε πολύ κοντά στην δημιουργία του επερχόμενου Homo Terminologicus, αφού έχουμε φτάσει στις σημασίες, ο δρόμος για την έννοια, το νόημα και τον ορισμό αρχίζει να διαφαίνεται. Ο Ευγένιος Βίστερ μας υπόδειξε τον δρόμο, αντλώντας από την παρακαταθήκη του Αριστοτέλη.

La mentalité technologique

Maria Kardouli

RESUMÉ

Depuis Homo Erectus le chemin fut long pour arriver à Homo Semanticus avec l' expérience du web semantique, si initiative aboutit bien.

Les innovations dans l' Histoire oun produit des objets représentant les exploits humains comme, la rone, le joug, la métallurgie, le gouvernail d' étambot, l' imprimerie, la machine à vapeur et l' ordinateur. L' image du web sémantique attend son tour.

Les différents approches philosophiques et leurs applications guident l' homme a concevoir de nouveaux savoirs.

L' approche analytique a cèdé la place a la Systémique et à la cybernétique lequelles oeuvrent à créer le nouveau modéle de Homo Semanticus. Cependant l' hummanite n'est pas loin de voir apparaître l' Home Terminologicus puisque nous avons déjà parcouru le chemin jusqun' aux significations. Les notions, le sens, et la définition attendent leur tour pour contribuer a son avènement E. Wüster nous a montré le patrinioine aristotélien pour nous faciliter la tâche.

Προλογικά

Για να γίνει η προσέγγιση μεθοδολογία και η σκέψη κοσμοθεωρία, χρειάζεται άσκηση και εφαρμογές. Για να καταλήξει η αντίληψη μιας προσέγγισης σε πρότυπο του νου, σε νοοτροπία, απαιτείται βιωματική και μεθοδική επανάληψη, ώστε η νοητική διαδικασία να γίνει έξη, τρόπος, νέος τρόπος, νέα στροφή του νου.

Για να εξετάσουμε το φαινόμενο της ορολογικής νοοτροπίας, αναζητήσαμε το συγγενές πρότυπο της Συστημικής κοσμοθεωρίας που προηγήθηκε και τις έννοιες εκείνες που στήριξαν την επιστημονική της βάση.

Διατυπώνουμε τα δύο παρακάτω ερωτήματα χάρη στα οποία οδηγηθήκαμε στην ανακοίνωση αυτή.

Ερώτημα 1ο

Πώς αντιμετωπίζεται η απαίτηση περιγραφής ενός ταχέως εξελισσόμενου περιβάλλοντος αυξανόμενης πολυπλοκότητας;

Ερώτημα 2ο

Πώς οικονομείται η πεπερασμένη ανθρώπινη ικανότητα αντίληψης και πρόσβασης στο πολύπλοκο περιβάλλον με εργαλεία των οποίων η ακριβής λειτουργία δεν είναι γνωστή;

Με δεδομένα τα ανωτέρω επιλέξαμε τα δύο υποδείγματα, το της συστημικής και το της Ορολογίας, ευελπιστώντας ότι προσφέρουμε απάντηση στο μέτρο του μέχρι τώρα γνωστού. Στην παρούσα ανακοίνωση, αφού διευκρινισθούν οι θεωρήσεις της συστημικής και της Ορολογίας, θα οδηγηθούμε στην δημιουργία της ορολογικής νοοτροπίας.

Εισαγωγή

Το θαύμα της προβολής και ερμηνείας του εξωτερικού/εσωτερικού κόσμου μέσω του κώδικα της γλώσσας παραμένει. Παραμένει ωστόσο, επίσης, το ότι ο εγκέφαλος ερμηνεύει και κατανοεί τη συμβολική αλληλουχία που αντιστοιχεί στον μεγαλύτερο συντελεστή συσχέτισης. Η έννοια της συσχέτισης συνδέεται άμεσα με την έννοια της συνάφειας, η οποία με τη σειρά της εμπεριέχει τα μέρη σε μορφή ενιαίου όλου. Αυτή η διαπίστωση έγινε η αφορμή να αναπτυχθεί η συστημική σκέψη ή συστημική αντίληψη από τις αρχές του 20^{ού} αι. και στη συνέχεια μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο.

Η συστημική σκέψη και συστημική μεθοδολογία οδήγησαν στην αντίστοιχη νοοτροπία, για να συμπληρωθεί η αναλυτική, η οποία ήταν ικανή να αντιμετωπίζει μόνο συστήματα μικρής κλίμακας. Η νέα προσέγγιση απαίτησε διεπιστημονική συνεργασία και την υιοθεσία **κοινής**

γλώσσας από τους ειδικούς επιστήμονες, οι οποίοι την εφάρμοσαν ο καθένας ιδιαίτερα στα πεδία τους. Τη συστημική προσέγγιση στον τομέα της περιγραφής της επιστημονικής γνώσης εφαρμόζει η Ορολογία, χρησιμοποιώντας το βασικό εννοιολογικό θεωρητικό πλαίσιο. Ο Ευγένιος Βίστερ πραγματοποίησε αυτή την εφαρμογή στηριζόμενος στις έννοιες του συστήματος, της ιεραρχίας, της συσχέτισης, της ταξινόμησης και της τυποποίησης για θέματα πολυγλωσσικής τεχνογνωσίας. Ρόλος σημαντικός δόθηκε στη Λογική και την Οντολογία και αναβίωσε η αριστοτελική παρακαταθήκη.

Το Νέο πρότυπο

Η εποχή της βιομηχανίας παραχώρησε τη θέση της στη μεταβιομηχανία και αυτή με τη σειρά της στην εποχή της πληροφορίας. Η οργανωμένη πολυπλοκότητα είναι φανερή όχι μόνο στην κοινωνία, στην έρευνα, αλλά και στο υποσύστημά της που επεξεργάζεται τη Γνώση, την Επιστήμη. Την περιγραφή της γνώσης αυτής, που παράγεται με εκρηκτικούς ρυθμούς από την επιστημονική έρευνα, καλύπτει ο κλάδος της γλώσσας που ασχολείται με τα συστήματα εννοιών και όρων των γνωστικών τομέων, η Ορολογία.

Η μεταβιομηχανική περίοδος δεσπόζεται από την επιστήμη, η οποία καλείται να δώσει απαντήσεις σε όλα τα προβλήματα υιοθετώντας νέο πρότυπο σύλληψης των αντικειμένων της έρευνας, το συστημικό, κατάλληλο να ανταποκριθεί στην πολυπλοκότητα, την ταχύτητα εξέλιξης της έρευνας και τη διεπιστημονική συνεργασία. Οι νέες τάσεις φαίνονται στον πίνακα που ακολουθεί. Το διάγραμμα παρέχει τα κυριότερα γνωρίσματα της συστημικής μεθοδολογίας.

Ο πίνακας 1 παρουσιάζει τις 2 φάσεις από την Αναλυτική στη Συστημική μέθοδο.

Πίνακας 1

Παραδοσιακή μέθοδος	Συστημική μεθοδολογία
Το αντικείμενο αναλύεται στα ελάχιστα μέρη του	Το αντικείμενο μελετάται ως Σύνολο, Σύστημα
Η μελέτη συνίσταται στην εξήγηση, αναζήτηση της αιτιώδους σχέσης	Η μελέτη συνίσταται στην κατασκευή συστημικού προτύπου
Η εξήγηση παρέχει τη γνώση της πραγματικότητας. Τι είναι το αντικείμενο	Το Συστημικό Πρότυπο αναπαριστά την συμπεριφορά του Συστήματος. Τι κάνει το Σύστημα
Ο επιστήμονας είναι θεατής της πραγματικότητας και γνώστης της αλήθειας	Ο επιστήμονας επεμβαίνει στην πραγματικότητα για την βελτίωσή της

Σχόλια

Το κύριο χαρακτηριστικό της προσέγγισης της Συστημικής μεθόδου είναι ότι το αντικείμενο της μελέτης υποβάλλεται στη έρευνα σαν ενιαίο και αδιαίρετο σύνολο, ως σύστημα.

Αυτή η προσέγγιση είναι η μόνη ενδεδειγμένη για πολύπλοκα συστήματα.

Ο συστημικός επιστήμονας κατασκευάζει πρότυπα (models) με τη συνοδεία μετρήσεων, για να περιγράψει τη δομή και τη λειτουργία, ώστε να επιτραπεί η απλούστευση (αφαίρεση) του πολύπλοκου συνόλου που προβάλλει τις χαρακτηριστικές ιδιότητές του.

Η Συστημική σκέψη είναι τελεολογική, γιατί ενδιαφέρεται για τους σκοπούς και τις επιλογές των συστημάτων.

Είναι επίσης διεπιστημονική, κατάλληλη για όλους τους κλάδους, και προέκυψε από την κίνηση για την ενότητα της επιστήμης. Πέραν της γνώσης, η Συστημική μεθοδολογία ενδιαφέρεται για την επέμβαση του επιστήμονα στον κόσμο. Η εξέλιξή της δικαιώνει, τον πραγματισμό του William James, και τον John Dewey, αλλά και επιτρέπει την δυναμική εξέλιξη της Γνώσης.

Σύμφωνα με την φιλοσοφία της, ο κόσμος είναι μια ιεραρχία αλληλένδετων συστημάτων αυξημένης πολυπλοκότητας και κάθε σύστημα είναι ένα υποσύστημα ενός μεγαλύτερου και ένα υπερσύστημα άλλου μικρότερου. Αυτή η ενότητα του πολύπλοκου κόσμου απαιτεί όχι μόνο την ενότητα της επιστήμης αλλά και την αντίστοιχη προσέγγιση της περιγραφής αυτής της πληροφορίας.

Είναι διάχυτη η εντύπωση ότι ζούμε σε γνωσιολογικό χάος και ότι η φυσική νομοτέλεια είναι πολυπλοκότερη απ' ό,τι είχαμε υποθέσει. Γι' αυτό το λόγο χρειαζόμαστε μια ενιαία διακλαδική αντιμετώπιση, μια επιστήμη που να έχει συνιστώσες όλες τις παραδοσιακές επιστήμες. Η γλώσσα και περιγραφή αυτού του κώδικα δεν είναι άλλη από την Ορολογική. Αυτή καλείται να διαδραματίσει ρόλο ουσιαστικό με τις έννοιες της ακρίβειας, της συνάφειας, της ιεραρχίας έτσι ώστε να καταγράψουμε ακριβέστερα την παρούσα κατάσταση της γνώσης και να δικαιολογηθεί ο εμπλουτισμός της. **Οι έννοιες της συσχέτισης των εννοιών των γνωστικών πεδίων και η συστημική παρουσίασή τους** με τα λεξιλόγια όρων θα προωθήσουν την μάθηση και την έρευνα έτι περισσότερο.

Όπως αναφέρει ο Von Bertalanffy, ο θεμελιωτής της συστημικής εννοιολογίας, ένας επιστήμονας της γλώσσας, συνένωσε τους βιολόγους, τους μαθηματικούς και τους ψυχιάτρους, καθώς και τους φυσικούς, στα μέσα του 20ου αιώνα, για να χαράξουν νέα πορεία πέραν της αναλυτικής προσέγγισης. Αυτός ήταν ο Ελβετός γλωσσολόγος

F. de Saussure, ο οποίος συνέλαβε την γλώσσα ως σύστημα, ένα όλον αποτελούμενο από αλληλοεξαρτώμενα μέρη. Αλλά το θαύμα της διεπιστημονικής ομάδας συνετελέσθη επειδή όλοι αυτοί οι επιστήμονες υιοθέτησαν κοινή γλώσσα, ώστε ο καθένας να εφαρμόσει στο δικό του γνωστικό τομέα την ίδια προσέγγιση. Αφού υιοθέτησαν κοινή γλώσσα, κατάφεραν να εφαρμόσουν τις βασικές αρχές της θεωρίας των συστημάτων. Κατά τον von Bertalanffy «Υπάρχουν πρότυπα, αρχές και νόμοι που εφαρμόζονται σε γενικευμένα συστήματα ή στις υποκατηγορίες των, ανεξάρτητα από το ιδιαίτερο είδος τους, τη φύση των στοιχείων τους και τις σχέσεις ή δυνάμεις μεταξύ αυτών» βλ. *The History and Status of General Systems Theory*.

Οι εφευρέτες της θεωρίας των συστημάτων ωφέλησαν την επιστημονική κοινότητα προσφέροντάς της την δυνατότητα νέου τρόπου θέασης των πραγμάτων, νέο πλαίσιο σχέσεων μεταξύ αντικειμένων της έρευνας και περιβάλλοντος με συνέπειες και αλληλοεξαρτήσεις που επηρεάζουν όχι μόνο την λειτουργία του ερευνώμενου αντικειμένου αλλά και τη δομή του. Έτσι λόγου χάρη, εξετάζοντας το Πανεπιστήμιο ως σύνολο μέσα στον μακρόκοσμο και στον μικρόκοσμο το τοποθετούμε στις πραγματικές βάσεις λαμβάνοντας υπόψη όχι μόνο περιβάλλοντα, συνθήκες, απαιτήσεις, εισροές, εκροές, αλλά έχοντας συνολική εικόνα επιτυγχάνουμε την αριστοποίηση της λειτουργίας και την ποιοτική ανταγωνιστικότητά του.

Συστημική και Ορολογία

Η συστημική εργασία στον τομέα της ορολογίας ανήκει στους ορολόγους, οι οποίοι δεν είναι άλλοι από τους ειδικούς επιστήμονες των διαφόρων τομέων οι οποίοι έχουν λάβει συμπληρωματική κατάρτιση στην Ορολογία. Προϋπόθεση είναι η γνώση των συστημάτων των εννοιών των αντίστοιχων κλάδων, με επίγνωση των αρχών της ορολογίας και των ορογραφικών μεθόδων. Η συστημική στην ορολογική προσέγγιση εργασίας συνίσταται και στον καθορισμό της θέσης της έννοιας μέσα στο πεδίο των εννοιών.

Η Ορολογία ως Επιστήμη αναδύθηκε από την ανάγκη των επιστημόνων να καταγράψουν την τεχνογνωσία τους μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, υιοθετώντας κοινή γλώσσα για να περιγράψουν ο καθένας την γνώση του τομέα του. Αυτή την ανάγκη αφύπνισε η αντίληψη της έννοιας του «συστήματος», η οποία επιβάλλει ότι τα υπό εξέταση αντικείμενα, είτε αυτά είναι ο άνθρωπος ή η γλώσσα του, η ψυχή του ή η φυσική του κατάσταση, η φυσική γενικά ή τα μαθηματικά, οφείλουν να εξετάζονται υπό το πρίσμα του ενιαίου όλου, σε σχέση και συνάρτηση με τα μέρη του. Έτσι γεννήθηκε η συστημική μέθοδος και θεωρία, η οποία έδωσε χώρο για την Κυβερνητική.

Την ακριβέστερη περιγραφή της επιστημονικής τεχνογνωσίας αναλαμβάνει να θεραπεύσει η επιστήμη του όρου, η Ορολογία, αντλώντας αρχές από τις έννοιες της **λογικής** και της **οντολογίας**, τον **ορισμό**, την **αντιστοίχιση έννοιας-όρου** δια της διαδικασίας της κατονομασίας και της **τυποποίησης**. Η διαδικασία της κατονομασίας ή οροδότησης της έννοιας συντελεί στην ανάδειξη της ιδιαίτερης φύσης της Ορολογίας ως δημιουργού κανονιστικών προτύπων… normes prescriptives, σε αντίθεση με τα πρότυπα περιγραφής, τα normes descriptives, που διέπονται από την χρήση και ανήκουν στην κοινή γλώσσα.

Αυτό που προέχει να συγκρατήσει κανείς σχετικά με την Γενική Θεωρία της Ορολογίας είναι ότι το αντικείμενο της έρευνας, οι έννοιες και οι όροι την καθιστούν διεπιστημονική και ενδοεπιστημονική και κυρίως άρρηκτα συνδεδεμένη με τον κάθε τομέα γνώσης, ταυτόχρονα δε δανείζεται τεχνογνωσία από την Λογική, την Οντολογία, την τεκμηρίωση, τις επιστήμες της πληροφορίας και την γλωσσολογία.
Οι ειδικοί τομείς χρειάζονται την γενική θεωρία για να αναπτύξουν την ιδιαίτερη ορολογική θεωρία τους από την πρακτική εφαρμογή στο δικό τους τομέα. Άρα η Ορολογία εμπλέκει γενικά τους τομείς οι οποίοι εξελίσσονται συνεχώς και κατά συνέπεια οι ορολόγοι οφείλουν να παρακολουθούν τις εξελίξεις αυτές στους τομείς αυτούς, ταυτόχρονα δε να γνωρίζουν την κατάσταση της γνώσης στο πεδίο που τους ενδιαφέρει κάθε φορά. Την ορολογία ενδιαφέρει το «γίγνεσθαι της επιστήμης».

Η συμβολή του Αριστοτέλη στην Ορολογία είναι καθοριστική με τις έννοιες της Λογικής και της Οντολογίας, όπως τις αντελήφθησαν οι αναγνώστες του. Το πεδίο της συμβολής του για τους Έλληνες είναι τεράστιο και έχουμε ηθικό χρέος να ερευνήσουμε περαιτέρω. Ήδη αναλυτικά δώσαμε στην προηγούμενη ανακοίνωση τα 10 οντολογικά κριτήρια συν ένα, για να εμπλουτιστεί η εικόνα κριτηρίων των πλέον διαδεδομένων, του τόπου και του χρόνου. Η Λογική δανείζει τις έννοιές των ιεραρχικών σχέσεων των διαφόρων τύπων συνάφειας. Σύμφωνα με Έλληνες ειδικούς και αυτός ο χώρος θα μπορούσε να ερευνηθεί προς το συμφέρον της περιγραφής της επιστημονικής γνώσης. Στα 6 δοκίμια του Οργάνου δίνονται οι έννοιες της βασικής θεωρίας των εννοιών, των ιδιοτήτων τους, της λογικής ανάλυσης, της επαγωγής και του ορισμού. Προσφέρονται από τον Αριστοτέλη, τον μαθητή του Πλάτωνα, όλες αυτές οι έννοιες που θεμελιώνουν την Ορολογία ως επιστήμη. Με τον Θεαίτητο και τον Φαίδωνα ήδη ο Πλάτων σκιαγραφεί την θεωρία των εννοιών και της επιστημολογίας. Η λογική μάς προικίζει με την εννοιολογία, τον έτερο πυλώνα της Ορολογίας. Μια διευκρίνιση θα βοηθούσε λέγοντας ότι η εννοιολογία, αν και ανάλογη με την σημασιολογία, ωστόσο διαφορετική, αφού αυτή έχει βάση την έννοια την οποία κατονομάζει κατόπιν έρευνας ή με υπάρχοντα όρο ή με κατασκευασμένο όρο ικανό να αναπαραστήσει την έννοια. Η δε

σημασιολογία ωστόσο μελετά την σημασία της λέξης η οποία δεν υπάρχει ανεξάρτητη από την λέξη.

Τον Αριστοτέλη ακολούθησε ο Καντ με την Κριτική της Καθαρής Λογικής, στην συνέχεια ο βιολόγος Durand de Gros το 1899 και ο Freger το 1892 με τη μελέτη πάνω στην έννοια της σημασίας.

Το βασικό ίδιο του ανθρώπου είναι η ικανότητα της εν τω νω αναπαράστασης, της αφηρημένης εικονοποίησης των αντικειμένων. Άρα η σχηματοποίηση των εννοιών τελείται με κριτήρια και μηχανισμούς ελάχιστα γνωστούς ή άγνωστους, οι οποίοι απαιτούν εργαλεία συνεκτικότητας, αναφορικότητας και ευκολίας ανάκλησης. Η συνεχής άσκηση της εννοιολόγησης και της κατονομασίας με κριτήρια αριστοτελικά οδηγούν σύμφωνα και με άλλους Έλληνες δασκάλους του γένους, όπως ο Ευάγγ. Παπανούτσος, στην δημιουργία «διάνοιας μέγιστης ισχύος». Η οποία με τη σειρά της καλλιεργεί το έδαφος για την τέλεια «ψυχική συγκρότηση». Άνθρωποι με παιδεία τέτοιας προσέγγισης προσαρμόζονται και εφευρίσκουν νέα εργαλεία, όπως άλλωστε το ελληνικό πρότυπο του Οδυσσέα, φωτισμένο με την δίψα για γνώση ενός Προμηθέα.

Η ορολογική προσέγγιση με τα θεωρητικά και τα εφαρμοσμένα προϊόντα της προσθέτει περισσότερη διάκριση, διακριτική ικανότητα στον ανθρώπινο εγκέφαλο για την συλλογή ακριβέστερης γνώσης.

Πίνακας 2

Παραδοσιακή μέθοδος	**Συστημική μεθοδολογία**	**Ορολογική μέθοδος**[1]
Το αντικείμενο αναλύεται στα ελάχιστα μέρη του	Το αντικείμενο μελετάται ως Σύνολο, Σύστημα	Το κάθε γνωστικό πεδίο απότελεί ενιαίο υποσύστημα του υπερσυστήματος της Γνώσης
Η μελέτη συνίσταται στην εξήγηση, αναζήτηση της αιτιώδους σχέσης	Η μελέτη συνίσταται στην κατασκευή συστημικού προτύπου	Κατασκευή συστήματος εννοιών κάθε γνωστικού τομέα
Η εξήγηση παρέχει τη γνώση της πραγματικότητας. Τι είναι το αντικείμενο	Το Συστημικό Πρότυπο αναπαριστά την συμπεριφορά του Συστήματος. Τι κάνει το Σύστημα	Κατασκευή ορολογικού προτύπου που αναπαριστά τις σχέσεις Λογικής και οντολογίας που το χαρακτηρίζουν
Ο επιστήμονας είναι θεατής της πραγματικότητας και γνώστης της αλήθειας	Ο επιστήμονας επεμβαίνει στην πραγματικότητα για την βελτίωσή της	Ο ορολόγος επεμβαίνει εφαρμόζοντας κανονιστικά πρότυπα για την καταγραφή της Γνώσης
Ειδική κατά κλάδο	Διεπιστημονική	Διεπιστημονική – Ένδοεπιστημονική

[1] Η τρίτη στήλη είναι αποτέλεσμα της έρευνας της συγγραφέα στον τομέα της Ορολογίας.

Ο πίνακας 2 παρουσιάζει την Ορολογική διάσταση και υπογραμμίζει την συνάφεια μεταξύ Συστημικής και Ορολογικής Μεθοδολογίας.

Η Ορολογία, επομένως, καλύπτει τις ανάγκες της περιγραφής και κατονομασίας της διεπιστημονικής πολυγλωσσικής τεχνογνωσίας. Διότι εφόσον ο περιβάλλων τον άνθρωπο χώρος είναι αναγώγιμος από το ανθρώπινο πνεύμα και ο ορολογικός κώδικας πρόσβασής του σ' αυτόν εκ των πραγμάτων οφείλει να προσαρμόζεται και να αναζητά διαδοχικά ένα πεδίο περιγραφής. Η ανθρώπινη γλώσσα, ξεπηδώντας από μια πολύπλοκη δυναμική, που διέπει τις αλληλεπιδράσεις της δομής του εγκεφάλου, καθορίζει αυτόν τον αλγόριθμο πρόσβασης του ανθρώπου στη γνώση. Η λειτουργία της διαδικασίας της πρόσβασής μας στη γνώση και το πώς τελείται είναι ακόμη άγνωστη. Μόλις τον Ιούνιο του 2011 μια δημοσίευση στο Βήμα της Κυριακής, της 5ης Ιουνίου, αναφέρει ότι Αμερικανοί επιστήμονες, του Πανεπιστημίου Ουάσιγκτον στο Saint Luis είδαν πώς οι λέξεις σχηματίζονται στον εγκέφαλο, εντοπίζοντας τα σήματα που αντιστοιχούν σε τέσσερα φωνήματα (ah, oo, ou, ee). Η νευροεπιστήμη με την τεχνολογία προσπαθούν να εντοπίσουν, ερευνώντας, τις περιοχές του εγκεφάλου που σχετίζονται με την επεξεργασία του λόγου.

Η ορολογική νοοτροπία είναι απότοκος της αντίστοιχης προσέγγισης, η οποία εστιάζει το ενδιαφέρον της έρευνάς στον όρο, στον ορισμό και κυρίως στην έννοια. Η επιστημονική γλώσσα είναι η περιγραφή της γνώσης των επιστημονικών κλάδων. Άρα η ακριβής περιγραφή απαιτεί «συντεχνιακή» απόδοση των εννοιών με όρους μονοσήμαντους, ανταποκρινόμενους στις υψηλές απαιτήσεις ακρίβειας και διαφάνειας της έννοιας μέσω της κατονομασίας της, ήτοι του όρου της. Η σύγχρονη ορολογική τεχνογνωσία παρέχει πολύπλοκες αρχές και δη βασικές περίπου 31· βλέπε ελληνική απόδοση του Κ. Βαλεοντή.
Οι αρχές και οι μέθοδοι ορολογίας συναποτελούν τα βασικά στοιχεία της ορολογικής παιδείας. Επιφανείς επιστήμονες της σύγχρονης περιγραφής της γνώσης, ο Juan Sager, συνδέουν την Ορολογία με την Λογική, με την γνωστική διάσταση, με την πληροφορική και την γλωσσολογία. Η Ορολογία ανταποκρίνεται στο σύγχρονο και επερχόμενο υπόδειγμα περιγραφής της γνώσης, γιατί από νωρίς συνδέθηκε με την επικοινωνιακή και πληροφορική διάσταση, τονίζοντας τα ποιοτικά γνωρίσματα της Λογικής και της αυστηρής ταύτισης έννοιας-όρου, ώστε η μεταφορά της στον έτερο κώδικα να γίνεται κατά τρόπο μονοσήμαντο και τυποποιημένο.

Η ορολογική νοοτροπία είναι η απότοκος νοητική λειτουργία η απορρέουσα από την βασική ορολογική παιδεία.

Η στοιχειώδης ορολογική παιδεία έχει αφετηρία το σύγχρονο θεωρητικό έργο του Ευγένιου

Wüster και το παλαιό του Πλάτωνα στον Φαίδωνα, τον Θεαίτητο και τον Κρατύλο, κυρίως δε του Αριστοτέλη, τον Νικ. Βλεμμύδη, τον Ευάγ. Παπανούτσο και τον σύγχρονο συνεχιστή, την Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας. Είναι γνωστό το μεταπτυχιακό μάθημα Ορολογίας στο διαπανεπιστημιακό (ΕΜΠ – ΕΚΠΑ – ΙΕΛ) Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Τεχνογλωσσία» που παραδίδει ο Κ. Βαλεοντής, πέραν των συνεδρίων της ΕΛΕΤΟ, που αποτελούν το θεωρητικό υπόβαθρο της Ορολογίας στη χώρα μας και όχι μόνο.

Η διεθνής ορολογική παιδεία έχει αφετηρία τον Αριστοτέλη, τον Wüster, τον Felber και τον Διεθνή Οργανισμό Τυποποίησης ISO με το INFOTERM. Ωστόσο οι αρχές και οι μέθοδοι ορολογίας και ορογραφίας δεν έχουν γίνει κτήμα των ειδικών επιστημονικών κλάδων.

Επίλογος

Αν και η Ορολογία ανταποκρίνεται στο σύγχρονο και επερχόμενο γνωσιολογικό περιβάλλον με τα μονοσήμαντα, τυποποιητικά χαρακτηριστικά ως προς την ακριβέστερη περιγραφή της γνώσης και την φιλικότερη ανάκλησή της, αφού αυτή προσφέρεται σε πρότυπα συσχέτισης συστημικά δομημένα καθυστερεί την εξάπλωσή της. Η τάξη, η ακρίβεια, η διαφάνεια, η συσχέτιση, η λογική διάσταση και τα οντολογικά κριτήρια έχουν απέναντί τους άλλες έννοιες με περισσότερη αντοχή, όπως η αταξία, η ανακρίβεια, η αδιαφάνεια, το άσχετο, το παράλογο, τα άνευ λόγου άτοπα και ανοϊκά και αγλωσσολόγητα κατά τον Α. Γκώγκο.

Σύμφωνα με τον καθηγητή Ιω. Νικόλη στην επερχόμενη εποχή της Μετα-Επιστήμης, όπου θα συμμετέχουν όλες οι παραδοσιακές επιστήμες με ενιαία διακλαδική προσέγγιση, τότε ο Άνθρωπος και το Περιβάλλον, ο Πλανήτης θα στηρίζεται σε ακριβέστερο και συνεκτικότερο κώδικα επικοινωνίας, στην ποιότητα του κώδικα αυτού θα παίξει θεμελιώδη ρόλο η επιστήμη του Όρου με τις έννοιες της ακρίβειας βάσει ποιοτικού ορισμού και συνεπικουρούμενη από τα επιτεύγματα της Κυβερνητικής.

Η ορολογική προσέγγιση με τις εφαρμογές της ορογραφίας, την συστηματική παρουσίαση των εννοιών και των όρων, την συστημική θεώρηση της γνώσης των επιμέρους τομέων θα δώσει εργαλεία στο διαδίκτυο – web semantique, τέτοια ώστε να ευοδωθεί η προσπάθεια που άρχισε στο Πανεπιστήμιο του Southampton στην Μ. Βρετανία το 2009. Εκεί γίνεται, ή μάλλον επαναλαμβάνεται, ό,τι έγινε και τη δεκαετία του 1940, όπου μια **διεπιστημονική ομάδα υιοθετώντας κοινή γλώσσα** έδωσε σάρκα και οστά στην συστημική, στην κυβερνητική και στην ορολογική θεωρία.

Ποια άλλη προσέγγιση θα μπορούσε να τιθασεύσει το γνωσιολογικό χάος;

Η νέα νοοτροπία έχει αφετηρία την ορολογική αντίληψη και έλκει την ισχύ της από την

παλαιά εκείνη, την αναξιοποίητη ωστόσο, την ΟΝΤΟ-ΛΟΓΙΚΗ. Ενισχυμένη στην νιοστή με την τεχνολογία της πληροφορικής για να γίνει η γνώση ενιαία, συνθετική και προσκαλούσα για νέες στάσεις της επιστήμης.

Βιβλιογραφία

[1] Νικόλης Ιω., *Εισαγωγή στη Συστημική Σπουδή της Γνωσιολογίας*

Σημ.: Ο Ιω. Νικόλης, καθ. Παν/μίου Πατρών, ανήκει στην Ελληνική Ομάδα Συστημάτων και συνεργάστηκε με τον Μιχ. Δεκλερή για την έκδοση της «*Συστημικής Θεωρίας*», Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1986.

[2] Περιοδικό La Recherche-Monde, Nov-Dec 2009 (Hors Serie)

[3] Το Βήμα της Κυριακής, Ιούνιος 2011

[4] Καρδούλη Μ., *Η τεχνική ορολογία, αρμός επικοινωνίας*, Διήμερο «Τυποποίηση ορολογίας», ΕΛΟΤ-ΤΕΕ/ΤΕ21, ΤΕΕ, Αθήνα 1992

[5] Καρδούλη Μ., *Αρχιτεκτονική δομή του επιστημονικού κειμένου*, Πρακτικά 7ου Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία» της ΕΛΕΤΟ, ΤΕΕ, 2009

[6] Βαλεοντής Κ., *Ανάλυση των βασικών αρχών της ορολογίας*, ΕΛΟΤ, Αθήνα, 1988

[7] Βαλεοντής Κ., Μάθημα *Αρχές Ορολογίας – Ορογραφίας* – Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών ΤΕΧΝΟΓΛΩΣΣΙΑ (ΕΜΠ – ΕΚΠΑ – ΙΕΛ), 2009

[8] Δεκλερής Μιχ., *Συστημική Θεωρία*, εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1986

[9] Sager Juan C., *A Practical Course in Terminology Processing*, John Benjamins Publishing Co, 1990

[10] Kocourek, *La Langue Française de la Technique et de la Science*, Brandstetter, 1991

[11]. Τσατσόμοιρος Ηλίας, *Ιστορία Γενέσεως της Ελληνικής Γλώσσας*, Δαυλός, 1991

[12] Γκώγκος Α., *Γενικές γλωσσολογικές αρχές εισαγωγής και θέσπισης όρων*, Διήμερο «Τυποποίηση ορολογίας», ΕΛΟΤ-ΤΕΕ/ΤΕ21, ΤΕΕ, Αθήνα 1992.

Μαρία Καρδούλη

Εισηγήτρια ΕΣΔΔ
Διδάξασα Τεχνική Μετάφραση στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο
Μέλος ΔΣ της ΕΛΕΤΟ και Αντιπρόεδρος του ΓΕΣΥ

25ης Μαρτίου 16
16233 ΚΑΡΕΑΣ

(Κενή σελίδα)

ΕΝΟΤΗΤΑ 2

Διδακτική και Ορολογία

8 Η γλώσσα των μαθηματικών στα σχολικά εγχειρίδια των δύο τελευταίων τάξεων του δημοτικού σχολείου

Κωνσταντίνος Κεραμάρης, Ευγενία Μπαρμπαγιάννη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Μια από στις βασικές λειτουργίες της γλώσσας είναι να μεταφέρει νοήματα. Από αυτή ξεκινούν και αρκετά προβλήματα με τη γλώσσα και τα μαθηματικά με την έννοια, ότι τα νοήματα στα οποία στις από στις μαθηματικές λέξεις αναφέρονται είναι σύνθετα και οι λέξεις που χρησιμοποιούμε για αυτά, εμπεριέχουν συχνά και άλλα νοήματα με τα οποία οι μαθητές δεν είναι στις φορές εξοικειωμένοι Η εργασία αυτή αντανακλά πρώτα το ενδιαφέρον στις για μια μετατόπιση από την άποψη ότι τα μαθηματικά είναι ένα σώμα γνώσεων δημιουργημένων από τους μαθηματικούς, στην άποψη να ειδωθούν ως ένα αντικείμενο που πρέπει να οικοδομηθεί και δεύτερον, στο κατά πόσο ο μαθηματικός λόγος στα νέα διδακτικά εγχειρίδια της Ε΄και της ΣΤ΄ τάξης του Δημοτικου, με την λογικογλωσσική ανάλυση που επιχειρήθηκε, έχει συνταχθεί με την άποψη αυτή.

The language of mathematics textbooks in the two last grades of primary school

Konstantinos Keramaris, Eugenia Barmpagianni

ABSTRACT

One of the basic functions of language is to convey meaning. From this, a great number of problems with language and mathematics appear, in the sense that the meanings many of the mathematical words are referred to, are complex and the words we use for them, quite often involve other meanings with which many of the students are not familiar with. This paper, firstly reflects our interest in a shift from the view that mathematics is a body of knowledge created by mathematicians, in a view to be seen as an object that must be built and secondly if the mathematical word for the new textbooks of 5th and 6th of the elementary school, with logical-language analysis, which has been undertaken, drafted in this respect.

0 Εισαγωγή

Η μαθηματική γλώσσα, η ειδική ορολογία των Μαθηματικών, η γλώσσα των συμβόλων και των παραστάσεων δυσχεραίνουν τους μαθητές να κατανοήσουν στις διάφορες έννοιες. Η μαθηματική γλώσσα, η οποία διαφέρει από τη φυσική καθημερινή γλώσσα, είναι στις παράγοντας που προκαλεί στα παιδιά αποστροφή για τα Μαθηματικά [1]. Στην

Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση η γλώσσα των βιβλίων απαιτείται να είναι προσιτή και προσπελάσιμη. Οι μαθηματικές έννοιες να προσφέρονται απλουστευμένες, δίχως, στις να στερούνται επιστημονικής βάσης, εγκυρότητας και συνέπειας. Στις, τα μαθηματικά σύμβολα να εισάγονται προσεκτικά και με φειδώ και να συνάδουν με τα καθιερωμένα. Το προηγούμενο Α.Π. [2] των Μαθηματικών του Δημοτικού απαιτούσε οι μαθητές να «εκμάθουν και να χρησιμοποιούν με ακρίβεια τη μαθηματική γλώσσα». Στο τωρινό (Παιδ. Ινστιτούτο, –), αναφέρεται ως ειδικός σκοπός η «καλλιέργεια της μαθηματικής γλώσσας ως μέσου επικοινωνίας».

Ως εφαρμογή των παραπάνω η παρούσα εργασία, ασχολείται με το μαθηματικό λόγο, στα νέα βιβλία – διδακτικά εγχειρίδια των Μαθηματικών της Ε΄ και ΣΤ΄Δημοτικού και προβαίνει σε λογικογλωσσική ανάλυση του κειμένου τους. Περιλαμβάνει αναφορές στη μαθηματική γλώσσα ως αιτία δυσκολιών στα Μαθηματικά, στις μαθηματικές εκφράσεις, στο μαθηματικό λόγο στα διδακτικά εγχειρίδια και στο τέλος γίνεται παρουσίαση των συμπερασμάτων και των προτάσεων στις.

1 Η μαθηματική γλώσσα ως αιτία δυσκολιών στα Μαθηματικά

Η ειδική ορολογία των Μαθηματικών, η γλώσσα των συμβόλων και των παραστάσεων δυσχεραίνουν τους μαθητές να κατανοήσουν στις διάφορες έννοιες. Η μαθηματική γλώσσα έχει στις διαφορές με τη φυσική καθημερινή γλώσσα και είναι στις παράγοντας που προκαλεί στα παιδιά αποστροφή για τα Μαθηματικά. Ένα έξ ίσου σημαντικό ζήτημα που απασχολεί τους ερευνητές σχετικά με τη γλώσσα είναι η σχέση φυσικής γλώσσας και τυπικής μαθηματικής γλώσσας καθώς και το κατά πόσο η φυσική γλώσσα μπορεί να αποδώσει και να εξηγήσει έννοιες που δε χρησιμοποιούνται σε αυτήν [3]. Η κατανόηση τίθεται αναμφίβολα υπεράνω της λογικής παρουσίασης, στην περίπτωση που η πρώτη δε συμβιβάζεται με τη δεύτερη [4]. Η γλώσσα εντούτοις που ο δάσκαλος χρησιμοποιεί μέσα στην τάξη δεν είναι καν η γνήσια τεχνική γλώσσα των μαθηματικών αλλά ένα κράμα καθημερινής και τεχνικής μαθηματικής γλώσσας. Χαρακτηριστικά της γλώσσας στις στις τεχνικοί όροι που δεν υπάρχουν στην καθημερινή γλώσσα, γλωσσικές συμβάσεις που αλλάζουν υπό την επίδραση των κανόνων χρήσης της τεχνικής γλώσσας, η κατασκευή προσωπικών ιδεών (π.χ: οι περισσότεροι γεωμετρικοί όροι χρησιμοποιούνται χωρίς κάποια αξιόλογη προσπάθεια να δοθεί στο μαθητή μια επαρκής ιδέα της σημασίας τους. Ετσι ο μαθητής κατασκευάζει τη δική του ιδέα η οποία συχνά αποκλίνει από αυτήν του δασκάλου), η παραβίαση της σαφήνειας και της συνοχής, όταν χρησιμοποιούνται από το δάσκαλο συνώνυμα ή όταν συνδέονται διαφορετικές σημασίες με την ίδια λέξη (π.χ: Στη Γεωμετρία, στις λέξεις χρησιμοποιούνται για να κατανομαστούν σχήματα και σαν διδιάστατα ή

μονοδιάστατα σημειοσύνολα (τρίγωνο, τετράγωνο, ορθογώνιο, κύκλος κ.λπ.). Οι στις λέξεις προσδιορίζουν συχνά γεωμετρικά αντικείμενα και γεωμετρικά μεγέθη (ύψος, ακτίνα και διάμετρος, επιφάνεια κ.λπ.) κάνουν την κατανόηση πιο δύσκολή για τους μαθητές [5]. Λέξεις στα μαθηματικά που έχουν διαφορετικές έννοιες μέσα στην καθημερινή γλώσσα προκαλούν, συχνά, σύγχυση τους μαθητές [6]. Όπου οι λέξεις έχουν μαθηματικό και μη μαθηματικό νόημα οι μαθητές πρέπει να ξέρουν και τα δύο και να είναι σε θέση να ερμηνεύσουν την έννοια σωστά στο κατάλληλο πλαίσιο. Παραδείγματος χάριν: Σε καθημερινή χρήση η λέξη «πίνακας» αναφέρεται στο είδος επίπλου ή στο διδακτικό εποπτικό μέσο. Στα μαθηματικά η έννοια είναι αρκετά διαφορετική. Ανάλογες περιπτώσεις παρατηρούνται και με λέξεις στις: «άρτιος» «φυσικός» «πρώτος», «ύψος» κ.ά. Στο ίδιο σημαίνον αντιστοιχίζεται διαφορετικό σημαινόμενο, διαφοροποιείται, δηλαδή, το γλωσσικό σημείο, γεγονός που καταγράφεται ως ανασταλτικός, ανασχετικός παράγοντας στην κατανόηση της γλώσσας των Μαθηματικών. Το φαινόμενο αυτό καλείται πολυσημία. Στις από στις λέξεις που χρησιμοποιούμε στα Μαθηματικά έχουν, λοιπόν, διαφορετική σημασία στον «πραγματικό κόσμο» και αρκετές λέξεις έχουν περισσότερες από μια σημασία. Η λέξη «περισσότερο» είναι ένα καλό παράδειγμα αφού μπορεί να υπονοήσει, ανάλογα με τον τρόπο που χρησιμοποιείται, είτε πρόσθεση είτε αφαίρεση [7]. Ακόμα, το σύμβολο 12/3, μπορεί λεκτικά να παρουσιαστεί ως «δώδεκα τρίτα» ή «δώδεκα δια τρία» [8]. Το μαθηματικό λεξιλόγιο και τα μαθηματικά σύμβολα, εξαιτίας της πολυσημίας στις, στις, και το μαθηματικό κείμενο είναι οι πλευρές της μαθηματικής γλώσσας που αναφέρονται, συχνότερα, ως πιθανές αιτίες δυσκολιών.

2 Οι μαθηματικές εκφράσεις

Οι εκφράσεις της μαθηματικής γλώσσας με μαθηματικό περιεχόμενο ονομάζονται μαθηματικές εκφράσεις. Αυτές στις φορές είναι διατυπωμένες στην κοινή γλώσσα και στις φορές περιγράφουν μαθηματικές δομές (σύνολα εφοδιασμένα με πράξεις και σχέσεις). Στις περισσότερες φορές, είναι μίγμα των 2 προηγούμενων περιπτώσεων, με την προσθήκη συμβόλων [9]. Παραδειγματικές των παραπάνω περιπτώσεων είναι, αντιστοίχα , οι εκφράσεις: «στα ισόπλευρα τρίγωνα και οι γωνίες είναι ίσες μεταξύ τους», (Μαθηματικά Ε΄ Δημοτικού, ΒΜ σελ. 113), « x<y, με x,y στοιχεία του Ν» και «ο αριθμός π είναι άρρητος και ταυτόχρονα υπερβατικός».

Οι μαθηματικές εκφράσεις ανάλογα, με τη σημασία τους, διακρίνονται σε ονόματα και αποφάνσεις [10]. Οι παραπάνω μαθηματικές προτάσεις είναι και αποφάνσεις (πληροφορίες-δηλώσεις), ενώ ονόματα (μαθηματικά αντικείμενα) θα ήταν οι εκφράσεις «ισοσκελές τρίγωνο, « οι διαιρέτες του 24» ή «40».

Εξάλλου και το γλωσσολογικό επίπεδο αυτών των μαθηματικών εκφράσεων διαφέρει. Τα

κομμάτια λόγου που είναι πληροφοριακού, επεξηγηματικού χαρακτήρα και περιεχομένου, δεχόμαστε, ότι αποτελούν το επιμαθηματικό επίπεδο, ενώ αντιθέτως, εκφράσεις αυστηρά «μαθηματικές», που αποτελούν, δηλαδή, σημαίνοντα κάποιου μαθηματικού αντικειμένου ή εκφράζουν κάποιο μαθηματικό γεγονός [11] ανήκουν στο μαθηματικό γλωσσολογικό επίπεδο.

3 Ο μαθηματικός λόγος στο διδακτικό εγχειρίδιο Μαθηματικών στις Ε΄ Δημοτικού

Στις οι μαθηματικές εκφράσεις είναι διατυπωμένες στην καθομιλουμένη, δίχως σύμβολα, (πλην των τετριμμένων) και καθόλου τυπικά κομμάτια μαθηματικού λόγου. Οι έννοιες και οι ορισμοί προσφέρονται εκλαϊκευμένα και δεν παρατηρούνται συγχύσεις εξαιτίας της διαφορετικής σημασίας, που αποδίδει η μαθηματική γλώσσα, σε λέξεις της φυσικής γλώσσας. Στην εισαγωγή κάθε περιόδου, που λειτουργεί και σαν προοργανωτής, οι στόχοι εκφράζονται με βουλητικές και τελικές προτάσεις στην υποτακτική, για να δώσουν κίνητρο, να προετοιμάσουν, να παρακινήσουν και να προτρέψουν με κάθε τρόπο στην έρευνα και την εξιχνίαση του κεφαλαίου. Οι τίτλοι κάθε κεφαλαίου-μαθήματος με την πετυχημένη, και ευρηματική ομολογουμένως νότα που δίνουν, δυστυχώς, αποσπούν τους μαθητές από την μαθηματική γλώσσα, αφού ελάχιστα υποψιάζουν και προβληματίζουν τους μαθητές για αυτά που θα ακολουθήσουν, επιτείνοντας έτσι, τη σύγχυση, στις παρερμηνείες, και την αποτυχία. Η εισαγωγική ερώτηση κάθε κεφαλαίου, πλάγια ή ευθεία, εισάγεται με ερωτηματικές αντωνυμίες (Τι σχέση έχουν…; Πόσο…Ποιο..), ερωτηματικά επιρρήματα (Πότε, πώς κάνουμε…;) ή (Μπορώ + υποτακτική), για να προετοιμάσουν, να παρακινήσουν και να προβληματίσουν [12].

Στην δραστηριότητα – ανακάλυψη κάθε κεφαλαίου, παρατηρούνται τα ακόλουθα:

- Ο χρόνος που κυριαρχεί είναι ο ενεστώτας, α΄ ενικό και α΄ πληθυντικό, δίνει ζωντάνια και παραστατικότητα στην αφήγηση και χρησιμοποιείται στις φορές αντί για προστακτική (στις συνέβαινε παλιά, – λύστε, γράψτε –) για να δηλωθεί παράκληση – προσταγή με λεπτότητα [13].
- Οι ερωτήσεις (ερωτηματικές προτάσεις που εισάγονται με ερωτηματικές αντωνυμίες-ποιος-πόσος- τι, κ.ά.) κινητοποιούν τη δημιουργικότητα και τη δράση [14].
- Στα προβλήματα, αποφεύγεται η χρήση της προστακτικής (π.χ. λύστε με δύο τρόπους τα προβλήματα) καθώς και η χρήση της αόριστης αντωνυμίας –στις–. Έτσι ο αναγνώστης μπορεί να επικαλεστεί προσωπικές του καταστάσεις προκειμένου να αναπαραστήσει τα δεδομένα [15].

- Οι πρώτες υποενότητες του κάθε κεφαλαίου, κινούνται περισσότερο στο επιμαθηματικό επίπεδο με ερωτήσεις, ορισμούς, προτροπές, μεθοδεύσεις και επισημάνσεις. Συγκεκριμένα μετρήθηκαν 32 ορισμοί, στη συντριπτική πλειονότητά τους απλοί. Π.χ «Τη διαφορά ανάμεσα στην εκτίμηση που έκανα και στον ακριβή υπολογισμό την ονομάζουμε σφάλμα» [16]. «Τα κλάσματα με τον ίδιο παρονομαστή λέγονται ομώνυμα, ενώ τα κλάσματα με διαφορετικό παρονομαστή λέγονται ετερώνυμα. Τα ετερώνυμα κλάσματα μπορεί να είναι ισοδύναμα, να εκφράζουν δηλαδή το ίδιο μέρος μιας ποσότητας» [17].

Επισημάνθηκαν 6 προτάσεις-πορίσματα, για παράδειγμα στη σελίδα 115 στο Β.Μ.: «Το ευθύγραμμο τμήμα που ξεκινά από ένα σημείο και τέμνει κάθετα μια ευθεία είναι η συντομότερη διαδρομή (απόσταση) από το σημείο στις την ευθεία». Ωστόσο, η πεμπτουσία κάθε κεφαλαίου είναι η υποενότητα του συμπεράσματος. Περιλαμβάνει ορισμούς αποφάνσεις, προτάσεις και μεθοδολογικούς τρόπους. Χρησιμοποιεί, γενικά, πρώτο πληθυντικό πρόσωπο ενεστώτα,(συζητάμε, ελέγχουμε, χρησιμοποιούμε) δεδομένου ότι αυτό δίνει κίνητρο για συνεργασία και βοηθά στη σταθεροποίηση των νέων εννοιών και γνώσεων (αν και δε λείπει και το α΄ και γ΄πρόσωπο ενικού, σε στις περιπτώσεις). Ο ενεστώτας ως χρόνος εξακολουθητικός, δηλώνει τη συνέχεια, την επανάληψη, δίνει παραστατικότητα, δίνει ζωντάνια στην αφήγηση και δηλώνει ότι το αποτέλεσμα εξακολουθεί να υπάρχει [18]. Στα 81 «συμπεράσματα», μετρήθηκαν 11 ορισμοί και 44 μεθοδολογικές προτροπές και τέλος 26 συνοψίσεις σε καθαρά μαθηματικά πλαίσια. Παραδείγματα αποφάνσεων σε μαθηματικό επίπεδο είναι και τα: «Για να βρω το μέσο όρο στις πλήθους αριθμών, διαιρώ το άθροισμά τους με το πλήθος αυτών» [19]. Αυτό στην τυπική μαθηματική γλώσσα γράφεται ως Μ.Ο $\alpha_i = (\alpha_1+ \alpha_2 +\alpha_3 +\alpha_4+\ldots+\alpha_v)/v$, i=1,2,3…v. Η δυνατότητα τυπικής περιγραφής, μιας μαθηματικής αποφαντικής έκφρασης, έστω και της καθομιλούμενης είναι κριτήριο ελέγχου και ένταξης της έκφρασης στις στο μαθηματικό επίπεδο. Στις η έκφραση «Για να διαιρέσουμε έναν ακέραιο αριθμό με κλάσμα ή ένα κλάσμα με ένα άλλο κλάσμα ή ένα κλάσμα με έναν ακέραιο, μπορούμε να αντιστρέψουμε τους όρους του διαιρέτη (κλάσμα ή ακέραιο) και αντί για διαίρεση να κάνουμε πολλαπλασιασμό», σελ. 89 στο Β.Μ, γράφεται πολύ απλά, τυπικά και φορμαλιστικά ως:

$$z:\frac{x}{y}=z\times\frac{y}{x}=\frac{z\times y}{x} \quad \text{ή} \quad \frac{w}{v}:\frac{x}{y}=\frac{w}{v}\times\frac{y}{x}=\frac{w\times y}{v\times x} \quad \text{ή} \quad \frac{x}{y}:z=\frac{x}{y}\times\frac{1}{z}=\frac{x}{y\times z}$$

Διαπιστώθηκε, πως η συμβολική γλώσσα απλοποιεί και ευκολύνει την πραγμάτευση μαθηματικών γεγονότων και επιτρέπει στο νου να εργάζεται με ιδέες περίπλοκες. Από την

άλλη μεριά, στις, εμποδίζει τους μη μυημένους να παρακολουθούν και να καταλαβαίνουν Μαθηματικά.

4 Ο μαθηματικός λόγος στο διδακτικό εγχειρίδιο Μαθηματικών της ΣΤ΄ Δημοτικού

Όσα αναφέρθηκαν για τη γλώσσα των μαθηματικών του σχολικού βιβλίου της Ε΄ τάξης, ισχύουν και για το βιβλίο της Στ΄ τάξης. Επιπλέον παρατηρούνται τα ακόλουθα:

Οι τίτλοι κάθε κεφαλαίου-μαθήματος αποσπούν τους μαθητές από την μαθηματική γλώσσα, αφού «μαθηματικές λέξεις» στις αναμιγνύουν και στις εντάσσουν σε καθαρά φυσικά – καθομιλούμενα γλωσσικά πλαίσια, αποστερώντας τους την μαθηματική τους σημασία και ορολογία, επιτείνοντας τη σύγχυση, στις παρερμηνείες, και την αποτυχία. Οι μαθητές συχνά αναρωτιούνται: -Τι σχέση έχει ο τίτλος με το μάθημα; Ο τίτλος ωστόσο αποτελεί σε κάποιες περιπτώσεις έναν καλό τρόπο αφόρμησης ή θέμα προβληματισμού μετά την ενασχόλησή τους με το κεφάλαιο και αρκετά συχνά βοηθά να αποφευχθεί η παρανόηση και η αμφισημία ανάμεσα στις όρους της φυσικής και της μαθηματικής γλώσσας. (Π.χ. Πρώτοι και σύνθετοι αριθμοί – είμαστε και οι πρώτοι. Λόγος δύο μεγεθών. – Σου δίνουμε το….λόγο στις.) [20]. Εξάλλου, στην αρχή του κάθε κεφαλαίου υπάρχει η αντιστοιχία του τίτλου του κεφαλαίου με τον μαθηματικό τίτλο. Στη διατύπωση των στόχων κάθε κεφαλαίου γίνεται χρήση της μαθηματικής γλώσσας, η οποία εισάγει προοδευτικά το μαθητή στη μαθηματική ορολογία. Οι πρώτες υποενότητες του κάθε κεφαλαίου κινούνται σε επιμαθηματικό επίπεδο με χρήση της φυσικής γλώσσας, για να καταλήξουν σε ορισμούς, μεθοδολογικές προτροπές, μεθοδεύσεις, πορίσματα τα οποία στις έχουν αυστηρότερη μαθηματική γλώσσα, η οποία ωστόσο δε φτάνει στο συμβολισμό. Σε κάθε μια από στις 71 διδακτικές ενότητες υπάρχουν από 1 έως 4 τέτοιοι ορισμοί-μεθοδολογικές προτροπές, στις οποίες καλούνται οι μαθητές να εφαρμόσουν στις εφαρμογές που ακολουθούν. Επισημαίνεται, στις, η ανακολουθία και η ασυνέπεια που παρατηρείται στον ορισμό του κύκλου – κυκλικού δίσκου. Ως κύκλος, αποκλίνοντας από τον ευκλείδειο ορισμό, ορίζεται μόνο η γραμμή και ως κυκλικός δίσκος η γραμμή με την επιφάνεια που περικλείει [21]. Αυτή η διαφοροποίηση δεν αντιλαμβανόμαστε ποιον διδακτικό παιδαγωγικό ή άλλο σκοπό εξυπηρετεί. Εξάλλου τέτοιος διαχωρισμός δεν υπάρχει στα υπόλοιπα επίπεδα σχήματα. Δεν υιοθετούνται, δηλαδή, αντίστοιχες του κυκλικού δίσκου εκφράσεις, στις για παράδειγμα «τριγωνωτό», «ρομβωτό» ή «τετραγωνικό σχήμα» για να εκφράσει αντίστοιχα το τρίγωνο, τον ρόμβο ή το τετράγωνο. Πέρα από αυτήν την ανακολουθία και απόκλιση, δε θα ήταν καθόλου υπερβολικό να ισχυριστούμε, ότι στην έκφραση «κυκλικός δίσκος» υπάρχει πλεονασμός, αφού [22] στις δίσκος (= κυκλικό και επίπεδο σχήμα) είναι πάντα … κυκλικός.

5 Συμπεράσματα και προτάσεις

Στη διαδικασία κατανόησης των Μαθηματικών σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η γλώσσα. Στο χώρο της Μαθηματικής Εκπαίδευσης οι αναλύσεις εστιάζονται στις αλληλεπιδράσεις στην τάξη και στον τρόπο σύνδεσης της φυσικής γλώσσας των μαθητών με την τυπική γλώσσα των Μαθηματικών. Η γλώσσα κουβαλώντας αίσθημα μνήμη και πολιτισμό στις διδάσκει πρώτη τη λογική, γιατί είναι απόλυτα συνυφασμένη με τη ζωή. Τα δε Μαθηματικά είναι το μέγιστο Μάθημα, στις το δηλώνει εξ άλλου και η ετοιμολογία της λέξης, γιατί παρέχουν μια δομή στη διάταξη της σκέψης και της διανόησης, ενώνοντας τους ανθρώπους με μια παγκόσμια «γλώσσα». Οι πρώτες λογικο-μαθηματικές έννοιες αποκτώνται με τη βοήθεια του εργαλείου της γλώσσας και μετά διευρύνονται με τη βοήθεια του εργαλείου της μαθηματικής γλώσσας. Η γλώσσα οργανώνει και διαμορφώνει τη μαθηματική εμπειρία στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων που προτείνονται από τα σχολικά εγχειρίδια. Στις μικρές τάξεις οι μαθητές διδάσκονται τα Μαθηματικά μέσα από καθημερινές δραστηριότητες και προβλήματα. Σταδιακά καλούνται να μάθουν στις βασικές μαθηματικές έννοιες μέσα από αλγόριθμους. Μέχρι εδώ, αυτά που διδάσκονται δεν είναι ακόμη μαθηματικά. Στις αμέσως επόμενες τάξεις στις οι μαθητές καλούνται να αποδεχτούν τα Μαθηματικά ως ένα τυπικό παραγωγικό σύστημα και αυτή η όχι καλά σχεδιασμένη «υπέρβαση», έχει συχνά δυσάρεστες συνέπειες. Μερικά γλωσσικά χαρακτηριστικά του μαθηματικού λόγου με τον τρόπο που παρουσιάζεται στα σχολικά εγχειρίδια προκαλούν δυσχέρειες κατανόησης της μαθηματικής γνώσης των παιδιών του σχολείου. Και ενώ η μαθηματική γλώσσα απλώνεται μόνιμα σε ένα δικό της ανώτερο επίπεδο, η γλώσσα διδασκαλίας των Μαθηματικών, που είναι υπόθεση του δασκάλου και των μαθητών, θα πρέπει να κινείται σε επίπεδο παράλληλο αυτού της γλώσσας των Μαθηματικών και «χαμηλότερο», μέχρι εκεί που φτάνουν οι αντιληπτικές ικανότητες των μαθητών, για να τους βοηθήσει στη συνέχεια να ανελιχθούν σε επιστημονικότερες διατυπώσεις. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να επεξηγεί σε απλή, κατανοητή και σαφή γλώσσα στις σύνθετες και αφηρημένες έννοιες που υπάρχουν στα σχολικά εγχειρίδια των μαθηματικών. Να προσαρμόζει τη διδασκαλία του και να ενθαρρύνει τη συμμετοχή όλων των παιδιών. Να προκαλεί συζήτηση γύρω από στις διαδικασίες επίλυσης προβλημάτων και ανα-στοχασμό των κυρίων σημείων του μαθήματος. Η διδασκαλία του μαθήματος των Μαθηματικών δεν είναι μια διαδικασία που προγραμματίζεται να πραγματοποιηθεί απρόσωπα εκτός τόπου και χρόνου, αλλά εξαρτάται άμεσα από πολλούς εξωμαθηματικούς παράγοντες. Έτσι κάθε διδασκαλία των Μαθηματικών αποτελεί ταυτόχρονα και μια μοναδική γλωσσική σύνθεση. Απαιτούνται διδακτικές προσεγγίσεις που παίρνουν υπόψη τους τη σημασία της γλώσσας για τη μάθηση των μαθηματικών. Ιδιαίτερα προτείνουμε την ανάπτυξη του διαλόγου – ως εργαλείου σκέψης – μέσω της δημιουργίας και

ανταλλαγής νοημάτων καθώς και της κατανόησης των μαθηματικών εννοιών. Στόχος, αλλά και προϋπόθεση, για την επιτυχία των στόχων της Μαθηματικής εκπαίδευσης είναι να αποκτήσουν οι μαθητές μια θετική στάση απέναντι στα Μαθηματικά. Είναι αναφαίρετο δικαίωμα του κάθε μαθητή να κατανοεί τα διδασκόμενα μέσω της γλώσσας καθώς και το γεγονός ότι θα πρέπει να στοχεύουμε όχι στην επιπόλαιη επαφή με τη γνώση, αλλά στην πλήρη κατάκτησή της. Με την κατάλληλη αξιοποίηση του προσφερόμενου διδακτικού υλικού, ο μαθητής κατακτά την αυτονόμησή του στη μάθηση και ταυτόχρονα απομυθοποιείται έτσι η δυσκολία των Μαθηματικών [23].

Τα τελευταία βέβαια χρόνια, έχουμε απομακρυνθεί από την αντίληψη που θεωρεί τα μαθηματικά ως μια λογική δομή που οφείλουμε να την ακολουθούμε. Έτσι, το διδακτικό στις ενδιαφέρον εστιάζεται στη διαδικασία οικοδόμησης από τα ίδια στις τα παιδιά της επιδιωκόμενης γνώσης και μετατοπίζεται από την άποψη ότι τα Μαθηματικά είναι ένα σώμα γνώσεων δημιουργημένων από τους μαθηματικούς, στην άποψη, να ιδωθούν σαν ένα αντικείμενο που πρέπει να οικοδομηθεί [24]. Ο μαθητής δεν παίρνει τη μαθηματική γνώση έτοιμη από πουθενά, αλλά την οικοδομεί στο μυαλό του σε διαρκή αλληλεπίδραση με το περιβάλλον και κυρίως με τη γλώσσα. Η γλώσσα, η οποία διαμεσολαβεί στην ανθρώπινη αντίληψη οδηγεί σε πολύπλοκες λειτουργίες, την ανάλυση και τη σύνθεση της εισαγόμενης πληροφορίας και την κωδικοποίηση των εντυπώσεων σε συστήματα. Έτσι οι λέξεις δεν περιέχουν απλώς νόημα αλλά αποτελούν και στις θεμελιώδεις μονάδες της συνείδησης αντανακλώντας τον εξωτερικό κόσμο [25].

Από το νηπιαγωγείο ως το λύκειο τα Μαθηματικά δεν κατανοούνται. Δεν είναι καιρός να αναρωτηθούμε πώς είναι δυνατόν να τα κάνουμε κατανοητά σε εκατοντάδες χιλιάδες παιδιά εντελώς ικανά να τα κατανοήσουν; Αυτό που πρέπει να αλλάξουμε άμεσα δεν είναι τα πράγματα, αλλά η θεώρηση των πραγμάτων και των ανθρώπων.

6 Βιβλιογραφία

[1] Μ. Σάλαρη, « Η Διδακτική των μαθηματικών». Αναφορά από διαδίκτυο: http://www.telemath.gr/mathematical_teaching/mathematical_teaching_basics/basics_6.php, 19/6/09.

[2] ΥΠΕΠΘ, Αναλυτικά προγράμματα Μαθημάτων του Δημοτικού Σχολείου, 1987, Αθήνα: ΟΕΔΒ.

[3] Ε.Κολέζα,*Μαθηματικά και Σχολικά Μαθηματικά, 2006,* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

[4] Κ. Βαϊνάς & Μ. Βαϊνά, Μαθηματική γλώσσα και γλώσσα του μαθήματος των Μαθηματικών, 1989, *Σύγχρονη Εκπαίδευση,* (48) 45-55.

[5] Η. Maier, Προβλήματα γλώσσας και επικοινωνίας στην αίθουσα διδασκαλίας των

Μαυηματικών, 1993, Στο: Α. Γαγάτσης, *Θέματα Διδακτικής των Μαθηματικών*, Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης, σς. 222-237.

[6] Α. Μαστρογιάννης & Α. Μαλέτσκος «Η Μαθηματική Γλώσσα στα νέα διδακτικά εγχειρίδια του Δημοτικού Σχολείου». Αναφορά από διαδίκτυο, **http://ipeir.pde.sch.gr/educonf/2/09ThetikesEpistimes/mastroyiannis-maletskos/mastroyiannis-maletskos.pdf**, 22/5/2009.

[7] Α. Μαστρογιάννης & Α. Μαλέτσκος «Η Μαθηματική Γλώσσα στα νέα διδακτικά εγχειρίδια του Δημοτικού Σχολείου». Αναφορά από διαδίκτυο, **http://ipeir.pde.sch.gr/educonf/2/09ThetikesEpistimes/mastroyiannis-maletskos/mastroyiannis-maletskos.pdf**, 22/5/2009.

[8] Ι. Αγαλιώτης, *Μαθησιακές Δυσκολίες στα Μαθηματικά, 2000,* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

[9] Ε. Παπαδοπετράκης, *Φυσικές Γλώσσες και Μαθηματικός Λόγος*, 2006, Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα

[10] Ε. Παπαδοπετράκης, *Φυσικές Γλώσσες και Μαθηματικός Λόγος*, 2006, Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα

[11] Ε. Παπαδοπετράκης, *Φυσικές Γλώσσες και Μαθηματικός Λόγος*, 2006, Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα

[12] Ομάδα εργασίας ΚΕΜΕ, Συντακτικό της Στις Ελληνικής Α΄,Β΄& Γ΄ Γυμνασίου, 2001, Αθήνα: ΟΕΔΒ.

[13] Ομάδα εργασίας ΚΕΜΕ, Συντακτικό της Στις Ελληνικής Α΄,Β΄& Γ΄ Γυμνασίου, 2001, Αθήνα: ΟΕΔΒ.

[14] Ομάδα εργασίας ΚΕΜΕ, Συντακτικό της Στις Ελληνικής Α΄,Β΄& Γ΄ Γυμνασίου, 2001, Αθήνα: ΟΕΔΒ.

[15] Ο. Γκριμπίζη, Ο λόγος των μαθηματικών προβλημάτων στα εγχειρίδια του Δημοτικού σχολείου και η σχέση που δημιουργεί με τους μαθητές. Στο: Δ. Χασάπης (επιμ.), *Εικόνα, Σχήμα και λόγος στη διδασκαλία των Μαθηματικών. Πρακτικά Γ΄ Διημέρου Διαλόγου για τη διδασκαλία των Μαθηματικών,2004*, Θεσσαλονίκη: Copy city, σς.73-81.

[16] ΥΠΕΠΘ, Μαθηματικά Ε΄ Δημοτικού. Βιβλίο Μαθητή, 2008, Αθήνα : ΟΕΔΒ.

[17] ΥΠΕΠΘ, Μαθηματικά ΣΤ΄ Δημοτικού. Βιβλίο Μαθητή, 2008, Αθήνα : ΟΕΔΒ.

[18] Ομάδα εργασίας ΚΕΜΕ, Συντακτικό της Στις Ελληνικής Α΄,Β΄& Γ΄ Γυμνασίου 2001, Αθήνα: ΟΕΔΒ.

[19] ΥΠΕΠΘ, Μαθηματικά ΣΤ΄ Δημοτικού. Βιβλίο Μαθητή, 2008, Αθήνα : ΟΕΔΒ.

[20] ΥΠΕΠΘ, Μαθηματικά ΣΤ΄ Δημοτικού. Βιβλίο Μαθητή, 2008, Αθήνα : ΟΕΔΒ.

[21] Κ. Βαϊνάς & Μ. Βαϊνά, Μαθηματική γλώσσα και γλώσσα του μαθήματος των Μαθηματικών.*Σύγχρονη Εκπαίδευση,* 1989, (48) 45-55.

[22] ΥΠΕΠΘ, Μαθηματικά ΣΤ΄ Δημοτικού. Βιβλίο Μαθητή, 1989, Αθήνα : ΟΕΔΒ.

[23] Γ. Τύπας & Ε.Ντάφου «Τα μαθηματικά του Δημοτικού μέσα από τα νέα διδακτικά εγχειρίδια». Αναφορά από διαδίκτυο, **www.pi-schools.gr** / epimorfosi επιμορφοτικο_υλικο/διμοτικο/ματηιματικα.πδφ, 4/5/2009.

[24] Κ. Ζαχάρος, (2004). Διδακτικές παράμετροι στην αντιμετώπιση λεκτικών προβλημάτων. Στο: Δ. Χασάπης (επιμ.), *Εικόνα, Σχήμα και λόγος στη διδασκαλία των Μαθηματικών. Πρακτικά Γ΄ Διημέρου Διαλόγου για τη διδασκαλία των Μαθηματικών,*2004, Θεσσαλονίκη: Copy city, σς.63-72.

[25] Α. Καρακώστα, Η λογική της γλώσσας και η γλώσσα της λογικής. Στο: *Πρακτικά 20ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Μαθηματικής Παιδείας*. Βέροια: Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία, 2003, σς.431-442.

Κωσταντίνος Κεραμάρης

Δάσκαλος Γενικής Αγωγής

Κωστή Παλαμά 21

68100 Αλεξανδρούπολη

Ευγενία Μπαρμπαγιάννη

Δασκάλα Γενικής Αγωγής

Αίνου 1

68100 Αλεξανδρούπολη

9 Planification d'un modèle lexicographique comprenant des mots à charge culturelle partagée pour les apprenants du FLE

Athéna G. Delaki

RÉSUMÉ

L' expérience pédagogique dans l'apprentissage du français langue étrangère (FLE), démontre que la capacité communicative que nous enseignons aux apprenants, ne peut pas être strictement et purement linguistique. Dans la présente communication nous allons examiner un certain nombre de mots que nous rencontrons dans la langue française, qui sont porteurs plus que d'autres d'une implication culturelle, appelés selon R. Galisson des mots à charge culturelle partagée (C.C.P.).

La connaissance et la compréhension de divers faits culturels pourraient faciliter les apprenants du FLE à faire des progrès dans le cadre socio- culturel et leur permettre d'éviter des malentendus et des incompréhensions pendant la communication. En revanche, la méconnaissance et l'incompréhension de cette dimension socioculturelle dans l'apprentissage de la langue et de la culture françaises excluent les apprenants d'une fonction référentielle importante. Elle rend d'emblée plus difficile cette communication entre les apprenants et les natifs, et il leur faut non seulement maîtriser les règles de grammaire, mais aussi bien comprendre et reconnaître le sens caché des mots et des expressions à C.C.P., comme les mots- valises « *greeklish* », « *beurgeois* », « *alicament* », les expressions imagées, « *en faire un fromage* », « *donner sa langue au chat* », « *rentrer dans sa coquille* », « *casser sa pipe* », « *entre la poire et le fromage », « travailler pour le roi de Prusse* », « *Ce n'est pas ma tasse de thé !* » et d'autres.

La compréhension et la maîtrise de ces mots et expressions pourraient aider les apprenants à stimuler leur motivation pour l'apprentissage, affermir leur compétences socio- langagières et interculturelles, satisfaire leurs besoins et avoir accès aux implicites culturels qui leur échappent afin de devenir des communicants égaux dans des interactions avec des natifs.

Σχεδιασμός στις λεξικογραφικού μοντέλου με λέξεις ειδικού πολιτισμικού φορτίου για τους μαθητές της γαλλικής ως ξένης γλώσσας

Αθηνά Γ. Δελάκη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εκπαιδευτική εμπειρία στην εκμάθηση της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, καταδεικνύει ότι η διδακτική διαδικασία δεν πρέπει να είναι αυστηρά και καθαρά γλωσσολογικού περιεχομένου. Στην παρούσα ανακοίνωση θα εξετάσουμε έναν αριθμό λέξεων και εκφράσεων που συναντάμε στην γαλλική γλώσσα, οι οποίες μεταφέρουν περισσότερο από στις μία ειδική πολιτισμική βαρύτητα και που ονομάζονται σύμφωνα με το R. Galisson λέξεις ειδικού πολιτισμικού φορτίου.

Η γνώση και η κατανόηση διάφορων πολιτισμικών γεγονότων θα μπορούσαν να βοηθήσουν τους μαθητές της γαλλικής ως ξένης γλώσσας να σημειώσουν πρόοδο σε κοινωνικο-πολιτισμικό επίπεδο και

να τους επιτρέψουν να αποφύγουν παρανοήσεις και παρεξηγήσεις κατά τη διάρκεια της επικοινωνίας. Εντούτοις, η άγνοια και η παρανόηση στις της κοινωνικο-πολιτισμικής διάστασης στην εκμάθηση της γαλλικής γλώσσας και πολιτισμού καθιστούν πιο δύσκολη την επικοινωνία μεταξύ μαθητών και φυσικών ομιλητών. Αυτό που χρειάζονται οι μαθητές είναι όχι μόνο η στείρα γνώση των κανόνων της γραμματικής και λεξιλογίου αλλά και η κατανόηση και η αναγνώριση των λανθανόντων νοημάτων των λέξεων και εκφράσεων ειδικού πολιτισμικού φορτίου, στις « *beurgeois* », « *alicament* », « *en faire un fromage* », « *donner sa langue au chat* », « *rentrer dans sa coquille* », « *casser sa pipe* », « *entre la poire et le fromage »,* « *Ce n'est pas ma tasse de thé !* » και στις.

Η κατανόηση και η χρήση των εν λόγω λέξεων και εκφράσεων, μπορούν να βοηθήσουν τους μαθητές να ενδυναμώσουν τα κίνητρά τους για μάθηση, να ενισχύσουν στις κοινωνικο-γλωσσικές και διαπολιτισμικές τους ικανότητες και δεξιότητες, να ικανοποιήσουν στις ανάγκες τους και να τους διευκολύνουν την πρόσβαση σε λανθάνοντα πολιτισμικά στοιχεία που τους διαφεύγουν, προκειμένου να γίνουν ισότιμοι ομιλητές στις αλληλεπιδράσεις τους με τους φυσικούς ομιλητές.

Στην γαλλική γλώσσα, υπάρχουν κάποιες λέξεις και φράσεις, οι οποίες φέρουν ένα ειδικό πολιτισμικό φορτίο. Αυτές οι λέξεις και εκφράσεις δεν αντικατοπτρίζουν μόνο στις αναπαραστάσεις των αντικειμένων στον κόσμο, αλλά είναι επιφορτισμένες και με ένα ειδικό πολιτισμικό βάρος, το οποίο συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στην ταχύτερη και πιο επιτυχή ένταξη και κοινωνικοποίηση των αλλόφωνων μαθητών, όταν αποφασίσουν να έρθουν σε επαφή με μία άλλη γλώσσα και πολιτισμό ή να ενταχθούν σε μία άλλη χώρα. Βεβαίως, η αξία που προστίθεται στην καθημερινή σημασία αυτών των λέξεων μπορεί στις φορές να δημιουργήσει προβλήματα και παρανοήσεις για εκείνους που μαθαίνουν μία ξένη γλώσσα. Το γεγονός αυτό μπορεί να τους δυσχεράνει την επικοινωνία και κυρίως να καταστήσει δύσκολη την κατανόηση των προθέσεων και των συμπεριφορών, όταν έρχονται σε επαφή με τους φυσικούς ομιλητές.

Ως εκ τούτου, στην διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, η επικοινωνιακή ικανότητα, την οποία προσπαθούμε να μεταδώσουμε στις μαθητές, δεν μπορεί να περιορίζεται μόνο σε γλωσσικό επίπεδο. Η γνώση πολιτισμικών και κοινωνικών στοιχείων απαιτείται, προκειμένου να διευκολυνθεί η επικοινωνία και να επιτραπεί στις μαθητές να κατανοήσουν καλύτερα τη γαλλική κοινωνία και τη νοοτροπία της. Οι (δια)πολιτισμικές ικανότητες και δεξιότητες είναι εξίσου σημαντικές με στις γλωσσικές.

Έτσι, για την επιτυχή επικοινωνία που οδηγεί σε πιο άμεση ενσωμάτωση σε μία κοινωνία, δεν αρκούν μόνο οι γνώσεις σε επίπεδο φωνητικής, λεξιλογίου και γραμματικής του ξένου ομιλητή, αλλά είναι σημαντικό να υπάρχουν γνώσεις σχετικές με τα στοιχεία εκείνα που κατευθύνουν την συμπεριφορά, στις σκέψεις και τη στάση του άλλου. Με άλλα λόγια, η διδασκαλία / εκμάθηση ξένων γλωσσών προϋποθέτει την ανακάλυψη και την προσέγγιση της γλωσσικής επίγνωσης, των ηθών και εθίμων και της νοοτροπίας του λαού, του οποίου διδάσκουμε/μαθαίνουμε τη γλώσσα και τον πολιτισμό.

Έτσι, η τάση να διδάσκουμε μόνο τα βασικά πολιτισμικά στοιχεία είναι εσφαλμένη και οδηγεί στη μετάδοση στείρων γνώσεων γεωγραφικού, ιστορικού, οικονομικού και καλλιτεχνικού περιεχομένου. Αντιθέτως, ο στόχος στις θα πρέπει να είναι η μετάδοση στις μαθητές κοινωνικο-γλωσσικών δεξιοτήτων, που θα μπορούσαν να συνεισφέρουν στην καθημερινή επικοινωνία με τους φυσικούς ομιλητές,

αποφεύγοντας παρεξηγήσεις ή αδυναμίες κατανόησης. Επομένως, είναι αναγκαίο να προσφέρουμε στις μαθητές βιώσιμα μέσα, που σχετίζονται με την καθημερινή ζωή των κατοίκων, μέσω των οποίων θα είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν παγίδες πολιτισμικού περιεχομένου, για να είναι ισότιμοι ομιλητές στις επικοινωνιακές τους αλληλεπιδράσεις με τους φυσικούς ομιλητές.

Σε κάθε κοινωνία υπάρχει ένα σύνολο αξιών που προστίθενται σε στις λέξεις, οι οποίες είναι περισσότερο 'πολιτισμικές' από στις (λέξεις με ειδικό πολιτισμικό φορτίο, ιδιωματικές εκφράσεις). Γι' αυτό, στην αρχή της εκμάθησης στις ξένης γλώσσας και στην περίπτωση που εξετάζουμε, στην εκμάθηση της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, οι μαθητές δυσκολεύονται να κατανοήσουν γιατί λέμε συχνά «μπλε κάρτα» για την «πιστωτική κάρτα» ή «γκρίζα κάρτα» για την « άδεια κυκλοφορίας αυτοκινήτου ».

Έτσι, εάν παρατηρήσουμε τη σχέση μεταξύ του λεξιλογίου και του πολιτισμού της γλώσσας-στόχου, διαπιστώνουμε ότι ορισμένες λέξεις δεν μεταφράζονται άμεσα μέσω της εγγεγραμμένης τους σημασίας και έννοιας στο λεξικό αλλά θα πρέπει να αναζητηθεί η σημασία τους μέσα στα πολιτισμικά φαινόμενα. Αναγνωρίζουμε ότι τα δάνεια, οι νεολογισμοί, οι λέξεις «στη μόδα» αποτελούν ίχνη ορισμένων κοινωνικών γεγονότων, παρόντων ή παρελθόντων, τα οποία είναι δυνατόν να θεωρηθούν ως ελάχιστα στοιχεία διαπολιτισμικών σχέσεων. Το περιβάλλον, οι κοινωνικές πρακτικές, οι τεχνικές, οι πεποιθήσεις μιας κοινότητας εκφράζονται μέσα από λέξεις. Η παρουσία ή απουσία, ο πλούτος ή η φτώχεια ορισμένων λέξεων στις κοινότητας εκφράζουν τα έθιμα και την κοσμοθεωρία στις λαού.

Υπάρχουν λέξεις ή φράσεις που έχουν περισσότερο από στις μία πολιτισμική βαρύτητα. Σύμφωνα με τον R. Galisson, αυτές οι λέξεις έχουν ένα ειδικό πολιτισμικό φορτίο. Για τους μαθητές που μαθαίνουν μία ξένη γλώσσα, ο πρωταρχικός στόχος είναι να κατανοήσουν τους συνομιλητές τους, να επικοινωνήσουν μαζί τους, να εντοπίσουν στη συμπεριφορά και τη νοοτροπία τους οικεία στοιχεία και να ανακαλύψουν καινούργια.

0 Introduction

Dans la langue française, comme dans chaque langue, il existe un certain nombre de mots, d'expressions figurées et figées, qui est tout pénétré de culture. Ces mots et expressions reflètent non seulement les représentations des objets du monde mais aussi le côté culturel, qui contribue et aide beaucoup à la socialisation plus rapide et plus réussie des étrangers dans une nouvelle société. Certainement, la valeur qui s'y ajoute aux significations ordinaires de ces mots peut poser quelquefois beaucoup de problèmes et malentendus pour les apprenants étrangers, ce qui les rend incapables de communiquer à part entière, et surtout de bien comprendre les intentions et les comportements des locuteurs natifs.

Par conséquent, dans l'enseignement du français langue étrangère (FLE) la capacité communicative dont nous apprenons et essayons de transmettre aux étudiants/apprenants, ne peut pas être restreinte seulement dans le cadre linguistique. Des savoir-faire culturels et sociaux multiples sont nécessaires, afin de faciliter la communication et permettre aux

apprenants de mieux comprendre la société française et sa mentalité. La compétence culturelle est donc aussi importante que la compétence linguistique.

Ainsi, pour la réussite de la communication qui amène sans aucun doute vers une meilleure intégration dans la société, il ne suffit pas de posséder seulement des connaissances phonétiques, lexicales et grammaticales de l'interlocuteur, mais il est indispensable d'avoir des connaissances sur ce qui dirige son comportement, ses pensées, son attitude. Autrement dit, enseignement/l'apprentissage des langues étrangères présuppose la découverte et l'approche de la conscience linguistique, des mœurs, des coutumes et de la mentalité du peuple dont nous enseignons/apprenons la langue et culture.

La connaissance du monde par les êtres humains, les coutumes et les traditions se reflètent dans la culture et se transmettent dans la langue. Mais tout cela peut devenir un grand obstacle dans la communication des hommes différents s'ils ne maîtrisent pas la langue, la culture et comme la suite la mentalité de leurs interlocuteurs. De cette façon, le dialogue risque de ne pas avoir lieu.

Par exemple, en cours de langue nous pouvons donner aux apprenants quelques informations sur le personnage historique de Henri IV, mais en général sa personnalité n'est associée qu'à des images comme « la poule au pot », « le vert galant », « Paris vaut bien une messe », c'est- à- dire des faits connus par tout le monde. Mais dans la plupart des cas nous nous contentons d'une simple constatation de faits historiques, culturels sans faire découvrir aux étudiants les significations supplémentaires connues des natifs, par exemple, « Paris vaut bien une messe ! » en parlant d'une bonne affaire ou « mettre la poule au pot » en évoquant l'aisance à la maison. Nous enseignons des connaissances universelles qui, malheureusement, n'amènent pas les étudiants étrangers à comprendre et à mieux maîtriser les faits culturels de tous les jours, à être de vrais partenaires dans des situations de communications au sein du pays de la langue cible.

Ainsi, la tendance à enseigner seulement des unités culturelles fondamentales qui résultent d'une somme des connaissances acquises est fautive et risque de ne retenir que des réalités géographiques, historiques, socio-économiques, artistiques, etc. Par contre, notre objectif est de donner aux apprenants des compétences socio-langagières qui pourraient les aider dans la communication de tous les jours avec des porteurs de la langue sans aucun malentendu culturel ni incompréhension. Il est nécessaire donc, de leur donner des moyens viables, liés à la mode de vie quotidienne des natifs, par le biais desquels les étudiants seraient capables d'affronter des pièges culturels et d'être des communicants égaux dans les interactions avec des porteurs de la langue.

1 Les mots à charge culturelle partagée (C.C.P.)

Dans chaque société il existe une échelle de valeurs ajoutées pour certains mots dits plus culturels que les autres : (mots à C.C.P., mots-valises, expressions imagées). C'est pour cela qu'au début de l'apprentissage les étudiants étrangers ont du mal à comprendre pourquoi nous disons souvent « la carte bleue » au lieu de « carte de crédit », ou « la carte grise » pour le certificat d'immatriculation. Pourquoi nous recourons à l'expression « dormir comme une marmotte » pour désigner une personne qui abuse de cette occupation, ou «c'est un vrai coucou » de quelqu'un qui a abandonné ses enfants ? et nous disons « Ça me fait plutôt une belle jambe » pour manifester l'indifférence. Pourquoi en exprimant notre attitude envers telle ou telle situation nous employons les mots « oh, la vache, oh, la purée, mince, alors… ? ».

Exactement, si nous observons les relations entre le vocabulaire et la culture de la langue cible, nous nous rendons compte que certains mots ne se traduisent pas directement par leur sens enregistré dans le dictionnaire et qu'il faut chercher leurs significations dans les phénomènes culturels. Nous admettons que les emprunts, les néologismes, les mots « à la mode » constituent des traces de certains faits de société, actuels ou passés, donc il est possible de les considérer comme de petits indices de relations interculturelles. De toute façon, nous pouvons constater que le lexique représente un lieu privilégié de culture dans la langue : l'environnement, les pratiques sociales, les techniques, les croyances d'une communauté humaine sont exprimés par les mots. La présence ou l'absence, la richesse ou la pauvreté de certains mots dans la société expriment les mœurs et la vision du monde d'un peuple.

Il existe des mots ou groupes de mots qui sont plus que d'autres porteurs d'une implication culturelle. C'est ce que R. Galisson appelle des mots à Charge Culturelle Partagée. Pour les étrangers apprenant la langue le but essentiel est de comprendre leurs interlocuteurs, d'entrer en contact avec eux, de retrouver dans leur comportement et dans leur mentalité des éléments familiers, d'en découvrir de nouveaux.

Il est indiscutable que certains éléments culturels apparaissent dans l'encodage des messages verbaux à l'intérieur d'une communauté linguistique. Dans la plupart des cas, ils peuvent être incompréhensibles sans la connaissance des faits culturels qui les relient dans un contexte socio- culturel du pays dont nous apprenons la langue/ culture. Nous comprenons bien que les proverbes, les paroles des chansons célèbres, les titres de films, etc. font partie du champ sémantique de chaque langue. Sans aucun doute, leur ignorance dans l'enseignement/ apprentissage des langues et cultures étrangères signifie la privation

de l'apprenant d'une fonction référentielle importante et ce qui peut rendre difficile la compréhension mutuelle entre les apprenants et les natifs.

Certainement, il ne s'agit plus de séparer l'enseignement/ apprentissage langue et culture. Il est indispensable d'effectuer leur approche de pair, d'accéder à la culture partagée par la langue, en particulier par le lexique. Nous pouvons supposer également que si la langue est toute pénétrée de culture, celle-ci ne l'est pas de la même façon. C'est que les mots sont considérés comme lieux de pénétration privilégiés pour certains domaines de cultures qui s'y déposent ; ensuite, ils finissent par y adhérer, et apportent ainsi une autre dimension sémantique à celle ordinaire qui existe déjà.

Nous allons rapporter un exemple, emprunté de l'ouvrage de R. Galisson : « Si le 1er avril tombe un vendredi et que je déclare à un compatriote, en lui montrant le calendrier : « Aujourd'hui, c'est vraiment le jour du poisson », il comprendra que je fais allusion :

- au poisson d'avril (les mystifications traditionnelles du 1 avril) ;
- et au poisson que l'on sert de préférence le vendredi, pour « faire maigre » (chez les catholiques, le poisson étant réputé viande maigre, l'église autorise sa consommation, même le vendredi, le jour d'abstinence » [10].

Comme nous le voyons bien, le mot « poisson » est chargé d'implicites culturels ; ceux-ci jouent dans la société un rôle de « juge populaire » : nous incluons l'interlocuteur s'il comprend ces signes de reconnaissances et de complicité et nous l'excluons s'il ne les distingue pas. De cette façon, cette « valeur ajoutée » au sens du mot sert de marque d'appartenance et d'identification culturelle. Il est évident que les mots de ce type doivent être étudiés d'une manière approfondie.

Cependant, il faut tenir compte que la culture partagée présentée à l'aide de la C.C.P. a un nombre restreint de mots. Le « défaut » des dictionnaires de langue consiste à ce qu'ils font beaucoup plus de place au contenu encyclopédique qu'à celui de culture. Prenons quelques exemples pour confirmer cette idée, empruntés de l'article de R. Galisson « Accéder à la culture partagée par l'entremise des mots à C.C.P. » [6] .

Le Petit Robert donne une telle définition du mot « carotte » :

- « une plante potagère (de la famille des ombelliféracées) à racine pivotante » ;
- « une racine conique, riche en sucre ; il existe des carottes fourragères, blanches, jaunes ou rouges ».

En revanche, nous ne disons rien sur la charge culturelle que ce mot porte dans les clichés populaires :

- rendre plus aimable ;
- faire les cuisses roses.

Le mot « la dragée » a dans le Petit Robert une signification suivante : « confiserie formée d'une amande, ou praline, ou noisette, etc., recouverte de sucre durci ; il existe dragée à la liqueur où l'amande est remplacée par une goutte de liqueur ». Mais nous ne nous référons pas au fait que ces dragées accompagnent toujours la cérémonie du baptême, qu'elles sont en général offertes par le parrain du nouveau-né. De plus, le choix de couleur obéit à des normes strictes. Les dragées roses sont destinées aux fillettes, les bleus aux garçons et les blanches conviennent aux bébés des deux sexes.

Sûrement, les Français le savent, c'est une connaissance implicite. Mais comment un étranger pourrait-il le savoir si tout simplement cet objet n'existe pas dans son pays, ou s'il a une autre signification etc. Malheureusement cet étranger ne peut rien trouver dans les dictionnaires de langue puisque ceux-ci ne sont pas censés donner ce genre d'information culturelles et langagières. Dans ce cas-là, nous pourrions affirmer qu'un dictionnaire de culture partagée ne ferait pas une concurrence à celui de langue, parce qu'ils dirigeraient des domaines différents.

Nous pouvons supposer que la C.C.P. est un contenu qui a pour forme le signifiant du signe. Il y a beaucoup de mots qui sont mobiles, grâce à leur C.C.P. et non pas à leur signifié. Toujours chez R. Galisson [10] nous trouvons :

- « Mange ta soupe pour devenir comme Papa » ;
- « Quelle pie ! » ;
- « Ah ! le cochon ».

Dans ces phrases le signifié est complètement neutralisé au profit de la C.C.P.

Pour comprendre le vrai sens de ces expressions il est nécessaire de savoir que :

- la soupe est censée faire grandir ;
- la pie est supposée bavarde ;
- le cochon est réputé sale. [10]

Nous pouvons aussi citer quelques autres phrases, groupes de mots que nous entendons assez souvent dans la vie courante et dont le sens risque d'échapper aux étrangers.

- « Ce n'est pas ma tasse de thé ! »

Normalement, boire une tasse de thé ne pose aucun problème à personne. La tasse de thé est associée donc à un des domaines de nos compétences. Si ce n'est pas ma tasse de

thé, cela veut dire que je ne peux pas accomplir cette tâche, celle-ci n'est pas dans mes compétences.

- « Il faut que je fasse des heures supplémentaires pour mettre du beurre dans les épinards ! »

Nous associons toujours le mot « beurre » avec une certaine richesse et une aisance à la maison. Ainsi, pour pouvoir vivre mieux, je suis obligé de travailler plus.

- « Montre-nous tes tablettes de chocolat ! »

Il s'agit tout simplement des abdominaux. Ceux-ci qui font de la musculation arrivent à travailler ces muscles de ventre de sorte que nous les associons à des tablettes de chocolats, vu leur ressemblance.

- « C'est mon jardin secret ! »

Nous avons recours à cette expression lorsque nous voulons rester discret et ne pas dévoiler l'état réel des choses. Ce sont le monde intérieur et les réflexions intimes qui sont préservés.

- « Ton Jules, il viendra ce soir ? »

Nous appelons par Jules un ami intime, dont les autres n'ont pas besoin de connaître le prénom.

L'objectivité de la démarche sémantique et la subjectivité de la pragmatique nous expliquent que d'une langue à l'autre des mots dits équivalents peuvent avoir des signifiés identiques et des C.C.P. différentes. Comme par exemple, le mot « vache » : sans doute, c'est la même signification en Inde qu'en France (femelle du taureau). Mais en ce qui concerne la C.C.P. on voit bien la différence ! En Inde la vache est protégée parce qu'elle est sacrée, tandis qu'en France celle-ci est exploitée, parce qu'elle est nourricière. L'oie symbolise pour les Français la bêtise, alors qu'à la Rome antique ils les prenaient pour les oiseaux les plus sages.

Il ne faut pas ignorer un autre phénomène très productif qui marque notre vie quotidienne. C'est une association automatique d'un lieu à un produit spécifique dont la C.C.P. est un résultat incontestable. Le dernier temps le rôle des masse médias et de publicités de toute sorte augmente. Il existe des mots à C.C.P. qui désignent des produits auxquels la publicité, les médias ont donné une localisation géographique et qui devenue presque inséparable de ces produits. Cela veut dire que chez les locuteurs natifs, la prononciation même du nom du produit entraîne la mobilisation simultanée du nom du lieu réputé pour ce produit. Par

exemple, choucroute de Strasbourg, nougat de Montélimar, dentelles du Puy, coutellerie de Châtellerault, tapisseries d'Aubusson, porcelaine de Limoges, pruneaux d'Agen, etc.

Nous citons encore un exemple chez R. Galisson : « Sous un tunnel, près de Dijon, le train s'immobilise. L'attente dure. Les voyageurs s'impatientent. Quelqu'un prend un air courroucé et clame, en martelant ses mots « La moutarde commence à me monter au nez ! » Rire général. L'atmosphère se détend. Seul à ne pas comprendre, l'étudiant étranger (pourtant de très bon niveau) qui m'accompagne est gêné. Pour saisir le sens de ce propos très circonstancialisé, il aurait fallu qu'il connaisse :

- l'expression idiomatique « La moutarde monte au nez de quelqu'un » (la colère le gagne) ;
- et le groupe binaire « moutarde de Dijon », (Dijon est célèbre par sa moutarde) » [10].

2 Fêtes et cérémonies : Les coutumes évoquées par la C.C.P.

La C.C.P. évoque également la coutume connue et pratiquée par les locuteurs natifs. Dans cette catégorie entrent essentiellement les fêtes de toute sorte et les cérémonies. Par exemple :

Fêtes et cérémonies	**coutumes**
Noël	évoque sapin, bûche, crèche
Mardi gras	évoque crêpes, carnaval
1er Mai	évoque muguet
Toussaint	évoque cimetière, chrysanthèmes
Epiphanie	évoque galette des rois, santons, couronne
Anniversaire	évoque bougies, cadeaux, gâteau, fleurs

Les croyances peuvent également être appelées par la C.C.P. : le mot « chou » rappelle l'histoire que nous racontons aux petits garçons pour leur expliquer la naissance : les garçons viendraient au monde dans les choux, les filles dans les roses.

Vu toute la richesse culturelle et une énorme couche de connaissances implicites contenues dans les mots à C.C.P. qui servent de support incontestable pour une meilleure intégration des étrangers dans un pays adoptif, l'idée de la création du dictionnaire de ce genre nous paraît tout à fait importante et nécessaire. De toute façon le dictionnaire de culture partagée n'est pas comparable à celui de langue sur le niveau de l'étendue de la nomenclature. En effet, le dictionnaire en question ne contient que des substantifs, des adjectifs et des verbes usuels, connus par la plupart des natifs. En d'autres termes, il comporte des mots avec la

C.C.P. En plus, le dictionnaire de langue ne rend compte que du signifié ce qui le relie à l'aspect sémantique. Le dictionnaire de culture partagée a l'objectif d'être responsable de la C.C.P. du signe et ainsi, de compléter le dictionnaire ordinaire. Dans ce cas-là, c'est le côté pragmatique qui se présente au premier plan. Dans les dictionnaires de langue on note le secteur de connaissance ou le niveau de langue : (pop., péjor., vulg., argot etc.). R. Galisson propose pour les dictionnaires de culture de préciser le type de C.C.P. (usage, comportement, connaissance, tradition, croyance, superstition, etc.). Il faut quand même souligner que la charge partagée se différencie selon l'âge, l'origine géographique et l'appartenance socioculturelle des locuteurs. Cette idée explique le fait que les jeunes ne s'approprient souvent pas les charges culturelles de leurs parents ou de leurs grands-parents, ou bien que les habitants des villages possèdent des charges culturelles que les citadins ne savent pas.

3 Exemples d'entrées pour un dictionnaire des mots à C.C.P. :

France : n f. pl.

Signifié : Fête chrétienne célébrée le premier dimanche suivant la pleine lune de l'équinoxe de printemps, pour commémorer la résurrection du Christ.

Ex. : « Souhaiter de joyeuses Pâques à quelqu'un ».

C.C.P.- évoque la fête de famille, la sérénité et le calme du foyer, l'enfance, les friandises de chocolat : œufs, poules, canards, etc.

Origine : une fête catholique qui nous fait rappeler la résurrection de Jésus- Christ.

Remarque : aux fêtes de Pâques, la plupart des gens offrent des œufs en chocolats (l'œuf étant le symbole universel de la vie, de la fécondité, de la renaissance), mais d'autres variantes sont aussi possibles : poules, canards, poissons… Dans tous les cas la tradition veut que quelqu'un les apporte dans le jardin au petit matin, et selon les régions, cela varie : lièvre de Pâques (Osterhas en alsacien, Ouchterhuess en platt lorrain) ou les cloches revenant de Rome.

Dans l'Est de la France, en Alsace et en Lorraine, c'est le lièvre de Pâques, un lièvre blanc qui, pendant la nuit du samedi au dimanche, vient pondre les œufs, à condition évidemment qu'on lui ait préparé un confortable nid d'herbe et de mousse, bien caché à l'abri des regards indiscrets dans un coin du jardin et agrémenté d'une jolie carotte bien fraîche. Mais ce lièvre ne passe pas dans tous les jardins de France : dans les autres départements, ce sont les cloches qui distribuent les œufs, parties de Rome depuis le jeudi précédent, elles parcourent le monde en semant des œufs (et d'autres friandises) et en sonnant. De plus, il

ne faut pas oublier l'agneau pascal ! C'est un biscuit au citron en forme d'agneau que nous dégustons le dimanche de Pâques, en dessert.

CROISSANT : n. m.

Signifié : Petite pâtisserie feuilletée, salée ou sucrée, en forme de croissant.

Ex. : prendre un café et un croissant au petit déjeuner.

C.C.P. évoque le rituel du petit déjeuner à la française, le régale, la prospérité.

Origine : le café-croissant traditionnel est né pendant le siège de Vienne par les Turcs, au XVII siècle. Pendant la nuit, les soldats turcs creusent des galeries pour pénétrer dans la ville. Mais les boulangers, qui travaillent la nuit, les entendent et donnent l'alerte. Grâce à eux, la ville est sauvée. Pour cette victoire, ils inventent une pâtisserie qui a la forme du croissant d'or, emblème des Turcs. Un prisonnier, qui a appris chez les Turcs l'art de préparer le café, ouvre un « salon de café » à Vienne. Son café, servi avec des croissants, devient une mode dans toute l'Europe.

Il nous paraît ainsi intéressant de miser sur ce problème car celui-ci est une des stratégies importantes dans l'acquisition des compétences socioculturelles chez les apprenants étrangers. L'objectif est de donner aux enseignants du FLE des idées-clés se référant sur l'apprentissage d'une culture par l'intermédiaire du lexique spécifique sous une forme d'un dictionnaire des mots à C.C.P., pour qu'il soit vite accessible et qu'il ait aussi une exploitation systématique comme un vrai outil de découverte de la langue-culture à apprendre/ enseigner. Cela aiderait à activer et mobiliser l'acquisition des compétences socio- langagières, la compréhension de la culture de la langue cible.

4 Bibliographie

[1] ABDALLAH-PRETCEILLE, *Vers une pédagogie interculturelle*, Institut National de Recherche Pédagogique, Paris Cedex 05, 1986.

[2] BOYER H., *De l'autre côté du discours, Recherches sur les représentations communautaires*, L' Harmattan, Paris, 2003, p.123.

[3] DE CARLO M., *L'Interculturel*, Paris, Clé-international, 1998, 128 p.

[4] GALISSON R. et COSTE D., *Dictionnaire de didactique des langues*, Paris, Hachette, 1976, 612 p.

[5] GALISSON R., « Les mots-valises et les dictionnaires de parodie comme moyens de perfectionnement en langue/ culture » in ELA n° 67 Didier Erudition, Paris, 1987.

[6] GALISSON R. « Accéder à la culture partagée par l'entremise des mots à C.C.P. », in ELA, n°67, 69, Didier Erudition, Paris, 1987, 1988.

[7] GALISSON R., « Culture et lexiculture partagée », in ELA, n° 69, 1988.

[8] GALISSON R., « Image et usage du dictionnaire chez des étudiants (en langue) de niveau avancé », in ELA, n° 49, 1983, pp.5-88.

[9] GALISSON R., *Dictionnaire de compréhension et de production des expressions*

imagées, Paris, CLE International, 1984, 144 p.
[10] GALISSON R., *De la langue à la culture par les mots*, Paris, CLE international, 1991, 191 p.
[11] HOLEC H., « L'acquisition de compétence culturelle. Quoi ? Pourquoi ? Comment ? », in ELA, 1988, n° 69, pp.101-110.
[12] ZARATE G., *Enseigner une culture étrangère*, Hachette, 1986.
[13] ZARATE G., *Les représentations de l'étranger,* Crédif-Hatier, 1993.

Γαλλο-ελληνικό γλωσσάριο όρων

Γαλλικός όρος	**Ελληνικός όρος**
• Besoins langagiers	• γλωσσικές ανάγκες
• Champ sémantique	• σημασιολογικό πεδίο
• Compétence lexicale	• λεξιλογική ικανότητα
• Compétences socio-langagières	• κοινωνικο-γλωσσικές ικανότητες
• Comportement interculturel	• διαπολιτισμική συμπεριφορά
• Conscientisation langagière	• γλωσσική συνειδητοποίηση
• Démarche sémantique	• σημασιολογική προσέγγιση
• Dimension socioculturelle	• κοινωνικο-πολιτισμική διάσταση
• Emprunt	• δάνειο
• Faits culturels	• πολιτισμικά γεγονότα
• Français Langue Etrangère (FLE)	• Γαλλικά ως ξένη γλώσσα
• Langue cible	• γλώσσα στόχος
• Mots à charge culturelle partagée (C.C.P.)	• λέξεις με ειδικό πολιτισμικό φορτίο
• Néologisme	• νεολογισμός
• Nomenclature	• ονοματολογία
• Relations interculturelles	• διαπολιτισμικές σχέσεις
• Savoir-faire culturels	• πολιτισμική τεχνογνωσία
• Sens	• σημασία
• Signifiant	• σημαινόμενο
• Signifié	• σημαίνον

Αθηνά Γ. Δελάκη

Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης
Υποψήφια Διδάκτωρ Γλωσσολογίας
Πανεπιστημίου Paul-Valéry Montpellier III
a_delaki@hotmail.com
Τερψιθέας 3, Τ.Κ. 26442, Πάτρα

10 Προβλήματα πρόσληψης της ορολογίας και θεωρίας στη μέση εκπαίδευση

Καλλιόπη Πολυμέρου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η περίοδος της λυκειακής εκπαίδευσης είναι η κατάλληλη εποχή για να εισαχθούν οι μαθητές σε ζητήματα θεωρίας και ορολογίας. Η εμπειρική διαπίστωση ότι οι μαθητές δυσκολεύονται να χρησιμοποιούν και να αποκωδικοποιούν λόγο που περιέχει ορολογία φαίνεται να συνδέεται με ζητήματα γλωσσικά και συγκεκριμένα με τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζεται η γλωσσική διδασκαλία στην μέση ιδιαίτερα εκπαίδευση. Τα ζητήματα της γλώσσας και της διδασκαλίας της στη χώρα στις αποτέλεσαν συχνά θέματα επιστημονικών αλλά και λαϊκών συζητήσεων και αντεγκλήσεων με μόνιμο ζητούμενο το κατά πόσον αυτή η πλούσια πολιτιστική κληρονομιά θα στις βοηθήσει να κερδίσουμε ένα πλούσιο γλωσσικό όργανο. Παράλληλα, η εισβολή της εικόνας και η ραγδαία ανάπτυξη της εισαγόμενης τεχνολογίας έχουν περιαγάγει την ορολογία σε δυνάστη, με αποτέλεσμα όλο και περισσότεροι να συμβιβάζονται με αμετάφραστους και αγοραίους όρους.

Problems of understanding terminology and theory in secondary education

Kalliopi Polymerou

ABSTRACT

The period of upper secondary education is the right time to introduce students to issues of theory and terminology. The empirical conclusion that students find it difficult to use and decode speech that contains terminology, seems to be connected with language matters and specifically with the way language teaching is applied in secondary education. The issues of language and language teaching in our country were often matters of both scientific and popular debates and recriminations in a permanent challenge whether this rich cultural heritage will help us gain a rich language. At the same time the invasion of picture and the rapid growth of imported technology have made terminology seem like an oppressor. The result is more and more students being content with untranslated terms as well as terms imposed by the market.

0 Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία είναι προϊόν διδακτικής εμπειρίας, ιδιαίτερα από τον χώρο της δημόσιας μέσης εκπαίδευσης, η οποία άλλωστε και αποτελεί κατά την άποψή μου για διάφορους λόγους το ‘κομβικότερο’ σημείο του εκπαιδευτικού στις συστήματος, και ιδιαίτερα το τμήμα εκείνο που αφορά στη λυκειακή εκπαίδευση (γενική και τεχνική). Χρησιμοποίησα συνειδητά τον όρο ‘κομβικότερο’ και δεν θα ήθελα διόλου να θεωρηθεί συνώνυμο του σημαντικότερο, γιατί το σημαντικό μπορεί να ποικίλλει ανάλογα με την αξία που του προσθέτει κανείς, ενώ η

λυκειακή εκπαίδευση στην ουσία αποτελεί έναν κόμβο, έναν σύνδεσμο ανάμεσα στην υποχρεωτική εκπαίδευση (Δημοτικό – Γυμνάσιο) και την τριτοβάθμια εκπαίδευση που τα τελευταία ιδιαίτερα χρόνια αποτελεί πότε τη συνειδητή εκπαιδευτική επιλογή εκάστου και πότε την ασυνείδητη εκπαιδευτική του ρουτίνα.

Παράλληλα η λυκειακή εκπαίδευση αποτελεί έναν κόμβο, έναν σύνδεσμο ανάμεσα σε δύο ολόκληρους κόσμους. Κατά τη διάρκειά της οι μαθητές εγκαταλείπουν την τρυφερή τους ηλικία, συγκλονίζονται από την προϊούσα εφηβεία τους και στο κατώφλι του λυκείου χαιρετίζουν την ενηλικίωσή τους. Πρόκειται για μια περίοδο κατά τη διάρκεια της οποίας συμβαίνουν στις και βαθιές αλλαγές στον οργανισμό, στον ψυχικό κόσμο, στη σκέψη των εφήβων. Είναι μια πολύ ενδιαφέρουσα ηλικία, είναι τελικά και μια πολύ σημαντική περίοδος τόσο για τον μαθητή που είναι πια σε θέση να επικοινωνήσει με τρόπο περισσότερο κριτικό, περισσότερο αφαιρετικό, επομένως και πιο σύνθετο, όσο και για τον δάσκαλο που γίνεται μάρτυρας της αλλαγής και της ωρίμανσής του. Κατά τη διάρκεια στις της περιόδου ο δάσκαλος έχει τη δυνατότητα να επικοινωνήσει με τον μαθητή όχι μόνο αναφορικά με το απτό, το συγκεκριμένο. Είναι η περίοδος κατά την οποία μπορείς να συζητήσεις με τους μαθητές και για το πέραν του ορατού, του αυτονόητου και του χωρίς δυσκολίες περιγραφόμενου. Οι αφηρημένες έννοιες αποτελούν πλέον τμήμα του εφηβικού προβληματισμού. Είναι η κατάλληλη στιγμή να εισαχθεί ο μαθητής στον κόσμο της θεωρίας και της ορολογίας. Πρόκειται για ένα τμήμα του επιστητού χρήσιμου για τη μετέπειτα ζωή του και μάλιστα όχι μόνον για τη περίπτωση που ο μαθητής θα συνεχίσει στις σπουδές του στην τριτοβάθμια εκπαίδευση – γεγονός που καθιστά την τριβή με τη θεωρία και την ορολογία εξαιρετικά απαραίτητη – αλλά ακόμα και στην περίπτωση που απλώς ο απόφοιτος περάσει στον χώρο του βιοπορισμού, δεν είναι λίγες οι φορές που θα απαιτηθεί 1^{ον} η γνώση κάποιας ειδικής ορολογίας και 2^{ον} η κατανόηση συνθετότερου ή αφαιρετικού λόγου.

1 Ερωτήματα που ανακύπτουν

Στο σημείο αυτό έρχομαι στο επίκεντρο του προβληματισμού της παρούσης εργασίας θέτοντας μια σειρά από ερωτήματα: είναι σε θέση οι σημερινοί μαθητές του Λυκείου να χρησιμοποιούν και να αποκωδικοποιούν λόγο που περιέχει θεωρία και ορολογία; Είναι με άλλα λόγια το θέμα της ορολογίας ιδιαίτερα οχληρό για τους Έλληνες μαθητές και αν ναι, για ποιους λόγους; Περιέχεται και σε τι ποσοστό και σε ποια μαθήματα θεωρητικός λόγος και ορολογία; Ποια βαρύτητα αποδίδεται στη θεωρία και την ορολογία από τα αναλυτικά προγράμματα, τα σχολικά εγχειρίδια, τους διδάσκοντες κοκ; Ποιος είναι ο ρόλος της γλώσσας στην διευκόλυνση πρόσληψης της θεωρίας και της ορολογίας; Πόσοι χειρίζονται εντέλει τη γλώσσα – επομένως και ζητήματα θεωρίας και ορολογίας – στο σχολείο, με τι

ευχέρειες ο καθένας και πόσο καθοριστική είναι η συμβολή του στην τελική κατάρτιση του μαθητή; Ποια είναι η συμβολή των φιλολογικών μαθημάτων και κατ' επέκταση των φιλολόγων επί του θέματος; Παρατηρείται διαφορά στην ικανότητα πρόσληψης της θεωρίας και της ορολογίας ανάμεσα σε μαθητές των τριών κατευθύνσεων (Θεωρητικής, Θετικής, Τεχνολογικής) στις δύο τελευταίες τάξεις του λυκείου; Παρατηρείται διαφορά στην ικανότητα πρόσληψης της θεωρίας και της ορολογίας ανάμεσα σε μαθητές της Γενικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης;

Τα παραπάνω ερωτήματα αποτελούσαν ανέκαθεν τμήμα του προβληματισμού μου, προφανώς και πολλών άλλων που ενδιαφέρονται για ζητήματα της εκπαίδευσης, δυστυχώς στις με εξαίρεση μια ολιγάριθμη κυρίως αρθρογραφία – και μάλιστα όχι ως πρωτεύοντα θέματα αλλά εξαιρετικά ακροθιγώς – μπορεί να συναντήσει κανείς μια γνώμη, μια πληροφορία, κάτι που εν πάση περιπτώσει να σχετίζεται μαζί τους. Θεωρώ άκρως απαραίτητο τα παραπάνω ερωτήματα μαζί με άλλα στις πολύ σημαντικά, να αποτελέσουν αντικείμενο έρευνας, διότι πέραν των τεκμηριωμένων απαντήσεων, θα αποτελέσουν τη βάση για μια εμπεριστατωμένη μελέτη των εκπαιδευτικών στις πραγμάτων. Απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα δεν θα μπορούσαν, επομένως, να υπάρξουν σε επίπεδο επιστημονικό. Σε επίπεδο εμπειρικό είναι προφανές ότι αρκετοί θα μπορούσαν να καταθέσουν την άποψή τους. Ανάμεσά τους και η υποφαινόμενη, με την ευχή και την ελπίδα βεβαίως ότι οι ανωτέρω προβληματισμοί θα περάσουν σε επίπεδο ερευνητικό και με τη δική της συμβολή.

2 Η γλωσσική υφή του προβλήματος

Σε μια πρώτη επεξεργασία των ερωτημάτων μπορεί κανείς να παρατηρήσει ότι με έναν έμμεσο ή άμεσο τρόπο όλα συνδέονται με ζητήματα γλωσσικά. Επομένως, λογικό είναι η ευχέρεια ή αντιθέτως η δυσχέρεια στην πρόσληψη θεωρίας και ορολογίας να έχει σχέση και με τον τρόπο που πραγματώνεται γλωσσικά η διδασκαλία της θεωρίας και της ορολογίας στη μέση εκπαίδευση. Φυσικά οι γλωσσικές δυνατότητες των μαθητών του λυκείου είναι ήδη επηρεασμένες από πολλά γλωσσικά περιβάλλοντα τα οποία προηγούνται ή και ενεργούν παράλληλα με εκείνο (ή καλύτερα –α) του λυκείου. Το τελευταίο (-α) στις συμπίπτει να είναι αυτό το οποίο έχει ή τουλάχιστον πρέπει να έχει στόχους προκειμένου να οδηγήσει τους μαθητές κατά το μάλλον ή ήττον σε ένα επιθυμητό σημείο γλώσσας, επομένως και σκέψης, για να θυμηθούμε τη βασική αρχή του ιδρυτή της σύγχρονης γλωσσολογίας F. Saussure. Άλλωστε αιώνες πριν ο Πλάτωνας στον «Σοφιστή» του εξέφραζε την ίδια άποψη λέγοντας:

«*Διάνοια και λόγος ταὐστις*».[1]

Η Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων σε κείμενο που διακηρύσσει στις απόψεις της σε σχέση με τη γλώσσα αναφέρει: «*Η γλώσσα δεν είναι το ένδυμα αλλά το ίδιο το σώμα της σκέψης. Γλώσσα και σκέψη είναι δεμένες με τρόπο αξεχώριστο. Μαζί τρέφονται και αναπτύσσονται και δυναμώνουν. Η γλωσσική επάρκεια ή ανεπάρκεια προσδιορίζει αντίστοιχα και στον ίδιο βαθμό την πνευματική*» [1]. Αποτελεί, στις γλωσσικό περιβάλλον έντονης και βαθιάς επιρροής ενώ το σχολείο αποτελεί θεσμό όπου κυριαρχεί η κρατική παρεμβατικότητα (Stubbs) [2], επομένως λειτουργεί ρυθμιστικά και σε ό,τι αφορά στα ζητήματα της γλώσσας. Σύμφωνα με τον Bernstein [3] υπάρχει αιτιώδης σχέση μεταξύ γλωσσικής αποτυχίας και σχολικής αποτυχίας. Στο βαθμό λοιπόν που μπορούμε να αποτρέψουμε τη γλωσσική αποτυχία συνεισφέρουμε στη σχολική επιτυχία του μαθητή. Αν μάλιστα λάβουμε υπόψη στις πόσο σημαντική είναι η γλώσσα σε κοινωνικό επίπεδο, κατανοούμε τη συν-ευθύνη του σχολείου στη «γλωσσική αποτυχία» του μαθητή που συνεπάγεται ως ένα βαθμό και την κοινωνική του αποτυχία (Stubbs).

3 Εντοπισμός προβλημάτων

Στη δεκαετία του ’80 αρκετοί αναφερόμενοι στα γλωσσικά στις πράγματα μιλούν για την ύπαρξη γλωσσικού προβλήματος. Θεωρούν ότι η γλώσσα κινδυνεύει και υποβαθμίζεται. Στο σημείο αυτό κρίνουμε σκόπιμο να αναφερθεί – χωρίς βεβαίως να υπάρχει η δυνατότητα να επεκταθούμε επί του θέματος – ότι η πλούσια διαχρονία και συγχρονία της, η διπλή γλωσσική στις παράδοση (λόγια και δημώδης), η περιπέτεια του γλωσσικού ζητήματος, η νομοθετική στήριξη της δημοτικής από το 1976 και εντεύθεν, καθιστούν τα ζητήματα της γλώσσας και της διδασκαλίας της συχνά θέματα επιστημονικών αλλά και λαϊκών συζητήσεων και αντεγκλήσεων με μόνιμο ζητούμενο το κατά πόσον αυτή η πλούσια πολιτιστική κληρονομιά θα στις βοηθήσει να κερδίσουμε ένα εξίσου πλούσιο γλωσσικό όργανο ικανό ως στις το αντεπεξέρχεται στις σύγχρονες επιστημονικές και τεχνολογικές κατακτήσεις. Τα γλωσσικά προβλήματα κυρίως εντοπισμένα στο λεξιλόγιο, οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι ιδιαίτερα οι νέοι άνθρωποι είναι γλωσσικά φτωχοί. «Λεξιπενία» είναι η λέξη που περιέγραφε την κατάστασή τους. Φυσικά ο χαρακτηρισμός δεν ήταν αβάσιμος, στις στις επεσήμαινε ο Αύγουστος Μπαγιόνας [4] πληθωρικό λεξιλόγιο αυτό καθεαυτό δεν αποτελεί επαρκή ένδειξη νοητικής ωρίμανσης, ενώ η ανάπτυξη της αφηρημένης σκέψης και της ικανότητας για γενίκευση, που είναι συνυφασμένη με τη νοητική ωρίμανση του ανθρώπου,

---

[1] «*Οὐκοῦν διάνοια μὲν καὶ λόγος ταὐτόν· πλὴν ὁ μὲν ἐντὸς τῆς ψυχῆς πρὸς αὑτὴν διάλογος ἄνευ φωνῆς γιγνόμενος τοῦτ' αὐτὸ ἡμῖν ἐπωνομάσθη, διάνοια*» • Πλάτωνος *Σοφιστής*, 263e

συχνά συνεπάγεται περιορισμό του λεξιλογικού πλούτου, της πολυσημίας και της πολυτυπίας. Και καταλήγει ότι θα έπρεπε να ερευνηθεί αν ο περιορισμός του λεξιλογικού πλούτου που διαπιστώνεται είναι ένδειξη συγκεχυμένης σκέψης και χαμηλού παιδευτικού επιπέδου ή αντιθέτως νοητικής ωρίμανσης.

Παρά τον εντοπισμό των γλωσσικών προβλημάτων από κάποια στιγμή και ύστερα μέσα στη δεκαετία του ’80 αρχίζει να επικρατεί μεγαλύτερη αισιοδοξία στα ζητήματα της γλωσσικής στις διδασκαλίας. Η αισιοδοξία αυτή στηρίζεται και στο γεγονός ότι τα καινούρια βιβλία της γλώσσας εισάγουν στο χώρο της σχολικής εκπαίδευσης ορολογία της γλωσσολογίας, ενώ η λύση που προτείνεται για την ουσιαστική γνώση της μητρικής γλώσσας, αλλά και κάθε γλώσσας, προκειμένου οι μαθητές να κατανοούν και να αναπαράγουν συνθετότερες ή υψηλότερες μορφές λόγου και να είναι σε θέση αργότερα ως φοιτητές να εκφράζουν πολυπλοκότερη και αναλυτικότερη σκέψη, είναι να αναζητήσουμε το δικό στις στίγμα στη σύζευξη δύο κόσμων: να δεχτούμε την προσφορά των σύγχρονων δυτικοευρωπαϊκών κυρίως γλωσσικών αναζητήσεων στηριζόμενοι στις στην γραμματική στις παράδοση [5]. Η γνώση της συντακτικής και γραμματικής ορολογίας και δομολογίας επιστρατεύτηκε προκειμένου να αποφευχθεί η μηχανιστική γνώση της γλώσσας, να μπορούν να εισδύουν στις μυστικούς και φανερούς μηχανισμούς της, να έχουν τη δυνατότητα να γράφουν χωρίς γραμματικά και συντακτικά λάθη και στη συνέχεια να μπορούν να μάθουν καλά μια ξένη γλώσσα στηριζόμενοι στις γραμματικές και συντακτικές αντιστοιχίες τους με τη δική στις. Η διαπίστωση ότι τα παιδιά έφταναν στα πανεπιστήμια χωρίς να είναι σε θέση να κατανοήσουν ή να αναπαράγουν συνθετότερες ή υψηλότερες μορφές επιστημονικού ή φιλοσοφικού λόγου υπήρξε επί του θέματος καθοριστική.

Αυτή την αισιοδοξία τη βίωσα ως καθηγήτρια, τη συμμερίστηκα και προσπάθησα να την υπηρετήσω. Οι ‘καρποί’ δεν αποδόθηκαν τελικά, τουλάχιστον στον αναμενόμενο βαθμό. Τα πρώτα χρόνια της εφαρμογής των καινούριων βιβλίων της γλώσσας, άλλοι τήρησαν μία θετική και άλλοι μία αρνητική στάση απέναντί τους, πράγμα το οποίο είναι βεβαίως συνηθισμένο σε κάθε τι καινοφανές στην εκπαίδευσή στις. Το πρόβλημα κατά την άποψή στις ξεκινά από το γεγονός ότι ο καθένας στις είχε τη δυνατότητα να εφαρμόζει τη διδακτική της αρεσκείας του χωρίς να λογοδοτεί έναντι ουδενός. Η απομάκρυνση του παλαιού επιθεωρητή, η αντικατάστασή του από το θεσμό του σχολικού συμβούλου με τη μηδαμινή δυνατότητα παρέμβασης, η γενικότερη χαλάρωση και σε κοινωνικό επίπεδο ως συνώνυμη της δίψας στις για περισσότερη δημοκρατία που πέρασε και στο σχολικό χώρο, οδήγησαν σε πολύ προσωπικές διδακτικές προσεγγίσεις όλους τους καθηγητές και πολύ περισσότερο τους φιλολόγους. Εμείς οι φιλόλογοι είχαμε από πάντα την αίσθηση του ρυθμιστή όχι μόνον

των γλωσσικών θεμάτων σε σχέση με τους μαθητές στις αλλά ακόμη και του ρυθμιστή στις ευάλωτες εφηβικές τους ψυχές. Και πολύ σωστά. Ήμασταν όχι μόνον περισσότερες ώρες μαζί τους αλλά και από τη φύση των φιλολογικών μαθημάτων περισσότερο διεισδυτικοί στον εσώτερο κόσμο τους. Ανάλογα λοιπόν με στις γνώσεις, την ιδιαίτερη φιλολογική ειδίκευση, στις γλωσσικές προτιμήσεις αλλά και ευχέρειες, ο καθένας από εμάς είχε τη δυνατότητα να εφαρμόζει την προσωπική γλωσσική τακτική του, τόσο στη διδασκαλία της νεοελληνικής όσο και στη διδασκαλία της αρχαιοελληνικής γλώσσας, που από το 1992 και εξής αρχίζει να διδάσκεται και στο γυμνάσιο από το πρωτότυπο.

Στη συγκεκριμένη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στηρίχτηκαν οι ελπίδες πολλών για την αναβάθμιση των γλωσσικών στις σπουδών αλλά ήταν πολλοί και εκείνοι που τη θεώρησαν αντιστοίχως ολέθρια. Σοφοί και αγαπητοί δάσκαλοι διασταύρωσαν τότε τα ξίφη τους. Υπηρέτησα τον θεσμό από την αρχική ακόμη πειραματική του εφαρμογή χωρίς να είμαι σε θέση να έχω άποψη ούτε για τα οφέλη ούτε για στις βλάβες που περίμεναν τους μαθητές μου. Κατανοούσα ότι τα ζητήματα της γλώσσας είναι ζητήματα λογικής αλλά και ζητήματα ευαισθησίας. Όταν μάλιστα έχουμε να κάνουμε με μια γλώσσα σαν την ελληνική, τόσο αρχαία και τόσο ανθεκτική, είναι ιδιαιτέρως δύσκολο τα ζητήματα της ευαισθησίας να τεθούν υπό έλεγχο αφού η εθνική στις ταυτότητα δημιουργείται στη βάση της αρχαίας ελληνική στις προέλευσης με επίκεντρο τη γλώσσα. Όχι μόνον το 1992 αλλά ακόμα και σήμερα αν διακινδυνεύσει κανείς μια γνώμη αρνητική στην υπερβολική ενασχόληση με τα αρχαία ελληνικά (π.χ. σε τι εξυπηρετούν 6 ώρες στην Α΄ Λυκείου;) μπορεί εύκολα να περιέλθει στη δυσάρεστη θέση του αντεθνικώς φερομένου.

Δεν θα μπω στη διαδικασία να ενοχοποιήσω τη διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών από το πρωτότυπο στο Γυμνάσιο. Δεν είναι η βαθμίδα που αποτελεί πρόβλημα. Είναι γενικότερα ο τρόπος διδασκαλίας τους. Και δεν αναφέρομαι καθόλου μόνον στον προσωπικό τρόπο εκάστου δασκάλου μόνον ή κυρίως. Αναφέρομαι 1^{ον} στις διακηρυγμένους στόχους [6] των ιθυνόντων, των αναλυτικών προγραμμάτων, των βιβλίων κοκ., που δεν κατευθύνονται στο προσδοκώμενο αποτέλεσμα είτε γιατί δεν ήταν ειλικρινείς είτε γιατί δεν ήταν σωστά δομημένοι. Αναφέρομαι 2^{ον} στην πλήρη απουσία ελέγχου της εφαρμογής του μαθήματος, 3^{ον} στην ανυπαρξία αξιολόγησης που εδώ και χρόνια αποτελεί ζητούμενο αποκλειστικά στο χώρο του εθελοντισμού και της δημοκρατικής διαδικασίας (στις-αξιολόγηση), 4^{ον} στην έλλειψη επιμόρφωσης, που τον τελευταίο καιρό κινδυνεύει ακόμα περισσότερο για λόγους προφανείς, τουτέστιν οικονομικούς, 5^{ον} στην ελλιπή κατάρτιση πολλών φιλολόγων σε θέματα νεότερης γλωσσολογίας, αλλά και στη βαθιά ριζωμένη διδασκαλία της ρυθμιστικής γραμματικής με τον γνωστό τυποποιημένο τρόπο, που διαμόρφωσε και μια ανάλογη

νοοτροπία που με τη σειρά της οδήγησε στην αντιμετώπιση κάθε νεωτερισμού με επιφύλαξη και σκεπτικισμό, αν όχι με άρνηση [7], στις στην άρνηση εφαρμογής της επικοινωνιακής μεθόδου διδασκαλίας, η οποία και δοκιμασμένη είναι και σημαντικά οφέλη έχει φέρει στην εκπαίδευση παγκοσμίως.

Τέλος, πέραν της αναμφισβήτητης σχέσης του γλωσσικού επιπέδου των μαθητών με τα φιλολογικά μαθήματα και τους φιλολόγους θα πρέπει να διαλύσουμε μια πλάνη: υπάρχει διάχυτη η αντίληψη ότι η διδασκαλία της γλώσσας είναι αποκλειστικά έργο των φιλολόγων. Εφόσον στις κάθε μάθημα έχει το δικό του γλωσσικό κώδικα, στις δικές του γλωσσικές δυσκολίες και προϋποθέτει στις φορές διαφορετικές δραστηριότητες μαθήσεως και επομένως και γλωσσικές δραστηριότητες, αυτό σημαίνει πως αποτελεί καθήκον των εκπαιδευτικών όλων των ειδικοτήτων να διδάσκουν τη γλώσσα, αφού τελικά η γλώσσα μαθαίνεται όχι μόνο στο μάθημα των ελληνικών αλλά σε όλα τα μαθήματα [8]. Οι φράσεις «*κάθε δάσκαλός είναι και δάσκαλός της γλώσσας*» και «*κάθε μάθημα είναι και μάθημα της γλώσσας*» υπονοούν ότι ο καθηγητής οποιουδήποτε μαθήματος οφείλει να διδάξει τη γλώσσα του μαθήματός του, καθιστώντας τους μαθητές του ικανούς να χρησιμοποιούν την κατάλληλη ορολογία και να συγκροτούν λογικά την επιχειρηματολογία τους. Στο σημείο αυτό – και πάντα αναφορικά με το γλωσσικό επίπεδο των μαθητών – θα πρέπει επομένως να προβληματιστούμε σχετικά με το γλωσσικό επίπεδο των καθηγητών. Σε αρκετές περιπτώσεις δεν είναι το αναμενόμενο. Χαρακτηριστικά αναφέρεται [9] ότι στις μεγάλος αριθμός εκπαιδευτικών βρίσκεται σε τόσο χαμηλή γλωσσική στάθμη ώστε οι μαθητές εκφράζουν την απορία: «*αφού κι οι καθηγητές στις δεν ξέρουν ελληνικά, γιατί στις πιέζετε να μάθουμε εμείς;*» Ιδιαίτερα, στον τομέα της ορολογίας η μέση τεχνική εκπαίδευση θα μπορούσε να έχει σημαντική προσφορά στη διαμόρφωση της επιστημονικής, τεχνικής και επαγγελματικής διάστασης της γλώσσας αν υπάρξει υγιής σχέση ανάμεσα στην ΤΕΕ και τον κόσμο της παραγωγής, της εργασίας και της επιστήμης γενικά, στις στις και υγιής αντιστοιχία ανάμεσα στη μέση τεχνική εκπαίδευση και στην ανώτερη και ανώτατη [10]. Η ανυπαρξία ωστόσο ενιαίας τεχνικής ορολογίας, η ανεύθυνη στις φορές απόδοση όρων και η πολυτυπία, η έλλειψη γλωσσικής συνέπειας εκ μέρους των διδασκόντων, έχουν ως αποτέλεσμα «*αντί η ΤΕΕ να διαμορφώνει και να συντηρεί μέσα στα παραδεκτά επιστημονικά-τεχνολογικά πλαίσια τη γλώσσα, να μετατρέπεται η ίδια σε όργανο επισημοποίησης της γλώσσας της αγοράς, που σε μορφή γεωμετρικής προόδου παραφθείρει, παραμορφώνει, διαστρεβλώνει και παραποιεί τη γλώσσα στις και παράγει εκπαιδευτικά προϊόντα που αποτελούν υποδείγματα γλωσσικής απαιδευσίας*». Η επισήμανση του προβλήματος είναι κατά την άποψή στις ένα θετικό βήμα. Ο εντοπισμός της αιτίας του προβλήματος είναι σημαντικότερη και δυσκολότερη υπόθεση. Προσωπικά δεν έχω πεισθεί ότι η αγοραία γλώσσα θα μπορούσε να

μην είχε μπει στην εκπαίδευση αν γινόταν χρήση των κατάλληλων εξελληνισμένων τύπων από τους δασκάλους. Είναι γεγονός ότι η παρεχόμενη παιδεία δεν είναι αυτή που θα ανέμενε κανείς, ωστόσο η δύναμη της αγοράς είναι τεράστια, ιδιαίτερα όταν είσαι σε μόνιμη βάση ο αγοραστής. Δεν είναι τυχαίος ο ηγεμονισμός της αγγλικής γλώσσας.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονίσουμε το εξής: ο γλωσσικός σνομπισμός που σύμφωνα με τον Stubbs [11] συνοδεύει στις φορές την ειδική γλώσσα κάθε επιστημονικού κλάδου θα πρέπει να μην παρασύρει τον δάσκαλο στο να μην αναγνωρίζει μιαν αξιόλογη ιδέα στις μαθητή αν δεν την έχει εκφράσει στο γλωσσικό ύφος και την ορολογία που στις χρησιμοποιεί. Είναι σημαντικό να μην συγχέουμε το τι λέει στις μαθητής με το πώς το λέει. Από την άλλη θα πρέπει ο δάσκαλος να είναι σε θέση «*να ελέγχει ένα μάθημα ανοίγοντας στα παιδιά ή κλείνοντας διάφορες δυνατότητες μάθησης*». Το ιδιαίτερο λεξιλόγιο κάθε μαθήματος – είτε πρόκειται για ορολογία που προσιδιάζει μόνο στο συγκεκριμένο μάθημα είτε για λεξιλόγιο που στο συγκεκριμένο μάθημα αποκτά ιδιαίτερη σημασία – ο ιδιαίτερος τρόπος έκφρασης σ' αυτό, πρέπει να γίνουν κτήμα των μαθητών. Με αυτόν τον τρόπο οι μαθητές θα καταστούν ικανοί να εκφράζονται με ακρίβεια και επιστημονικά. Η κάθε ειδικότητα πρέπει να κάνει έναν κατάλογο της ορολογίας που πρέπει να μάθουν οι μαθητές και να αναζητήσει τους καλύτερους τρόπους για τη διδασκαλία τους: η κατάλληλη στιγμή για την εισαγωγή στις καινούριου όρου, ο περιορισμός του αριθμού των καινούριων εννοιών ή όρων που πρέπει να εισαχθούν, η ευκαιρία να δίνουν οι ίδιοι οι μαθητές στις ορισμούς και να διευκρινίζουν με λόγια στις έννοιες που εισάγονται στο μάθημα, το γλωσσικό ύφος που ταιριάζει στο συγκεκριμένο μάθημα, η τεχνική της ενεργητικής ανάγνωσης και πρόσληψης του μαθήματος, όλα αυτά αποτελούν στρατηγικές που ο αρμόδιος καθηγητής [12] πρέπει να χρησιμοποιεί προκειμένου να πετύχει το διδακτικό του στόχο. Στα λεγόμενα θεωρητικά μαθήματα όπου οι έννοιες είναι περισσότερο αφηρημένες, υπάρχει συχνά μια χαλαρότητα στις όρους, που δεν είναι συνώνυμη της ελευθερίας αφού δημιουργεί σκοτεινότητα, ασάφεια και πλαδαρότητα στη γλώσσα [13]. Στην έκθεση Bullock [14] *Γλώσσα για τη ζωή* αναφέρεται ότι στη βασική εκπαίδευση κάθε δασκάλου και καθηγητή θα πρέπει να υπάρχει μια σημαντική σειρά μαθημάτων για τη γλώσσα στην εκπαίδευση, οποιαδήποτε και αν είναι η ειδικότητα του καθηγητή ή η ηλικία των παιδιών με τα οποία πρόκειται να ασχοληθεί.

Το 1985 η Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων δίνει τη δική της εκδοχή για το γλωσσικό πρόβλημα: «*εμείς δεχόμαστε ότι υπάρχει σήμερα γλωσσικό πρόβλημα που δεν έχει στις καμιά σχέση με το παλιό γλωσσικό ζήτημα . Το γλωσσικό πρόβλημα που υπάρχει δεν είναι ούτε μόνο ελληνικό ούτε μόνο σημερινό. Στη σημερινή του μορφή προσδιορίζεται γενικότερα από την εισβολή της εικόνας και τη μεταβολή του σημειακού συστήματος επικοινωνίας*».[16]

Όντως στο σημείο αυτό εντοπίζεται ένα πολύ σημαντικό πρόβλημα που δεν είναι μόνον ελληνικό αλλά παγκόσμιο. Ο ρόλος της εικόνας σε μία κοινωνία που 'μαθαίνει' κυρίως μέσα από αυτήν είναι αυτονόητα κεφαλαιώδης. Η απουσία της εικόνας αντίστροφα λειτουργεί αρνητικά ως στις την είσπραξη της γνώσης. Πώς αλλιώς να εξηγήσει κανείς την τηλεοπτική επιτυχία στη δημιουργία προτύπων, απόψεων, συνειδήσεων; Ο Γ. Μπαμπινιώτης [17] αναφέρει ότι η έρευνα αξίζει να ασχοληθεί περισσότερο με την «υπολογιστική γλωσσολογία» και γενικότερα την «εκπαιδευτική τεχνολογία» που θα αποτελέσουν όντως το μέλλον της γλωσσικής στις στις στις και γενικότερα παιδείας. Οι παραπάνω επιστημονικοί εκπαιδευτικοί τομείς χρησιμοποιούν σε μεγάλο βαθμό την οπτική και ηχητική εικόνα και μπορούν να αποτελέσουν μια μεγάλη βοήθεια επί του θέματος[2].

Αν σκεφτούμε ότι έχει ήδη παρέλθει πάνω από ένα τέταρτο του αιώνα από την περίοδο κατά την οποία εντοπίζεται το πρόβλημα και ότι από τότε μέχρι σήμερα η εικόνα δεν έχει απλώς εισβάλει αλλά μονοπωλεί την πληροφόρηση (τηλεόραση, πολυμέσα, διαδίκτυο) κατανοούμε πόσο δύσκολη καθίσταται η διδασκαλία που δεν είναι οπτικοποιημένη και εικονοπλαστική. Πρόσφατη πανελλαδική έρευνα για τη γλωσσική επάρκεια των μαθητών [18] δείχνει ότι «*περισσότερο από τα δύο τρίτα των μαθητών (73,2/100) θα ήθελαν τα βιβλία της Νεοελληνικής γλώσσας να περιέχουν εικονογράφηση με σκίτσα διαφόρων ειδών (κόμικς, γελοιογραφίες κ. ά.)*», ενώ παράλληλα «*8 στις 10 μαθητές (80,2/100) διατρανώνουν την επιθυμία τους να αξιοποιούνται 'πολύ' ή 'αρκετά' οι Νέες Τεχνολογίες στο γλωσσικό μάθημα*».

Η διδασκαλία της θεωρίας και της ορολογίας στο λύκειο που στις αναφέραμε είναι συνυφασμένη με τη νοητική ωρίμανση του εφήβου, απαιτεί την ανάπτυξη της αφηρημένης σκέψης και της ικανότητας για γενίκευση, πράγμα που έρχεται σε αντίθεση με αυτό το οποίο έχει συνηθίσει να εισπράττει ο έφηβος ως τρόπο πληροφόρησης αλλά και διδασκαλίας. Επομένως, δυσκολεύεται πολύ να κατανοήσει κάτι που δεν μπορεί να οπτικοποιήσει. Ο σχολικός θεωρητικός λόγος στην αδυναμία του να γίνει εικονοπλαστικός, επομένως και συγκεκριμένος, χαρακτηρίζεται ως αφηρημένος, πράγμα το οποίο στο μυαλό των εφήβων μαθητών είναι συχνά συνώνυμος του ακατάληπτος.

4 Η έκρηξη της τεχνολογίας και η ορολογία

Πέραν της εισβολής της εικόνας και της συνακόλουθης μεταβολής του σημειακού συστήματος επικοινωνίας, η ραγδαία ανάπτυξη της επιστήμης και της τεχνολογίας αναγκάζει

[2] Το Υπουργείο Παιδείας επιχειρεί από φέτος το 'Ψηφιακό Σχολείο' (**http://digitalschool.minedu.gov.gr/**).

καθημερινά το ανθρώπινο μυαλό να πλάθει νέες λέξεις για να παραστήσει στις καινούριες έννοιες που εισάγονται στη ζωή στις. Πρόκειται για γλωσσικό πλούτο και ανάπτυξη. Η ελληνική γλώσσα έχει άλλωστε τροφοδοτήσει και εμπλουτίσει με όρους της επιστήμης, της φιλοσοφίας, των τεχνών, της τεχνολογίας και της καθημερινής ζωής στις ευρωπαϊκές γλώσσες και κατ' επέκταση όλον τον κόσμο. Στη σημερινή ωστόσο εποχή δεν πρωτοστατεί ούτε στην επιστήμη ούτε στην τεχνολογία, από στις οποίες καθημερινά εκπορεύονται καινούριοι όροι. Η σημερινή έκρηξη της επιστημονικής γνώσης και η ταχύτητα με την οποία διαδίδεται πλέον, καθιστούν την ορολογία δυνάστη. Ως τα τώρα οι νεωτερισμοί που επέλεγε και αποδεχόταν η γλώσσα στις ήταν πάντα αφομοιώσιμοι, δηλαδή προσαρμοσμένοι στο γλωσσικό στις αισθητήριο φωνολογικά και μορφικά, έτσι ώστε να πειθαρχούν στις κανόνες της [19]. Σήμερα η σωρεία των καινοφανών όρων είναι τέτοια που στις όλοι πολύ καλά γνωρίζουμε, δεν προλαβαίνουμε να τους μεταγλωττίσουμε. Είναι προφανές ότι δεχόμαστε ένα πλήγμα, την έκταση του οποίου ακόμη δεν γνωρίζουμε. Είναι στις προφανές ότι δεν είναι δυνατόν να υψώσουμε τείχος στη γνώση, στον πολιτισμό, στην πληροφόρηση που εισβάλλει. Ο αδιαμφισβήτητος γλωσσικός ηγεμονισμός της αγγλικής εδραιώνεται καθημερινά. Όλο και περισσότερα μεταπτυχιακά στη χώρα γίνονται στα αγγλικά, για να μην μιλήσουμε για ζητήματα βιβλιογραφίας.

5 Κινδυνεύει άραγε η γλώσσα στις;

Κινδυνεύει άραγε η γλώσσα στις; Η αισιόδοξη άποψη λέει θα επιβιώσει, γιατί αυτό έχει αποδειχθεί μέσα από τους αιώνες. Στις και αν έρθουν τα πράγματα αυτό που θα χρειαστεί δεν είναι να 'αντιδράσουμε' στις πολύ συχνά ακούγεται, αλλά να δράσουμε:

Εκείνο που αποτελεί ένα από τα ζητούμενα της εργασίας στις είναι ο επιμερισμός των ευθυνών σε ιθύνοντες (για να συμπεριλάβω όλους εκείνους που χαράσσουν στη χώρα εκπαιδευτική και γλωσσική πολιτική, συμπεριλαμβανομένων και των αντίστοιχων στρατηγικών που ακολουθούνται) και διδάσκοντες. Στο σημείο αυτό στις μου επιτραπεί να αποτολμήσω μια πρώτη γνώμη: ενώ εικάζω την ύπαρξη μιας εκπαιδευτικής – γλωσσικής πολιτικής, δεν βλέπω στο προσκήνιο την ύπαρξη των στρατηγικών εκείνων που αποδεικνύουν ότι τα γλωσσικά θέματα στην ελληνική μέση εκπαίδευση αντιμετωπίζονται με κάποιον συγκεκριμένο έστω τρόπο που να εγγυάται ένα συγκεκριμένο στις αποτέλεσμα. Για την ακρίβεια πολύ συχνά αναδύονται κάποιες στρατηγικές οι οποίες στις εγκαταλείπονται, συνήθως όταν έχουμε αλλαγή στην ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας. Όσον αφορά δε σε μια εθνική πολιτική για την παιδεία και τον απαραίτητο εθνικό διάλογο που πρέπει να προηγείται, γνωρίζουμε ότι ουδέποτε επετεύχθη κάτι σε εθνικό επίπεδο ή και σε επίπεδο διαλόγου: αντιθέτως πολλοί μονόλογοι με τον δικό τους μοναχικό τρόπο διαλαλούν ένα

προσωπικό κάθε φορά παράπονο δίχως να προσθέτουν κάτι στον εθνικό κορβανά.

Η μόνη γλωσσική πολιτική με συγκεκριμένο και πολύ σημαντικό αποτέλεσμα είναι η παλαιότερη όλων, που μετράει σχεδόν τα χρόνια του νεοελληνικού κράτους, αναφέρεται στη διαχρονία της ελληνικής γλώσσας, και προσέφερε στο νεοσύστατο κράτος το κύρος της μακραίωνης ιστορίας του. Η γλωσσική εκείνη πολιτική – συνεπικουρούμενη από δύο νεοσύστατες στις επιστήμες: την αρχαιολογία και τη λαογραφία – προσέφερε στις στον νεοέλληνα τη σύγχρονη ταυτότητά του. Μια ταυτότητα τραυματισμένη από στις αιτιάσεις του Fallmerayer και όλων όσων δεν επιθυμούσαν να δουν πόσο επίμονα ανθεκτική στον χρόνο είναι η γλώσσα του. Η διαχρονία λοιπόν της ελληνικής γλώσσας είναι εκείνη που συμπαρέσυρε στα στοιχεία της ταυτότητάς στις και την ελπίδα – την πεποίθηση ότι και η αρχαιοελληνική σκέψη και ο αρχαιοελληνικός πολιτισμός αποτελούν στοιχεία της ταυτότητάς στις [20]. Από την πρώτη ημέρα στο ελληνικό σχολείο αυτό το μαθαίνουμε. Δεν θα στις αδικήσω. Ποιος δεν θα ήθελε να είχε έναν παππού Αριστοφάνη, έναν Όμηρο, έναν Οδυσσέα, έναν Δημόκριτο, έναν Μεγαλέξαντρο; Παρατηρώντας σημερινούς λαούς μετά τη διάλυση των κρατών του υπαρκτού σοσιαλισμού στην προσπάθειά τους να αποκτήσουν μια ταυτότητα με ρίζες παλαιότερες των σύγχρονων ευρωπαίων, δεν τους αδικώ που επιχειρούν πάση θυσία να προσκολληθούν στο άρμα της αρχαιότητας και του Μεγαλέξανδρου.

Σε ό,τι αφορά στις διδάσκοντες, στις ήδη αναφέραμε, το θέμα αντιμετωπίζεται ατομικά: στις δηλαδή ξέρει, μπορεί, θέλει, προλαβαίνει, τολμά ο καθένας. Και αυτό κατά τη γνώμη στις συνιστά από μόνο του κατάφωρο αναχρονισμό. Εις επίρρωση των ανωτέρω, έχει ήδη εισαχθεί στην επίσημη εκπαιδευτική ορολογία ο όρος ‘παρα-πρόγραμμα’, ο οποίος ανάμεσα στις υπόλοιπες στις του σκέπει και την προσωπική γλωσσική διδακτική εκάστου. Πρόκειται για έναν όρο που κλείνει το μάτι σε αυτό που παλαιότερα ονομάζαμε «πατριωτισμό των Ελλήνων», στον οποίο ως γνωστό επαφίεντο πολλά και σοβαρά ζητήματα, τα οποία κανονικά απαιτούσαν συγκεκριμένους, μελετημένους και επομένως επιστημονικούς χειρισμούς.

Κλείνοντας, κρίνουμε απαραίτητο να αναφερθούμε στο πρόβλημα της σημερινής εποχής με μαθητές που σε μεγάλο βαθμό δεν είναι ελληνικής καταγωγής, και αντιμετωπίζουν ένα πρόσθετο γλωσσικό πρόβλημα και διότι η ελληνική αποτελεί για στις β΄ γλώσσα και διότι προέρχονται από μη προνομιούχα οικογενειακά περιβάλλοντα, γεγονός το οποίο καθιστά δυσχερέστερη την επαφή τους με την ελληνική γλώσσα και τη μάθηση. Η πολυπολιτισμικότητα ως έννοια στις διχάζει γιατί, ενώ δεν ενδίδουμε εκόντες σε ρατσιστικές απόψεις και τακτικές, δεν είμαστε εκ παραλλήλου και διατεθειμένοι να θυσιάσουμε τη δεσπόζουσα πολιτισμική στις υπεροχή, κάνοντας ακόμα δυσχερέστερη τη θέση των παιδιών

των μεταναστών, τα οποία για να προοδεύσουν εκτός από τη μητρική τους γλώσσα και την ελληνική που μαθαίνουν στο σχολείο, θα χρειαστεί να μάθουν και μία γλώσσα από στις ονομαζόμενες υψηλού κύρους, πράγμα που δυσχεραίνει ακόμα περισσότερο τη θέση τους.

Κινδυνεύει άραγε η γλώσσα στις;

6 Βιβλιογραφικές αναφορές

[1] Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων (ΠΕΦ) «Οι φιλόλογοι και η γλώσσα», Γλώσσα και Εκπαίδευση, *Σεμινάριο* 5*,* Αθήνα, 1985, σ. 3, σ. 3-5

[2] Michael Stubbs «Γιατί η γλώσσα είναι σημαντική για την εκπαίδευση» *Γλώσσα* 2, σ.7 κ. ε., σ. 7-12

[3] B.Bernstein *Class,codes and control* Routledge & Kegan Paul, London, 1971· Βλ. και Ι. Ν. Μπασλής, «Απόψεις της κοινωνικής γλωσσολογίας και συνέπειες στη διδασκαλία της γλώσσας», Σεμινάριο 5, Αθήνα, 1985, σ.137-146

[4] Α. Μπαγιόνας «Γύρω από τη σχέση γλώσσας και σκέψης», *Σεμινάριο* 5, Αθήνα, 1985, σ. 177, σ. 167-178

[5] Χρίστος Τσολάκης « Γλωσσική διδασκαλία (Το ελληνικό στίγμα και οι συντεταγμένες του)», *Γλώσσα* 1, 1983, σ. 60, σ. 58-70

[6] Αγαθοκλής Χαραλαμπόπουλος, «Γλωσσολογία και διδασκαλία της μητρικής γλώσσας», *Γλώσσα* 9, 1985, σ. 43, σ. 38- 53

[7] Ναπολέων Μήτσης, «Εφαρμοσμένη γλωσσολογία και γλωσσική διδασκαλία. Προτάσεις για μια επιστημονικότερη αντιμετώπιση της διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας στο γυμνάσιο», *λόγος και πράξη* 32, 1987, σ. 59, σ. 57-74,

[8] Παναγιώτης Περσιάνης «Η γλώσσα σ' όλο το φάσμα του σχολικού προγράμματος», *Γλώσσα* 8, 1985 , σ. 32, σ. 32-37,

[9] Ευστάθιος Δημητρόπουλος, «Η ελληνική γλώσσα της Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης», *Γλώσσα* 5, Αθήνα 1984, σ. 61, σ. 58-69

[10] Ευστάθιος Δημητρόπουλος, ό. π. σ. 62

[11] Michael Stubbs, ό. π. σ. 8

[12] Βλ. και Θανάσης Τριανταφύλλου, «Η μαθηματική σκέψη και ορολογία ως τρόπος για την καλλιέργεια της γλωσσικής οργάνωσης της σκέψης, της λογικής οργάνωσης της σκέψης και της γλωσσικής έκφρασης», *λόγος και πράξη* 33-35, 1988, σ. 110-120· Π. Μαρουσάκης, «Γλώσσα και μαθηματικά», *λόγος και πράξη* 5, 1977, σ. 31-39· Έλλη Γιωτοπούλου – Σισιλιάνου *Η διδασκαλία της ιστορίας στη μέση εκπαίδευση*, Αθήνα 1965· Κων/νος Καφετζόπουλος, Μιχαήλ Μανωλόπουλος, «ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΧΗΜΕΙΑ ή Προσπαθώντας να ενισχύσουμε έναν ασθενή δεσμό», *ΕΥΚΛΕΙΔΗΣ* γ΄ τεύχος 63, 2005· Χρίστος Μηλιώνης & Χαρούλα Σταθοπούλου «Προσεγγίσεις μαθηματικών εννοιών στο πλαίσιο της Σημειωτικής», Πρακτικά 3^{ου} διημέρου διαλόγου για τη διδασκαλία των μαθηματικών, Θεσσαλονίκη 2004· Ι. Ρέντζος, «Η ανάγνωση των φυσικομαθηματικών συνόλων και η δημοτική», *λόγος και πράξη* 4, 1977, σ. 5-9· Δ. Τσαούσης «Δυσκολίες στη διδασκαλία της Φυσικής», εισήγηση, Ένωσης Ελλήνων Φυσικών, Αθήνα Μάιος 1999 · Π. Μαρουσάκης, «Θέματα μαθηματικής ορολογίας», *λόγος και πράξη* 7, 1979, σ. 13-18

[13] Αλεξάνδρα Ζερβού, Ακρίβεια γλώσσας- Νομοτέλεια στο έπος και ορολογία στη διδακτική πράξη», *Γλώσσα* 2, σ. 44, σ. 44-48

[14] Bullock Report, “A language for life”, London: Her Majesty’s Stationery Office 1975, και Παναγιώτης Περσιάνης, ό. π. σ. 32

[15] Παναγιώτης Περσιάνης, ό. π. σ. 33

[16] Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων (ΠΕΦ), ό. π. σ. 4

[17] Γ. Μπαμπινιώτης, «Σύγχρονη Γλωσσολογία και διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας», *Γλωσσολογία* 9-10, Αθήνα 1990-91, σ. 67, σ. 53-68 ·

[18] Χριστίνα Αργυροπούλου, *Έρευνα για τη γλωσσική επάρκεια των μαθητών στο γυμνάσιο και στις δύο τελευταίες τάξεις του δημοτικού*, έτη συλλογής δεδομένων 2003-2006, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2010, σ. 336

[19] Βασίλης Κατσαβός, «Η φυσιολογία του γλωσσικού φαινομένου και η ελληνική γλώσσα», *Γλώσσα* 10, 1986, σ. 31, σ. 26-36

[20] Βλ. Κ. Θ. Δημαράς, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, Ερμής, Αθήνα 1977 σ. 2-6 · P. Vidal – Naquet, *Ο μαύρος κυνηγός*, Νέα Σύνορα, Αθήνα 1983, σ. 26 · Jakob Philip Fallmerayer, *Περί της καταγωγής των σημερινών Ελλήνων*, Νεφέλη, Αθήνα 1984 ·F. Braudel- F. Coarelli – M. Aymard, *Η ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ. Ο χώρος και η ιστορία*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1990, σ. 146

Καλλιόπη Πολυμέρου

Σχολική Σύμβουλος Φιλολόγων Ν. Φθιώτιδας
Δρ Επικοινωνίας Μέσων και Πολιτισμού του Παντείου Πανεπιστημίου
Φιλόλογος-Γλωσσολόγος του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
πτυχιούχος Αγγλικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών
διπλωματούχος της Ανωτέρας Δραματικής Σχολής του Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδας
λεξικογράφος

Λεωνίδου 48, 35100 Λαμία
Ηλ-ταχ.: **kpolymerou@hotmail.com**

(Κενή σελίδα)

ΕΝΟΤΗΤΑ 3

Ορολογία συγκεκριμένων θεματικών πεδίων – Λεξικογραφικές και ορογραφικές μελέτες – Συγχρονική και διαχρονική θεώρηση

11 Το κύριο όνομα στα ΜΜΕ. Ένα παράδειγμα: Τα εντυπωνύμια

Άλκηστις Χιδίρογλου-Ζαχαριάδη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Παρουσιάζεται ένα καινοτόμο λεξικό εντυπωνυμίων[1] και πιο συγκεκριμένα τίτλων εφημερίδων του γραπτού ελληνικού Τύπου που απαντούν σήμερα στην Ελλάδα. Το εγχείρημα είναι βασισμένο σε καθαρά αρχειακό υλικό το οποίο αντλήθηκε από το σύνολο των νομών της χώρας. Στην ανακοίνωση αναλύεται η δομή (μακροδομή, μικροδομή) και το περιεχόμενο του έργου καθώς και η μεθοδολογία ανάπτυξής του.

Le nom propre dans les mass media. Un exemple: les pressonymes

Alkistis Hidiroglou-Zahariades

RÉSUMÉ

Le but de cette communication est la présentation d'un nouveau dictionnaire de pressonymes et en particulier de titres de journaux attribués à la presse écrite contemporaine en Grèce. Le matériau sur lequel cette étude est basée se compose d'une sélection des journaux les plus connus dans chacun des départements du territoire grec. Nous allons analyser la structure (macrostructure, microstructure) du dictionnaire ainsi que la méthodologie adoptée.

0 Εισαγωγή

Η δημιουργία ενός λεξικού εντυπωνυμίων με τίτλο *Εντυπωνύμια στη σημερινή Ελλάδα* (Χιδίρογλου 2011 [1]) αποτελεί: (i) ιστορικο-πολιτισμικό δείκτη της παράδοσης του κάθε τόπου, της χώρας, (ii) κοινωνικο-πολιτισμικό δείκτη της νεοελληνικής κοινωνίας, (iii) αρχείο εντυπωνυμίων της σύγχρονης Ελλάδας με την επίγνωση ή την πρόβλεψη ότι στο μέλλον θα χρησιμεύσει ως ιστορική πηγή στον ερευνητή, (iv) σημείο αναφοράς για τον ειδικό, τον μελετητή, τον αναλυτή και γενικά γι' αυτόν που ασχολείται σήμερα με τον ελληνικό Τύπο, (v) εργαλείο για τον επαγγελματία της διαφήμισης δεδομένης της παρακαταθήκης των εντυπωνυμίων και των διαφημιστικών σλόγκαν που τα συνοδεύουν συχνά, (vi) εργαλείο για

[1] Ονομασία εντύπου [έντυπο (ο όρος χρησιμοποιείται για περιοδικά, εφημερίδες σε έντυπη μορφή, συνήθως σε αντιδιαστολή προς τον ηλεκτρονικό Τύπο) + -ωνύμιον].

τον διδάσκοντα της σύγχρονης ελληνικής γλώσσας – ως ξένης γλώσσας[2], (vii) σημείο αναφοράς για τον ερασιτέχνη αναγνώστη.

Στόχος του έργου δεν είναι να διαμορφωθεί ένας πλήρως ενημερωμένος πίνακας ονομασιών γραπτού Τύπου, αλλά να ευαισθητοποιηθεί ο αναγνώστης στον ρόλο που διαδραματίζουν τα κύρια ονόματα και συγκεκριμένα τα εντυπωνύμια στο γενικότερο σύστημα της γλώσσας καθώς και στη σχέση των ονομασιών αυτών με τους ιστορικο-κοινωνικούς, πολιτιστικούς και πολιτισμικούς παράγοντες.

1 Επεξεργασία

1.1 Ταξινόμηση του υλικού

Ο γραπτός Τύπος διακρίθηκε σύμφωνα με τα εξής κριτήρια (Albert 1982 [3]):

- τον τόπο έκδοσης και το περιεχόμενο της εφημερίδας: πανελλαδικός, περιφερειακός/ τοπικός Τύπος,
- τον ρυθμό εμφάνισης: ημερήσιος, μη ημερήσιος (εβδομαδιαίος, μηνιαίος κ.λπ.),
- τον χρόνο κυκλοφορίας: πρωινός, απογευματινός,
- το αντικείμενο, τη φύση της εφημερίδας: γενικής πληροφόρησης, οικονομική, αθλητική κ.λπ.

1.2 Συγκρότηση του υλικού

Η περίοδος συλλογής τίτλων γραπτού Τύπου ξεκίνησε κατά το ακαδημαϊκό έτος 2006-2007 και πραγματοποιήθηκε με τη συμβολή των φοιτητών μου στο πλαίσιο των μαθημάτων μου με αντικείμενο τη Λεξικολογία-Λεξικογραφία, για τέσσερα συνεχή έτη. Η συλλογή του ονοματολογικού υλικού καθώς και οι πληροφορίες που συνοδεύουν την κάθε ονομασία πέρασαν σε κάρτες εισαγωγής στοιχείων.

1.3 Μακροδομή

Το τελικό corpus αντλήθηκε από το σύνολο των νομών της χώρας και προέρχεται από καθαρά **αρχειακό υλικό.** Τα λήμματα ταξινομήθηκαν με αλφαβητική σειρά με βάση το αρχικό γράμμα της κάθε ονομασίας. Προηγήθηκαν οι τίτλοι με λατινικούς χαρακτήρες και ακολούθησαν οι τίτλοι με πρώτο συνθετικό αριθμό.

Το έργο περιλαμβάνει 240 λήμματα και εντάσσεται στον τομέα της *ειδικής λεξικογραφίας*· οι ονομασίες αυτές, όπως και πολλές άλλες κατηγορίες κύριων ονομάτων, είναι οι μεγάλοι άγνωστοι των λεξικών. Η ετερογένεια η οποία χαρακτηρίζει το κύριο όνομα – ένα θέμα το

---

[2] Ο καθηγητής της ελληνικής, ως ξένης γλώσσας, θα έχει στη διάθεσή του σημεία αναφοράς και κλειδιά που θα επιτρέψουν στον μαθητή του να κατανοήσει πως «ορισμένα λεξιλόγια διαφωτίζουν την κουλτούρα μιας χώρας» (Galisson & André 1998:7 [2]).

οποίο εντάσσεται ευρύτερα στον προβληματισμό ως προς τη θέση του κυρίου ονόματος στο σύστημα της γλώσσας και το οποίο απασχόλησε κατά καιρούς πολλούς μελετητές (Jonasson 1994 [4], Vaxelaire 2005 [5], Van Langendonck 2007 [6]) – συνετέλεσε κατά ένα μεγάλο μέρος στην αδυναμία σαφούς προσδιορισμού του, με αποτέλεσμα την περιθωριοποίησή του από το λοιπό λεξιλόγιο· αυτό μεταφράζεται στη λεξικογραφία με ξεχωριστές καταγραφές και ταξινομήσεις. Πιο ειδικά το έργο ανήκει στην κατηγορία των *εγκυκλοπαιδικών λεξικών,* για τον λόγο ότι έχει ως αντικείμενο μελέτης τα πράγματα στα οποία αναφέρονται οι ονομασίες. Δεδομένου ότι το εγχείρημα αυτό δίνει πληροφορίες πάνω στον κόσμο και όχι στη γλώσσα, θα μπορούσε, πιο συγκεκριμένα, να ενταχθεί στην ειδική κατηγορία των *ενδιάμεσων λεξικών – dictionnaires interstitiels* – (Galisson & André 1998:8 [2]) χαρακτηριστικό των οποίων δεν είναι να καταπατήσουν το πεδίο των άλλων λεξικών, δηλαδή να κάνουν διπλή χρήση: στόχος τους είναι να καλύψουν το κενό το οποίο διαπιστώνεται στα ήδη υπάρχοντα λεξικά. Σε σχέση δηλαδή με τα κλασικά λεξικά, «τα λεξικά αυτής της κατηγορίας αποτελούν συμπληρωματικά εργαλεία, αλλά πρωτότυπα στη σύλληψή τους, στο αντικείμενό τους, στο περιεχόμενό τους» (Galisson & André 1998:8 [2]), παρουσιάζοντας υλικό που προέρχεται από έναν τομέα ο οποίος παρεκκλίνει από τις παραδοσιακές οδούς της λεξικογραφίας. Είναι δε προφανές ότι στόχος του έργου δεν είναι η εκμάθηση των εντυπωνυμίων από τον χρήστη αλλά η πληροφόρησή του σχετικά με στοιχεία που αφορούν την κάθε ονομασία και μάλιστα σε στιγμιαίες ανάγκες αποκωδικοποίησης από την πλευρά του· κατά συνέπεια το παρόν εγχείρημα δεν μπορεί παρά να αποτελεί ένα επικουρικό λεξικό – *dictionnaire de dépannage* – (Galisson & André 1998:8 [2]) με κύριο χαρακτηριστικό τη διάσπαση της πληροφορίας προκειμένου να υπάρχει άμεση αποκωδικοποίηση και να μην απαιτείται απομνημόνευση· σε αντίθεση με τα λεξικά εκμάθησης, που χαρακτηρίζονται γενικά από τον τρόπο με τον οποίο οργανώνουν και δομούν την πληροφορία, προκειμένου να διευκολύνουν την συνολική προσέγγιση και συγκράτησή της. Τέλος, το έργο αυτό εγγράφεται και στην ανοιχτή σειρά των λεξικών του *λεξιπολιτισμού* [2] μέσα από τη μελέτη του πολιτισμικού φορτίου που εμπεριέχεται συχνά στα εντυπωνύμια.

1.4 Μικροδομή

Το κάθε λήμμα συνίσταται στα εξής επιμέρους στοιχεία: την ταυτότητα, τον ορισμό, το σχόλιο, τη χρήση, άλλες πληροφορίες.

Α. Ταυτότητα. Τα στοιχεία ταυτότητας των εφημερίδων είναι αυτά που παρουσιάζονται στο συγκεκριμένο φύλλο κατά την ημέρα καταγραφής και είναι τα εξής:

- *Τίτλος* της εφημερίδας, ο οποίος συνοδεύεται συχνά από υπότιτλο, π.χ.

ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ,

ΛΗΜΝΙΑ ΓΗ

Η ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΛΗΜΝΟΥ

- *Έδρα, νομός, ημερομηνία* και τα εντός πλαισίου *στοιχεία ταυτότητας* της εφημερίδας (αριθμ. φύλλου, κωδικός, έτος, τιμή…), διαστάσεις, αριθμ. σελίδων. Ακολουθούν πληροφορίες αναφορικά με την ιδιοκτησία, τον εκδότη, τον διευθυντή, π.χ.

ΒΗΜΑ (ΤΟ)

Έδρα: Αθήνα (Ν. Αττικής)

Ημερ/νία: 05.12.2007, *αριθμ. φύλλου:* 15232, *έτος:* 86ο, *τιμή φύλλου:* 2,00€, *μορφή:* έγχρωμη, *αριθμ. σελίδων:*40, *διαστάσεις:*29,5x42εκ., *διαδίκτυο:*www.tovimadaily.gr,www.tovima.dolnet.gr, *e-mail:*tovima@dolnet.gr

Έκδοση: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε., *πρόεδρος Δ.Σ.:* Χρήστος Δ. Λαμπράκης, *εκδότης-διευθυντής:* Σταύρος Π. Ψυχάρης, *διεύθυνση σύνταξης:* Αντώνης Καρακούσης, Βασίλης Μουλόπουλος, *αρχισυντάκτες:* Λευτέρης Γιαννακοπουλος, Ζήσης Καραβάς, Γιώργος Αλαμανής, Ζώης Τσώλης, *σύμβουλος έκδοσης:* Λεωνίδας Ζενάκος.

- Περιγραφή του *λογότυπου* και ιδιαίτερα του *μεικτού λογότυπου,* το οποίο αποτελεί συνύπαρξη δύο ειδών μηνυμάτων: του γλωσσολογικού και του εικονογραφικού (Heilbrunn 2006:85 [7]), π.χ.

ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ:

Στο μεικτό λογότυπο, αριστερά του τίτλου, προβάλλει εικονότυπο με ιππείς, ανάγλυφο λίθου, από τη *Ζωφόρο του Παρθενώνα*.

Β. Ορισμός. Ένας *κλασικός ορισμός* (Picoche 1977: 139 [8]) περιλαμβάνει το *γένος - genre -* το οποίο κατευθύνει τον χρήστη προς κάποια κατηγορία της εξωγλωσσικής πραγματικότητας και ακολουθούν τα *ιδιαίτερα χαρακτηριστικά – différences spécifiques*:

- δεδομένου ότι πρόκειται για ένα εγκυκλοπαιδικό λεξικό κύριων ονομάτων, το *γένος* αφορά τη γενικότερη κατηγορία όπου ανήκει η εφημερίδα (πανελλαδικός/περιφερειακός/τοπικός Τύπος) και αντιστοιχεί στο *γένος* ενός κλασικού ορισμού, παρέχοντας έτσι τη δυνατότητα στον αναγνώστη να προσανατολισθεί άμεσα στον κόσμο των εφημερίδων.
- ακολουθούν πληροφορίες αναφορικά με τον ρυθμό εμφάνισης (ημερήσιος/εβδομαδιαίος), τον χρόνο κυκλοφορίας (πρωϊνός/απογευματινός), το αντικείμενο της εφημερίδας (εφημερίδα γενικής πληροφόρησης, οικονομική, αθλητική κ.λπ.), πληροφορίες οι οποίες είναι αντίστοιχες των *ιδιαίτερων χαρακτηριστικών* ενός *κλασικού ορισμού*, π.χ.

ΦΩΣ (ΤΟ)

Περιφερειακός Τύπος (*γένος*)· ημερήσιος· εφημερίδα περιφερειακής πληροφόρησης (*ιδιαίτερα χαρακτηριστικά*).

Γ. Σχόλιο. Ο ορισμός ακολουθείται από ιστορικο-κοινωνικο-πολιτιστικά και ενδεχομένως πολιτισμικά στοιχεία, όπως:

- *Σύντομο ιστορικό καθώς και το περιεχόμενο του φύλλου:* έτος ίδρυσης, όνομα ιδρυτή, πολιτική τοποθέτηση και γενικότερα οτιδήποτε αφορά την εξέλιξη της εφημερίδας μέσα στον χρόνο, τον ρόλο που διαδραμάτισε και συνεχίζει να διαδραματίζει το κάθε φύλλο

στην ιστορία του ελληνικού Τύπου, τη θεματολογία του, π.χ.

ΑΥΡΙΑΝΗ

Εκδόθηκε το 1980 από τους Γιώργο και Μάκη Κουρή. Η ΑΥΡΙΑΝΗ βγήκε με το σλόγκαν «το ταλληράκι», τονίζοντας τη διαφορά τιμής από τις άλλες εφημερίδες που είχαν 15 δρχ. Το έντονο ύφος της είναι το κύριο χαρακτηριστικό της και αυτό καθιέρωσε τον όρο «αυριανισμός». Υπήρξε έντονα επικριτική στην κυβέρνηση Γεωργίου Ράλλη (σκάνδαλο Λακόστ) και συνέχισε να τηρεί την έντονη κριτική στη Νέα Δημοκρατία (ιδιαίτερα εναντίον του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη). Αργότερα έστρεψε με δριμύτητα τα βέλη της εναντίον του τότε πρωθυπουργού και Προέδρου του ΠΑΣΟΚ, Ανδρέα Παπανδρέου, πολλές φορές μάλιστα και σε προσωπικό επίπεδο. Έντονη κριτική άσκησε και στις κυβερνήσεις Σημίτη, αλλά και γενικά στο ΠΑΣΟΚ και μετά την ήττα του κόμματος στις εθνικές εκλογές. Τότε ακριβώς πραγματοποιεί και «στροφή» 180° τασσόμενη υπέρ της κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας. Στην διαμάχη του ΠΑΣΟΚ για την αρχηγία του κόμματος, την επομένη των εθνικών εκλογών του 2007, ανάμεσα στον Γεώργιο Παπανδρέου και τον Ευάγγελο Βενιζέλο, η εφημερίδα τάχθηκε ανοικτά υπέρ του δεύτερου.
Η θεματολογία της εφημερίδας περιλαμβάνει ειδήσεις και σχόλια από την επικαιρότητα: πολιτική, διεθνή, οικονομία, θεάματα, αθλητικά κ.ά.

- *Θεματικές ενότητες, οι οποίες συνοψίζουν το περιεχόμενο της εφημερίδας, π.χ.*

ΑΞΙΑ (Η)
Θεματικές ενότητες: • Αγορά • Οικονομία • Θέμα • Διεθνής οικονομία • Επιχειρήσεις • Ενέργεια • Αναλύσεις • Ναυτιλία • Σοφοκλέους • άμεσα και έμμεσα • Life Style

- *Μόνιμες στήλες, οι οποίες αποτελούν σημαντικούς δείκτες για τον πολιτικό διάλογο, το πολιτικό, πολιτιστικό, οικονομικό και γενικότερο κλίμα, π.χ.*

REAL NEWS
Μόνιμες στήλες: • Editorial (του Ν. Χατζηνικολάου) • Επισημάνσεις (του Γ. Κακουλίδη) • Πεδίο βολής (παραπολιτικά) • Ο Καλαμίτσης και το Καλάμι του.

- *Ένθετα, περιοδικά, προσφορές, π.χ.*

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ (Η)
Η εφημερίδα συνοδεύεται από τα ένθετα (με ξεχωριστή αρίθμηση) *Τέχνες και Γράμματα*, *Οικονομική Καθημερινή, Μικρές αγγελίες* και τα περιοδικά *Κ, TV, Ταξίδια, Επτά ημέρες* (το περιοδικό δημιουργήθηκε λίγο μετά το νέο ξεκίνημα της ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ – 6 Ιανουαρίου του 1989 – και εξελίχθηκε σταδιακά σε ελκυστικό φορέα ελληνογνωσίας· κυκλοφόρησε και σε τόμους κατά θέματα –περιοχές, πρόσωπα *κ.λπ.)*. Μια φορά το μήνα κυκλοφορούν με το φύλλο τα περιοδικά *Bazar, GK* (ανδρικό περιοδικό) *και Γαστρονόμος*. Η εφημερίδα προσφέρει επίσης στους αναγνώστες, με κουπόνια *ή μη ταξιδιωτικούς οδηγούς, οδηγούς μουσείων, λεξικά, επετειακές εκδόσεις*.

Δ. Χρήση. Συχνά, περιλαμβάνονται στο άρθρο ένα ή και περισσότερα σύντομα διαφημιστικά μηνύματα, σλόγκαν, τα οποία αναφέρονται συνήθως στις αρετές της εφημερίδας ή στην ιδεολογία της. Το σύντομο αυτό κείμενο ισοδυναμεί κατά κάποιο τρόπο με τα παραθέματα των συγγραφέων στα λεξικά γλώσσας, π.χ.

ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ: "Κάθε Τρίτη, πάμε 'κυνήγι' με την ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ"

Ε. Άλλες πληροφορίες. Ακολουθούν σε ορισμένα λήμματα, υπό μορφή σημειώσεων, πληροφορίες που αφορούν κατεξοχήν τον λόγο ονοματοθεσίας ή τις αλλαγές ως προς την ταυτότητα της εφημερίδας.

2 Μελέτη

2.1 Τίτλοι

Οι τίτλοι του γραπτού ελληνικού Τύπου κατατάσσονται – όσον αφορά το λεξιλογικό επίπεδο – στις εξής επικρατέστερες κατηγορίες:

Α. Μονολεκτικοί τίτλοι με κύρια συστατικά: ***κοινά ονόματα ή επίθετα***, με απλές και μη απλές μονολεκτικές λεξικές μονάδες[3], π.χ. ΤΟ ΒΗΜΑ, Η ΒΡΑΔΥΝΗ, ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ, ***κύρια ονόματα:*** α) ανθρωπωνύμια, π.χ. ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΣ, ΑΡΕΘΟΥΣΑ, β) Τοπωνύμια, π.χ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, Η ΘΕΣΣΑΛΙΑ, γ) Ονόματα μνημείων, π.χ. ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ. Ακόμη, τίτλοι **ξενόγλωσσοι,** π.χ. LIFO, SPORTIME, τίτλοι από το **αρχικό γράμμα** της ονομασίας (αρκτικόλεξα), π.χ. «Η» (για την ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΤΟΥ ΣΑΒΒΑΤΟΥ).

Β. Μη μονολεκτικοί τίτλοι με κύρια συστατικά**: κοινά ονόματα,** π.χ. Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ, **κοινά ονόματα και κύρια ονόματα,** π.χ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ, **επίθετα,** π.χ. ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΕΦΑΛΟΝΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΘΙΑΚΗ, **επίθετα** και **κοινά ονόματα**, π.χ. ΑΡΚΑΔΙΚΑ ΝΕΑ, **επίθετα** και **κύρια ονόματα**, π.χ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ-ΘΡΑΚΗΣ, **επίθετα** και **κοινά ονόματα** και **κύρια ονόματα**, π.χ. ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΒΗΜΑ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ, **κύρια ονόματα**, π.χ. ΕΝ ΔΕΛΦΟΙΣ, **κύρια ονόματα** και **επιρρήματα,** π.χ. Η ΜΙΔΕΑ ΣΗΜΕΡΑ, **κύρια ονόματα** και **αριθμούς**, π.χ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ +13, **κύρια ονόματα** και **αριθμούς** και **κοινά ονόματα**, π.χ. ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ 21^{ος} ΑΙΩΝΑΣ, **αριθμούς:** 7 ΕΠΤΑ, **γράμματα της αλφαβήτου** και **αριθμούς,** π.χ. Άλφα ΕΝΑ, **αριθμούς** και **κοινά ονόματα,** π.χ. Η 12ΝΗΣΟΣ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ. Ακόμη, **τίτλοι ξενόγλωσσοι,** π.χ. ATHENS VOICE, τίτλοι σε **συντομευμένη μορφή** (αρκτικόλεξα), π.χ. ΕΤ•Κ (ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ).

Η μελέτη και ανάλυση των τίτλων του γραπτού ελληνικού Τύπου παρέχει τη δυνατότητα πρόσληψης ποικίλων αναφορών, επιβεβαιώνοντας πρόσφατες θεωρίες αναφορικά με τη σημασία του κύριου ονόματος (Allerton 1987 [10], Dalberg 1985 [11], Granger 1982 [12], Lehrer 1986 [13], Leys 1979 [14], Lyons 1978 [15], Molino 1982 [16], Van Langendonck 2007 [6]), σύμφωνα με τις οποίες αυτό κινητοποιεί ποικίλους τύπους πληροφοριών.

Όσον αφορά τους **μονολεκτικούς τίτλους** διαπιστώνεται ότι: (i) το κοινό όνομα εκφράζει ως επί το πλείστον τον **χρόνο** κυκλοφορίας, π.χ. Η ΑΥΓΗ, την **ιδεολογία** που διέπει την εφημερίδα, π.χ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, ΜΑΧΗΤΗΣ, το **κοινό** στο οποίο απευθύνεται η εφημερίδα, π.χ. ΚΟΣΜΟΣ, ΛΑΟΣ, (ii) το επίθετο δηλώνει τον **ρυθμό** έκδοσης, π.χ. Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, τον **τόπο** έκδοσης, π.χ. Η ΚΑΛΥΜΝΙΑΚΗ, (iii) το κύριο όνομα παραπέμπει στη **φύση** της

[3] Για τη διάκριση μεταξύ 'απλών μονολεκτικών λεξικών μονάδων' και 'μη απλών μονολεκτικών λεξικών μονάδων' βλ. Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1986:133[9].

εφημερίδας, π.χ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ, ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ, στον **τόπο έκδοσης,** π.χ. ΑΡΓΟΛΙΔΑ, στην **ιστορία**, στη **μυθολογία**, στον **πολιτισμό** του τόπου όπου εκδίδεται, π.χ. ΑΧΙΛΛΕΑΣ, ΗΦΑΙΣΤΟΣ.

Όσον αφορά τους **μη μονολεκτικούς τίτλους**, όπως προκύπτει από τα παραπάνω, η ονοματική φράση αποτελεί το μοναδικό είδος έκφρασης, ενώ λείπει παντελώς η ρηματική φράση. Στα σχήματα που ήδη αναφέρθηκαν διαπιστώνεται ότι: (i) το επίθετο εκφράζει ως επί το πλείστον τον **τόπο** έκδοσης, π.χ. ΑΡΚΑΔΙΚΑ ΝΕΑ, τον **ρυθμό** έκδοσης, π.χ. ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, τον **χρόνο** έκδοσης, π.χ. ΠΡΩΙΝΟΣ ΛΟΓΟΣ, την **ιδεολογία** που διέπει την εφημερίδα, π.χ. ΑΔΕΣΜΕΥΤΟΣ ΤΥΠΟΣ, την **φύση** της εφημερίδας, π.χ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ-ΘΡΑΚΗΣ, (ii) το *κύριο όνομα* δηλώνει μεταξύ άλλων τον **τόπο** έκδοσης, π.χ. ΑΥΡΙΑΝΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ-ΘΡΑΚΗΣ, τον **ρυθμό** έκδοσης, π.χ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ, (iii) το *κοινό όνομα* παραπέμπει στο αναγνωστικό **κοινό** στο οποίο απευθύνεται η εφημερίδα, π.χ. ΛΑΟΣ ΤΟΥ ΣΑΒΒΑΤΟΚΥΡΙΑΚΟΥ, στο **αντικείμενο** ενασχόλησης της εφημερίδας, π.χ. ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, στο δημοσιογραφικό **ύφος**, π.χ. ΑΙΧΜΗ ΤΗΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ.

Οι **ξενόγλωσσοι** τίτλοι αντιπροσωπεύουν ένα πολύ χαμηλό ποσοστό σε αντίθεση με άλλες κατηγορίες ονομασιών. Παρατηρούνται κατεξοχήν στον *αθλητικό Τύπο* και λιγότερο σε άλλες κατηγορίες εντυπωνυμίων, ενώ απουσιάζουν, σχεδόν εξολοκλήρου, από τον *Τύπο γενικής πληροφόρησης*. Ως επί το πλείστον αποτελούν δάνειες λέξεις οι οποίες έχουν περάσει στο νεοελληνικό λεξιλόγιο, όπως η λέξη sport (SPORTIME, SPORTDAY), derby (DERBY SPORTS), goal (GOAL NEWS) στον *αθλητικό Τύπο,* deal (DEAL NEWS) στον *οικονομικό Τύπο.*

Οι τίτλοι σε **συντομευμένη μορφή** είναι ελάχιστοι, αν και το ακρωνύμιο «έχει το πλεονέκτημα να είναι απλό στη χρήση του, εύπλαστο, προσαρμόσιμο σε πολλούς πολιτισμούς. Όμως, η αποτελεσματικότητά του δεν είναι απόλυτη από απόψεως απομνημόνευσης» (Heilbrunn 2006: 86 [7]).

Στο χώρο του έντυπου ελληνικού Τύπου, υπερέχουν οι μονολεκτικοί ή ακόμη και οι μη μονολεκτικοί τίτλοι μέσα από πολύ σύντομες ονοματικές φράσεις, δεδομένου ότι βασικός στόχος είναι η συντομία· άλλωστε η ονοματική έκφραση επιτρέπει την οικονομία λόγου, δεδομένου ότι παρέχει στον αναγνώστη την αναγκαία πληροφορία μέσα από μία σύντομη γλωσσική διαδικασία (Χιδίρογλου 1996: 112 [17]).

2.2 Υπότιτλοι

Οι υπότιτλοι, **μη μονολεκτικοί**, διακρίνονται στις εξής κατηγορίες: υπότιτλοι με κύρια

συστατικά **κοινά ονόματα** και **κύρια ονόματα,** π.χ. Η εφημερίδα της Φλώρινας (ΑΝΑΤΡΟΠΗ), **επίθετα** και **κοινά ονόματα,** π.χ. Εβδομαδιαία εφημερίδα (ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ), **επίθετα** και **κοινά ονόματα** και **κύρια ονόματα**, π.χ. Ανεξάρτητη εβδομαδιαία πολιτική αθλητική σατιρική εφημερίδα της Βοιωτίας (ΘΑΡΡΟΣ ΤΩΝ ΒΟΙΩΤΩΝ), **επίθετα** και **κοινά ονόματα** και **ονοματικά σύνολα**, π.χ. Καθημερινή αδέσμευτη εφημερίδα Νομού Λέσβου (ΑΙΟΛΙΚΑ ΝΕΑ).

Η ονοματική φράση, όπως προκύπτει από τα παραπάνω, επιβάλλεται λόγω ταχύτητας και οικονομίας λόγου (Χιδίρογλου 1996:112 [17]). Άλλωστε, είναι αναλυτικότερη από τη ρηματική φράση, δεδομένου ότι δεν έχει κανένα στοιχείο που να μπορεί να περιέχει πολλά γνωρίσματα, τα οποία επιβάλλουν όρους (όπως αντίθετα κάνει το ρήμα στη ρηματική φράση)· έχει κατά συνέπεια βεβαιωτική αξία και χαρακτηρίζεται – όσον αφορά το πεδίο έρευνας – από μικρό αριθμό συστατικών και περιεκτικότητα σε αναφορές οικείες στον αναγνώστη. Από την ανάλυση των υποτίτλων προκύπτει ότι υπερέχουν κατά το πλείστον ονοματικές φράσεις όπου το *επίθετο* δηλώνει μεταξύ άλλων: τον **ρυθμό** έκδοσης, π.χ. Εβδομαδιαία εφημερίδα (ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ), τον **χρόνο** κυκλοφορίας, π.χ. Απογευματινή εφημερίδα (Η ΒΡΑΔΥΝΗ), τον **πολιτικό χώρο**, π.χ. Αντιεξουσιαστική εφημερίδα (ΒΑΒΥΛΩΝΙΑ), το **αντικείμενο** της εφημερίδας, π.χ. Οικονομική και Επιχειρηματική εφημερίδα (ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ), τον **πολιτικό χώρο**, π.χ. Αδέσμευτη Εφημερίδα της Χίου (ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ) κ.λπ. Το *κύριο όνομα* (τοπωνύμιο) δηλώνει ως επί το πλείστον τον **τόπο** έκδοσης της εφημερίδας, π.χ. Καθημερινή εφημερίδα της Θράκης (ΑΓΩΝΑΣ).

2.3 Λογότυπο

Το λογότυπο ως έκφραση ταυτότητας της κάθε εφημερίδας απαντά στο υπό μελέτη corpus στις εξής κατηγορίες: (i) **«αλφαριθμητικό λογότυπο»** – *logo alphanumérique* – ή απλώς **λογότυπο** (Heilbrunn 2006: 85 [7]), το οποίο αποτελείται αποκλειστικά από αλφαριθμητικά σημεία όπως: *μονολεκτικό τίτλο* (KARFITSA, ΕΡΜΗΣ), *μη μονολεκτικό τίτλο* (ΧΙΩΤΙΚΗ ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ, Η ΩΡΑ ΤΩΝ ΣΠΟΡ), *τίτλο συνοδευόμενο από άλλα στοιχεία γλωσσολογικής φύσεως*: *α. αποφθέγματα, σκέψεις επιφανών ανδρών,* όπως των Αλφρέντ Ντε Βινί (ΗΧΩ), Νίκου Καζαντζάκη (7ΕΠΤΑ), *β. επιγραφές, μότο, σύντομα διαφημιστικά κείμενα, σκέψεις,* όπως «μη προδίδετε ποτέ την αλήθεια» (ΑΡΓΕΙΑΚΟΝ ΒΗΜΑ), «με συνέπεια και εγκυρότητα» (Η ΕΡΕΥΝΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ), *γ. ονομασίες οικισμών,* όπως «Κατερίνης, Δίου, Αν. Ολύμπου, Λιτοχώρου, Πέτρας, Κορινού, Ελαφίνας, Κολινδρού, Αιγινίου, Πύδνας, Παραλίας, Μεθώνης, Πιερίων» (ΠΙΕΡΙΚΟΙ ΑΝΤΙΛΑΛΟΙ), (ii) **«μεικτό λογότυπο»** το οποίο συνδυάζει **εικονότυπο** – *logo iconique ou icotype* – και **λογότυπο** (Heilbrunn 2006: 96 [7]),

αποτελεί δηλαδή συνδυασμό γλωσσικού και εικονογραφικού μηνύματος, όπως ***τίτλο + (i) μορφές προσώπων*** (επιφανών ανδρών, ιστορικών, μυθικών προσώπων, ανθρώπων των τεχνών και των γραμμάτων) που αποτελούν "σημεία αναφοράς της πολιτιστικής κληρονομιάς μιας γλωσσικής κοινότητας" (Jonasson 1994: 138 [4]), π.χ. ο Μέγας Αλέξανδρος (ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, ΑΔΕΣΜΕΥΤΟΣ ΤΥΠΟΣ), ο Κολοκοτρώνης (ΑΡΚΑΔΙΚΕΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ), ο Άγγελος Σικελιανός (ΕΣΠΕΡΙΔΑ), ο Ερμής (ΕΡΜΗΣ), ***(ii) μορφές αγίων,*** π.χ. ο Άγιος Γεώργιος (ΑΓΙΩΡΓΙΤΙΚΗ ΗΧΩ), ***(iii) μορφές ζώων*** με έντονη πολιτισμική σημασία· ο συμβολισμός τους είναι πολύ σαφής, όπως περιστέρι, σύμβολο της ελευθερίας και της ειρήνης (ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ), κουκουβάγια (ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ), ***(iv) γραφικές αναπαραστάσεις:*** *αντικειμένων* συμβόλων της αρχαιότητας, π.χ. ο μηχανισμός Αντικυθήρων (ΧΡΟΝΟΣ), *μνημείων,* αξιοσημείωτων για το αρχαιολογικό, ιστορικό και αισθητικό ενδιαφέρον τους, ως σύμβολα πόλεων, π.χ. ο Λευκός Πύργος, (ΑΥΡΙΑΝΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ-ΘΡΑΚΗΣ), *κτηρίων*, συμβόλων της αρχιτεκτονικής παράδοσης του κάθε τόπου, π.χ. σπίτι τοπικής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής (ΒΕΡΟΙΑ), *αντικειμένων*, συμβόλων της τοπικής παράδοσης, π.χ. σπογγαλιευτικό πλοίο (ΚΑΛΥΜΝΙΑΚΗ), *πόλεων***,** π.χ. skyline της Θεσσαλονίκης: τον Λευκό Πύργο, σήμα κατατεθέν της πόλης, ανάμεσα σε φωτισμένα κτήρια στην παραλιακή λεωφόρο (HALARA NEWS), *εκκλησιών, π.χ.* Αγία Σοφία της Κωνσταντινουπόλεως (ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ–ΟΡΘΟΠΡΑΞΙΑ), *θρησκευτικών/ιερών αντικειμένων*, *συμβόλων του χριστιανισμού,* π.χ. καμπάνες (ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΠΤΕΛΑΙΑΣ), *ιδεολογικών συμβόλων,* π.χ. ελληνική σημαία (ΣΗΜΑΙΑ), σφυροδρέπανο (ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ), *αντικειμένων, συμβόλων της γραφής,* π.χ. πένα (ΕΠΟΧΗ), κονδυλοφόρος (ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΠΕΛΛΑΣ), *αντικειμένων, συμβόλων του πολιτισμού και της διαφώτισης*, π.χ. δάδα (ΠΡΩΤΑΘΛΗΤΗΣ), πυρσός (ΠΡΩΙΝΟΣ ΛΟΓΟΣ), ***(v) χάρτες / εικόνες / απεικονίσεις τόπων πολιτισμικά λαμπρών,*** π.χ. *υδρόγειος σφαίρα* (ΑΓΓΕΛΕΙΟΦΟΡΟΣ), *χάρτης γεωγραφίας,* π.χ. Νομού Φθιώτιδας (ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΦΘΙΩΤΙΔΑ), ***(vi) έργο τέχνης*** (ATHENS VOICE, LIFO) κ.λπ.

4 Γενικά συμπεράσματα

Το έργο αυτό επιτελεί διπλή λειτουργία: α) αποτελεί λεξικό με την έννοια ότι περιλαμβάνει εκτενή αλφαβητικό κατάλογο με τους τίτλους εφημερίδων, β) μέσω της εξέτασης του αποδελτιωμένου corpus (τίτλοι, υπότιτλοι, λογότυπο, ιστορικο-πολιτισμικά στοιχεία κ.λπ.) συμβάλλει στην κατανόηση και την αποκρυπτογράφηση ιστορικών, κοινωνικών, πολιτιστικών, πολιτισμικών και άλλων αναφορών που ενεργοποιούνται από τα υπό μελέτη στοιχεία, μαρτυρώντας ποικίλες μορφές κουλτούρας όπως η *πολιτικο-ιδεολογική*, η *θρησκευτική,* ο *αρχαιοελληνικός πολιτισμός,* η *ιστορική, μυθολογική, τοπωνυμική, γλωσσική, αγγλοαμερικανική, αξιολογική, και άλλη κουλτούρα.*

5 Βιβλιογραφία

[1] Αλκ. Χιδίρογλου –Ζαχαριάδη, *Εντυπωνύμια στη σημερινή Ελλάδα.* Αθήνα: Ερμής, 2011, 420

[2] R. Galisson & J.-Cl. André, *Dictionnaire de noms de marques courants. Essai de lexiculture ordinaire,* Didier Erudition, 1998, 342

[3] P. Albert, *La presse*, P.U.F., "Que sais-je?", Paris, 1982, 127.

[4] K. Jonasson, *Le nom propre. Constructions et interprétations,* Editions Duculot, Champs linguistiques, Belgique, 1994, 256

[5] J.-L. Vaxelaire, *Les noms propres. Une analyse lexicologique et historique.* Honoré Champion Editeur, Paris, 2005.

[6] W. Van Langendonck. *Theory and typology of proper names*, Mouton de Gruyter, 2007, 378.

[7] B. Heilbrunn, *Le Logo.* P.U.F., "Que sais-je?", Paris, 2006, 128.

[8] J. Picoche, *Précis de lexicologie française. L'étude et l'enseignement du vocabulaire,* Fernand Nathan, Paris, 1977, 184.

[9] Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη. *Η Νεολογία στην Κοινή Νεοελληνική,* Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1986, 164.

[10] D.J. Allerton, "The Linguistic and Sociolinguistic Status of Proper Names; What are they, And Who Do They Belong To?" *Journal of Pragmatics,* 1987, vol. 11, 61-62.

[11] V. Dalberg, "On Homonymy between Proper Name and Appellative". *Names,* 1985, vol. 33, 127-35.

[12] G. Granger, "A quoi servent les noms propres?" *Langages,* 1982, vol. 66*,* 21-36.

[13] A. Lehrer, Compte rendu de Carroll, J. "*What's in a Name? An Essay in the Psychology of Reference". Language, v*ol. 62 : 4, *1986,* 929-931.

[14] O. Leys, "Was ist ein Eigenname? *"* Ein pragmatisch orientierter Standpunkt. *Leuvense Bijdragen,* vol. 68: 1, 1979, 61-86.

[15] J. Lyons,. *Éléments de sémantique*. Paris. 1978

[16] J. Molino. Le nom propre dans la langue. *Langages,* 1982, *66,*5-20.

[17] Αλκ. Χιδίρογλου-Ζαχαριάδη, *Ονοματολογία κτηρίων στον ελληνικό χώρο,* Αθήνα: Ερμής, 1996, 212.

Άλκηστις Χιδίρογλου - Ζαχαριάδη

Αναπληρώτρια καθηγήτρια
Φιλοσοφική Σχολή Α.Π.Θ.

Αποστόλου Παύλου 32,
54634 Θεσσαλονίκη
Ηλ-ταχ.: **alkisti@frl.auth.gr**

12 Economic activity in Greece without official currency: The terms and their economies

Irene Sotiropoulou

ABSTRACT

This paper belongs to an ongoing PhD research project, titled “Exchange Networks and Parallel Currencies: Theoretical approaches and the case of Greece”, which is already in its third-year phase. The project comprises both theoretical study and field research and it focuses on economic activity in Greece which is performed without the use of any official currency. The research faces severe terminology problems, which may be categorised, for analytical purposes only, in:

a) the terms used to describe the activity itself in one language.

b) the terms used in Greek to describe this activity in comparison to the terms used in other languages for same or quite similar activities.

c) the academic terminology on international level concerning all this economic activity and the major problem that this terminology refers to currencies only but not to the rest of the activity.

d) the inexistent academic terminology in Greek for all this economic activity, as the latter has not been systematically studied on academic level so far.

e) the peculiarity of Greek terms already used to describe this activity: not only English or French terms are used, either translated or even transcribed into Greek language as they are, but also several terms seem to be probably originating in Turkish, or other languages.

At the beginning of the research, it seemed that the choice of terminology was a practical issue, which would simply enable the researcher to create a concise view of the topic studied. However, the more the research advanced, the more the terms used acquired a power of their own; they created questions well linked to a multi-dimensional viewing of the economy and at the end, they “demand” to “talk economics” on behalf of their users.

Οικονομική δραστηριότητα στην Ελλάδα χωρίς επίσημο νόμισμα: Οι όροι και οι οικονομίες τους

Ειρήνη Σωτηροπούλου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία ανήκει σε ένα πρόγραμμα διδακτορικής έρευνας, με τίτλο «Δίκτυα Ανταλλαγής και Παράλληλα Νομίσματα: Θεωρητικές προσεγγίσεις και το παράδειγμα της Ελλάδας», το οποίο βρίσκεται ήδη στο τρίτο έτος του προγράμματος. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει θεωρητική μελέτη και έρευνα πεδίου και ασχολείται με την οικονομική δραστηριότητα στην Ελλάδα από το 2009 και μετά που πραγματοποιείται χωρίς τη χρήση κανενός επισήμου νομίσματος: παράλληλα νομίσματα, δίκτυα και ομάδες ανταλλαγής, χαριστικά-ανταλλακτικά παζάρια, χαριστικά δίκτυα, αλλά και ιδιότυπα σχήματα που δεν κατατάσσονται σε άλλες κατηγορίες. Η έρευνα αντιμετωπίζει σοβαρά ορολογικά προβλήματα, τόσο από την άποψη της χρήσης εννοιών από τους συμμετέχοντες στην έρευνα, όσο και από την χρήση των εννοιών στη συγγραφή της διατριβής. Τα προβλήματα αυτά μπορούν να διακριθούν, για διευκόλυνση της ανάλυσης και μόνο, στις ακόλουθες κατηγορίες:

α) όροι που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν τη δραστηριότητα καθ' αυτή σε μια γλώσσα. Στην πραγματικότητα η έρευνα δείχνει ότι ένας όρος όχι μόνο δεν είναι μονοσήμαντος, αλλά μπορεί και να καλύπτει διάφορες περιπτώσεις οικονομικής δραστηριότητας, ανάλογα με τις περιστάσεις, συνθέτοντας μια διαφορετική εικόνα για τη δραστηριότητα αυτή, από εκείνη που έχουμε συνήθως στην καθομιλουμένη ή ακόμη και στα ακαδημαϊκά κείμενα.

β) όροι που χρησιμοποιούνται στην Ελληνική για να περιγραφεί αυτή η δραστηριότητα σε σύγκριση με τους όρους που χρησιμοποιούνται σε άλλες γλώσσες για ίδιες ή κατά βάση παρόμοιες δραστηριότητες. Ακόμη και λέξεις που, θεωρητικά, έχουμε δυνατότητα να μεταφράσουμε επακριβώς από/προς την Ελληνική, αποδεικνύεται ότι αντιστοιχούν σε πολύ διαφορετικές έννοιες και οικονομίες όταν έρχεται η στιγμή να διερευνήσουμε το νόημά τους στην Ελληνική και σε μια άλλη γλώσσα.

γ) ακαδημαϊκή ορολογία σε διεθνές επίπεδο, που αφορά σε όλην αυτήν την οικονομική δραστηριότητα και το μείζον πρόβλημα, ότι αυτή η ορολογία αναφέρεται σε νομίσματα μόνο και όχι στην υπόλοιπη δραστηριότητα. Η διεθνής ακαδημαϊκή ορολογία δεν έχει έννοιες που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για το μεγαλύτερο μέρος της οικονομικής δραστηριότητας που μελετάει η έρευνα, δηλαδή συναλλαγές χωρίς κανένα νόμισμα. Κατά συνέπεια, ακόμη και η μετάφραση των χρησιμοποιούμενων εννοιών από την Ελληνική σε μια άλλη γλώσσα καθίσταται προβληματική, δεδομένου ότι οι λέξεις αναφέρονται σε φαινόμενα που, εξ όσων γνωρίζουμε μέχρι στιγμής, έχουν μελετηθεί μόνο στην Ελλάδα.

δ) ανύπαρκτη ακαδημαϊκή ορολογία στην Ελληνική για όλην αυτήν την οικονομική δραστηριότητα, καθώς δεν έχει μελετηθεί συστηματικά μέχρι στιγμής σε ακαδημαϊκό επίπεδο. Η δυσκολία της οριοθέτησης των εννοιών καθίσταται τεράστια, αφού γίνεται τελικά σε πρωτόλειο επίπεδο. Αυτό συνδέεται άμεσα με το ότι η μελετώμενη δραστηριότητα δεν είχε ερευνηθεί προηγουμένως στην Ελλάδα, οπότε η έλλειψη αντικατοπτρίζεται και στην ακαδημαϊκή ορολογία.

ε) η ιδιαιτερότητα των ελληνικών όρων που ήδη χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν αυτή τη δραστηριότητα: όχι μόνο χρησιμοποιούνται αγγλικοί ή γαλλικοί όροι, είτε μεταφρασμένοι είτε μεταγεγραμμένοι στην Ελληνική γλώσσα, όπως αυτοί είναι, αλλά αρκετοί όροι φαίνεται να έλκουν την καταγωγή τους στην Τουρκική ή σε άλλες γλώσσες. Με αυτήν την έννοια, κανείς συναντά έναν πλούτο εννοιών που δεν γνωρίζαμε ότι υπάρχει σχετικά με την οικονομία, αλλά και ανακαλύπτουμε ότι αυτές οι έννοιες χρησιμοποιούνται πλέον για να αποδώσουν και δραστηριότητες που πριν μερικά χρόνια είτε δεν υπήρχαν είτε υπήρχαν με διαφορετική μορφή.

Στην αρχή του προγράμματος, υπήρχε η εντύπωση ότι η επιλογή της ορολογίας ήταν ένα πρακτικό ζήτημα, που θα επέτρεπε απλώς στην ερευνήτρια να δημιουργήσει μια συνοπτική θεώρηση του μελετωμένου αντικειμένου. Εντούτοις, όσο η έρευνα προχωρούσε, τόσο οι όροι αποκτούσαν τη δική τους ισχύ: έδειξαν ότι υπάρχουν πολλά ζητήματα ορολογίας των οποίων η λύση δεν είναι δεδομένη και σίγουρα δεν μπορεί να βρεθεί στα πλαίσια της τρέχουσας διατριβής. Την ίδια στιγμή, οι όροι που χρησιμοποιούνται στην έρευνα δημιούργησαν ερωτήσεις σαφώς συνδεδεμένες σε μια πολυδιάστατη θεώρηση της οικονομίας, που δεν είχαμε κατά την έναρξη του προγράμματος, και τελικά, «απαιτούν» να «μιλήσουν για τα οικονομικά» για λογαριασμό όσων τους χρησιμοποιούν.

"The question is," said Alice, "whether you *can* make words mean so many different things."
"The question is," said Humpty Dumpty, "which is to be master——that's all."
L. Carroll, Through the looking-glass

0 Introduction: The scope of the research project

This paper belongs to a larger research project (the PhD research project of the author) titled "Exchange Networks and Parallel Currencies: Theoretical approaches and the case of Greece", which studies economic activity without the use of any official currency. The criteria used to include a phenomenon into the object of the research have been: that the transactions take place without the use of any type of money or that the currency used in the transactions is not official, e.g. not created by a state authority; that the transactions, even those who just give away stuff for free, are not performed within the framework of charity; finally, that the transactions are not performed among friends or relatives because of their relation of kinship or friendship[1].

By the term "exchange networks" we mean structures which facilitate non-monetary exchange for their members and they are either of general nature or specialised in one sector of activity. The term free-exchange bazaar (χαριστικό-ανταλλακτικό παζάρι) [charistiko-antallaktiko pazari] is the one used for bazaars where people can bring things (clothes, petty machines, shoes, toys, books, CDs, furniture, etc) to exchange them or just give them away and take anything they believe it is useful to them. The free networks are online only; their members notify when they want to give something away for free or when they need anything that might be available but not yet announced online, and they get instantly notified when something is disposed by any network member.

By "parallel currencies" we mean any currency used by people in transactions, without this being official in any country. A parallel currency might have only a virtual or digital appearance (f.ex. units credited in a computer database) or it might take a physical appearance in notes, issued by the currency users. There are several types of parallel currencies, but one could distinguish them into three main categories[2]: time banks[3], where all transactions are accounted in terms of working hours without having various prices for

---

1 Of course, in some cases there are already or there are being created relations of kinship or friendship within the schemes, but those are not a necessary nor a sufficient condition for the transaction to take place.

2 Those categories are rather schematic. Most current schemes around the world tend to adopt local characteristics or to combine features of various currency types, so that the users or the local community can cover their specific needs.

3 For more information, see **www.timebanks.org/** & **http://timebank.org.uk/**.

different types of work; virtual currencies, like Local Exchange Trading Systems[4] or the Swiss Wirtschaftsring[5], in which the parallel currency is an accounting unit created and eliminated according to production and use/consumption of a product and services – and of course in this type of currency, there is possibility for variety of prices; and currencies which take material form but at the same time are managed by a committee or the entire community (like Ithaca Hours[6] or the Chiemgauer currency[7]) and their quantity and redemption are linked to the entire local or community economy and not to the economic activity of each of its users as producers and consumers. The important feature of parallel currencies is that they have no (positive) interest rate, so loans are without interest payments and currency accumulation is not encouraged.

Therefore, the research project examines parallel currencies, exchange networks and free bazaars, most of which emerged the very last years in Greece and still emerge and develop, especially since 2009 onwards. Moreover, some sui generis initiatives have been included, despite the fact that they cannot be categorised into any of the already mentioned scheme types.

The research is as a three-stage project which combines fieldwork and theoretical study. Moreover, qualitative and quantitative methods of data collection have been selected in order that a more global and detailed image of this economic activity is concluded out of the research results. These combinations (fieldwork and theoretical study, qualitative and quantitative methods) have been necessary because the related literature is very limited and the schemes studied are choices and activities that cannot be easily explained, given that there is not any thoroughly elaborated theoretical framework in economics to explain such activity.

This paper explores the issues that have been raised concerning terminology used in the schemes but mostly, concerning the terms used by the author in describing and analysing the economic activity studied.

1 Terminology issues: the power of words

Terminology is not yet fixed in this field and actually, it is very common that each author uses terms in the way the author herself/himself perceives. This is not bad a feature in itself,

---

4 For more information, see **http://www.letslinkuk.net/** .

5 For more information, see **http://www.wir.ch/index.cfm?BFE9B56235A311D6B9940001020761E5**. WIR currency has been "circulating" in Switzerland since 1934.

6 For more information, see **http://www.ithacahours.com/**.

7 For more information, see **http://www.chiemgauer.info/**.

in the sense that we still are in this adventurous phase where authors, experts, students and activists argue and fight over meanings for an entire sector of social activity. This reveals not only the vivid nature of the activity, but also the multiple struggles taking place around or by the means of the activity itself concerning theory and meanings.

Therefore, at the beginning of the PhD programme I was… unaware enough of the urgency the terminology problems might have. Instead, it seemed that the choice of terminology would be a practical issue, rather a simple tool to write down the findings of the research and a way to enable the researcher to have a better global view of the activity researched. Being a student has been a good excuse to try to keep up with the terminology mainstream choices – however, research itself proved that there is no easy way with words.

As a consequence, the more the research was advancing, especially after the second year, where the first theoretical arguments had been constructed and the interviews of the first phase of the research have been conducted, the more any choice of words has been proved crucial. It seemed that words had started to acquire a power of their own, as if each of them was calling to look at a different point of the horizon. In that sense, each word has been a petition to express a certain view about the economy, to challenge economics as a science and to suggest that in "real world", there is an amazing multi-dimensional viewing of the economy, far beyond what I could have imagined at the beginning of the project.

In other words, the research is full of issues concerning the terms used. One could also say that I would need another PhD dissertation for the terms only. Given, however, that this could not be possible, I decided that the least I can do within this project is to point out the terminology problems I am facing and find out some hints for further study later, after the dissertation is over.

For analytical purposes only, the terminology issues of my project have been distinguished among several categories, although it is not possible to say whether we could really decide that one category is a separate issue from the rest.

1.a One language, several terms

Even if one wanted to use generic terms about the activity I am studying, this would not be an easy venture.

First, because "by habit" we tend to easily think anything beyond the official currency as barter. I write barter here, although in Greek we say "αντάλλαγή" [antallagi], e.g. exchange. However, exchange in English is also used for all transactions, including those involving official currency.

Anyway, in Greek we also use "exchange" to connote all transactions without the use of

official currency. In some cases we use the idea of “non-monetary” [αχρήματες/μη χρηματικές συναλλαγές] transactions so that at least we are able to mean bilateral and multi-lateral barter. However, non-monetary is not covering a major part of the activity studied, which is monetary whatsoever. It is not a coincidence that the title of the dissertation comprises both exchange networks and parallel currencies, given that in reality, there are schemes which use non-official currencies.

At the end, I started to use the phrase “transactions without official currency” to present in as few as possible words the topic of the dissertation. However, this is not even an exact term of the activity, because, as already mentioned, the dissertation does not comprise charity transactions or any transactions made among friends or relatives because of the friend or family relationship. Therefore, in all cases, even when I use the phrase “transactions without official currency” or “economic activity without the euro” I always need to explain the above about the scope of the research[8].

Apart from that, I realised that even when I am not trying to explain terms from one language in relation to another, there is no clear image about those same terms in one language. For example, when we say barter in English or “exchange” in Greek, we mean usually that two people offer and receive at the same time what each party has agreed for the transaction. In real world, this picture is one possible only for barter: time of offers and provisions may vary and this can be an inherent feature of the transaction, f.ex. when the goods offered are produce of earth, the transaction performance follows the natural cycles of seasons. Moreover, people are not really independent individuals searching alone in the world for the best deal: they are usually members of multi-member households with a variety of needs, so it is common that a person offers today a service and as a reward asks for a good that will be used by the old parents living nearby. Or, it is also possible that exchanges are not equal in terms of quantity, quality or (any type of) value, but people keep participating in the transactions because they are neighbours, or because they feel that they cannot ask for more under certain conditions of hardship of the other party, or because they are sure about the quality of the goods and services received, despite the high cost they might have, etc. [9]

A transaction without official currency assists people in taking into account all the above features of real economy, because there is no clear-cut price-taking situation as it exists in conventional economy. People (seem to) become more independent of prices or general economic valuings when they can form a transaction without official currency. Therefore, the

---

[8] Sotiropoulou, I. (2011c).

[9] Sotiropoulou, I. (2010b, 2011a, 2011b).

stereotype of barter or exchange does not hold in the transactions I am studying. How one could show this by the term usually connected to that stereotype?

Another term which arrives to be used for certain cases only is countertrade. In Greek it is usually translated as "ανταλλακτικό εμπόριο" [antallaktiko emporio]. Countertrade is often used for barter taking place among companies, usually on international business level[10]. "Εμπόριο" [emporio] means "trade", which is not that common in the schemes I am studying. Producing for trading exists just like there exist companies or professionals participating in the schemes, but trade is not the main feature of the schemes. Therefore, I do not use "countertrade" or "ανταλλακτικό εμπόριο" especially because companies and professionals are not trading among themselves only. In most cases they participate in the schemes along with individuals and households and in many cases, given that companies are run by humans, they even compromise their profit-seeking picture they have in formal economics, with activities that might seem like a charity or a "stepping back" from the profit-seeking major aim of economic activity according to economic literature.

1.b Greek terms in comparison to terms used in other languages

I am writing my dissertation in English and this has been a choice for making the publication and critique of results quick, because the original texts would be immediately accessible to the academic community even outside Greece. However, this choice made me realise that Greek and English languages, but also Greek and other languages used in the same economic field (mostly French and Spanish) have important features that make the translation of essential terms very difficult or even impossible.

One major difference is the word "economy" itself. In Greek the word is a composed one: "οικονομία"[11] [oikonomia], from the words οίκος [oikos] and νόμος/νέμω [nomos/nemo]. Oikos is in Greek for "household", nomos is law and nemo is "to share, to divide, to manage, to possess" [12]. As a consequence, economy in Greek means sharing within the household or making law within the household. It is very important to say that in Greek language law is directly connected to sharing. So, distribution is inherent in economy and household is inherent as the space and analytical tool concernıng the economy. However, despite the use of this same word in classical and modern economics, the agents in economic literature are independent individuals and not households, and instead of sharing and law-making,

---

[10] Liesch, P.W. & Palia, A.P. (1999).

[11] I used the dictionary of Greek language by Dimitrakos, D. (1936) p. 5052. However, it seems that Taussig, M. (2010) at p. 118, discusses the same topic, not in its etymological aspects but in its meanings.

[12] Dimitrakos, D. (1936), p. 4868.

competition and profit-seeking is the inherent idea of economy. The Greek word “oikonomia” is well fit with the schemes I study, if we take into account that they involve members of households and in some cases, households as such. And competition is not the main feature of the schemes, but sharing and distribution, if not redistribution.

Same problems I face with the notion of market. In Greek we use the term “αγορά” [agora][13], which in Homeric times meant “gathering” or “assembly”, in classical times it meant the space where the assembly took place while at the same space there were taking place selling and buying activities and in modern times it means the space where selling and buying activities take place. In that sense, “market” and modern “agora” might be the same notion and I should not worry that much.

However, after the first year of my research, my questions reached the core of both notions, as I was asking whether the schemes are economies or markets (αγορές, agores) or whether we could distinguish markets (agores) where we have prices, even if they are set in parallel currencies, and economies, where we have productive activities without necessarily any prices being involved.

At the third year of the research, I realised that the problem in not about whether we have exact prices or not to know whether we have an economy or a market (agora), but the problem was about the meaning of both notions in English and modern economics, built on English language, and Greek and Greek economic reality, built on Greek language.

Therefore, the schemes are not only economies or part of economies, no matter whether they fit the definition of economy of economics textbooks. They are also “agores”, in all three possible meaning I mentioned above: they are gatherings and assemblies, they are places where both assemblies and selling-buying activities take place and they are places where one might encounter prices over the economic activities taking place. However, it would be impossible to translate those “agores” into “markets”.

At the end, I would like to mention the problem which exists in Greek with the term “νόμισμα” [nomisma] which in Greek means currency [monnaie, moneda]. There is no counterpart for “money” in Greek. There is the notion of “χρήμα” [chrima] (meaning “that, which is used or can be used” and it also meant in ancient times the material wealth of a person) which in ancient times comprised all material wealth that could be used in a transaction. But nomisma is not currency either. Nomisma stems from “nomizo”, which means “I think, I create rules for, I legislate”. Therefore, nomisma is something that has been

[13] A very interesting analysis of the evolution of the term αγορά (agora) is found in Seaford, M. (2003), pp. 178-184.

legislated and something that has been thought of as such. Currency has the meaning of the flow and this is why it is used for all social transactions as well and not only for money. However, nomisma is not for any other social transaction but for economic currency. Mostly, it expresses the legislated economic currency[14].

Therefore, it is very difficult to make those sharp distinctions in a dissertation written in English about Greek economy. Even when I write about the transactions without the "official currency" I mean nomisma with currency; while in English currency does not mean necessarily the money made as such by legislation.

1.c International academic terminology and the limits of currencies

As if I had not enough problems with terms in my project, international academic terminology is not established yet on such type of economic activity. This has happened first because the activity has been for years despised by academics and most economists ignore it as an activity, under the pretext (or reason) that it does not belong to formal economy or it cannot be measured as it would be needed for economic science.

The other issue is that given that the topic is relatively new for academics, each one chooses the terms that better fit the ideas she/he means and the case studies she/he works on. This is interesting in the sense that we can see different aspects of the same activity, just by studying the terminology used. However, we cannot rely for academic terminology on such unstable bases.

Therefore, one can find texts talking about same or similar schemes and using terms like parallel currencies (monnaies parallèles), complementary currencies, alternative currencies, community currencies, social currencies, local currencies etc. There has been proposed that acronyms might be a solution for academics to overpass the problems of defining each time the terms we use[15].

However, complementarity is one thing and community is another, so I think that each term used talks about different currencies, at least concerning their aims. It is possible that a currency might also be complementary and alternative, and community-enhancing and social, but it might not be all those features. So, each adjective might also be a possible mistake concerning a certain scheme.

---

[14] This discussion about currency and money (νόμισμα- χρήμα) is also based on long discussions I have had with the members of ARTBANK on 17.12.2010 and 10.05.2011, because they work on both those notions **http://orizontasgegonotwn.blogspot.com/search/label/ArtBank**.

[15] A very interesting discussion on terminology concerning non-official currencies can be found at Blanc, J. (2011).

The major problem one could see from international academic literature is that there are currencies but there are no other schemes, like exchange networks, or free bazaars or free networks or even the sui generis schemes we have in Greece. It is important to say that till now not even the activist texts have information about such initiatives or even if they have, they just mention the exact name of the initiative without giving a generic name to it. So, apart from mercados anónimos (anonymous markets) in the rural areas of Venezuela[16], there is nothing similar as a term for free bazaars in Greece.

Even if we put aside the entire argumentation why this lack of information exists, we cannot but be amazed about the currency-monoculture of academic literature concerning transactions without official currency in modern times. Barter is considered still in this literature as primitive and inefficient, while in Greece, it seems that it holds a major part of the activity without official currency[17].

Therefore, writing about what I have found in Greece, I could not but write on schemes that have never appeared in any academic literature concerning modern economies. Writing directly in English made me to write in a language where the exact meanings of free bazaars or exchange networks have been originating in an economy where economic agents do not use English to perform the transactions. So, I know that those English terms are just translation (and probably a bad one) from Greek terms and they might not ever acquire a real meaning in the English language.

I am also very worried about my use of Greek terms, as I know that there is nothing to compare them to, apart from what the schemes themselves might have told me and written on their websites or leaflets. However, as one research participant and scheme coordinator has told me when I asked a question about terminology “things change names… it has not one meaning only and it changes… i promise you that in ten years from now it will have changed”.

1.d Terminology from scratch: the Greek case

As one can imagine, there is no academic terminology at all in Greek concerning all this activity. It is really very difficult for me to be sure whether the terms I use in Greek are the appropriate ones, or at least, they have some meaning for both the scheme participants and academia. Of course, this happens because this activity has not been studied till now by academic economists.

---

[16] Information gathered through personal communication with experts from Venezuela.

[17] For a thorough discussion about this peculiarity and its possible explanations, see Sotiropoulou, I. (2011b).

It is even very difficult to find any texts by any academic in Greece writing about such economic activity, even to see how they might have translated foreign terms into Greek[18]. So, I am aware that in the future I might recall and change my terminology, in case we see that it does not express the meaning we need it to express.

Even concerning currencies, we use translated terms without even having decided why and whether each term is for a different type of scheme. I have chosen the adjective “parallel” for non-official currencies in Greece and integrated the term in the dissertation title, hoping that it is the least “coloured” among all. Parallel shows co-existence which is something that cannot be denied as a fact, without however showing the type or attitude of co-existence.

1.e Other languages within local language: The Greek and the others

Therefore, concerning non-official currencies, people in Greece often use terms that are exactly the same or direct translations from other languages. LETS is used often as an acronym and actually there is a group in Herakleion city using this acronym on its website[19]. Ovolos currency[20] is self-named as social currency (closer to French and Spanish literature) while the local currency of Volos avoids in purpose the term “nomisma” and its formal name is Local Alternative Unit – Τοπική Εναλλακτική Μονάδα[21].

Time banks are not considered a currency-nomisma or at least people do not present them as one form of currency. In reality, it is currency based on formal time measurement. However, although Time Banks are translated as Τράπεζες Χρόνου (Χρονοτράπεζες) [Trapezes Chronou, Chronotrapezes], people do not use the rest of related terms used in English literature: time-banking, time-broking, time-broker, etc[22].

One major problem I face with the research is that concerning free-exchange bazaars. Bazaar is named παζάρι [pazari] in Greek and it means the open market held at some special place, usually with low prices. Pazari in Greek has both a positive and a negative meaning, depending on the local economic and social conditions. For example, buying stuff at the bazaar in a big city, esp. in the South part of the country, is considered to be a trait which is particular for poor people or low class people. However, in that same geographical and social context, the English term bazaar is used for charity. Bazaars, where stuff is sold at low prices in euro currency in order to fund-raise for an NGO or a charity purpose, have

---

18 See Kapoyannis, D. & Nikolopoulos, T. (2010).

19 **http://www.lets.net.gr/**.

20 **www.ovolos.gr**

21 **www.tem-magnisia.gr**

22 **http://www.enow.gr/196/1633.aspx**. See also Seyfang, G. (2006).

high status as the people buying there are by definition, charitable, e.g. wealthy people.

In other areas, f.ex. in the North East, bazaars never lost their high reputation among the local merchants who are able to sell their stock directly at sale prices instead of selling it at bulk [much lower] prices to other merchants, and among the local population, who are able both to find great works of handicraft that has remained beyond mass production and even same stuff like the city shops, but at better prices. Cities in those areas compete about the best and richest bazaars and assist the bazaars' organisation, so that they attract merchants from all south Balkan area and as many as possible buyers from the entire region where the bazaar is held.

My search on internet showed that bazaar or pazari is a Persian word, from the old phrase baha-char, meaning the place of prices[23]. I searched a lot in databases to find more about the meaning of bazaar beyond the great commercial buildings in entire Middle East, but I could not find any further detail, nor my attempt to contact experts in Iranian-Persian studies shed any more light on whether really bazaar meant this thing exactly and whether "price" was meant in the bazaar the way we mean it today.

So, one major part of my research comprises a Persian-origin word in combination with the trait that there are no prices at all. I do not know why the people who organised free bazaars named them like this, but it seems that till now this word prevails to express this activity.

There are other words that appeared in my research and seem foreign, but I am not totally sure about that, because I am not doing a linguistic research as well! In some cases, a collective garden is named baxé[24] and written as bahçe, e.g. directly in Turkish (!). In other cases, the work in the land lots of the group members is described as kaireti, from gayret (Arabic word, which also exists in Turkish and means courage, zeal and protective feeling). This word (kaireti) is still used even today in Crete but also in mainland Greece, and it means the work in the fields of another person without remuneration, for support or for assistance. In other cases we have agreements with combination of two languages, f.ex. the xehartzisto (xe-harts-isto), e.g. "[contract] made without money"…[25].

2 First thoughts, last notes

Those findings show that I am in front of or within a "new" universe of economic terminology.

---

[23] Unfortunately, the only source I could find till now about bazaar's etymology was Wikipedia **http://en.wikipedia.org/wiki/Bazaar**.

[24] There is the Greek version of the same word, μπαξέ, but curiously, this version is not used! In other cases people use the term κήπος [kipos], which is the Greek word for garden.

[25] For the Turkish words, I used the dictionary by Tuncay, F. & Karatzas, L. (2000): *Τουρκο-Ελληνικό Λεξικό [Turkish-Greek Dictionary]*. I also used the online dictionary **www.turkishdictionary.net**

Possibly it is not as new as one can imagine, but one would say that the lack of academic literature has not impeded people in real economy to transact and create notions about several activities without official currency. One would also say that despite the difficulty of the economist to understand the exact meaning of the notions used in every transaction within the schemes, people using those same notions understand perfectly each other. Therefore, one would suspect that all this plurality of ideas and names raises the question whether the formal economics' terminology misses to grasp the multi-dimensional structure of the economy in Greece (possibly in other countries, too) but also the popular knowledge which exists concerning this structure. It seems that the use of words makes the latter a powerful tool to talk about the economy and economics without the limitations academic literature might have. Therefore, one would say that the scheme users challenge economics in its very hard core: ideas.

On the other hand, my dissertation was not aiming in resolving terminology issues and I am afraid that those will remain unsolved after the dissertation is over. However, it has been a fortunate adventure to enrich my "further research" chapter with questions based on the terms I use. Moreover, I think that all this terminology "mess" creates a sound base for research anyway: it makes us aware that certainty about the terms we use in economics does not exist.

3 References

[1] Blanc, J.: Classifying "CCs": "Community, complementary and local currencies' types and generations" (2011), *International Conference on Community and Complementary Currencies*, (February 16-17th 2011) Lyon-France. Accessible at **http://conferences.ish-lyon.cnrs.fr/index.php/cc-conf/2011/paper/view/136/4**.

[2] Dimitrakos, D. Μέγα Λεξικόν Όλης της Ελληνικής Γλώσσης [Great Dictionary of the Entire Greek Language] (1936), Δομή, Athens.

[3] Kapogiannis Dimitris & Nikolopoulos Takis: Crises are the mothers of invention: Alternative-Social Currencies (Κρίσεις τέχνας κατεργάζονται: Εναλλακτικά Κοινωνικά Νομίσματα) (2010), unpublished paper (in Greek).

[4] Karatzas, L. & Tuncay, F.: "Τουρκο-Ελληνικό Λεξικό" [Turkish-Greek Dictionary](2000), published by the Centre of Oriental Languages and Culture, Athens.

[5] Liesch, P.W. & Palia, A.P.: "Australian perceptions and experiences of international countertrade with some international comparisons" (1999), European Journal of Marketing, vol. 33, no. 5-6, pp. 488-511.

[6] Seaford, R.: “Money and the early Greek mind – Homer, philosophy, tragedy” (2003), Cambridge University Press, Cambridge & New York.

[7] Seyfang, G.: “Time Banks in the UK: Building Sustainable Communities” (2006), ‘Monetary Regionalisation’ conference, (September 28-29th 2006), Weimar, Germany, accessible at

http://files.uniteddiversity.com/Money_and_Economics/Community_Currencies/Time_Banks/Time_Banks_in_the_UK-Building_Sustainable_Communities.pdf

[8] Sotiropoulou, I.: “Exchange networks & parallel currencies: Theoretical issues or research in Wonderland” (2010a), 1st International Conference in Political Economy, titled “*Beyond the Crisis*” (September 10-12th 2010), Rethymno-Greece. Accessible at **http://www.iippe.org/wiki/images/d/d2/CONF_APE_Sotiropoulou.pdf**

[9] Sotiropoulou, I. “How environmental awareness can be practical and funny while puzzling economists: Exchange networks, parallel currencies and free bazaars in Greece” (2010b), *International Conference: Environment, Innovation and Sustainable Development* (October 7-8th, 2010) Marseille-France. Accessible at **http://innovation.univ-littoral.fr/wp-content/uploads/2010/09/sotiropoulou.pdf**.

[10] Sotiropoulou, I. :“Alternative Exchange Systems in Contemporary Greece” (Regional Review) (2010c), *International Journal of Community Currency Research*, 15: Special Issue: The State of the Art, D27-31. Accessible at **http://www.ijccr.net/IJCCR/2011_(15)_files/06%20Sotiropoulou.pdf**.

[11] Sotiropoulou, I.: “In deep (epistemological) waters: Studying transactions without official currency” (2010d), unpublished paper, Department of Economics, University of Crete.

[12] Sotiropoulou, I.:“Exchange networks & parallel currencies on the map of Greece: Geographical patterns and schemes’ activity”, (2011a), *International Conference on Community and Complementary Currencies*, (February 16-17th 2011) Lyon-France. Accessible at **http://conferences.ish-lyon.cnrs.fr/index.php/cc-conf/2011/paper/viewFile/98/34**.

[13] Sotiropoulou, I.: “Economic activity without official currency in Greece: The * hypothesis” (2011b)., 2nd International Conference in Political Economy, titled “*Neoliberalism and the crises of economic science”* (May 20-22nd 2011), Istanbul – Turkey. Accessible at **http://www.iippe.org/wiki/Conference_2011/Conference_**

Papers.

[14] Sotiropoulou, I.: "Economic activity in Greece without the euro" (2011c). Paper presented at the 5th Biennial Hellenic Observatory PhD Symposium, held in London, United Kingdom (02-03.06.2011) and organised by the Hellenic Observatory of London School of Economics.

[15] Taussig, M. : "The devil and commodity fetishism in Latin America" (30th anniversary edition with a new chapter by the author), (2010), The University of North Carolina Press, Chapel Hill.

Αγγλο-ελληνικό γλωσσάριο όρων

Αγγλικός όρος	Ελληνικός όρος
• barter	• ανταλλαγή
• community currencies	• κοινοτικά νομίσματα
• complementary currencies	• συμπληρωματικά νομίσματα
• exchange	• ανταλλαγή, συναλλαγή
• exchange networks	• δίκτυα ανταλλαγής
• free bazaars	• χαριστικά παζάρια
• free networks	• χαριστικά δίκτυα
• free-exchange bazaars	• χαριστικά-ανταλλακτικά παζάρια
• local currencies	• τοπικά νομίσματα
• parallel currencies	• παράλληλα νομίσματα

Irene Sotiropoulou

PhD Student (Department of Economics, University of Crete)
34, Panepistimiou Street, 10679-Athens, Greece
E-mail: **isotiropoulou@econ.soc.uoc.gr**
Supervisor: Professor George Stathakis (Department of Economics, University of Crete)
E-mail: **stathakis@econ.soc.uoc.gr**

13 Το γυμναστικό παράγγελμα

Χρήστος Θεοδοσίου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία επιχειρεί μια κριτική προσέγγιση στις ασκήσεις που χρησιμοποιούνται σε αθλητικούς χώρους και, πιο συγκεκριμένα, εστιάζεται στην εκτέλεση ασκήσεων με αντιστάσεις κάνοντας μια ορολογική ενδοσκόπηση.

Ακόμα και σήμερα που η αταξία βασιλεύει στους κόλπους της γυμναστικής ονοματολογίας, διατηρούνται κάποια ψήγματα (εκλεκτό υπόλειμμα) γυμναστικών όρων, το οποίο εκτιμάται ότι είναι θέμα χρόνου να αποκτήσει μουσειακή αξία εάν δεν ενσωματωθεί στα πλαίσια μιας συνθετικής τεχνικής διατύπωσης μαζί με ανατομικούς και μαθηματικούς όρους, ώστε να αποκτήσει μια νέα σύγχρονη δυναμική.

Η τεχνική διατύπωσης της κάθε άσκησης βασίζεται στον γυμναστικό ή ανατομικό όρο, που κατά περίπτωση μπορεί να αποδώσει με μεγαλύτερη ακρίβεια και συντομία το περιεχόμενο της άσκησης. Η πολυπλοκότητα των σύγχρονων ασκήσεων, σε συνδυασμό με τις νέες μεθόδους και τις απρόβλεπτες κατασκευαστικές επινοήσεις, επιβάλει να γίνουν οι κατάλληλες προσαρμογές σε όλα τα επίπεδα για να μη διαταραχθεί η αδιάλειπτη επικοινωνία, κυρίως μεταξύ ασκούμενου και εκπαιδευτή.

In order gymnastics

Christos Theodosiou

ABSTRACT

The present paper attempts a critical evaluation of the exercises used in sports arenas, and more specifically focuses on the execution of exercises with resistance, making a terminological introspection.

Even today, when disorder reigns within the gymnastics terminology, some traces of gymnastic terms are retained (fine residue), which are estimated to acquire museum value as a matter of time unless incorporated within the framework of a composite technical wording that will involve anatomical and mathematical terms to obtain a modern new dynamic.

The wording technique for each exercise is based on the gymnastics or anatomical term that, depending on the case, can deliver the content of the exercise with more accuracy and speed. The complexity of modern exercise in conjunction with new methods and unforeseen structural developments requires that appropriate adjustments are made at all levels so as not to disturb the uninterrupted communication, especially between trainee and trainer.

0 Εισαγωγή

Η ανακοίνωση βασίζεται στο μεγαλύτερο μέρος της στο βιβλίο Ασκήσεις με αντιστάσεις [1] και σε συνδυασμό με την υπόλοιπη βιβλιογραφία, τις γνώσεις και τα βιώματα του ομιλητή σε αθλητικούς χώρους, σκιαγραφείται η εικόνα της επικρατούσας γυμναστικής ορολογίας κατά την εκτέλεση ασκήσεων με αντιστάσεις μέσα από το παράγγελμα. Για να πλησιάσουμε και να κατακτήσουμε τις έννοιες θα επιχειρήσουμε να τις ανιχνεύσουμε με τη βοήθεια που μας προσφέρουν οι ορισμοί, οι οποίοι παραμένουν αναλλοίωτοι και απαράβατοι από τα βάθη των αιώνων έως τις μέρες μας.

Είναι κοινά παραδεκτό ότι οι εκ των προτέρων διδαγμένες ασκήσεις που έχουν γίνει κτήμα των ασκουμένων πρέπει να αναπαράγονται με την εκφορά του αντίστοιχου λεκτικού σχήματος, δηλαδή του παραγγέλματος και να γίνονται οι απαραίτητες διορθώσεις όπου και όποτε χρειάζεται από το γυμναστή, ώστε να μη καθυστερεί η εκπαιδευτική διαδικασία. Ωστόσο η «οπτικοποίηση» της άσκησης δια του παραδείγματος που μπορεί να εφαρμόζει ο ίδιος ο γυμναστής ή κάποιος ασκούμενος κατ' εντολή του εκπαιδευτή του, με απώτερο σκοπό τη σωστή καθοδήγηση μιας ομάδας, πράγματι ωφελεί την ομάδα και αποτελεί μια συνηθισμένη πρακτική ευρύτατα διαδεδομένη σε χώρους άσκησης. Όμως η κατάχρηση αυτού του τρόπου επικοινωνίας δεν ευνοεί την εξέλιξη του μαθήματος.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η λεκτική επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευτών και εκπαιδευόμενων για ουσιαστικό αποτέλεσμα, κάνοντας χρήση της εκπαιδευτικής πειθούς. Έτσι καλλιεργούνται στάσεις και συμπεριφορές που αποτελούν πρόσφορο έδαφος για πραγματική εκτίμηση αναγκών, οι οποίες εναρμονίζονται με τις επιθυμίες των ασκουμένων, ώστε οι πομποδέκτες να ομονοούν και να συνεργάζονται μέσα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο επικοινωνίας.

Στη συνέχεια, παρουσιάζεται μια νέα πρόταση στο χώρο της γυμναστικής ορολογίας που έχει ως επίκεντρο τις ασκήσεις με αντιστάσεις, χωρίς να σημαίνει ότι δεν μπορεί να επεκταθεί και να προσαρμοστεί στον ευρύτερο αθλητικό χώρο. Πρόκειται για τη σύνθεση 3 διαφορετικών επιστημονικών πεδίων (γυμναστική, ανατομία και μαθηματικά), τα οποία καλούνται να διαδραματίσουν συγκεκριμένους ρόλους. Τα εν λόγω επιστημονικά πεδία εναλλάσσονται στον πρωταγωνιστικό ρόλο ανάλογα με την ικανότητά τους να αποκρυσταλλώσουν το περιεχόμενο της άσκησης με μεγαλύτερη ακρίβεια, σε ένα πρώτο επίπεδο ώστε να εισαγάγει τον αναγνώστη με μεγαλύτερη αμεσότητα στο νόημα της άσκησης. Η παρουσίαση της άσκησης ολοκληρώνεται με τους υπολειπόμενους ρόλους από τα προαναφερθέντα επιστημονικά πεδία, που καλούνται να συμπληρώσουν ή να ολοκληρώσουν και να δώσουν τη τελική μορφή που θα βλέπαμε σε μια φωτογραφία. Τέλος

η εργασία ολοκληρώνεται με την αναφορά στα συμπεράσματα που αναδύονται από την αναπτυγμένη ανακοίνωση.

1. Ορισμοί

Θα ασχοληθώ με ορισμούς τους οποίους έχουν διατυπώσει αρχαίοι Έλληνες συγγραφείς, σε κείμενα παγκοσμίως γνωστά, στα οποία έχουν βασιστεί όλοι οι μεταγενέστεροι συγγραφείς και μελετητές του της αθλητικής επιστήμης για να διατυπώσουν τις απόψεις τους σε σχετικά θέματα. Οι κάτωθι όροι προέρχονται από το [2]:

Παράγγελμα, το, : 1. το άγγελμα διαβιβαζόμενο με πυρσούς « φλογός παραγγέλμασιν» (Αισχυλ. Αγαμ. 480),
2. πρόσταγμα, διαταγή (Λυσ. 121,34, Δημοσθ. 569, Θουκ. 8.99),
3. διδασκαλία, συμβολή (Ξενοφ. Κυν. 13,19).

Γυμναστικός-ή, όν, ο, : 1. εκείνος που εκγυμνάζετο και διακρινόταν στις ασκήσεις. Η γυμναστική, η Τέχνη και Επιστήμη (φιλόστρ. Γυμν. 15, Πλουτ. Περ. Παίδ…10),
2. αυτός που αγαπά τη γυμναστική (Πλατ. Πρωτ. 313d, Γοργίας 464Β).

Γύμνασις, η, : η άσκηση (Ορφ. Υμν. 28.5,32,7, Πολυδ. Ζ.153).

Άσκησις,-εως, η, : η εκγύμναση του σώματος ή του πνεύματος με τη συνεχή επανάληψη, η εξάσκηση (Πλατ. Πρωταγ. 323d, Πολιτ. 518Ε).

Αντίστασις, η, : το αντίθετο της στάσης, η αντίδραση, η εναντίωση σε κάποια ενέργεια ή στις θελήσεις κάποιου (Πλάτ. Πολ. 560Α, Πλουτ. Αιμιλ. 36).

2 Η επικοινωνία σε αθλητικούς χώρους

Στην πρακτική εξάσκηση, όπου πολλά άτομα ασκούνται την ίδια στιγμή με έναν προτεινόμενο ρυθμό (ομαδικό), η προφορική επικοινωνία μεταξύ γυμναστή και ασκούμενων επιτυγχάνεται με το παράγγελμα. Το παράγγελμα περιλαμβάνει δύο μέρη, το προειδοποιητικό (ορολογία της άσκησης) και το εκτελεστικό (έναρξη, ρυθμός, διάρκεια, ένταση, λήξη).

Μέχρι πριν λίγες δεκαετίες ένας γυμναστής θα καθοδηγούσε τους ασκούμενους, για ασκήσεις εκ των προτέρων διδαγμένες, όπως στην άσκηση: «στροφές του κορμού αριστερά-δεξιά», με το παράγγελμα:

Διάσταση, χέρια στη μεσολαβή: Στροφές του κορμού αριστερά-δεξιά.

«Άρξασθε» ή «και» ή «πάμε» εν, δύο – τρία, τέσσερα … αλτ (αρκετά).

Ο παραπάνω τρόπος παραγγέλματος δεν υφίσταται στις μέρες μας, τουλάχιστον στη συντριπτική πλειοψηφία των ασκήσεων, παρά μόνο το ύφος του φέρνει αναμνήσεις σε εκείνους που έχουν περάσει από τις τάξεις του στρατού.

Μολονότι ο διδάσκων δια του παραγγέλματος ενισχύει και κατευθύνει σωστά το γυμναστικό έργο, δίνοντας το ρυθμό, τον τόνο και την ανάλογη ταχύτητα στη κίνηση, ώστε να είναι διακριτά τα προαναφερθέντα στοιχεία από τον ασκούμενο, οδηγώντας τον τελευταίο στην ορθή εκτέλεση της άσκησης, στη καθημερινή πρακτική δεν εφαρμόζεται. Αυτό συμβαίνει διότι στις μέρες μας η πολυπλοκότητα των ασκήσεων, με βάση τις δυνατότητες που προσφέρουν νέες πρακτικές και σύγχρονες γυμναστικές κατασκευαστικές επινοήσεις, βρίθουν από τεχνικές λεπτομέρειες σε συνδυασμό με μια παιδεία, που επιδιώκει την εξειδίκευση και τη μονομέρεια εξοβελίζοντας κατ' ουσία την καθαρεύουσα-σύννομα-που θεμελίωνε τη βασική γυμναστική ονοματολογία. Απότοκο των προλεχθέντων είναι να μην μπορεί η γυμναστική ορολογία να υπηρετήσει σε μεγάλο βαθμό την επικοινωνία, μεταξύ διδάσκοντος και διδασκόμενου και κατ' επέκταση να αδυνατεί να υποστηρίξει επαρκώς το παράγγελμα.

Σήμερα αρκετοί είναι γυμναστές-προπονητές κατ' επίφαση και όχι κατ' ουσία και πρόκειται για οφθαλμοφανέστατη διαπίστωση ακόμα και για τον πιο αδαή, μέσα από ένα απλό παράδειγμα όπου ρωτά ο ασκούμενος τι άσκηση να κάνω και ο «διδάσκων» απαντά εκτελώντας ο ίδιος συνήθως βιαστικά και απρόσεκτα περιγράφοντας την άσκηση ως εξής: «εδώ», ή «πάμε», ή «έτσι» και άλλα προς αυτή την κατεύθυνση. Το ίδιο εκπαιδευτικό μοντέλο επαναλαμβάνεται και σε άλλες ασκήσεις εντελώς διαφορετικές ακριβώς με τις ίδιες μονολεκτικές εκφράσεις(παράγγελμα-περιγραφή). Έτσι εύλογα γεννάται η απορία ακόμα και στον ανυποψίαστο παρατηρητή, άραγε σώθηκαν οι λέξεις;

Επίσης, η ορολογία έχει κάνει ορισμένες προσαρμογές όπως κάνει η άσκηση στον άνθρωπο, το παράγγελμα έχει αφομοιωθεί κατά κάποιο τρόπο στη εξωτερική ανατροφοδότηση (feedback) [3] που εφαρμόζει ο εκπαιδευτής στον ασκούμενο και στην περιγραφή της άσκησης που παρουσιάζεται από κάθε γυμναστή ή και εμπειρικό «γυμναστή» με διαφορετικό τρόπο.

Οι γυμναστικοί όροι σε πολλές ασκήσεις, όπου χρησιμοποιούνται γυμναστικά όργανα από τα πιο απλά όπως ο γυμναστικός πάγκος, έως τα πιο σύνθετα όπως οι γυμναστικές μηχανές, δεν έχουν απόλυτη ταύτιση ή πιστή εφαρμογή του όρου κατά την εκτέλεση της άσκησης διότι χρησιμοποιούνται όργανα άσκησης μεταγενέστερα των ορισμών αυτών. Οι γυμναστικοί όροι δεν εξελίχθηκαν αναλογικά με την τεχνολογία, με αποτέλεσμα να

αδυνατούν να περιγράψουν μια σύγχρονη άσκηση εξ' ολοκλήρου και να καταφεύγουμε σε τυποποίηση της άσκησης σε όρους που συνήθως έχουν κενό περιεχόμενο, χωρίς να μας αντιπροσωπεύουν. Το συμπέρασμα ύστερα απ' όλα αυτά, είναι ότι πρέπει σε πολλές περιπτώσεις να διαχειριστούμε τους γυμναστικούς όρους, ιδιαίτερα προσεκτικά και προσεγγιστικά όπου χρειάζεται, κάνοντας τις απαραίτητες παραδοχές. Για παράδειγμα θα μπορούσαμε να πούμε: όρθια θέση μονοποδικής στήριξης, θέση ημιγονάτισης με πρηνή στήριξη, και άλλα προς αυτή την κατεύθυνση.

3 Η επικοινωνιακή τακτική

Κάθε μέθοδο που χρησιμοποιεί ο εκπαιδευτής αποσκοπεί στην ενθάρρυνση του ατόμου για την επίτευξη ενός επιδιωκόμενου ή επιθυμητού αποτελέσματος. Η «λεκτική πειθώ» αυξάνει την αποτελεσματικότητα, η οποία με τη σειρά της προάγει την ποιότητα εκτέλεσης (απόδοσης). Είναι μια από τις συνιστώσες της αυτοαποτελεσματικότητας που αναφέρεται στην πεποίθηση ενός ατόμου, ότι είναι ικανό να παράγει κάποιο αποτέλεσμα (αποτελεσματικό ή μη).

Μέσα από την επικοινωνία ο γυμναστής προσπαθεί να πετύχει συγκεκριμένους σκοπούς, οι οποίοι είναι οι παρακάτω : η συνεννόηση, η συνεργασία, η ανταλλαγή απόψεων, η λύση προβλημάτων, η αξιολόγηση, η παρακίνηση, η πληροφόρηση, η πειθώ. Οι προαναφερθέντες σκοποί πρέπει να κωδικοποιηθούν, να ιεραρχηθούν και να ενσωματωθούν στα μηνύματα (εμπεριέχεται και το παράγγελμα) που εκπέμπει ο εκπαιδευτής προς τους ασκούμενους. Τα μηνύματα διακρίνονται σε προφορικά και μη.

Αναφορικά με τα προφορικά μηνύματα πρέπει να τονίσουμε ότι ο ασκούμενος δεν θέλει να ακούσει διάλεξη όταν έρχεται να ασκηθεί. Με βάση το παραπάνω δεδομένο τα προφορικά μηνύματα δεν πρέπει να στερούνται ακρίβειας, σαφήνειας και συντομίας στο βαθμό που κρίνεται απαραίτητο ώστε να μην καταργείται η επιστημονική δεοντολογία στη πράξη. Επίσης τα μηνύματα πρέπει είναι εύκολα στην ερμηνεία τους, ενώ η φωνή του προπονητή να έχει το κατάλληλο κατά περίπτωση ηχόχρωμα, με διακριτή ένταση, τέμπο (ταχύτητα), οξύτητα, ρυθμός, άρθρωση. Όσο για τα μη προφορικά μηνύματα σχετίζονται περισσότερο με τη σωματική στάση, τις χειρονομίες, την έκφραση του προσώπου, απόσταση και επαφή (για διόρθωση, για ψυχολογική βοήθεια, για έκφραση συναισθημάτων) [4].

Οι οδηγίες για αποτελεσματική επικοινωνία έχουν άμεση σχέση με τον αριθμό των μηνυμάτων ανά άσκηση, δηλαδή είναι προτιμότερο να δίνεται ένα μήνυμα κάθε φορά, χωρίς να είναι διφορούμενο ή διττό, αλλά άμεσο, συγκεκριμένο και να αποφεύγεται η ανάκληση. Επίσης το κοινό ή το άτομο που έχουμε απέναντι μας είναι βασικός ρυθμιστής της

επικοινωνίας, θέλει προσοχή στο τι θα πούμε, για ποιο σκοπό, πως και πότε θα το πούμε. Στα θετικά της επικοινωνίας συμπεριλαμβάνονται η θετική ενίσχυση, η αποφυγή επαναληψιμότητας, η συμπάθεια, η αποφυγή προσβολών, απειλών, σαρκασμού και αρνητικών συγκρίσεων. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε ότι είναι πολύ σημαντική η παρατηρητικότητα του γυμναστή για το βαθμό αποδοχής, εφαρμογής των μηνυμάτων, αλλά και επιστροφής (απάντησης) από των ασκούμενο, ώστε να γίνουν οι απαραίτητες διορθώσεις την επόμενη φορά.

Πέρα από τα προαναφερόμενα γνωρίσματα και ικανότητες, ο προπονητής πρέπει να αγαπά τη κίνηση και να έχει εμπειρίες από την αθλητική πρακτική. Είναι απαραίτητο να εκτελεί καλά τις αθλητικές κινήσεις που πρόκειται να διδάξει. Ακόμα ο προπονητής πρέπει να πείθει τους ασκούμενους του για την αναγκαιότητα της άσκησης και αυτός να αποτελεί «ζωντανό» παράδειγμα [5].

Καταληκτικά, μια επιτυχής επικοινωνιακή προσέγγιση καθορίζεται από την ικανότητα του εκπαιδευτή να εκτιμήσει το μορφωτικό επίπεδο ενός ατόμου, να προσδιορίσει τα στοιχεία εκείνα που εξυπηρετούν την αλλαγή, λαμβάνοντας υπόψη την επιθυμία και την ετοιμότητα του ατόμου για μάθηση, καθώς και τις προσωπικές του πεποιθήσεις. Στα ίδιο πλαίσιο, ο γυμναστής οφείλει να αποφεύγει την άσκοπη χρήση όρων της ιατρικής ή της γυμναστικής για λόγους εντυπωσιασμού [6].

4 Μια νέα πρόταση

Στις μέρες μας η γυμναστική ονοματολογία βρίσκεται σε κατάσταση κρίσης, διατηρείται όμως ακόμα το κατάλληλο υπόστρωμα με γυμναστικούς όρους, το οποίο διατρέχει το κίνδυνο να γνωρίσει τη λήθη του χρόνου κατά τον γράφοντα, εάν δεν ενσωματωθεί στα πλαίσια μιας συνθετικής τεχνικής διατύπωσης ενισχυμένο με ανατομικούς και μαθηματικούς όρους, ώστε να διαγράψει μια σύγχρονη πορεία. Το τελευταίο αποτελεί και προσωπική πρόταση και για το λόγο αυτό σας παρουσιάζω παρακάτω μια συγκεκριμένη τεχνική συμμετοχικής αναδιοργάνωσης στη διατύπωση γυμναστικών ασκήσεων με αντιστάσεις.

Η τεχνική διατύπωσης της κάθε άσκησης βασίζεται στην παρουσίαση της από το ειδικό στο γενικό μέρος. Δηλαδή εντοπίζεται ευθύς εξ' αρχής η άρθρωση ή οι αρθρώσεις που πραγματοποιούν τη βασική κίνηση (π.χ. κάμψη αγκώνα, έλξεις σε μονόζυγο κτλ), ακολουθεί αναφορά στις παρακείμενες αρθρώσεις και τέλος στη θέση ολόκληρου του σώματος, με απώτερο σκοπό την εικονοποίηση (χωρίς και με εισαγωγικά) της άσκησης με προοδευτική αυξητική αντιληπτική πρόσληψη των όρων που χρησιμοποιούνται στη διατύπωση, ώστε να γίνεται η απαραίτητη συγκράτηση των εννοιών που θα οδηγήσει στην εκτέλεση της

άσκησης. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονίσουμε ότι είναι πολύ σημαντική η πρώτη έννοια που θα χρησιμοποιηθεί στο παράγγελμα, αφ' ενός γιατί πρέπει να είναι εκείνη που αποτυπώνει με μεγαλύτερη «ευκρίνεια» την ταυτότητα της άσκησης και αφ' ετέρου πρέπει να είναι όσο πιο οικεία και απτή στον ασκούμενο, δηλαδή να την έχει διδαχθεί και αφομοιώσει εκ των προτέρων.

Έτσι η διατύπωση των ασκήσεων περιλαμβάνει λέξεις ή φράσεις που λειτουργούν ως κλειδιά που ξεκλειδώνουν έννοιες οι οποίες αποκαλύπτονται, αλλά και επαρκή στοιχεία που καθορίζουν την άσκηση, αντιμετωπίζοντας το σώμα ως ολότητα, ώστε να αποφεύγονται τυχόν παρανοήσεις.

Το εφαλτήριο που ανάγει το εννοιολογικό περιεχόμενο των ασκήσεων στηρίζεται σε τέσσερις πυλώνες που είναι η σαφήνεια, η συντομία, η ακρίβεια και η λιτότητα στο μέτρο του δυνατού χωρίς να διακυβεύεται η επιστημονική δεοντολογία της αθλητικής επιστήμης. Έτσι η διατύπωση οποιασδήποτε άσκησης που αναφέρεται σε ασκήσεις με αντιστάσεις δεν πρέπει να ξεπερνά τις είκοσι λέξεις κατά την εκτίμηση μου. Το όριο των λέξεων αυτών τέθηκε από το γράφοντα ως ανώτερο για να σχηματιστιστούν οι «αποβάθρες» εκφράσεις με τους παραπάνω πυλώνες για να οδηγηθούμε σε κοινά αντιληπτές δράσεις, μέσα από κοινούς δρόμους με όχημα τη γλώσσα. Το όριο των λέξεων που έχει τεθεί μπορεί να αποτελέσει πρόκληση για μελλοντικούς θηρευτές του λόγου της αθλητικής επιστήμης.

Η επιστημονική γυμναστική ορολογία (γυμναστική ονοματοθεσία) είναι εντελώς διαφορετική από αυτήν που χρησιμοποιείται από τους γυμναστές και τους ασκούμενους στο γυμναστήριο και γενικότερα στους χώρους άσκησης. Συνήθως οι γυμναστές στο γυμναστήριο χρησιμοποιούν τη ξενόγλωσση ονοματολογία στο αερόμπικ και τη λαϊκή, απλή στις ασκήσεις με βάρη [7]. Στο σημείο αυτό μπορούμε να παρακολουθήσουμε ένα παράδειγμα, όπου η ίδια άσκηση θα ειπωθεί με 3 διαφορετικούς τρόπους : α) τάσεις και κάμψεις των χεριών επί οριζοντίου επιπέδου με μεταλλική ράβδο φέρουσα ετερόπλευρη ισοσταθμική αντίσταση υπό μεταλλικών δίσκων (περασμένος αιώνας), β) πιέσεις πάγκου (σήμερα επικρατεί), γ) κατακόρυφες πιέσεις κρατώντας με ανοιχτή πρηνή λαβή τη μπάρα από ύπτια θέση σε οριζόντιο πάγκο (προσωπική πρόταση). Ο πρώτος τρόπος χρησιμοποιεί λόγο απρόσφορο για το σύγχρονο άνθρωπο χωρίς να δίνει τις απαραίτητες πληροφορίες, ο δεύτερος τρόπος καταργεί το λόγο και πυροδοτεί τη φαντασία, ενώ ο τρίτος κατά τη γνώμη μου «φωτίζει» με επάρκεια τα απαραίτητα σημεία που χρειάζεται ένας ασκούμενος να γνωρίζει για την ορθή εκτέλεση της άσκησης.

Τέλος, ο τρόπος έκφρασης που μπορεί να χρησιμοποιηθεί με εργαλείο την ελληνική γλώσσα

είναι βέβαιο ότι είναι περισσότερο δημιουργικός και εύστοχος εφ' όσον γίνει σωστή χρήση, δεδομένου ότι αναφερόμαστε στην αρχιγένεθλο γλώσσα [8], η οποία διακρίνεται μεταξύ άλλων για τις πανάρχαιες καταβολές της, τη λαϊκή σοφία και τις λεπτές εννοιολογικές αποχρώσεις σε λέξεις φαινομενικά ανόμοιες, στοιχεία που της δίνουν απεριόριστη διεισδυτικότητα . Έτσι οι ξενόγλωσσες εκφράσεις που κυριαρχούν στο λεξιλόγιο της πλειοψηφίας των γυμναστών προς χάρη συντομίας, επίδειξης, ξενομανίας, άγνοιας, μιμητισμού, εκσυγχρονισμού κ. α. παγιώνουν μια κατάσταση που ο λόγος φθίνει συνεχώς, με αποτέλεσμα να τείνει να γίνει αφαιρετικός έως ανύπαρκτος. Ειδικά στις ασκήσεις με αντιστάσεις η λεξιπενία στις ελληνικές εκφράσεις (π.χ. πιέσεις πάγκου) είναι σε μεγάλο βαθμό ανάλογη με αντίστοιχες αγγλοαμερικάνικες εκφράσεις (π.χ. bench press).

5 Συμπεράσματα

Η παρούσα ανακοίνωση αποτελεί μια προσπάθεια για να εκτυλιχθούν ορισμένες βασικές πτυχές της επικοινωνίας, που αναπτύσσεται σε αθλητικούς χώρους κατά την εκτέλεση ασκήσεων με αντιστάσεις, κυρίως μεταξύ εκπαιδευτών και εκπαιδευόμενων δια μέσου του γυμναστικού παραγγέλματος, ενός «νέου παραγγέλματος» που δεν έχει εξ' ολοκλήρου τα τυπικά χαρακτηριστικά που είχε στο παρελθόν λόγω της εξελικτικής πορείας που ακολούθησε. Το βασικό συμπέρασμα είναι ότι πρόκειται για μια αμφιλεγόμενη επικοινωνία αφ' ενός με την παρουσία του γυμναστή το λάθος διορθώνεται με επαναναδιατυπώσεις αλλάζοντας το λεξιλόγιο ή με άμεση παρέμβαση (δείχνει ο ίδιος την άσκηση) και αφ' ετέρου χωρίς τη παρουσία του γυμναστή (κατά την εκτέλεση) ο ασκούμενος εφαρμόζει αυτό που καταλαβαίνει (σωστό ή λάθος).

Η βασική αιτία της «προβληματικής» επικοινωνίας είναι και ο ακατάσχετος αφιλτράριστος πλουραλισμός απόψεων, θέσεων, στάσεων από εμπειρικούς και μη προπονητές που μορφοποιούνται σε παράγγελμα, σε άσκηση. Όλες αυτές οι απόψεις θα μπορούσαν να τεθούν υπό τη κρίση μια επιτροπής, ενός αναγνωρισμένου φορέα που θα μπορούσε να εκδώσει με τη μορφή απόφασης κάποιες οδηγίες για μια κοινή διατύπωση με απώτερο σκοπό την ασφαλή επικοινωνία. Αξίζει να αναφέρουμε ότι οι γυμναστές είναι αρκετά εξοικειωμένοι με τις περισσότερες ονομασίες των ασκήσεων και τις παραλλαγές γιατί παρακολουθούν τις κυρίαρχες τάσεις της εποχής, κάτι τέτοιο όμως δεν συμβαίνει και με τους ασκούμενους και δεν πρέπει να παραβλέπεται σε καμία περίπτωση.

Μολονότι οι περισσότεροι συμφωνούν ότι η αθλητική επικοινωνία είναι επισφαλής στην πράξη, ως προς την πλήρη αντίληψη από τον ασκούμενο για την ορθή εκτέλεση της άσκησης, είναι πολύ λίγοι εκείνοι που θεωρούν ότι το επίκεντρο το προβλήματος έγκειται στο λόγο, τις λέξεις, τις εκφράσεις. Υπάρχει μια «μαγική λέξη» κατά τη γνώμη μου, και κατ'

άλλους γυμναστές που μπορεί να σπάσει στεγανά που έχουν δημιουργηθεί γύρω από τις ασκήσεις και αναφέρομαι στη λέξη επιμόρφωση. Η επιμόρφωση δίνει μεγαλύτερη αξιοπιστία στο γυμναστή και το έργο που επιτελεί, χωρίς να φαντάζει ουτοπία δεδομένου ότι η πλειοψηφία των ασκουμένων έχει υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο σε σχέση με άλλες εποχές. Τέλος εμείς οι γυμναστές έχουμε χρέος να επιμορφώνουμε τους ασκούμενους, γιατί είναι κάτι που το θέλουν και πολλές φορές το αναζητούν σε λάθος χώρους και ανθρώπους.

6 Βιβλιογραφία

[1] Θεοδοσίου, Χ., Ασκήσεις με αντιστάσεις, Παρισιάνου Α.Ε., 2010.

[2] Γιαννάκης, θ., Λεξικό αρχαιοελληνικών όρων, ονομάτων και πραγμάτων αθλητισμού, Ίδρυμα ολυμπιακής και αθλητικής παιδείας, 2000.

[3] Ζέρβας, Ι., Εισαγωγή στην κινητική συμπεριφορά, 1994.

[4] Ζέρβας, Ι., Ψυχολογία φυσικής αγωγής και αθλητισμού, 1993.

[5] Χατζηχαριστός, Δ., Εισαγωγή στην αθλητική παιδαγωγική, 1998.

[6] American college of sports medicine, Το εγχειρίδιο του προσωπικού γυμναστή, Αθλότυπο, 2008.

[7] Δεδούκος, Σ., Ασκησιολόγιο στη προπόνηση με βάρη, Αθλότυπο, 2002.

[8] Τζιροπούλου – Ευσταθίου, Α., Έλλην λόγος, Γεωργιάδης, 2006.

Χρήστος Θεοδοσίου

Γυμναστής – Προπονητής

Κανάρη 9, 19100 Μέγαρα

Ηλ.ταχ.: christheodosiou@live.com

14 Επιστημονική θεώρηση της λεξικογραφικής και λεξικολογικής ορολογίας σε μονόγλωσσα ελληνικά και ξένα λεξικά και εγχειρίδια γλωσσολογικών όρων: Η συμβολή της αρχαίας ελληνικής και λατινικής στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής γλωσσολογικής ορολογίας

Σοφία Ζερδελή

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η θεματική της παρούσας ανακοίνωσης επικεντρώνεται στην επιστημονική θεώρηση και ανάλυση ειδικών όρων και βασικών αρχών των κλάδων της λεξικολογίας και της λεξικογραφίας και στην οριοθέτηση του περιεχομένου τους στο ευρύτερο πλαίσιο οργάνωσης της γλωσσολογικής επιστήμης. Προς την κατεύθυνση αυτή, διαλαμβάνονται ενδεικτικά ορισμένοι από τους σημαντικότερους – κατά την άποψή μας – όροι και εξετάζεται ο τρόπος διαχείρισής τους από ελληνικά και ξένα μονόγλωσσα γενικά λεξικά, ειδικά λεξικά γλωσσολογικής ορολογίας, on-line λεξικά, καθώς και εξειδικευμένες πηγές της ελληνόγλωσσης και ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας. Οι όροι αναλύονται από άποψη ιστορικής, ερμηνευτικής και ετυμολογικής προσέγγισης, με ιδιαίτερη αναφορά στις μορφολογικές δομές, που προέρχονται από αρχαίες ελληνικές ή λατινικές ρίζες ή λέξεις (νεοκλασικά δάνεια) και στην επίδρασή τους στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής γλωσσολογικής ορολογίας.

Scientific approach of lexicography and lexical terminology in monolingual Greek and foreign language dictionaries and handbooks of linguistic terms: The contribution of ancient Greek and Latin to the formation of the European linguistic terminology

Sophia Zerdeli

ABSTRACT

The thematic of this announcement focuses on the scientific approach and analysis of special terms and basic principles of lexicology and lexicography branches and the delimitation of their content within the boarder framework of organization of the linguistic science. Towards this direction, are indicatively comprised some of the most important – according to our opinion – terms and there is examined the way of being administered by Greek and foreign monolingual general dictionaries, special dictionaries of linguistic terminology, on-line dictionaries, as well as technical sources of Greek and foreign bibliography. The mentioned terms are analyzed from a historic point of view, from explanatory and etymological approach with a special reference to the morphological structures, which come from ancient Greek or Latin roots or words (neo-classic loans) and their impact to the formation of the European linguistic terminology.

0 Εισαγωγή

Η ορολογία της γλωσσολογίας, όπως και άλλων επιστημονικών πεδίων, έχει διαγλωσσική διάσταση, χάρη στην ταχύτατη διάδοσή της μεταξύ των γλωσσών, γεγονός που οφείλεται στην τεράστια ανάπτυξη των επιστημών, στην εξειδίκευση των γνώσεων σε συγκεκριμένα πεδία-τομείς και στην εξεύρεση νέων τεχνολογιών, που επιτρέπουν την ευχερέστερη επικοινωνία των ειδικών επιστημονικών κλάδων.

Στα πλαίσια διαμόρφωσης της σύγχρονης αυτής πραγματικότητας, προέκυψε η ανάγκη έκδοσης και χρήσης όχι μόνο γενικών γλωσσικών λεξικών, αλλά και εξειδικευμένων έργων αναφοράς (έντυπων ή ηλεκτρονικών λεξικών ή γλωσσαρίων ειδικού λεξιλογίου), με σκοπό την καταχώριση επιστημονικών λεξιλογίων διαφόρων κλάδων. Παράλληλα, η γλωσσολογική ανάλυση (γραμματική, συντακτική, σημασιολογική) βασίζεται στη «λέξη», η οποία κατά την άποψη πολλών γλωσσολόγων, θεωρείται ως κατεξοχήν μονάδα της γλώσσας. Το λεξικό, κατά συνέπεια, αποτελεί ένα μέσο αναντικατάστατο στην εκμάθηση του λεξιλογικού πλούτου μιας γλώσσας, παρέχοντας πληροφορίες για τις λεξικές μονάδες σε σημασιολογικό, μορφολογικό και συντακτικό επίπεδο.

Η συνεξέταση των παραπάνω παραγόντων μάς οδήγησε σε συστηματική ερευνητική ενασχόληση με τον επιστημονικό κλάδο της λεξικολογίας και τις εφαρμογές της στη σύγχρονη λεξικογραφία. Στόχος μας στην παρούσα εργασία είναι να διερευνήσουμε:

- τη συσχέτιση της Ορολογίας με τα γνωστικά πεδία της Λεξικολογίας και της Λεξικογραφίας
- τον ρόλο της Αρχαίας Ελληνικής και Λατινικής στη διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής γλωσσολογικής ορολογίας
- την ανάλυση ειδικών λεξικολογικών και λεξικογραφικών όρων, αναφορικά με τη σημασία, την ιστορική και ετυμολογική προέλευση και την αλληλεπίδραση μεταξύ τους

Στην έρευνά μας λάβαμε υπόψη, ως εργαλεία αναφοράς, εξειδικευμένες γλωσσολογικές μελέτες, ελληνικά και ξένα μονόγλωσσα γενικά λεξικά, ειδικά λεξικά γλωσσολογικής ορολογίας και on-line λεξικά. Αναφέρουμε ενδεικτικά τα παρακάτω: *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* του Ιδρύματος Μ. Τριανταφυλλίδη (στο εξής ΛΚΝ), *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας* του Γ. Μπαμπινιώτη (στο εξής ΛΝΕΓ), *Ετυμολογικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας* του Γ. Μπαμπινιώτη (στο εξής ΕΤ.ΛΝΕΓ), *Λεξικό Γλωσσολογίας και Φωνητικής* του D.Crystal (μτφρ. Γ. Ξυδόπουλος), *Σύγχρονο Γλωσσολογικό Λεξικό* του Γ. Σακελλαριάδη, *Oxford English Dictionary* (στο εξής OED), *Longman Dictionary of Contemporary English* (στο εξής LDOCE), *Dictionary of Lexicography* των Hartmann & James, το γερμανικό λεξικό

Wahrig, το On-line *Αντίστροφο Λεξικό της Νέας Ελληνικής* της Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (στο εξής ΑΛΝΕ) κλπ.

1 Η επίδραση της Αρχαίας Ελληνικής στις Ευρωπαϊκές Γλώσσες

Όπως ο κόσμος εξελίσσεται, με τον ίδιο τρόπο εξελίσσεται και η γλώσσα προκειμένου να καλύπτει τις διαρκώς νέες ανάγκες των ομιλητών της [1]. Η γλώσσα, ως δυναμική οντότητα που παρακολουθεί και εκφράζει τη διανοητική λειτουργία και την επικοινωνιακή σκέψη του ανθρώπου, έχει ανάγκη από συνεχή ανανέωση και εμπλουτισμό. Πηγή ανανέωσης και εμπλουτισμού μιας γλώσσας θεωρείται η διαδικασία της *νεολογίας*, δηλαδή η δημιουργία νέων λέξεων και νέων λεξιλογικών συνάψεων, τμήμα της οποίας αποτελεί ο δανεισμός [2]. Το φαινόμενο του δανεισμού παρατηρείται σε όλες τις γλώσσες, με πιο χαρακτηριστική περίπτωση για τον αρχαίο και νεότερο κόσμο την ελληνική. Ο δυτικός Ευρωπαϊκός πολιτισμός στηρίζεται στην πραγματικότητα στα σπουδαία κείμενα της αρχαίας ελληνικής διανόησης (φιλοσοφίας, επιστήμης, λογοτεχνίας, θεάτρου). Αυτό εξηγεί το γεγονός ότι οι περισσότερες από τις βασικές έννοιες - λέξεις / κλειδιά στη διεθνή επιστημονική ορολογία είναι ελληνικές (πρβλ. σύστημα, μέθοδος, τεχνολογία, θεωρία κ.ά.) [3]. Στη συνέχεια, πέρασαν στα λατινικά, στα οποία άσκησαν μεγάλη επίδραση και μέσω των λατινικών στις ευρωπαϊκές γλώσσες [4]. Οι δύο αυτές γλώσσες αποτέλεσαν τη βάση για τη δημιουργία πληθώρας νέων λέξεων, που πολλές φορές δεν σχετίζονταν μορφολογικά ή σημασιολογικά με τον αρχαίο κόσμο.

Στο μεγαλύτερο μέρος των γλωσσών της Ευρώπης, μπορούμε να αναγνωρίσουμε ελληνικές ρίζες, οι οποίες αποτελούν τα βασικά στοιχεία για τον σχηματισμό των λόγιων λέξεων. Αναφέρουμε ενδεικτικά τις εξής: *θερμο-, πυρο-, κρυο-, ορο-, Γλωσσο-, Μικρο-, Μακρο-*, *Λογο-, -φωνο, -νομος, -λογία, -γραφία* κλπ. [5]. Πολλοί τεχνικοί όροι των θετικών και των άλλων επιστημών είναι λέξεις ελληνικής προέλευσης, οι οποίες δημιουργήθηκαν με βάση αρχαία ελληνικά γλωσσικά στοιχεία ή με συνδυασμό ελληνικών και λατινικών, στη δεύτερη περίπτωση ως «υβριδικοί σχηματισμοί». Μερικές λέξεις Αρχαίας Ελληνικής προέλευσης επανήλθαν στη Νέα Ελληνική (ΝΕ) ως δάνεια από άλλες γλώσσες (αντιδάνεια) [6]. Στον εικοστό αιώνα, ένας μεγάλος αριθμός νέων λεξιδανείων κατέκλυσε την Ελλάδα, με δότες κυρίως δύο γλώσσες: την αγγλική και τη γαλλική.

Οπωσδήποτε, δημιουργεί κάποια δυσκολία στη χρήση των νεολογισμών η παρεμβολή συστήματος άλλης γλώσσας, η οποία αφού δανείστηκε από την Αρχαία Ελληνική (ΑΕ), δανείζει στη ΝΕ το νέο πια όρο που έχει σχηματιστεί σύμφωνα με τους σημασιοσυντακτικούς κανόνες της ξένης γλώσσας [7]. Πάντως, είναι γεγονός ότι το πρόβλημα του δανεισμού ξένων λέξεων, η ελληνική γλώσσα το αντιμετωπίζει με τον

καλύτερο τρόπο: είτε αφομοιώνει την ξένη λέξη φωνητικά και μορφολογικά, εντάσσοντάς την στο δικό της σύστημα, είτε αποβάλλει με τον καιρό την αναφομοίωτη ξένη λέξη, αντικαθιστώντας την με αντίστοιχη ελληνική [8].

2 Συσχέτιση της Ορολογίας με τη Λεξικολογία και τη Λεξικογραφία

Η προοπτική της Λεξικολογίας θα μπορούσε να περιγραφεί σχετικά με τη διεπιστημονική της υπόσταση και τα ζητήματα που την απασχολούν, όπως τη μελέτη της προέλευσης και της «ηλικίας» των λέξεων που συγκροτούν το λεξικό, τη μελέτη της λεξικής διαφοροποίησης σύμφωνα με τις ομάδες των ομιλητών και την επικοινωνιακή περίσταση, τη μελέτη της διάρθρωσης της λέξης από μορφολογική, φωνολογική και σημασιολογική/πραγματολογική άποψη και τη μελέτη της λειτουργίας της λέξης τόσο στο επίπεδο του γλωσσικού συστήματος, όσο και στο επίπεδο της γλωσσικής χρήσης [9,10]. Η Λεξικολογία μελετά το λεξιλόγιο σαν σύνολο λέξεων, προσπαθώντας να αντιμετωπίσει το αντικείμενό της σφαιρικά σε σύγκριση με το αντικείμενο μελέτης αντίστοιχων ειδικών γλωσσολογικών κλάδων. Καταδεικνύεται, επομένως, η άμεση σχέση της λεξικολογίας με όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης.

Εφόσον βασικός σκοπός της Λεξικολογίας είναι η μελέτη των λεξικών μονάδων σε σχέση με τα κατώτερα και ανώτερα συντακτικά και δομικά επίπεδα, θεωρείται αυτονόητη η σχέση της με τη Λεξικογραφία, η οποία ασχολείται με τα συγκεκριμένα προβλήματα της σύνταξης λεξικών και, κατά την άποψη πολλών γλωσσολόγων, αποτελεί κλάδο της εφαρμοσμένης Λεξικολογίας. Ειδική υποδιαίρεση της λεξικολογίας αποτελεί η μελέτη της επιστημονικής και τεχνικής ορολογίας.

Η λέξη «Ορολογία» [αγγλ. Terminology, γαλλ. terminologie, γερμ. Terminologie], στο εξειδικευμένο λεξικό των Hartmann & James, δηλώνει: α. το πεδίο που ασχολείται με τη θεωρία και την πρακτική της επινόησης, τεκμηρίωσης και ερμηνείας τεχνικών όρων εν γένει και τη χρήση τους σε συγκεκριμένα πεδία εξειδίκευσης, β. τις αρχές που διέπουν τον σχεδιασμό, τη σύνταξη, τη χρήση και την αξιολόγηση Λεξικών Ορολογίας, γ. μια δομημένη λίστα λεξιλογίου ενός τεχνικού πεδίου, π.χ. με τη μορφή Γλωσσαρίου.

3 Λεξικογράφηση των όρων της Λεξικολογίας και της Λεξικογραφίας

α. Λεξικολογία – (αγγλ. Lexicology, γαλ. Lexicologie, γερμ. Lexikologie)

Ο όρος «Λεξικολογία» ορίζεται στα γενικά γλωσσικά λεξικά και στα λεξικά γλωσσολογικής ορολογίας σχεδόν με παρόμοιο τρόπο.

Το ΛΚΝ ορίζει τη «λεξικολογία» ως κλάδο της Γλωσσολογίας, που ασχολείται με τη μελέτη, την ανάλυση και την εξέλιξη των λεξικών στοιχείων μιας γλώσσας. Στο ΛΝΕΓ, αναφέρεται

ως ο κλάδος, που έχει ως αντικείμενο μελέτης το λεξιλόγιο μιας γλώσσας σε όλα τα επίπεδα (εννοιολογικό, σημασιολογικό, φωνολογικό, μορφολογικό, συντακτικό κλπ) και του οποίου τα διδάγματα εφαρμόζει η λεξικογραφία.

Με παρόμοιο ορισμό αποδίδεται ο όρος και στο εξειδικευμένο γλωσσολογικό λεξικό του Σακελλαριάδη. Στο λεξικό γλωσσολογίας του Crystal, η «λεξικολογία» είναι ένας όρος, ο οποίος μερικές φορές αναφέρεται στην εν γένει μελέτη του λεξιλογίου μιας γλώσσας (περιλαμβανομένης της ιστορίας του). Στο γερμανικό λεξικό *Wahrig,* ορίζεται ως η επιστήμη του λεξιλογίου, της έρευνας και σύνταξής του σε επίπεδο ετυμολογικό, σημασιολογικό και σχηματισμού λέξεων.

Ως προς την ετυμολογία, παρατηρείται μία διαφοροποίηση σχετικά με την προέλευση του ελληνογενούς όρου «λεξικολογία» μεταξύ των λεξικών ΛΚΝ και ΛΝΕΓ. Στο πρώτο, θεωρείται λόγια λέξη γαλλικής προέλευσης (*lexicologie<lexico-+-logie=-λογία*) και στο δεύτερο αγγλικής προέλευσης (πρβλ. *lexicology*). Σύμφωνα με το *Wahrig*, ο όρος παράγεται από το *λεξικό (Lexikon)* + (ελλην.) *λόγος*. Ο όρος εντοπίζεται για πρώτη φορά το 1828 στο OED. Ο Μπαμπινιώτης μάς πληροφορεί πως η λέξη μαρτυρείται από το 1877.

β. Λεξικογραφία – (αγγλ. Lexicography, γαλλ. Lexicographie, γερμ. Lexikographie)

Ο όρος «λεξικογραφία» μπορεί να ορισθεί ως η τέχνη και η επιστημονική πρακτική της κατασκευής λεξικών [11]. Στο ΛΝΕΓ ορίζεται ως η «επιστήμη που έχει ως αντικείμενο μελέτης τις αρχές και τις μεθόδους συντάξεως ενός λεξικού εφαρμόζοντας τα διδάγματα της λεξικολογίας», ενώ στο Wahrig ως «η επιστήμη των λεξικών, της κατάρτισης και σύνταξης λεξικών». Ετυμολογικά η λέξη είναι σύνθετη *λεξικο-γραφία*, λόγιας προέλευσης, μεταφορά του ελληνογενούς γαλλικού *lexicographie<lexicograph(e)=λεξικογράφ(ος)-ie=ία.* Μαρτυρείται από το 1826. Σε σύγκριση με τις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, στις οποίες παρατηρείται μακρά λεξικογραφική παράδοση, στην Ελλάδα η λεξικογραφία αναπτύχθηκε συστηματικά την τελευταία εικοσαετία.

γ. Μεταλεξικογραφία – (αγγλ. Metalexicography, γαλλ.métalexicographie, γερμ. Metalexikographie)

Πρόκειται για ένα σύμπλεγμα δραστηριοτήτων, που αφορούν στην κατάσταση του πεδίου της λεξικογραφίας. Ο όρος χρησιμοποιείται για να αποδώσει τη διάκριση ανάμεσα στη *λεξικογραφική πρακτική*, δηλαδή στη σύνταξη λεξικών και στη *λεξικογραφική θεωρία*, στην έρευνα δηλαδή πάνω στα λεξικά [12]. Η λέξη παράγεται από το γαλλικό “métalexicographie”, η οποία προφανώς δημιουργήθηκε από τον Rey και τον Delesalle [13]. Ο όρος χρησιμοποιείται τα τελευταία 30 χρόνια περίπου. Στο ΑΛΝΕ ο όρος αναφέρεται σε αντιστοιχία με τη λεξικογραφία ως προς την κατάληξη και τη γραμματική κατηγορία (Οθ.).

δ. Σημασιολογία – (αγγλ. Semasiology, γαλλ. Sémantique, γερμ. Semasiologie)

Στο ΛΚΝ αναφέρεται ως «κλάδος της γλωσσολογίας που μελετά την εννοιολογική πλευρά της γλώσσας». Είναι λέξη λόγια<αρχ. *σημασί(α)-ο + λεξ. επίθημα -λογία*, μεταφορά του ελληνογενούς γερμανικού *Semasiologie*. Ο όρος πέρασε στην Ελληνική το 1860, οπότε χρησιμοποιήθηκε από τον λόγιο Δημήτριο Μαυροφρύδη και καθιερώθηκε αργότερα από τον γλωσσολόγο Γεώργιο Χατζηδάκη.

ε. Λέξη – (αγγλ. word, γαλλ. mot, γερμ. Wort)

Το περιεχόμενο της έννοιας «λέξη» είναι μάλλον αδύνατο να προσδιορισθεί με έναν γενικό ορισμό που να ισχύει καθολικά για όλες τις γλώσσες. Η ύπαρξη διαφορετικού μορφολογικού τύπου γλωσσών αποτελεί ένα από τα βασικά εμπόδια για τον επαρκή επιστημονικό ορισμό της λέξης. Στο ΛΚΝ η «λέξη» ορίζεται ως «γλωσσική μονάδα που περιέχει σημασία και γραμματικό προσδιορισμό». Η «λέξη», ως φορέας σημασίας, ορίζεται με παρόμοιο τρόπο και στα ξένα γενικά μονόγλωσσα λεξικά. Στο LDOCE, ορίζεται ως «η μικρότερη γλωσσική μονάδα, την οποία οι άνθρωποι μπορούν να καταλάβουν, όταν ειπωθεί ή γραφεί από μόνη της». Στο Oxford Advanced Learner's Dictionary (OALD), αποδίδεται ως: «η απλή γλωσσική μονάδα που φέρει σημασία και μπορεί να εκφωνηθεί ή να γραφεί».

Στο ΛΝΕΓ και στο ΕΤ.ΛΝΕΓ αναφέρεται ότι η «λέξη» παράγεται από το ρήμα *λέγω<αρχ. λέξις=λόγος, ομιλία <λέγ-σις <λέγω*. Ο όρος μαρτυρείται ήδη από τον 5^{ο} αιώνα π.Χ. (πρβλ. Πλάτωνος «Πολιτεία», με την έννοια «*λόγος*»). Σταδιακά παρατηρούμε την εξέλιξή της από την έννοια «λόγος» → «ορισμένο τεμάχιο λόγου». Αρχικά, δηλαδή, σήμαινε γενικά την ομιλία, αυτό που λέει κάποιος (πρβλ. Αριστοτέλη «Ρητορική» → *λέξις*: ένα από τα κατά ποιόν μέρη της τραγωδίας). Στις Ευρωπαϊκές γλώσσες παρατηρούμε ότι συχνά η λέξη που χρησιμοποιήθηκε για το «λεξικό τεμάχιο» αναφέρεται και στη γλώσσα γενικά, πρβλ. αγγλ. *word*, γερμ. *Wort*, ιταλ. *parola* και κυρίως λατιν. *dictio*, που είχε αντίστοιχη ή παραπλήσια εξέλιξη με τη λέξη *«λόγος» > «ύφος λόγου» > «λέξη».*

στ. Λέξημα – (αγγλ. lexeme, γαλλ. lexème, γερμ. Lexem)

Στο ΛΝΕΓ ορίζεται ως βασική μονάδα της σημασιολογικής ανάλυσης του λεξιλογίου μιας γλώσσας, που μπορεί να αποτελείται είτε από μία λεξική ρίζα ή από μία λέξη μαζί με τις κλιτικές μορφές της και τα άμεσα παράγωγά της ή από ιδιωτισμούς, οι οποίοι δεν έχουν νόημα αν αναλυθούν σημασιακά κατά λέξη (λ.χ. «παίρνω τ' απάνω μου», δηλαδή αναθαρρώ). Ελληνογενής ξενικός όρος, πρβλ. αγγλ. *lexeme<λέξ(η)+παραγ. κατάλ. –ημα.*

ζ. Λεξιλόγιο – (αγγλ. vocabulary, γαλλ. vocabulaire, γερμ. der Wortschatz)

«Λεξιλόγιο», στο λεξικό του Σακελλαριάδη, θεωρείται το σύνολο των λέξεων μιας γλώσσας,

που χρησιμοποιούνται στον προφορικό και τον γραπτό λόγο και που χαρακτηρίζονται από μια λεξική σημασία, η οποία μπορεί να αναλυθεί σημασιολογικά. Γίνεται συνήθως διάκριση, ειδικά στην εκμάθηση των γλωσσών, μεταξύ του ενεργητικού (active) και του παθητικού (passive) λεξιλογίου: το πρώτο αναφέρεται στα λεξικά στοιχεία που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι και το δεύτερο στις Λέξεις τις οποίες κατανοούν, αλλά δεν χρησιμοποιούν οι ίδιοι. Ετυμολογικά: η λέξη είναι λόγια < *λέξι(ς) + λεξικό επίθημα –λόγιο* < *θ.του ρ. λέγω*, απόδοση στην ελληνική ξένου όρου, πρβλ. αγγλ. *vocabulary* ή του γαλλ. *vocabulaire* από το λατινογενές *vocabularium* (<λατ. *Vocabulum*). Η λέξη μαρτυρείται από το 1853 και πρωτοαπαντά στον Κάρολο Φαβρίκιο.

η. Λεξικό – (αγγλ. dictionary, γαλλ. dictionnaire, γερμ. Lexikon και Wörterbuch)

Ο όρος «Λεξικό» σημαίνει το συστηματικό έργο ή βιβλίο, που συγκεντρώνει σε αλφαβητική ή άλλη (π.χ. θεματική) σειρά: α) λέξεις μιας γλώσσας, παρέχοντας ποικίλες πληροφορίες, β) γνώσεις που αφορούν την επιστήμη, την τεχνική, την τέχνη. Στο *Wahrig* αναφέρεται ως το συστηματικό έργο με αλφαβητική σειρά, γλωσσάρι και Γλωσσολ.: το σύνολο των λεξημάτων μιας γλώσσας. Η λέξη «λεξικό» σχηματίστηκε από το επίθετο «*λεξικός*»: < (ελνστ) *λεξικόν* (εν. *βιβλίον*), ουσιαστικοποιημένο ουδέτερο του επιθέτου *λεξ(ικός)<αρχ. λεξ(ις)+παραγ.κατάλ. -ικός*. Χρησιμοποιήθηκε ως όρος πιθανώς μετά τον 1^{ο} αιώνα μ.Χ. Οι ξένες γλώσσες χρησιμοποίησαν τον ελληνικό όρο *λεξικόν* (γαλλ. *lexique*, αγγλ. *lexicon*, γερμ. *Lexikon*) πολύ αργά (Γαλλική 1560, Αγγλική 1595-1605, Γερμ. 17^{ος} αιώνας), ενώ λίγο νωρίτερα, άρχισαν να χρησιμοποιούν τον λατινογενή όρο *dictionarium* (Γαλλ. *dictionnaire* 1539, Αγγλ. *dictionary* 1520-1530, η δε Γερμανική το *Wörterbuch,*< *Wörter* = *«λέξεις»+Buch= «βιβλίον»,* από τον Comenius, το 1631). Οι όροι *Wort*, *Wörterbuch, Wortschatz,* απαντούν και στα γερμανικά on-line λεξικά "*Das Deutsche Wörterbuch",* που εξέδωσαν οι Γερμανοί Jakob και Wilhelm Grimm το 1838 και στο λεξικό DWDS (= Das Digitale Wörterbuch der deutschen Sprache). Πρόκειται για λεξικά με μεγάλη ποικιλία λημμάτων ποικίλων υφολογικών αποχρώσεων, τεκμηριωμένη ετυμολογία και παραθέματα από τη λογοτεχνία.

4 Δομή Λεξικού

α. Λήμμα – (αγγλ. lemma, γαλλ. entrée, γερμ. Lemma)

Στο ΛΚΝ ορίζεται ως ο κυριότερος, ο χαρακτηριστικότερος τύπος με τον οποίο γράφεται συνήθως με έντονα (μαύρα) γράμματα και κάτω από τον οποίο εξετάζεται μια λέξη σε άρθρα λεξικών ή εγκυκλοπαιδειών. Οι σχέσεις του λήμματος στο έργο αναφοράς είναι αμφίδρομες: εντός της συνολικής μακροδομής αποτελεί το σημείο πρόσβασης, όπου ο συντάκτης τοποθετεί και ο χρήστης βρίσκει τις πληροφορίες που παρατίθενται. Λόγια λέξη:

<αρχ.λήμμα<λήβ-μα<λαμβάνω<λήψη. Στο Wahrig, ετυμολογικά προέρχεται από το ελληνικό *λήψη*, “Annahmen” (απαρ. λαμβάνειν). Στο DWDS θεωρείται επίσης ελληνικής προέλευσης.

β. Μακροδομή – (αγγλ. macrostructure, γαλλ. macrostructure, γερμ. Makrostructur)
Όλα τα λεξικά παρουσιάζουν συγκεκριμένες πληροφορίες με τη μορφή καταλόγου. Ο κατάλογος των λημμάτων που περιέχονται σε ένα λεξικό ονομάζεται *μακροδομή*. Η «μακροδομή» μπορεί να καθοριστεί ως το διαταγμένο σύνολο όλων των λημμάτων και αποτελεί τη βάση για την κατάταξη των λέξεων σε έναν κατάλογο ή λίστα λέξεων με αλφαβητική σειρά ή σε μία θεματική διάταξη. Επίσης ορίζεται και ως η δομή της συνολικής λίστας, που επιτρέπει στον συντάκτη και στον χρήστη να εντοπίσουν τις πληροφορίες σε ένα έργο αναφοράς. Η λέξη είναι μεταφραστικό δάνειο από το αγγλ. macrostructure, υβριδικό σύνθετο [14].

γ. Μικροδομή – (αγγλ. microstructure, γαλλ. microstructure, γερμ. Mikrostructur)
Είναι ο εσωτερικός σχεδιασμός μιας μονάδας αναφοράς. Σε αντίθεση με τον συνολικό κατάλογο λέξεων (μακροδομή), η *μικροδομή* παρέχει λεπτομερείς πληροφορίες ως προς το λήμμα (κεφαλίδα), με σχόλια για τη μορφή και τις εννοιολογικές της ιδιότητες (ορθογραφία, προφορά, γραμματική, ορισμός, χρήση, ετυμολογία). Η λέξη είναι μεταφραστικό δάνειο από το αγγλ. *microstructur*e, υβριδικό σύνθετο [15].

δ. Μεγαδομή – (αγγλ. megastructure, γαλλ. megastructure, γερμ. Megastructur)
Τα λεξικά εκτός από τη μακροδομή και τη μικροδομή, περιέχουν και άλλες πληροφορίες, οι οποίες τοποθετούνται έξω από τη μακροδομή. Οι πληροφορίες αυτές αποτελούν το λεγόμενο *εξωτερικό μέρος* (*outside matter*), που περιλαμβάνει το μπροστινό θέμα, το ενδιάμεσο θέμα και το πίσω θέμα. Το εξωτερικό μέρος, όπως π.χ. η σελίδα του τίτλου, ο πρόλογος, η μέθοδος εργασίας που χρησιμοποιείται στο λεξικό, κάποια καθοδήγηση χρηστών, ένα σχολιασμένο παράδειγμα ενός χαρακτηριστικού λήμματος και οι συντομογραφίες, ονομάζεται *εισαγωγικό μέρος* (*front matter*). Το ενδιάμεσο θέμα το οποίο διακόπτει το συνεχές της μακροδομής, όπως π.χ. διάφοροι πίνακες, εικονογραφημένα θέματα ή επεξηγήσεις, αποτελεί το *ένθετο υλικό* (*middle matter*). Το εξωτερικό θέμα, το οποίο έπεται της μακροδομής, όπως π.χ. οι βιβλιογραφικές παραθέσεις, ονομάζεται *τελευταίο μέρος* (*back matter*). Η μακροδομή μαζί με το εξωτερικό μέρος του λεξικού αποτελούν τη *Μεγαδομή* (Megastructure) του λεξικού [15].

5 Αντί επιλόγου

Στην παρούσα εργασία εξετάσαμε βασικούς όρους της Λεξικογραφίας και της Λεξικολογίας σε ελληνικά και ξένα γλωσσολογικά εγχειρίδια και λεξικά. Διαπιστώθηκε ότι οι περισσότεροι

γλωσσολογικοί όροι προέρχονται από αρχαίες ελληνικές λέξεις ή ρίζες. Πολλά λεξικά, ωστόσο, ελληνικά και ξένα, γενικά και εξειδικευμένα, δεν συμπεριλαμβάνουν όλους τους παραπάνω όρους, κυρίως αυτούς που αναφέρονται στη δομή του λεξικού.

6 Βιβλιογραφικές αναφορές

[1] Αρβανίτη, Ανθούλα. «Η επίδραση της Ελληνικής στην Αγγλική Γλώσσα». *Ελληνική Διεθνής Γλώσσα,* 2010, τ. 3(80), 196-203.

[2] Μπαμπινιώτης, Γεώργιος. *Διαλογισμοί για τη γλώσσα και τη γλώσσα μας*. Καστανιώτης, Αθήνα, 2010, 129.

[3] Ζερδελή, Σοφία. «Η διδακτική μεθοδολογία Αρχαίων Ελληνικών σε Γυμνάσια Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης ». Ελληνική Διεθνής Γλώσσα, 2010, τ. 3(80), 231-242.

[4] Πετρούνιας, Ευάγγελος. «Γλωσσικές σχέσεις Ελλάδας και Δύσης». Στο: *«Η Ελληνική Γλώσσα»*, ΥΠΕΠΘ, Αθήνα, 1995, 37-40.

[5] Walter, Henriette. *Η περιπέτεια των γλωσσών της Δύσης*. Ενάλιος, Αθήνα, 2007, 65.

[6] Mackridge, Peter. *Η Νεοελληνική Γλώσσα*. Πατάκης, Αθήνα, 1990, 429.

[7] Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Άννα. *Η Νεολογία στην Κοινή Νεοελληνική*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 1986, 62.

[8] Τομπαΐδης, Δημήτριος. *Λεξικολογικά της Νέας Ελληνικής*. Επικαιρότητα, Αθήνα, 1998,27.

[9] Μότσιου, Βικτωρία. *Στοιχεία Λεξικογραφίας*. Νεφέλη, Αθήνα, 1994, 18-20.

[10] Ξυδόπουλος, Γιώργος. *Λεξικολογία. Εισαγωγή στην ανάλυση της λέξης και του λεξικού*. Πατάκης, Αθήνα, 2008, 22.

[11] Quemada, Bernard. “Lexicology and Lexicography”. *Current trends in Linguistics*, τόμος 9, 1972, 427.

[12] Hausmann, F. J. “The training and professional development of lexicographers in Germany”, in *Ilson* (ed.), 1986, 101-110.

[13] Bejoint, H. *Modern Lexicography*. Oxford University Press, 2000, 8.

[14] Hausmann, F. & H. Wiegand. “Component parts and structures of general monolingual dictionaries: a survey”, in *Hausmann et al.,* 1989, 328.

[15] Hartmann, R.R.K. *Teaching and Researching Lexicography*. Longman, Harlow,2001,61

Κατάλογος Λεξικών

– *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη), Θεσ/νίκη, 1998.

– Μπαμπινιώτης, Γεώργιος. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Κέντρο Λεξικολογίας, 1998.

– Μπαμπινιώτης, Γεώργιος. *Ετυμολογικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Κέντρο Λεξικολογίας, 2009.

– Κρύσταλ, Ντέιβιντ. *Λεξικό Γλωσσολογίας και Φωνητικής*. (μ. Γ. Ξυδόπουλος), Πατάκη, 2003.

– Σακελλαριάδης , Γεώργιος. *Γλωσσολογικό Λεξικό.* Σαββάλας, Αθήνα, 2011.
– Hartmann R.R.K. & James Gregory. *Dictionary of Lexicography.* Routledge, 1998.
– Hornby, A. S. *Oxford Advanced Learner 's Dictionary*, Oxford University Press*, 2010.*
– *Longman Dictionary of Contemporary English (LDOCE*), Longman 2005.
– WAHRIG G. *DEUTSCHES WÖRTERBUCH* 1994.
– Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Άννα. *Αντίστροφο Λεξικό της Νέας Ελληνικής (ON-LINE).*

Σοφία Ζερδελή

Φιλόλογος-Υποψ. Διδάκτωρ Δ.Π.Θ.

Κ. Παλαιολόγου 33-35-Αλεξανδρούπολη-68100
Ηλ. ταχ.: sofizedeli@yahoo.gr

15 Ορολογία συσχετιζόμενη με την οικονομία στην Αρχαία Κρήτη

Ángel Martínez-Fernández

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σε αυτή την εργασία ο συγγραφέας αναλύει την Κρητική ορολογία της νομοθεσίας που σχετίζεται με την οικονομία. Σε αυτή τη μελέτη του Οικονομικού Λεξιλογίου περιλαμβάνονται κάποιες παραδοσιακές δομές χαρακτηριστικές μιας οικιακής οικονομίας που βασίζεται στην ιδιοκτησία γης, όπως ό,τι αφορά τα αγαθά, και ταυτόχρονα άλλες οικονομικές πραγματικότητες χαρακτηριστικές μιας Νομισματικής Οικονομίας που κάνει την εμφάνιση της με την εισαγωγή των κερμάτων και την εξέλιξη των συναλλαγών και πιθανότατα έχει ως ολοκλήρωση τη θέσπιση του Νόμου της Γόρτυνας τον 5^{ο} αι. π.Χ. Σε αυτή τη δεύτερη αναφορά του, έχουν συγκεντρωθεί νομικά ζητήματα οικονομικού περιεχομένου, όπως οι αγοραπωλησίες και οι οφειλές, μαζί με άλλα οικονομικά στοιχεία, όπως τα κέρματα και τα ρήματα σε σχέση με τις πληρωμές. Σε κάθε περίπτωση θα έπρεπε να ληφθεί υπ' όψη πως σε ό,τι αφορά την οικονομία στον αρχαίο Ελληνικό κόσμο δεν θα έπρεπε να συγκρίνεται με οποιοδήποτε τρόπο με την μοντέρνα οικονομία, καθώς οι οικονομικές έννοιες μπορούν να γίνουν ορθά αντιληπτές μόνο μέσα στο πλαίσιο της κοινωνίας στην οποία δημιουργήθηκαν. Οι όροι συγκεντρώνονται σε τρεις ενότητες: Α. Αγαθά και οι ιδιοκτήτες τους (1. Όροι με γενικές έννοιες, 2. Ακίνητη περιουσία, 3. Κινητή περιουσία), Β. Οικονομική Πραγματικότητα (κέρματα), Γ. Συναλλαγές και Οικονομικές διαδικασίες (1. Γενικοί όροι εμπορικών συναλλαγών, 2. Αγοραπωλησίες, 3. Όροι που αφορούν τα χρέη και 4. Ρήματα πληρωμών).

Terminology concerning the Economy in Ancient Crete

Ángel Martínez-Fernández

ABSTRACT

In this paper the author analyzes the Cretan legal terminology related to the economy. In this study about the Economic Vocabulary it includes certain traditional structures typical of a family/home structure about *oikos* ("house") based on land ownership, as is the case of goods, along with other financial realities typical of a Monetary Economy that occurs with the introduction of the coin money and trade development and probably it has as completion the enactment of the Law Code of Gortyn in the fifth century BC. In his turn, in this latter there are collected legal issues of economic content such as the sale and the debt, together with other proper economic aspects, as the current coin and payment verbs. In any case, it should be taken into account that, in considering the economy in the ancient Greek world, it must not be considered necessarily concepts related to Modern Economy, since economic concepts can only be understood in the framework of society in which they have been created. The terms are gathered into three sections: 1. Good and its owners (A.Terms of general meaning, B. Real estate, C. Movable property). 2. Financial realities (coin money) 3. Trading and financial processes (A. General terms about commercial transaction, B. Buying and selling, C. Terms concerning the debts, and D. Payment verbs).

1. Στην παρούσα εργασία θα μας απασχολήσει ένα συγκεκριμένο ζήτημα σχετιζόμενο με την ορολογία της οικονομίας στην αρχαία Κρητική διάλεκτο. Στην ιστορία της αρχαίας Κρητικής διαλέκτου διακρίνονται δύο περιόδοι. Υπάρχει μια περίοδος αρχαιότερη, χρονολογημένη μεταξύ του 7ου και του 5ου αι. π.Χ., στην οποία η διάλεκτος παρουσιάζει τις γλωσσολογικά χαρακτηριστικές της μορφές, και άλλη περίοδος πιο πρόσφατη, χρονολογημένη μεταξύ του 4ου και του 1ου αι. π.Χ., όπου οι διαλεκτικές κρητικές μορφές ανταγωνίζονται με αυτές της «Κοινής» γλώσσας. Στην ιστορία της Κρητικής ορολογίας αυτές οι δύο περίοδοι εμφανίζονται καθαρά.

Στην μελέτη μας για την οικονομική ορολογία θα συμπεριληφθούν συγκεκριμένες παραδοσιακές δομές, χαρακτηριστικές μιας οικιακής οικονομίας που βασίζονται στην ιδιοκτησία γης, όπως ό,τι αφορά τα αγαθά, αλλά και άλλες οικονομικές πραγματικότητες χαρακτηριστικές μιας Νομισματικής Οικονομίας που κάνει την εμφάνιση της με την εισαγωγή των κερμάτων και την εξέλιξη των συναλλαγών και πιθανότατα έχει ως ολοκλήρωση την θέσπιση του Νόμου της Γόρτυνας τον 5ο αι. π.Χ.

2. Οι λέξεις που αφορούν την οικονομική ορολογία θα συγκεντρωθούν σε τρεις επιμέρους παραγράφους. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η Κρητική οικονομική ορολογία που αναφέρεται σε κάθε μια από αυτές τις παραγράφους ξεχωριστά[1].

Α. Αγαθά και οι ιδιοκτήτες τους.

Α.1) *Όροι με γενικές έννοιες*. Χρησιμοποιείται στην Κρητική διάλεκτο μια οικογένεια λέξεων που δημιουργούνται με βάση τη ρίζα ****Kwā-*** για να εκφράσουν την ιδέα "κατέχω". Μεταξύ αυτών των λέξεων εμφανίζεται το ρήμα **πάομαι** "λαμβάνω, αποκτώ" (Λατ. *potior*), που έχει καταγραφεί στη Γόρτυνα στον 5ο αι. π.Χ.[2] Αυτό το ρήμα απαντάται, εκτός από την κρητική διάλεκτο, στην αρκαδική διάλεκτο, στην ποίηση καὶ στον Ξενοφόντα[3]. Στην Κρητική διάλεκτο έχει δημιουργηθεί το ουσιαστικό **πάστας** που έχει τη σημασία "κύριος, ιδιοκτήτης", με σίγμα που οφελείται πιθανώς στο θέμα του αορίστου (βλ. αόρ. **ἐπᾱσάμην**). Ο όρος **πάστας** απαντάται στη Γόρτυνα στον 5ο αι. π.Χ.[4], στην Αξό τον 6ο – 5ο αι. π.Χ.[5] και στην Κνωσό τον 3ο αι. π.Χ.[6] Πρέπει να σημειωθεί επίσης το ουσιαστικό **πᾶμα** "κτήμα, περιουσία", χρησιμοποιούμενο στον πληθυντικό **πάματα**, με τη σημασία "βοοειδή", στη Δρήρο το 3ο – 2ο

---

1 Για την οροθέτηση του Κρητικού corpus θα παρακολουθηθεί η έκδοση της M. Guarducci και για τα μεταγενέστερα επιγραφικά ευρήματα το Supplementum Epigraphicum Graecum. Για τις συντομογραφίες που χρησιμοποιήθηκαν, IC I-IV: Guarducci, M., Inscriptiones Creticae, 4 τόμοι Roma 1935-1950˙ Leg.Gort.= IC IV, 72˙ SEG = Supplementum Epigraphicum Graecum.

2 Leg.Gort. 6.5-6 και 8-9, 7.14-15, 9.43.

3 Βλ. LSJ λ. πάομαι.

4 IC IV, αρ. 41.I.16, αρ. 55.10, Leg.Gort. 2.32 και 43, 3.54, 4.1-2, 5, 20 και 22-23.

5 IC II, V, αρ. 2.3.

6 IC I, VIII, αρ. 5.B.3.

αι. π.Χ.[7], που πιθανώς είναι το αντίγραφο ενός άλλου κειμένου που είχει συνταχθεί σε μια παλιότερη εποχή, και στην Αξό στα τέλη του 4ο αι. π.Χ.[8] Αυτός ο όρος έχει καταγραφεί επίσης, εκτός από την κρητική διάλεκτο, στην αρκαδική διάλεκτο, την αργειακή διάλεκτο καὶ στο Θεόκριτο με τη γενική σημασία "κτήμα, περιουσία"[9]. Εξ άλλου, πρέπει εδώ να υπογραμμίσουμε τη χρήση της ρηματικής μορφής **πεπαμένος**, μετοχής παρακειμένου του ρήματος **πάομαι,** που έχει καταγραφεί ως ουσιαστικοποιημένη μετοχή στη Γόρτυνα το 5ο αι. π.Χ.[10] με την έννοια "ιδιοκτήτης". Σημειωτέα, από άλλη μεριά, η χρήση της ουσιαστικοποιημένης μετοχής **ὁ ἔκῶν** στο Νόμο της Γόρτυνας[11] με την ίδια σημασία "ιδιοκτήτης", που αναφέρεται εδώ σε αυτόν που κατέχει στην ιδιοκτησία του προσωρινά ένα άνθρωπο σαν σκλάβο, είτε ελεύθερο άνθρωπο που γινόταν σκλάβος, είτε ενα δούλο ενός άλλου. Παρατηρείται στο Νόμο της Γόρτυνας μια αντίθεση μεταξύ του δικαιώματος ιδιοκτησίας που εκφράζεται με το ουσιαστικό **πάστας** και τη ουσιαστικοποιημένη μετοχή **ὁ πεπαμένος**, αφενώς, και του δικαιώματος ιδιοκτησίας που εκφράζεται με τη ουσιαστικοποιημένη μετοχή **ὁ ἔκῶν,** αφετέρου [12].

Το ουσιαστικό **τὰ χρήματα**, στον πληθυντικό, με τη σημασία "αγαθά, περιουσία", χρησιμοποιείται στη Γόρτυνα τον 5ο αι. π.Χ.[13] (γραμμένο **τὰ κρέματα**) καὶ στις επιγραφές της Ελληνιστικής εποχής[14]. Αυτή η λέξη εμφανίζεται και στις πρόσφατες επιγραφές με την σημασία "χρήματα"[15]. Ας επισημάνουμε εδώ το ουσιαστικό παράγωγο **χρημάπιξις** "οικονομική συναλλαγή προς ίδιον όφελος"[16], καταγεγραμμένο στη Γόρτυνα το 2ο αι. π.Χ.[17] Επιπροσθέτως, προκύπτει και η χρήση του ουσιαστικού **κρέος** (= **χρέος**) στο Νόμο της Γόρτυνας με τις σημασίες "πράμα χρήσιμον ή ωφέλιμον, οτιδήποτε χρήσιμο"[18] και "χρηματική αξία, χρέος"[19]. Αυτός ο όρος χρησιμοποιείται επίσης με την έννοια "χρέος" σε μία επιγραφή της Λύκτου του 6ου – 5ου αι. π.Χ.[20] και σε άλλη μια

---

7 IC I, IX, αρ. 1.C.89.

8 *SEG* XXIII, 1968, αρ. 566, 6 και 10 · και *SEG* XXV, 1971, αρ. 1024 = Manganaro, *Historia* 15, 1966, 11-12.

9 Βλ. *LSJ* λ. πᾶμα.

10 *IC* IV, αρ. 81.2-3 και *Leg.Gort*. 7.14-15.

11 *Leg.Gort*. 1.25.

12 M. Bile, *Dialecte crétois ancien*, 321.

13 *IC* IV, αρ. 41.VII.1-2, 9 και 14, αρ. 76.B.9, αρ. 78.6, αρ. 93.1, *Leg.Gort., passim*.

14 *IC* I, V, Αρκάδες 52.39 · *IC* I, VI, Βιάννος 1.7 · *IC* I, VIII, Κνωσός 8.9 · *IC* I, XIV, ΄Ιστρος 1.37 · *IC* I, XVI, Λατώ 2.28 · *IC* II, XXIII, Πολυρρήνια 2.1 και 5-6, *IC* III, IV, ΄Ιτανος 8.15.

15 *IC* I, IX, αρ.1.C.119.

16 Βλ. *LSJ* και *Supplement*, λ. χρημάτισις.I.

17 *IC* IV, αρ. 232.3.

18 *Leg.Gort*. 3.11-12 y 14, 5.38-39, 6.26-27 και 9.19.

19 *Leg.Gort*. 3.40, 10.24 και 31.

20 *IC* I, XVIII, 6.5.

της Ιτάνου του 3ου αι. π.Χ.[21] Σημειωτέα είναι η χρήση του ουσιαστικού, στον πληθυντικό, **τὰ χρήϊα** (= **χρήματα**) σε μια επιγραφή της Δρήρου του 3οὐ- 2ου αι. π.Χ.[22] με τη σημασία "αγαθά, περιουσία", όρος καταγεγραμμένος, εκτός από την κρητική διάλεκτο, στο Λεξικό του Ησυχίου του Αλεξάνδρεως[23].

Α.2) *Ακίνητη Περιουσία*. Για να εκφράσουν την έννοια "ακίνητη περιουσία" χρησιμοποιούνται στην Κρητική διάλεκτο οι ακόλουθες λέξεις: α) **γᾶ** "γη", ή "καλλιεργήσιμη έκταση", λέξη καταγεγραμμένη στο 5ο αι. π.Χ.[24] καὶ στην Ελληνιστική εποχή[25].- β) **φυταλιά,** λέξη γραμμένη στην Κρητική με τη μορφή **πυταλιά,** με τη σημασία "φυτεμένος τόπος", στη Γόρτυνα στο 5ο αι. π.Χ.[26]- γ) **στέγα** "σπίτι", λέξη καταγεγραμμένη στη Γόρτυνα από τον 7ο αι. π.Χ. έως το 4ο αι. π.Χ.[27]- δ) Με την ίδια σημασία "σπίτι", χρησιμοποιείται **Ϝοικία** στον 7ο αι. π.Χ., στον 5ο αι. π.Χ. και στις επιγραφές της Ελληνιστικής εποχής[28]. Στο Νόμο της Γόρτυνας χρησιμοποιείται, όμως, **Ϝοικία** με τη σημασία "οικογένεια"[29]. Στις επιγραφές του 5ου αι. π.Χ. έχει καταγραφεί επίσης η λέξη **δῶμα** με τη σημασία "κατοικία, σπίτι"[30].- ε) **Ϝοικόπεδον** "τοποθεσία ενός σπιτιού, μέρος πάνω στο οποίο βρίσκεται ή έχει χτιστεί ένα σπίτι", στη Γόρτυνα στο 5ο αι. π.Χ.[31] καὶ στην Ἰτανο στο 3ο αι. π.Χ.[32]

Α.3) *Κινητή Περιουσία*. Ας επισημάνουμε τις ακόλουθες λέξεις:

α) ἐππόλαια κρέματα, τὰ ἐππόλαια (= στην αττική διάλεκτο, **ἔππλα**) σημαίνοντας "κινητή περιουσία", που απαντάται στη Γόρτυνα στον 5ο αι. π.Χ. και στο 2ο αι. π.Χ.[33]

β) Το επίθετο ουδέτερο, στον πληθυντικό, **τὰ τνατά, τὰ θνατά**, με τη σημασία "περιουσία σε βοοειδή," που απαντάται στη Γόρτυνα στον 5ο αι. π.Χ. και στο 2ο αι. π.Χ.[34] Πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι με αυτή τη σημασία η λέξη αυτή έχει καταγραφεί μονο στην Κρητική

---

21 *IC* III, IV, 8.23.

22 *IC* I, IX, 1.B.84.

23 Βλ. *LSJ* λ. χρηΐα.

24 *IC* IV,42.B.2, 64.5.

25 Βλ., π.χ., *IC* I, V, Αρκάδες, 53.37· *IC* I, VIII, Κνωσός, 12.35· *IC* I, XVI, Λατώ, 5.11.

26 *IC* IV, 43.B.a.2. Βλ. M.Bile, *Cretan Studies* 8, 2003, 23-40.

27 *IC* IV, 13.k.2, 73.A.7, 80.3, 81.16-17, 97.6, 106.2, *Leg.Gort*. 3.46, 4.15, 32, 33 και 47, 7.31, 8.1 y 3-4, *IC* IV, 158.1.

28 *IC* IV, 13.k.2, 64.4, 81.1· *IC* I, V, Αρκάδες, 53.37· *IC* I, VIII, Κνωσός, 12.35· *IC* I, XVI, Λατώ, 5.11· *IC* II, X, Κυδωνία, 1.22· *IC* III, IV, ΄Ιτανος 8.23.

29 *Leg.Gort*. 5.26.

30 *IC* IV, 46.B.2-3.

31 *IC* IV, 64.5.

32 *IC* III, IV, 8.22.

33 *Leg.Gort*. 5.41, *IC* IV, 182.14.

34 *Leg.Gort*. 5.39, *IC* IV, 184.a.10

διάλεκτο[35]. Στη δικανική και νομοθετική γλώσσα της Γόρτυνας του 5ου αι. π.Χ. βρίσκεται το επίθετο ουδέτερο, στον πληθυντικό, **ἀθάνατα**, αναφερόμενο στο ουσιαστικό **κρέματα**, για να σημάνει "άφθαρτα αγαθά"[36]. Στις επιγραφές της Ελληνιστικής εποχής είναι συχνή η έκφραση **θνατῶν καὶ ἀθανάτων**, όπου καθορίζεται η αντίθεση μεταξύ "φθαρτών αγαθών, αναλώσιμων αγαθών", και των "άφθαρτων αγαθών, αιώνιων αγαθών"[37]. Αυτή η έκφραση έχει αντικατασταθεί σε μια προσφατη επιγραφή της Λατούς από την αττική φόρμουλα **τὰ μὲν φανερὰ . . . τῶν δὲ ἀφανέων**[38].

γ) Το σύνταγμα **τὰ πρόβατα καὶ καρταίποδα** έχοντας τη σημασία "μικρά και μεγαλύτερα βοωειδή", καταγεγραμμένο στον 5ο αι. π.Χ. στη Γόρτυνα[39] και στη Λύκτο[40]. Το ουσιαστικό **καρταῖπος**, "έχων ισχυρούς πόδας", συχνό στον πληθυντικό **καρταίποδα** σημαίνοντας "μεγαλύτερα βοωειδή", εμφανίζεται επίσης σε άλλες επιγραφές της Γόρτυνας του 5ου αι. π.Χ.[41] και σε άλλες Κρητικές πόλεις της Ελληνιστικής εποχής[42]. Από την άλλη πλευρά, το ουσιαστικό **πρόβατον**, συχνό στον πληθυντικό **πρόβατα** με τη σημασία "μικρά βοωειδή (δηλ. αιγοπρόβατα)", χρησιμοποιείται και στις πρόσφατες Κρητικές επιγραφές[43].

Σημειωτέα εδώ και η χρήση του ουσιαστικού **ἐπινομά** με την έννοια “δικαίωμα που προκύπτει από σύμβαση, για δύο συνορεύοντα αγροτεμάχια να μπορούν τα ζώα τους να βόσκουν σε όποιο από τα δύο αγροτεμάχια" (= στην αττική διάλεκτο, **ἐπινομία**) σε μια επιγραφή της Ιτάνου του 3ου αι. π.Χ.[44], μοναδική μαρτυρία της λέξης στα Ελληνικά με αυτή τη σημασία[45]. Εξάλλου, για να εκφράσει την ιδέα "έσοδα από περιουσία", χρησιμοποιείται στη Γόρτυνα στον 5ο αι. π.Χ. το ουσιαστικό **ἐπικαρπία**[46], καταγεγραμμένο εκτός από την κρητική διάλεκτο στο ρήτορα Ανδοκίδη (1.92)[47]. Για να επισημανθεί η έννοια των "κερδών/εισοδήματος", που δημιουργούνται από την περιουσία, χρησιμοποιείται επίσης στην αρχαία Κρήτη το ουσιαστικό **καρπός**, καταγεγραμμένο

---

35 Βλ. *LSJ* λ. ἐπιπόλαιος.IV.

36 *IC* IV, 76.B.8-9.

37 Βλ., π.χ., *IC* I, XVI, Λατώ, 17.12; *IC* I, XIX, Μάλλα αρ.3.A.b.35-36; Λατώ, *SEG* XIII, 1956, 463.12 και *SEG* XXVI, 1976-1977, 1049.12.

38 *IC* I, XVI, Λατώ, 1.7-9.

39 *IC* IV, 4.35-36.

40 *SEG* XXXV, 1985, 991.B.2-3 = H. van Effenterre, *BCH* 109, 1985, 157-188.

41 *IC* IV, αρ.41.I.13-14 και 17, αρ.90.B.15-16.

42 *IC* I, VIII, Κνωσός 5.A.6-7, B.3, 6 και 9, *IC* I, XXV, Πύλωρος 3.3-4.

43 *IC* II, V, Αξός 23.2, *IC* III, IV, Ίτανος 8.41-42.

44 *IC* III, IV, 1.B.33.

45 Βλ. *LSJ* λ. ἐπινομή.2.

46 *IC* IV, 43.B.a.9, *Leg.Gort.* 7.33, 8.45 και 12.15-16. Βλ. M.R. Cataudella, *IURA* 27, 1976 [1979], 88-101.

47 Βλ. *LSJ* λ. ἐπικαρπία.3.

στην Αξό[48] και στην Ελεύθερνα[49] τον 6ο – 5ο αι. π.Χ. και στη Γόρτυνα τον 5ο αι. π.Χ. και τον 3ο αι. π.Χ.[50]

Β. Οικονομική Πραγματικότητα (κέρματα).

Β.1) *Το νόμισμα.*

– *Αντικείμενα προ-νομισματικά*. Υπήρχαν κάποια αντικείμενα όπως λέβητες, τρίποδες καὶ σούβλες, που χρησίμευαν ως μέσο ανταλλαγής στο εμπόριο πριν την εισαγωγή του νομίσματος, που κυκλοφόρησε στην Κρήτη περίπου από το 6ο – 5ο αι. π.Χ. Στην Κρητική νομοθετική γλώσσα οι λέξεις συσχετιζόμενες με αυτά τα αντικείμενα χρησιμοποιούνται συχνά σε συνδυασμό με ρήματα πληρωμών, σε φράσεις όπως **πέντε λέβητας καταστâσαι** "πρόκειται να πληρώσει πέντε σούβλες, θα πληρώσει πεντε σούβλες"[51]. Συναντάμε τις ακόλουθες λέξεις:

α) λέβης "λέβητας", "σούβλα", που απαντάται στη Γόρτυνα τον 7ο -6ο αι. π.Χ.[52], στη Λύκτο τον 5ο αι. π.Χ.[53] και στην Κνωσό σε ένα νόμο του 3ου αι. π.Χ. που σχετίζεται με την αγορά βοωειδών[54]. Όσον αφορά αυτή την τελευταία επιγραφή, ας σημειωθεί οτι εδώ χρησιμοποιούνται ακόμη σε μια όψιμη εποχή, ως μέσο στις εμπορικές συναλλαγές, αντικείμενα οικιακής χρήσης όπως οι σούβλες, μαζί με νομίσματα σαν τους στατήρες και τους οβόλους. Φαίνεται λίγο πιθανή, κατά τη γνώμη μου, η υπόθεση του J.N. Svoronos[55], σύμφωνα με την οποία η λέξη **λέβης** δεν αναφέρεται εδώ σε ενα αντικείμενο, αλλά σ' ένα νομίσμα στο οποίο βρισκόταν χαραγμένη μια σούβλα. Δεν είναι παράξενο να χρησιμοποιούνται στις εμπορικές συναλλαγές σε αγροτικές περιοχές τα νομίσματα μαζί με ορισμένα οικιακά καὶ λατρευτικά αντικείμενα στα οποία ο κόσμος συνήθως παρείχε μεγάλη αξία.

β) τρίπους "τρίποδας, καζάνι με τρία πόδια", λέξη καταγεγραμμένη στη Γόρτυνα στον 7ο -6ο αι. π.Χ. και μια φορά στο 2ο αι. π.Χ.[56]

γ) ὀδελός "σούβλα (για ψήσιμο)", λέξη καταγεγραμμένη στη γορτυνιακή νομοθεσία στον 7ο -6ο αι. π.Χ. και στον 5ο αι. π.Χ.[57]

---

48 *IC* II, V, 12.1.

49 *IC* II, XII, Ελεύθερνα αρ.5.3, 13.3 και 7.

50 *IC* IV, αρ.91.3-4, *Leg.Gort*. 2.48, 3.27 και 35, 5.39-40, *IC* IV, αρ.162.6.

51 *IC* IV, 21.7-8.

52 *IC* IV, αρ.1.1.d-f, αρ.1.3.d-f, αρ.5.2, αρ.6.1, αρ.7, αρ.8.e-f, αρ.10.f-h, αρ.10.k-l, αρ.10.m-n, αρ.10.s-t, αρ.10.a*-b*, αρ.10.c*, αρ.10.p*, αρ.11.h-i, αρ.14.g-p 1 και 2, και αρ.21.7-8.

53 *SEG* XXXV, 1985, 991.A.6.

54 *IC* I, VIII, Κνωσός 5.B.2.

55 Βλ. Svoronos, *BCH* 12, 1888, 405-418.

56 *IC* IV, αρ.8.a-d, αρ.258.3.

57 *IC* IV, αρ.25.u, αρ.26.a.2 και b, αρ.84.7.

– *Νομίσματα, κέρματα της εποχής, χρήματα σε κέρματα*. Για να εκφραστεί το "νόμισμα" χρησιμοποιείται η αρχαία λέξη **νόμισμα**. Έτσι, αυτή η λέξη εμφανίζεται σ' ένα ψήφισμα της Γόρτυνας του 3ου αι. π.Χ. συσχετιζόμενο με τα χάλκινα νομίσματα[58]. Εναλλακτικά, στις Κρητικές επιγραφές χρησιμοποιούνται οι ακόλουθοι λέξεις:

α) δαρκνά/δαρκμά/δραχμά, "δραχμή", λέξη που έχει καταγραφεί στις επιγραφές του 6ου – 5ου αι. π.Χ. της Κνωσού και της Ελτυνίας[59], του 5ου αι. π.Χ. της Γόρτυνας[60] και απαντάται πολύ συχνά στην Ελληνιστική εποχή στα επιγραφικά κείμενα της Κεντρικής[61], Δυτικής[62] και Ανατολικής Κρήτης[63].

β) **ὀδελός**, "οβολός", λέξη καταγεγραμμένη στη Γόρτυνα τον 3ο αι. π.Χ.[64] Το **τριώδελον** "νόμισμα τριών οβολών", "3 οβολοί", βρίσκεται στην Ελεύθερνα στον 6ο -5ο αι. π.Χ. και στην Κνωσό στον 3ο αι. π.Χ.[65]

γ) στατήρ, στατῆρανς, στατῆρανς, στατῆρας, στατῆραν, στατῆρα, "κανονικό κέρμα, στατήρας", νομισματική μονάδα πολύ συνήθης στις αρχαίες Κρητικές επιγραφές. Η χρήση αυτής της λέξης παρουσιάζεται στον 6ο – 5ο αι. π.Χ. στην Αξό[66] και στην Ελεύθερνα[67], στον 5ο αι. π.Χ. στη Γόρτυνα[68] και πολύ συχνά στην Ελληνιστική εποχή στην Κεντρική, Δυτική και Ανατολική Κρήτη.

δ) μνᾶ, "μνα", "ως σύνολο χρημάτων (= 100 δραχμές)", λέξη καταγεγραμμένη σε μια επιγραφή της Ιεραπύτνας του 2ου αι. π.Χ.[69]

΄Οσον αφορά το νόμισμα και τα χρήματα, βρίσκονται στις επιγραφές της αρχαιότερης περιόδου ορισμένοι όροι χαρακτηριστικοί της κρητικής διαλέκτου, όπως **παῖμα**[70] "κόμμα"· **πληθύς**[71], με την έννοια χαρακτηριστική της κρητικής διαλέκτου "ποσότητα χρήματα". Αντιθέτως, στις πρόσφατες επιγραφές απαντώνται άλλες λέξεις που οφείλονται στην επιρροή της Κοινής γλώσσας, όπως **το**

---

58 *IC* IV, αρ.162.2 και 5.

59 *IC* I, VIII, Κνωσός 2.1 και 3, *IC* I, X, Ελτυνία αρ.2.1, 2, 9, 10 και 11.

60 *IC* IV, αρ.52, αρ.73.A.4-5, αρ.80.6.

61 *IC* IV, αρ.179.23, *IC* I, V, Αρκάδες 20.A.15.

62 *IC* II, XII, Ελεύθερνα 20.21.

63 *IC* III, III, Ιεράπυτνα 1.A.7, 24 και 31, *IC* III, IV, ΄Ιτανος 3.A.29, 72 και 99, 7.20.

64 *IC* IV, αρ.162.4.

65 *IC* II, XII, Ελεύθερνα αρ. 9, *IC* I, VIII, Κνωσός αρ. 5.B.5 και 8.

66 *IC* II, V, Αξός αρ.9.14.

67 *IC* II, XII, Ελεύθερνα αρ. 13.2, *SEG* XXIII, 1968, 571.4.

68 *IC* IV, αρ.46.B.3-4, 57.4, 58.2, 63.4, 74.2, 78.5, 79.11, 80.2, 89.9, 145.13, *Leg.Gort., passim*.

69 *IC* III, III, Ιεράπυτνα 3.C.15.

70 E. Schwyzer, *Dialectorum Graecarum* 178, Γόρτυνα.

71 *IC* IV, Γόρτυνα 87.5 και 10, *Leg.Gort*. 6.52.

εὐρόν, "η τυχούσα τιμή"· τα ουσιαστικά **δαπάνα**, **δαπάνημα** και **ἀνάλωμα** με τη σημασία "έξοδον, έξοδα" και οι λέξεις **ἄργυρος** και **ἀργύριον** για να αναφερθούν στα "χρήματα". Ο όρος **ἄργυρος** απαντάται στις αρχαιότερες επιγραφές στην Ελεύθερνα και στη Γόρτυνα. Ο όρος **ἀργύριον** βρίσκεται στον 5ο αι. π.Χ. στη Γόρτυνα και στις πρόσφατες επιγραφές.

Γ. Συναλλαγές και Οικονομικές διαδικασίες.

Γ.1) *Γενικοί όροι κερδοφόρων συναλλαγών*. Άξια μνείας είναι η χρήση του ουσιαστικού **πῆρα**, γραμμένου **περα** (= **πεῖρα**), στο Νόμο της Γόρτυνας[72] σημαίνοντας "επιχείρηση, επιχειρηματική δραστηριότητα". Ας σημειωθεί επίσης η χρήση του ρήματος **συναλλάσσω**, "έχω συναλλαγές με κάποιον, μπαίνω σε δεσμεύσεις ή συμβόλαια", που απαντάται τόσο στις αρχαιότερες επιγραφές όσο και στις πιο πρόσφατες[73].

Γ.2) *Αγοραπωλησίες*. Πρέπει να σημειώσουμε ότι στα επιγραφικά Κρητικά κείμενα της αρχαιότερης χρονικής περιόδου εμφανίζονται καμμιά φορά, μαζί με τις συναλλαγές της αγοραπωλησίας χαρακτηριστικές της νομισματικής οικονομίας, πράξεις ανταλλαγής που πρέπει να κριθούν ως μαρτυρίες ενός είδους παραγωγής σε μια φάση προγενέστερη από την εισαγωγή του νομίσματος. Έτσι, το ρήμα **ἀμεύομαι**, αντί **ἀμείβομαι,** σημαίνοντας "κατέχω μετά από ανταλλαγή, παίρνω ως αντάλλαγμα", καταγεγραμμένο με αυτήν τη σημασία μόνο στην Κρητική διάλεκτο[74], χρησιμοποιείται στον 7ο – 6ο αι. π.Χ. στη Γόρτυνα (*IC* IV, 4.1, **μὴ πρίασ[θα]ι | μὴ ἀμεFύσασθαι**) και στον 6ο – 5ο αι. π.Χ. στη Λύκτο (*IC* I, XVIII, 1.3, **– –ν ἀμεύσονται ἀμποτερο–**). Στις Κρητρικές επιγραφές απαντώνται οι ακόλουθες λέξεις:

α) ὠνέω/ὠνέομαι. Σε αυτό το ρήμα υπάρχει στην Κρητική διάλεκτο μια αντίθεση μεταξύ της ενεργητικής φωνής και της μέσης φωνής, σημαίνοντας "να πουλήσω" και "να αγοράσω, αγοράζω", αντίστοιχα[75]. Η διατήρηση του ρήματος, σε ενεργητική φωνή, **ὠνέω,** με τη σημασία "να πουλήσω", είναι ένα χαρακτηριστικό της σύνταξης της Κρητικής διαλέκτου. Πρέπει να ληφθεί υπόψη η μαρτυρία του Ησυχίου του Αλεξάνδρεως **ὠνεῖν· πωλεῖν**, που προέρχεται πιθανώς από μια Κρητική πηγή. Η χρήση αυτού του ρήματος έχει καταγραφεί στον 5ο αι. π.Χ. στη Γόρτυνα[76] και διατηρείται στις κατοπινές Κρητρικές επιγραφές της Ελληνιστικής εποχής[77]. Το ουσιαστικό **ὠνά**, που σημαίνει "αγορά" και "πώληση", απαντάται στη Λύκτο στον 6ο – 5ο αι.

---

72 *Leg.Gort*. 9.43-44 και 44.

73 *Leg.Gort*. 9.44, *IC* III, III, Ιεράπυτνα 4.17.

74 Βλ. *LSJ* και *Supplement*, λ. ἀμεύομαι.II, *DGE* λ. ἀμεύομαι.3.

75 Βλ. R. F. Willetts, *The Law Code of Gortyn* 66-67, M. Bile, *Dialecte crétois ancien* 250 και 328, Chantraine, *Dictionnaire étymologique* λ. ὠνέομαι.

76 *IC* IV, 94.2, *Leg.Gort.* 5.47, 6.4 και 10.25-6.

77 *IC* IV, Γόρτυνα 162.6, *IC* I, XVI, Λατώ, 5.40, *IC* I, VIII, Κνωσός 6.19, *IC* I, XXIII, Φαιστός 1.54, *IC* III, III, Ιεράπυτνα 4.16.

π.Χ.[78], στη Γόρτυνα στον 5ο αι. π.Χ. και στις πρόσφατες επιγραφές[79].

β) ἀποδίδομαι, "να πουλήσω, πουλάω", σε αντίθεση με το **πρίαμαι** "να αγοράσω, να αποκτήσω". Το ρήμα **ἀποδίδομαι**, με τη σημασία "να πουλήσω", απαντάται συχνά στη Γόρτυνα στον 5ο αι. π.Χ.[80] Ενώ, το ρήμα **πρίαμαι** έχει καταγραφεί στον 5ο αι. π.Χ. στη Γόρτυνα[81] και στις πρόσφατες επιγραφές άλλων κρητικών πόλεων.

Στις επιγραφές της Ελληνιστικής εποχής πρέπει να υπογραμμιστεί η χρήση άλλων λέξεων συσχετιζόμενων με την αγοραπωλησία, οι οποίες οφείλονται στη «Κοινή» γλώσσα. Έτσι, **πωλέω** "να πουλήσω, προσφέρω προς πώληση", **ἀγοράζω** "να αγοράσω, να αποκτήσω", **πρᾶσις** "πώληση", **πράτωρ** "πωλητής". Ας σημειώσουμε επίσης σε μια πρόσφατη επιγραφή της Αξού[82] τη χρήση, ομοίως οφειλόμενη στη «Κοινή» γλώσσα, της ρηματικής μορφής **πραθῆμεν** (= στην αττική διάλεκτο, **πραθῆναι**), απαρέμφατο του αορίστου σε παθητική φωνή που έχει διαμορφωθεί πάνω στο θέμα **πρᾶ-** (βλ. το θέμα του δευτερεύοντος ενεστώτα **πιπράσκω** "να πουλήσω").

Γ.3) *Όροι που αφορούν τα χρέη*. Μπορούν να αναφερθούν οι ακόλουθες λέξεις:

α) Το ρήμα **ὀφήλω**, γραμμένο **ὀπέλω**, **ὀπήλω** (= **ὀφείλω**), σήμαινοντας "οφείλω, οφείλω να πληρώσω", καταγεγραμμένο στις επιγραφές της αρχαιότερης και της πρόσφατης περιόδου της κρητικής διαλέκτου. Έτσι, αυτό το ρήμα εμφανίζεται στον 7ο – 6ο αι. π.Χ. στη Δρήρο[83] και στη Γόρτυνα[84], στον 6ο – 5ο αι. π.Χ. στην Αξό[85] και στην Ελεύθερνα[86], στον 5ο αι. π.Χ. στη Γόρτυνα[87] και στον 2ο αι. π.Χ. στη Γόρτυνα[88]. Πρέπει να μνημονευθεί επίσης η χρήση κάποιων λέξεων παραγώγων με τη σημασία "χρέος". Ας σημειώσουμε, κατ' αρχήν, το ουσιαστικό **ὀφήλωμα**, γραμμένο **ὀπήλωμα**, παράγωγο που έχει διαμορφωθεί πάνω στο θέμα του ενεστώτα **ὀφήλω**. Αυτός ο όρος έχει καταγραφεί μέχρι τωρα μόνο στην κρητική διάλεκτο τον 5ο αι. π.Χ.[89] Συναντάμε επίσης τη λέξη **ὄφλημα**, γραμμένη **ὄπλεμα**, με τη σημασία "χρέος", παράγωγο πάνω

---

78 *IC* I, XVIII, 6.8.

79 *IC* IV, Γόρτυνα αρ.6.8, αρ.43.B.a.6, *Leg.Gort*. 9.7, *IC* I, XXIII, Φαιστός 1.58.

80 *IC* IV, 47.27, 80.4, *Leg.Gort*. 5.49, 6.6, 10-11, 18-19, 34 και 40-41, 9.5 και 11.

81 *IC* IV, 41.VII.7-8, αρ.43.B.a.6, αρ.80.4, αρ.101.3, αρ.141.7, *Leg.Gort*. 6.13, 20, 37, 39-40, 7.11, 9.8 και 12.

82 *IC* II, V, Αξός αρ.19.B.7.

83 Demargne-H. Van Effenterre, *BCH* 61, 1937, 333.348, 2.

84 *IC* IV, 14.g-p.1.

85 *IC* II, V, 12.B.2.

86 *IC* II, XII, 13.2 και 3.

87 *IC* IV, 47.10, *Leg.Gort*. 9.2 και 26, 10.20-21, 11.32, 36 και 39-40.

88 *IC* IV, 181.b.21.

89 *IC* IV, 41.VI.14-15.

στο θέμα του αορίστου **ὀφλεῖν**[90]. Αυτός ο όρος παρουσιάζεται στην Κρήτη στη Γόρτυνα στον 5ο αι. π.Χ. και χρησιμοποιείται συχνά στην αττική διάλεκτο και στη «Κοινή» γλώσσα[91].

β) Το ρήμα **κατατίθημι**, σήμαινοντας σε ενεργητική φωνή "αφήνω ενέχυρο, δίνω ως εγγύηση, υποθηκεύω", και στη μέση φωνή "παίρνω ως δέσμευση", καταγεγραμμένο στη νομοθετική γορτυνιακή γλώσσα του 7ου-6ου αι. π.Χ.[92] και του 5ου αι. π.Χ.[93] Η χρήση αυτού του ρήματος με τη σημασία "κρατώ ενέχυρο", παρουσιάζεται, εκτός από την κρητική διάλεκτο, σε άλλα μερη, όπως η διάλεκτος της αρχαίας Θήρας στον 3ο – 2ο αι. π.Χ. Πρέπει να επισημάνουμε επίσης ότι η χρήση του παραγώγου **κατάθεσις** με την έννοια "υποθήκη, ενέχυρο για την ασφάλεια του δανειστή", χρησιμοποιείται στη Γόρτυνα στον 5ο αι. π.Χ.[94] Έχουμε εδώ μια λέξη καταγεγραμμένη με αυτή τη σημασία μόνο στην κρητική διάλεκτο[95].

γ) Το ρήμα **κατάκειμαι** παρουσιάζεται στη νομοθετική γλώσσα της Γόρτυνας στον 5ο αι. π.Χ. στη μορφή της μετοχής **κατακείμενος,** "αυτός που δίνεται ως δέσμευση". Η λέξη **κατακείμενος** χρησιμοποιείται ως δικανικός όρος για να επισημάνει ένα άτομο που εχει δωθεί ως εγγύηση ενός χρέους[96], είτε πρόκειται για έναν ελεύθερο άνθρωπο, δηλαδή έναν πολίτη της Γόρτυνας, που ενεχυριάζει το ίδιο το πρόσωπό του για να εγγυηθεί την πληρωμή ενός χρέους και χάνει συνεπώς τα πολιτικά του δικαιώματα κατά τη διάρκεια του χρόνου που δεν ξεπληρώνει το δανειστή του[97], είτε πρόκειται για ένα δούλο που ο αφέντης του χρεοφειλέτης ή κακοπληρωτής έχει παραδώσει στο δανειστή ως εγγύηση ενός χρέους[98]. Το ρήμα αυτό με αυτή τη σημασία έχει καταγραφεί μέχρι τωρα μόνο στην κρητική διάλεκτο[99]. Η δουλεία για χρέη υπήρχε στην Αθήνα σε μια κατάσταση παρόμοια με αυτή της γορτυνιακής νομοθεσίας πριν την απαγόρευσή της από το Σόλωνα που έθεσε τέλος στην πώληση ελεύθερων πολιτών. Όπως είναι γνωστό, οι πολιτικές μεταρρυθμίσεις του Σόλωνα στο 592/1 π.Χ., στα πλαίσια της σεισάχθειας, κατάργησαν στην Αθήνα το δανεισμό με εγγύηση το σώμα του χρεωμένου σε κάποιον.

δ) Το ρήμα **ἐνεκυράδδεν** (= στην αττική διάλεκτο, **ἐνεχυράζειν**), σημαίνοντας "παίρνω ως

---

90 Chantraine, *Dictionnaire étymologique* λ. ὀφείλω, Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch* λ. ὀφείλω.

91 Βλ. *LSJ* λ. ὄφλημα.

92 *IC* IV, 30.3.

93 *IC* IV, αρ.41.V.17, VI.4-5, 11-12 και 12-13, αρ.43.B.a.4-5, αρ.47.2-3, 4, 7, 8, 9 και 18-19, *Leg.Gort. passim*.

94 *IC* IV, 43.B.a.7, *Leg.Gort*. 9.7.

95 Βλ. *LSJ* και *Supplement*, λ. κατάθεσις.10.

96 Βλ. Guarducci, *IC* IV, σ. 96-97, 107, 152-153, R. F. Willetts, *The Law Code of Gortyn* 14, M. Bile, *Dialecte crétois ancien* 344-345, Calero Secall, *Leyes de Gortina* 46-50, K.R. Kristensen, *ZPE* 149, 2004, 74.

97 Βλ. *IC* IV, 41.V.13-14, VI.3-4 και 10-11, VI.16-VII.1, *Leg.Gort*. 1.56-2.1.

98 Βλ. *IC* IV, 47.1, 10-11 και 17, *Leg.Gort*. 10.26.

99 Βλ. *LSJ* και *Supplement*, λ. κατάκειμαι.10.

ενέχυρο", ἀπαντάται συχνά στον 5ο αι. π.Χ. στη Γόρτυνα[100]. Το ουσιαστικό **ἐνέχυρον**, γραμμένο **ἐνέκυρον** στη Γόρτυνα και στην Ελευθερνα και **ἰνέκυρον** στην Αξό, με τη σημασία "ενέχυρον", είναι ένα σύνθετο που έχει διαμορφωθεί μεσω υπόστασης από το σύνταγμα **ἐν ἐχύρῳ** και παρουσιάζεται στην Ελευθερνα τον 6ο – 5ο αι. π.Χ.[101], στην Αξό τον 5ο αι. π.Χ.[102] και στη Γόρτυνα τον 5ο αι. π.Χ.[103] Στην αττική νομοθεσία χρησιμοποιείται το **ἐνέχυρον** για να επισημάνει κύριως την κινητή περιουσία την οποία ο δανειστής μπορεί να λάβει ως ασφάλεια για τα χρήματα που δάνεισε. Πάνω στο θέμα του ρήματος **ἐνεκυράδδεν** έχει διαμορφωθεί στην κρητική διάλεκτο το παράγωγο **ἐνεκυραστάς**, σημαίνοντας "αυτός που λαμβάνει το ενέχυρο έναντι του χρέους", που απαντάται σε μια επιγραφή της Γόρτυνας του 5ου αι. π.Χ.[104] Αυτός ο όρος έχει καταγραφεί επίσης σ' ένα σχόλιο του Ησυχίου του Αλεξάνδρεως. Από άλλη πλευρά, πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι στη χρήση των όρων **ἐνεκυράδδεν** και **ἐνέκυρον** η Κρητική νομοθετική γλώσσα συμπίπτει με την αττική, όπου αυτές οι λέξεις χρησιμοποιούνται συχνά. Κατόπιν αυτοί οι όροι περνάνε από την αττική διάλεκτο στη «Κοινή» γλώσσα και συνεπώς παρουσιάζονται στους Πτολεμαικούς πάπυρους και σε συγγραφείς της ελληνιστικής εποχής. Πρέπει να σημειωθεί πως στην αττική διάλεκτο διαμορφώνεται το παράγωγο **ἐνεχυρασία,** "ενέχυρο". Από άλλη πλευρά, στην «Κοινή» γλώσσα διαμορφώνονται νέα παράγωγα όπως **ἐνεχύρασμα** "ενέχυρο", καταγεγραμμένο στους Εβδομήκοντα, και **ἐνεχυραστός** "κατασχετός λόγω χρέους", που εμφανίζεται στη διάλεκτο της Θήρας (*IG* XII, 3.330).

ε) ἐγκοιωταί, γραμμένο **ἐνκοιῶταί**, "(χρήματα) που δίνονται ως εγγύηση" (ενν. δαρκναί, δηλ. δραχμαί)", όρος που συναντάται στο Νόμο της Γόρτυνας[105] και δεν έχει καταγεγραφεί στα Ελληνικά πουθενά αλλού.

στ) Το ρήμα **ἀναδέχομαι**, **ἀνδεκ-** στην κρητική διάλεκτο, με τη σημασία "γίνομαι εγγυητής, εγγυώμαι για κάποιο πράγμα", στο Νόμο της Γόρτυνας[106]. Με αυτή τη σημασία το ρήμα έχει καταγραφεί, εκτός από την κρητική διάλεκτο, σε άλλα μέρη στην Ελληνιστική εποχή. Το ουσιαστικό **ἀναδοχή**, γραμμένο **ἀνδοκά**, σημαίνοντας "εγγύηση, ενέχυρο", απαντάται στη Γόρτυνα τον 5ο αι. π.Χ.[107] και με την ίδια σημασία εμφανίζεται στον Πολύβιο και στους Πτολεμαικούς πάπυρους της ελληνιστικής και αυτοκρατορικής εποχής.

---

100 *IC* IV, αρ. 43.A.a.2-3 και 5, A.b.3, B.a.7-8, αρ. 45.A.5-6, B.4 και 7, αρ. 75 A.2-3 και 11-12, C.5-6 και 6-7, αρ. 81.14, 17, 18 και 21-22, αρ. 85.2-3 και 6.

101 *IC* II, XII, 16.A.a.7, A.c.1 και 4.

102 L.H. Jeffery, *JHS* 69, 1949, 34 αρ. 8.7-8.

103 *IC* IV, αρ. 42.B.13, αρ. 43.A.a.6, *SEG* XXIII, 1968, αρ. 585.2-3.

104 *IC* IV, αρ. 80.8.

105 *IC* IV, αρ. 9.25-26 και 35.

106 *IC* IV, 9.24-25 και 41.

107 *IC* IV, 41.VII.19, *Leg.Gort.* 9.34-5.

ζ) ἀντάτας, σημαίνοντας "εγγυητής", βρίσκεται σε μια συνθήκη της Γόρτυνας του 2ου αι. π.Χ.[108] Ο όρος έχει καταγραφεί, εκτός από την κρητική διάλεκτο, σ' ένα σχόλιο του Ησυχίου του Αλεξάνδρεως (**ἀντάταν· ἐπίβουλον, ἀντίδικον**). Η διαμόρφωση αυτού του σύνθετου εξηγείται, μέσω υπόσταση, από το σύνταγμα **ὁ ἀντ' ἄτας**, που ισοδυναμεί με το σύνταγμα της αττικής **ὁ ἀντὶ τινος ἀτώμενος** "αυτός που τιμωρείται με ένα πρόστιμο αντί κάποιου άλλου", "αυτός που τιμωρείται για να πληρώσει το χρηματικό πρόστιμο κάποιου άλλου".

Ας αναφέρουμε επίσης σε αυτό το παραγράφο τη χρήση μιας σειράς λέξεων που οφείλονται στην επιρροή της κοινής γλώσσας. Έτσι προκύπτουν, το ουσιαστικό **δάνειον** "δάνειο"· το ρήμα **δανείζω**, **δανίζω**, σημαίνοντας "δανείζω" στην ενεργητική φωνή και "δανείζομαι" στην μέση φωνή· το ουσιαστικό **ἐγγύη** "εγγύηση, ασφάλεια, ενέχυρο"· **ἔγγυος**, ως ουσιαστικό (= **ἐγγυητής**), "αυτός που δίνει ασφάλεια, εγγυητής".

Γ.4) *Ρήματα πληρωμών.*

α) Το ρήμα **κατίσταμι** (= **καθίστημι**), "να πληρώσω, πληρώνω", καταγεγραμμένο στην Ελτυνία και στην Κνωσό τον 6ο – 5ο αι. π.Χ.[109], στην Ελεύθερνα τον 5ο αι. π.Χ.[110], πολύ συχνό στη Γόρτυνα τον 7ο – 6ο αι. π.Χ. και τον 5ο αι. π.Χ. και χρησιμοποιούμενο συχνά στις πρόσφατες επιγραφές. Ας σημειώσουμε ότι ο όρος αυτός με αυτή την έννοια έχει καταγραφεί μόνο στην κρητική διάλεκτο. Στη νομοθετική γλώσσα της διαλέκτου χρησιμοποιούνται επίσης τα σύνθετα ρήματα **ἐπικατίσταμι** (= **ἐπικαθίστημι**), σημαίνοντας "πληρώνω επιπροσθέτως", σημασία καταγεγραμμένη μόνο στην κρητική διάλεκτο, και **ὑπερκατίσταμι**, σημαίνοντας " πληρώνω για λογαριασμο άλλου, πληρώνω εκ μέρους άλλου", *άπαξ λεγόμενο,* καταγεγραμμένο μόνο στην Κρήτη[111].

β) Το ρήμα **πράζω** (= **πράπτω**), που σημαίνει "κάνω κάποιον να πληρώσει, απαιτώ την πληρωμή μου από κάποιον", σύνηθες στην αττική διάλεκτο, εμφανίζεται στην κρητική διάλεκτο στις επιγραφές του 6ου-5ου αι. π.Χ., του 5ου αι. π.Χ. και της Ελληνιστικής εποχής. Το σύνθετο ρήμα **ἐσπράζω** (= **ἐκπράπτω**), σημαίνοντας στην ενεργητική φωνή και μέση φωνή "απαιτώ να εισπράξω, απαιτώ, εισπράπτω", χρησιμοποιείται στη Γόρτυνα τον 5ο αι. π.Χ.[112] και στην Ανατολική Κρήτη τον 3ο αι. π.Χ.[113] Πρέπει να επισημάνουμε επίσης το ουσιαστικό παράγωγο **ἐσπράπτας**, χρησιμοποιούμενο στον πληθυντικό **ἐσπράπται**, "φοροσυλέκτης", που απαντάται στη Γόρτυνα τον 5ο αι. π.Χ.[114] και τον 4ο – 3ο αι. π.Χ.[115] Αυτός ο όρος αναφέρεται σε δημόσιους

---

108 *IC* IV, 181.b.23 και 23-24.

109 *IC* I, X, Ελτυνία, αρ. 2.5, *IC* I, VIII, Κνωσός, αρ. 2.1 και 3.

110 *SEG* XXIII, 1968, 571.2.

111 *Leg.Gort.* 11.35.

112 *IC* IV, αρ. 41.VI.8-9, αρ. 83.11, αρ. 87.12.

113 *IC* III, IV, Ίτανος 7.22 και 24.

114 *IC* IV, αρ. 75.D.2, αρ. 87.1, 7, 8 και 11, αρ. 91.4.

υπάλληλους της Γόρτυνας που ασχολούνται με την είσπραξη των δημοσίων χρέων. Με παρόμοια σημασία χρησιμοποιείται στην αττική διάλεκτο **πράκτορες**, **πράκτωρ**, "αξιωματούχος που εκτελεί απόφαση να εισπράξει κάποιο χρέος, δημόσιος υπάλληλος για την είσπραξη φόρων", λέξη που βρίσκεται επίσης στην Ανατολική Κρήτη τον 3ο αι. π.Χ.[116]

γ) Το ρήμα **τίνω**, "να πληρώσω, πληρώνω", καταγεγραμμένο στη Γόρτυνα τον 7ο – 6ο αι. π.Χ.[117] και τον 5ο αι. π.Χ.[118] και στη Δρήρο τον 7ο – 6ο αι. π.Χ.[119] Ας σημειώσουμε επίσης τα ακόλουθα σύνθετα ρήματα: **1) ἐστίνω** (= στην αττική διάλεκτο, **ἐκτίνω**), "αποπληρώνω, ξεπληρώνω", σύνεθες στην αττική διάλεκτο και συχνά καταγεγραμμένο στην αρχαιότερη περίοδο της Κρητικής διαλέκτου[120].- **2) ἐπεστίνω** (= στην αττική διάλεκτο, **ἐπεκτίνω**), "εξοφλώ, ξεπληρώνω", *άπαξ λεγόμενο,* χρησιμοποιούμενο σε μια επιγραφή της Γόρτυνας του 5ου αι. π.Χ.[121]- **3) ἀποτίνω**, "πληρώνω", συχνό τόσο στις αρχαιότερες επιγραφές όσο και στις πιο πρόσφατες.

δ) ἐξοδιάπεν (= **ἐξοδιάζειν**), "πληρώνω εξ ολοκλήρου, αποπληρώνω", σε μία επιγραφή της Λεβήνας του 2ου αι. π.Χ.[122] Με αυτή τη σημασία το ρήμα έχει καταγραφεί στις πρόσφατες επιγραφές άλλων διαλέκτων και στους Εβδομήκοντα.

ε) καταβάλλω, "πληρώνω", καταγεγραμμένο στη κρητική διάλεκτο στις επιγραφές της Ελληνιστικής εποχής. Έτσι, χρησιμοποιείται αναφερόμενο στα «**τέλη**» στην στερεότυπη φράση, συχνή στις πρόσφατες επιγραφές, **ἐξαγωγὰν δ᾽ ἦμεν . . . κατὰ γᾶν μὲν ἀτελεῖ, κατὰ θάλασσαν δὲ καταβάλλοντανς τέλη**. Η χρήση αυτού του ρήματος σημαίνοντας "πληρώνω", είναι σύνηθες στην αττική διάλεκτο και στην κοινή γλώσσα.

Βιβλιογραφία

Adrados, F. R.; Rodríguez-Somolinos, J. [e.a.], *Diccionario Griego-Español*, Madrid, Instituto de Lenguas y Culturas del Mediterráneo y Oriente Próximo (ILC), CSIC, 1980-2009, 7 τόμοι. (Α-ἔξαυος), τόμος I 2η εκδ., Madrid 2008. web: http://www.filol.csic.es/dge/lst/lst4.htm.

Bile, M., *Le Dialecte crétois ancien. Étude de la langue des inscriptions. Recueil des inscriptions postérieures aux IC*, «École française d'Athènes. Études crétoises» 27, Paris 1988.

Bile, M., «L'agriculture en Crète au Ie millénaire: l'apport de l'épigraphie», *Cretan Studies* 8,

---

115 *IC* IV, αρ. 160.B.7, αρ. 162.11-12.

116 *IC* III, IV, Ἰτανος αρ. 7.21-22.

117 *IC* IV, αρ. 1.1.C.

118 *IC* IV, αρ. 41.I.7.

119 H. Van Effenterre, *BCH* 70, 1946, αρ. 2.2.

120 *IC* IV, αρ. 1.4.d-f, 14.g-p.1, 78.6, 79.15-6, 17 και 20-1, αρ. 144.14, αρ. 145.14-5, *IC* I, VIII, Κνωσός, 2.2.

121 *IC* IV, αρ. 77.B.8-9.

122 *IC* I, XVII, αρ. 2.b.8.

2003, 23-40.

Brixhe, C., «La circulation des Biens dans les Lois de Gortyne», C. Dobias-Lalou (ed.), *Des dialectes grecs aux Lois de Gortyne* (Nancy-Paris 1999), 75-116.

Calero Secall, I., *Leyes de Gortina*, Madrid 1997.

Chantraine, P., *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots,* 2 τομ., Paris 1968-1980.

Frisk, H., *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, 3 τομ., Heidelberg 1960-1972.

IC I-IV = Guarducci, M., *Inscriptiones Creticae*, 4 τομ. Roma 1935-1950. Τόμος 1. *Tituli Cretae mediae praeter Gortynios*, 1935. Τόμος 2. *Tituli Cretae occidentalis*, 1939). Τόμος 3. *Tituli Cretae orientalis*, 1942. Τόμος 4, *Tituli Gortynii*, 1950.

Kristensen, Karen Rørby, «Gortynian debt bondage: some new considerations on IC IV 41 IV-VII, 47 and 72 I. 56-II. 2, X. 25-32», *ZPE* 149, 2004, 73-79.

Liddell H. G., Scott R., Jones H. S. [e.a], *A Greek-English Lexicon*, Oxford 1940[9], With a Supplement Edited by E. A. Barber, Reprinted 1968, With a Revised Supplement Edited by P. G. W. Glare, Reprinted 1996.

Schwyzer, E., *Dialectorum Graecarum exempla epigraphica potiora*, Leipzig 1923.

SEG = *Supplementum Epigraphicum Graecum*. Τόμοι 1-11, επιμ. J. E. Hondius (Leiden 1923-1954). Τόμοι 12-25, επιμ. A. G. Woodhead (Leiden 1965-1971). Τόμοι 26-41, επιμ. H. W. Pleket, R. S. Stroud (Amsterdam 1979-1991). Τόμοι 42-44, επιμ. H. W. Pleket, R. S. Stroud, J. H. M. Strubbe (Amsterdam 1992-1994). Τόμοι 45-49, edd. H. W. Pleket, R. S. Stroud, A. Chaniotis, J. H. M. Strubbe (Amsterdam 1995-1999). Τόμος 50, επιμ. A. Chaniotis, R. S. Stroud, J. H. M. Strubbe (Amsterdam 2000). Τόμος 51, επιμ. A. Chaniotis, T. Corsten, R. S. Stroud, R. A. Tybout (Amsterdam 2001). Τόμοι 52-57, επιμ. A. Chaniotis, T. Corsten, R. S. Stroud, R. A. Tybout (Leiden-Boston 2002-2007).

Willetts, R. F., *The Law Code of Gortyn* (Kadmos, Supplement I), Berlin 1967.

Ángel Martínez Fernández

Τακτικός Καθηγητής
Πανεπιστήμιο της LA LAGUNA
Φιλολογική σχολή
Τομέας: Κλασσική και Αραβική Φιλολογία
Ειδικότητα: Ελληνική Φιλολογία
Ηλ-ταχ.: **amarfer@ull.es**

16 Η ΝΕ οικονομική ορολογία

Stoyna Poromanska

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι σύγχρονες καλλιεργημένες γλώσσες χαρακτηρίζονται από έντονες διαδικασίες εμπλουτισμού, φαινόμενο, το οποίο οφείλεται κατά κύριο λόγο στην έκρηξη στις μεταφράσεις εξειδικευμένων κειμένων και στην εξέλιξη της επιστήμης της ορολογίας. Ο πιο δυναμικός χώρος όσον αφορά την ορολογία, είναι ο χώρος της οικονομίας και των οικονομικών σχέσεων ιδιαίτερα την περίοδο της παγκοσμιοποίησης. Στην παρούσα ανακοίνωση γίνεται μια προσπάθεια ανάλυσης μερικών οικονομικών όρων μεγάλης συχνότητας με βάση την οικονομική επιφυλλίδα της εφημερίδας Καθημερινή (01/10-06-2011) και μερικά φύλλα της εφημερίδας Τα Νέα.

The Modern Greek Economic Terminology

Stoyna Poromanska

ABSTRACT

One of the most important characteristics of the contemporary developed languages are the intensive processes of enrichment. This phenomenon is due mainly to the efflorescence of the specialized texts' translation and the terminology science's development. As far as the terminology is concerned, the most dynamic is the sphere of the economics and the economic relations, especially in the globalization period. An attempt for analysis of some economic terms with highly frequency was made in the present study, based on the economic supplement to the Kathimerini newspaper (01/10.06.2011), as well as some issues of Ta Nea newspaper.

Οι σύγχρονες καλλιεργημένες γλώσσες χαρακτηρίζονται από έντονες διαδικασίες εμπλουτισμού, φαινόμενο, το οποίο οφείλεται κατά κύριο λόγο στην έκρηξη στον τομέα της ορολογίας. Ο πιο δυναμικός χώρος όσον αφορά την ορολογία, είναι ο χώρος της οικονομίας και των οικονομικών σχέσεων λόγω των δυναμικών εξελίξεων σ' όλους τους κλάδους αυτού του χώρου και χάρη στα απρόβλεπτα πολύ συχνά γεγονότα στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης, όταν οι εξαγωγές και οι εισαγωγές, τα χρηματιστήρια, οι αλληλεπιδράσεις των νομισμάτων και πολλά άλλα πεδία της οικονομίας επηρεάζονται πλέον όχι μόνο από τις τοπικές αγορές, αλλά από τις παγκόσμιες. Αυτό έχει ως συνέπεια να δημιουργούνται πολυεθνικές εταιρείες που δραστηριοποιούνται σε πολλά κράτη συγχρόνως. Είναι αυτονόητο όλες αυτές οι διεργασίες στον κόσμο να συνδεθούν άμεσα με τις σύγχρονες

γλώσσες και πιο συγκεκριμένα με τα ορολογικά συστήματά τους.

Η ΝΕ οικονομική ορολογία διακρίνεται για την ιδιαίτερη ποικιλότητα λόγω της ποικιλότητας των αλληλένδετων κλάδων της σύγχρονης οικονομικής δραστηριότητας. Εάν πάρουμε τα λήμματα *οικονομία* (economy) και *οικονομικό σύστημα* (economic system) του Λεξικού Χρυσοβιτσιώτη-Σταυρακοπούλου (1995) θα πεισθούμε για άλλη μια φορά ότι παρά τις διαβεβαιώσεις των θεωρητικών της ορολογίας οι σύγχρονοι όροι συμπεριλαμβανομένων και των οικονομικών χαρακτηρίζονται από πολυσημία και ασάφεια περιεχομένου: οικονομία 1. Αποφυγή περιττών δαπανών και αποδοτική διαχείριση των κάθε μορφής (υλικών και άυλων) πόρων. Αποταμίευση. 2. Το νομικό, πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο, στο οποίο διεξάγεται η καθόλου οικονομική δραστηριότητα σε μια χώρα. Η δομή του οικονομικού συστήματος. Βλ. economic system < Οικονομικό σύστημα. Το σύστημα των οικονομικών και νομικών θεσμών που ρυθμίζουν την οργάνωση και λειτουργία την συνολικής οικονομικής δραστηριότητας (παραγωγή, διανομή, ιδιοκτησιακό καθεστώς, προγραμματισμός κλπ.) μιας χώρας. Π.χ. φεουδαρχία (κλειστή οικονομία), χειροτεχνική (οικιακή) οικονομία, καπιταλισμός, σοσιαλισμός κλπ.

Δεν είναι εύκολο για έναν μη ειδικό, μη μυημένο σ' αυτό το τεράστιο κοινωνικό, πολιτικό και συνάμα οικονομικό χώρο να προσανατολιστεί πρώτα στα γεγονότα και μετά στο περιεχόμενο των εννοιών. Αυτή τη μεγάλη δυσκολία την αντιμετωπίζουν όλοι οι συνάδελφοι που διδάσκουν τα ΝΕ σε προχωρημένους όπου προσπαθούν να εξηγήσουν κατονομασίες καθημερινών σύγχρονων γεγονότων και εξελίξεων. Το άμεσο ερώτημα που προκύπτει στην αίθουσα είναι «Τι σημαίνει;». Να υπενθυμίσουμε ότι οι μεταφραστές και οι δημοσιογράφοι είναι οι δημιουργοί νεολογισμών, σε ορισμένες όμως περιπτώσεις είναι και δολοφόνοι της μητρικής τους γλώσσας. Ακριβώς επειδή είναι άκρως απαραίτητες οι γνώσεις για την γλωσσική κατάσταση στη χώρα μας και στη χώρα, τη γλώσσα της οποίας διδάσκουμε ή με την οποία ασχολούμαστε επαγγελματικά και επειδή οι εξελίξεις στην οικονομία τον τελευταίο καιρό και λόγω της χρηματοπιστωτικής κρίσης είναι ραγδαίες και ως συνέπεια, όπως αναγνωρίζεται ευρέως, καθημερινά μπαίνουν όλο και περισσότερες νέες λέξεις, με τις οποίες οι γλώσσες γενικά και κάθε γλώσσα χωριστά καλύπτει τα ανάλογα γεγονότα, απαιτείται καθημερινή παρακολούθηση της κατάστασης, όσο ασαφής και αν είναι ουσιαστικά και ορολογικά, καθώς και εμπλουτισμός των γνώσεων μας. Σ' αυτό το πρόβλημα αναφέρεται ο Π. Ι. Κελάνδριας (2009: 406). «Ό βαθμός κατανόησης των δηλουμένων ενός κειμένου από τον μεταφραστή, με άλλα λόγια η δυσκολία ή η ευκολία κατανόησης ενός κειμένου, δεν απορρέει από το ίδιο το κείμενο, αλλά από το απόθεμα γνώσεων του μεταφραστή σε σχέση με το θέμα που πραγματεύεται το κείμενο». Στο ίδιο άρθρο ο Κελάνδριας ασχολείται και με

την ασάφεια των οικονομικών κειμένων και πότε είναι ασαφή αυτά τα κείμενα. Συμφωνούμε ότι χρειαζόμαστε γνώσεις και μάλιστα ειδικές γνώσεις, αλλά δεν αποκλείουμε την ασάφεια εκ μέρους των συντακτών των κειμένων. Όσον αφορά τις ειδικές γνώσεις δε θα τις περιορίζαμε στα πλαίσια των λεγόμενων ειδικών γλωσσών ή τεχνικο-επιστημονικών όπως ονομάζονται από ορισμένους θεωρητικούς της μετάφρασης, αφού μια π.χ. «…νομική μετάφραση είναι μια τεχνική μετάφραση, παράλληλα όμως είναι μια πολιτισμική μετάφραση· είναι επιστημονική, αλλά και κοινωνική» (Κουτσιβίτης 1994: 208). Μ' αυτή την έννοια δε θα χωρίζαμε μια κοινή εθνική γλώσσα σε γενική και ειδικές γλώσσες (βλ. Παππά, σελ. 2). Είναι γνωστό ότι το λεξιλόγιο δεν χαρακτηρίζεται από ομοιογένεια και οι λέξεις χάρη στην πολυσημία τους μετακινούνται από κλάδο σε κλάδο. Πιο κοντά στην έννοια της εξειδίκευσης και της περιορισμένης χρήσης των εξειδικευμένων γνώσεων όσον αφορά τη πραγματολογική λειτουργία είναι το *«εξειδικευμένο λεξιλόγιο»* (βλ. Παλασάκη 2007: 265-278).

Είναι φυσικό η ελληνική γλώσσα να ανταποκρίνεται καθημερινά στις ανάγκες κατονομασίας των νέων φαινομένων. Τα πολυάριθμα λεξικά, τα οποία εκδίδονται και επανεκδίδονται, βελτιώνονται και ανανεώνονται, προσπαθούν συνεχώς να ευθυγραμμίζονται με τους ρυθμούς ανάπτυξης και εμφάνισης νέων εννοιών και όρων. Λείπει π.χ. από το Λεξικό του Ι. Χρυσοβιτσιώτη – Ι. Σταυρακοπούλου, έκδοση 1995, ο όρος *δικαιόχρηση* –franchising, ο οποίος έχει προστεθεί στις επόμενες εκδόσεις. Τα πιο έγκριτα λεξικά, όπως το Merriam-Webster, συναγωνίζονται στη δημοσίευση των λέξεων μεγαλύτερης συχνότητας, π.χ. το εν λόγω Λεξικό αναφέρει τη λέξη *λιτότητα* ως τη λέξη του 2010 (βλ. Καθημερινή, 21-12-2010), η οποία αντιστοιχεί στην αγγλική λέξη ελληνικής προέλευσης austerity. Και το φαινόμενο, το οποίο εκφράζεται με τη λέξη αυτή, συνδέθηκε με την τύχη εκατομμυρίων ανθρώπων. Όπως βλέπουμε το λεξιλόγιο και ιδιαίτερα η ορολογία συμβαδίζει με τη δυναμική των κοινωνικών εξελίξεων. Μια άποψη του Κουτσιβίτη αντικατοπτρίζει και την κατάσταση σήμερα και την ανάγκη προετοιμασίας καλών μεταφραστώ/διερμηνέων: «Η έκρηξη όμως της ορολογίας στη σύγχρονη εποχή και η παγίωσή της ως ιδιαίτερη επιστήμη, ουσιαστικά μόλις τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια *(θα λέγαμε σήμερα –τα τελευταια τριαντα χρόνια-σημ. δική μου*), πραγματοποιήθηκε κατά κύριο λόγο σε συνάρτηση με την αντίστοιχη έκρηξη της μετάφρασης επιστημονικών και τεχνικών κειμένων. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η σπουδή της ορολογίας, ως αυτοτελούς κλάδου στο διεθνή χώρο, αποτελεί πρόσφατα δημιουργηθείσα ειδίκευση στα πλαίσια των πανεπιστημιακών σχολών μετάφρασης και διερμηνείας ούτε ότι οι πρώτες υπηρεσίες ορολογίας συστάθηκαν ως μονάδες υποστήριξης στους κόλπους οργανισμών μετάφρασης ή γενικότερα διαγλωσσικής επικοινωνίας στον τεχνικό και επιστημονικό τομέα» (Κουτσιβίτης 1994: 174 – 175). Συχνά ακούγεται από

Έλληνες επιχειρηματίες στη Βουλγαρία το παράπονο ότι λείπουν καλοί μεταφραστές και έχουν δίκαιο αφού η προετοιμασία ενός καλού μεταφραστή/διερμηνέα χρειάζεσαι χρόνο και πολυετή πείρα.

Η πλευρά της διαγλωσσικής επικοινωνίας είναι η άλλη ουσιαστική πλευρά της εξέλιξης της ορολογίας. Οι αυξημένες ανάγκες της διαγλωσσικής επικοινωνίας από καλούς γνώστες ξένων γλωσσών επέβαλε την ένταξη του κλάδου της ορολογίας και του κλάδου της μετάφρασης στα εκπαιδευτικά προγράμματα των πανεπιστημίων. Αυτός είναι και ο στόχος δυο μεταπτυχιακών προγραμμάτων μετάφρασης (στο Πανεπιστήμιο της Σόφιας και στο Νέο Βουλγαρικό Πανεπιστήμιο) με έμφαση στο σύγχρονο κείμενο συμπεριλαμβανομένων και των σύγχρονων ελληνικών κειμένων.

Αυτό, στο οποίο αποσκοπούμε στην ενασχόλησή μας με την ορολογία γενικά ή υπό στενή έννοια, είναι οι δυο άξονες: του λεξιλογίου και των γραμματικών ιδιαιτεροτήτων. Αυτοί οι δυο άξονες υπογραμμίζονται και στο βιβλίο Ελληνική Ορολογία. Έρευνα και εφαρμογές των εκδόσεων Καστανιώτη (Κατσογιάννου 2004): «Σήμερα οι μέθοδοι ανάπτυξης και η χρήση ορολογίας συνθέτουν τον άξονα διττής δραστηριότητας αφενός στο επίπεδο της θεωρίας και αφετέρου στο εφαρμοσμένο πεδίο της έκδοσης ορολογικών λεξικών. Στο θεωρητικό επίπεδο η ορολογία ασχολείται με θέματα όπως είναι η μορφολογική και σημασιολογική ανάλυση των όρων, η σχέση μεταξύ των όρων και εννοιών, ταξινόμηση των όρων και των εννοιών σε λογικά και οντολογικά συστήματα, αλλά και με ζητήματα γλωσσικού σχεδιασμού που αναφέρονται στις συνθήκες και στις διαδικασίες υιοθέτησης, χρήσης και διάδοσης των όρων». Όπως κάθε επιστήμη έτσι και η ορολογία από επιστημονικής πλευράς έχει άμεση σχέση με την εφαρμογή των συμπερασμάτων στην πρακτική ιδίως των μεταφραστών/διερμηνέων. Τα πορίσματα των ερευνών στον τομέα της ορολογίας ενδιαφέρουν την ευρύτερη επιστημονική κοινότητα εφόσον η ορολογία συνδέεται άμεσα με τη διακίνηση γνώσεων και οι πληροφορίες παράγονται σε ένα πλαίσιο πολυγλωσσίας.

Το χαρακτηριστικό των σύγχρονων επιστημονικών κλάδων είναι ότι δεν είναι κλειστά συστήματα. Οι όροι ως λεξήματα ή ως γραμματικοί τύποι μετακινούνται από ένα κλάδο σε άλλο ή εξυπηρετούν και τους δυο, π.χ. *Η πολιτική δεν είναι αγώνας εις βάδην* (μια φράση από την ορολογία του αθλητισμού μετακινείται στο πολιτικό λεξιλόγιο). Η φράση «ασύμμετρη απειλή» (асиметрична заплаха) με την έννοια ενός πολέμου χωρίς κανόνες από την στρατιωτική και πολιτική ορολογία χρησιμοποιήθηκε για τις καταστροφές του περιβάλλοντος ως συνέπεια των πυρκαγιών, π.χ. *Η μεγαλύτερη ασύμμετρη απειλή είναι η κλιματική αλλαγή*. Οι καινούργιοι επιστημονικοί κλάδοι πολύ συχνά έχουν κοινωνική απόχρωση και γι' αυτό η ορολογία όλο και πιο πολύ πλησιάζει το πλατύ κοινό. Όλα αυτά με ιδιαίτερη οξύτητα στις

σημερινές συνθήκες αφορούν την οικονομία υπό ευρεία έννοια. Μας το υπενθυμίζουν από παντού. Παρακολουθώντας την ΝΕΤ (14-07-2011,τα μεσάνυχτα), ακούμε: «Αν δεν σας απαντήσει αμέσως το τηλεφωνικό μας κέντρο, σας παρακαλούμε να μας καταλάβετε. Λόγω *λιτότητας* η ομάδα της εκπομπής είναι μικρή».

Η λέξη αυτή δεν θα μπορούσε να λείπει από τις λέξεις μεγαλύτερης συχνότητας στο λεξιλόγιο των Ελλήνων του 2010. Το άρθρο της Καρολίνας Παπακώστα *Το Λεξικό του 2010, Λέξεις που εισέβαλαν στη γλώσσα μας τη χρονιά που φεύγει* (Τα Νέα, 30-12-2010), είναι ενδεικτικό για την άρρηκτη σχέση γλώσσας/ορολογίας από τη μια πλευρά και κοινωνίας από την άλλη με τα παραδείγματα που αναφέρει – *σπρεντ, αναδιάρθρωση, κούρεμα, μνημόνιο, επικαιροποίηση, τρόικα, λιτότητα, open gov, επιμήκυνση, βουβουζέλα.* Αρκετοί από τους όρους αυτούς συνεχίζουν να είναι πολύ επίκαιροι, συμμετέχουν σε διάφορους συνδυασμούς λέξεων και ήδη έχουν παράγωγα, π.χ. *μνημονιακός*, *αντιμνημονιακός, μνημόνιο 1,2,3, 4, τροϊκανός* κλπ. Ανεξάρτητα από την ισχυρή τάση στην ελληνική γλώσσα να αναζητούνται ελληνικές αντιστοιχίες των αγγλικών κυρίως όρων που υπερέχουν σήμερα στην οικονομική επικοινωνία και γενικά στις λεγόμενες «ειδικές» γλώσσες», για την έννοια των *σπρεντ* σπάνια ακούγεται η λέξη *διαφορά* ή χρησιμοποιούνται παράλληλα, όταν υπονοείται από τα συμφραζόμενα. Η λέξη *διαφορά* όμως χωρίς τους προσδιορισμούς (spread κατά το Λεξικό Χρυσοβιτσιώτη – περιθώριο, άνοιγμα, διαφορά μεταξύ δυο τιμών/αγοράς και πώλησης) ανταποκρίνεται πλήρως στην αγγλική spread; Ο αείμνηστος Βασίλης . Α. Φιλόπουλος (1999: 75-76) αναφέρει την άποψη του για τη διεθνοποίηση της ορολογίας και κάνει λόγο για τους κινδύνους σ' αυτή την κατεύθυνση. «Η γενική αντίληψη που επικρατεί είναι ότι η διεθνοποίηση ορολογίας συνίσταται στη διεθνοποίηση όρων. Αυτό γίνεται αντιληπτό σα την αποδοχή και χρήση ενός όρου σε δυο ή πιο πολλές γλώσσες, αναλλοίωτου, ώστε να ταυτίζεται ότι πρόκειται για τον ίδιο όρο και ο οποίος να διατηρεί σε κάθε γλώσσα την ίδια ακριβώς σημασία». Και ακόμη: «Ο βαθμός επίτευξης της διεθνοποίησης όρων εξαρτιέται από διάφορους παράγοντες και προφανώς είναι πιο μεγάλος όταν το φαινόμενο λαμβάνει χώρα ανάμεσα σε συγγενείς γλώσσες, που χρησιμοποιούν το ίδιο αλφάβητο. Αντίθετα περιορίζεται όταν διαφέρει η γλώσσα και χρησιμοποιείται διαφορετικό αλφάβητο, όπως στην περίπτωση της ελληνικής γλώσσας». Το πρώτο εμπόδιο κατά τον Φιλόπουλο είναι η αναπόφευκτη προσαρμογή στα εξωτερικά χαρακτηριστικά της γλώσσας, την προφορά και την γραφή. Στην ΝΕ γλώσσα παρατηρείται το φαινόμενο γραφής με λατινικούς χαρακτήρες και σε παρένθεση η απόδοση στα ελληνικά. Είναι μια πολύ χρήσιμη τάση, η οποία υποβοηθάει στην σημασιολογική αφομοίωση του νέου όρου. Αυτό συνέβη πριν από χρόνια με την έννοια της *συγκυρίας*, όταν στην αρχή στα κείμενα εμφανιζόταν με τον όρο στα λατινικά σε παρένθεση *coniunctur<conjuncture(συγκυρία)*, με την πάροδο του χρόνου οι

λέξεις άλλαξαν σειρά στη γραφή *συγκυρία (coniunctur)* μέχρι τη στιγμή όταν η ελληνική λέξης *συγκυρία* αποδεσμεύτηκε/απαγκιστρώθηκε από τη λατινική λέξη. Στα κείμενα της Οικονομικής Καθημερινής συναντάμε παρόμοια περίπτωση -την αγγλική λέξη με λατινικούς χαρακτήρες παράλληλα με την ελληνική αναλογία, π.χ. *haircut (το κούρεμα), τα stress test* στον τίτλο ενώ στο κείμενο χρησιμοποιείται μια ενδιάμεση ελληνική αναλογία με μια από τις λέξεις στο συνδυασμό να μείνει αγγλική, αλλά με ελληνικούς χαρακτήρες - *τεστ αντοχής.*

Στην παρούσα ανακοίνωση γίνεται μια προσπάθεια ανάλυσης συχνότητας χρήσης μερικών οικονομικών όρων, οι οποίοι στην ουσία μπαίνουν βαθιά στην καθημερινή ζωή και στην επικοινωνία μας. Οι όροι αυτοί αντλήθηκαν από το πλούσιο θεματολόγιο της Οικονομικής Καθημερινής (01/10-06-2011) και της Καθημερινής Οικονομικής Εβδομάδας (του Σαββάτου), καθώς και από άρθρα οικονομικού περιεχομένου από τις σελίδες , αφιερωμένες στην οικονομία σε μερικά φύλα της εφημερίδας Τα Νέα. Ασχοληθήκαμε κυρίως με τους τίτλους που ήταν ως πρωτοσέλιδα στην εφημερίδα (σε σημασιολογικά πεδία). Φυσικά εάν ο όρος στον τίτλο που μας ενδιαφέρει είναι δυσνόητος αναζητήσαμε την έννοια στις εσωτερικές σελίδες.

Ως πρώτο θέμα κατά την εξεταζόμενη περίοδο εμφανίστηκε το τραπεζικό με τους ανάλογους όρους: *οι καταθέσεις, η εκροή καταθέσεων στο εξωτερικό, οι οφειλές, τα stress test<τα τεστ αντοχής, συγχωνεύσεις-συνενώσεις τραπεζών* με μείωση εξάρτησης από τη χρηματοδότηση της ΕΚΤ· μη ανανεώσεις *ομολόγων, δείκτης κεφαλαιακής επάρκειας, ανακεφαλαιοποίηση, Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας*. Με το θέμα των τραπεζών συνδέεται το πολύκροτο θέμα των *οίκων αξιολόγησης* ή *οίκων πιστοληπτικής αξιολόγησης* που συνήθως υποβαθμίζουν τη βαθμολογία χωρών και τραπεζών. Αναφέρεται η τράπεζα Goldman Sachs με *τα στοιχήματά* της, η τράπεζα Lehman Borthers με την *κατάρευσή* της. Σ' αυτό το θέμα ανήκουν *τα δάνεια, οι τόκοι* και φυσικά *οι οφειλές, οι οφειλέτες, οι μεγαλοοφειλέτες* κλπ. Τα τελευταία παραδείγματα βέβαια μπορούν να συμπεριληφθούν στο σημασιολογικό πεδίο της φορολογίας όπου ανήκουν και διοικητικά

Ως δεύτερο θέμα στις σελίδες της οικονομικής Καθημερινής κατά την ως άνω περίοδο παρουσιάζονται *οι αποκρατικοποιήσεις/οι ιδιωτικοποιήσεις* με την *Ανεξάρτητη Εταιρεία Αποκρατικοποιήσεων*, με τη *χρυσή μετοχή του Δημοσίου* των 5% στον ΟΤΕ, *ιδιωτικοποιήσεις* κατά το γερμανικό μοντέλο, με τις *ιδιωτικοποιήσεις* των λιμανιών, το ενδιαφέρον του Αζερμπαϊτζάν για την *ιδιωτικοποίηση* της ΔΕΠΑ, στη σκιά του σχεδίου *αποκρατικοποίησης* η γενική συνέλευση του Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου, μία *αποκρατικοποίηση* κάθε επτά μέρες, *οι αποκρατικοποιήσεις* στην ενέργεια ξεκινούν με ΔΕΠΑΣ και ΔΕΣΦΑ,

Το επόμενο θέμα περιλαμβάνει σημασιολογικά τη *φορολογία, τη φοροδιαφυγή, τους φοροφυγάδες, τις οφειλές* (μπορεί να καταταχθεί και στα κοινωνικά θέματα με το ΙΚΑ), με τους *οφειλέτες, του μεγαλοοφειλέτες του Δημοσίου, τη διαφθορά, το ΣΔΟΕ*.

Το θέμα *του χρέους* είναι τα τελευταία χρόνια από τα πιο επίκαιρα θέματα της ελληνικής επικαιρότητας με *τα νέα σκληρά (επώδυνα, πρόσθετα) μέτρα, το μνημόνιο (1, 2, 3, 4), το μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα, το τριετές πακέτο στήριξης, η αναδιάρθρωση του χρέους, πτώχευση (ελεγχόμενη, επιλεκτική), λιτότητα*. Η λέξη *τρόικα* κατέχει εξέχουσα θέση στα ΜΜΕ (ηλεκτρονικά και έντυπα) και πολύ συχνά ήδη με τον τύπο στη γενική πτώση, απόδειξη ότι βρίσκεται στο στάδιο της λεξιλογικής αφομοίωσης, π.χ. *συμφωνία της τρόικας –κυβέρνησης για τα εργασιακά*.

Συχνά εμφανίζεται και το θέμα για τις *συμβάσεις (ορισμένου ή αορίστου χρόνου, τις απολύσεις, τις κινητοποιήσεις, τα λουκέτα (διπλάσια τα λουκέτα από τις νέες επιχειρήσεις)*.

Γίνεται λόγος και για κάτι θετικό – για *ήπια ανάκαμψη στη βιομηχανία, το γεγονός ότι πρώτη διεθνώς η ελληνική ναυτιλία και το 2010, αύξηση της τάσης έως και 10% στις αφίξεις ξένων τουριστών, για την ενίσχυση των επιχειρηματιών και της νεανικής επιχειρηματικότητας, για 2 δισ. ευρώ για την ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας (ιδιωτικές επενδύσεις, γεωργοπεριβαλλοντικές ενισχύσεις, εξισωτική αποζημίωση)*.

Ασχολούμενη με τα κείμενα ένοιωσα για πολλοστή φορά ικανοποίηση από το επάγγελμά μου του καθηγητή, αλλά συνάμα και λάτρη της ελληνική γλώσσας, όταν ανακάλυψα την ερμηνεία του ρήματος *κλειδώνω* με τη σημασία του *οριστικοποιώ*. Για το ρήμα *κλειδώνω* διαβάζουμε στα λεξικά τη γνωστή ερμηνεία –ασφαλίζω με κλειδί κλπ. Στις φράσεις όμως *Κλειδώνουν τα νέα μέτρα, κλειδώνει το νέο πακέτο στήριξης* και στη συνέχεια στη φράση …. με την *οριστικοποίηση* του νέου πακέτου…. γίνεται σαφής η νέα σημασιολογική απόχρωση, την οποία δεν βρίσκουμε σε κανένα λεξικό.

Το ίδιο αίσθημα θαυμασμού για τις δυνατότητες της παραγωγής της ΝΕ προκάλεσε και το ουσιαστικό *διακράτηση* στη φράση …διακράτηση ομολόγων…, το οποίο επίσης δεν υπάρχει στα έγκριτα νεοεκδοθέντα λεξικά που χρησιμοποιήθηκαν κατά την ανάλυση εννοιών.. Βρίσκεται όμως ως λήμμα στο Λεξικό του Δημητράκου μαζί με το ρήμα *διακρατώ (-έω)* με την ερμηνεία : *κρατώ στερρώς / έχω υπό την εξουσία μου/ κρατώ επί χρονικό διάστημα* και με τις ανάλογες σημασίες και το θηλυκό ουσιαστικό *διακράτηση –η συγκράτηση/ επί τινος πλήρης εξουσία/ διακατοχή*. Στο διαδίκτυο υπάρχει η ερμηνεία του ως άνω ουσιαστικού ως *επαναγορά των ομολόγων μετά τη λήξη τους από ιδιώτες επενδυτές*. Καταλήγουμε στην υπόθεση ότι γίνεται λόγος για τον αγγλικό όρο *Roll over* ή *Rollover*, για τον οποίο στο Λεξικό

του Χρυσοβιτσιώτη βρίσκουμε την εξής ερμηνεία: *μετακυλίω, ανανεώνω δάνειο/ επανεπένδυση κεφαλαίων από πώληση χρεογράφων σε νέα χρεόγραφα/ανανέωση κατάθεσης, η οποία χρησιμοποιήθηκε για να χορηγηθεί δάνειο* κλπ.

Όσον αφορά την εφημερίδα Τα Νέα τα θέματα, στα οποία δίνεται έμφαση είναι περισσότερο κοινωνικού χαρακτήρα — *το ρεύμα, το αέριο, μισθοί –μειώσεις μισθών, απολύσεις, περικοπές, δραστικά μέτρα κατά της φοροδιαφυγής, …ληστεύουν με κομπίνες τα ταμεία*…. Φυσικά με μεγάλα γράμματα κρούει και τον κώδωνα κινδύνου στις 25-02-2011: *Η Ελλάδα σε κρίση. Σούπερ λιτότητα ως το 2015*.

Άλλη δυναμική πτυχή στο ΝΕ λεξιλόγιο είναι τα αρκτικόλεξα και μπορούν να καταταχθούν στους όρους, ορισμένα, από τα οποία με την κατάργηση του οργανισμού ή του θεσμού , στον οποίο ανήκει η ονομασία, περνούν στο παθητικό λεξιλόγιο. Παράλληλα εμφανίζονται άλλοι με την ίδρυση των νέων θεσμών, π.χ. ΥΜΣ (Υπηρεσία Μιας Στιγμής).

Καταλήγοντας θα θέλαμε να επισημάνουμε ότι οι λέξεις μεγάλης συχνότητας καταδεικνύουν πώς εξελίσσεται μια χώρα, πώς ζουν οι κάτοικοί της, ποια είναι τα φλέγοντα προβλήματα, τη λύση των οποίων αναζητούν.

Βιβλιογραφία

Κατσογιάννου κ.ά 2004: Ελληνική ορολογία. Έρευνα και εφαρμογές, Επιστημονική επιμέλεια Μαριάννα Κατσογιάννου και Ελένη Ευθυμίου, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα.

Κελάνδριας 2009: Π. Κελάνδριας, Η ορολογική ασάφεια των οικονομικών κειμένων ως μεταφραστικό πρόβλημα, στο: Ελληνική γλώσσα και ορολογία, Ανακοινώσεις 7ου Συνεδρίου, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Αθήνα.

Κουτσιβίτης 1994: Β. Κουτσιβίτης, Θεωρία της μετάφρασης, Ελληνικές πανεπιστημιακές εκδόσεις, Αθήνα.

Παλασάκη 2007: Β. Παλασάκη, Τα σώματα κειμένων: Ένα εργαλείο για τα παραδείγματα εξειδικευμένων λέξεων, στο: Ελληνική γλώσσα και ορολογία, Ανακοινώσεις 6ου Συνεδρίου, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Αθήνα.

Φιλόπουλος 1999: Β. Φιλόπουλος, Διεθνοποίηση ορολογίας και η ελληνική γλώσσα, στο: Ελληνική γλώσσα και ορολογία, Ανακοινώσεις 2ου Συνεδρίου, Αθήνα.

Παππά Μ.: Ζητήματα μετάφρασης κειμένων οικονομικού χαρακτήρα Μαρίνα Παππά, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα **http://my.enl.auth.gr/translation/pdf/Pappa.pdf**

Λεξικά

ΑΠΘ-ΙΝΣ 1998: Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής, Θεσσαλονίκη.

Δημητράκου 1969: Δ. Δημητράκου, Νέον Ορθογραφικόν Ερμηνευτικόν Λεξικόν, Εκδοτικός Οίκος Χρ. Γιοβάνης, Αθήνα.

Μπαμπινιώτης 1998: Γ. Μπαμπινιώτης, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα

Χρυσοβιτσιώτη –Σταυρακοπούλου 1995: Ι. Χρυσοβιτσιώτη –Ι. Σταυρακοπούλου, Λεξικόν αγγλοελληνικόν –ελληνοαγγλικόν – εμπορικών –τραπεζικών και οικονομικών όρων, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

1980: Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό Πεντάγλωσσο οικονομικών –εμπορικών, διοικητικών – στρατιωτικών – λογιστικών –νομικών όρων, Εκδόσεις Θ. Τυροβόλα, Αθήνα.

Stoyna Poromanska

Καθηγήτρια ΝΕ γλώσσας και γλωσσολογίας
Πανεπιστήμιο της Σόφιας

Suchodolska Str. 2, Bl. 38-I, 1373 Sofia, Bulgaria

Ηλ-ταχ.: poromanska@yahoo.com

17 Η αλληλεπίδραση ανάμεσα στην καθημερινή γλώσσα και την επιστημονική ορολογία: παράδειγμα από το πεδίο της Κοσμολογίας

Αριστείδης Κοσιονίδης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η κατανόηση των εννοιών ενός επιστημονικού πεδίου απαιτεί τη γνώση των όρων του πεδίου. Συχνά, οι λέξεις που χρησιμοποιούνται έχουν διαφορετική σημασία στο συγκείμενο (context) της επιστημονικής συζήτησης από αυτήν που έχουν στην καθημερινή επικοινωνία. Αυτή η πολυσημία, ειδικά στην περίπτωση σύμπλοκων όρων, μπορεί να αποτελεί εμπόδιο στην κατανόηση των ειδικών εννοιών ενός επιστημονικού πεδίου και αυτό το φαινόμενο πιθανά να οξύνεται στην Ελληνική, από την οποία δανείζονται ευρύτατα οι επιστήμες για την κατασκευή τόσο των ειδικών όσο και γενικών όρων.

Επιλέξαμε για τη μελέτη μας το πεδίο της Κοσμολογίας, όπου πραγματοποιήθηκε μία δειγματοληπτική καταγραφή των όρων που συνδέονται με τις βασικότερες ειδικές έννοιες, και αναλύσαμε αυτούς τους όρους για την παρουσία τέτοιων αμφίσημων λέξεων. Αν και η ορολογία της Αστρονομίας γενικότερα έχει στενή σχέση με την ελληνική, καθώς είναι μια επιστήμη που αναπτύχθηκε για πρώτη φορά στην αρχαία Ελλάδα, το συγκεκριμένο πεδίο αναπτύχθηκε τον $20^{ο}$ αιώνα εκτός ελληνικών συνόρων και άρα οι ελληνικοί όροι είναι μεταφράσεις από άλλες γλώσσες. Λόγω αυτού, επεκτείναμε την καταγραφή και σε άλλες γλώσσες, με σκοπό να ανιχνευθεί το αν τέτοιοι όροι με αμφίσημα συστατικά απαντώνται και εκεί, καθώς και αν παρουσιάζονται σχηματομορφές (patterns) στη συχνότητα εμφάνισής τους στις διαφορετικές γλώσσες.

Τέλος παρουσιάζουμε στοιχεία από μία πρόσφατη έρευνα ερωτηματολογίων που υποστηρίζουν την υπόθεση ότι οι διαφορετικές σημασίες στην καθημερινή χρήση και στη χρήση στα πλαίσια ειδικών όρων επηρεάζουν αρνητικά την κατανόηση του όρου.

Interactions between everyday language and scientific terminology: an example from the field of Cosmology

Aristeidis Kosionidis

ABSTRACT

Understanding the concepts of a scientific field requires knowledge of the terms specific to that field. Often, the words used carry a different meaning within the context of scientific discourse than they do in everyday communication. This multiplicity of meaning, especially within complex terms, can act as n obstacle in understanding the specific concepts and this phenomenon may be more acute in Greek, as it functions as a continuous source for constructing both general and specific terms.

We have chosen for our study the field of Cosmology. We carried out a sampling of terms associated with the terms associated with the fundamental specific concepts, and analysed these terms to locate words with dual meanings. Although ancient Greece was where Astronomy first developed as a

science, and this has caused its terminology to be closely linked with Greek, modern Cosmology was developed outside Greece in the 20th century. This led us to expand our sampling to other languages to investigate if terms with possible multiple meanings appear there as well, and if pattern in their appearance across different languages could be detected.

We conclude by presenting data from a recent research questionnaire that support the hypothesis that different meanings between everyday use of a word and its use within a specific term negatively affects understanding of that term.

0 Εισαγωγή

Μία σημαντική διάσταση της μάθησης Φυσικών Επιστημών (Φ.Ε.) είναι η προσπάθεια οι μαθητές να κατανοήσουν και να υιοθετήσουν την ειδικευμένη ορολογία ενός επιστημονικού πεδίου. Στο Δημοτικό οι διδακτικοί στόχοι καθορίζονται από το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) Φυσικών Επιστημών, και πιο συγκεκριμένα από το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΑΠΣ) του μαθήματος «Ερευνώ το Φυσικό Κόσμο», όπως δημοσιεύτηκαν στο ΦΕΚ 304Β/13-03-2003. Στους ειδικούς σκοπούς του ΑΠΣ περιλαμβάνεται και:

«(Τ)ην εξοικείωσή του (μαθητή) με την απλή επιστημονική ορολογία, γεγονός που θα συμβάλει στη γενικότερη γλωσσική του ανάπτυξη.»[1]

Περαιτέρω συζήτηση του θέματος γίνεται στο Βιβλίο Δασκάλου του ίδιου μαθήματος, όπου η γενικά ακολουθούμενη προσέγγιση καθορίζεται ως εξής:

«Αφού το φαινόμενο κατανοηθεί με βάση το καθημερινό φρασεολόγιο, έπεται η σύνδεση της καθημερινής γλώσσας με την ακριβή ορολογία των φυσικών επιστημών.»[2]

Συνεπώς η αλληλεπίδραση καθημερινής γλώσσας και ορολογίας συνδέεται άμεσα με την υλοποίηση των σκοπών της διδασκαλίας. Και καθώς στο επίπεδο του Δημοτικού το μάθημα συμπεριλαμβάνει θέματα Αστροφυσικής μόνο οριακά, η εξέταση της αντίστοιχης ορολογίας για τον εντοπισμό πιθανών σημείων δυσκολίας για τους μαθητές θεωρήθηκε βασικό στοιχείο για διερεύνηση.

Μία πρώτη διερεύνηση στο ευρύτερο ζήτημα έκαναν οι Galili, Weizman και Cohen το 2004 [3], μελετώντας την κατανόηση της έννοιας του Ουρανού από ομάδες μαθητών, φοιτητών

και δασκάλων. Μία ερώτηση της έρευνάς τους ήταν: «είναι η έννοια Ουρανός επιστημονική ή μη επιστημονική;». Στις περισσότερες ομάδες, το ποσοστό των απαντήσεων για τις επιλογές «επιστημονική» και «μη επιστημονική» ήταν της ίδιας τάξης μεγέθους, συνεπώς η διδασκαλία της έννοιας θα αντιμετώπιζε δύο διαφορετικά είδη απόκρισης. Το τελευταίο υποστηρίζεται και από το ότι η ομάδα των δασκάλων υιοθέτησε σε ποσοστό 44% την απάντηση «η έννοια είναι επιστημονική ή μη επιστημονική ανάλογα με το συγκείμενο», που στις άλλες ομάδες δόθηκε από ποσοστά της τάξης του 10-15%. Αυτά τα αποτελέσματα μας υποδεικνύουν ότι η αναγνώριση της πιθανής πολλαπλής χρήσης μιας λέξης ως γενικού αλλά και ειδικού όρου δεν εντάσσεται στην εμπειρία των μαθητών, αλλά απαιτείται στο σχεδιασμό της διδασκαλίας.

Η εργασία μας ασχολείται με ειδικούς όρους (από το πεδίο της Κοσμολογίας), δηλαδή όρους που αντιπροσωπεύουν έννοιες που ανήκουν αποκλειστικά ή που δημιουργήθηκαν πρωταρχικά στο πεδίο αυτό, και αποτελεί μια πρώτη προσέγγιση στο ερώτημα αν αυτοί οι όροι είναι κατανοητοί και χρησιμοποιούνται με την επιστημονική τους σημασία. Προχωρήσαμε λοιπόν στην καταγραφή ανάλυση σύμπλοκων ειδικών όρων από το πεδίο, και κατόπιν για να ελέγξουμε αν η πολλαπλή σημασία της εσωτερικής μορφής των όρων όντως λειτουργεί ως εμπόδιο στην κατανόηση και ορθή λειτουργία τους, εντάξαμε το ερώτημα σε μια έρευνα ερωτηματολογίων.

1 Σύμπλοκοι όροι στην Κοσμολογία

Καθώς η εργασία πραγματεύεται σύμπλοκους όρους, περιλαμβάνουμε μια περιγραφή των σχετικών χαρακτηριστικών τους, όπου ακολουθούμε τη διατύπωση των Βαλεοντή, Ζερίτη και Νικολάκη [4].

Γενικά, σύμπλοκος όρος (complex term) αποκαλείται ένας όρος που αποτελείται από περισσότερα από ένα θέματα. Ο περιφραστικός σύμπλοκος όρος λέγεται και σύνθετος όρος (compound term). Η εσωτερική μορφή σύμπλοκου όρου είναι η παράθεση των κύριων σημασιών των συστατικών του χωρίς αναφορά στην έννοια που αντιπροσωπεύει ο όρος. Κατά κανόνα, ο σύμπλοκος όρος μπορεί να αναλυθεί σε δύο μέρη, τα άμεσα συνθετικά, το ένα από τα οποία είναι το προσδιοριζόμενο συνθετικό και το άλλο το προσδιοριστικό συνθετικό. Κατά κανόνα, επίσης, το προσδιοριστικό συνθετικό προσθέτει κάποιο χαρακτηριστικό που μετατρέπει την γένια έννοια (γένος) του προσδιοριζόμενου συνθετικού σε είδια έννοια (είδος) του σύμπλοκου όρου. Στους μονολεκτικούς σύμπλοκους όρους συναντάμε και παρατακτικά σύνθετα, όπου προσδιοριζόμενο και προσδιοριστικό συνθετικό δεν αναδεικνύονται.

Επιλέξαμε να κινηθούμε, εκτός από τα ελληνικά, που λόγω της τοποθέτησης του ευρύτερου ερευνητικού πλαισίου στον χώρο της Παιδείας στη χώρα μας ήταν μια προφανής επιλογή, και στα αγγλικά και γερμανικά. Οι δύο αυτές γλώσσες καλύπτουν ένα σημαντικό τμήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία συντονίζει τον γενικό προσανατολισμό της Παιδείας στις χώρες-μέλη της. Επίσης, οι τρεις γλώσσες συνδυασμένα καλύπτουν σε μεγάλο βαθμό την ιστορική εξέλιξη της ορολογίας της Κοσμολογίας: τα ελληνικά είναι η πρώτη γλώσσα στην οποία διατυπώθηκαν αστρονομικές έννοιες στα πλαίσια επιστημονικών αναζητήσεων, η σύγχρονη Κοσμολογία βασίζεται στις θεωρίες του Einstein που δημοσιεύθηκαν πρώτα στα γερμανικά, και η συντριπτική πλειοψηφία των δημοσιεύσεων στο θέμα τις τελευταίες δεκαετίες γίνεται στα αγγλικά.

Οι όροι παρατίθενται στον Πίνακα 1.

Πίνακας 1 Σύμπλοκοι όροι στην Κοσμολογία

Αγγλικά	Γερμανικά	Ελληνικά
Cosmology	**Kosmo**logie	**Κοσμο**λογία
cosmological principle	**kosmologisches** Prinzip	**κοσμολογική** Αρχή
cosmological constant	**kosmologische** Konstante	**κοσμολογική** σταθερά
general theory of relativity	**allgemeine** Relativitätstheorie	**γενική** θεωρία της σχετικότητας
Big Bang	**Ur**knall	**Μεγάλη** Έκρηξη
Redshift	**Rot**verschiebung	μετατόπιση στο **ερυθρό**
Hubble Constant	**Hubble**-Konstante	Σταθερά του **Hubble**
cosmic microwave background	**Kosmische** Hintergrundstrahlung	**κοσμική** ακτινοβολία υποβάθρου
Dark matter	**Dunkle** Materie	**σκοτεινή** ύλη
critical density	**kritische** Dichte	**κρίσιμη** πυκνότητα
gravitational field	**Gravitations**feld	**βαρυτικό** πεδίο
Spacetime	Raumzeit	Χωροχρόνος
Milky Way	**Milch**straße	Γαλαξίας

Με **έντονα** στοιχεία έχουμε σημειώσει το προσδιοριστικό συνθετικό. Παρατηρούμε ότι στον μονολεκτικό σύμπλοκο όρο «χωροχρόνος/spacetime/Raumzeit» δεν μπορούμε να αναγνωρίσουμε προσδιοριστικό και προσδιοριζόμενο. Παρατηρούμε ότι στα τρίλεκτα «Γενική θεωρία της Σχετικότητας» και «Κοσμική Ακτινοβολία Υποβάθρου» το

προσδιοριζόμενο συνθετικό είναι σύμπλοκος όρος σε μορφή δίλεκτου, μία δομή που μπορούμε να αποκαλέσουμε φωλιασμένο (nested) όρο.

Ο τελευταίος όρος, «Γαλαξίας», στα ελληνικά δεν είναι σύμπλοκος αλλά είναι σύμπλοκος τόσο στα αγγλικά όσο και στα γερμανικά.

Με σκούρο χρώμα πεδίου έχουν επισημανθεί οι όροι που εντοπίσαμε πιθανές δυσκολίες στη διδασκαλία, λόγω χρήσης λέξεων που απαντώνται στην καθημερινή γλώσσα με διαφορετική σημασία. Αναλυτικά:

1) Κοσμολογική Αρχή/Cosmological Principle/kosmologisches Prinzip: η δυσκολία παρουσιάζεται μόνο στον ελληνικό όρο. Ο προσδιοριζόμενος όρος Αρχή σημαίνει την βασική πρόταση που ισχύει αξιωματικά, αλλά χρησιμοποιείται ευρέως καθημερινά για να υποδηλώσει φορέα εξουσίας και ακόμα συχνότερα την χωρική ή χρονική έναρξη. Στα αγγλικά και γερμανικά δεν εμφανίζεται αντίστοιχη πολυσημία.

2) Κρίσιμη Πυκνότητα/Critical Density/Kritische Dichte: Η πολυσημία αφορά τα αγγλικά και γερμανικά. Στις δύο αυτές γλώσσες, το προσδιοριστικό σύνθετο εκτός της σημασίας του «κρίσιμου» απαντάται και με τη σημασία του «επικριτικού».

3) Βαρυτικό πεδίο/Gravitational Field/Gravitationsfeld: Η πολυσημία αφορά τα αγγλικά και γερμανικά. Στις δύο αυτές γλώσσες, το προσδιοριζόμενο σημαίνει επίσης το γήπεδο ή τον αγρό, και άρα συνειρμικά εισάγει την εικόνα ενός επίπεδου χώρου που δεν συμπίπτει αναγκαστικά με τη δομή στο χώρο του βαρυτικού πεδίου.

4) Γαλαξίας/Milky Way/Milchstraße: Η περιπλοκή εδώ δεν έγκειται σε σύγχυση με την καθημερινή χρήση του όρου, αλλά είναι προϊόν της ιστορικής εξέλιξης της Κοσμολογίας στην οποία αναφερθήκαμε ανωτέρω. Και στις τρεις γλώσσες ο όρος που προσδιορίζει το Γαλαξία στον οποίο βρίσκεται η Γη είναι το όνομα με το οποίο εμφανιζόταν ιστορικά στην καθημερινή γλώσσα. Η εξέλιξη όμως της επιστήμης και η αναγνώριση ότι ο Γαλαξίας μας είναι ένας από πολλούς οδήγησε στην υιοθέτηση του ελληνικού όρου (με γλωσσικές προσαρμογές) για την περιγραφή και των αντίστοιχων ουρανίων αντικειμένων. Η σύμπτωση της ιστορικά οριζόμενης ονομασίας με τον ειδικό όρο της Αστροφυσικής δεν απαντάται στα αγγλικά και τα γερμανικά.

Ένα πρώτο ενδιαφέρον εύρημα είναι ότι οι πιθανές δυσκολίες δεν εμφανίζονται στους ίδιους όρους σε όλες τις γλώσσες. Μια εξήγηση αυτού του φαινομένου είναι ότι, ενώ η ορολογία ενός πεδίου εξελίσσεται με συντονισμένο τρόπο σε όλες τις χώρες, καθώς συνδέεται με την ανάπτυξη των αντίστοιχων επιστημονικών ιδεών, η καθημερινή γλώσσα εξελίσσεται

διαφορετικά σε κάθε χώρα.

2 Έρευνα ερωτηματολογίων: Ευρήματα και Συζήτηση

Για να ελέγξουμε αν η πολλαπλή σημασία της εσωτερικής μορφής των όρων όντως λειτουργεί ως εμπόδιο στην κατανόηση και ορθή λειτουργία τους, εντάξαμε το ερώτημα σε μια έρευνα ερωτηματολογίων.

Ως δείγμα επελέγησαν 38 μεταπτυχιακοί φοιτητές του ΠΤΔΕ Αθηνών τα ακαδημαϊκά έτη 2008-2009 και 2009-2010, οι οποίοι μπορούν να θεωρηθούν «βέλτιστη περίπτωση» (best case scenario) του αποτελέσματος της εκπαίδευσης: φοιτητές υψηλών επιδόσεων και ικανοτήτων, με πρόσφατες τις γνώσεις των σπουδών τους, που ακολουθούν με προσωπική επιλογή μια πορεία επαγγελματικής και επιστημονικής εξέλιξης. Ταυτόχρονα, καθώς ένα σημαντικό ποσοστό του δείγματος είναι νέοι δάσκαλοι, αποτελεί μία «βέλτιστη περίπτωση» όσον αφορά την κατάρτιση που θα αναμέναμε να συναντήσουμε στους υπηρετούντες εκπαιδευτικούς, καθώς τόσο τα αντικείμενα όσο και οι μέθοδοι που έχουν διδαχθεί ως φοιτητές είναι οι πιο σύγχρονες. Πρόσθετα, η ηλικία των μεταπτυχιακών φοιτητών είναι τέτοια ώστε να έχουν εκτεθεί σε όλες τις σύγχρονες προόδους στο πεδίο της Αστροφυσικής. Οι σημαντικότερες μεταβολές στην γενική κατεύθυνση της Κοσμολογίας είχαν συντελεστεί και ενσωματωθεί στις γνώσεις μας για το πεδίο πρωτού οι μεταπτυχιακοί φοιτητές ξεκινήσουν τη σχολική τους σταδιοδρομία, ενώ οι σημαντικότερες πρόσφατες εξελίξεις στην Αστροφυσική (όπως η ανακάλυψη πλανητών γύρω από άλλα άστρα) έλαβαν χώρα την περίοδο που ήταν μαθητές και προπτυχιακοί φοιτητές, άρα σε θέση να τις παρακολουθήσουν.

Στις δέκα (10) ερωτήσεις του ερωτηματολογίου ενσωματώσαμε δύο (2) ερωτήσεις στον ερευνητικό άξονα της κατανόησης και επαφής με την ειδική επιστημονική ορολογία, συγκεκριμένα:

Ερώτηση Αρ. 1:

Μπορείτε να εξηγήσετε τι σημαίνουν οι έννοιες: Αρχή, Θεωρία, Αξίωμα, Ορισμός.

Ερώτηση Αρ. 6:

Τι είναι: α) Η Κοσμολογική Αρχή, β) Η Αρχή του Hubble, γ) Η Κρίσιμη πυκνότητα

Με την Ερ. Αρ. 1 πρόθεσή μας ήταν να ελέγξουμε αν οι μεταπτυχιακοί (Μτχ.) φοιτητές γνωρίζουν και μπορούν να διατυπώσουν τις έννοιες που αντιστοιχούν στους όρους, και να διαπιστώσουμε αν τους κατανοούν ως ειδικούς όρους κάποιου πεδίου ή ακολουθούν τη σημασία που τους αποδίδεται στην καθημερινή γλώσσα.

Η Ερ. Αρ. 6 είχε διπλό σκοπό. Σε πρώτο επίπεδο ελέγχει τις γνώσεις των Μτχ. φοιτητών σε θέματα σύγχρονης Κοσμολογίας. Καθώς κατά κανόνα δεν έχουν διδαχθεί το θέμα στο σχολείο ή κατά τη διάρκεια των πανεπιστημιακών τους σπουδών, δεν αναμέναμε υψηλό ποσοστό (ορθών ή μη) απαντήσεων. Εισάγαμε στην ερώτηση έναν μη υπαρκτό όρο, την «Αρχή του Hubble», ώστε να διαπιστώσουμε αν οι Μτχ. φοιτητές γνωρίζουν τον υπαρκτό Νόμο του Hubble με υψηλό βαθμό αυτοπεποίθησης (οπότε και θα εντόπιζαν το σφάλμα) ή όχι. Σε δεύτερο επίπεδο, μας ενδιέφερε αν οι Μτχ. φοιτητές θα προσπαθούσαν να ερμηνεύσουν τους όρους που δεν γνώριζαν, αν θα το έκαναν με βάση το πεδίο στο οποίο αναφέρονται ή με βάση την εσωτερική μορφή τους, και αν σε αυτή τη διαδικασία θα αξιοποιούσαν την κατανόηση των εννοιών που συμπεριλάβαμε στην Ερ. Αρ. 1. Εδώ ο μη υπαρκτός όρος «Αρχή του Hubble» θα μας βοηθούσε να ανιχνεύσουμε αυτές τις επιλογές.

Τοποθετήσαμε τις ερωτήσεις σε απόσταση μεταξύ τους ώστε οι απαντήσεις των φοιτητών στην Ερ. Αρ. 1 να επηρεάσουν λιγότερο ισχυρά την προσέγγισή τους στην Ερ. Αρ. 6.

Ως πρώτο βήμα ανάλυσης των συμπληρωμένων ερωτηματολογίων παρουσιάζουμε τον Πίνακα 2, όπου εμφανίζουμε τη συχνότητα εμφάνισης κάθε προσέγγισης στην έννοια «Αρχή» και στον ειδικό όρο «Κοσμολογική Αρχή».

Πίνακας 2 Στοιχεία από την έρευνα ερωτηματολογίων

Αρχή	Κοσμολογική Αρχή	Απαντήσεις
Επιστημολογική	Ειδικός Όρος	1
Επιστημολογική	Χρονικός Προσδιορισμός	9
Επιστημολογική	Καμία Απάντηση	7
Χρονικός Προσδιορισμός	Χρονικός Προσδιορισμός	2
Καμία Απάντηση	Χρονικός Προσδιορισμός	2
Κοινωνιολογική	Χρονικός Προσδιορισμός	2

Επιστημολογικές χαρακτηρίζουμε περιγραφές της έννοιας «Αρχή» που αφορούν στην κατασκευή επιστημονικών θεωριών (του τύπου «Θεμελιακός κανόνας», «το σημείο εκκίνησης για την περαιτέρω ανάλυση», «βάση στην οποία στηρίζεται μια θεωρία»), και *Κοινωνιολογικές* όσες τη σχετίζουν με μορφή ή έκφραση εξουσίας.

Στην Ερ. Αρ. 1, παρατηρήσαμε κατ'αρχήν ότι σε σύνολο 38 φοιτητών μόνο επτά δεν απάντησαν σε κανένα από τα τέσσερα σκέλη της ερώτησης 1, και 20 απάντησαν σε όλα. Αυτές τις απαντήσεις καλύπτουν μια ευρύτητα προσεγγίσεων και διατυπώσεων, της οποίας η διασπορά των απαντήσεων για των έννοια «Αρχή» είναι ενδεικτική. Αυτή η διασπορά

απαντήσεων μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι αυτές οι έννοιες δεν κατανοούνται από τους Μτχ. Φοιτητές μέσα σε ένα ενιαίο πλαίσιο και άρα οι όροι δεν αναγνωρίζονται ως ειδικοί όροι της επιστημολογίας.

Όσον αφορά την Ερ. Αρ. 6, κατ'αρχήν επιβεβαιώθηκε η υπόθεσή μας ότι οι Μτχ. Φοιτητές σε μεγάλο ποσοστό δεν κατέχουν γνώσεις Κοσμολογίας. Συνολικά λάβαμε 19 απαντήσεις στα 114 υποερωτήματα (38 ερωτηματολόγια x 3), ποσοστό περίπου 16%. Από αυτές τις απαντήσεις, οι 16 αφορούσαν την Κοσμολογική Αρχή, 2 την Κρίσιμη Πυκνότητα, και 1 την Αρχή του Hubble.

Λάβαμε μόνο μία (1) ορθή απάντηση σχετικά με την Κοσμολογική Αρχή. Οι υπόλοιπες δεκαπέντε (15) απαντήσεις την προσέγγισαν ως μια χρονική έννοια, με εκφράσεις όπως «η αρχή δημιουργίας του κόσμου (Big Bang)», «η αρχή της θεωρίας της γέννησης του κόσμου», «αρχικές εκρήξεις του Ήλιου που δημιούργησαν το Σύμπαν». Είναι αξιοσημείωτο ότι, όπως φαίνεται και από τον πίνακα, ενώ σημαντικό ποσοστό των Μτχ. Φοιτητών προσεγγίζει τον όρο «Αρχή» ως έννοια της επιστημολογίας, δεν τον προσεγγίζουν με αυτόν τον τρόπο όταν είναι ενταγμένος στον όρο «Κοσμολογική Αρχή». Επίσης αξιοσημείωτο είναι ότι οι Μτχ. Φοιτητές που εξηγούν τον όρο «Κοσμολογική Αρχή» στη συντριπτική τους πλειοψηφία δεν αποπειρώνται να εξηγήσουν τους όρους «Κρίσιμη Πυκνότητα» και «Αρχή του Hubble».

Η σχεδόν αποκλειστική προσέγγιση του όρου «Κοσμολογική Αρχή» ως κάποιας μορφής χρονικού προσδιορισμού μας υποδεικνύει ότι οι Μτχ. Φοιτητές στην προσπάθειά τους να ερμηνεύσουν τον όρο προτάσσουν την οικεία σε αυτούς εξήγηση της Αρχής στα πλαίσια της καθημερινής γλώσσας (=έναρξη, ξεκίνημα) και κατόπιν εντάσσουν σε αυτήν την έννοια της Κοσμολογίας ως μιας δραστηριότητας που μελετά το Σύμπαν. Ουσιαστικά, η οικειότητα της λέξης Αρχή υπερισχύει της αναγνώρισης του όρου ως ειδικού όρου και αντιστρέφει τη σχέση προσδιοριστικού και προσδιοριζόμενου σύνθετου. Αυτήν την ερμηνεία υποστηρίζει και η μία εξ των απαντήσεων για την «Κρίσιμη Πυκνότητα», η οποία εξηγείται ως «πυκνότητα αρχικής σύστασης της ύλης». Εδώ, παρά το γεγονός ότι η λέξη Αρχή δεν εμφανίζεται καν στον όρο, δρα σχεδόν ως προσδιοριστικό σύνθετο.

Μπορούμε να υποθέσουμε ότι, αν μια ομάδα ικανών μεταπτυχιακών φοιτητών στρέφεται στην καθημερινή γλώσσα και όχι στην ιδέα της εξειδικευμένης ορολογίας όταν αντιμετωπίζει άγνωστους σε αυτήν όρους με αποτέλεσμα την σύγχυση, το ίδιο είναι πιθανόν να συμβεί σε μία τάξη όπου ήδη το καθημερινό φρασεολόγιο παίζει κυρίαρχο ρόλο στο μάθημα της διδασκαλίας των Φ.Ε.. Η εισαγωγή νέων επιστημονικών αντικειμένων στη σχολική ύλη θα

βελτιωνόταν σε αποτελεσματικότητα αν στην προετοιμασία εντάσσεται και ένα στάδιο ανάλυσης των ειδικών όρων του αντίστοιχου πεδίου για πιθανώς προβληματικούς όρους όπως αυτοί που περιγράψαμε, ώστε να αναπτυχθούν και να ενσωματωθούν στη διδασκαλία ενέργειες που να προετοιμάζουν τους δασκάλους να αντιμετωπίσουν τις πιθανές δυσκολίες.

3 Συμπέρασμα

Η αρχική και δειγματοληπτική καταγραφή ειδικών όρων από το επιστημονικό πεδίο της Κοσμολογίας μας υπέδειξε ότι η χρήση εσωτερικών μορφών με έντονη καθημερινή χρήση στους σύμπλοκους όρους είναι σχετικά διαδεδομένη. Διερευνήσαμε αν αυτό το χαρακτηριστικό μπορεί να δράσει ως εμπόδιο στην κατανόηση των ειδικών όρων, και τα αποτελέσματα της έρευνας ερωτηματολογίων αρχικά υποστηρίζουν αυτήν την πιθανότητα. Περαιτέρω ανάλυση και διερεύνηση της αλληλεπίδρασης καθημερινής γλώσσας και της επιστημονικής ορολογίας μπορεί να οδηγήσει σε διαδικασίες βελτίωσης της κατανόησης τόσο μέσα στο πλαίσιο της γενικής Παιδείας όσο και γενικότερα.

4 Βιβλιογραφία

[1] Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, ΑΠΣ «Ερευνώ το Φυσικό Κόσμο», Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (http://www.pi-schools.gr/programs/depps/ στις 24/8/2008), 2003, σ. 506, 18.

[2] Συγγραφική Ομάδα Εκπαιδευτηρίων «Ελληνογερμανική Αγωγή», Φυσικά ΣΤ΄Δημοτικού, Βιβλίο για τον δάσκαλο, ΟΕΔΒ, 2006, σ. 51, 443.

[3] Galili, I., Weizman, A. and Cohen, A., The Sky as a topic in Science Education, Science Education, 2004, Vol. 88, Issue 4, σ. 579, 19.

[4] Βαλεοντής Κ., Ζερίτη Κ., Νικολάκη Ά., Ο ελληνικός σύμπλοκος όρος και η χρήση της γενικής ως προσδιοριστικού συνθετικού, 1999, Διεθνές Βραβείο Terminology ARD Award, σ. 1-, 52.

Αριστείδης Κοσιονίδης

MSc, Υποψήφιος Διδάκτορας ΠΤΔΕ ΕΚΠΑ

Αγ. Αντωνίου 56, 152 38 Χαλάνδρι, Αθήνα
Email: a.kosionidis@gmail.com

ΕΝΟΤΗΤΑ 4

Ορολογικοί πόροι –
Νέες τεχνολογίες και Ορολογία

18 MultiTerm: Το μέλλον στις βάσεις δεδομένων

Βασιλική Κανιστρά

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το MultiTerm είναι ένα δυνάμει ηλεκτρονικό λεξικό που 'χτίζεται' από τον ίδιο το χρήστη. Η εφαρμογή παρέχει όλα τα απαραίτητα εργαλεία προκειμένου ο κάτοχος του προγράμματος της Trados και χρήστης της εφαρμογής να μπορεί να συνθέσει εύκολα μια βάση δεδομένων η οποία θα περιλαμβάνει τους πιο χρήσιμους όρους που χειρίζεται ένας μεταφραστής, διερμηνέας ή οποιοσδήποτε άλλος κάνει χρήση ορολογίας αλλά και άλλα στοιχεία όπως ορισμούς, πηγές, συγκείμενο κ.ο.κ. Στόχος είναι η εύκολη και γρήγορη συγκέντρωση και προσπέλαση των δεδομένων προκειμένου να υπάρχει εξοικονόμηση χρόνου και ενέργειας καθώς πια ο χρήστης της εφαρμογής αυτής δε χρειάζεται να ψάχνει κάθε έναν όρο στο αντίστοιχο λεξικό παρά έχει συγκεντρωμένους όλους τους όρους που χρειάζεται και χρησιμοποιεί σε αυτή τη βάση δεδομένων.

MultiTerm: The database of the future

Vasiliki Kanistra

ABSTRACT

MultiTerm is an electronic dictionary which is literally built by its own user. This application provides to the owner of the Trados program and user of the application all the necessary tools in order for him to be able to create easily a database which will include all the useful terms that a translator, an interpreter or any other person who uses terminology as part of his professional and everyday life need as well as other elements such as definitions, the sources of the terms, the context and so on. The goal of such an application is a rather easy and quick collection and access of data so as the user of the application will not have to search every term separately in the dictionary. Using MultiTerm one can have all the terms that one needs in one and only database.

0 Εισαγωγή

Σκοπός της συγκεκριμένης ανακοίνωσης είναι να καταδείξει τη σημασία των νέων τεχνολογιών, και συγκεκριμένα του MultiTerm, στην κατάρτιση βάσεων δεδομένων που κάνουν την επαγγελματική ζωή ενός μεταφραστή ή διερμηνέα όσο και ενός άλλου επαγγελματία που χειρίζεται ορολογία πολύ πιο απλή και εύκολη. Η αρχή για τη συγκεκριμένη έρευνα έγινε όταν ως φοιτήτρια του Τμήματος Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας αποφάσισα να ασχοληθώ για την πτυχιακή μου εργασία με την κατάρτιση ενός δίγλωσσου ηλεκτρονικού γλωσσαρίου που θα περιλαμβάνει όρους του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (ΚΠΔ). Ο κλάδος της Ποινικής Δικονομίας επιλέχθηκε με γνώμονα την

εποχή στην οποία ζούμε καθώς στις μέρες μας όλο και περισσότεροι άνθρωποι μετακινούνται από χώρα σε χώρα για λόγους εργασίας, σπουδών, αναψυχής κ.ο.κ. επομένως κάποιος που παίρνει την απόφαση να μετοικίσει σε μια άλλη χώρα υπόκειται σε διαφορετικό νομοθετικό πλαίσιο από εκείνο το οποίο του ήταν οικείο όταν διαβιούσε στη χώρα του. Η ύπαρξη ενός εργαλείου όπως το γλωσσάρι που δημιούργησα σε συνεργασία με τον καθηγητή μου κύριο Μιχάλη Πολίτη διευκολύνει τη ζωή των ανθρώπων, συντελεί στη διεξαγωγή δίκαιων δικών και συμβάλει στην απονομή δικαιοσύνης. Δημιουργήθηκε με στόχο να διευκολύνει το έργο των μεταφραστών που ασχολούνται με τη Νομική Μετάφραση αλλά και όλων εκείνων που ασχολούνται με νομικά θέματα π.χ. δικηγόροι, δικαστές, δικαστικοί επιμελητές κ.ο.κ. και χρειάζονται ένα εργαλείο προκειμένου να έχουν πρόσβαση στους βασικούς και αναγκαίους όρους που χρησιμοποιούν κατά την άσκηση του επαγγέλματός τους.

Η Ποινική Δικονομία, ως κλάδος του δικαίου ανήκει στο εσωτερικό δημόσιο δίκαιο, όπως συμβαίνει άλλωστε και με το ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο, και αποτελείται από ένα σύνολο κανόνων που καλούνται και Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο[1]. Οι κανόνες αυτοί θεσπίστηκαν από την Πολιτεία προκειμένου να καθοριστούν τα όργανα (ανακριτικά, εισαγγελικά, δικαστικά) καθώς και ο τρόπος ενέργειας αυτών για την ανίχνευση και βεβαίωση των αξιόποινων πράξεων (εγκλήματα) και την ανεύρεση και τιμωρία των ενόχων αυτών[2]**.** Επομένως, ο ΚΠΔ περιλαμβάνει πλήθος όρων και εννοιών που αξίζει να εξεταστούν σε βάθος και να αναζητηθεί ένας σωστός τρόπος μετάφρασης των όρων αυτών από τη μία γλώσσα στην άλλη. Οι όροι που περιλήφθηκαν στην εργασία μου επιλέχθηκαν με βάση τη βαρύτητα της σημασίας τους. Επομένως, δεδομένου ότι συνέθετα μια πτυχιακή εργασία η οποία έπρεπε να έχει συγκεκριμένη έκταση κατέληξα στον αριθμό των εκατό όρων και εκείνοι επιλέχθηκαν με βάση το βαθμό επαναληψιμότητάς τους στον ΚΠΔ αλλά και το πόσο βασικοί θεωρούνται αυτοί οι όροι για κάποιον που θέλει να έχει μια ολοκληρωμένη άποψη του Κώδικα.

Στην περίπτωση της εργασίας μου οι γλώσσες που επιλέχθηκαν ήταν τα ελληνικά και τα γαλλικά. Και μάλιστα η γλώσσα πηγή ήταν τα ελληνικά και η γλώσσα στόχος τα γαλλικά. Πράγμα που σημαίνει πως η συλλογή των όρων έγινε από τον ελληνικό ΚΠΔ και στη συνέχεια αναζητήθηκε η απόδοσή τους στα γαλλικά στον γαλλικό ΚΠΔ. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούμε σε δυο πολύ σημαντικές έννοιες τις οποίες θα συναντήσουμε κατά

---

[1] Καρατζά, Λίλα, (2003) 4 Κώδικες: ΑΚ, ΚΠολΔ, ΠΚ & ΚΠΔ, ΣΥΝ8, Αθήνα, Εκδόσεις: Νομική Βιβλιοθήκη, Κώδικας Ποινικής Δικονομίας

[2] Ραφτόπουλος, Παναγιώτης, (2004) *Μαθήματα Ποινικής Δικονομίας*, Αθήνα, Εκδόσεις: Γαρυφαλλιά Γ. Ραφτοπούλου, σελ. 15

κόρον εφεξής. Πρόκειται για τον "όρο" και τον "ορισμό". Όρος, λοιπόν, είναι η λεκτική κατασήμανση μιας γενικής έννοιας[3] ενώ ορισμός, σύμφωνα με το πρότυπο ISO 1087-1:2000, είναι η παράσταση μιας έννοιας με μια περιγραφική δήλωση που την οριοθετεί πλήρως και την διαφοροποιεί από άλλες συναφείς έννοιες[4].

Έχοντας ορίσει το πλαίσιο μέσα στο οποίο πραγματοποιήθηκε η εργασία αυτή και τους σκοπούς τους οποίους ευελπιστεί να υπηρετήσει, είναι πλέον ώρα να περάσουμε στο κυρίως θέμα που είναι η μεθοδολογία η οποία ακολουθήθηκε προκειμένου να οδηγηθούμε στη δημιουργία του γλωσσαρίου αυτού αλλά και οι δυσκολίες που αντιμετωπίσαμε κατά τη διάρκεια της ενασχόλησής μας με το γλωσσάρι.

1 Μεθοδολογία

Βασική πηγή για τον εντοπισμό και την επιλογή της ειδικής ορολογίας απετέλεσε ο ελληνικός Κώδικας Ποινικής Δικονομίας. Η αναζήτηση ξεκίνησε από τη μελέτη του κειμένου του Κώδικα και στη συνέχεια έχοντας καταλήξει στους όρους που θα περιλάμβανα στην εργασία μου προχώρησα σε αποδελτίωση των όρων αυτών. Στη συνέχεια μελέτησα τον γαλλικό Κώδικα Ποινικής Δικονομίας προκειμένου να καταλήξω σε ισοδυναμίες μεταξύ των δύο κειμένων. Σε αυτό το σημείο αξίζει να τονίσω πως ο όρος «ισοδυναμίες» χρησιμοποιείται σκόπιμα καθώς ανάμεσα στους όρους που εντόπισα στη μια και την άλλη γλώσσα υπήρχε άλλοτε πλήρης αντιστοιχία και άλλοτε ισοδυναμία. Με τον όρο ισοδυναμία εννοούμε ότι και στις δύο γλώσσες εκφράζεται το ίδιο νόημα ενώ με τον όρο αντιστοιχία ότι στη γλώσσα στόχο έχουμε ακριβώς το ίδιο σημασιολογικό περιεχόμενο που έχουμε στη γλώσσα πηγή. Αφού, λοιπόν, ολοκληρώθηκε η συλλογή των όρων, το επόμενο στάδιο είχε να κάνει με τη δημιουργία της βάσης δεδομένων η οποία θα περιλάμβανε τους όρους που θα απάρτιζαν το ελληνο-γαλλικό γλωσσάρι μου.

Δημιουργώντας, λοιπόν, τη δική μου βάση όρισα αρχικά τις δύο γλώσσες εργασίας μου, τα ελληνικά και τα γαλλικά –και μάλιστα πρώτα τα ελληνικά και στη συνέχεια τα γαλλικά καθώς, όπως ήδη αναφέρθηκε, το γλωσσάριό μου είναι ελληνο-γαλλικό. Στη συνέχεια, όρισα τα πεδία που επιθυμούσα να περιλαμβάνει το γλωσσάρι μου με βάση τη διεθνή βιβλιογραφία και πιο συγκεκριμένα το μοντέλο που προτείνει η Christine Durieux[5]. Πιο συγκεκριμένα, προκειμένου το γλωσσάρι να είναι αρκετά βοηθητικό και επεξηγηματικό ακόμη και για κάποιον που δεν έχει απολύτως καμία σχέση με το αντικείμενο της Ποινικής Δικονομίας,

---

[3] Μπαμπινιώτης, Γεώργιος, (2009) *Ετυμολογικό Λεξικό της Νέας ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα, Κέντρο Λεξικολογίας

[4] Κλαίρης, Χρ. – Μπαμπινιώτης, Γ., (2007) *Συνοπτική Γραμματική της Νέας Ελληνικής*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα

[5] Durieux, C. 1988. Fondement didactique de la traduction technique. Paris: Didier Erudition.

αποφάσισα να περιλάβω σε αυτό τα εξής πεδία: α) ελληνικό συγκείμενο, β) ελληνικό όρο, γ) ελληνικό ορισμό, δ) πηγή ελληνικού ορισμού, ε) γαλλικό όρο, στ) γαλλικό ορισμό, ζ) πηγή γαλλικού ορισμού. Το ελληνικό συγκείμενο είναι κατά κάποιον τρόπο η πηγή. Το κείμενο ή το κομμάτι κειμένου εκείνο από το οποίο άντλησα τον όρο μου. Η ύπαρξη του πεδίου αυτού μέσα στο γλωσσάρι μου είναι πολύ σημαντική για δύο κυρίως λόγους. Αφενός ο χρήστης του γλωσσαρίου βλέπει επακριβώς πώς χρησιμοποιείται ο όρος μέσα σε ένα ενιαίο κείμενο και αφετέρου διαλύεται οποιαδήποτε πιθανή αμφιβολία υπάρχει μέσα του σχετικά με το τι σημαίνει ο όρος αυτός κι αν όντως σημαίνει αυτό που έχει εκείνος κατά νου ή παρασύρεται από μια εσφαλμένη αντίληψη.

Το δεύτερο πεδίο μου που είναι ο ελληνικός όρος δε χρειάζεται πολλές επεξηγήσεις καθώς, όπως καταλαβαίνει κανείς, είναι ο λόγος για τον οποίο δημιουργήθηκε και υπάρχει το γλωσσάρι. Το πεδίο αυτό απαρτίζουν οι σημαντικότεροι και πιο συχνά εμφανιζόμενοι όροι του ελληνικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Μάλιστα το πεδίο “όρος” επαναλαμβάνεται και στο γαλλικό τμήμα του γλωσσαρίου προκειμένου ο χρήστης να μπορεί να αντιληφθεί σε πιο βαθμό υπάρχει αντιστοιχία ή ισοδυναμία μεταξύ των δυο όρων. Εάν, δηλαδή, οι δύο αυτοί όροι παραπέμπουν στην ίδια ακριβώς έννοια/ πραγματικότητα. Όσον αφορά τα πεδία των ορισμών οφείλω να πω πως αυτά είναι ίσως τα σημαντικότερα πεδία καθώς χωρίς αυτά το γλωσσάρι δε θα ήταν παρά μια τυπική αντιπαραβολή λέξεων.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, ο ορισμός είναι τρόπον τινά μια περιγραφική δήλωση της έννοιας του όρου. Μας περιγράφει, με άλλα λόγια, τι υποδηλώνει ο όρος και διαφοροποιεί την έννοια αυτή από άλλες συναφείς. Επομένως, ένα γλωσσάρι χωρίς ορισμούς θα ήταν κενό περιεχομένου και φυσικά δε θα είχε καμία αξία για τον απλό πολίτη που χρειάζεται να ξέρει επακριβώς τι αντιπροσωπεύει ο κάθε όρος. Τα δύο αυτά πεδία των ορισμών περιέχουν την επεξήγηση των όρων και εφοδιάζουν τον κάτοχο του ηλεκτρονικού μου γλωσσαρίου με κάποιες περαιτέρω γνώσεις σχετικά με τους όρους. Περιέχουν αναλυτικές πληροφορίες και είναι αρκετά διαφωτιστικά. Σε αρκετές περιπτώσεις καταδεικνύουν τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στους δύο κώδικες αλλά και στους όρους αυτούς καθ’ αυτούς αφού αν προσέξουμε ή αντιπαραβάλλουμε για παράδειγμα τον ελληνικό ορισμό του όρου μιας επαφής με τον αντίστοιχο γαλλικό του ίδιου όρου θα μπορέσουμε εύκολα να καταλάβουμε ότι πρόκειται για δύο διαφορετικές πραγματικότητες –όχι τόσο γλωσσικές όσο πραγματολογικές σε αυτό το επίπεδο- οι διαφορές των οποίων αντικατοπτρίζονται ακόμη και στον τρόπο με τον οποίο οι δύο λαοί λένε ή εκφράζουν κάποια πράγματα ή ακόμη και τα περνάνε μη σκόπιμα στους αποδέκτες των κανόνων και των νόμων τους και σε όσους υπόκεινται σε αυτούς. Για παράδειγμα, στην ελληνική γλώσσα εντοπίζονται οι όροι “μήνυση”

και “έγκληση”. Οι δύο αυτοί όροι αναφέρονται ακριβώς στο ίδιο πράγμα με τη μόνη διαφορά ότι ο όρος “έγκληση” συναντάται κατά κόρον στο Αστικό Δίκαιο ενώ ο όρος “μήνυση” στο Ποινικό Δίκαιο. Στα γαλλικά και οι δύο αυτοί όροι αποδίδονται με τον μοναδικό όρο “plainte”. Έτσι, λοιπόν, παρατηρούμε πως εκεί που η ελληνική γλώσσα περιγράφει την ίδια κατάσταση με δυο διαφορετικούς όρους που η χρήση του καθένα εξαρτάται από το νομικό πλαίσιο στο οποίο χρησιμοποιείται, η γαλλική γλώσσα χρησιμοποιεί μόνο έναν όρο φανερώνοντας έτσι ότι στα γαλλικά η διάκριση αυτή δεν είναι αναγκαία.

Προχωρώντας στα δύο τελευταία πεδία που αφορούν τις πηγές των ορισμών, πρέπει να αναφέρω πως αυτά περιλαμβάνουν τις βιβλιογραφικές αναφορές. Κατ’ αυτό τον τρόπο, οι πηγές φανερώνουν από που άντλησα τις πληροφορίες για τους ορισμούς. Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να αναφέρω πως απέφυγα τη δημιουργία νέων ορισμών, καθώς έκρινα πως στο παρόν στάδιο ανάπτυξης του γλωσσαρίου ήταν προτιμότερο να χρησιμοποιήσω υλικό από έγκυρες και καταξιωμένες πηγές.

Το γλωσσάρι μου, λοιπόν, περιλαμβάνει τα προαναφερθέντα πεδία τα οποία ευελπιστώ πως θα φανούν ιδιαιτέρως χρήσιμα στον κάτοχο του γλωσσαρίου μου. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειώσω πως μολονότι η βάση που κατάρτισα είναι ελληνογαλλική με μια απλή ρύθμιση η βάση μου μπορεί να λειτουργήσει και αντίστροφα. Να εισάγει δηλαδή ο χρήστης τον γαλλικό όρο και να αναζητά τον ελληνικό. Κατ’ αναλογία, η αλφαβητική παράθεση των όρων με βάση το ελληνικό αλφάβητο μπορεί να αντιστραφεί με αποτέλεσμα οι όροι να παρατίθενται με βάση το γαλλικό αλφάβητο. Για όλα αυτά θα πρέπει να είμαστε ευγνώμονες στη τεχνολογία που κυριολεκτικά μας λύνει τα χέρια κάνοντας τη δουλειά μας πολύ πιο εύκολη.

2 Η χρήση του MultiTerm και οι δυσκολίες κατά τη χρήση του

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η αρχική ιδέα πάνω στην οποία βασίστηκε ολόκληρη η εργασία μου ήταν η δημιουργία μιας ηλεκτρονικής βάσης ορολογίας καθώς είναι βέβαιο πως στις μέρες μας η πρόοδος της τεχνολογίας μας έχει οδηγήσει να χρησιμοποιούμε όλο και περισσότερο τους υπολογιστές και κατ’ επέκταση να εξοικειωθούμε με αυτούς. Μάλιστα, η εξοικείωση έχει προχωρήσει τόσο ώστε να θεωρούμε ευκολότερο να εργαζόμαστε πάνω σε υπολογιστές παρά με τον παραδοσιακό χειρόγραφο τρόπο.

Το MultiTerm, λοιπόν, είναι μια εφαρμογή που αναπτύχθηκε αρκετά πρόσφατα από την Trados, ευρέως γνωστή για τα μεταφραστικά εργαλεία που δημιουργεί και διαθέτει στην αγορά προκειμένου να διευκολύνει το έργο της μετάφρασης και των μεταφραστών. Σκοπός του είναι να συγκεντρώνει όλους τους όρους που συναντά κανείς σε κείμενα που έχουν τύχει

μεταφραστικής επεξεργασίας, και μάλιστα παρέχει στους χρήστες του τη δυνατότητα να κατηγοριοποιούν τους όρους αυτούς ανάλογα με το είδος των κειμένων όπου τους συνάντησαν (νομικά, οικονομικά, τεχνικά κ.α. κείμενα) προκειμένου η δουλειά των μεταφραστών να «αυτοματοποιείται»[6]. Όταν, λοιπόν, ένας μεταφραστής επεξεργάζεται ένα νομικό κείμενο και συναντά έναν όρο που θεωρεί ότι τον έχει συναντήσει ξανά στο παρελθόν και θα ήθελε να υιοθετήσει έναν συγκεκριμένο τρόπο μετάφρασης του όρου αυτού, ανατρέχει στη βάση του και βρίσκει πως έχει μεταφραστεί ο όρος αυτός στο παρελθόν. Λόγω των μεγάλων δυνατοτήτων που προσφέρει η εφαρμογή, ο ίδιος ο δημιουργός της βάσης μπορεί να καταχωρήσει και επιπλέον πεδία τα οποία ενδέχεται να αφορούν τον ορισμό, το συγκείμενο, τις άλλες χρήσεις του όρου, κάποια συνώνυμα ή ακόμη και αντώνυμα και ό,τι άλλο εκείνος επιθυμεί να συμπεριλάβει στο γλωσσάρι του προκειμένου αυτό να γίνει όσο το δυνατόν πιο αναλυτικό και να αποδειχτεί ωφέλιμο στο μέλλον σε περιπτώσεις που συναντήσει οποιουδήποτε είδους δυσκολίες. Στην αγορά εργασίας, όπου δεν υπάρχει η πολυτέλεια του χρόνου και της ατέρμονης έρευνας και όπου ο πνευματικός κόπος των μεταφράσεων μετριέται με το «κομμάτι», δηλαδή με την ποσότητα και όχι με την ποιότητα, τέτοιες βάσεις μας βοηθούν να εξοικονομούμε πολύτιμο χρόνο.

Παρόλα αυτά και παρά το γεγονός πως η τεχνολογία μπορεί να αποδειχτεί πολύ βοηθητική για τη δουλειά μας, πολλές φορές μπορούμε είτε από προσωπική άγνοια είτε από «υπερβολική έκθεση» στη τεχνολογία να φτάσουμε να εγκλωβιστούμε στα ίδια αυτά μέσα που ουσιαστικά συντελούν στην πρόοδό μας. Δε θα μπορούσα φυσικά να αρνηθώ πως κι εγώ αντιμετώπισα κάποιες δυσκολίες και προβλήματα κατά την κατάρτιση του γλωσσαρίου μου. Άλλες φορές τα προβλήματα αυτά αποδείχτηκαν πλασματικά καθώς διαπίστωσα πως δεν ήταν τίποτε παραπάνω από μια διαφορετική από τη συνηθισμένη επεξεργασία και προσωπικά αγνοούσα κάποια στοιχεία προκειμένου να φέρω εις πέρας την επεξεργασία αυτή. Άλλες πάλι φορές τα προβλήματα αυτά αποδείχτηκαν ανυπέρβλητα καθώς σε αρκετές περιπτώσεις ακόμη και οι ίδιες οι εταιρείες που δημιουργούν τα προγράμματα –λόγω του ότι είναι ανέφικτο να τελειοποιηθεί ένα πρόγραμμα άμα τη εμφανίσει του- δεν έχουν ορίσει τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να επιλύονται ορισμένα βασικά θέματα. Στην περίπτωσή μου συγκεκριμένα, τα περισσότερα προβλήματα που αντιμετώπισα ήταν τέτοιου είδους καθώς το MultiTerm δεν έχει τελειοποιηθεί απολύτως και παραμένουν ορισμένα μικρά προβλήματα, με τα οποία όμως ήρθα αντιμέτωπη λόγω του ότι χρησιμοποίησα σχεδόν όλο το εύρος των δυνατοτήτων που προσφέρει η εφαρμογή.

---

[6] Reinsel, Dave, Simplifying Translation : SDL to Buy Trados, IDC

Για να γίνω πιο συγκεκριμένη, το πρώτο αλλά αρκετά βασικό πρόβλημα που αντιμετώπισα έχει να κάνει με την ίδια τη βάση ως δημιούργημα και τη χρήση αυτής. Όπως ανέφερα παραπάνω οι βάσεις δεδομένων που μπορούν να δημιουργηθούν δεν προϋπάρχουν στην εφαρμογή και φυσικά δεν εγκαθίστανται στον υπολογιστή με την εγκατάσταση της εφαρμογής. Αντίθετα, κάθε φορά που θέλουμε να δημιουργήσουμε μια βάση δεδομένων οφείλουμε να ακολουθήσουμε όλα τα στάδια από την αρχή δημιουργώντας μια εξολοκλήρου καινούργια βάση. Επιπλέον, όμως, όταν αποφασίσουμε να δημιουργήσουμε μια βάση πρέπει να έχουμε καταλήξει από την αρχή στο ποια πεδία θέλουμε να περιλάβουμε σε αυτή γιατί διαφορετικά, σε περίπτωση δηλαδή που αργότερα θελήσουμε να προσθέσουμε ή να αφαιρέσουμε κάποιο πεδίο, αυτό είναι αδύνατο να γίνει. Για παράδειγμα, αν κατά τη δημιουργία της βάσης έχουμε κατά νου ότι θέλουμε εκείνη να περιλαμβάνει μόνο τα πεδία των όρων και των ορισμών και στη συνέχεια, αφού έχουμε ήδη δημιουργήσει τη βάση, συνειδητοποιήσουμε ότι θα ήταν καλό να υπάρχει και κάποιο πεδίο συγκειμένου δεν υπάρχει η δυνατότητα αυτή αλλά θα πρέπει να δημιουργήσουμε εξ αρχής μια καινούργια βάση η οποία θα περιλαμβάνει τα δύο παλαιότερα πεδία (των όρων και των ορισμών) συν το πεδίο του συγκειμένου. Κάτι ανάλογο φυσικά συμβαίνει και όταν έχοντας δημιουργήσει μια βάση καταλήξουμε στο ότι κάποιο από τα πεδία δε χρειάζεται. Για να αφαιρεθεί το πεδίο αυτό θα πρέπει να δημιουργήσουμε καινούργια βάση που να μη το περιλαμβάνει. Ωστόσο, αξίζει να αναφέρω πως στην περίπτωση της αφαίρεσης πεδίου λόγω του ότι υπάρχει μια περίπτωση το πεδίο αυτό όντως να χρειαστεί και κατόπιν να μετανιώσουμε που δε το συμπεριλάβαμε μπορούμε απλά να μη το συμπληρώνουμε κι έτσι αυτό δε θα εμφανίζεται. Δηλαδή, αν το πεδίο «συγκείμενο» σε άλλες καταχωρήσεις χρειάζεται και σε άλλες όχι, έχουμε τη δυνατότητα να το συμπληρώνουμε μόνο στις περιπτώσεις που χρειάζεται και τις υπόλοιπες φορές να το αφήνουμε κενό. Με άλλα λόγια, όταν δεν είμαστε απολύτως σίγουροι για το κατά πόσο θα χρειαστούμε ένα πεδίο ή όχι είναι προτιμότερο να το περιλαμβάνουμε κατά τη δημιουργία της βάσης και σε περίπτωση που δούμε ότι δεν έχει να προσφέρει κάτι απλά δεν το συμπληρώνουμε.

Το δεύτερο αλλά εξίσου βασικό και σημαντικό με το πρώτο πρόβλημα είναι εκείνο των χαρακτήρων που χρησιμοποιούμε κατά τη γραφή. Όπως διαπίστωσα κατά τη χρήση της εφαρμογής MultiTerm, παρά το μεγάλο αριθμό δυνατοτήτων που εκείνη προσφέρει στους χρήστες της υπάρχουν ορισμένα σημεία τα οποία δεν έχουν τελειοποιηθεί ακόμη. Ένα από αυτά τα σημεία είναι ότι ορισμένα σύμβολα και χαρακτήρες δεν υπάρχουν και επομένως δε μπορούν να χρησιμοποιηθούν. Για παράδειγμα, όσο κι αν προσπάθησα δε κατάφερα σε καμία περίπτωση να συνδυάσω τον τόνο με τα διαλυτικά. Ενώ οι δύο χαρακτήρες υπήρχαν και μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ξεχωριστά δεν υπήρχε πρόβλεψη για την περίπτωση

που κάποιος έγραφε μια λέξη που απαιτούσε και και τα δυο. Κάποιος θα μπορούσε να ισχυριστεί πως ίσως η εφαρμογή αυτή δεν έχει ακόμη τελειοποιηθεί σε όλες τις γλώσσες. Άλλωστε, τα ελληνικά δεν είναι μια από τις βασικότερες γλώσσες κι έτσι θα απαιτούσε λίγο περισσότερο χρόνο ώστε να εξελιχθεί το γραφικό σύστημα της εφαρμογής και να περιλαμβάνει όλους τους χαρακτήρες της ελληνικής γλώσσας και τους συνδυασμούς αυτών. Σε αυτή τη θέση έχω να αντιτάξω το ότι αυτό δεν αληθεύει καθώς το ίδιο πρόβλημα αντιμετώπισα και στο γαλλικό κείμενο και συγκεκριμένα με το τονισμένο -u: το ù. Ομολογουμένως, αυτός ήταν ο μοναδικός χαρακτήρας που μου δημιούργησε πρόβλημα στο γαλλικό κείμενο. Σε αυτό το σημείο θα ήθελα επίσης να τονίσω ότι μάταια προσπάθησα να συνδυάσω τη χρήση του MultiTerm και του Microsoft Word επιδιώκοντας να μεταφέρω τους χαρακτήρες που δεν μπορούσαν να εισαχθούν στο MultiTerm από το Word. Η βάση είναι αυτόνομη και δεν «συνεργάζεται» με καμία άλλη εφαρμογή.

Ένα τρίτο σημείο είναι το γεγονός πως δεν υπάρχει πρόβλεψη για υπογράμμιση των λανθασμένων σημείων των φράσεων και των λέξεων. Όταν κάποιος γράφει στο Word ή ακόμη και σε διαδικτυακούς τόπους πλέον υπάρχει πρόβλεψη ώστε όταν υπάρχει ορθογραφικό ή άλλο λάθος μέσα στην πρόταση το σημείο εκείνο να υπογραμμίζεται προκειμένου να επικεντρωθεί η προσοχή του συντάκτη σε αυτό το σημείο και να διορθώσει τα κακώς κείμενα. Στο MultiTerm κάτι τέτοιο δεν υπάρχει. Όταν ο συντάκτης κάνει κάποιο λάθος είτε από έλλειψη χρόνου είτε από μειωμένη προσοχή, ο μόνος τρόπος για να το εντοπίσει είναι να ξαναδιαβάσει αυτό που έχει γράψει. Κι αν μάλιστα ο χρόνος είναι περιορισμένος και δεν προλάβει να ρίξει μια δεύτερη ματιά το λάθος θα παραμείνει και θα το βρει μπροστά του την επόμενη φορά που θα χρειαστεί να επεξεργαστεί ή να συμβουλευτεί το γλωσσάρι του. Κάτι τέτοιο μπορεί εκ πρώτης όψεως να φαίνεται ανούσιο καθώς ο κάθε συντάκτης θα πρέπει να δίνει τη δέουσα προσοχή στο κείμενό του, αν σκεφτούμε όμως ότι αφενός η βάση αυτή δημιουργείται συνήθως όταν ο μεταφραστής εργάζεται δηλαδή υπό συνθήκες πίεσης χρόνου και αφετέρου ότι ορισμένα πεδία, όπως για παράδειγμα, εκείνο του ορισμού μπορεί να περιλαμβάνουν ολόκληρες παραγράφους κι όχι μία ή δύο γραμμές οι οποίες θα ήταν εύκολο να ελεγχθούν ανά πάσα στιγμή τότε καταλαβαίνουμε τη σημασία ύπαρξης ενός τέτοιου συστήματος που θα εντοπίζει και θα επισημαίνει τα «λάθη».

Το τέταρτο πρόβλημα δεν είναι ιδιαίτερα σημαντικό και οφείλεται εν μέρει στο βαθμό εξοικείωσής μας με το ίδιο το πρόγραμμα. Όταν τελείωσα τη δημιουργία του γλωσσαρίου μου και θέλησα να επεξεργαστώ τη βάση δεδομένων μου από έναν άλλο υπολογιστή κι όχι από αυτόν στον οποίο δημιουργήθηκε η βάση, διαπίστωσα με μεγάλη μου έκπληξη ότι η βάση δεν άνοιγε σε κανέναν άλλο υπολογιστή εκτός από τον υπολογιστή στον οποίο

δημιουργήθηκε. Βεβαίως, δεν άργησα να καταλάβω το λόγο για τον οποίο συνέβαινε αυτό και μάλιστα το αποτέλεσμα θα έλεγα πως με άφησε αρκετά ικανοποιημένη αναφορικά με την αξιοπιστία της εφαρμογής. Διαπίστωσα, λοιπόν, πως προκειμένου η βάση μου να μπορέσει να ανοίξει και να γίνει επεξεργασία της σε άλλον υπολογιστή θα πρέπει να ακολουθηθεί μια σειρά ενεργειών οι οποίες θα μεταφέρουν τους «δεσμούς» της πρωτότυπης βάσης στο δεύτερο υπολογιστή. Για να είμαι πιο ακριβής στους όρους που χρησιμοποιώ οφείλω να τονίσω πως κατά τη δημιουργία μιας βάσης δεδομένων στο MultiTerm δημιουργούμε κάποιους δεσμούς οι οποίοι ενώνουν τα πεδία που έχουμε χρησιμοποιήσει με τα στοιχεία της βάσης δηλαδή τις γλώσσες που επιλέξαμε και φυσικά την ίδια τη βάση μας με ολόκληρο τον υπολογιστή. Έτσι, προκειμένου να μεταφέρουμε τη βάση αυτή σε έναν άλλο υπολογιστή θα πρέπει μέσα από συγκεκριμένη ρύθμιση να κάνουμε εξαγωγή (export) της βάσης από τον υπολογιστή στον οποίο δημιουργήθηκε και εισαγωγή (import) της βάσης στον υπολογιστή όπου θέλουμε να την επεξεργαστούμε. Αν δεν ακολουθηθεί η προαναφερθείσα διαδικασία η βάση μας δεν μπορεί να ανοιχθεί σε κανέναν άλλο υπολογιστή παρά μόνο σε αυτόν στον οποίο δημιουργήθηκε. Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουμε είναι ότι με αυτό τον τρόπο διαφυλάσσεται ο κόπος καθώς και τα πνευματικά δικαιώματα του δημιουργού της βάσης από τη στιγμή που μόνον εκείνος μπορεί να παραχωρήσει το δικαίωμα σε κάποιον άλλο να ανοίξει και να επεξεργαστεί τη βάση του. Ας σημειώσω, ωστόσο, πως οι μεγάλες μεταφραστικές εταιρείες οι οποίες απασχολούν πολλούς μεταφραστές και έχουν ανάγκη τη δημιουργία συνολικών βάσεων προκειμένου να διατηρήσουν τα δεδομένα που προκύπτουν από τα κείμενα που επεξεργάζονται χρησιμοποιούν συστήματα που συγκεντρώνουν στοιχεία από τις επιμέρους βάσεις και δημιουργούν μια συνολική βάση.

3 Συμπεράσματα από την κατάρτιση της βάσης δεδομένων

Ολοκληρώνοντας τη δημιουργία της δικής μου βάσης δεδομένων θα ήθελα να παραθέσω μια σειρά σκέψεων, προβληματισμών και συμπερασμάτων στα οποία κατέληξα και τα οποία είναι βέβαιο πως θα βοηθήσουν όσους θελήσουν στο μέλλον να ασχοληθούν με τη δημιουργία βάσης δεδομένων-γλωσσαρίου και φυσικά όσους ασχοληθούν με τη δική μου βάση δεδομένων.

Αρχικά, θα ήθελα να τονίσω πως ύστερα από δύο χρόνια ενασχόλησης με το συγκεκριμένο θέμα και μάλιστα με τη δημιουργία ηλεκτρονικού γλωσσαρίου που αφορά τον τομέα της Ποινικής Δικονομίας θα μπορούσα να πω μετά βεβαιότητας πως η δημιουργία γλωσσαρίου δεν είναι μια εύκολη δουλειά που μπορεί να γίνει από τη μια μέρα στην άλλη αν ο δημιουργός του γλωσσαρίου δεν έχει αποφασίσει πως θα ασχοληθεί σοβαρά και θα αφιερώσει πολύτιμο χρόνο μελετώντας και εφαρμόζοντας στην πράξη τα αποτελέσματα της

μελέτης του. Η εργασία αυτή θέλει υπομονή και επιμονή γιατί η σημασία του συνολικού έργου κρίνεται στις λεπτομέρειες.

Το δεύτερο συμπέρασμα στο οποίο κατέληξα πρακτικά είναι πως η τεχνολογία δεν είναι πανάκεια. Βεβαίως και μπορεί να αποδειχτεί ευλογία, βεβαίως και μπορεί να διευκολύνει τη ζωή μας και να μας οδηγήσει στην πρόοδο και την ευημερία συνάμα όμως θα πρέπει να είμαστε πολύ προσεχτικοί διότι πολλές φορές γινόμαστε, από δικό μας λάθος, έρμαιο των τεχνολογικών επιτευγμάτων και δυσκολεύουμε περισσότερο το έργο μας αντί να το βοηθάμε. Όπως διαπίστωσα και από τα παραδείγματα που παρέθεσα προηγουμένως οι δυσκολίες υπάρχουν αλλά δεν είναι ανυπέρβλητες.

4 Επίλογος

Σε μια εποχή που η ταχύτητα στην διεκπεραίωση της εργασίας μας είναι το σημαντικότερο στοιχείο και η ποσότητα υπερισχύει της ποιότητας αυτό που πρέπει να κάνει ένας σωστός επαγγελματίας είναι να αναζητήσει προιόντα και υπηρεσίες που θα του εξοικονομούν πολύτιμο χρόνο και παράλληλα θα διασφαλίζουν την ποιότητα του τελικού αποτελέσματος. Το MultiTerm είναι μια εφαρμογή που δεν έχει γίνει ακόμη ευρέως γνωστή αλλά εγγυάται ικανοποιητικά αποτελέσματα προσφέροντας στον χρήστη της τη δυνατότητα να κάνει εύκολη και γρήγορη προσπέλαση των δεδομένων της βάσης και να εντοπίζει σε χρόνο μηδέν τον όρο που αναζητά χωρίς να χρειάζεται να καταφύγει στα παραδοσιακά έντυπα λεξικά η χρήση των οποίων είναι αρκετά χρονοβόρα. Επιπλέον, το MultiTerm είναι αρκετά εύκολο στη χρήση κι αυτό σημαίνει ότι αφενός μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τον καθένα χωρίς να χρειάζεται ιδιαίτερες τεχνολογικές γνώσεις και αφετέρου ότι η χρήση του αυτόματα αντικαθιστά τη χρήση λεξικών τα οποία δεν είναι εύκολα στη μεταφορά και τη χρήση τους. Αντίθετα, το MultiTerm μεταφέρεται πολύ εύκολα και μπορεί κάποιος να το έχει μαζί του ανά πάσα στιγμή ενώ ταυτόχρονα με το πάτημα ενός κουμπιού μπορεί να εντοπιστεί εύκολα και γρήγορα ο όρος που αναζητά ο χρήστης. Επιπλέον, όπως είδαμε το γεγονός πως η βάση δημιουργείται από τον ίδιο το χρήστη ή από επαγγελματίες του χώρου διασφαλίζει την ποιότητα του έργου και συνάμα μια συνοχή στο έργο του μεταφραστή καθώς ένας όρος που θα αποθηκευτεί στη βάση όταν προσπελαστεί στο μέλλον θα δώσει το ίδιο αποτέλεσμα κι αυτό πρακτικά σημαίνει ότι ο μεταφραστής θα εντοπίσει το πως έχει μεταφραστεί ο όρος αυτός στο παρελθόν και θα διατηρήσει, αν θέλει, την ίδια μετάφραση. Έτσι η εφαρμογή αυτή εγγυάται ταυτόχρονα μια συνοχή στο έργο του μεταφραστή. Τέλος, αξίζει να αναφέρουμε πως ένα ακόμη θετικό της εφαρμογής αυτής είναι πως έχει κατασκευαστεί για να χρησιμοποιείται από όλο τον κόσμο, ξεκινώντας από τον μεταφραστή ή τον διερμηνέα που θα την χρησιμοποιήσουν για να καλύψουν τις ανάγκες του επαγγέλματος τους μέχρι τον

επαγγελματία που χειρίζεται συγκεκριμένη ορολογία και τον απλό πολίτη ο οποίος χρειάζεται κάποιο βασικό λεξιλόγιο για να καλύψει καθημερινές ανάγκες του. Επομένως, η εφαρμογή MultiTerm καλύπτει τις ανάγκες μιας πολύ μεγάλης ομάδας της κοινωνίας και διευκολύνει την επαγγελματική και καθημερινή ζωή των ανθρώπων.

Θα λέγαμε, λοιπόν, πως σε μια εποχή που ο χρόνος ουσιαστικά σημαίνει χρήμα, οι βάσεις δεδομένων είναι το μέλλον στον κλάδο της μετάφρασης καθώς υπηρετούν τις ανάγκες της γλώσσας συμβάλλοντας στη διατήρηση της ποιότητας του τελικού κειμένου. Το MultiTerm είναι μια από τις καλύτερα αναπτυγμένες εφαρμογές που η Trados δημιούργησε προκειμένου να υπηρετεί τις ανάγκες της γλώσσας και να διασφαλίζει την άρτια διεκπεραίωση των εργασιών ενός μεταφραστή ή διερμηνέα αλλά και οποιουδήποτε άλλου ασχολείται με γλωσσικά θέματα.

5 Βιβλιογραφία

[1] Καρατζά, Λίλα, (2003) 4 Κώδικες: ΑΚ, ΚΠολΔ, ΠΚ & ΚΠΔ, ΣΥΝ8, Αθήνα, Εκδόσεις: Νομική Βιβλιοθήκη, Κώδικας Ποινικής Δικονομίας

[2] Κλαίρης, Χρ. – Μπαμπινιώτης, Γ., (2007) Συνοπτική Γραμματική της Νέας Ελληνικής, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα

[3] Μπαμπινιώτης, Γεώργιος, (2009) Ετυμολογικό Λεξικό της Νέας ελληνικής Γλώσσας, Αθήνα, Κέντρο Λεξικολογίας

[4] Μπαμπινιώτης, Γεώργιος, (2008) Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Αθήνα, Κέντρο Λεξικολογίας

[5] Ραφτόπουλος, Παναγιώτης, (2004) Μαθήματα Ποινικής Δικονομίας, Αθήνα, Εκδόσεις: Γαρυφαλλιά Γ. Ραφτοπούλου

[6] Bouloc, Bernard, (2009) Droit pénal général, Paris, Dalloz

[7] Cornu, Gérard, (2007) Vocabulaire juridique , Paris, Presses Universitaires de France

[8] Durieux, C. 1988. Fondement didactique de la traduction technique. Paris: Didier Erudition.

[9] Reinsel, Dave, Simplifying Translation : SDL to Buy Trados, IDC

[10] Stefani, Gaston – Levasseur, Georges, (1975) Droit pénal général et procédure pénale, Paris, Dalloz

[11] Von Zelowitz, Jonathan, (2007) Migration from SDL to Trados Multiterm, CAT Tools

Βασιλική Κανιστρά

Πτυχιούχος Τμήματος Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας
Μεταπτυχιακή φοιτήτρια του Dublin City University (MA in International Security and Conflict)

Πάροδος Αθηνών 27, Λιβαδειά, Βοιωτία
Ηλ-ταχ.: **sosokanva@yahoo.gr**

19 Τα κρυμμένα γλωσσάρια

Διονύσης Γιαννίμπας, Πέτρος Πούγγουρας, Ευτυχία Καραγκούνη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Δεν είναι λίγα τα δημοσιευμένα έργα στα οποία βρίσκουμε ενταγμένο, συνήθως με τη μορφή παραρτήματος, κάποιο γλωσσάριο με ορολογικό ενδιαφέρον. Ωστόσο τα γλωσσάρια αυτά, ακριβώς επειδή δεν αποτελούν το κυρίως περιεχόμενο του έργου όπου ανήκουν, παραμένουν από πολλές απόψεις στην αφάνεια. Είναι χαρακτηριστικό ότι και ο εντοπισμός τους ακόμη παρουσιάζει μεγάλες δυσχέρειες και απαιτεί συνδυασμό τεχνικών αναζήτησης.

Ενώ οι αναλογίες που παρουσιάζουν τα γλωσσάρια αυτά με το σύνηθες λεξικογραφημένο υλικό σε ειδικά θεματικά πεδία είναι εμφανείς, η επικουρική και συμπληρωματική λειτουργία που επιτελούν τούς προσδίδει ορισμένα ιδιαίτερα γνωρίσματα. Σε κάθε περίπτωση, η πρακτική ορολογική αξία τους είναι σημαντική, μεταξύ άλλων διότι η θεματική εξειδίκευσή τους είναι συχνά τόσο έντονη που δεν απαντάται εύκολα σε αυτοτελείς εκδόσεις.

Στην ανακοίνωσή μας αναλύεται το μεθοδολογικό πλαίσιο που διαμορφώθηκε αφενός για τον εντοπισμό των πληροφοριών που σχετίζονται με τα γλωσσάρια αυτά και αφετέρου για τη συστηματική καταγραφή και οργάνωσή τους με βάση τόσο τα γενικά πρότυπα βιβλιογραφικής περιγραφής όσο και τις ειδικές απαιτήσεις περιγραφής πηγών ορολογικού περιεχομένου. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η ανάλυση του δείγματος που εξετάστηκε με αυτοψία και τα σχετικά ευρήματα που συνδέονται με τυπολογικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά του υπό εξέταση υλικού.

Τέλος, διατυπώνονται προτάσεις για την εμβάθυνση της έρευνας σε συγκεκριμένες κατευθύνσεις, αλλά και για την αξιοποίηση των καταγεγραμμένων δεδομένων για μια αποτελεσματικότερη πληροφόρηση σε ό,τι αφορά την παραγνωρισμένη αυτή κατηγορία γλωσσαρίων.

Hidden glossaries

Dionysios Giannibas, Petros Poungouras, Eftychia Karagouni

ABSTRACT

There are more than a few published works where one can find integrated, usually as an appendix, a glossary of terminological value. Still, glossaries of this kind do not get to attract enough attention, since they do not constitute the main content of the work to which they belong. Even spotting their very existence presents quite a few difficulties and requires implementing a combination of searching techniques.

While there are obvious analogies between these glossaries and the common lexicographical material in various subject fields, their auxiliary and complementary function gives them a particular character. In any case, their practical terminological value is not to be ignored, as among other things their subject specialization is quite often stronger than one could find in independently published works.

Our paper lays out the methodology framework used both to locate information relevant to glossaries of this kind and to record and organize it in a systematic way, based on both bibliographic description standards and special requirements for adequately describing terminological reference works. It also presents the analysis performed on the sample group that has been examined through consultation and the findings relative to typological and qualitative characteristics of the material in question.

The paper concludes with some recommendations for continuing this research in specific directions, as well as taking full advantage of the recorded data to provide better information regarding this little known group of glossaries.

0 Εισαγωγή

Στο Ελληνικό Πρότυπο ΕΛΟΤ 561-1 «Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 1: Θεωρία και εφαρμογή», το *γλωσσάριο* (glossary) ορίζεται ως «ορολογικό λεξικό που περιέχει κατάλογο κατασημάνσεων από ένα θεματικό πεδίο μαζί με ισοδύναμα σε μία ή περισσότερες γλώσσες». Ο ορισμός συνοδεύεται από την εξής σημείωση: «Συχνά ο όρος καλύπτει μονόγλωσσους καταλόγους κατασημάνσεων και ορισμών σε συγκεκριμένο θεματικό πεδίο».

Επομένως, για να μιλάμε για *γλωσσάριο* στον χώρο της Ορολογίας, οι κατασημάνσεις πρέπει να συνοδεύονται είτε από ισοδύναμα σε άλλη/-ες γλώσσα/-ες είτε από ορισμούς. Και για να είμαστε απολύτως ακριβείς, αν τυχόν συνοδεύονται από ισοδύναμα και ορισμούς, τότε πρόκειται για *λεξιλόγια*, σύμφωνα πάντα με το ίδιο Πρότυπο, κάτι που μάλλον περιπλέκει τα πράγματα.

Εντούτοις, στο πλαίσιο της μελέτης μας, ενδιαφέρον παρουσιάζει και η σημασία, και κατ'επέκταση η χρήση, της λέξης «γλωσσάριο» στη γενική γλώσσα, καθώς οι συντάκτες και οι χρήστες των κατάλογων λέξεων και φράσεων που θα μας απασχολήσουν στη συνέχεια δεν κινούνται κατά κανόνα στον χώρο της Ορολογίας. Αν δεν συνεκτιμήσουμε το γεγονός

αυτό, διατρέχουμε δύο κινδύνους: πρώτον, να αφήσουμε για «τυπικούς» λόγους εκτός του πεδίου έρευνάς μας υλικό που ουσιαστικά μάς ενδιαφέρει και, δεύτερον, αντίστροφα, να βρεθούμε απροετοίμαστοι μπροστά στη δεδομένη ανάγκη να απορρίψουμε υλικό που, φέρει μεν δικαίως τον χαρακτηρισμό «γλωσσάριο» στο πλαίσιο της γενικής γλώσσας, αλλά δεν έχει θέση σε μια θεώρηση ορολογικού χαρακτήρα.

Επιχειρώντας μια σύνθεση με βάση τους ορισμούς που δίνονται στα λεξικά γενικής γλώσσας[1], γλωσσάριο είναι μια «συλλογή δυσνόητων λέξεων που περιέχονται σε ένα κείμενο, ή λέξεων που ανήκουν σε ειδικό πεδίο γνώσης ή ιδίωμα, με την ερμηνεία τους». Μια δεύτερη σημασία, «σύντομο λεξικό», είναι πολύ γενική για να μας βοηθήσει εδώ, αν και φαίνεται να απηχεί σε ορισμένες περιπτώσεις τον τρόπο με τον οποίο έχει καταρτιστεί το λημματολόγιο ενός γλωσσαρίου.

Πρακτικά, λοιπόν, μπορεί να συναντήσουμε ένα «γλωσσάριο όρων», ένα «γλωσσάριο ιδιωματικών λέξεων», ή ένα «γλωσσάριο με [δυσνόητες, «άγνωστες»] λέξεις [που απαντούν στο τάδε έργο]», από τα οποία εμάς μας ενδιαφέρει μόνο το πρώτο. Όσο για την «ερμηνεία» των λέξεων, αυτή όντως μπορεί να έχει τη μορφή ορισμών ή ισοδυνάμων. Σημειωτέον δε ότι η αναφορά σε λέξεις «που περιέχονται σε ένα κείμενο» δείχνει ότι το ιδιαίτερο εκείνο γνώρισμα που χαρακτηρίζει τα «κρυμμένα» γλωσσάρια της μελέτης μας είναι παρόν και στη χρήση της λέξης στη γενική γλώσσα.

Όταν στις αρχές της έρευνάς μας βαφτίσαμε τα συγκεκριμένα γλωσσάρια «κρυμμένα», δεν γνωρίζαμε ότι, στις μάλλον λίγες είναι η αλήθεια, σχετικές αναφορές που εντοπίσαμε αργότερα στη διεθνή βιβλιογραφία, έχει χρησιμοποιηθεί ο όρος *hidden glossaries*[2] (αυτό κάτι λέει και για τη διαφάνεια του όρου). Ορίζονται δε ως «[γλωσσάρια] που αποτελούν μέρος μονογραφίας ή περιοδικής έκδοσης» (Hartmann, 2005).

Αυτή η ιδιαιτερότητα που τα κρατάει στην αφάνεια στάθηκε και το ερέθισμα για να ασχοληθούμε μαζί τους. Και για να οριοθετήσουμε εν τέλει με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ακρίβεια το αντικείμενο της παρούσας ανακοίνωσης, *κρυμμένο γλωσσάριο* είναι στο πλαίσιο της μελέτης μας εκείνο που ως μέρος ευρύτερου έργου περιλαμβάνει επιλογή όρων από συγκεκριμένο θεματικό πεδίο παρέχοντας τις κατασημάνσεις τους μαζί με ισοδύναμα σε μία

---

[1] Λεξικό Μπαμπινιώτη, Λεξικό Τριανταφυλλίδη, Λεξικό Δημητράκου, λεξικό Εγκυκλοπαίδειας ΠΑΠΥΡΟΣ, αλλά και *The New Shorter Oxford English Dictionary* και *Webster's Third New International Dictionary*.

[2] Κατά πάσα πιθανότητα πρωτοεμφανίστηκε στην αγγλική (οι πρώτες αναφορές χρονολογούνται από το 1954), και ακολούθησαν άλλες γλώσσες (*vocabulaires cachés*, *glosarios escondidos* κ.λπ.). Στη γερμανική έχει χρησιμοποιηθεί και ο όρος *unselbständig veröffentlichten Wörterbücher* (κάτι σαν «μη-αυτοτελώς δημοσιευμένα λεξικά»).

ή περισσότερες γλώσσες, και/ή μαζί με ορισμούς.

Αν υπάρχει μια πρακτική σκοπιμότητα στην ενασχόληση με το συγκεκριμένο αντικείμενο, αυτή συνοψίζεται στη λέξη «πληροφόρηση». Κάθε έργο αναφοράς (reference work) αποσκοπεί στη συστηματοποίηση και διευκόλυνση της πληροφόρησης, και ειδικότερα, προκειμένου για ορολογικό λεξικό, της πληροφόρησης για έννοιες και όρους των ειδικών γλωσσών. Εντούτοις, προϋπόθεση είναι να παρέχεται πληροφόρηση για τα ίδια τα έργα αναφοράς: λεξικά, εγκυκλοπαίδειες και βιβλιογραφίες καταγράφονται, όπως και κάθε άλλο έργο, σε καταλόγους και βιβλιογραφίες.

Εύλογα, για την παρούσα μελέτη, τέτοιοι κατάλογοι και βιβλιογραφίες[3] αποτελούν όχι μόνο μέσο αλλά και σκοπό. Από τέτοια εργαλεία περνά η έρευνά μας, σε τέτοια εργαλεία αποτυπώνεται το προϊόν της. Αυτό που εκθέτουμε εδώ είναι το πώς εντοπίζουμε, καταγράφουμε και παρέχουμε πληροφορίες για ειδική κατηγορία λεξικών πόρων, τα κρυμμένα γλωσσάρια.

1 Ο εντοπισμός (ή το κύνήγι του κρυμμένου θησαυρού)

Αρχικά καταστρώθηκε και εφαρμόστηκε μια πιλοτική στρατηγική εντοπισμού των γλωσσαρίων, με σκοπό να δοκιμαστούν εναλλακτικές πρακτικές αναζήτησης ως προς την αποτελεσματικότητά τους. Παράλληλα, στη φάση αυτή αξιοποιήθηκαν οι πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν για μια σειρά αντιπροσωπευτικών δειγμάτων, προκειμένου αφενός να οριοθετηθεί καλύτερα η ομάδα στόχος της μελέτης και αφετέρου να προετοιμαστεί το έδαφος για την αποτύπωση των απαιτήσεων του επόμενου βήματος, της καταγραφής.

Η στρατηγική εντοπισμού βασίστηκε στην παραδοχή ότι, για να πραγματοποιηθεί μια τέτοια αναζήτηση με συστηματικό τρόπο, είναι απαραίτητη η χρήση καταλόγων. Χωρίς τέτοιους καταλόγους, η μόνη λύση θα ήταν να αρχίσουμε να ξεφυλλίζουμε ένα-ένα τα βιβλία[4], ή έστω να ρωτάμε δεξιά και αριστερά μήπως ξέρει κανείς να μας πει για κάποιο βιβλίο με γλωσσάριο. Επιπλέον, οι κατάλογοι αυτοί θα έπρεπε να είναι σε κάποια ηλεκτρονική μορφή που να παρέχει τη δυνατότητα αναζήτησης συγκεκριμένων λέξεων, αλλιώς και πάλι θα έπρεπε να αρχίσουμε το ξεφύλλισμα, των καταλόγων αυτή τη φορά.

---

[3] Στο εξής θα αναφερόμαστε σε «καταλόγους».

[4] Στο εξής θα αναφερόμαστε σε «βιβλία», παρά το γεγονός ότι δεν αποκλείονται και έντυπα άλλου τύπου (τεύχη περιοδικών, ένθετα, φυλλάδια κ.ά.).

Η στρατηγική εντοπισμού δομήθηκε πάνω σε μια σειρά βημάτων-ερωτημάτων:

(α) Υπάρχουν ειδικοί κατάλογοι που να συγκεντρώνουν τη μεγάλη πλειονότητα των βιβλίων με γλωσσάρια, με γνώμονα αυτό ακριβώς το χαρακτηριστικό τους;

Προφανώς, ενδεχόμενη ύπαρξη ενός τέτοιου «καταλόγου κρυμμένων γλωσσαρίων», σε ηλεκτρονική ή μη μορφή και ανεξάρτητα από τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του, θα παρείχε έτοιμο έναν κρίσιμο όγκο αρχικών δεδομένων και θα οδηγούσε σε επαναπροσδιορισμό τόσο του σημείου εκκίνησης όσο και της κατανομής των σταδίων της μελέτης. Όμως τέτοιον κατάλογο δεν εντοπίσαμε[5]. Στο πλαίσιο εγχειρημάτων καταγραφής λεξικών και γλωσσαρίων στην ελληνική γλώσσα, όπως αυτό που ξεκίνησε με προσωπική πρωτοβουλία και προσπάθεια πριν πολλά χρόνια και συνεχίζει ακόμη και σήμερα ο Γερμανός γλωσσολόγος Werner Voigt, έχουν συμπεριληφθεί και αρκετά κρυμμένα γλωσσάρια, χωρίς όμως να μπορεί να λεχθεί ότι έχουν εξαντληθεί οι δυνατότητες που τώρα υπάρχουν για τον εντοπισμό τους.

(β) Ποιοι κατάλογοι μπορεί να περιλαμβάνουν βιβλία με γλωσσάρια;

Οι κατάλογοι περιλαμβάνουν πληροφορίες είτε για βιβλία μίας ή περισσότερων συλλογών, κυρίως βιβλιοθηκών, είτε για βιβλία που αντιστοιχούν σε κάποιο μέρος της εκδοτικής παραγωγής (π.χ. για όσα έχουν εκδοθεί από ελληνικούς εκδοτικούς οίκους, για όσα κυκλοφορούν στο εμπόριο, για όσα εκδόθηκαν σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο κ.λπ.), είτε για βιβλία με συγκεκριμένο θεματικό περιεχόμενο, είτε ακόμη για βιβλία με συγκεκριμένα τυπολογικά χαρακτηριστικά. Όλοι αυτοί οι κατάλογοι μπορεί να περιλαμβάνουν βιβλία με γλωσσάρια. Ιδανικά, από έναν κατάλογο που θα περιλάμβανε το σύνολο των βιβλίων που έχουν εκδοθεί διαχρονικά στην ελληνική γλώσσα, δεν θα έλειπε και κανένα από τα βιβλία που μας ενδιαφέρουν.

(γ) Πώς καταχωρίζεται η πληροφορία περί ύπαρξης γλωσσαρίου για ένα βιβλίο στο πλαίσιο ενός καταλόγου;

Σύμφωνα με τα βιβλιοθηκονομικά πρότυπα, η πληροφορία αυτή καταχωρίζεται ως <Σημείωση> του τύπου: «Περιέχει [ή Περιλαμβάνει] γλωσσάριο» ή, σπανιότερα, «Γλωσσάριο: σ. xxx-xxx». Στην πράξη, όμως, οι αποκλίσεις είναι πολλές: άλλοτε η πληροφορία καταχωρίζεται με διαφορετική διατύπωση, άλλοτε καταχωρίζεται σε

[5] Τουλάχιστον για την ελληνική γλώσσα. Για άλλες γλώσσες, το 1988 εκδόθηκε το έργο *International bibliography of hidden glossaries*, προϊόν προσπάθειας που υποστηρίχθηκε από την UNESCO. Εντούτοις και αυτό συγκεντρώνει περισσότερο γλωσσάρια που αποτελούν μέρος προτύπων ή εκδόσεων διεθνών οργανισμών.

διαφορετικό πεδίο και άλλοτε δεν καταχωρίζεται καθόλου. Πρόσθετες πληροφορίες δεν προβλέπονται από τα πρότυπα και δεν δίνονται, παρά σε ελάχιστες περιπτώσεις και με μη τυποποιημένο τρόπο (π.χ. «Περιέχει αγγλοελληνικό γλωσσάριο δημογραφικών όρων»).

(δ) Πώς μπορούν να διαχωριστούν οι εγγραφές με πληροφορία περί ύπαρξης γλωσσαρίου από τις υπόλοιπες εγγραφές του καταλόγου;

Όταν παρέχεται η δυνατότητα εκτέλεσης αναζήτησης σε συγκεκριμένα πεδία των εγγραφών, εισάγουμε ως λέξη αναζήτησης τη χαρακτηροσειρά «γλωσσάρι*» και περιορίζουμε την αναζήτηση στο πεδίο <Σημειώσεις> (χωρίς να επεκταθούμε περισσότερο εδώ, ανάλογα με το σύστημα μέσα από το οποίο έχουμε πρόσβαση στον κατάλογο επιβάλλονται κάποιες, ενίοτε σημαντικές, διαφοροποιήσεις από την πρακτική αυτή για να επιτύχουμε ανάλογο αποτέλεσμα). Στη συνέχεια απαιτείται διαλογή μεταξύ των εγγραφών που εμφανίζονται, για να απομακρυνθούν όσες αφορούν γλωσσάρια που δεν εμπίπτουν στην κατηγορία που μας ενδιαφέρει (βλ. Εισαγωγή).

Με βάση αυτή την στρατηγική, δύο είναι πρακτικά οι προϋποθέσεις για να είναι δυνατός ο εντοπισμός ενός βιβλίου με γλωσσάριο μέσω ενός καταλόγου:

- Να έχει καταχωριστεί στην εγγραφή που αντιστοιχεί στο συγκεκριμένο βιβλίο η πληροφορία περί ύπαρξης γλωσσαρίου.
- Να παρέχει ο μηχανισμός αναζήτησης του καταλόγου τη δυνατότητα αξιοποίησης αυτής της πληροφορίας για τον εντοπισμό του συγκεκριμένου βιβλίου.

Ασφαλώς, ο εντοπισμός ενός βιβλίου με γλωσσάριο δεν ολοκληρώνεται με τη χρήση του καταλόγου. Θα πρέπει να ακολουθήσει αυτοψία για να διαπιστωθεί ότι όντως το βιβλίο περιλαμβάνει κάτι το οποίο μπορεί να χαρακτηρίζεται «γλωσσάριο»... Άλλωστε, χωρίς αυτοψία δεν είναι δυνατή η καταγραφή όπως αυτή περιγράφεται στη συνέχεια.

Το γεγονός αυτό προσέθεσε μία ακόμη πρακτική παράμετρο που έπρεπε να λάβουμε υπόψη. Ο εντοπισμός μέσω καταλόγου θα έπρεπε επιπλέον να γίνει με τρόπο που να οδηγεί στην ανάδειξη μίας «φυσικής» συλλογής με ποιοτικά και ποσοτικά επαρκές δείγμα, και άρα πρόσφορης για τη διενέργεια της αυτοψίας στο πλαίσιο της μελέτης.

Για να αντεπεξέλθουμε σε όλες αυτές τις μεθοδολογικές και τεχνικές απαιτήσεις, χρειάστηκε να εκτελέσουμε αναζητήσεις σε δεκάδες ηλεκτρονικών καταλόγων. Χωρίς να υπεισέλθουμε εδώ σε λεπτομέρειες για την επίπονη αυτή διεργασία, και χωρίς να δώσουμε αναλυτικά τα συγκριτικά στοιχεία στα οποία βασιστήκαμε για τις επιλογές μας[6], αξιοποιήσαμε τελικά ένα δείγμα από τη συλλογή της Βιβλιοθήκης του Ιδρύματος Ευγενίδου.

2 Η καταγραφή

Ουσιαστικά, η καταγραφή αποσκοπεί στην κατάρτιση ενός νέου καταλόγου που θα περιλαμβάνει μόνο βιβλία με γλωσσάρια, ενός «καταλόγου κρυμμένων γλωσσαρίων», το ενδεχόμενο ύπαρξης του οποίου μας απασχόλησε μάλιστα στην αρχή της έρευνάς μας. Για να αποφύγουμε τη σύγχυση με τους καταλόγους που χρησιμοποιήσαμε για τον εντοπισμό, ή με άλλους καταλόγους, θα αναφερόμαστε στο εξής στον νέο αυτόν κατάλογο ως «βιβλιογραφία».

Μια στοιχειώδης καταγραφή θα μπορούσε να περιοριστεί στην «αναπαραγωγή» της πληροφορίας όπως αυτή εντοπίστηκε στους καταλόγους. Κάτι τέτοιο όμως θα οδηγούσε στη σύνταξη μιας βιβλιογραφίας που δεν θα μπορούσε να παράσχει αποτελεσματικά καμία πληροφορία για τα γλωσσάρια πέρα από εκείνη για την ίδια την ύπαρξή τους. Από τη στιγμή όμως που η καταγραφή συνδέεται άρρηκτα με το πρώτο στάδιο για τη δημιουργία μιας υποδομής πληροφόρησης, κάτι τέτοιο δεν είναι αποδεκτό.

Ποιες όμως πληροφορίες χρειάζεται κανείς για τα γλωσσάρια αυτά; Ή, για να το θέσουμε κάπως γενικότερα, ποιες είναι οι ανάγκες των χρηστών τους;

Από τη στιγμή που τα γλωσσάρια αυτά ξεφεύγουν από το στενό συγκείμενο του βιβλίου στο οποίο περιλαμβάνονται, είναι φανερό ότι οι υποψήφιοι χρήστες τους τα αντιμετωπίζουν όπως και κάθε άλλο γλωσσάριο ή, ακόμη γενικότερα, ορολογικό λεξικό[7]. Όταν κάποιος[8] χρησιμοποιεί έναν κατάλογο λεξικών ειδικής γλώσσας για να βρει αυτό που τον ενδιαφέρει, χρειάζεται κάποιες πληροφορίες που θα τον βοηθήσουν να αποφασίσει αν και κατά πόσο

---

[6] Ενδεικτικά, αξιολογήθηκε ο πλούτος των συλλογών και δόθηκε βαρύτητα στους καταλόγους της Εθνικής Βιβλιοθήκης, της Βουλής, της Ακαδημίας και των μεγάλων ακαδημαϊκών (ΕΚΠΑ, ΕΜΠ, ΑΠΘ, και Πανεπιστημίων Κρήτης, Πάτρας και Κύπρου) και άλλων επιστημονικών και τεχνικών βιβλιοθηκών (ΤΕΕ και Ίδρυματος Ευγενίδου).

[7] Το ερώτημα πώς αντιμετωπίζεται η καταγραφή του ίδιου του στοιχείου της «μη αυτονομίας» των κρυμμένων γλωσσαρίων δεν θα το πραγματευτούμε εδώ.

[8] Είτε αυτός είναι ορολόγος, μεταφραστής, συντάκτης τεχνικών κειμένων, ειδικός ενός πεδίου κ.λπ.

μπορεί να του φανεί χρήσιμο το ένα ή το άλλο λεξικό.

Τόσο η εξέταση υφιστάμενων τέτοιων καταλόγων όσο και η ανάλυση των χαρακτηριστικών των ίδιων των λεξικών, αναδεικνύουν τις βασικές «χρήσιμες» πληροφορίες που πρέπει να περιλαμβάνει ένας τέτοιος κατάλογος. Επιπλέον, ειδικά στο πλαίσιο της καταγραφής ορολογικών πόρων (ως πηγών), έχουμε υποδείγματα που έχουν προκύψει από διεργασίες σε διεθνές επίπεδο (Unesco και Infoterm, επιτροπές TC46 και TC37 του ISO, έργα TDCnet, EuroTermBank, ENABLER κ.ά.)

Στο πλαίσιο μιας υποδομής πληροφόρησης, οι πληροφορίες αυτές αξιοποιούνται κατά το ένα ή το άλλο από τα δύο διακριτά και διαδοχικά στάδια της αναζήτησης: το στάδιο της παραμετροποίησης (ή φιλτραρίσματος) και το στάδιο της θέασης των αποτελεσμάτων. Έτσι, από χρηστική άποψη, μπορούμε άτυπα να τις διακρίνουμε σε πρωτεύουσες (απαραίτητες κατά την παραμετροποίηση) και δευτερεύουσες πληροφορίες (επιθυμητές κατά την παραμετροποίηση, χρήσιμες κατά τη θέαση των αποτελεσμάτων):

- *Πρωτεύουσες:*
    - <Θεματικό πεδίο>
    - <Γλώσσα>: <Ζεύγη γλωσσών>
- *Δευτερεύουσες:*
    - <Ύπαρξη ορισμών>
    - <Γλώσσα>: <Πλήθος γλωσσών>
    - <Πλήθος λημμάτων>
    - <Πρωτότυπο / Μετάφρασμα>
    - <Χρόνος έκδοσης>

Ειδικά η πληροφορία <Γλώσσα> πρέπει να καταγράφεται έτσι ώστε να παρέχονται τα δεδομένα και για επιμέρους στοιχεία της: <Πλήθος γλωσσών> και <Ζεύγη γλωσσών>[9] (από το τελευταίο προκύπτει και η κατευθυντικότητα). Εντούτοις, μόνο το δεύτερο από αυτά αποτελεί πρωτεύουσα πληροφορία. Επίσης, στις δευτερεύουσες πληροφορίες μπορούν να προστεθούν και κάποιες άλλες, όπως <Παρουσίαση> (αλφαβητική ή συστηματική) και <Ύπαρξη εικόνων>[10].

[9] Για τα στοιχεία αυτά προσμετράται η γλώσσα –μία ή περισσότερες– ή το ζεύγος γλωσσών στις οποίες παρέχονται οι όροι (κατασημάνσεις).

[10] Άλλα γνωρίσματα που χαρακτηρίζουν λεξικούς πόρους αναφοράς και σχετίζονται με τη μικροδομή, δεν φαίνεται να έχουν εφαρμογή στην περίπτωση των κρυμμένων γλωσσαρίων.

Έχοντας αυτή την ομάδα πληροφοριών ως βάση για τη σύνταξη της βιβλιογραφίας, καταγράψαμε τα δεδομένα από το επιλεγμένο δείγμα μέσω της αυτοψίας, και στη συνέχεια προχωρήσαμε στην ανάλυση τους.

3 Η ανάλυση

Πέρα από το να δοκιμαστεί στην πράξη η πληρότητα και επάρκεια του τρόπου καταγραφής που υιοθετήσαμε, η ανάλυση των κρυμμένων γλωσσαρίων του δείγματος σκοπό είχε να μας δώσει μια εικόνα για τα χαρακτηριστικά τους τέτοια που να μπορεί να αποτελέσει βάση για μια τυπολογική κατάταξή τους και κατ'επέκταση για μια εκτίμηση της ορολογικής αξίας τους.

Η εικόνα αυτή παρουσιάζεται στον πίνακα που ακολουθεί. Ο πίνακας παρέχει ποσοτικά δεδομένα (πλήθος γλωσσαρίων) για κάθε χαρακτηριστικό/πληροφορία που καταγράφηκε (λόγω έλλεψης χώρου δεν είναι δυνατή η παράθεση του πλήρους πίνακα, όπου εμφανίζονται τα δεδομένα για κάθε καταγεγραμμένο βιβλίο χωριστά).

Το δείγμα συνίσταται σε 156 γλωσσάρια (από 153 βιβλία, καθώς καταγράφηκε ένα βιβλίο με δύο γλωσσάρια, και ένα ακόμη με τρία γλωσσάρια).

Από την ανάλυση αυτή θα σχολιάσουμε επιλεκτικά ορισμένα στοιχεία που κρίνουμε ενδιαφέροντα[11]:

- Η κατανομή του δείγματος ως προς το θεματικό πεδίο (και ασφαλώς σε αρκετά πιο εξειδικευμένη στάθμη σε σχέση με την ενδεικτική κατανομή του πίνακα) φαίνεται να είναι αρκετά ισορροπημένη.
- Η έλλειψη πλήρους κατευθυντικότητας στα ζεύγη γλωσσών (όπως αυτή μπορεί να παρέχεται μέσω συμπληρωματικού καταλόγου ισοδυνάμων απο τη δεύτερη προς την πρώτη γλώσσα, ή μέσω ευρετηρίου με παραπομπές σε αριθμημένα λήμματα) είναι εντυπωσιακή: μόλις σε επτά γλωσσάρια υπάρχει κάτι τέτοιο.
- Σε τρία από τα μονόγλωσσα ευρετήρια, η γλώσσα των κατασημάνσεων ήταν η αγγλική (παρέχεται μόνον ορισμός στα ελληνικά, και όχι ισοδύναμο). Η επίδοση αυτή μάλλον είναι θετική, αν σκεφτούμε ότι υπάρχουν αρκετά ειδικά λεξικά που, σε μεγάλο αριθμό λημμάτων τους, «εξηγούν» τον ξένο όρο χωρίς να δίνουν ισοδύναμο ελληνικό.

[11] Κάποια από αυτά προκύπτουν από συνδυασμούς των παραπάνω χαρακτηριστικών και δεν είναι άμεσα ορατά στον πίνακα.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΟ	ΠΟΣΟΤ.	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ		Παρέχεται ενδεικτικά μια πολύ γενική θεώρηση[12]
Θετικές και εφαρμοσμένες επιστήμες – Τεχνολογία	**82**	
Επιστήμες του ανθρώπου και Τέχνες – Κοινωνικές επιστήμες	**74**	
ΠΛΗΘΟΣ ΓΛΩΣΣΩΝ		Προσμετράται η γλώσσα (μία ή περισσότερες) στην οποία παρέχονται οι όροι (κατασημάνσεις)
Μονόγλωσσα	**59**	
Δίγλωσσα	**94**	
Πολύγλωσσα	**3**	
ΖΕΥΓΗ ΓΛΩΣΣΩΝ		Μόνο ζεύγη με «ελληνικά» / Τα ζεύγη για τα οποία παρέχεται πλήρης κατευθυντικότητα προσμετρώνται δύο φορές, μία για κάθε κατεύθυνση
Αγγλικά-Ελληνικά	**43**	
Ελληνικά-Αγγλικά	**42**	
Γερμανικά-Ελληνικά	**6**	
Ελληνικά-Γερμανικά	**6**	
Γαλλικά-Ελληνικά	**2**	
Ελληνικά-Γαλλικά	**1**	
ΜΕ / ΧΩΡΙΣ ΟΡΙΣΜΟΥΣ		
Με ορισμούς	**114**	Σε 24 από αυτά παρέχονται και πληροφορίες εγκυκλοπαιδικού χαρακτήρα
Χωρίς ορισμούς	**42**	
ΠΛΗΘΟΣ ΛΗΜΜΑΤΩΝ		Μέσος όρος: **170** λήμματα
1 - 50	**30**	Το ελάχιστο που καταγράφηκε ήταν 8 λήμματα.
51 - 100	**44**	
101 - 200	**40**	
περισσότερα από 200	**42**	Το μέγιστο που καταγράφηκε ήταν 700 λήμματα.
ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ / ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΑ		Προσοχή: αναφέρεται στο βιβλίο, όχι στο γλωσσάριο
Πρωτότυπο	**62**	
Μετάφρασμα	**94**	

- Μια επίσης θετική επίδοση είναι ότι 2 στα 3 γλωσσάρια δίνουν ορισμούς. Από την άλλη, η αλήθεια είναι ότι η πρώτη αυτή εξέταση έδειξε πως λίγες είναι οι περιπτώσεις όπου οι ορισμοί αυτοί πληρούν σε ικανοποιητικό βαθμό τις ποιοτικές προδιαγραφές της ορογραφικής πρακτικής. Και πάλι βέβαια, αυτό είναι σύνηθες πρόβλημα και στα ειδικά λεξικά.

[12] Για περισσότερα σχετικά με την απόδοση θεματικού πεδίου στην ορολογική πληροφορία βλ. Γιαννίμπας, 2007.

- Ενώ περιμέναμε ότι στα μεταφρασμένα βιβλία το ποσοστό των δίγλωσσων γλωσσαρίων θα ήταν αυξημένο, κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει (παρουσιάζει μάλιστα και μικρή μείωση).
- Η σειρά παρουσίασης των λημμάτων ήταν αλφαβητική σε όλα τα γλωσσάρια, χωρίς καμία εξαίρεση.
- Τρία γλωσσάρια ήταν ενταγμένα στο κυρίως περιεχόμενο του βιβλίου, με τη μορφή κεφαλαίου.
- Δύο γλωσσάρια συνοδεύονταν από «σημείωμα του μεταφραστή».
- Το λημματολόγιο σε τέσσερα γλωσσάρια ήταν μικτό, με ενιαία παράθεση για τα λήμματα με όρους στην ελληνική και την αγγλική γλώσσα.
- Τρία γλωσσάρια είχαν ταυτόχρονα και τη λειτουργία συμβατικού ευρετηρίου για παραπομπή στο σώμα του κειμένου.

Και για να κλείσουμε μια τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά, το «τυπικό» γλωσσάριο στα ελληνικά βιβλία είναι:

- είτε αγγλοελληνικό ή ελληνοαγγλικό με ορισμούς (και κατά δεύτερο λόγο χωρίς ορισμούς)
- είτε μονόγλωσσο ελληνικό με ορισμούς.

4 Επίλογος

Όσα είδαμε στην ανακοίνωση αυτή δεν είναι παρά ένα πρώτο βήμα. Έχουμε μπροστά μας πολλά σημεία για περαιτέρω μελέτη:

- Να μελετηθεί πιο συστηματικά ο ρόλος και η λειτουργία του γλωσσαρίου στο πλαίσιο του έργου όπου ανήκει.
- Να μελετηθεί η σύσταση του λημματολογίου του γλωσσαρίου ώστε να διερευνηθεί αν μπορούν να εξαχθούν κάποια συμπεράσματα για το σκεπτικό και τα κριτήρια επιλογής των συγκεκριμένων λημμάτων κατά την κατάρτισή του.
- Να μελετηθεί ποσοτικά και ποιοτικά ο βαθμός θεματικής εξειδίκευσης των γλωσσαρίων, και να συγκριθεί με εκείνον των ειδικών λεξικών.

- Στην περίπτωση των μεταφρασμένων βιβλίων, να διακριβωθεί εάν υπάρχει γλωσσάριο και στο πρωτότυπο, και να γίνει αντιπαραβολή των χαρακτηριστικών τους.
- Να εκτιμηθεί η επίδραση των παράγοντων <Πρωτότυπο / Μετάφρασμα>, αλλά και <Χρόνος έκδοσης>, στην ύπαρξη γλωσσαρίου σε μια έκδοση, σε σχέση με το σύνολο της εκδοτικής παραγωγής, ανά θεματικό πεδίο και συνολικά.
- Να εξεταστούν περιπτώσεις εκδοτικών οίκων ή συγγραφέων που συνδέονται με αξιοπρόσεκτη συχνότητα με βιβλία που περιέχουν γλωσσάρια, και, εφόσον πράγματι τεκμηριωθεί στατιστικά κάτι τέτοιο, να μελετηθεί ποιες πρακτικές ή συνθήκες οδηγούν στο συγκεκριμένο αποτέλεσμα (π.χ. η έκδοση μιας «σειράς» μονογραφιών όπου τηρούνται συγκεκριμένες προδιαγραφές περιεχομένου).

Από τεχνική άποψη, οι πληροφορίες που συγκεντρώνονται στο πλαίσιο της μελέτης οφείλουν να οδηγήσουν στη δημιουργία μιας βάσης δεδομένων προσβάσιμης από όλους. Πρακτικά, αυτό θα είναι και το επόμενο βήμα μας, σε μια προσπάθεια να δώσουμε στα παραμελημένα αυτά γλωσσάρια μια ευκαιρία να αποδείξουν ότι κάτι παραπάνω έχουν να προσφέρουν.

5 Βιβλιογραφία

Γιαννίμπας, Δ. (2007): «Τα συστήματα θεματικών πεδίων στην οργάνωση της ορολογικής πληροφορίας», στο *Ελληνική γλώσσα και ορολογία – Ανακοινώσεις 6ου Συνεδρίου*. Αθήνα: Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας, σ. 72-89.

Bergenholtz H. & Tarp S. (επιμ.) (1995): *Manual of specialised lexicography: the preparation of specialised dictionaries* (Benjamins Translation Library, 12). Amsterdam - Philadelphia: Benjamins.

ΕΛΟΤ 560 (1994): *Τεκμηρίωση – Βιβλιογραφικές παραπομπές – Περιεχόμενο, μορφή και δομή*. Αθήνα: Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης.

ΕΛΟΤ 560-2 (2004): *Πληροφόρηση και τεκμηρίωση – Βιβλιογραφικές αναφορές – Μέρος 2: Ηλεκτρονικά τεκμήρια ή μέρη αυτών*. Αθήνα: Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης.

ΕΛΟΤ 561-1 (2006): *Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 1: Θεωρία και εφαρμογή*. Αθήνα: Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης.

ΕΛΟΤ 561-2 (2007): *Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 2: Πληροφορικές εφαρμογές*. Αθήνα: Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης.

ENABLER. *Deliverable 2.2 - Report for the definition of common metadata description for the various types of national LRs*. ENABLER - European National Activities for Basic Language Resources.

EuroTermBank (2006). *Towards Consolidation of European Terminology Resources: Experience and Recommendations from EuroTermBank Project*. Riga: Tilde.

EuroTermBank (2007): *EuroTermBank Project Materials*. EuroTermBank Consortium. Διαθέσιμο στο: **http://project.eurotermbank.com**.

Hartmann, R.R.K. & James G. (2001): *Dictionary of Lexicography*. London & New York: Routledge.

Infoterm (1976): *International co-operation in terminology = Coopération internationale en terminologie* (Infoterm series, 3). München: Verlag Dokumentation.

ISO 12615 (2004): *Bibliographic references and source identifiers for terminology work*. Geneva: International Standards Organization.

ISO 12620 (1999): *Computer applications in terminology: data categories*. Geneva: International Standards Organization.

Jumpelt, R.W. (1963): «Proposal of the International Federation of Translators (FIT) concerning the establishment of an international committee for the co-ordination of terminological activities». Working Party No. 3 on “Scientific Translation and Terminology”, Unesco.

Krommer-Benz, M. (1988): *International bibliography of hidden glossaries = Internationale Bibliographie der unselbständig veröffentlichten Wörterbücher = Bibliographie internationale de vocabulaires cachés*. Infoterm

POINTER (1996). *POINTER Final Report*. The POINTER Project Consortium. Διαθέσιμο στο: **http://www.computing.surrey.ac.uk/AI/pointer**.

Unesco (1969): *Bibliography of interlingual scientific and technical dictionaries = Bibliographie de dictionnaires scientifiques et techniques multilingues = Bibliografía de diccionarios científicos y técnicos plurilingües*. Paris: Unesco.

Wüster, E. (1955): *Bibliography of monolingual scientific and technical glossaries – Volume I: National Standards = Bibliographie de vocabulaires scientifiques et techniques – Volume I: Normes nationales*. Paris: Unesco.

Wüster, E. (1959): *Bibliography of monolingual scientific and technical glossaries – Volume II: Miscellaneous sources = Bibliographie de vocabulaires scientifiques et techniques – Volume II: Sources diverses*. Paris: Unesco.

Διονύσης Γιαννίμπας

Ορολόγος – Μεταφραστής

Διεύθυνση: Στίλπωνος 15 - 116 36 Αθήνα
ηλ. ταχ.: **diongiannibas@ath.forthnet.gr**

Πέτρος Πούγγουρας

Ορολόγος – Μεταφραστής

Διεύθυνση: Προμηθέως 30 - 16673 Βούλα
ηλ. ταχ.: **ppoungou@yahoo.gr**

Ευτυχία Καραγκούνη

Αρχειονόμος – Βιβλιοθηκονόμος

Διεύθυνση: Ευρυτανίας 4 – Χαλάνδρι
ηλ. ταχ.: **ekaragk@yahoo.gr**

20 The META-SHARE Schema for the Description of Language Resources

Maria Gavriilidou, Penny Labropoulou, Stelios Piperidis

ABSTRACT

This paper presents the metadata schema for the description of language resources and technologies (LRTs) currently under development for the needs of META-SHARE, an open distributed facility for the exchange and sharing of LRTs The description of LRTs is granular and abstractive, combining the taxonomy of LRTs with an inventory of a structured set of descriptive elements, of which only a minimal subset is obligatory. The schema also proposes recommended and optional elements, while it includes a set of relations for the linking of resources with other resources and with related material. The current paper presents the main principles of the metadata schema, focusing on the description of text corpora.

Το σχήμα τεκμηρίωσης γλωσσικών πόρων META-SHARE

Μαρία Γαβριηλίδου, Πένυ Λαμπροπούλου, Στέλιος Πιπερίδης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην ανακοίνωση αυτή παρουσιάζεται ένα σχήμα μεταδεδομένων για την περιγραφή Γλωσσικών Πόρων και Τεχνολογιών (ΓΠΤ), το οποίο υποστηρίζει το META-SHARE, μία ανοιχτή κατανεμημένη υποδομή για την ανταλλαγή και διανομή ΓΠΤ. Η ανάπτυξη του σχήματος μεταδεδομένων, της υποδομής META-SHARE καθώς και του META-NET (**http://www.meta-net.eu/meta/about-el**) ενός δικτύου αριστείας 47 οργανισμών από 31 κράτη αποτελούν μέρη του ερευνητικού έργου T4ME (**http://t4me.dfki.de/**).

Το σχήμα μεταδεδομένων χρησιμοποιείται για την περιγραφή γλωσσικών πόρων και τεχνολογιών. Ένα υποσύνολο των στοιχείων περιγραφής αποτελούν κριτήρια αναζήτησης και εντοπισμού των πόρων, γεγονός που καθιστά το σχήμα βασικό συστατικό του μηχανισμού αναζήτησης που περιλαμβάνει η υποδομή. Το σχήμα απευθύνεται σε ειδικούς της Γλωσσικής Τεχνολογίας, δηλαδή σε ειδικό κοινό - ωστόσο, στοχεύει να είναι σαφές και εύχρηστο στην ευρύτερη επιστημονική κοινότητα.

Η διαδικασία ανάπτυξης του σχήματος βασίστηκε σε μελέτη ανάλογων προηγούμενων δράσεων καθώς και σε μελέτη των αναγκών των χρηστών, όπως αυτές προέκυψαν από σχετικές συνεντεύξεις που διοργανώθηκαν στο πλαίσιο του έργου. Το σχήμα στοχεύει να είναι χρήσιμο τόσο σε δημιουργούς και παρόχους γλωσσικών πόρων και τεχνολογιών που επιθυμούν να περιγράψουν τους πόρους τους ώστε να είναι εντοπίσιμοι, όσο και στους χρήστες, που επιθυμούν να εντοπίσουν πόρους κατάλληλους για την έρευνά τους. Βάσει αυτού, οι αρχές σχεδίασης του σχήματος είναι

- σαφής και σημιοσιολογικά διαφανής ορολογία, υποστηριζόμενη από ορισμούς και παραδείγματα,

- εκφραστική ισχύς με χρήση στοιχείων κατάλληλων για την περιγραφή κάθε είδους γλωσσικών πόρων και τεχνολογιών αλλά και κάθε σταδίου ανάπτυξής τους,

- υιοθέτηση των σχετικών προτύπων, όπου υπάρχουν,

- ευελιξία, με την παροχή δύο επιπέδων περιγραφής (ελάχιστης και πλήρους),

- διαλειτουργικότητα με άλλα αποθετήρια πόρων και σχετικά εργαλεία,

- δυνατότητα συγκομιδής των μεταδεδομένων από άλλα αποθετήρια,

- επεκτασιμότητα, ώστε να είναι σε θέση να καλύπτει μελλοντικά νέους τύπους πόρων.

Το σχήμα αποτελείται από στοιχεία που οργανώνονται σε συστατικά και συνδέονται μεταξύ τους με σχέσεις. Τα στοιχεία κωδικοποιούν χαρακτηριστικά περιγραφής των γλωσσικών πόρων ενώ οι σχέσεις συνδέουν πόρους του αποθετηρίου μεταξύ τους (π.χ. πρωτογενή με επισημειωμένα δεδομένα, πόρους με τα εργαλεία επεξεργασίας τους) αλλά και με περιφερειακούς πόρους (όπως κείμενα τεκμηρίωσης, εγχειρίδια χρήσης του εργαλείου κ.λπ.) Το σύνολο των στοιχείων και των συστατικών που περιγράφουν έναν τύπο γλωσσικού πόρου αποτελεί το προφίλ αυτού του τύπου. Ορισμένα συστατικά περιλαμβάνουν πληροφορία που αφορά κάθε τύπο πόρου – για παράδειγμα, τα συστατικά που παρέχουν πληροφορία για την ταυτότητα, τη διαθεσιμότητα ενός πόρου κ.λπ. Συστατικά που περιλαμβάνουν πληροφορία π.χ. για το περιεχόμενο, την επισημείωση, τις χρήσεις ενός πόρου εξαρτώνται από τον τύπο του πόρου.

Το σχήμα προβλέπει δύο επίπεδα

- το αρχικό επίπεδο, που περιλαμβάνει τα απαραίτητα βασικά χαρακτηριστικά για την περιγραφή ενός πόρου (από την πλευρά του παρόχου) και τον εντοπισμό του (από την πλευρά του χρήστη (**βασικό σχήμα**)
- το δεύτερο επίπεδο, που παρέχει μεγαλύτερο βαθμό λεπτομέρειας και καλύπτει όλα τα στάδια παραγωγής και χρήσης ενός πόρου (**πλήρες σχήμα**).

Τα δύο αυτά επίπεδα περιλαμβάνουν τέσσερεις τάξεις στοιχείων: το πρώτο περιλαμβάνει Υποχρεωτικά και Υποχρεωτικά-υπό-συνθήκη στοιχεία, ενώ το δεύτερο περιλαμβάνει Προτεινόμενα και Προαιρετικά στοιχεία.

Στην ανακοίνωση αυτή παρουσιάζονται οι γενικές αρχές του σχήματος, τα στοιχεία που αφορούν όλους τους τύπους και αναλυτικά το υποσύνολο που αφορά τους πόρους γραπτής γλώσσας.

0 Introduction[1]

The diverse and heterogeneous landscape of huge amounts of digital resources' collections (publications, datasets, multimedia files, processing tools, services and applications) has drastically transformed the requirements for their publication, archiving, discovery and long-term maintenance. Digital repositories provide the infrastructure for describing and documenting, storing, preserving, and making this information publicly available in an open, user-friendly and trusted way. Repositories represent an evolution of the digital libraries paradigm towards open access, advanced search capabilities and large-scale distributed architectures. META-SHARE (www.meta-share.eu) is a network of repositories of ***language data, tools and related web services*** documented with high-quality ***metadata***, aggregated in central inventories allowing for uniform search and access to resources.

In the context of META-SHARE, the term ***metadata*** refers to descriptions of Language Resources (LRs), encompassing both data sets and tools / technologies / services used for their processing, also referred to as Language Resources and Technologies (LRTs).

1 Design principles for the metadata model

The metadata descriptions constitute the means by which LR users identify the resources they seek. Thus, the META-SHARE metadata model [Gavrilidou et al., 2010] forms an integral part of the search and retrieval mechanism, with a subset of its elements serving as the access points to the LRs catalogue. Although META-SHARE aims at an informed community (HLT specialists), this is by no means interpreted as a permission to create a complex schema; user-friendliness of the search interface should be supported by a well grounded schema. In this effort, we have built upon three main building blocks:

(a) study of widespread metadata models in HLT and LR catalogue descriptions[2].
(b) user requirements, collected through a survey conducted in the framework of the project [Federmann et al., 2011].

---

[1] This paper has been written in the framework of the project T4ME, funded by DG INFSO of the European Commission through the 7th Framework Program, Grant agreement no.: 249119.

[2] The schemas taken into account include: Corpus Encoding Initiative (CES XCES), Text Encoding Initiative (TEI), Open Language Archives Community (OLAC), ISLE MetaData Initiative (IMDI), European National Activities for Basic Language Resources (ENABLER), Basic Metadata Description (BAMDES), Dublin Core Metadata Initiative (DCMI), ELRA Catalogue, ELRA Universal Catalogue, LRE map, LDC catalogue, CLARIN metadata activities and the ISO 12620 – DCR.

(c) the recommendations of the e-IRG report of ESFRI [e-IRG, 2009], in what concerns purpose of usage, aims and features.

The basic design principles of the METASHARE model are:

- semantic clarity: clear articulation of a term's meaning and its relations to other terms
- expressiveness: successful description of any type of resource
- flexibility: possibility for exhaustive but also for minimal descriptions
- interoperability: mappings to widely used schemas
- extensibility: allow for future extensions, as regards the coverage of more resource types as they become available.
- harvestability: allow harvesting of the metadata (OAI-compatible).

2 The metadata model essentials

The mechanism we have adopted is the *component*-based mechanism proposed by the ISO DCR model, grouping together semantically coherent elements to form components and providing relations between them [Broeder et al., 2008]. More specifically, ***elements*** are used to encode specific descriptive features of the LRs, while ***relations*** are used to link together resources that are included in the META-SHARE repository (e.g. raw and annotated resources, a language resource and the tool that has been used to create it etc.), but also peripheral resources such as standards used, related documentation etc.

The set of all the components and elements describing specific LR types and subtypes represent the ***profile*** of this type. Obviously, certain components include information common to all types of resources (e.g. identification, contact, licensing information etc.) and are, thus, used for all LRs, while others (e.g. components including information on the contents, annotation etc. of a resource) differ across types. Profiles for each type will be proposed as templates or guidelines for the description of the resource. In order to accommodate flexibility, the elements belong to two basic levels of description:

- an initial level providing the basic elements for the description of a resource (**minimal schema**), and
- a second level with a higher degree of granularity (**maximal schema**), providing detailed information on a resource and covering all stages of LR production and use.

The minimal schema contains those elements considered indispensable for LR description (from the provider's perspective) and identification (from the consumer's perspective). It

takes into account the views expressed in the user survey concerning which features are considered sufficient to give a sound "identity" to a resource.
These two levels contain four classes of elements: the first level contains Mandatory (M) and Condition-dependent Mandatory (MC) elements (i.e. to be filled in when specific conditions are met), while the second level includes Recommended (R) and Optional (O) elements.

3 The META-SHARE ontology

META-SHARE takes a global view on resources, aiming at providing users not only with a catalogue of LRs (data and tools) but also with information that can be used to enhance their exploitation. For instance, research papers that document the production of a resource as well as standards and guidelines are informative for LR users and advisory for prospective LR producers.
In the proposed META-SHARE ontology, a distinction is made between LR per se and all other related resources/entities, such as reference documents related to the resource (papers, reports, manuals etc.), persons / organizations involved in their creation and use (creators, distributors etc.), related projects and activities (funding projects, activities of usage etc.) and licenses (for the distribution of the LRs).

4 Proposed LR taxonomy

Central to the model is the LR taxonomy, which allows us to organize the resources in a structured way, taking into consideration the specificities of each type. The *resourceType* is the basic element according to which the LR types and subsequently the specific profiles are defined and take one of the following values:

- **corpus** (including written/text, oral/spoken, multimodal/multimedia corpora)
- **lexical / conceptual resource** (including terminological resources, word lists, semantic lexica, ontologies etc.)
- **language description** (including grammars, language models, courseware etc.)
- **technology / tool / service** (including basic processing tools, applications, web services etc. required for processing data resources)
- **evaluation package** (for packages of datasets, tools and metrics used for evaluation purposes).

5 Contents of the model

The core of the model is the *ResourceInfo* component (Figure 1), which contains the

information relevant for the description of a LR. It subsumes components and elements that combine together to provide this description. A broad distinction can be made between the "administrative" components, which are common to all LRs, and the components that are idiosyncratic to a specific LR type.

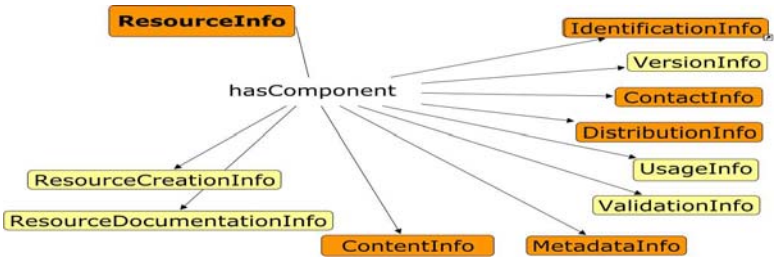

Figure 1

The set of components that are common to all LRs are the following:

- the *IdentificationInfo* component includes all elements required to identify the resource, such as the resource full and short name, the persistent identifier (PID, to be assigned automatically by the system) etc.
- the *PersonInfo* component provides information about the person that can be contacted for further information or access to the resource
- all information relative to versioning and revisions of the resource is included in the *VersionInfo* component
- crucial is the information on the legal issues related to the availability of the resource, specified by the *DistributionInfo* component, which provides a description of the terms of availability of the resource
- the *ValidationInfo* component provides an indication on whether the resource has been validated and the relevant details
- the *ResourceCreationInfo* and its dependent components group together information regarding the creation of a resource (creation dates, relevant project name etc.)
- the *UsageInfo* component provides information on the intended use of a resource (i.e. the application(s) for which it was originally designed) and its actual use (i.e. applications for which it has already been used).
- the *MetadataInfo* is responsible for all information relative to the metadata record creation, such as the catalogue from which the harvesting was made (in the case of harvested records) or the creation date and metadata creator (in case of records

created from scratch using the metadata editor) etc.

- the *ResourceDocumentationInfo* provides information on publications and documents describing the resource; basic documents (manuals, guidelines etc.) can be included in the META-SHARE repository and linked to the resource;
- finally, the *ContentInfo* component describes the essence of the resource, specifying the *resourceType* and the *mediaType* elements, which give rise to specific components, distinct for each LR type, presented below.

A further set of four components enjoy a "special" status in the sense that they can be attached to various components, namely *PersonInfo*, *OrganizationInfo*, *CommunicationInfo* and *SizeInfo*. For instance, *sizeInfo* can be used either for the size of a whole resource or, in combination with another component, to describe the size of parts of the resource (e.g. per domain, per language etc.).

The *ContentInfo* component (Figure 2) groups together information on the contents of the resource. The elements included are:

- *description*: free text describing the resource
- *resourceType* having the values *corpus, lexical/conceptual resource, language description, technology/tool/service, evaluation package*
- *mediaType* (used for data resources)
- *mediaTypeCompatibility* (used for tools)

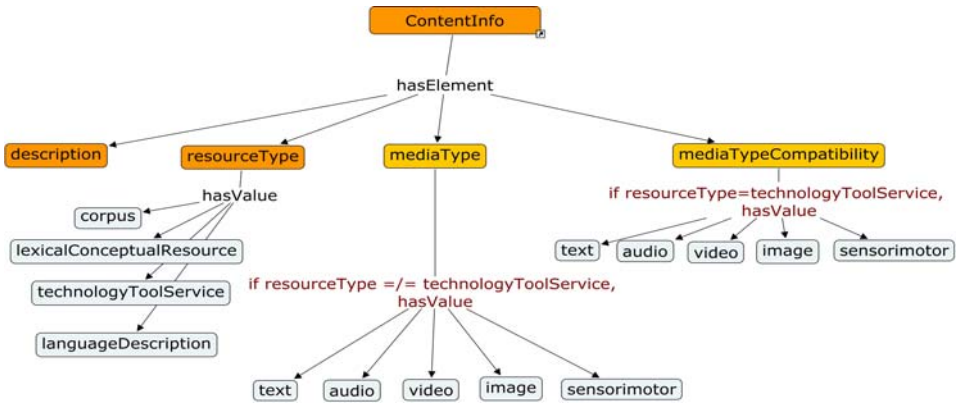

Figure 2

The following *mediaType* values are foreseen:

- text: used for resources with only written medium (and modules of spoken and

multimodal corpora),

- audio (+ text): the audio feature set will be used for a whole resource or part of a resource that is recorded as an audio file; its transcripts will be described by the relevant Text feature set
- image (+ text): the Image feature set is used for photographs, drawings etc., while the Text set will be reserved for its captions
- video: moving image (+ text) (+ audio(+ text)): used for multimedia corpora, with Video for the moving image part, Audio for the dialogues, and Text referring to the transcripts of the dialogues and/or subtitles
- sensorimotor: used for resources which contain data collected through the use of relevant equipment (gloves, helmets, body suits, laryngographs, etc.) and used to measure the activity of non-verbal modalities (gestures, facial expressions, body movements, articulatory activity, etc.) and their interaction with objects.

A resource may consist of parts belonging to different types of media: for instance, a multimodal corpus includes a video part (moving image), an audio part (dialogues) and a text part (subtitles and/or transcription of the dialogues); a multimedia lexicon includes the text part, but also a video and/or an audio part; a sign language resource is also a good example for a resource with various media types. Similarly, tools can be applied to different media types resources: e.g. a tool can be used both for video and for audio files.

Each one of the values of the *resourceType* and *mediaType* gives rise to a new component, respectively:

- *CorpusInfo*, *LexicalConceptualResourceInfo*, *LanguageDescriptionInfo*, *TechnologyToolServiceInfo* and *EvaluationPackageInfo* include information specific to each LR type
- *TextInfo*, *AudioInfo*, *VideoInfo*, *ImageInfo*and *SensorimotorInfo* provide information depending on the media type of a resource.

The mandatory generic components and elements in the **minimal schema** are:

- *IdentificationInfo*, including the name of the resource and persistent identifier
- *ContentInfo*: all elements (*description*, *resourceType, mediaType*) are mandatory
- *DistributionInfo*: *availability* must be filled in and depending on the type of availability, further elements are mandatory (license, types of restrictions if any etc.)
- *MetadataInfo*: depending on the way the metadata record has been created (harvesting vs. manual creation), a different set of elements must be filled in

- *PersonInfo*: at least an *email* must be provided for the contact person.

In the next section, we provide a detailed view of the subset of the model for text corpora.

6 Text corpora

Text corpora are marked as such by the element *resourceType=corpus, mediaType=text* and their description must include a *CorpusInfo* and a *TextInfo* component (Figure 3). As already mentioned, alongside the text corpora, the textual parts of audio corpora (transcriptions) and video corpora (subtitles) are also included.

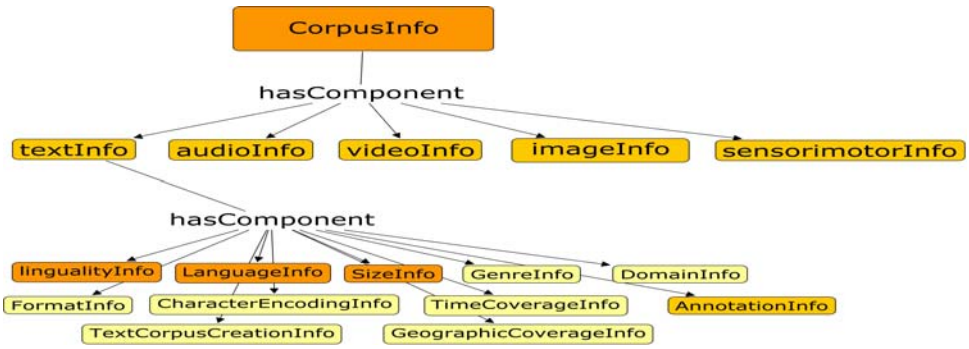

Figure 3

The type dependent information for text corpora is represented in the following components:

- *LingualityInfo* provides information on the linguality type (mono-/bi-/multilingual corpora) and multilinguality type of text resources (parallel vs. comparable corpora)
- *LanguageInfo* comprises information on the language(s) of a resource; the *LanguageVarietyInfo* component supplies information for data in regional language varieties, dialects, slang etc., if contained in the resource
- *SizeInfo* provides information on the size of the whole resource but can also be attached to any other component that needs a specification of size
- *AnnotationInfo* groups information on the annotation of text corpora, such as annotation types (lemmatization, PoS tagging, semantic annotation etc.), methods etc.

The above four components are obligatory for all text corpora. A further set of components (*FormatInfo*, *CharacterEncodingInfo*, *TextCorpusCreationInfo)* are recommended, while optional components used to give information on the corpus are *TimeCoverageInfo, GeographicCoverageInfo*, *DomainInfo* and *TextGenreInfo*.

7 Conclusions and future work

The current version of the model contains the general model, the application of the model to text corpora (as presented in this paper), but also the LR types lexical conceptual resources, audio, video, image, and sensorimotor. Work is ongoing for the rest types, namely LanguageDescription, technologyToolService and evaluationPackage. In this process, it is expected that new components and elements will arise. A set of resources selected to represent all LR and media types is being described according to the model, in order to test its functionality; these resources with their descriptions will be uploaded in the prototype infrastructure for testing and exemplification purposes.

8 References

Broeder, D., T. Declerck, E. Hinrichs, S. Piperidis, L. Romary, N. Calzolari and P. Wittenburg, Foundation of a Component-based Flexible Registry for Language Resources and Technology, Proceedings of the 6th International Conference of Language Resources and Evaluation, 2008.

e-IRG, e-IRG Report on Data Management, **http://www.eirg.eu/images/stories/publ/task_force_reports/dmtfjointreport.pdf**, 2009.

Federmann, C., B. Georgantopoulos, R. del Gratta, B.Magnini, D. Mavroeidis, S. Piperidis, M. Speranza, META-NET Deliverable D7.1.1 – METASHARE functional and technical specifications, 2011.

Gavrilidou M., P. Labropoulou, E. Desipri, S. Piperidis, Preliminary Proposal for a Metadata Schema for the Description of Language Resources (LRs), Proceedings of the Workshop 'Language Resource and Language Technology Standards', LREC 2010, Malta 2010.

Gavrilidou, M., P. Labropoulou, S. Piperidis, M. Speranza, M. Monachini, V. Arranz, G. Francopoulo, META-NET Deliverable D7.2.1 - Specification of Metadata-Based Descriptions for Language Resources and Technologies, 2011.

ISO 12620. Terminology and other language and content resources -- Specification of data categories and management of a Data Category Registry for language resources. **http://www.isocat.org** , 2009.

Αγγλο-ελληνικό γλωσσάριο όρων

Αγγλικός όρος	Ελληνικός όρος
component	συστατικό
element	στοιχείο
interoperability	διαλειτουργικότητα
language resource	γλωσσικός πόρος
lemmatization	λημματοποίηση
metadata harvesting	συγκομιδή μεταδεδομένων
PoS tagging, Part of Speech tagging	επισημείωση μέρους του λόγου
repository	αποθετήριο
sensorimotor	αισθησιοκινητικός
web service	διαδικτυακή υπηρεσία

Μαρία Γαβριηλίδου

Γλωσσολόγος,
Αρτέμιδος 6 & Επιδαύρου, 151 25 Μαρούσι
Ηλ.ταχ.: **maria@ilsp.gr**

Πένυ Λαμπροπούλου

Αρτέμιδος 6 & Επιδαύρου, 151 25 Μαρούσι
Ηλ.ταχ.: **penny@ilsp.athena-innovation.gr**

Στέλιος Πιπερίδης

Ηλεκ/γος Μηχανικός ΕΜΠ
Αρτέμιδος 6 & Επιδαύρου, 151 25 Μαρούσι
Ηλ.ταχ.: **spip@ilsp.gr**

21 Προβλήματα και ελλείψεις στα Ελληνο-Ισπανικά και Ισπανο-Ελληνικά λεξικά

Μαριάνο Βιγιέγας Ερνάντεθ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εκμάθηση της ισπανικής γλώσσας στην Ελλάδα έχει αυξηθεί αισθητά κατά τη διάρκεια των τελευταίων είκοσι χρόνων. Η έντονή της παρουσία, αφενός σε ανώτατα και μεσαία εκπαιδευτικά ιδρύματα αλλά και σε κέντρα ξένων γλωσσών, κρατικά και ιδιωτικά, και αφετέρου, η μεγάλη συμμετοχή των ελλήνων στις εξετάσεις πιστοποίησης του Ινστιτούτο Θερβάντες και του ανερχόμενου, στην περίπτωση των ισπανικών, Κρατικού Πιστοποιητικού Γλωσσομάθειας, δείχνουν πως βρίσκεται ανάμεσα στις πιο δημοφιλείς ξένες γλώσσες στη χώρα.

Το εν λόγω φαινόμενο ήταν λογικό να δημιουργήσει στην αγορά την ζήτηση από πλευράς μαθητών, δασκάλων, καθηγητών αλλά και μεταφραστών, υλικού λεξικογραφικού και ορολογικού χαρακτήρα που να διευκολύνει τη διαδικασία της εκμάθησης της γλώσσας και την ενασχόληση με αυτή. Αυτό το κενό έσπευσαν να καλύψουν οι εκδοτικοί οίκοι με τη βοήθεια επιστημόνων, έχοντας ως αποτέλεσμα την ποικιλία δημοσιευμάτων που σήμερα γεμίζουν, ως ένα βαθμό, τα ράφια βιβλιοπωλείων και βιβλιοθηκών.

Σκοπός της παρούσας ανακοίνωσης είναι να προβάλει τα πιο δημοφιλή και σημαντικά από αυτά τα δημοσιεύματα μαζί με μια τεκμηριωμένη ανάλυση που θα παρουσιάσει τα πιθανά προβλήματα στη δομή και τη χρήση τους, και τις ελλείψεις που αυτά εμφανίζουν. Για μια πιο σαφή ανάγνωση αυτών των ζητημάτων, τα αντικείμενα προς ανάλυση θα χωριστούν σε τρεις κατηγορίες όσον αφορά στη φύση τους: αμιγώς δίγλωσσα λεξικά, πολύγλωσσα εικονογραφημένα λεξικά που περιλαμβάνουν την ισπανική και την ελληνική, και γλωσσάρια εξειδικευμένης ορολογίας.

Problems and deficiencies in the Greek-Spanish and Spanish-Greek dictionaries

Mariano Villegas Hernández

ABSTRACT

The learning of the Spanish language in Greece has increased significantly over the last twenty years. On the one hand, its strong presence, both at senior and middle schools and language centers, public and private, and on the other hand, the large participation of Greeks in the certification exams of the Cervantes Institute and the ascending, in the case of Spanish Language, National Certificate of Language, show that Spanish is among the most popular foreign languages in the country.

As expected, this phenomenon created market demand on the part of students, teachers, professors, and translators as well, for materials of lexicographical and terminological nature, in order to facilitate the process of learning the language and dealing with it. The publishing houses rushed to fill this gap with the help of scientists, leading to a variety of publications currently filling, to some extent, the

shelves of bookstores and libraries.

The purpose of this paper is to highlight the most popular and important of these publications and, along with a factual analysis, to present potential problems in their structure and use, and the shortcomings they exhibit. For a more clear reading of these issues, the objects for analysis will be divided into three categories with regard to their nature: purely bilingual dictionaries, multilingual illustrated dictionaries which include Spanish and Greek, and glossaries of specialized terminology.

0 Εισαγωγή

Η εκμάθηση της ισπανικής ως δεύτερης / ξένης γλώσσας έχει σημειώσει τα τελευταία είκοσι χρόνια μια σημαντική ανοδική τάση ανά τον κόσμο. Αποτέλεσμα αυτού του φαινομένου είναι η όλο και πιο έντονη παρουσία της στις πέντε ηπείρους, που εκπροσωπείται από τις διάφορες έδρες του Ινστιτούτο Θερβάντες [1] αλλά και από άλλα δημόσια και ιδιωτικά ιδρύματα και φορείς. Κατά συνέπεια έχουν εμφανιστεί στην εκπαιδευτική αγορά πολλαπλά προγράμματα επιμόρφωσης καθηγητών της ισπανικής ως δεύτερης / ξένης γλώσσας, υπό τη μορφή μεταπτυχιακού ή πιστοποιητικού σεμιναρίου, με αφορμή τον εκσυγχρονισμό των μεθόδων διδασκαλίας όπως και την εφαρμογή καινούριων θεωριών που προσπαθούν να ακολουθήσουν κατά το δυνατόν πιο πιστά το Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς για τις Γλώσσες [2], κύριο ρυθμιστή των έκαστων γλωσσικών επιπέδων. Επιπρόσθετο αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι η πληθώρα εγχειριδίων και συναφών δημοσιευμάτων μέσα στα οποία βρίσκει τη θέση του το υλικό λεξικογραφικού και ορολογικού χαρακτήρα που προσπαθεί να καλύψει τις ανάγκες των μαθητών, δασκάλων, καθηγητών και μεταφραστών.

Όλα τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά έχουν στην περίπτωση της εκμάθησης της ισπανικής γλώσσας στην Ελλάδα μια ιδιαίτερη σημασία. Είναι γεγονός ότι το 2004 και το 2005 η Ελλάδα κατείχε την πρώτη θέση σε αριθμό υποψηφίων στις εξετάσεις για την απόκτηση του Διπλώματος της Ισπανικής ως ξένης γλώσσας του Ινστιτούτο Θερβάντες, πράγμα που αντανακλά, κατά κάποιον τρόπο, τη δραστηριότητα που υπάρχει γύρω από την εκμάθηση της ισπανικής σε Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, Μέση Εκπαίδευση, φροντιστήρια και ιδιαίτερα μαθήματα.

Σκοπός αυτής της ανακοίνωσης είναι η σύντομη επισκόπηση των πιο διαδεδομένων λεξικών

---

1 Βλ. ενδεικτικά **http://www.cervantes.es/sobre_instituto_cervantes/direcciones_contacto/sedes_mundo.htm**

2 Βλ. ενδεικτικά **http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/CADRE_EN.asp**

και γλωσσάριων που κυκλοφορούν σε έντυπη μορφή στην αγορά, τα οποία, πιθανώς, χειρίζονται όσοι ασχολούνται με δραστηριότητες διδασκαλίας, εκμάθησης και μετάφρασης από και προς τα ισπανικά και τα ελληνικά. Η σχετική βιβλιογραφία θα εξεταστεί όσον αφορά στη δομή, την επιλογή λημμάτων, τον χρήστη στον οποίο απευθύνεται και τα προβλήματα που εμφανίζονται στη χρήση της. Δεν πρόκειται, λοιπόν, για μία παρουσίαση που θα ψέξει ή θα παινέψει τις υπάρχουσες εκδόσεις, αλλά για μία απλή επιθεώρηση που αποβλέπει στη βελτίωση τυχόν επανεκδόσεων αυτού του λεξικογραφικού υλικού που ήδη κυκλοφορεί, και στο να λειτουργήσει ως κίνητρο για μέλλουσες καινούριες εκδόσεις ώστε να μπορέσουν να αποφύγουν τα προβλήματα και τις ελλείψεις για τα οποία θα γίνει λόγος στη συνέχεια.

1 Υλικό λεξικολογικού και ορολογικού χαρακτήρα

Το υλικό λεξικολογικού και ορολογικού χαρακτήρα κατέχει έναν αποφασιστικό ρόλο στη διδασκαλία και εκμάθηση μιας ξένης γλώσσας, πόσο μάλλον όταν αφορά σε μεταφραστικές διαδικασίες, όπου κύριος σκοπός είναι, ή θα έπρεπε να είναι, η πλήρης μεταφορά εννοιών από τη μια γλώσσα στην άλλη με βάση την ακρίβεια και τη σαφήνεια. Λογικό είναι, λοιπόν, η καθεμία από τις τέτοιου είδους δημοσιεύσεις να παρουσιάζει διαφορές που απαντούν στη φύση και τους στόχους του έργου. Αλλιώς θα πρέπει να συγγραφεί, δηλαδή, ένα υλικό που απευθύνεται σε μαθητές των πρώτων και μεσαίων βαθμίδων μιας ξένης γλώσσας, και διαφορετικά θα πρέπει να είναι τα περιεχόμενά του όταν αυτά σπεύδουν να διευκολύνουν τον μεταφραστή ενός, λόγου χάρη, σύνθετου τεχνικού ή νομικού κειμένου.

Θέτοντας αυτήν την προϋπόθεση ως αδιαμφισβήτητη, η ανάλυση ξεχωρίζει τα υπάρχοντα έργα σε τρεις μεγάλες ομάδες. Την πρώτη ομάδα αποτελούν τα λεγόμενα δίγλωσσα ισπανο-ελληνικά, ελληνο-ισπανικά λεξικά. Τη δεύτερη την αντιπροσωπεύουν τα εικονογραφημένα λεξικά που περιλαμβάνουν, συνήθως ανάμεσα σε άλλες γλώσσες, την ισπανική και την ελληνική. Τέλος, βρίσκονται τα γλωσσάρια εξειδικευμένης ορολογίας. Η ανάλυση θα εστιάσει πρώτα από όλα στον πρόλογο κάθε έργου, στις περιπτώσεις όπου αυτός υπάρχει, δεδομένου ότι είναι το σημείο από όπου ξεκινάει ή θα έπρεπε να ξεκινήσει ο χρήστης τέτοιου υλικού, ώστε να καταλάβει σε τι μπορεί ή δεν μπορεί να το βοηθήσει το υλικό που έχει ανά χείρας, όπως και το πώς πρέπει να το χειριστεί. Και σε δεύτερο επίπεδο θα εξεταστεί το έργο εν συνόλω ώστε να εμφανιστούν, κατά το δυνατόν, τα προβλήματα και τις ελλείψεις που πρέπει να έχει υπόψη του όποιος το χρησιμοποιεί.

2 Δίγλωσσα λεξικά

Στην περίπτωση του δίγλωσσου λεξικού, τρία είναι τα χαρακτηριστικά στα οποία, καταρχήν, το εν λόγω έργο πρέπει να αναφέρεται στο πρόλογό του. Πρώτον, σε ποιον απευθύνεται, για ποιον γράφτηκε, δηλαδή, το λεξικό. Δεύτερον, θα πρέπει να εξηγήσει ποια ήταν τα

κριτήρια που οδήγησαν τη συγγραφική ομάδα να καταλήξει στο λημματολόγιο που αποτελεί το έργο, και ποιες ήταν οι πηγές από τις οποίες αυτό αντλήθηκε. Και τρίτον, να παρουσιάζει σαφείς οδηγίες για το πώς πρέπει να χρησιμοποιηθεί το υλικό, και να εξηγήσει το πώς λειτουργεί η μικροδομή του λήμματος, ποιες πληροφορίες δίνονται και πώς πρέπει αυτές να ερμηνευτούν.

ΕΛΛΗΝΟ-ΙΣΠΑΝΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ, ΜΕΔΟΥΣΑ

Ίσως το πιο διαδεδομένο, μέχρι πρότινος, αυτό το λεξικό δεν περιέχει πρόλογο που να εξηγεί τα κύρια χαρακτηριστικά της δομής του. Το μόνο επεξηγηματικό-βοηθητικό υλικό που προσφέρεται στο χρήστη είναι ένας πίνακας συντμήσεων, όπου πρώτα παρουσιάζονται αυτά που είναι γραμμένα με λατινικούς χαρακτήρες και ακολουθούν αυτά με ελληνικούς. Η κατανομή αυτών απαντά στην αλφαβητική σειρά τους, έτσι μετά τη σύντμηση πανεπ. *πανεπιστημίο (έτσι γραμμένο), ακολουθεί η σύντμηση πληθ. πληθυντικός. Επίσης παρουσιάζει την επεξήγηση των συμβόλων (τρία συνολικά) που χρησιμοποιεί μέσα στο λημματολόγιο.

Τα λήμματα εμφανίζονται σε δύο στήλες ανά σελίδα όπου το κάθε λήμμα είναι γραμμένο με πεζά εντονότυπα γράμματα, ακολουθεί η μορφολογική πληροφορία (ρήμα μεταβατικό/αμετάβατο, επίθετο, επίρρημα, και στην περίπτωση του ουσιαστικού αναφέρεται μόνο το γένος) στα ισπανικά, και τέλος, η αντίστοιχη ή αντίστοιχες λέξεις στα ισπανικά. Σπανίως συμπεριλαμβάνονται παγιωμένες φράσεις και δεν υπάρχουν ιδιωματισμοί και εκφράσεις. Δεν δίνονται άλλες πληροφορίες όπως η προφορά, το ελληνικό άρθρο της λέξης, όταν πρόκειται για ουσιαστικό, τα επίθετα μόνο εμφανίζουν το αρσενικό γένος, και τα ρήματα μόνο το πρώτο πρόσωπο.

Αυτά τα χαρακτηριστικά μπορούν να προκαλέσουν σύγχυση στο χρήστη μιας και, για παράδειγμα, δεν μπορεί να καταλάβει αν το ρήμα αγαπώ κλίνει όπως το πληροφορώ, ούτε ποια είναι οι θηλυκή και ουδέτερη μορφές των επιθέτων, και πολύ πιθανόν θα σχηματίσει το πληθυντικό της λέξης ταξί όπως αυτό της λέξης σκαμνί αναλογικά, εφόσον δεν δίνει καμία πληροφορία για τα άκλιτα ουδέτερα της ελληνικής.

Από τη στιγμή που δεν παρουσιάζει παραδείγματα σε μικρές προτάσεις, ο χρήστης δε μπορεί να καταλάβει παρά μόνο μία αντιστοιχία ένα προς ένα, στις περιπτώσεις όπου μόνο παρουσιάζει μία αντίστοιχη λέξη στα ισπανικά. Στις περιπτώσεις όπου η λέξεις που αντιστοιχούν είναι περισσότερες από μία, ο χρήστης αδυνατεί να καταλάβει ποια είναι αυτή που πρέπει να χρησιμοποιήσει για να εκφράσει αυτό που ψάχνει. Υπάρχουν, όμως, περιπτώσεις, λόγω της πολυσημίας μίας λέξης όπου μας δίνει συνώνυμα της λέξης σε παρένθεση. Όπως, λόγου χάρη, στο λήμμα κανονίζω όπου μας δίνει το ρυθμίζω, το

διευθετώ, το ορίζω, το οργανώνω, το εκδικούμαι και το σκοτώνω, όπου χρήστης θα πρέπει να ανατρέξει να βρει τις σημασίες αυτών των εν δυνάμει καινούριων για αυτών λέξεων, αν θέλει να καταλάβει τι ακριβώς εννοεί το λήμμα.

ΙΣΠΑΝΟ-ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ, ΜΕΔΟΥΣΑ

Μεγαλύτερο από την ελληνοϊσπανική εκδοχή, το λεξικό αυτό ξεκινά με μερικές επεξηγήσεις που αφορούν κυρίως στη μικροδομή του λήμματος και στην εξήγηση των συντμήσεων ΛΑΜ (λατινοαμερικάνικα) και Μεξ. (μεξικάνικα), χωρίς να αναφέρει, όμως, γιατί διάλεξε αυτόν τον τρόπο διάκρισης, ούτε γιατί δεν διάλεξε άλλες τοπικές παραλλαγές της ισπανικής όπως, για παράδειγμα, αυτή της Αργεντινής. Ακολουθεί ο πίνακας φωνητικών συμβόλων και ο πίνακας συντμήσεων. Όπως και στην ελληνοϊσπανική έκδοση, δεν αναφέρει από πού προέρχεται το λημματολόγιο, τι σκοπούς εξυπηρετεί το έργο και σε ποιους απευθύνεται. Σχετικά με αυτό το τελευταίο, δεν κάνει παρά μόνο μία σύντομη αφιέρωση του εκδότη σε όσους ασχολούνται με τα ισπανικά.

Τα λήμματα εμφανίζονται σε δύο στήλες ανά σελίδα όπου το κάθε λήμμα είναι γραμμένο με πεζά εντονότυπα γράμματα, ακολουθεί ανάμεσα σε αγκύλες η φωνητική απεικόνιση της λέξης, η μορφολογική πληροφορία (ρήμα μεταβατικό/αμετάβατο, επίθετο, επίρρημα, και στην περίπτωση του ουσιαστικού αναφέρεται μόνο το γένος) στα ελληνικά, και τέλος, ακολουθούν η αντίστοιχη ή αντίστοιχες λέξεις στα ελληνικά. Συμπεριλαμβάνει επίσης μερικές φράσεις, εκφράσεις και ιδιωματισμούς της ισπανικής, αλλά δεν αναφέρει πουθενά με πιο κριτήριο διάλεξαν τα στοιχεία ενσωματώθηκαν. Δε δίνονται άλλες πληροφορίες όπως το γένος ούτε τα άρθρα της ελληνικής λέξης, όταν πρόκειται για ένα ουσιαστικό, και τα ρήματα μόνο εμφανίζονται με τη μορφή του απαρεμφάτου, επομένως όσο και να βοηθηθεί ο χρήστης με τους πίνακες γραμματικής που περιέχει το έργο στις τελευταίες σελίδες, θα του είναι ιδιαίτερα δύσκολο να σχηματίσει ανώμαλες μορφές μερικών ρημάτων.

Ανάμεσα στα προβλήματα που παρουσιάζει αυτό το λεξικό υπάρχουν ανύπαρκτα λήμματα της ισπανικής, λαθεμένοι ιδιωματισμοί και μορφολογικοί χαρακτηρισμοί, και, σε μερικές περιπτώσεις, σύγχυση ανάμεσα στις αντίστοιχες προτεινόμενες λέξεις στα ελληνικά, εφόσον δεν εξηγεί τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσά τους. Αν και αυτό αποτελεί αδύνατο εγχείρημα, μιας και δε φαίνεται να έχουν βασιστεί στη συχνότητα χρήσης της κάθε αντίστοιχης ελληνικής λέξης.

ΤΟ ΝΕΟ ΕΛΛΗΝΟ-ΙΣΠΑΝΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ, ΤΕΧΤΟ

Αυτό το λεξικό αποτελεί την εμπλουτισμένη και βελτιωμένη εκδοχή του πρώτου λεξικού που παρουσιάστηκε, υπογεγραμμένο από τον ίδιο λεξικογράφο. Στο εξώφυλλό του μπορεί κανείς να διαβάσει ότι πρόκειται για «το πιο ολοκληρωμένο ελληνο-ισπανικό λεξικό. Ένα πολύτιμο

και απαραίτητο εργαλείο για τη διδασκαλία & την εκμάθηση της γλώσσας, για την ερμηνεία κειμένων, για τον μεταφραστή υψηλών απαιτήσεων». Και πράγματι, αυτό το έργο ήρθε να καλύψει ένα μεγάλο κενό που υπήρχε στην αγορά με τα σαράντα δύο χιλιάδες του λήμματα και τις εξήντα χιλιάδες έννοιες που βρίσκονται σε αυτά.

Στον πρόλογο λέει ότι «το έργο προχωρά από το λεκτικό προς το συντακτικό, προτείνοντας, εκτός από τις μεμονωμένες έννοιες, λύσεις συντακτικής δομής». Σε όλο τον πρόλογο δεν μπορεί να βρει ο χρήσης, όμως, τις απαραίτητες οδηγίες που θα τον διευκολύνουν στη μεταχείρισή του. Δεν αναφέρει τίποτα για τη δομή των λημμάτων, και το μόνο που παρουσιάζει είναι μία καλογραμμένη σύντομη προσωπική θεωρία γύρω από το τι είναι η μετάφραση και το πώς αυτή πρέπει να λειτουργεί σύμφωνα με τα πιστεύω των δύο υπογραφόντων. Αλλά, λόγω της έλλειψης οποιασδήποτε άλλης πληροφορίας, δίνει την εντύπωση ότι πρόκειται για μία βιβλιοκρισία και όχι για τις οδηγίες και εξηγήσεις που θα έπρεπε να προλογίσουν το έργο. Ακολουθούν οι λίστες συντομογραφιών και συμβόλων στα ελληνικά και τα ισπανικά.

Τα λήμματα εμφανίζονται σε δύο στήλες ανά σελίδα όπου το κάθε λήμμα είναι γραμμένο με πεζά εντονότυπα γράμματα, ακολουθούν, στην περίπτωση των επιθέτων, οι καταλήξεις των θηλυκού και ουδέτερου γενών, η μορφολογική πληροφορία (ρήμα μεταβατικό/αμετάβατο, επίθετο, επίρρημα, και, στην περίπτωση του ουσιαστικού, το γένος) στα ισπανικά, και τέλος, ακολουθούν η αντίστοιχη ή αντίστοιχες λέξεις στα ισπανικά. Συμπεριλαμβάνει επίσης, αναλόγως του λήμματος όπως είναι λογικό, με εντονότυπα γράμματα μερικές φράσεις, εκφράσεις, ιδιωματισμούς και συχνούς συνδυασμούς λέξεων της ελληνικής. Δε δίνονται όμως, άλλες πληροφορίες όπως η προφορά της λέξης, το γένος ούτε τα άρθρα της ισπανικής λέξης που αντιστοιχεί, όταν πρόκειται για ένα ουσιαστικό, και τα ρήματα μόνο εμφανίζονται με τη μορφή του πρώτου προσώπου του ενικού με τις δυσκολίες για τον χρήστη που αυτό προκαλεί, όσον αφορά στις συζυγίες, ανώμαλες μορφές, κτλ.. Επίσης παρουσιάζει ασαφείς πληροφορίες μορφολογικού χαρακτήρα που προσπαθεί να λύσει με τα άφθονα παραδείγματα φράσεων που παρουσιάζει μέσα στο κάθε λήμμα.

Τέλος περιέχει ένα παράρτημα της νεοελληνικής γραμματικής.

Το γεγονός ότι δεν αναφέρει τον τρόπο με τον οποίο σχηματίστηκε το λημματολόγιο κάνει τον χρήστη να μην καταλαβαίνει με τι συχνότητα εμφανίζονται οι ελληνικές λέξεις μέσα στο γραπτό ή προφορικό λόγο, και σε μερικές περιπτώσεις, μπορεί οι αντίστοιχες της ισπανικής να προκαλούν σύγχυση στον μαθητή αρχάριου ή μεσαίου επιπέδου, επομένως δε φαίνεται να είναι ένα εργαλείο που απευθύνεται σε όλους τους χρήστες.

ΕΛΛΗΝΟ-ΙΣΠΑΝΙΚΟ, ΙΣΠΑΝΟ-ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ, GRAM EDICIONES

Μέσα στην εισαγωγή του λεξικού η λεξικογραφική ομάδα ομολογεί πως δεν έχει «την πρόθεση να παρουσιάσει μια εξαντλητική έρευνα. Ο λεξικολογικός πλούτος και των δύο γλωσσών είναι τόσος ώστε, εμφανώς, είναι αδύνατο να περιοριστεί σε μερικές σελίδες ενός λεξικού, που αποτελεί την πρώτη εκδοτική λεξικογραφική προσπάθεια στην Ισπανία». Αναφέρεται επίσης στην ιδιαίτερη περίπλοκη κατάσταση στα νεοελληνικά «διότι δεν υπάρχει μια απόλυτη λεξικολογική ρύθμιση» και δικαιολογεί με αυτόν τον τρόπο την απόφαση να παραθέσουν συγχρόνως μερικά λήμματα τόσο στη δημοτική όσο και στην καθαρεύουσα, ώστε αυτό το έργο να χρησιμεύσει στην κατανόηση πολλών δημοσιογραφικών και λογοτεχνικών κειμένων. Σημειώνει, από την άλλη πλευρά, πως για τα ισπανικά χρησιμοποιήθηκε ως βάση το Λεξικό της Βασιλικής Ακαδημίας, που «αποτελεί το έγκυρο λεξικό για τους ισπανόφωνους». Τέλος δίνει οδηγίες χρήσης του έργου, αναλύοντας τη σύνταξη της μικροδομής του λεξικού. Παραθέτει επίσης πίνακες συμβόλων, συντομογραφίες, αλφάβητο, συμπλέγματα συμφώνων και στις δύο γλώσσες, και συμπλέγματα φωνηέντων στην περίπτωση της ελληνικής. Επιπλέον περιέχει δίγλωσσους καταλόγους κυρίων ονομάτων και γεωγραφικών όρων.

Τα λήμματα εμφανίζονται σε δύο στήλες ανά σελίδα όπου το κάθε λήμμα είναι γραμμένο με πεζά εντονότυπα γράμματα, ακολουθούν, όταν πρόκειται για ένα ουσιαστικό το ελληνικό άρθρο, στην περίπτωση των επιθέτων, οι καταλήξεις των θηλυκού και ουδέτερου γενών, η μορφολογική πληροφορία (ρήμα μεταβατικό/αμετάβατο, επίθετο, επίρρημα, και, στην περίπτωση του ουσιαστικού, το γένος) στα ισπανικά και ελληνικά αναλόγως, και τέλος, ακολουθούν η αντίστοιχη ή αντίστοιχες λέξεις. Συμπεριλαμβάνει επίσης, και αναλόγως του λήμματος όπως είναι λογικό, με εντονότυπα γράμματα μερικές φράσεις, εκφράσεις, ιδιωματισμούς και συχνούς συνδυασμούς λέξεων της ελληνικής. Δε δίνεται, όμως, η προφορά της λέξης σε καμία από τις δύο γλώσσες.

3 Εικονογραφημένα λεξικά

Τα εικονογραφημένα λεξικά είναι ένα τελείως διαφορετικό είδος υλικού σε σχέση με τα προαναφερθέντα. Συνεπώς ο χρήστης πρέπει να έχει υπόψη του σε τι μπορεί να του χρησιμεύει. Έτσι, το κοινό στο οποίο απευθύνεται θα εξαρτηθεί, όπως και στα άλλα είδη λεξικών, από τα στοιχεία που το έργο παρουσιάζει.

6ΓΛΩΣΣΟ ΠΛΗΡΕΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟ ΛΕΞΙΚΟ, ΚΑΥΚΑΣ

Όπως πολύ καλά αναφέρεται στην παρουσίαση του λεξικού, το έργο «καταγράφει τον περιβάλλοντα υλικό κόσμο στον οποίο ο καθένας μας καλείται να είναι γνώστης και χρήστης ενός μεγάλου εύρους ειδικευμένων όρων σε πολυποίκιλους τομείς». Σημειώνει επίσης πως

«απευθύνεται στο ευρύ κοινό ανεξαρτήτου ηλικίας» και δίνει εξηγήσεις για τις δεκαεφτά θεματικές ενότητες που, χωρισμένες σε ενενήντα τέσσερεις υποκατηγορίες, το αποτελούν. Αναφέρεται και στην ορολογία που περιλαμβάνει και στους λόγους για τους οποίους μερικές φορές εμφανίζεται μόνο η πιο επίσημη απόδοση, ενώ σε άλλες περιπτώσεις συμπεριλαμβάνεται μαζί της και ο όρος που χρησιμοποιείται ευρύτερα στην καθομιλουμένη. Τέλος προσφέρει και τους διαφορετικούς τρόπους χρήσης του και το παράδειγμα μίας σελίδας όπου επεξηγεί τα κύρια μέρη που τη σχηματίζουν.

Αυτό το μεγάλο λεξικό αποτελεί ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο για όσους ασχολούνται με την ισπανική και την ελληνική παρά τους περιορισμούς που εκ φύσεως ενδέχεται να παρουσιάζει. Για παράδειγμα, δεν υπάρχει δυνατότατα να συμπεριλαμβάνει αφηρημένες έννοιες που εκφράζονται μέσω ουσιαστικών, επιθέτων, επιρρημάτων και ρημάτων, πόσο μάλλον προθέσεις και συνδέσμους. Τέλος, δεν αναφέρει με σαφήνεια γιατί αποφασίστηκαν αυτά τα θέματα και όχι άλλα, ή γιατί μένουν απέξω άλλες υποκατηγορίες που θα μπορούσαν κάλλιστα να συμπεριληφθούν ανάμεσα στα ήδη υπάρχοντα.

Από το ίδιο το λεξικό υπάρχει μία μειωμένη έκδοση που περιέχει μόνο τα ισπανικά και τα ελληνικά, και στην οποία αφαιρέθηκαν μερικές υποκατηγορίες. Όλα τα χαρακτηριστικά που περιγράφηκαν προηγουμένως, παραμένουν ίδια.

4 Ορολογικά λεξικά

Όπως και στην περίπτωση των εικονογραφημένων λεξικών, έτσι και στα έργα εξειδικευμένης ορολογίας τα χαρακτηριστικά είναι διαφορετικά. Κατά συνέπεια, το κοινό στο οποίο απευθύνεται περιορίζεται σε μεγαλύτερο βαθμό ακόμα, επειδή οι γνώσεις που απαιτούνται, καλούνται να έχουν μια πιο εξειδικευμένη σχέση με τα περιεχόμενα του υλικού που ο χρήστης πρόκειται να συμβουλευτεί.

ΙΣΠΑΝΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ & ΙΔΙΩΜΑΤΙΣΜΟΙ, ΚΑΟΥΦΜΑΝ

Στον πρόλογο αυτού του έργου, διαβάζει κανείς πως σκοπός του είναι «να καλύψει το υπάρχον κενό για να βοηθήσει […] τόσο εκείνους που τα ισπανικά είναι το αντικείμενο της δουλειάς τους (καθηγητές, μεταφραστές), όσο και εκείνους που μαθαίνουν την γλώσσα». Και σημειώνει ότι, «έχοντας επίγνωση του γεγονότος ότι ένα τέτοιο λεξικό πάντα θα αριθμεί ελλείψεις, χρησιμοποιήθηκαν ως πηγές συγκεκριμένα βιβλία εκμάθησης Ισπανικών για ξένους και διάφορα ισπανικά μέσα μαζικής επικοινωνίας». Επίσης επισημαίνει ότι όλες η φράσεις συναντούνται σε ισπανικά λεξικά φράσεων και ότι αφέθηκαν εκτός εκείνες που δεν εντοπίζονται στην υπάρχουσα βιβλιογραφία, η οποία δεν παρατίθεται στο έργο. Επεξηγεί επίσης τον τρόπο οργάνωσης και δομής των λημμάτων, δίνοντας έτσι μερικές οδηγίες χρήσης. Τέλος, αναφέρει ότι, με σκοπό ο αναγνώστης να κατανοήσει πληρέστερα τη χρήση

των φράσεων, χρησιμοποιούνται οι χαρακτηρισμοί: λαϊκό, χυδαίο, επίσημο ακολουθώντας τα κριτήρια άλλου ισπανικού λεξικού· εφόσον αυτές απαιτούν τη ένταξή τους εντός συγκεκριμένων πλαισίων και καταστάσεων. Επιπλέον, παρατίθεται στο τέλος του έργου ένα ευρετήριο των φράσεων, και προσφέρει μερικές οδηγίες για το πώς να χρησιμοποιηθεί αυτό.

Τα λήμματα εμφανίζονται σε μία στήλη ανά σελίδα και το εισόδιο λήμμα είναι γραμμένο με κεφαλαία και στο ίδιο χρώμα με τα παραδείγματα στα ισπανικά. Οι αντίστοιχες λέξεις και τα παραδείγματά τους στα ελληνικά είναι σε άλλο χρώμα. Δεν υπάρχει φωνητική πληροφορία για το λήμμα και ο χρήστης πρέπει να συμπεράνει τη μορφοσύνταξη των λημμάτων μέσω των προτεινόμενων παραδειγμάτων.

Το γεγονός ότι δεν υπάρχει βιβλιογραφία και δεν αναφέρονται με σαφήνεια τα σώματα κειμένων ή οι συγκεκριμένες πηγές που χρησιμοποιήθηκαν στη συγγραφή του έργου, αφαιρεί τον επιστημονικό χαρακτήρα που θα μπορούσε να έχει το εν λόγω υλικό. Δεύτερον, το να μην διασαφηνίζεται πότε πρόκειται για μία έκφραση και πότε για ένα ιδιωματισμό, απαιτεί από τον χρήστη επιπρόσθετες γνώσεις τον ισπανικών ώστε να μπορέσει να χειριστεί με πλήρη αποτελεσματικότητα το εγχειρίδιο. Τρίτον, οι χαρακτηρισμοί των λημμάτων, παρά την αναφορά στα κριτήρια που χρησιμοποιήθηκαν, περιορίζουν σε πολλές περιπτώσεις την κατανόηση του χρήστη όσον αφορά στη σωστή χρήση των εκφράσεων και ιδιωματισμών. Τέλος, οι προτεινόμενες εκφράσεις και ιδιωματισμοί στα ελληνικά, σε αρκετές περιπτώσεις, δείχνουν την αδυναμία των λεξικογράφων, αφενός στο να βρουν το υπαρκτό αντίστοιχο στη γλώσσα στόχο, δεδομένου ότι γίνεται μια ευρεία περιγραφή, και αφετέρου στο να αποσαφηνίσουν τις πιθανές διαφορές στη χρήση που απαντούν στην πραγματολογία της κάθε γλώσσας.

ΛΕΞΙΚΟ ΘΕΑΤΡΙΚΩΝ ΟΡΩΝ, IASPIS

Αυτό το λεξικό, αφιερωμένο στην θεατρική θεματολογία, προτείνει τις λεκτικές αντιστοιχίες ανάμεσα στα ισπανικά, τα ελληνικά, τα γαλλικά και τα αγγλικά. Δεν περιέχει πρόλογο με οδηγίες χρήσης ή πληροφορίες σχετικές με τη συγγραφή του έργου, ενώ παρουσιάζει ένα σύντομο σημείωμα των συγγραφέων όπου αναφέρεται ότι «είναι ένα χρήσιμο εργαλείο για όσους σπουδάζουν την θεατρική επιστήμη στο πανεπιστήμιο ή σε δραματικές σχολές, και για όλους αυτούς που κατά κάποιο τρόπο συσχετίζονται με το θεατρικό επάγγελμα». Τέλος, αναφέρει τα θεματικά πεδία των όρων που αποτελούν το έργο.

Τα λήμματα εμφανίζονται σε μία στήλη ανά σελίδα και το εισόδιο λήμμα είναι γραμμένο με πεζά εντονότυπα γράμματα. Ακολουθούν οι προτεινόμενες αντίστοιχες λέξεις στις άλλες τρεις γλώσσες, διαχωρισμένες με πλάγια μπάρα. Το έργο αποτελείται από τέσσερα μέρη αφιερωμένα στην κάθε γλώσσα. Δεν προσφέρεται φωνητική, μορφολογική και συντακτική

πληροφορία σε καμία από τις γλώσσες, ούτε περιέχει παραδείγματα και εικονογραφήσεις.

Πρόκειται, λοιπόν, για ένα ελλιπές υλικό που πιο πολύ μοιάζει με μία συλλογή λιστών όρων όπου το μόνο εμφανές κριτήριο για τη συγγραφή του είναι η ευρεία έννοια του θεάτρου.

5 Συμπεράσματα

Λόγω του περιορισμένου χώρου-χρόνου, ήταν αδύνατον να αναφερθούν όλα τα έργα σχετικά με τα ισπανικά και τα ελληνικά που υπάρχουν στην αγορά. Σε γενικές γραμμές, εμφανίστηκε πως το μεγαλύτερο πρόβλημα που παρουσιάζουν αυτές οι εκδόσεις, έγκειται στο γεγονός ότι προσπαθούν να καλύψουν ένα αισθητά μεγάλο κενό, που συνήθως έχει ως αποτέλεσμα την ύπαρξη ελλείψεων η οποία ίσως προέρχεται από ένα παρωχημένο τρόπο σχεδιασμού του έργου.

Για αυτόν το λόγο, προτείνεται να ενισχυθεί ο ρόλος του λεξικού ως εργαλείο εκμάθησης της γλώσσας, στο πλαίσιο των νέων θεωριών της δια βίου εκμάθησης και εκπαίδευσης, γεγονός το οποίο συνεπάγεται την υιοθέτηση νέων θεωρητικών προσεγγίσεων, ενός μοντέλου σχεδιασμού για μια παραγωγική χρήση της γλώσσας, και μιας χρηστοκεντρικής προσέγγισης που να εστιάζει στις ανάγκες των χρηστών και τις ικανότητες τους, απαλλαγμένη από όποιο μοντέλο συμβολικής λειτουργίας.

Τέλος, η στροφή προς τις νέες τεχνολογίες, τα σώματα κειμένων και τους καταλόγους λέξεων που παρουσιάζουν πλούσιες πληροφορίες σχετικές με τη συχνότητα χρήσης και τη μορφοσύνταξη των λέξεων, μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία μιας καινούριας γενιάς έντυπων ή ηλεκτρονικών λεξικών με λιγότερα προβλήματα και ελλείψεις.

Mariano Villegas Hernández
Πτυχιούχος Κλασικής Φιλολογίας
Δ. Ρούσσου 17, Τ. Κ. 11526, Αθήνα
Ηλ.ταχ.: **tantalo_es@hotmail.com**

22 Διαδικτυακό ελληνοαγγλικό βιβλιοθηκονομικό λεξικό

Ιωάννα Ανδρέου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην Επιστήμη της Πληροφόρησης η δόκιμη απόδοση, προσαρμογή και ένταξη ξένων όρων στην ελληνική βιβλιοθηκονομική ορολογία γίνεται επιτακτική ανάγκη, ιδίως σε περιόδους ραγδαίων εξελίξεων όπου η εισαγωγή νέων όρων από την ξενόγλωσση βιβλιογραφία πραγματοποιείται με ταχύτητα, χάρη στη διεύρυνση της χρήσης του Διαδικτύου. Με τα δεδομένα αυτά ξεκίνησε η δημιουργία ενός δίγλωσσου ελληνοαγγλικού διαδικτυακού λεξικού με τη βοήθεια των επιτευγμάτων του Ιστού δεύτερης γενιάς (Web 2.0).

Η ανθολόγηση των όρων έγινε με βάση έγκυρα βιβλιοθηκονομικά εγχειρίδια αλλά και ακολουθώντας το σύστημα βάσεων δεδομένων ορολογίας IATE. Το λεξικό δημιουργήθηκε και στήθηκε με τη χρήση του ελεύθερου διαδικτυακού εργαλείου wiki, το οποίο του προσέδωσε ένα φιλικό χαρακτήρα, έχοντας τη φιλοδοξία να αποτελέσει μέσο διάχυσης των όρων αυτών σε όλους, ανεξαρτήτως επιστημονικής κατεύθυνσης και κατάρτισης.

Online Greek-English Dictionary of Library and Information Science

Joanna Andreou

ABSTRACT

In Library and Information Science, the correct translation, adaptation and integration of foreign terms in Greek terminology is imperative, particularly in periods of rapid development where the import of new terms from foreign bibliography occurs with great speed, due to the increasing use of the Internet. Taking this into consideration, the creation of a bilingual Greek-English online dictionary began with the help of the innovations of Web 2.0.

The compilation of terms was based on authoritative manuals of Information Science but also on the inter-institutional terminology database IATE. The dictionary was created and published online by using the free online tool wiki that gives it a user-friendly character and with an eye to become a means of disseminating these terms to all, regardless of specialty and/or qualifications.

0 Εισαγωγή

Στην παρούσα εισήγηση θα εξεταστεί η περίπτωση της δημιουργίας ενός διαδικτυακού ελληνοαγγλικού λεξικού της Επιστήμης της Πληροφόρησης, διερευνώντας τις προβληματικές που ανακύπτουν μέσα από αυτό το εγχείρημα, όπως τα ειδικά λεξιλόγια, τα πρότυπα και η τυποποίηση, η ανάγκη για κοινό κώδικα επικοινωνίας, η αρωγή της ψηφιακής τεχνολογίας κ.ά.

1 Επιστήμη της Πληροφόρησης και τυποποίηση

Στον 21^{ο} αιώνα η Επιστήμη της Πληροφόρησης ολοένα και εναρμονίζεται με το τεχνολογικό γίγνεσθαι της εποχής. Η νέα αυτή πραγματικότητα επιτάσσει νέους ρυθμούς αντιμετώπισης και θεώρησης των βιβλιοθηκονομικών θεμάτων που να αντικατοπτρίζουν τους σύγχρονους προβληματισμούς του επιστήμονα της πληροφόρησης, ο οποίος αναζητά κάθε φορά νέα, σύγχρονα, έγκυρα και αναθεωρημένα εγχειρίδια και εργαλεία της επιστήμης του.

Η υπόσταση της Επιστήμης της Πληροφόρησης αναπτύσσεται αυτόνομα, έχοντας όμως ως έρεισμα άλλες επιστήμες με τις οποίες έρχεται σε συνδιάλεξη. Το καθεστώς αληθείας της Επιστήμης της Πληροφόρησης δείχνει ότι αφενός αυτή διέπεται από ένα σύνολο ειδικών λεξιλογίων τα οποία δέχονται επιρροές από άλλες επιστήμες όπως η Αρχειονομία, η Τυπογραφία, η Παιδαγωγική επιστήμη, γεγονός που μαρτυρά τη διεπιστημονικότητά της. Αφετέρου, η Επιστήμη της Πληροφόρησης συμπορεύεται με τις καινοτομίες του ψηφιακού περιβάλλοντος υιοθετώντας όρους εμβαπτισμένους στην τεχνολογία, όπως ο όρος Βιβλιοθήκη 2.0 (Library 2.0).

Οι αλλαγές στο ψηφιακό περιβάλλον, η έκρηξη των πληροφοριών, η ευκολία στην επικοινωνία αλλά και οι ραγδαίες βιβλιοθηκονομικές εξελίξεις στο εξωτερικό επηρεάζουν δραματικά τις πρακτικές, τη μεθοδολογία, τη διαχείριση και την ορολογία της Επιστήμης της Πληροφόρησης, με αποτέλεσμα να επιζητείται η τυποποίηση. Οι επαγγελματίες του χώρου διεθνώς οφείλουν να δρουν στον επιστημονικό τους τομέα και να ανταλλάσουν πληροφορίες σύμφωνα με τα κοινά πρότυπα και τους κοινούς κώδικες που θεσπίζονται. Η επιστήμη των όρων –ορολογία– έρχεται να εξομαλύνει και να γεφυρώσει προβλήματα με την καθιέρωση των λέξεων, την καθιέρωση των εννοιών και την εξάλειψη των ποικίλων αποδόσεων των όρων.

Και μόνο η έλλειψη ενός λεξικού βιβλιοθηκονομικών όρων στην ελληνική γλώσσα και της απόδοσης τους στην αγγλική –ή και το ανάστροφο– επιδεινώνει το πρόβλημα της δημιουργίας ενός εξειδικευμένου λεξιλογίου για τη συγκεκριμένη επιστήμη. Με τις σκέψεις αυτές ξεκίνησε η εκπόνηση ενός τέτοιου λεξικού, που φιλοδοξεί να αποτελέσει ένα χρηστικό έργο αναφοράς. Δεν αποσκοπεί στην απλή αλφαβητική ανθολόγηση των όρων του

συγκεκριμένου γνωστικού πεδίου, αλλά στη συγκέντρωση όλων των όρων που αφενός οριοθετούν τη βιβλιοθηκονομική πραγματικότητα και που αφετέρου συμπορεύονται με τη διεθνή βιβλιοθηκονομική ορολογία.

2 Βιβλιογραφία του λεξικού

Για την αντιστοίχηση –σε επίπεδο ορολογίας τουλάχιστον– του ελληνικού βιβλιοθηκονομικού λεξιλογίου με τη διεθνή ορολογία χρησιμοποιήθηκαν μονόγλωσσες, δίγλωσσες και πολύγλωσσες πηγές σε έντυπη και ηλεκτρονική μορφή. Ως εκ τούτου, για τη συγκέντρωση, την επαλήθευση και τον έλεγχο κάθε όρου και φράσης που υπάρχει μέσα στο λεξικό χρησιμοποιήθηκαν, μετά από επιλογή, εγχειρίδια που ανταποκρίνονταν στους στόχους του λεξικού. Ωστόσο, το έρεισμα αλλά και το έναυσμα ήταν το *Βιβλιοθηκονομικόν λεξικόν: βιβλιοθηκονομικοί, βιβλιογραφικοί και τυπογραφικοί όροι: αγγλο-ελληνικόν, ελληνο-αγγλικόν* [16] του Γεωργίου Κακούρη που εκδόθηκε το 1974.

Ξεκινώντας με τις μονόγλωσσες πηγές, ενδεικτικά, το διαδικτυακό λεξικό *ODLIS: Online Dictionary for Library and Information Science* του Joan M. Reitz [11] με 4.800 λήμματα αποτέλεσε μια ολοκληρωμένη πηγή άντλησης όρων, όπως επίσης και ο διαδικτυακός τόπος του οργανισμού OCLC (Online Computer Library Center) [10], που προσέφερε πλούσιο υλικό για τη δόμηση κυρίως των ακρωνύμων που εμπεριέχονται στο λεξικό σε ξεχωριστή ενότητα.

Στις δίγλωσσες πηγές συγκαταλέγονται το *Γλωσσάρι όρων για Τεκμηρίωση* του Τμήματος Τυποποίησης του ΤΕΕ (ΤΕ 22 ΕΛΟΤ/ΤΕΕ) [25], καθώς και τα γλωσσάρια από πολλά έγκυρα βιβλιοθηκονομικά εγχειρίδια, όπως οι *Αγγλο-Αμερικανικοί κανόνες καταλογογράφησης* [6]*, Η διαχείριση των αρχείων* [3], *το Εγχειρίδιο UNIMARC* [8].

Στις πολύγλωσσες πηγές, κομβικό ρόλο διαδραμάτισε το πόνημα της Τεχνικής Επιτροπής ΕΛΟΤ/ΤΕ21 *Γενικοί και ειδικοί όροι του τομέα της Ορολογίας* [24] με 1219 λήμματα σε τρεις γλώσσες (ελληνικοί όροι και ισοδύναμοι αγγλικοί και γαλλικοί). Επίσης, βασική και έγκυρη πηγή αποτέλεσε η πολύγλωσση βάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης *Inter Active Terminology for Europe (IATE)* [9] που αντικαθιστά τη βάση EuroDicAutom.

Σημαντικό είναι να ειπωθεί ότι οι παραπάνω πηγές είναι ενδεικτικές, όπως επίσης ότι θα πρέπει να μελετηθούν και άλλες για την ενδεχόμενη βελτίωση αλλά και εμπλουτισμό του λεξικού. Σημαντικές πηγές που υπολείπονται ακόμα είναι το *Ερμηνευτικό Λεξικό Αρχειακής Ορολογίας* του Νέστορα Μπαμίδη, το *Thesaurus of Library and Information Science Terms, και το Elsevier's Dictionary of Library Science, Information and Documentation: in six languages: English/American, French, Spanish, Italian, Dutch and German.*

3 Σκοπός του λεξικού

Η διαδικασία σύνταξης και δόμησης ενός λεξικού είναι από μόνη της απαιτητική εργασία. Το θεωρητικό κομμάτι της ανάλυσης και της περιγραφής των σημασιών όσο και το τεχνικό κομμάτι του σχεδιασμού προς έκδοση ενός λεξικού είναι αναμφισβήτητα μια ολόκληρη επιστήμη. Επιπλέον, ο εξειδικευμένος χαρακτήρας ενός τέτοιου πονήματος, με όλα τα προβλήματα που συνεπακολούθησαν, ολοένα και επιμήκυναν την αίσια έκβασή του.

Το έργο της λεξικογραφίας ξεκίνησε το 2009 και αρχικά αποτυπώθηκε σε χαρτί, δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο μια έντυπη εκδοχή. Αργότερα –χωρίς να αποκλίνει από την αρχική του δομή– το λεξικό μεταφέρθηκε σε ηλεκτρονική μορφή μέσω της ελεύθερης διαδικτυακής πλατφόρμας wikidot [12].

Το αρχικό ζητούμενο ήταν η απόδοση της αγγλικής βιβλιοθηκονομικής ορολογίας στην ελληνική γλώσσα για λόγους καθαρά διευκόλυνσης προσωπικών επαγγελματικών δραστηριοτήτων. Στην πορεία όμως κρίθηκε σκόπιμο να καταστεί το προϊόν του εγχειρήματος εργαλείο για χρήση από όλη την ελληνική βιβλιοθηκονομική κοινότητα.

Ως εκ τούτου, ο τελικός σκοπός του λεξικού είναι η κάλυψη του διαπιστωμένου κενού στο θέμα της μετάφρασης της συγκεκριμένης επιστημονικής ορολογίας, μέσω ενός λεξικογραφικού εργαλείου που επιχειρεί τη συνολική καταγραφή των ελληνικών όρων που διέπουν την Επιστήμη της Πληροφόρησης και ταυτόχρονα την απόδοση των όρων στην αγγλική γλώσσα. Επιλογή όρων από συναφείς επιστήμες, όπως Αρχειονομία, Βιβλιοδεσία, Τυπογραφία, Πληροφορική έγινε σε μικρότερη έκταση. Στόχος του λεξικού είναι η τυποποίηση των όρων και η δημιουργία ενός αξιόπιστου και επιστημονικού εργαλείου που να μπορεί οποιοσδήποτε να το χρησιμοποιήσει ως σημείο αναφοράς για την επιστημονική του ενημέρωση ανεξαρτήτως επιπέδου βιβλιοθηκονομικών γνώσεων.

4 Προβλήματα και προβληματισμοί

Το εγχείρημα ξεκίνησε με τη δημιουργό του να διαθέτει μικρή λεξικογραφική εμπειρία αλλά με προηγούμενη πείρα στη διεξαγωγή έρευνας. Αρωγός από την πρώτη στιγμή το Διαδίκτυο, που προσέφερε πρόσβαση σε αξιόπιστες πηγές, παραδείγματος χάριν σε εξειδικευμένα λεξικά (IATE, ODLIS) και σε φορείς που άπτονται της Επιστήμης της Πληροφόρησης (OCLC, ALA, ΤΕΕ, ΕΛΟΤ κ.λπ.). Πηγές όμως διασκορπισμένες ανά τον κόσμο, οι οποίες δημιουργούν αφενός πληροφοριακό χάος και αφετέρου αποτρεπτικά μεγάλο όγκο.

Μέσα από την ανθολόγηση αυτών των πηγών αναδύθηκαν ξενόγλωσσοι όροι που (τουλάχιστον) μέχρι την τότε δεδομένη στιγμή δεν αποτελούσαν μέρος του ελληνικού

βιβλιοθηκονομικού λεξιλογίου (π.χ. οι όροι *beta, creative commons, tagging, social bookmarking* κ.ά.). Η εξήγηση για τα παραπάνω είναι διττή: αυτό συμβαίνει είτε διότι οι όροι αυτοί δεν αποτελούσαν ακόμα μέρος της ελληνικής βιβλιοθηκονομικής πραγματικότητας εν γένει, είτε διότι δεν υπήρχε ακόμα επίσημη απόδοση τους και ένταξή τους στην ελληνική επιστημονική ορολογία.

Καίριο ρόλο διαδραμάτισε το γεγονός ότι τόσο η Επιστήμη της Πληροφόρησης όσο και η τεχνολογία είναι ζωντανές επιστήμες που αναπτύσσονται διαρκώς. Ως εκ τούτου, το λεξιλόγιό τους εμπλουτίζεται συνεχώς με νέους όρους και νέες έννοιες, για τους οποίους η αντίστοιχη απόδοση στα ελληνικά δεν είναι κατά κανόνα άμεση. Συνεπώς, η βιωσιμότητα ενός λεξικού που δεν θα ενσωμάτωνε τη νέα πραγματικότητα και τις νέες λεξικολογικές τάσεις θα ήταν βραχύχρονη.

Τελικά, ο λεξιλογικός θησαυρός είναι ένα συνονθύλευμα από κοινούς όρους, νέες έννοιες, όρους σε αχρηστία, όρους δανεισμένους από συναφείς επιστήμες, αμετάφραστους όρους, παρεξηγημένους όρους. Το πρόβλημα αυτό επιδεινώνεται όταν δεν υπάρχει μια τυποποιημένη μορφή απόδοσης των όρων, παραδείγματος χάριν ο όρος *cross-reference* έχει τις εξής αποδόσεις: 1) *διασταυρωτική παραπομπή* - ΙΑΤΕ [9], 2) *διαπαραπομπή* - *ΕΛΟΤ/ΤΕ21 [24], 3) παραπομπή* - ΤΕ 22 ΕΛΟΤ/ΤΕΕ [25], 4) *διασυνδετική παραπομπή* - Παπαφράγκου [20]. Το παράδειγμα αυτό είναι ενδεικτικό της κατάστασης που φανερώνει ότι η τυποποίηση παραμένει ακόμα ζητούμενο.

5 Δομή του λεξικού

Το λεξικό είναι δίγλωσσο –ελληνοαγγλικό. Αριθμεί μέχρι στιγμής 3.182 ελληνικούς (βιβλιοθηκονομικούς) όρους και φράσεις μεταφρασμένους στην αγγλική γλώσσα, οι οποίοι είναι αλφαβητικά ταξινομημένοι έτσι ώστε να είναι εύκολο στο χρήστη να αναζητήσει την οποιαδήποτε λέξη με βάση το αρχικό της γράμμα. Έχει καταβληθεί προσπάθεια για πιστή απόδοση των όρων, πάντοτε μέσα στο πλαίσιο του συγκεκριμένου επιστημονικού πεδίου. Επιδίωξη ήταν να μην περιληφθούν αδιακρίτως τύποι και εκφράσεις που έχουν περιπέσει σε αχρηστία.

Αναλυτικά, στο κυρίως σώμα του λεξικού μετά από κάθε ελληνικό όρο υπάρχει η αντίστοιχη αγγλική μετάφραση. Ένας (ελληνικός) όρος μπορεί να επιδέχεται πέραν της μίας απόδοσης και –όπου αυτό είναι εφικτό– να παρατίθενται συνώνυμα των μεταφράσεών του. Οι αποδόσεις ή τα συνώνυμα αυτών αρχίζουν με κεφαλαίο γράμμα και χωρίζονται μεταξύ τους με κόμμα (,). Για καλύτερη κατανόηση της χρήσης του όρου χρησιμοποιούνται λέξεις μέσα σε παρενθέσεις αμέσως μετά τον όρο, με σκοπό να επεξηγήσουν ή να διευκρινίσουν. Οι αγκύλες χρησιμοποιούνται για να περικλείσουν όρους που είναι μεν αποδεκτοί, αλλά δεν

χρησιμοποιούνται τόσο ή δεν προτιμούνται. Τα ακρωνύμια που απαντώνται στο κυρίως σώμα του λεξικού τοποθετούνται μετά την ανεπτυγμένη μορφή της φράσης και το σύμβολο ίσον (=).

Σε ξεχωριστό τμήμα συγκεντρώνονται τα 337 ακρώνυμα σε αλφαβητική σειρά –πρώτα τα αγγλικά και μετά τα ελληνικά. Μετά από κάθε ακρώνυμο παρατίθεται η αναπτυγμένη του μορφή καθώς και η ηλεκτρονική διεύθυνση της ιστοσελίδας που το αντιπροσωπεύει (όπου αυτό ισχύει).

Απαραίτητο είναι να επιστηθεί η προσοχή του αναγνώστη σε ορισμένα σημεία προς αποφυγή λαθών και παρερμηνειών. Συγκεκριμένα, σε μερικές περιπτώσεις δεν προτιμήθηκε η πιστή απόδοση και μετάφραση των λέξεων, γιατί θα καταντούσαν είτε μακροσκελείς είτε ακατανόητες. Επιπλέον, σε κάποιες περιπτώσεις δεν διατηρείται ο ίδιος αριθμός (ενικός-πληθυντικός) των λέξεων, λόγω της διαφορετικής χρήσης στην κάθε γλώσσα π.χ. *κατάλογος καθιερωμένων* = *authority list*. Υπενθυμίζεται ότι οι λέξεις αποδίδονται μέσα στο πλαίσιο της συγκεκριμένης επιστήμης· για το λόγο αυτό π.χ. η λέξη *entry* αποδίδεται στα ελληνικά *αναγραφή/εγγραφή* και όχι *είσοδος*.

6 Διαδικτυακό ελληνοαγγλικό βιβλιοθηκονομικό λεξικό

Το πρώτο διαδικτυακό ελληνοαγγλικό βιβλιοθηκονομικό λεξικό σε πιλοτική μορφή δημιουργήθηκε χρησιμοποιώντας ένα wiki – ένα συνεργατικό ιστοχώρο. Wiki είναι ένας ευέλικτος και επεξεργάσιμος ιστότοπος που επιτρέπει στον οποιονδήποτε (που έχει εξουσιοδότηση) να δημιουργήσει, να επέμβει, να επεξεργαστεί και να επιμεληθεί τις σελίδες του. Στο συγκεκριμένο wiki στην παρούσα φάση δεν δίνεται η δυνατότητα συνεργατικής επεξεργασίας και η εκ των έσω διαδραστικότητα για λόγους ελέγχου του περιεχομένου. Η ευέλικτη online πλατφόρμα wikidot [12] επιλέχτηκε να το φιλοξενήσει στη διεύθυνση http://lexiko.wikidot.com από τον Δεκέμβριο του 2010. Η απόφαση να μεταφερθεί ολόκληρο το εν λόγω λεξικό από το χαρτί στον ιστό λήφθηκε εκ των πραγμάτων για τους εξής λόγους:

Καταρχήν, διανύουμε μια (δυσμενή) περίοδο όπου η εκδοτική παραγωγή επιλέγει με φειδώ τις ενδεχόμενες επιτυχείς παραγωγές, έχοντας τα δικά της σεβαστά κριτήρια προτεραιοτήτων, τα οποία αφήνουν εκτός ένα τέτοιο συγγραφικό πόνημα. Καθώς λοιπόν το κίνητρο για το λεξικό δεν βασίζεται σε προσωπικές οικονομικές απολαβές αλλά στη διάχυση της πληροφορίας, το φέρον μέσο δεν αποτελεί εμπόδιο. Εφόσον η εκδοτική δίοδος είναι κλειστή, η επόμενη εναλλακτική είναι οι δυνατότητες που προσφέρουν οι καινοτομίες της τεχνολογίας.

Εικόνα 1

Για τη συνολική υλοποίηση χρησιμοποιήθηκε, όπως αναφέραμε, η ελεύθερη διαδικτυακή πλατφόρμα wikidot [12], η οποία καταρχήν προσφέρει δωρεάν χώρο στο διαδίκτυο. Ο χώρος αυτός μετατρέπεται σε ένα λειτουργικό εργαλείο στησίματος μιας βάσης δεδομένων, χωρίς να χρειάζονται εξειδικευμένες γνώσεις πληροφορικής και χωρίς σύνθετους μηχανισμούς. Η μεταφορά του σώματος του λεξικού έγινε χειροκίνητα, διαδικασία χρονοβόρα, αλλά που ήταν ο μόνος τρόπος για να δημιουργηθούν οι δυναμικές ιστοσελίδες και η λειτουργική σύνδεσή τους, να μπορεί π.χ. κάποιος να αναζητήσει ένα λήμμα ακόμα και στην αγγλική γλώσσα. Το αποτέλεσμα είναι η δημιουργία ενός ενιαίου περιβάλλοντος στο διαδίκτυο, το οποίο αποτελεί στην ουσία ένα αποθετήριο εξειδικευμένων λέξεων.

Κομβικό ρόλο αποτελεί το γεγονός ότι το διαδικτυακό βιβλιοθηκονομικό λεξικό βρίσκεται με τον τρόπο αυτό στη διάθεση όλων και είναι προσβάσιμο χωρίς γεωγραφικούς ή χρονικούς περιορισμούς. Πρόκειται για ένα ακόμη σημάδι ότι η ταχύτητα και η ευκολία χρήσης τέτοιων υπηρεσιών στο Διαδίκτυο απειλούν τις αντίστοιχες έντυπες εκδόσεις. Ένα ακόμη πλεονέκτημα της διαδικτυακής έκδοσης του λεξικού είναι ότι καθιστά ευκολότερο για το δημιουργό του να ενημερώνει άμεσα το περιεχόμενο του λεξικού με νέες λέξεις ή και να εμπλουτίζει όσους όρους υπάρχουν ήδη.

Βασικό μέλημα η ευκολία στη χρήση του, η οποία πηγάζει από τη φιλοσοφία δημιουργίας του, αλλά συγχρόνως και από τη φιλοσοφία χρήσης του. Με βάση την *Εικόνα 1* θα παρουσιαστούν και θα επεξηγηθούν τα τμήματα του λεξικού.

Η Αρχική Σελίδα *Εικόνα 1* [13] είναι η κεντρική σελίδα του λεξικού μέσα στην οποία υπάρχει οργανωμένο το σύνολο των πληροφοριών. Δίνονται δηλαδή οι γενικές αλλά απαραίτητες εκείνες πληροφορίες που επεξηγούν την υπόσταση του εν λόγω λεξικού. Στη δεξιά στήλη του λεξικού *Εικόνα 2* [13], –κοινώς sidebar– μέσω των θεματικών ενοτήτων *Ελληνο-Αγγλικοί όροι, Εύρεση κατά γράμμα, Οδηγίες χρήσης, Βιβλιογραφία και Ακρώνυμα,* η πληροφορία χωρίζεται σε εξειδικευμένου περιεχομένου ιστοσελίδες. Πιο αναλυτικά, με την επιλογή *Ελληνο-Αγγλικοί όροι* ο χρήστης μπορεί να ανατρέξει σε όλους του όρους του λεξικού αλφαβητικά. Αντίθετα, με την επιλογή *Εύρεση κατά γράμμα* ο χρήστης επιλέγει με τη βοήθεια των tags (ετικέτες) το γράμμα της αλφαβήτου που επιθυμεί να ανατρέξει, είτε για να βρει τον όρο που ψάχνει είτε για να περιδιαβεί στους όρους που υπάγονται στο συγκεκριμένο γράμμα. Τα *Ακρώνυμα* συγκεντρώνονται εμπλουτισμένα σε ξεχωριστή σελίδα έτσι ώστε να εντοπίζονται πιο εύκολα.

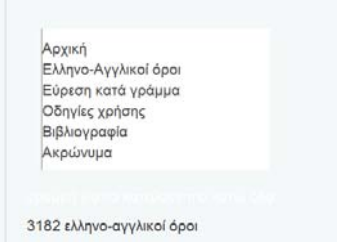

Εικόνα 2

Χρησιμοποιώντας το πλαίσιο της αναζήτησης (search this site) πάνω δεξιά *Εικόνα 3* [13] μπορούμε να πληκτρολογήσουμε τον ελληνικό ή αγγλικό όρο. Κατόπιν επιλέγουμε το επιθυμητό λήμμα από την προβαλλόμενη λίστα και μεταφερόμαστε στον όρο που τελικώς επιλέξαμε. Τα αποτελέσματα της αναζήτησης θα προέρχονται από τη λίστα με τους ελληνικούς όρους, από τη λίστα με τους αγγλικούς όρους και από τη λίστα με τα ακρώνυμα. Δεν παραλείπονται οι *Οδηγίες χρήσης,* οι οποίες επεξηγούν τους σωστούς αλλά και εναλλακτικούς τρόπους αναζήτησης. Δίνεται παράδειγμα: *«Για επιτυχή αναζήτηση, ο ελληνικός όρος πρέπει να γράφεται με πεζά και τόνο και ομοίως ο αγγλικός όρος συνιστάται να γράφεται με πεζά [...]»* [13]. Τέλος, υπάρχει συγκεκριμένη σελίδα με τη βιβλιογραφία για την τεκμηρίωση των πηγών του λεξικού.

Εικόνα 3

Η *Επικοινωνία* και το *Forum* επιτρέπει στους επισκέπτες του να αποτυπώσουν τις δικές τους προτάσεις, απόψεις αλλά και παρατηρήσεις, οι οποίες θα αποτελέσουν τον ευπρόσδεκτο λόγο για διορθώσεις και συμπληρώσεις του περιεχομένου του λεξικού. Τέλος, τα στατιστικά της χρήσης του λεξικού εξαιρετικά ενθαρρυντικά με 447 επισκέπτες τον Μάιο του 2011 *Εικόνα 4* [13].

Το συνοπτικό αυτό έργο είναι βέβαιο ότι δεν εξαντλεί τον καθημερινά αυξανόμενο όγκο όρων και εννοιών που ανακύπτουν, στοχεύει όμως στο να προσφέρει ουσιαστική βοήθεια, αξιοπιστία και ευχρηστία. Η χρηστικότητά του έγκειται στο γεγονός ότι ο χρήστης μπορεί να αναζητήσει εύκολα και να βρει γρήγορα τη λέξη που θέλει. Ασφαλώς θα υπάρχουν ατέλειες και λάθη τα οποία δεν οφείλονται

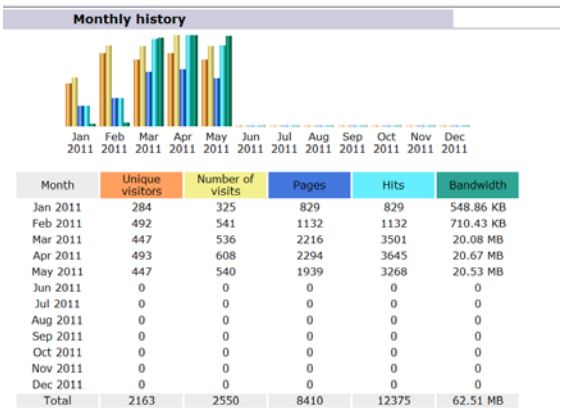

Month	Unique visitors	Number of visits	Pages	Hits	Bandwidth
Jan 2011	284	325	829	829	548.86 KB
Feb 2011	492	541	1132	1132	710.43 KB
Mar 2011	447	536	2216	3501	20.08 MB
Apr 2011	493	608	2294	3645	20.67 MB
May 2011	447	540	1939	3268	20.53 MB
Jun 2011	0	0	0	0	0
Jul 2011	0	0	0	0	0
Aug 2011	0	0	0	0	0
Sep 2011	0	0	0	0	0
Oct 2011	0	0	0	0	0
Nov 2011	0	0	0	0	0
Dec 2011	0	0	0	0	0
Total	2163	2550	8410	12375	62.51 MB

Εικόνα 4

σε καμία περίπτωση σε αμέλεια ή απερισκεψία. Για το λόγο αυτό οι υποδείξεις των χρηστών θα είναι χρήσιμες. Καθοριστικός στόχος ήταν να καταβληθεί κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε να μη ζημιωθεί σε καμία περίπτωση ούτε η ελληνική γλώσσα ούτε η γλώσσα της βιβλιοθηκονομίας.

7 Βιβλιογραφία

[1] Dewey, Melvil. *Συνοπτική δεκαδική ταξινόμηση Dewey και ευρετήριο σχετικών όρων*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, 2001.

[2] Drake, Miriam A., ed. *Encyclopedia of library and information science*. 2nd ed. New York: Marcel Dekker, 2003.

[3] Ellis, Judith, επιμ. *Η διαχείριση των αρχείων*. Αθήνα: Ελληνική Αρχειακή Εταιρεία, 2000.

[4] E-scriptorum. *Ακρωνύμια, συντομογραφίες, αρκτικόλεξα, σύμβολα*. [Online] <http://www.asas.gr/>

[5] Feather, John, and Paul Sturges. *International encyclopedia of information and library science.* 2nd ed. London: Routledge, 2003.

[6] Gorman, Michael, και Raul W. Wintles, επιμ. *Αγγλο-Αμερικανικοί κανόνες καταλογογράφησης*. Μετάφραση και επιμέλεια ελληνικής έκδοσης Μερσίνη Μορελέλη-Κακούρη. 2η έκδ., αναθεωρ. 1988. Θεσσαλονίκη: Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα, 1994-1997.

[7] Harrod, Leonard Montague. *The librarians' glossary of terms used in librarianship, documentation and the book crafts and reference book*. 4nd rev. ed. London: Gower, 1977.

[8] Holt, Brian P., Sally H. McCallum και A. B. Long. *Εγχειρίδιο UNIMARC*. Μετάφραση στα ελληνικά και επιμέλεια της ελληνικής έκδοσης Γ. Δ. Μπώκος. (Πρότυπα και εγχειρίδια. [Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος] ; 3). Αθήνα: Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος, 1993-1996.

[9] IATE. *The EU's multilingual term base*. [Online] < **http://iate.europa.eu/iatediff/**>

[10] OCLC. *Acronym glossary (A-Z)*. [Online]
<http://www.oclc.org/support/documentation/glossary/oclc/default.htm>

[11] Reitz, Joan M. *ODLIS: Online dictionary for Library and Information Science*. [Online]
<**http://lu.com/odlis/index.cfm**>

[12] Wikidot. [Online] <www.wikidot.com>

[13] Ανδρέου, Ιωάννα. *Ελληνοαγγλικό Βιβλιοθηκονομικό λεξικό*. [Online]
<http://lexiko.wikidot.com>

[14] Δενδρινός, Μάρκος. *Επικοινωνίες-Δίκτυα: σημειώσεις μαθήματος*. Αθήνα: Τ.Ε.Ι. Αθήνας, 2001.

[15] Δεσπότης, Γιώργος. *Αγγλοελληνικό αναλυτικό λεξικό Η.Υ.-νέας τεχνολογίας*. Αθήνα: PIM, 1999.

[16] Κακούρης, Γεώργιος Μιχαήλ. *Βιβλιοθηκονομικόν λεξικόν: βιβλιοθηκονομικοί, βιβλιογραφικοί και τυπογραφικοί όροι: αγγλο-ελληνικόν, ελληνο-αγγλικόν*. (Βιβλιοθήκη Κολλεγίου Αθηνών. Εγχειρίδια Βιβλιοθηκονομίας ; 4). Αθήναι: Κολλέγιον Αθηνών, 1974.

[17] Κανάκη, Χριστίνα, κ.ά. *Βιβλιοθηκονομικό λεξικό: ερμηνευτικό- ελληνοαγγλικό - αγγλοελληνικό: πτυχιακή εργασία*. Αθήνα: Τ.Ε.Ι. Αθήνας. Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας, 1986.

[18] Μπάγιας, Ανδρέας Φ. *Αρχειονομία-Βασικές έννοιες και αρχές: η οργάνωση των αρχείων για τη διοίκηση και την έρευνα.* Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, 1998.

[19] Μπαμπινιώτης, Γεώργιος Δ. *Λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας: με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων (…)*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας, 1998.

[20] Παπαφράγκου, Κωνσταντίνα. *Καταγραφή της ορολογίας της Επιστήμης της Πληροφόρησης: πτυχιακή εργασία*. Κέρκυρα: Ιόνιο Πανεπιστήμιο. Τμήμα Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας, 2004.

[21] Ρίζος, Γιάννης, γεν. εποπτεία. *Αγγλο-ελληνικό λεξικό*. Αθήνα: Εκδόσεις Γιάννη Ρίζου, 2004.

[22] Σκανδάλη, Αλκμήνη. *Θεματική ευρετηρίαση: προσυνδυασμένα συστήματα*. Αθήνα: Ι. Γ. Βασιλείου, 1990.

[23] Σκανδάλη, Αλκμήνη. *Θεματική ευρετηρίαση: υστεροσυνδυασμένα συστήματα*. Αθήνα: Ι. Γ. Βασιλείου, 1990.

[24] ΤΕ21 (=Τ.Ε.Ε., ΕΛΟΤ και ΕΛΕΤΟ). *Γενικοί και ειδικοί όροι του τομέα της Ορολογίας*. 3η έκδ. Αθήνα, 2011. [Online] < http://www.eleto.gr/gr/LexicaAndGlossaries.htm>

[25] ΤΕ22 (=ΤΕΕ. Τμήμα Τυποποίησης και ΕΛΕΤΟ). *Γλωσσάρι όρων για Τεκμηρίωση*. [Online]
<**http://portal.tee.gr/portal/page/portal/SCIENTIFIC_WORK/scient_typopoiisi/lexika/teeterms_tekmiriosi.pdf**>

Ιωάννα Ανδρέου

Βιβλιοθηκονόμος

MSc Πολιτιστική Πολιτική, Διοίκηση και Επικοινωνία

Αρκαδίας 22, Αμπελόκηποι, τ.κ. 115 26

23 EcoLexicon: το συγκείμενο ως παράγοντας διαμόρφωσης γνωσιακών βάσεων εξειδικευμένης ορολογίας

Alejandro García Aragón

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το EcoLexicon* είναι μια γνωσιακή βάση ορολογίας (ΓΒΟ) για το περιβάλλον, η οποία δημιουργήθηκε με σκοπό την κάλυψη επικοινωνιακών και γνωσιακών αναγκών διαφόρων χρηστών, π.χ. μεταφραστών, κειμενογράφων τεχνικών εγχειριδίων, ακόμα και περιβαλλοντολόγων. Σύμφωνα με τους Meyer κ. ά. [1992], οι ΓΒΟ θα πρέπει να αντικατοπτρίζουν εννοιολογικές δομές οι οποίες προσιδιάζουν με τον τρόπο που οι έννοιες (concepts) συσχετίζονται στον ανθρώπινο νου. Από νευρολογική άποψη, ο Barsalou [2009: 1283] επισημαίνει ότι μια έννοια παράγει ένα ευρύ φάσμα πλαισιωμένων εννοιοποιήσεων (situated conceptualizations) σε συγκεκριμένα συγκείμενα, το οποίο καθορίζει τον τύπο και τον αριθμό των εννοιών προς συσχέτιση. Συνεπώς, οποιαδήποτε θεωρία για την ανάκτηση και τη γνώση εξειδικευμένων εννοιών καθώς και ο σχεδιασμός γνωσιακών πόρων για εξειδικευμένες έννοιες θα πρέπει να έχουν ως αφετηρία τον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται οι σημασιολογικές πληροφορίες στον ανθρώπινο εγκέφαλο [Faber 2010]. Επιπλέον, επειδή η κατηγοριοποίηση είναι εκ φύσεως μια δυναμική διαδικασία που εξαρτάται από το συγκείμενο, η διαδικασία απεικόνισης και ανάκτησης εξειδικευμένων εννοιών/όρων θα πρέπει να εστιάζει στις διαφοροποιήσεις του συγκειμένου (εννοιολογικό πλαίσιο). Το εννοιολογικό πλαίσιο αποτελείται τόσο από εξωτερικούς (καταστασιακούς και πολιτισμικούς) όσο και από εσωτερικούς γνωσιακούς παράγοντες που αλληλεπιδρούν [House 2006: 342]. Αυτή η άποψη συμβαδίζει με την αντίληψη της γλώσσας ως ενεργής διαδικασίας, σύμφωνα με την οποία το σημαινόμενο εξαρτάται από την εκάστοτε χρήση της γλωσσικής μορφής [Reimerink κ. ά. 2010]. Η εννοιολογική συγκειμενοποίηση των λημμάτων του EcoLexicon διαρθρώνεται σε τομείς που βασίζονται στον ρόλο (role-based domains) και συγκειμενικούς τομείς (contextual domains), ενώ η ορολογική συγκειμενοποίηση βασίζεται σε συγκειμενικούς τομείς και καταστάσεις χρήσεων. Συνεπώς, το συγκείμενο είναι διμερές, επειδή λαμβάνουμε υπόψη το αναφορικό συγκείμενο (referential context) των εννοιών στον πραγματικό κόσμο, αλλά και το επικοινωνιακό και γνωσιακό συγκείμενο των χρηστών. Στην παρούσα ανακοίνωση, περιγράφουμε εν συντομία τον ορολογικό πόρο/εργαλείο μας και εξηγούμε πώς το EcoLexicon έχει συγκειμενοθετηθεί σύμφωνα με ορολογικές πληροφορίες.

* Αυτή η έρευνα υποστηρίζεται από μια υποτροφία FPU (Formación de Profesorado Universitario) του Ισπανικού Υπουργείου Παιδείας.

EcoLexicon: context as a modelling factor in specialised terminological knowledge bases

Alejandro García-Aragón

ABSTRACT

EcoLexicon is a terminological knowledge base (TKB) on the environment. It seeks to meet both cognitive and communicative needs of different users, such as translators, technical writers or even environmental experts. According to Meyer et al. [1992], TKBs should reflect conceptual structures in a

similar way to how concepts relate in the human mind. From a neurological perspective, Barsalou [2009: 1283] states that a concept produces a wide variety of situated conceptualizations in specific contexts, which clearly determines the type and number of concepts to be related to. The organization of semantic information in the brain should thus underlie any theoretical assumption concerning the retrieval and acquisition of specialized knowledge concepts as well as the design of specialized knowledge resources [Faber 2010]. Furthermore, since categorization itself is a dynamic context-dependent process, the representation and acquisition of specialized knowledge should certainly focus on contextual variation. Context includes external factors (situational and cultural) as well as internal cognitive factors, all of which can influence one another [House 2006: 342]. This view goes hand in hand with the perception of language as a kind of action, where the meaning of linguistic forms is understood as a function of their use [Reimerink et al. 2010]. The conceptual contextualization of different entries in EcoLexicon has been performed according to role-based domains and contextual domains, whereas terminological contextualization is based on contextual domains and use situations. In this way, context is two-fold, since we account for the referential context of concepts in the real world and users' own communicative and cognitive context. In this paper we briefly describe our terminological resource and explain how EcoLexicon has been contextualized according to terminological information.

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στον Ανδρέα Σπύρου για την επιμέλεια του ελληνικού κειμένου αυτής της ανακοίνωσης.

0 Εισαγωγή

Το EcoLexicon (http://manila.ugr.es/visual) είναι μια γνωσιακή βάση ορολογίας (ΓΒΟ) για το περιβάλλον, η οποία δημιουργήθηκε με σκοπό την κάλυψη επικοινωνιακών και γνωσιακών αναγκών διαφόρων χρηστών, π.χ. μεταφραστών, κειμενογράφων τεχνικών εγχειριδίων, ακόμα και περιβαλλοντολόγων. Προς το παρόν, περιέχει 3.255 έννοιες (concepts) και 14.562 όρους στα Ισπανικά, Αγγλικά και Γερμανικά, που συγκεντρώνονται σε μια πολυτροπική διεπαφή (multimodal interface) με διάφορα είδη πληροφοριών. Προς το παρόν η συγκεκριμένη ΓΒΟ τροφοδοτείται με όρους από τέσσερις γλώσσες: Νέα Ελληνικά, Ρώσικα, Ολλανδικά και Γαλλικά. Σύμφωνα με τους Meyer κ. ά. [1992], οι ΓΒΟ θα πρέπει να αντικατοπτρίζουν εννοιολογικές δομές οι οποίες προσιδιάζουν με τον τρόπο που οι έννοιες συσχετίζονται στον ανθρώπινο νου. Από νευρολογική άποψη, ο Barsalou [2009: 1283] επισημαίνει ότι μια έννοια παράγει ένα ευρύ φάσμα πλαισιωμένων εννοιοποιήσεων (situated conceptualizations) σε συγκεκριμένα συγκείμενα, το οποίο καθορίζει τον τύπο και τον αριθμό των εννοιών προς συσχέτιση. Συνεπώς, οποιαδήποτε θεωρία για την ανάκτηση και τη γνώση εξειδικευμένων εννοιών καθώς και ο σχεδιασμός γνωσιακών πόρων για εξειδικευμένες έννοιες θα πρέπει να έχουν ως αφετηρία τον τρόπο με τον οποίο

οργανώνονται οι σημασιολογικές πληροφορίες στον ανθρώπινο εγκέφαλο [Faber 2010]. Επιπλέον, επειδή η κατηγοριοποίηση είναι εκ φύσεως μια δυναμική διαδικασία που εξαρτάται από το συγκείμενο, η διαδικασία απεικόνισης και ανάκτησης εξειδικευμένων εννοιών/όρων θα πρέπει να εστιάζει στις διαφοροποιήσεις του συγκειμένου (εννοιολογικό πλαίσιο). Το εννοιολογικό πλαίσιο αποτελείται τόσο από εξωτερικούς (καταστασιακούς και πολιτισμικούς) όσο και από εσωτερικούς γνωσιακούς παράγοντες που αλληλεπιδρούν [House 2006: 342]. Αυτή η άποψη συμβαδίζει με την αντίληψη της γλώσσας ως ενεργής διαδικασίας, σύμφωνα με την οποία το σημαινόμενο εξαρτάται από την εκάστοτε χρήση της γλωσσικής μορφής [Reimerink κ. ά. 2010]. Με άλλα λόγια, το κάθε εκφώνημα δεν περιέχει μια συγκεκριμένη έννοια, αντιθέτως, περιέχει ένα σημασιολογικό δυναμικό το οποίο θα εκμεταλλευθεί με διαφορετικούς τρόπους ανάλογα με το συγκείμενο του λόγου [Evans, υπό δημοσίευση], δηλαδή, πρόκειται για μια σημασιολογία «εν κειμένω».

Η γλωσσολογική κοινότητα έχει συζητήσει ευρύτατα για την έννοια του συγκειμένου [Austin 1962; Gadamer 1995; Grice 1975; Sperber και Wilson 1986, 1995]. Ωστόσο, όλες οι προσεγγίσεις δείχνουν να ορίζουν το συγκείμενο ως μια δυναμική κατασκευή (construct). Παρ' όλα αυτά, οι ορολογικές βάσεις συχνά περιορίζονται σε εννοιολογικές σχέσεις γένους-είδους και όλου-μέρους, ενώ η δυναμικότητα εννοιών αντικατοπτρίζεται πλήρως μέσω των μη ιεραρχικών σχέσεων. Αυτές οι σχέσεις έχουν να κάνουν περισσότερο με έννοιες κίνησης, δράσης και αλλαγής, οι οποίες είναι άμεσα συνδεδεμένες με την ανθρώπινη εμπειρία και τα εννοιολογικά γνωρίσματα που γίνονται άμεσα αντιληπτά (perceptually salient conceptual features). Η εννοιολογική συγκειμενοποίηση των λημμάτων του EcoLexicon διαρθρώνεται σε τομείς που βασίζονται στον ρόλο (role-based domains) και συγκειμενικούς τομείς (contextual domains), ενώ η ορολογική συγκειμενοποίηση βασίζεται σε συγκειμενικούς τομείς και καταστάσεις χρήσεων. Συνεπώς, το συγκείμενο είναι διμερές, επειδή λαμβάνουμε υπόψη το αναφορικό συγκείμενο (referential context) των εννοιών στον πραγματικό κόσμο, αλλά και το επικοινωνιακό και γνωσιακό συγκείμενο των χρηστών. Στα επόμενα τμήματα, περιγράφουμε εν συντομία τον ορολογικό πόρο/εργαλείο μας και εξηγούμε πώς το EcoLexicon έχει συγκειμενοθετηθεί σύμφωνα με ορολογικές πληροφορίες.

1 Το EcoLexicon: μια περιβαλλοντολογική ΓΒΟ

Στο EcoLexicon, όλη η γνώση που εξάγεται από το δικό μας εξειδικευμένο σώμα κειμένων έχει οργανωθεί σε μακροδομικό επίπεδο. Από αυτό απορρέει μια δομή βάσει πλαισίου (frame-based structure) ή πρωτοτυπικό συμβάν του τομέα, δηλαδή, το Περιβαλλοντολογικό Συμβάν (ΠΣ) ή Environmental Event (EE) [Faber 2007, León Araúz κ. ά. 2009b, Reimerink και Faber 2009] (βλ. Εικόνα 1).

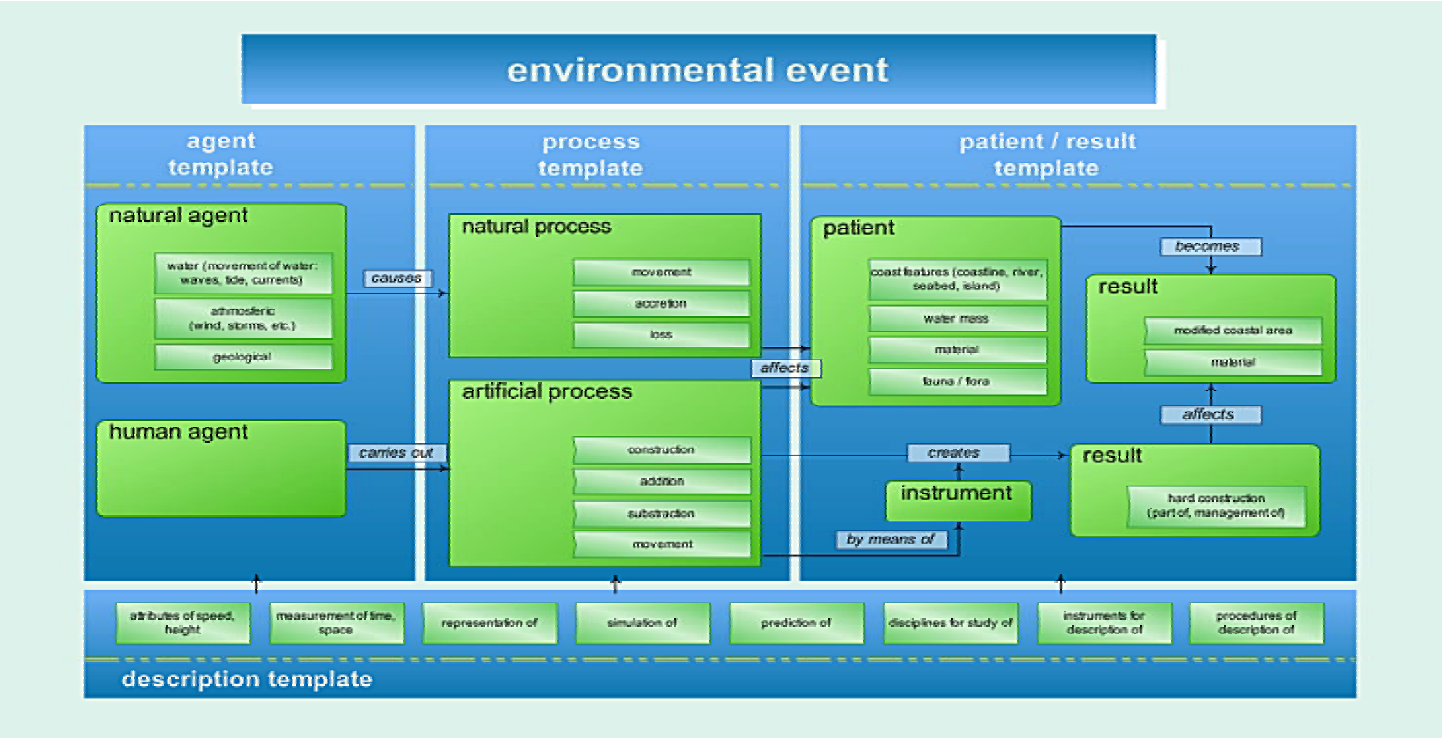

Εικόνα 1. το Περιβαλλοντολογικό Συμβάν

Το ΠΣ προσφέρει ένα πρότυπο (template) το οποίο είναι εφαρμόσιμο σε όλα τα επίπεδα δόμησης πληροφοριών με γνώμονα τις διαδικασίες [Faber κ. ά. 2006, Reimerink και Faber 2009, León Araúz κ. ά. 2009a]. Οι μακροκατηγορίες ΔΡΑΣΤΗΣ → ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ → ΑΠΟΔΕΚΤΗΣ/ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ (AGENT→ PROCESS → PATIENT/RESULT) διαδραματίζουν εκ των πραγμάτων σημασιολογικό ρόλο σε αυτόν το εξειδικευμένο τομέα. Επιπλέον, το ΠΣ προσφέρει ένα μοντέλο για την απεικόνιση των σχέσεων αλληλεξάρτησης αυτών των αναπαραστάσεων σε διαφορετικά επίπεδα. Σε λεπτομερέστερη ανάλυση, οι έννοιες αποτυπώνονται σε δυναμικά δίκτυα και ως ορισμοί που τις συνδέουν με άλλες συσχετιζόμενες έννοιες μέσω ενός κλειστού καταλόγου σημασιολογικών σχέσεων που έχει δημιουργηθεί ειδικά για τον τομέα του περιβάλλοντος (βλ. Εικόνα 2).

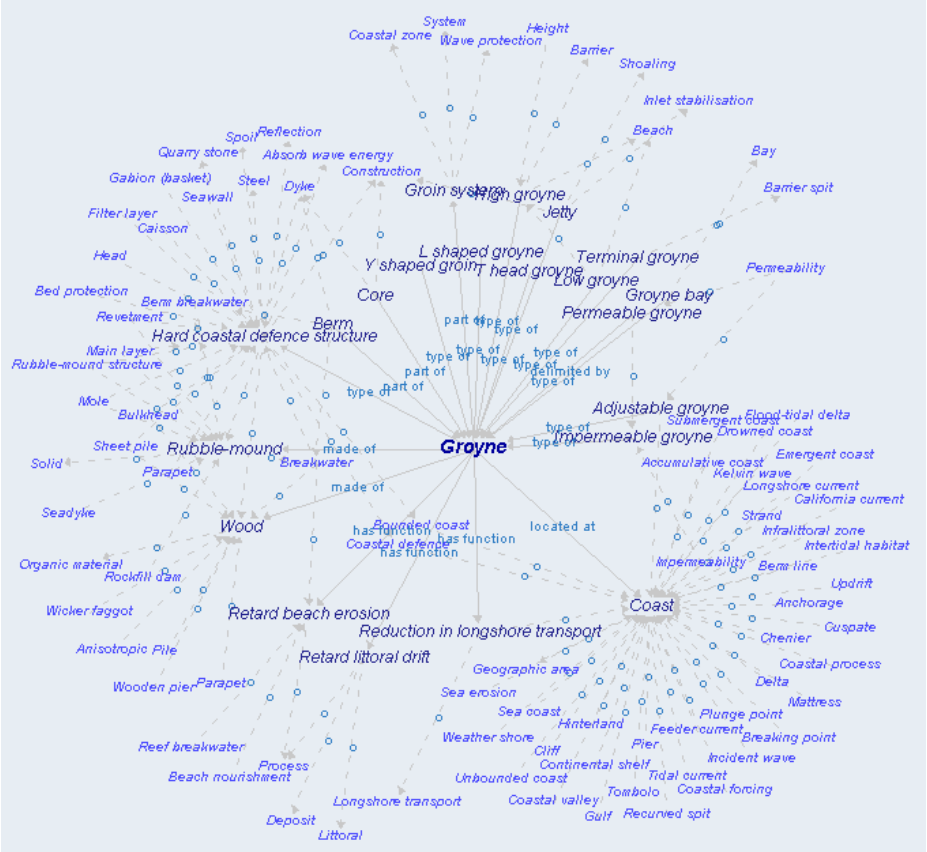

Εικόνα 2. Εννοιολογικό δίκτυο της έννοιας ΛΙΜΕΝΟΒΡΑΧΙΟΝΑΣ [Αγγλ. *groyne*]

Όλοι οι ορισμοί ακολουθούν επίσης ένα πρότυπο της κάθε κατηγορίας [Faber κ. ά. 2007], η οποία περιορίζει τα στοιχεία ορισμού που θα συμπεριληφθούν. Για παράδειγμα, η δήλωση

ορισμού (definitional statement) της έννοιας ΛΙΜΕΝΟΒΡΑΧΙΟΝΑΣ βασίζεται στον αριθμό και στο είδος των εννοιολογικών σχέσεων που έχουν καθοριστεί για το πρότυπο της κατηγορίας ΣΚΛΗΡΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΤΙΑΣ ΖΩΝΗΣ (βλ. Εικόνα 3).

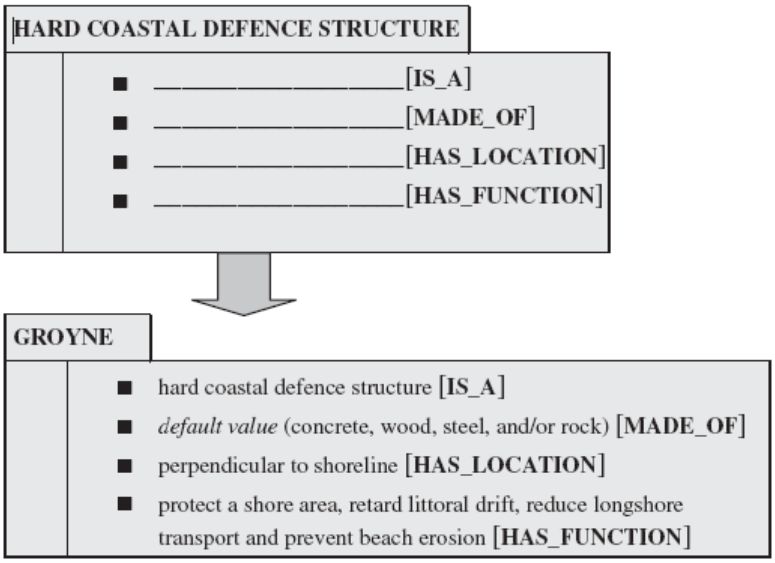

Εικόνα 3. Ενεργοποίηση του προτύπου ΣΚΛΗΡΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΤΙΑΣ ΖΩΝΗΣ στον ορισμό της έννοιας ΛΙΜΕΝΟΒΡΑΧΙΟΝΑΣ [Αγγλ. *groyne*]

Όλες οι παρατασσόμενες έννοιες (coordinate concepts) του ΛΙΜΕΝΟΒΡΑΧΙΟΝΑ χρησιμοποιούν το ίδιο πρότυπο. Ως λειτουργικές οντότητες που έχουν τον ρόλο του ΔΡΑΣΤΗ, όλες οι σκληρές κατασκευές προστασίας παράκτιας ζώνης χρειάζονται τις εξής πληροφορίες για τη συνολική περιγραφή τους: (1) τη σχέση *is_a*, που αποδεικνύει ότι ανήκει σε αυτήν την κατηγορία · (2) το υλικό από το οποίο είναι *made_of*, δηλαδή, κατασκευασμένες, ακόμα και τις εκτιμήσεις του είδους δομικού υλικού · (3) την τοποθεσία τους, επειδή ένας λιμενοβραχίονας δεν είναι λιμενοβραχίονας εάν δεν είναι *located_at*, δηλαδή, τοποθετημένος στη θάλασσα · και (4) τον συγκεκριμένο σκοπό για τον οποίο κατασκευάζονται.

Οι ορισμοί συμπληρώνονται με άλλους γλωσσολογικούς πόρους όπως Κειμενικά Συγκείμενα (ΚΣ) και συμπαραθέσεις KWIC (λέξεις-κλειδιά σε συγκείμενο), τα οποία βοηθούν τους χρήστες να φτάσουν σε διαφορετικά επίπεδα κατανόησης του εξειδικευμένου τομέα. Στον Πίνακα 1, για παράδειγμα, η έννοια ΛΙΜΕΝΟΒΡΑΧΙΟΝΑΣ δεν ορίζεται μόνο ως μια κατασκευή προστασίας παράκτιας ζώνης, αλλά συμπεριλαμβάνει και άλλες σημαντικές πληροφορίες:

Ειδικότερα, ο εν λόγω **λιμενοβραχίονας** έχει καταστραφεί κατά το ήμισυ και δεν εξυπηρετεί τις ανάγκες της περιοχής: Οι λουόμενοι δυσκολεύονται να κολυμπήσουν όταν οι άνεμοι είναι ισχυροί, οι ερασιτέχνες αλιείς αναγκάζονται να βγάζουν τις βάρκες τους στη στεριά και οι επαγγελματίες να μεταφέρουν τα καΐκια τους στη Χώρα της Νάξου. Τους χειμερινούς μήνες ο **λιμενοβραχίονας** είναι αδύνατον να συγκρατήσει τη μανία της θάλασσας, η οποία απειλεί τις περιουσίες των κατοίκων που βρίσκονται κοντά στην ακτογραμμή.

Πίνακας 1. Κειμενικό συγκείμενο του όρου *λιμενοβραχίονας*

Τελικά, για κάθε λήμμα που συσχετίζεται με το πρώτο ιεραρχικό επίπεδο της αναζητούμενης έννοιας, παρέχονται διαφορετικές πολύγλωσσες ορολογικές επιλογές. Επίσης, στη ΓΒΟ μας, απεικονίζεται η ορολογική ποικιλότητα (terminological variation, βλ. Εικόνα 4).

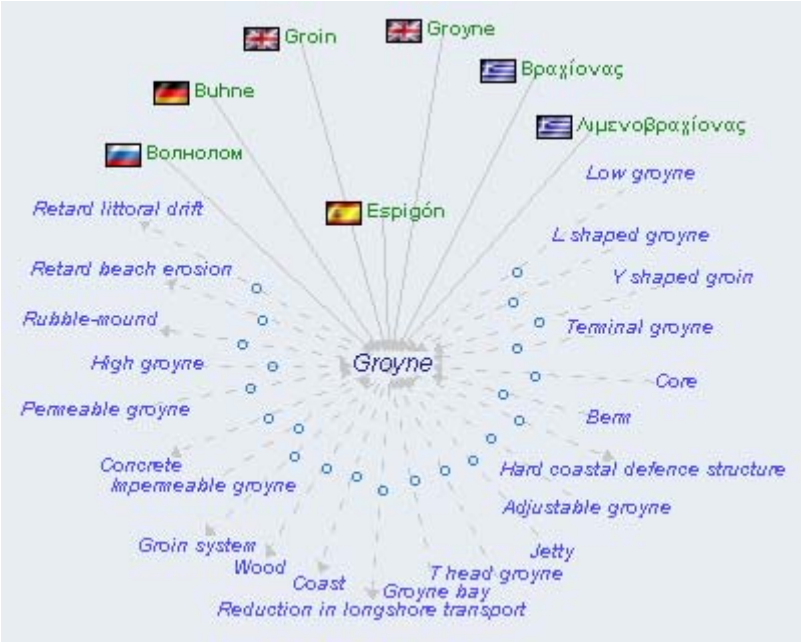

Εικόνα 4. Πολύγλωσσες ορολογικές επιλογές της έννοιας ΛΙΜΕΝΟΒΡΑΧΙΟΝΑΣ [Αγγλ. *groyne*]

Επομένως, η αναπαράσταση της γνώσης είναι διμερής και προσφέρεται στους χρήστες μέσω μιας διεπαφής που βασίζεται στις γραφικές αναπαραστάσεις δεδομένων (ΓΑΔ). Οι ΓΑΔ (infographics) χρησιμοποιούνται ευρύτατα στη στατιστική και μπορεί να είναι γραφήματα, διαγράμματα, γραφικές παραστάσεις, πίνακες, χάρτες, κτλ. [Newsom και Haynes 2004: 236]. Ένα χαρακτηριστικό τους είναι ότι διευκολύνουν την άμεση μετάδοση των πληροφοριών και δημιουργούν ξεκάθαρες γνωσιακές εικόνες σύνθετης γνώσης. Έτσι οι

χρήστες αποκτούν διαφορετικές διαμορφώσεις των δικτύων περιηγούμενοι από τη μια έννοια στην άλλη. Η κάθε διαμόρφωση εστιάζεται σε μια διεπίπεδη ιεραρχεία μιας κεντρικής έννοιας. Επομένως, αυτά τα δίκτυα παίρνουν διαφορετική μορφή κάθε φορά που ένας χρήστης επιλέγει έναν συγκεκριμένο κόμβο και αυτή η δυνατότητα προσφέρει μια μεγάλη ποσότητα αλληλένδετων πληροφοριών ανά λήμμα του EcoLexicon. Στο επόμενο τμήμα εξηγούμε πώς έχει συγκειμενοποιηθεί η ΓΒΟ μας σύμφωνα με ορολογικές πληροφορίες.

2 Ορολογική συγκειμενοποίηση

Ο περιβαλλοντολογικός τομέας είναι ένα πρόσφατο και πολυεπιστημονικό πεδίο της γνώσης στο οποίο μπορούν να προκύψουν εύκολα εννοιολογικές υπερκαλύψεις (conceptual overlappings). Πολλοί επιστημονικοί κλάδοι ασχολούνται με το ίδιο θέμα χρησιμοποιώντας διαφορετικούς όρους ή προσεγγίσεις και, επομένως, το σημαινόμενο και τα εννοιολογικά δίκτυα μπορούν να ποικίλλουν. Εν τούτοις, λόγω της έλλειψης τέλειας αντιστοιχίας μεταξύ όρων και εννοιών (univocity) ακόμα και σε ειδικές γλώσσες, η συγκειμενοποίηση είναι απαραίτητη και σε γλωσσολογικό επίπεδο. Στην περίπτωση αυτή, οι έννοιες μπορούν να εκφραστούν μέσω διαφορετικών ονομασιών (designations) και να συνεχίζουν να είναι οι ίδιες έννοιες, πράγμα που σημαίνει ότι δεν θα υπάρχει καμία συγκειμενοποίηση στο εννοιολογικό επίπεδο, αλλά και ότι οι γλωσσολογικές επιλογές θα καθοριστούν μέσω διαφόρων παραγόντων, όπως οι συγκειμενικοί τομείς, το είδος χρήστη ή κατάστασης, επομένως η ορολογία θεωρείται μια δυναμική διαδικασία [León Araúz κ. ά., υπό δημοσίευση]. Για παράδειγμα, ένας όρος μπορεί να ενεργοποιηθεί σε διαφορετικούς συγκειμενικούς τομείς, ή ακόμα και στον ίδιο τομέα, αλλά μπορεί να αναφέρεται σε διαφορετικές έννοιες, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα το γνωστό φαινόμενο της πολυσημίας. Επίσης, διαφορετικοί όροι μπορεί να εκφράζουν την ίδια έννοια στον ίδιο τομέα ή σε διαφορετικούς συγκειμενικούς τομείς (συνωνυμία). Ωστόσο, η συνωνυμία είναι μόνο φαινομενική, επειδή οι όροι θα πρέπει να επιλέγονται σύμφωνα με τον τομέα και τη χρήση. Επομένως, η ορολογική συγκειμενοποίηση βασίζεται σε μια πιο πραγματολογική προσέγγιση, ενώ η εννοιολογική συγκειμενοποίηση απορρέει από μια προσέγγιση περισσότερο εννοιολογική.

2.1 Περιορισμοί βάσει τομέα (domain-based constraints)

Για παράδειγμα, στα Αγγλικά η έννοια MUD μπορεί να αποδοθεί είτε ως *mud* είτε ως *sludge*. Πρόκειται για την ίδια έννοια επειδή και τα δύο έχουν την ίδια σύνθεση, το ίδιο χρώμα, κτλ. Εκ πρώτης όψεως, θα μπορούσαν να θεωρηθούν απλά συνώνυμα. Σε πολλά λεξικά προσφέρονται ως αντίστοιχοι όροι και εμφανίζονται σε κυκλικούς ορισμούς. Εν τούτοις, μόνο

σε ένα είδος λόγου (discourse) του τομέα ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΝΕΡΟΥ υπερισχύει *sludge* αντί για *mud*. Ως αποτέλεσμα, με αυτό τον άλλο τρόπο συγκειμενοποίησης, οι χρήστες καταφέρουν να καλύψουν τις επικοινωνιακές και γνωσιακές ανάγκες τους. Η έννοια MUD δεν δείχνει μόνο μια διαφορετική εννοιοποίηση στον τομέα ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΝΕΡΟΥ, αλλά και μια διαφορετική ονομασία (designation). Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και στα Ελληνικά με την έννοια ΝΕΡΟ, η οποία μπορεί να αποδοθεί είτε ως *νερό* είτε ως *ύδωρ* σε πολλούς τομείς και σε πολλούς σύνθετους όρους. Αν και πρόκειται επίσης για την ίδια έννοια, οι δύο όροι θα μπορούσαν να θεωρηθούν ημι-συνώνυμα επειδή, τουλάχιστον θεωρητικά και σύμφωνα με τις λεξικογραφικές πληροφορίες, *ύδωρ* είναι ο λόγιος όρος του *νερό*. Ωστόσο, συνυπάρχουν στα ίδια κείμενα, στα ίδια συγκείμενα και στα ίδια είδη πηγών κειμένων σε σχέση με το σώμα κειμένων της ΓΒΟ μας. Αυτό υποδεικνύει ότι η διαφορά μεταξύ των δύο όρων δεν είναι ούτε σημασιολογική ούτε συνδηλωτική (connotational). Μολονότι τα αποτελέσματα είναι ανομοιογενή, υπάρχει μεγαλύτερη συχνότητα σύνθετων όρων που σχηματίζονται με τον όρο *νερό*: *κύκλος του νερού, παροχή (του) νερού, παροχή (του) πόσιμου νερού, πόσιμο νερό, γλυκό νερό, λιμνάζοντα νερά, υφάλμυρο νερό, θαλασσινό νερό,* κτλ. Εξάλλου, ανεξαρτήτως είδους κειμένου και γλωσσικού μητρώου (register), η επιλογή μεταξύ των δύο όρων (*νερό* και *ύδωρ*), των σύνθετων όρων που παράγει ο καθένας, και η συχνότητά τους, καθορίζονται από:

α΄ τον αριθμό (π.χ. *υδάτων* είναι πιο συχνό από *ύδατα* και *ύδατος*, ενώ *ύδωρ* βρίσκεται σε ελάχιστη συχνότητα · *νερά* είναι λίγο πιο συχνό από *νερό*, ενώ *νερού* είναι συχνότατο σε σχέση με *νερών*, ενώ παραδόξως, τα περισσότερα σύνθετα με *ύδωρ* αποκλείουν *υδάτων*) ·
β΄ την ύπαρξη ή μη οριστικών άρθρων (π.χ. *κύκλος του νερού* είναι πιο συχνό σε σχέση με *κύκλος νερού,* ενώ νερό θάλασσας είναι σπάνιο σε σύγκριση με *νερό* ή *νερά της θάλασσας*, ενώ δεν υπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξύ *παροχή νερού* και *παροχή του νερού*) ·
γ΄ την πτώση (ειδικά την γενική, π.χ. *λιμναζόντων νερών* είναι σπάνιο σε σύγκριση με *λιμνάζοντα νερά*, ενώ προτιμούνται τα σύνθετα με *υδάτων* παρά με *νερών*) ·
δ΄ την ποσότητα ΝΕΡΟΥ που υποδηλώνεται με κάθε έννοια, π.χ. *ηπειρωτικά ύδατα* κυριαρχεί και όχι *ηπειρωτικά νερά*, *λιμνάζοντα νερά* είναι πολύ πιο συχνό από *λιμνάζον νερό,* επίσης *πόσιμο νερό, γλυκό νερό* και *υφάλμυρο νερό* είναι πιο συχνά από τα σύνθετα με *ύδωρ*).

Επιπλέον, παρατηρούμε ότι σε ορισμένες περιπτώσεις υπάρχουν και σημασιολογικές διαφορές, π.χ. μεταξύ των όρων *κύκλος του νερού* και *κύκλος των υδάτων*. Ο πρώτος όρος εμφανίζεται στους τομείς ΥΔΡΟΛΟΓΙΑΣ, ΓΕΩΥΔΡΟΛΟΓΙΑΣ, ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΑΣ και ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ ενώ ο δεύτερος εμφανίζεται μόνο στον τομέα ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΝΕΡΟΥ και σε άλλους τομείς με τη σημασία “ανανέωσης μεγάλων ποσοτήτων νερών” (García-Aragón, υπό δημοσίευση).

Άλλο παράδειγμα βρίσκεται στα σύνθετα ουσιαστικά, όπως *διάβρωση παραλίας*. Η έννοια ΔΙΑΒΡΩΣΗ έχει διαφορετικά υποείδη σύμφωνα με τις διαστάσεις της, και εξαρτώντας από τον ΔΡΑΣΤΗ που την προκαλεί (*αιολική διάβρωση*, *υδάτινη διάβρωση*, κτλ.), τον ΑΠΟΔΕΚΤΗ ή την ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ της (*παράκτια διάβρωση*, *εδαφική διάβρωση*) ή το ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ που μπορεί να προκαλέσει (*αυλακωτή διάβρωση*, *χαραδρωτική διάβρωση*, *φυλλοειδής διάβρωση, επιφανειακή διάβρωση*). Κάποιες από αυτές τις διαστάσεις μπορούν να παραμεριστούν σύμφωνα με τον συγκειμενικό τομέα. Για παράδειγμα, εάν έψαχναν οι χρήστες για ΔΙΑΒΡΩΣΗ στον συγκειμενικό τομέα ΠΑΡΑΚΤΙΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ, θα έπαιρναν την πρωτοτυπική ονομασία (designation) *παραλιακή διάβρωση*, που εστιάζει στην πιθανότερη σημασιολογία της ΔΙΑΒΡΩΣΗΣ. Επίσης, δε θα έβρισκαν εύκολα *κύκλος του νερού* στον τομέα ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΝΕΡΟΥ, αλλά *κύκλος των υδάτων*.

2.2 Περιορισμοί βάσει χρήσης (usage-based constraints)

‘Αλλες ορολογικές προτιμήσεις σε σχέση με τους συγκειμενικούς τομείς είναι ταυτόχρονα συνδεδεμένες στις καταστάσεις χρήσης (use situations). Για παράδειγμα, *H_2O* και / ή *ύδωρ* και / ή *νερό* χρησιμοποιούνται περισσότερο ή λιγότερο ανάλογα με τον τομέα. Και οι τρεις όροι χρησιμοποιούνται στον τομέα ΜΗΧΑΝΙΚΗ / ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ και ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΝΕΡΟΥ. Όμως, ο όρος *H_2O* δεν χρησιμοποιείται ποτέ στον τομέα ΓΕΩΛΟΓΙΑ, ενώ στον τομέα ΧΗΜΕΙΑ είναι ο προτιμότερος. Έτσι, το γλωσσικό μητρώο, παίζει σημαντικό ρόλο και προκαλεί διαφορετικές ορολογικές παραλλαγές, π.χ., γεωγραφικές παραλλαγές, όπως *groyne* (Βρετανικά Αγγλικά) και *groin* (Αμερικανικά Αγγλικά) και διαφασικές παραλλαγές (diaphasic variants), όπως οι περιπτώσεις που τα όρια μεταξύ λόγιας και καθομιλουμένης δεν είναι σαφή (συνεχές), π.χ. *thermal low pressure system*, *thermal low*, *thermal trough* και *heat low*. Αυτές οι ενδογλωσσικές διαφοροποιήσεις είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες για οποιαδήποτε ομάδα χρηστών. Οι ειδικοί ενδιαφέρονται περισσότερο για πιο λόγιες αποδόσεις, όπου *thermal trough* ενδέχεται να εμφανίζεται με μεγαλύτερη συχνότητα, αλλά σε περίπτωση που απευθύνονται σε μη εξειδικευμένους αποδέκτες, ίσως είναι προτιμότερη η χρήση του όρου *heat low*. Το ίδιο συμβαίνει με τους μεταφραστές, των οποίων η ορολογική επιλογή θα ποικίλλει σύμφωνα με το είδος του κειμένου που πρέπει να παράγουν.

2.3 Διασταύρωση των περιορισμών βάσει τομέα και χρήσης

Η διασταύρωση των περιορισμών που βασίζονται στον τομέα και τη χρήση στο EcoLexicon αντικατοπτρίζεται μέσω των λεγόμενων Κειμενικών Συγκειμένων (ΚΣ), τα οποία είναι προσεκτικά επιλεγμένα από πραγματικά κείμενα. Στον Πίνακα 2, τα ΚΣ έχουν συσχετιστεί με διαφορετικούς συγκειμενικούς τομείς σύμφωνα με τον τρόπο στον οποίο ο όρος *νερό*

εμφανίζεται σε σχέση με άλλες έννοιες που ανήκουν σε συγκεκριμένους τομείς (με εντονότυπα γράμματα). Οι χρήστες μπορούν να παρατηρήσουν τον τρόπο με τον οποίο αλλάζει η συμπεριφορά της έννοιας ΝΕΡΟ δια μέσου τριών διαφορετικών τομέων (ΜΗΧΑΝΙΚΗ / ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ, ΓΕΩΛΟΓΙΑ, ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΝΕΡΟΥ) με δύο τρόπους: (1) οι εξειδικευμένες έννοιες που σχετίζονται με το ΝΕΡΟ αλλάζουν από έναν τομέα στον άλλο · (2) η ονομασία (designation) μιας έννοιας μπορεί να αλλάξει επίσης σύμφωνα με αυτό. Αυτές οι σχέσεις γίνονται περισσότερο εμφανείς μέσω γλωσσολογικών δεικτών (linguistic markers) όπως *προκαλεί, βρίσκεται, πρόκειται, με αποτέλεσμα να,* κτλ. (με πλάγια γράμματα).

Αντικατοπτρίζονται οι καταστάσεις χρήσης μέσω διαφορετικών ΚΣ για κάθε γλωσσικό μητρώο εντός κάθε τομέα. Στην περίπτωση του ΚΣ3, η χρήση του H_2O σαφώς υποδηλώνεται από την ύπαρξη ενός εξειδικευμένου γλωσσικού μητρώου. Κατ' αντίθεση, περισσότερα διδακτικά ΚΣ, όπως τα ΚΣ1, ΚΣ6 και ΚΣ7, δείχνουν σαφείς πληροφορίες χάρη στην υψηλότερη πυκνότητα γλωσσολογικών δεικτών, ακόμα κι αν περιέχουν σύνθετα με ύδωρ όπως το ΚΣ6.

ΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΣΥΓΚΕΙΜΕΝΑ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΜΗΧΑΝΙΚΗΣ / ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ	
1	Εξίσου βασικός παράγοντας, *είναι* επίσης ο λόγος **νερού**/τσιμέντου ο οποίος *θα πρέπει να είναι* ελεγχόμενος, *εξαρτάται από* τις συνθήκες του έργου και *δεν μπορεί* σε καμία περίπτωση *να είναι* μεγαλύτερος από 0,7 *για* το επιχρισμένο και 0,67 *για* το ανεπίχριστο. Αν δηλαδή, μία σύνθεση σκυροδέματος έχει 300 κιλά τσιμέντου, *δεν θα πρέπει* σε καμία περίπτωση *να έχει* περισσότερο από 210 κιλά **νερό** (ν.τ= 0,70) ή 201 κιλά **νερό** αν *πρόκειται* να μην σοβατιστεί το συγκεκριμένο στοιχείο *από* σκυρόδεμα (ν/τ=0,67).
2	Όταν οι πόροι του σκυροδέματος *είναι κορεσμένοι από* **νερό** και *δημιουργηθεί* εναλλαγή κύκλων ψύξης και απόψυξης, το **νερό** που *βρίσκεται* στους πόρους του σκυροδέματος παγώνει και διογκώνεται *με αποτέλεσμα να* δημιουργείται αποσάθρωση του σκυροδέματος.
3	Αυτό αφομοιώνεται τριχοειδώς *από* την επιφάνεια του μπετόν, *διαλυμένο στο* **νερό** της βροχής, συχνά *μαζί και με* SO2 (σε βιομηχανικές και μολυσμένες περιοχές). *Το αποτέλεσμα* της απορρόφησης του CO2 *είναι* η βαθμιαία εξουδετέρωση της αλκαλικότητας: CA(OH)2+**H_2O**+CO_2-->$CACO_3$+$_2H_2O$.
ΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΣΥΓΚΕΙΜΕΝΑ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΓΕΩΛΟΓΙΑΣ	
4	Τα σοβαρότερα προβλήματα υγείας που *προκαλούνται από* τους μικροοργανισμούς του υπόγειου **νερού** *είναι* ο τύφος, η χολέρα και η ηπατίτιδα. Οι πηγές των μικροοργανισμών *είναι* τα ανθρώπινα και ζωικά λύματα και απόβλητα. Η ρύπανση των υπόγειων **νερών** *προκαλείται από* την εδάφια διάθεση των λυμάτων *των* σταθμών επεξεργασίας αστικών λυμάτων και σηπτικών δεξαμενών, τις εκπλύσεις *από* τους σκουπιδότοπους, και τις ποικίλες γεωργικές πρακτικές, *όπως* η διάθεση στο έδαφος της ζωικής κόπρου *για* οργανική λίπανση.
5	Ο γήινος φλοιός *φιλοξενεί* **νερό** *στα* πολύ επιφανειακά του στρώματα, *σε* υγρή *μορφή* που *κυκλοφορεί ανάμεσα* στους πόρους όλων σχεδόν των πετρωμάτων, αλλά κυρίως των μη συνεκτικών πετρωμάτων και *από* αυτό *αντλούμε*, ενώ συγχρόνως *έχει* δεσμευμένες επίσης τεράστιες ποσότητές του *στα* κρυσταλλικά πλέγματα πολλών ορυκτών των πετρωμάτων του.
ΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΣΥΓΚΕΙΜΕΝΑ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΝΕΡΟΥ	
6	Στάδια επεξεργασίας **ύδατος**. Το **νερό** που *φτάνει* στις ΜΕΝ *είναι* ακατέργαστο. *Περιέχει* διάφορα στερεά (κλαδιά, χώμα, λάσπη) που έχει *παρασύρει κατά* το πέρασμά του, *όπως* επίσης μικρόβια και μικροοργανισμούς που *δεν είναι* ορατά με γυμνό μάτι. Το **νερό** *με* την επεξεργασία *στην* οποία *υποβάλλεται* (εσχάρωση, κροκίδωση, καθίζηση, διύλιση, απολύμανση), *απαλλάσσεται από* τα παραπάνω στοιχεία.
7	Στη συνέχεια το **νερό** *οδηγείται στις* δεξαμενές διόρθωσης pH, η οποία *γίνεται με* προσθήκη διαλύματος H2SO4 98%. Η ρύθμιση του pH *γίνεται* αυτόματα. Οι δεξαμενές διόρθωσης *είναι* δύο σε επαφή (μία σε λειτουργία στην παρούσα φάση), *έχουν* ωφέλιμο όγκο 325 κ.μ. η καθεμιά και ο μέσος χρόνος παραμονής *είναι* 3 min. Το **νερό** *εισέρχεται στις* δεξαμενές ταχείας ανάμιξης, έξι παράλληλες (λειτουργούν οι τρεις στην α' φάση).

Πίνακας 2. ΚΣ του ΝΕΡΟΥ σε τρεις διαφορετικούς συγκειμενικούς τομείς

3 Συμπεράσματα

Η ανα-συγκειμενοποίηση στο EcoLexicon προσφέρει έναν τρόπο αναπαράστασης της δυναμικής και πολυδιάστατης φύσης των εννοιών και των όρων. Από τη μία, η εννοιολογική συγκειμενοποίηση αποτελεί εκ φύσεως ένα ποιοτικό κριτήριο για την αναπαράσταση των εξειδικευμένων εννοιών σύμφωνα με τη λειτουργία του ανθρώπινου νοητικού συστήματος. Επιπλέον, είναι μια ποσοτική λύση στο πρόβλημα της πληροφοριακής υπερφόρτισης (information overload), επειδή περιορίζει σημαντικά τις πληροφορίες που δεν έχουν σχέση με το συγκειμενικό περιβάλλον.

Από την άλλη, η ορολογική συγκειμενοποίηση, μέσω των περιορισμών της, οδηγεί και βοηθάει τους χρήστες να επιλέξουν τον πιο κατάλληλο όρο για κάθε είδος λόγου, σύμφωνα με τους συγκειμενικούς τομείς και την κατάσταση χρήσης (use situation), ειδικά στον περιβαλλοντολογικό τομέα, όπου υπάρχουν πολλές ορολογικές παραλλαγές και σύνθετοι όροι για μια έννοια. Εξάλλου, ο τρόπος με τον οποίο εξάγονται και επιλέγονται οι όροι από το εξειδικευμένο σώμα κειμένων μας (σύμφωνα με τη συχνότητά τους, τον αριθμό, την πτώση, τα οριστικά άρθρα ακόμα και τις πρωτοτυπικές έννοιες που υποδηλώνονται) αποτελεί τόσο ποιοτική όσο και ποσοτική λύση για την αφθονία συνωνύμων της πλούσιας Ελληνικής γλώσσας σε μια σύγχρονη ΓΒΟ για το περιβάλλον.

4 Βιβλιογραφία

Austin, John L. *How to do things with words*. Clarendon, Oxford, 1962.

Barsalou, L. W. “Simulation, situated conceptualization and prediction”. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London*: Biological Sciences, 364, 2009, σ. 1281-1289.

Evans, V. “Cognitive linguistics”, στο Cummings, L. (ed.), *Encyclopedia of pragmatics*. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.vyvevans.net/cognitiveLinguisticsPRAG-ENCYC.pdf [υπό δημοσίευση].

Faber, P., León Araúz, P., Prieto Velasco, J. A. και Reimerink, A. “Linking Images and Words: the description of specialized concepts (extended version)”. *International Journal of Lexicography*, 20:1, 2007, σ. 39-65.

Faber, P., Montero Martínez, S., Castro Prieto, M.C., Senso Ruiz, J., Prieto Velasco, J. A., León Araúz, P., Márquez Linares, C. F. και Vega Expósito, M. “Process-oriented terminology management in the domain of Coastal Engineering”. *Terminology* 12: 2, 2006, σ. 189-213.

Gadamer, Hans G. *Truth and Method*. Continuum, New York, 1995.

García-Aragón, Alejandro. “Variation and bilingual correspondence in specialized knowledge resources: ‘water’ in Modern Greek”, Proceedings of the XVIII Biennial Meeting of the Dictionary Society of North America, McGill University, Montréal, Québec, Canada, 8-11 June 2011 [υπό δημοσίευση].

House, Juliane. “Text and context in translation”. *Journal of Pragmatics* 38, 2006, σ. 338-358.

León Araúz, P., Reimerink, A. και Faber, P. “PuertoTerm and MarcoCosta: a frame-based knowledge base for the environmental domain”. *Journal of Multicultural Research*. 1 (1), 2009a, σ. 47-70.

León Araúz, P., Magaña Redondo, P. και Faber, P. “Managing inner and outer overinformation in Ecolexicon: an environmental ontology”. In *Proceedings of the 8th International Conference on Terminology and Artificial Intelligence*. Toulouse, France. 2009b.

León Araúz, P., Reimerink, A. και García-Aragón, A. “Dynamism and context in specialized knowledge”. *Terminology* [υπό δημοσίευση].

Meyer, I., Bowker, L. και Eck, K. “COGNITERM: An experiment in building a knowledge-based term bank”, *Proceedings of Euralex* ’92, 1992, σ. 159–172.

Newsom, D. και Haynes J. *Public Relations Writing: Form and Style* (7th ed.). Belmont, CA: Wadsworth, 2004, σ. 236.

Reimerink, A., García de Quesada, M. και Montero Martínez, S. “Contextual information in terminological bases: a multimodal approach”. *Journal of pragmatics*, 2010, σ. 42-7.

Reimerink, A. και Faber, P. “A frame-based knowledge base for the environment”. *Proceedings of Towards e-Environment*. Prague, 2009.

Sperber, Dan και Wilson, Deirdre. *Relevance: Communication and Cognition*. Mitt Press, Cambridge MA (2nd edition 1995), Blackwell, Oxford, 1986.

Sperber, Dan και Wilson, Deirdre. “Postface to the second edition of *Relevance: Communication and Cognition*”. Blackwell, Oxford, 1995.

Alejandro García Aragón

PhD Student / Research Fellow (Becario FPU)
Department of Translation and Interpreting
University of Granada
Calle Buensuceso, 11, 18002 Granada, Spain
e-mail: aga@ugr.es

ΕΝΟΤΗΤΑ 5

Τυποποίηση Ορολογίας

24 Ορολογία διοίκησης έργων

Κωνσταντίνος Κηρυττόπουλος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ξενόγλωσση βιβλιογραφία σχετικά με τη διοίκηση έργων είναι αρκετά εκτεταμένη, ωστόσο παρουσιάζεται μια σαφής σύγκλιση των απόψεων σχετικά με τη βασική ορολογία. Οι σχετικοί ξενόγλωσσοι όροι έχουν σχεδόν παγιωθεί και χρησιμοποιούνται με μικρές παραλλαγές στα περισσότερα σχετικά πρότυπα. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η καταγραφή των όρων που έχουν προταθεί στην ελληνική βιβλιογραφία για τη διοίκηση έργων και η ανάπτυξη πρότασης για τη σχετική ελληνική ορολογία. Από την έρευνα προέκυψε ότι ελάχιστες είναι οι μεταφράσεις που θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν παντελώς άστοχες, οπότε εικάζεται ότι το να φθάσουν οι ενδιαφερόμενοι επιστήμονες σε μια γενική συναίνεση δε θα πρέπει να είναι κάτι ιδιαίτερα δύσκολο. Η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να αποτελέσει το έναυσμα για την έναρξη της συζήτησης για τους ελληνικούς όρους που σχετίζονται με τη διοίκηση έργων.

Project management terminology

Konstantinos Kirytopoulos

ABSTRACT

Despite the fact that foreign bibliography about project management is extensive enough, there is a clear convergence about the basic terms used. As a result, certain terms are used with minor modifications in almost all relevant standards. This research aims at drawing up a catalogue of the terms proposed by the Greek bibliography about project management and at developing a proposal for the relevant Greek terminology. Since, according to this research, there are few totally poor translations and moreover, there is a good initial agreement on basic terms, it is concluded that reaching a general consensus among the interested scientists is an achievable goal. This paper aspires to spark for the opening of the discussion about the Greek terms related to project management.

0 Εισαγωγή

Η διοίκηση έργων εμφανίστηκε ως πεδίο επιστήμης τη δεκαετία του 1950 κατά την προσπάθεια των επιστημόνων να προβλέψουν τις διάρκειες των έργων. Σε εκείνη την περίοδο η διοίκηση έργων περιοριζόταν σε εφαρμογές επιχειρησιακής έρευνας και ειδικότερα στη θεωρία των γράφων. Στο σύγχρονο, πολυσύνθετο και πολύπλοκο περιβάλλον των επιχειρήσεων, η διοίκηση των έργων, απαιτεί εξειδικευμένες και σύγχρονες γνώσεις σε ζητήματα και μεθόδους διαχείρισης, τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά. Καθίσταται δε, τόσο απαραίτητη όσο και οι ίδιοι οι πόροι που απαιτούνται για την εκτέλεση ενός έργου. Το γεγονός αυτό έχει οδηγήσει στη δημιουργία πληθώρας βιβλίων, μεθόδων και προτύπων που αντικειμενικό στόχο έχουν τη βελτιστοποίηση της διοίκησης των έργων.

Η ξενόγλωσση βιβλιογραφία σχετικά με τη διοίκηση έργων είναι αρκετά εκτεταμένη, ωστόσο παρουσιάζεται μια σαφής σύγκλιση των απόψεων και της ορολογίας. Στην ελληνική καθημερινότητα των στελεχών επιχειρήσεων, αρκετές φορές και στη βιβλιογραφία, όπως, δυστυχώς, σε όλους τους τομείς των επιστημών διοίκησης, έτσι και στη διοίκηση έργων, χρησιμοποιούνται συχνά ξενόγλωσσοι όροι δεδομένου ότι δεν υπάρχει παγιωμένη ελληνική ορολογία.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η αντιστοίχιση των κύριων ξενόγλωσσων όρων σε ελληνικούς, καθώς και η πρόταση συγκεκριμένης ελληνικής ορολογίας. Η προτεινόμενη ορολογία προκύπτει από την επεξεργασία των ελληνικών αναφορών (σχετικά βιβλία, νομοθεσία, πρότυπο ΕΛΟΤ1429 κ.λπ.) και τη σύνθεσή τους σε ένα κατάλογο προτεινόμενης ορολογίας για τη διοίκηση έργων.

Μέσω της εργασίας αυτής αναμένεται να ξεκινήσει ένας γόνιμος διάλογος για την επιλογή των κατάλληλων όρων μεταξύ των υπαρχόντων, για την απόδοση των ξενόγλωσσων όρων, αλλά και η υιοθέτηση νέων εκεί όπου δεν υπάρχει προτεινόμενη μετάφραση.
Στη συνέχεια της εργασίας, παρουσιάζεται μια σύντομη σύνοψη της διοίκησης έργων. Στο δεύτερο κεφάλαιο, παρουσιάζονται τα βήματα της μεθόδου έρευνας που ακολουθήθηκαν. Στο τρίτο κεφάλαιο, παρατίθενται τα αποτελέσματα της έρευνας και η πρόταση σχετικά με την ελληνική ορολογία διαχείρισης κινδύνων έργων. Τέλος, η εργασία ολοκληρώνεται με την παρουσίαση των σχετικών συμπερασμάτων.

1 Διοίκηση έργων

Στην τελευταία έκδοση του εγχειριδίου διοίκησης έργων του Ινστιτούτου Διοίκησης Έργων [1], η διοίκηση έργων ορίζεται ως «*η εφαρμογή γνώσης, ικανοτήτων, εργαλείων και τεχνικών στις δραστηριότητες του έργου για τη συμμόρφωση με τις απαιτήσεις του έργου*». Σύμφωνα

με το ίδιο πρότυπο, η διοίκηση του έργου επιτυγχάνεται μέσα από σαράντα δυο διεργασίες ομαδοποιημένες σε εννέα περιοχές γνώσης.
Η πρώτη περιοχή είναι η διαχείριση εύρους, που έχει ως κύριο στόχο τον εντοπισμό και τη συστηματική καταγραφή των απαιτούμενων δραστηριοτήτων του έργου ώστε να είναι εφικτή η υλοποίηση του προϊόντος του έργου.

Δεύτερη περιοχή είναι η διαχείριση του χρόνου η οποία αποσκοπεί στο χρονικό προγραμματισμό και την παρακολούθηση της υλοποίησης των δραστηριοτήτων του έργου, με στόχο τη συμμόρφωση ως προς το αρχικά συμφωνηθέν χρονοδιάγραμμα.

Τρίτη περιοχή είναι η διαχείριση κόστους μέσω της οποίας δημιουργείται και ελέγχεται ο προϋπολογισμός του έργου.

Τέταρτη περιοχή είναι η διαχείριση ποιότητας έργου που αποσκοπεί στη διασφάλιση της τήρησης των προδιαγραφών του έργου.

Πέμπτη περιοχή είναι η διαχείριση ανθρωπίνων πόρων που κυρίως αποσκοπεί στη δημιουργία και διαχείριση της ομάδας έργου.

Έκτη περιοχή είναι η διαχείριση επικοινωνιών, μέσω της οποίας διασφαλίζεται η ορθή και συνεπής μεταφορά της πληροφορίας στους εμπλεκόμενους του έργου.

Έβδομη περιοχή είναι η διαχείριση κινδύνων έργου η οποία αποσκοπεί στον εντοπισμό, στην ανάλυση, στην αντίδραση και στην παρακολούθηση των κινδύνων του έργου.

Όγδοη περιοχή είναι η διαχείριση προμηθειών μέσω της οποία διασφαλίζεται η βέλτιστη επιλογή προμηθειών και η έγκαιρη προμήθεια.

Τέλος, ένατη περιοχή είναι η διαχείριση ενοποίησης του έργου η οποία κυρίως εστιάζει στις αλληλεπιδράσεις των περιοχών γνώσης.

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι η διοίκηση έργων είναι ένα πεδίο ιδιαίτερα ευρύ που ενσωματώνει/εφαρμόζει πολλές από τις τυπικές επιστήμες διοίκησης (για παράδειγμα ποιότητα, επικοινωνία, προμήθειες). Η διοίκηση έργων είναι το αντίστοιχο της διοίκησης επιχειρήσεων όταν πρόκειται για την ανάπτυξη ενός μοναδικού προϊόντος, υπηρεσίας ή αποτελέσματος. Ως εκ τούτου, οι όροι που χρησιμοποιούνται στη διοίκηση έργων είναι σχεδόν τόσοι, όσοι χρησιμοποιούνται σε όλες τις επιστήμες διοίκησης μαζί.

2 Μέθοδος έρευνας

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η καταγραφή των όρων που έχουν προταθεί στην ελληνική βιβλιογραφία για τη διοίκηση έργων και η ανάπτυξη πρότασης για τη σχετική

ελληνική ορολογία. Για την επίτευξη του στόχου ακολουθήθηκαν τα εξής βήματα: α) Επιλογή όρων προς μετάφραση. Η επιλογή των όρων ήταν μια δύσκολη διαδικασία δεδομένου του τεράστιου αριθμού όρων που χρησιμοποιούνται στο συγκεκριμένο χώρο. Ως πλέον αντικειμενικό κριτήριο, επιλέχθηκε η μετάφραση των όρων που περιλαμβάνονται στα γλωσσάρια των σχετικών διεθνών προτύπων ISO 10006:2003 [2], ISO/DIS 21500:2011 [3] και του εθνικού προτύπου ΕΛΟΤ1429:2008 [4]. Από τους όρους αυτούς εξετάστηκαν όσοι κρίθηκε ότι είναι αμιγείς όροι διοίκησης έργων β) συγκεντρώθηκαν τα βιβλία/πρότυπα που έχουν δημοσιευθεί στην ελληνική γλώσσα και έχουν σχετικές μεταφράσεις αγγλικών όρων για τη διοίκηση έργων και καταγράφηκαν τα σχετικά μεταφράσματα γ) έγινε σύγκριση των μεταφρασμάτων που προτείνονται από τα βιβλία ως προς την πιστότητα της ερμηνείας της ουσίας του αγγλικού όρου (σημειώνεται ότι πολλές φορές ούτε η αγγλική λέξη που χρησιμοποιείται δεν αποδίδει ορθά την έννοια του όρου) δ) προτάθηκε ο καταλληλότερος όρος.

3 Αποτελέσματα – Πρόταση ορολογίας διαχείρισης κινδύνων έργων

Στην ελληνική βιβλιογραφία υπάρχει αντιστοίχηση από αγγλικούς σε ελληνικούς όρους στα α) Οδηγός βασικών γνώσεων στη διοίκηση έργων [5] β) Διαχείριση έργου - Τεχνικές σχεδιασμού και ελέγχου [6] και γ) ΕΛΟΤ1429:2008 [4]. Επιπλέον, εξετάστηκαν τα βιβλία δ) *Διαχείριση έργων* [7] και ε) *Διοίκηση και διαχείριση των έργων: μέθοδοι και τεχνικές* [8] τα οποία αν και δεν έχουν κατάλογο μεταφρασμάτων χρησιμοποιούν όρους στην ελληνική. Επιπλέον, πριν υιοθετηθεί ένας όρος ελέγχθηκε ως προς τη συμβατότητα με αντίστοιχες μεταφράσεις που έχουν γίνει στο ευρύτερο πεδίο των επιστημών διοίκησης [9], καθώς επίσης και ως προς τη συμμόρφωσή του με τις αρχές και τους μηχανισμούς της ορολογίας [10,11], ιδιαίτερα δε τις αρχές της διαφάνειας, καταλληλότητας και ορθότητας.

Ο **Πίνακας 1** περιέχει τους κύριους αγγλικούς όρους που χρησιμοποιούνται και τις μεταφράσεις που υπάρχουν στη βιβλιογραφία που εξετάζεται. Οι όροι τις πρώτης στήλης που εμφανίζονται με εντονότυπα γράμματα είναι αυτοί με τις μεγαλύτερες διαφορές στη μετάφρασή τους ακολουθούμενοι από τους όρους με πλάγια γραφή. Στους υπόλοιπους όρους παρατηρείται απόλυτη συμφωνία. Η πρόταση της παρούσας εργασίας για τον όρο που πρέπει να υιοθετηθεί διακρίνεται στην τελευταία στήλη του **Πίνακα 1**. Η ερμηνεία των όρων (η οποία βεβαίως διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο για την επιλογή του ελληνικού όρου) παραλείπεται δεδομένου του περιορισμού στον όγκο της εργασίας.

Πίνακας 1: Μεταφράσεις αγγλικών όρων διοίκησης έργου που απαντώνται στην ελληνική βιβλιογραφία

Αγγλικός όρος	Όρος [5]	Όρος [6]	Όρος [4]	Όρος [7]	Όρος [8]	Πρόταση
activity	δραστηριότητα	δραστηριότητα	δραστηριότητα	δραστηριότητα	δραστηριότητα	δραστηριότητα
baseline	βάση αναφοράς / βασική γραμμή	βασικό πλάνο		σχέδιο βάσης		βάση αναφοράς
corrective action	διορθωτική ενέργεια			διορθωτικό μέτρο		διορθωτική ενέργεια
critical path	κρίσιμη διαδρομή	κρίσιμη διαδρομή		κρίσιμη διαδρομή	κρίσιμη διαδρομή	κρίσιμη διαδρομή
lag	καθυστέρηση	υστέρηση				καθυστέρηση
lead	προπορεία	προπορεία		γρήγορη ανάπτυξη		προπορεία
learning curve						καμπύλη εκμάθησης
milestone	ορόσημο	γεγονός	ορόσημο			ορόσημο
project	έργο	έργο	έργο	έργο	έργο	έργο
project implementation		υλοποίηση / κατασκευή έργου	εκτέλεση έργου	εκτέλεση έργου	κατασκευή έργου	υλοποίηση έργου
project life cycle	κύκλος ζωής έργου	κύκλος ζωής έργου		κύκλος ζωής έργου	κύκλος ζωής έργου	κύκλος ζωής έργου
project management	διοίκηση έργων	διαχείριση έργου	διαχείριση έργου	διαχείριση έργου	διοίκηση έργων	διοίκηση έργων
project management plan	σχέδιο διοίκησης έργου		σχέδιο διαχείρισης έργου			σχέδιο διαχείρισης έργου

Αγγλικός όρος	Όρος [5]	Όρος [6]	Όρος [4]	Όρος [7]	Όρος [8]	Πρόταση
project manager	διευθυντής έργου / διοικητής έργου	διευθυντής έργου	υπεύθυνος έργου	διαχειριστής έργου		διευθυντής έργου
project owner			κύριος του έργου		κύριος του έργου	κύριος του έργου
project product		προϊόν έργου	προϊόν έργου			προϊόν έργου
project risk[1]	κίνδυνος/ ρίσκο/ διακινδύνευση/ έργου	κίνδυνος έργου	διακινδύνευση έργου	κίνδυνος έργου		κίνδυνος έργου
project scope	φυσικό αντικείμενο έργου	αντικείμενο εργασιών έργου	αντικείμενο έργου	εύρος έργου		εύρος έργου
project team	ομάδα έργου	ομάδα έργου	ομάδα έργου	ομάδα έργου		ομάδα έργου
risk register	μητρώο κινδύνων					μητρώο κινδύνων
stakeholder/ interested party	συμμέτοχος έργου	συμμέτοχος έργου	ενδιαφερόμενα μέρη			εμπλεκόμενος έργου
work breakdown structure		δομική ανάλυση έργου	δομή ανάλυσης εργασιών	δομή ανάλυσης εργασιών		δομή ανάλυσης εργασιών

[1] Πρόκειται για το αβέβαιο γεγονός ή κατάσταση που σε περίπτωση εμφάνισης επηρεάζει του στόχους του έργου. Διαχωρίζεται δε από το «μέτρο» του κινδύνου που είναι η διακινδύνευση. Στην αγγλική ορολογία διοίκησης έργων ο όρος risk χρησιμοποιείται και για τις δύο έννοιες.

4 Συμπεράσματα

Μετά την εξέταση των μεταφράσεων των αγγλικών όρων για τη διοίκηση έργων από έλληνες επιστήμονες, προέκυψε ο **Πίνακας 1** στον οποίο εμφανίζεται επιπλέον και η πρόταση του συγγραφέα της εργασίας για τον όρο που πρέπει να υιοθετηθεί στην ελληνική γλώσσα. Από τον **Πίνακα 1** γίνεται φανερό ότι υπάρχει απόλυτη συναίνεση στις μεταφράσεις περίπου για το 40% των όρων (κανονική γραφή στην πρώτη στήλη του **Πίνακα 1**), υπάρχει σχεδόν συμφωνία (παραμένει το πρόβλημα της επιλογής μεταξύ του όρου διαχείριση ή διοίκηση για τη μετάφραση του αγγλικού management) για ακόμη 40% των όρων (πλάγια γραφή στην πρώτη στήλη του **Πίνακα 1**) ενώ στους υπόλοιπους, περίπου 20%, παρατηρούνται περισσότερο σημαντικές διαφορές.

Συγκεκριμένα για τους όρους όπου υπάρχουν οι περισσότερες διαφορές ισχύουν τα εξής. Ο όρος baseline χρησιμοποιείται για να δηλώσει τη «βάση αναφοράς» κατά την παρακολούθηση του έργου. Συχνά τοποθετείται δίπλα στις λέξεις κόστος (cost baseline) και χρονοδιάγραμμα (schedule baseline) και έχει την έννοια της βάσης αναφοράς κόστους (πως αρχικά προβλέψαμε την εξέλιξη του κόστους) και βάση αναφοράς χρόνου (πως αρχικά προβλέψαμε την εξέλιξη του χρονοδιαγράμματος).

Ο όρος project implementation αναφέρεται στην κύρια φάση του κύκλου ζωής των έργων. Προτιμάται η μετάφρασή του ως «υλοποίηση» για να αποφορτιστεί από το είδος του έργου (στα βιβλία που κυρίως αναφέρονται σε τεχνικά έργα βλέπει κανείς τον όρο κατασκευή).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο όρος project manager. Ο λόγος που κυρίως αποφεύγεται η χρήση του ορθότερου διευθυντής έργου είναι ότι στο δημόσιο τομέα ο όρος διευθυντής είναι συνυφασμένος με συγκεκριμένη θέση στο οργανόγραμμα. Οι μεταφράσεις λοιπόν που διαφέρουν από την προτεινόμενη υποκρύπτουν άλλο αντικειμενικό στόχο.

Τέλος, ο όρος project scope είναι μάλλον αυτός που χωρά τον περισσότερο προβληματισμό για την ορθή του μετάφραση. Η ερμηνεία του όρου από το αμερικανικό πρότυπο [1] είναι «*η εργασία που πρέπει να ολοκληρωθεί για να παραδοθεί ένα προϊόν, υπηρεσία ή αποτέλεσμα με τα συμφωνηθέντα χαρακτηριστικά και λειτουργίες».* Με βάση αυτό θα πρέπει να αποκλειστούν από επιλογές οι όροι «φυσικό αντικείμενο έργου» και «αντικείμενο έργου» καθώς αυτοί οι όροι σχετίζονται με το εύρους του προϊόντος του έργου (τι θα φτιάξουμε) και όχι το εύρος του έργου (πώς θα το φτιάξουμε).

Η συνεισφορά του 8ου Συνεδρίου Ελληνικής Γλώσσας και Ορολογίας, καθώς και γενικότερα της ΕΛΕΤΟ είναι ιδιαίτερα χρήσιμη, καθώς δεν είναι λίγες φορές όπου επικρατούν στην ελληνική γλώσσα όροι οι οποίοι μπορούν να χαρακτηριστούν ως υποβέλτιστοι αν όχι άστοχοι.

Από τη συγκεκριμένη έρευνα προέκυψε ότι ελάχιστες είναι οι μεταφράσεις που θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν παντελώς άστοχες στο συγκεκριμένο πεδίο, οπότε εικάζεται ότι το να φθάσουν οι ενδιαφερόμενοι επιστήμονες σε μια γενική συναίνεση δε θα πρέπει να είναι κάτι ιδιαίτερα δύσκολο.

Η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να αποτελέσει το έναυσμα για την έναρξη της συζήτησης για τους ελληνικούς όρους που σχετίζονται με τη διοίκηση έργων. Οι προτεινόμενες μεταφράσεις πιθανά επιδέχονται βελτίωσης η οποία θα οδηγήσει σε ένα λεξιλόγιο όρων διοίκησης έργων που θα αποτελεί οδηγό χρήσης της ελληνικής γλώσσας σε αυτό το τόσο σημαντικό διεθνώς επιστημονικό πεδίο.

5 Βιβλιογραφία

[1] PMI, *A guide to the project management body of knowledge: PMBOK guide. – 4th ed.*, Project Management Institute, 2008.

[2] ISO, *ISO 10006: Quality management systems - Guidelines for quality management in projects*, ISO, 2003.

[3] ISO, *ISO/DIS 21500: Guidance on project management*, ISO, 2011.

[4] ΕΛΟΤ, *ΕΛΟΤ1429: Διαχειριστική επάρκεια οργανισμών για την υλοποίηση έργων δημοσίου χαρακτήρα – Απαιτήσεις*, ΕΛΟΤ, 2008.

[5] Εμίρης, Δ., *Οδηγός βασικών γνώσεων στη διοίκηση έργων*, Παπασωτηρίου, 2006.

[6] Burke, R., *Διαχείριση έργου Τεχνικές σχεδιασμού και ελέγχου*, Κριτική, 2002.

[7] Maylor, H., *Διαχείριση έργων (3η έκδοση)*, Κλειδάριθμος, 2005.

[8] Πολύζος, Σ. *Διοίκηση και διαχείριση των έργων: μέθοδοι και τεχνικές*, Κριτική, 2004.

[9] Βαλεόντης, Κ., *Εγκύκλιος: Ποιότητα (Βασικές έννοιες της Ποιότητας και των υποκείμενων δραστηριοτήτων*), Ο.Τ.Ε. Α.Ε., 1999.

[10] ΕΛΕΤΟ, Οι διεθνώς τυποποιημένες διαγλωσσικές «αρχές σχηματισμού όρων» (κατά ISO). *Ορόγραμμα*, 2010, τ. 102, σελ. 1-2.

[11] ΕΛΕΤΟ, Μηχανισμοί σχηματισμού ελληνικών όρων. *Ορόγραμμα*, 2010, τ. 103, σελ. 1-3.

Κωνσταντίνος Κηρυττόπουλος

Επίκουρος Καθηγητής Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου
Ηρώων Πολυτεχνείου 9, 157 80 Ζωγράφου
Ηλ.ταχ.: **kkir@mail.ntua.gr**

25 Ο όρος «ιδιωματική έκφραση» στην ελληνική και την ισπανική γλώσσα

Ευλαμπία Κ. Χέλμη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι ιδιωματικές εκφράσεις αποτελούν ένα πολύ σημαντικό κεφάλαιο τόσο στην ελληνική όσο και την ισπανική γλωσσολογία, και ειδικά στη λεξικογραφία. Θεωρούνται μέρος του γλωσσικού πλούτου κάθε γλώσσας, ενώ μεταφέρουν την ιδιαίτερη φυσιογνωμία και ιδιοσυγκρασία του κάθε λαού. Η μελέτη τους επεκτείνεται και σε άλλους τομείς, όπως η μετάφραση και η μεταφρασεολογία, η διερμηνεία, η φρασεολογία και η φρασεοδιδακτική, η διδασκαλία των ξένων γλωσσών κ.α. Χρησιμοποιούνται καθημερινά στον προφορικό λόγο, ενώ έχουν έντονη παρουσία και σε γραπτά κείμενα, κυρίως λογοτεχνικά και δημοσιογραφικά. Δεν αφορούν μόνο τους φυσικούς ομιλητές μιας γλώσσας, αλλά και εκείνους που ενδιαφέρονται για την ολοκληρωμένη εκμάθησή της. Ανάλογα με τον τρόπο που χρησιμοποιούνται, προσδίδουν διαφορετικές αποχρώσεις στη γλώσσα. Παρά το γεγονός ότι οι ιδιωματικές εκφράσεις είναι ένα τόσο χαρακτηριστικό κομμάτι όλων των γλωσσών, δεν φαίνεται να τους δίνεται η δέουσα σημασία. Στόχος της παρούσας ανακοίνωσης είναι να προσφέρει μία ανάλυση και αποτύπωση των ποικίλλων όρων που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν τον όρο «ιδιωματική έκφραση» στα Ελληνικά και Ισπανικά. Συγκεκριμένα πραγματοποιείται μία αναζήτηση και καταγραφή των όρων που αναφέρονται τόσο στα γενικά όσο και στα ειδικά λεξικά των δύο υπό εξέταση γλωσσών, με αναφορά και στους ορισμούς που τους συνοδεύουν, ενώ παράλληλα επιχειρείται και παρουσιάζεται μία πρόταση απόδοσης και αντιστοιχίας των όρων αυτών από τη μία γλώσσα στην άλλη.

The term “idiom” in the Greek and Spanish languages

Evlampia C. Chelmi

ABSTRACT

Idioms play a very important role both in Greek and in Spanish linguistics, especially in lexicography. They are considered part of the linguistic wealth of every language, while at the same time they convey the particular features and temperament of every nation. The study of idioms extends to other fields, such as translation and translation theory, interpreting, phraseology and the teaching of idioms, the teaching of foreign languages, etc. Idioms are used on a daily basis in oral speech, while their presence is strong in written texts, especially literary and journalistic. They are of interest not only to the native speakers of a language, but also to those who wish to learn a foreign language to its full extent. According to the way idioms are used, they lend different nuances to language. Despite the fact that idioms constitute such a characteristic part of every language, they are not given the necessary importance. The aim of the present paper is to offer an analysis and record of the various terms used to describe the term “idiom” in Greek and in Spanish. More precisely, through this paper a search and rendering of the terms mentioned both in general as in special dictionaries is carried out in the languages in question, with a reference to the accompanying definitions, while at the same time, an attempt is carried out to render and provide equivalents of the terms in question from one language to the other.

0 Εισαγωγή

Στην εργασία αυτή θα ασχοληθούμε με τους όρους που χρησιμοποιούνται στην Ελληνική και την Ισπανική για να περιγράψουν τον όρο «ιδιωματική έκφραση». Πιο συγκεκριμένα, θα προσεγγίσουμε το θέμα από λεξικογραφική σκοπιά και θα εξετάσουμε την παρουσία του συγκεκριμένου λήμματος και των συνωνύμων του στα πιο έγκυρα λεξικά της νεοελληνικής και της ισπανικής γλώσσας. Για τα Ελληνικά, θα χρησιμοποιήσουμε τα λεξικά Κριαρά [1], Μπαμπινιώτη [2] και Τριανταφυλλίδη [3]. Για τα Ισπανικά, θα χρησιμοποιήσουμε τα λεξικά της Real Academia [4], María Moliner [5] και του Manuel Seco [6]. Επίσης, θα εξετάσουμε και τα ακόλουθα Ελληνο-ισπανικά και Ισπανο-ελληνικά λεξικά:

- Muñoz-Feriz, Anna, Ισπανο-ελληνικό-Ελληνο-ισπανικό Λεξικό, Αθήνα: Ελληνοεκδοτική, 1996.
- Azcoitia, Ana Victoria και Αλέξανδρος Μαγκρίδης. Ελληνο-Ισπανικό Λεξικό. Diccionario Griego-Español. Αθήνα: Μέδουσα-Σέλας Εκδοτική, 1999.
- ———. Ισπανο-Ελληνικό Λεξικό. Diccionario Español-Griego. Αθήνα: Μέδουσα-Σέλας Εκδοτική, 1993.
- Μαγκρίδης, Αλέξανδρος και Pedro Olalla. Το νέο Ελληνο-ισπανικό Λεξικό. El Nuevo Diccionario Griego-español. Αθήνα: Texto, 2006.
- Ισπανο-ελληνικό και Ελληνο-ισπανικό Λεξικό, Αθήνα: Πελεκάνος, χ.χ.
- Δημουλά, Λεύκη. Ισπανο-ελληνικό Λεξικό: Εκφράσεις και ιδιωματισμοί, Αθήνα: Kauffmann, 2008.

1 Ορισμός του όρου «ιδιωματική έκφραση»

Ως έναν ολοκληρωμένο ορισμό του όρου «ιδιωματική έκφραση» αναφέρουμε τον ακόλουθο:

- «Με τον όρο *στερεότυπες* (ή *παγιωμένες* ή *τυποποιημένες*) *εκφράσεις* (ή *φράσεις*), *ιδιωματισμοί* ή *ιδιωτισμοί* ή *ιδιωτισμικές εκφράσεις* ή *φρασεολογισμοί* αναφερόμαστε σε σταθερούς συνδυασμούς δύο ή περισσότερων λέξεων, συνδυασμούς δηλαδή στους οποίους δεν υπάρχει η ελευθερία που διαθέτουν οι γλώσσες να αντικαθιστούν λέξεις με τη συνώνυμή τους ή μία δομή με μιαν άλλη, και που η σημασία τους δεν είναι γενικά προβλέψιμη, δεν είναι συνθετική, δηλαδή δεν ισούται με το άθροισμα των σημασιών των συστατικών που τους απαρτίζουν.» [7]

Σε αυτό το σημείο κρίνουμε απαραίτητη μία διευκρίνηση που αναφέρεται στους όρους *ιδιωτισμός* και *ιδιωματισμός*. Πρόκειται για μία επισήμανση του Μανόλη Τριανταφυλλίδη [3], ο οποίος έκανε διαχωρισμό των δύο όρων, αποδίδοντας τη σημασία «έκφραση με ιδιαίτερη

σημασία ή σύνταξη που λέγεται σε μία γλώσσα» στον όρο ιδιωτισμός και τη σημασία «γλωσσικό φαινόμενο που εμφανίζεται σε τοπικές γλώσσες (ιδιώματα ή διαλέκτους), αλλά δε συνηθίζεται ή είναι άγνωστο στην κοινή μορφή μιας γλώσσας» στον όρο ιδιωματισμός. Στη διαφορά αυτή της σημασίας των δύο όρων κάνει αναφορά και ο Γεώργιος Μπαμπινιώτης [2], ο οποίος αναφέρει ότι *ιδιωματισμός* είναι «κάθε γλωσσικό στοιχείο που αναφέρεται σε γλωσσικό ιδίωμα ή διάλεκτο της Ελληνικής» και *ιδιωτισμός* είναι «κάθε λεξιλογική φράση της κοινής Ελληνικής, που αποτελεί ιδιαίτερη έκφραση με μεταφορική συνήθως σημασία».

Παρ΄΄ολο που στην εργασία αυτή, τόσο στον τίτλο όσο και στην ανάλυση, χρησιμοποιούμε τον όρο «ιδιωματική έκφραση», θεωρούμε ορθότερους και πιο δόκιμους τους όρους που προτείνουν οι Τριανταφυλλίδης και Μπαμπινιώτης. Προκειμένου για τη διεθνή βιβλιογραφία, και κατά τα διεθνή πρότυπα, πιο αποδεκτοί από τους ξένους μελετητές θεωρούνται οι όροι *φρασεολογισμός* ή *φρασεολογική μονάδα*, καθώς αποτελούν το αντικείμενο μελέτης της Φρασεολογίας, της επιστήμης δηλαδή που μελετά τις ιδιωτισμικές εκφράσεις.

2 Συνώνυμα του όρου και αντιστοιχία όρων

Εντοπίσαμε τους παρακάτω όρους ως συνώνυμα του όρου «ιδιωματική έκφραση» στην ελληνική και την ισπανική γλώσσα:

ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ιδιωματική έκφραση
ιδιωματισμός*
ιδιωτισμική έκφραση
ιδιωτισμός*
παγιωμένη έκφραση
στερεότυπη έκφραση/πρόταση
τυποποιημένη έκφραση
φρασεολογισμός*
φρασεολογική μονάδα

ΙΣΠΑΝΙΚΑ

expresión fija
expresión hecha
frase fija
frase hecha*
fraseologismo*

giro*
idiomatismo
idiotismo*
locución*
modismo*
unidad fraseológica

Σημειώνεται ότι μόνο οι όροι που έχουν την ένδειξη αστερίσκος (*) εμφανίζονται στα λεξικά της ελληνικής και της ισπανικής γλώσσας. Οι υπόλοιποι όροι εντοπίστηκαν μετά από αναζήτηση στο διαδίκτυο και διαπιστώθηκε, από τη συχνότητα εμφάνισης, ότι πρόκειται για όρους που είναι γνωστοί και χρησιμοποιούνται κατά κύριο λόγο στη Γλωσσολογία.

ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΑ ΟΡΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ	ΙΣΠΑΝΙΚΑ
ιδιωματική έκφραση	frase metafórica
ιδιωματισμός	idiomatismo
ιδιωτισμική έκφραση	locución/modismo/giro
ιδιωτισμός	idiotismo
παγιωμένη έκφραση	frase/expresión fija/hecha
στερεότυπη έκφραση/πρόταση	frase/expresión fija/hecha
τυποποιημένη έκφραση	frase/expresión fija/hecha
φρασεολογισμός	fraseologismo
φρασεολογική μονάδα	unidad fraseológica

Πρόκειται για μία πρόταση αντιστοιχίας των παραπάνω όρων. Στο σύνολό τους θεωρούνται συνώνυμα και μπορούν να χρησιμοποιηθούν αδιακρίτως, με εξαίρεση τη διευκρίνηση που προηγήθηκε για τους όρους ιδιωτισμός και ιδιωματισμός, καθώς και τους όρους φρασεολογισμός και φρασεολογική μονάδα. Ο όρος *idiomatismo* δεν εντοπίστηκε στα ισπανικά λεξικά, επομένως θεωρούμε ότι μάλλον δεν πρόκειται για αποδεκτό και δόκιμο όρο, αλλά για λανθασμένη κατά λέξη απόδοση του ελληνικού όρου *ιδιωματισμός*.

3 Οι όροι στα Ισπανο-ελληνικά και Ελληνο-ισπανικά Λεξικά

«Είναι γνωστό ότι η εκπόνηση ενός λεξικού αποτελεί ένα έργο ιδιαίτερα απαιτητικό, πολύ περισσότερο όταν το αντικείμενο αυτού είναι οι ιδιωματισμοί, συνδυασμοί λέξεων που παράγει καθημερινά η φαντασία των ανθρώπων προκειμένου να εκφράσει την ποικιλία των αισθημάτων και των συναισθημάτων». [8] Ακολουθεί αναλυτική παρουσίαση των λημμάτων που προαναφέρθηκαν, όπως αυτά αναφέρονται στα δίγλωσσα λεξικά της ελληνικής και της

ισπανικής γλώσσας:

Ισπανο-ελληνικά Λεξικά	Λήμμα	Απόδοση
Εκδόσεων Μέδουσα (1993)	frase fraseologismo giro idiomatismo idiotismo locución modismo unidad fraseológica	(locución) φράση, έκφραση Δεν αναφέρεται (γλ.) στροφή φράσης, έκφρασης Δεν αναφέρεται ιδιωματισμός ιδιωματισμός ιδιωματισμός Δεν αναφέρεται
Εκδόσεων Πελεκάνος (χ.χ.)	frase fraseologismo giro idiomatismo idiotismo locución modismo unidad fraseológica	φράση Δεν αναφέρεται Δεν αναφέρεται αυτή του η σημασία Δεν αναφέρεται ιδιωματισμός ιδιωματισμός Δεν αναφέρεται Δεν αναφέρεται
Εκδόσεων Ελληνοεκδοτική	frase fraseologismo giro idiomatismo idiotismo locución modismo unidad fraseologica	φράση, πρόταση Δεν αναφέρεται Δεν αναφέρεται αυτή η σημασία Δεν αναφέρεται Δεν αναφέρεται έκφραση ιδιωματισμός Δεν αναφέρεται
Ελληνο-ισπανικά Λεξικά	**Λήμμα**	**Απόδοση**
Εκδόσεις Texto	ιδιωματισμός ιδιωτισμός φρασεολογισμός	idiolecto modismo, locución, frase hecha Δεν αναφέρεται

Σε ότι αφορά το λεξικό των εκδόσεων Μέδουσα, διαπιστώνεται ότι γίνεται αναφορά του όρου *frase* με παραπομπή στον όρο locución. Όμως, αν ο όρος *φράση* δεν συνοδεύεται από κάποιον επιθετικό προσδιορισμό, όπως ιδιωματική ή στερεότυπη, δεν εννοείται στα Ισπανικά, αλλά ούτε και στα Ελληνικά ότι πρόκειται για φράση με ιδιαίτερη σημασία. Επίσης, σημειώνεται ότι η απόδοση του όρου *giro* ως *στροφή έκφρασης* δεν υφίσταται, καθώς δεν βγάζει κανένα νόημα ούτε μπορεί να σταθεί στη γλώσσα μας. Δεν υπάρχει καμμία αναφορά στους επιστημονικούς καθιερωμένους όρους που αναφέρονται στη φρασεολογία.

Σχετικά με το λεξικό των Εκδόσεων Πελεκάνος, το λήμμα *φράση* αναφέρεται απλώς ως συνώνυμο του όρου *φράση*, χωρίς να παραπέμπει στην ιδιαίτερή του σημασία. Αναφέρει τους όρους *locución* και *idiotismo*, χωρίς αναφορά στον όρο *modismo*, ενώ το λήμμα *giro* δεν το συσχετίζει με τη Γλωσσολογία.

Αναφορικά με το λεξικό των Εκδόσεων Ελληνοεκδοτική, ο όρος *φράση* αναφέρεται απλώς ως *frase* χωρίς ειδική σημασία, οι όροι *idiomatismo* και *idiotismo* δεν αναφέρονται καθόλου, ενώ το λήμμα *modismo* αποδίδεται ως ιδιωματισμός.

Τέλος, παρατηρείται ότι στο λεξικό των εκδόσεων Texto γίνεται ο ορθός διαχωρισμός των δύο όρων, με τον όρο *ιδιωματισμός* να αποδίδεται ως *idiolecto*, και ο όρος *ιδιωτισμός* ως *modismo, locución* ή *frase hecha*. Οι τρεις τελευταίοι όροι είναι και εκείνοι που συνήθως χρησιμοποιούνται στα Ισπανικά για την απόδοση του όρου *ιδιωτισμός*.

4 Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας τα παραπάνω και μετά από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε, διαπιστώθηκε ότι παρόλο που οι ιδιωτισμοί αποτελούν ένα πολύ σημαντικό κομμάτι κάθε γλώσσας, δεν τους δίδεται η απαραίτητη σημασία στα δίγλωσσα λεξικά. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αυτό έχει να κάνει με τη γενικότερη «μέτρια» εικόνα και ποιότητα των δίγλωσσων λεξικών της Ισπανικής και της Ελληνικής. Στην πλειονότητα των παραδειγμάτων, οι ισπανικοί όροι αποδίδονται με τον ελληνικό όρο *ιδιωματισμός*. Στο Λεξικό των Λ. Δημουλά και Α. Ι. Ron [8], για την απόδοση του όρου *ιδιωματισμός*, χρησιμοποιείται ο ισπανικός όρος *idiomatismo*, τον οποίο δεν εντοπίσαμε σε κανένα λεξικό της ισπανικής γλώσσας. Συνολικά, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι τα σχετικά λήμματα εμφανίζουν είτε αδυναμίες στην απόδοση από τη μία γλώσσα στην άλλη είτε παρατηρείται ολική απουσία τους. Το λεξικό αποτελεί ένα εργαλείο τόσο για τον φυσικό ομιλητή μίας γλώσσας, όσο και για τον ξένο που φιλοδοξεί να μάθει μία γλώσσα με ολοκληρωμένο τρόπο Δεν υπάρχει συνέπεια ούτε συμφωνία των συντακτών των διαφόρων λεξικών ως προς την απόδοση των όρων. Ο λεξικογράφος θα πρέπει να συνεργάζεται με ειδικούς του εκάστοτε χώρου, προκειμένου αφενός να αποφασίζεται η επιλογή των όρων που θα εμφανίζονται και αφετέρου να είναι εξασφαλισμένη η ορθότητα των ορισμών και η γραμματικότητα των παραδειγμάτων που συνοδεύουν τους προαναφερθέντες όρους.

5 Βιβλιογραφία

[1] Κριαράς, Εμμανουήλ. Νέο Ελληνικό Λεξικό της Σύγχρονης Δημοτικής Γλώσσας. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1995. 1587 σ.

[2] Μπαμπινιώτης, Γεώργιος Δ. Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. Β εκδ. Αθήνα:

Κέντρο Λεξικολογίας, 2002. σ. 776. 2064 σ.

[3] Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών /Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη. *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 1998. 1532 σ.

[4] Real Academia Española. Diccionario de la Lengua Española. Edición en cd-rom. 22ª ed. Madrid: Espasa, 2003.

[5] Moliner, María. Diccionario de Uso del Español. 2 vols. Madrid: Gredos, 1998.

[6] Seco, Manuel, Olimpia Andrés και Gabino Ramos. Diccionario del Español Actual. 2 vols. Madrid: Grupo Santillana de Ediciones S.A., 1999. 4666 σ.

[7] Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Άννα και Αγγελική Ευθυμίου. Οι Στερεότυπες Εκφράσεις και η Διδακτική της Νέας Ελληνικής ως Δεύτερης Γλώσσας. Αθήνα: Πατάκης, 2006. σ.10. 130 σ.

[8] Δημουλά, Λεύκη. Ισπανοελληνικό Λεξικό: Εκφράσεις και ιδιωματισμοί, Αθήνα: Kauffmann, 2008. σ. 3. 453 σ.

Ευλαμπία Κ. Χέλμη

Διδάκτωρ του Τμήματος Ισπανικής Γλώσσας και Φιλολογίας, ΕΚΠΑ
Διοικητική υπάλληλος Πανεπιστημίου Αθηνών
Καλισσίων 28, 152 36 Παλαιά Πεντέλη
Ηλ.ταχ.: **ehelmi@lib.uoa.gr**, **elinahelmi@yahoo.gr**

ΕΝΟΤΗΤΑ 6

Διάχυση και χρήση των όρων – Ορολογική πολιτική και ρύθμιση

26 It is about time for a comprehensive terminology policy and implementation in Europe

Jan Roukens

After reflection, it's time for action
(common wisdom)

ABSTRACT

In the mid-nineties the author, then in the European Commission, set out to develop a comprehensive approach to the development of terminology in Europe, including the formulation of a number of infrastructural measures to provide a firm basis and cohesion for the terminology research, development and applications.

Admittedly, much has happened since then, due to the many individuals taking initiatives and responsibility. But the system approach to research, development and application (R&D&A) which was in the minds of the experts and administrators at the time, cannot be observed. Even less if the geographical parameter, Europe, is taken into account.

The author claims that it is now time to assess where we are with respect to terminology R&D&A in Europe. To identify what needs to be done and the bottlenecks that delay efforts to make substantial progress towards what needs to be achieved. He will list major elements of a comprehensive terminology policy, including goals and the cohesion networks.

He will stress the need for initiative on the level of the Member States of the EU, but he is also convinced that without the coordinating role of the European Commission the whole system will not be established and will obviously not work. But he is also convinced that if there is no complementary approach challenging the communities-of-experts, the initiative will collapse as well.

The summer of 1994

On 24-25 June of 1994 the European Council[1] met on the Greek island of Corfu for an important meeting. Looking back, the positive spirit of that meeting is heartening. The air and the colours of Corfu may have been instrumental. But not to forget: Eastern Europe had opened its gates only a few years earlier, the European Union was in full expansion, technological and economical opportunities seemed abundant. The prospects were so bright that the massacre in Rwanda seemed an '*accident de parcours'.*

Europe lost control over its' future in the early years of the second millennium. The global environment appeared increasingly hostile and an essentially non-European ideology crossed aiming at the reduction of the public and the social sectors crossed the Atlantic and settled in certain minds. Eventually, Europe was drawn into destructive wars in its vicinity that caused great public and political distress. But reading the conclusions of the Council of 1994[i], there wasn't even a foreshadow of this in Corfu.

The main issue on the agenda was the signature of the Treaty of Accession of four new EU member states: Austria, Sweden, Finland and Norway. Eventually, the people of Norway decided not to join for cultural and economic reasons. But that is another story.

Among the other major and forward-looking decisions taken by the Heads of State, was the decision to fully endorse the proposals of the European Commission to: '*Fully exploit the possibilities and opportunities offered by the information society'.* An important consideration was added, embedded in a small sentence easily overlooked: '*Also the importance of linguistic and cultural aspects of the information society was stressed by the European Council.'*

The European Commission interpreted this sentence as an invitation to elaborate proposals for an information society with a 'human' face, in concert with the diversity of European cultures and languages. The first meetings to identify the options for a strategy in this area took place in September 1994 on another Greek island, Thira (Santorini), where wise people joined the Commission in an effort to respond to the invitation of the Council in a way as concrete as possible.

The result of this and subsequent meetings was a strategy to maintain the linguistic and

---

1 Meeting of the Heads of Government of the EU Member States

cultural patterns in Europe. Those patterns should not change even if the system for handling information were to evolve rapidly and profoundly. Or: we should not need to alter our languages or the basic characteristics of their use because of the advancing information society.

It was felt that there was absolutely no reason to abandon our languages because of the advances of certain information technologies, or even to replace them in certain situations and domains. To the contrary: the information society was to provide us with facilities that would make it much easier to deal with linguistic and non-linguistic information, and the I.S. would even be called upon to enhance the quality of such information. The society resulting from the efforts to realise these goals was called the *multilingual information society*[ii].

Sustaining the multilingual society

Underlying these optimistic perspectives were serious general concerns about the pressures on many languages and language communities as a consequence of a process now called *globalisation.* At the time, even some French authorities exclaimed that French was to become a minority language in the global context. Differing language communities come in closer contact, as a consequence in particular of the expansion of the internet and the rapidly increasing exploitation of that technology. Definitely, some such culture communities are more powerful than other such communities because they are larger or they are more powerful economically.

If balances are delicate, environmental changes may easily and dramatically distort such balances. The development of an information society was considered a potentially distorting factor. The action programme to pursue the goal to maintain and enhance multilingualism in society overall, including those domains that seemed particularly vulnerable for the impact of the information society, focussed on the strengthening of the languages per se and the promotion of their use in all ways of life. Materially, the development of tools and services supporting all European languages and the bridges between them were promoted. Examples are the support for a standard as *Unicode,* the development of user working environments adapted to all languages such as provided by *Windows*, *Mac* and other manufacturers. Also: the development of multilingual websites, the promotion of publishing in the various languages, the promotion of the translation sector and the development of tools to facilitate and accelerate the translation process.

Language Infrastructures

In order to be useful, languages must be equipped with all the elements that make them

usable in all domains and circumstances where they are purposefully used in society. The internet and the web are ideal instruments to store language elements in a systematic manner, and to deliver selections to users immediately and in any place of the globe. The major challenges in such situations are of a linguistic and cognitive nature, not the technical.

In most countries in Europe the construction and maintenance of dictionaries and grammars is a well-established discipline and there would be no reason for the EC to get involved, except in cross-language issues. By the way, many of the 6000 or so languages still in use in the world lack this documentation; many of those languages cannot even be written yet, which make them extremely vulnerable. The languages that are in a much better position because they are used in economically prosperous regions such as Europe are nonetheless not completely safe. They are vulnerable in those domains that are extremely dynamic because of their internal dynamics and consequent rapid linguistic changes. This may result in domain loss, as the phenomenon is called.

This is the case in particular for many scientific and technical domains, where new concepts emerge every day. New concepts must have names and they must be contextualised and documented. The concept-presentation couple together with the accompanying documentation is called a term. The terminology field is indeed very dynamic: managing and maintaining the swarms of terms is an incredible challenge. Moreover, new terms emerge of and all terms are used every day in all places of the world in adapted forms! Responding adequately and properly to this challenge is a first order societal requirement: scientific progress depends on the ability to attach labels to new knowledge and to make old and new knowledge readily accessible for users. The MLIS[2] management therefore decided that terminology was a logical focus for European action. The availability of terms on the web as well as their mutual connections, together with the possibility to access these data from a myriad of locations was called the terminology infrastructure.

Transnational terminology

There were more considerations supporting the decision for a European effort in the terminology field. A concept which is at the root of a term is, normally, not confined to a particular territory or society of people. Many concepts are of global significance and this justifies an international or at least European approach to the management of terms. The presentation may in many cases be language-bound; in such cases the term is of concern to an international authority ánd to national and local authorities.

---

[2] Multilingual Information Society programme, managed by the European Commission (1996-1999)

Nobody has a full oversight of the structure and size of the terminology field. There is a consensus that it is huge in domain covered and in numbers of terms, but no quantification is reported in the literature. Estimating the efforts required to manage term collections, however, requires at least some quantification albeit rough. The effort to define structure and to measure size should be undertaken by an organisation at the supranational level.

Monitor and coordinating the actions undertaken at the local or national levels might also be tasks for an international organisation. The complexity and size of the terminology field justify a disciplined approach to its management anyhow.

A European agency to deal with transnational terminology issues has been discussed in the mid 1990s, but never materialised. Financial resources were not abundantly available, and the need to establish such an institution was not considered a priority at any level. But the main problem is still persisting today: in the great majority of the EU member states, organisations taking care systematically of terminology beyond the boundaries of the 'own' discipline or profession or even the own company, are non-existing. For the functioning of an international terminology agency a 'bottom-up' network of local & national organisations is a *conditio sine qua non*, however.

European, national & regional terminology service centres

This lack of organisational infrastructure was the reason for the failure of a major infrastructural terminology project launched in 1997. The purpose of the project was to investigate the efforts underway in the EU member states to develop, collect and disseminate terminology. The TDC[3] project could not get to grips with the situation 'on the ground'; mainly because there was no oversight of what was happening nationally, the networks to collect the information did not exist. Nobody in the field knew what other people were doing even within the same nation. In parallel with the TDC project, national terminology associations were established or revitalised in many countries. As well as a European terminology association linking many national associations. These associations are instrumental for the development of the terminology discipline ánd for promoting the organisational structures required.

Professional associations are a necessary condition for success, but they are not a sufficient condition. Also required are national and/or sub-national institutions or centres, available for advice, for projects to develop terminology together with clients, training, facilitating the

[3] Terminology Documentation Centres, a network of actual and virtual centres in the member states

dissemination, advising about regulations having an impact on terminology, and to connect with institutions and projects in other places. At least two prototypical organisations exist since some time: TermCat in Barcelona and TNC in Stockholm (in 2011 TNC celebrated its 75th birthday!). Several other centres are growing up, often painfully. Probably the latest in the line is the Steunpunt Terminologie covering the Netherlands and Flanders, as a cooperation of a university department and a language company, financed by the Dutch Language Union.

Such service- and user oriented Terminology Service Centres[4] should spread over Europe and establish a durable cooperation. Probably the main challenge for these centres is to liaise with the beneficiaries of terminology services, assessing their needs and jointly defining solutions for their problems. Beneficiaries are to be found in many areas, such as:

- Government departments and agencies
- Industry and business
- Education and research
- Health and care
- Media
- International organisations
- And all other beneficiaries

Once a good number of such centres become operational, it is possible to re-launch projects such as the TDC and to get to grips with the state-of-affairs in terminology in Europe. And to create a serious fact basis for national/regional and European terminology policies, in compliance with the main goal of terminology: extending our ability to function in a sophisticated manner in the many specialised domains that characterise our ever more complex societies.

Epilogue: Civil Society Platform on Multilingualism

This paragraph is meant as an epilogue. The European Commission has set up 'civil society platforms' in various domains, meant to collect ideas and opinions of the 'professionals' active in those domains. About what should or need not be done by national and European authorities to cope with deficiencies or challenges for the future. The exercise might be considered a way to (re)establish communication between the European authorities and the intermediate layer of 'bottom up' organisations that float the large grey zone between the

[4] TSC(?)

citizens and the politicians and administrations who govern them. In some way this fits the democracy nature of our societies, even though the information flow is one-way only: the civil society speaks out, the government listens and will eventually decide.

It makes sense to keep this background in mind when reading the final report of the platform on multilingualism[iii]. The main chapters of the report concern:

- Language Policy and Planning
- Linguistic Diversity and Social Inclusion
- Language Education
- Translation and terminology

Although terminology is prominently placed among the areas identified, it seems that the first chapter is the most interesting from the policy point of view. That chapter also refers to terminology in the wider context of language planning. Some relevant quotations from the Recommendations (page 8) in the Executive Summary:

"(Policy should...) Cover all areas of language planning, i.e.

(a) status (rules and regulations),
(b) corpus (creation of descriptive data, corpuses, tools such as dictionaries, terminology etc.,
(c) acquisition (learning of languages, including L1, L2 and LF[5]), and use (planning opportunities to use each language)."

"Corpus-planning activities should aim at the creation and completion of a fully fledged multilingual language infrastructure. This aim goes beyond the responsibility of individual language communities and countries and therefore needs a European approach."

"Such a language plan should be designed to protect and promote all European languages."

Even though some aspects of this report might be criticised, such as:

- strong bias towards personal language learning as the means for mutual comprehension in the multilingual society;
- under-emphasis of the provision of multilingual services, such as truly multilingual websites;
- irrespective of policy claims that all languages are equal, some languages turn out

[5] L1, L2, LF refer to first, second and further languages a person is able to speak

to be more equal than other languages and therefore some counter-balancing is required,

Many recommendations and background texts are worthwhile. The Language Planning chapter in particular is valuable.

It is not clear how the European Commission will use the results of the Platform to have an impact on its own policy papers and programmes.

i European Council at Corfu, Presidency Conclusions; 24-25 June 1994; **www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/00150.EN4.htm**

ii Council Decision concerning the Multilingual Information Society programme (*96/644/EC, 4 November 1996*)

iii Civil Society Platform on Multilingualism; Policy Recommendations for the Promotion of Multilingualism in the European Union; Brussels, 9 June 2011 **http://ec.europa.eu/education/languages/pdf/doc5080_en.pdf**

Jan Roukens

Board member of language and terminology organisations
Advisor scientific publishing

E-mail: **jroukens@hotmail.com**

27 Γλωσσικό ζήτημα και επιστημονική ορολογία: μια διερεύνηση διαδρομών και συναντήσεων

Κατερίνα Τοράκη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην εισήγηση παρουσιάζονται διαδρομές ανάπτυξης και καθιέρωσης της ελληνικής επιστημονικής γλώσσας και ορολογίας, σε μια προσπάθεια σύνδεσης με την εξέλιξη του γλωσσικού ζητήματος στην Ελλάδα τα τελευταία εκατό χρόνια. Μέσα από ενδεικτικές βιβλιογραφικές αναφορές δίνεται αρχικά η εικόνα του προβληματισμού γενικά για τη γλώσσα και για ειδικά επιστημονικά πεδία, όπως η ιατρική και η νομική. Ειδικότερα, διερευνώνται διαχρονικά οι πολιτικές και οι θέσεις επιστημονικών φορέων όπως του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας στα θέματα της γλώσσας και της ορολογίας, καθώς και οι χρήσεις της γλώσσας από τους επιστήμονες και ειδικά τους μηχανικούς. Επισημαίνονται περιπτώσεις χρήσης δημοτικής ή καθαρεύουσας σε σχέση και με το υφιστάμενο γλωσσικό καθεστώς. Γίνεται μια προσπάθεια να ερμηνευτούν τα στοιχεία αυτά με κριτήρια όχι μόνο γλωσσικά, αλλά επίσης ιστορικά και κοινωνικά και να συνδεθεί η γλωσσική συμπεριφορά των μηχανικών και όσων άλλων χρησιμοποιούν την τεχνική ορολογία με το επίπεδο ανάπτυξης των επιστημών και της τεχνολογίας στην Ελλάδα.

The Greek language question and scientific terminology: an exploration of routes and meetings

Katerina Toraki

ABSTRACT

Routes on the development and establishment of greek scientific language and terminology are presented in this paper, in an attempt to relate it to the greek language question for the last one hundred years. The problems concerning language issues in general as well as specific scientific domains, like law and medicine, are initially presented through indicative bibliographic references. As the main concern is on language use and policy in sciences area, particularly in engineering, over time, references about katharevousa or popular (dimotiki) language use are cited, compared with official language status, while language, historical and social criteria are used for the interpretation of these data and the connection of language behavior of engineers and any other users of technical terminology with the level of development of science and technology in Greece.

0 Εισαγωγή

«Μεταξύ γλώσσας του λαού και γλώσσας των μορφωμένων υπάρχει παντού και πάντοτε η εξής διαφορά: ότι οι λέξεις του λαού έχουν πλατύτερη έννοια, δηλαδή ο λαός περιλαμβάνει σε μια λέξη πολλές έννοιες συγγενικές, ενώ ο μορφωμένος έχει διαίτερη έκφραση για την κάθε μία». [1]

Αυτά έγραφε στο βιβλίο του «Γλώσσα και Ζωή» στις αρχές του 20ου αιώνα (1908) ο Ελισσαίος Γιαννίδης, ένας σπουδαίος δάσκαλος Μαθηματικών και Φυσικής στο Ζωγράφειο Γυμνάσιο της Πόλης που είχε μάλιστα πει ότι το γλωσσικό ζήτημα είναι πολύ μεγάλο για να το εμπιστευτούμε αποκλειστικά στους φιλολόγους.

Στην παρούσα εργασία επιχειρώ να παρουσιάσω ενδεικτικά τη θέση αυτών που χρησιμοποιούν την επιστημονική γλώσσα τα τελευταία 100 χρόνια σε σχέση με το γλωσσικό ζήτημα και την επικράτηση της μίας ή της άλλης μορφής της ελληνικής – δημοτικής ή καθαρεύουσας, με τη μορφή ενδεικτικών αναφορών από το χώρο των θετικών επιστημών και κύρια των εφαρμοσμένων, ώστε να διερευνηθεί και να αξιολογηθεί (αν υπάρχει) η συνεισφορά τους στα ζητήματα της γλώσσας, αλλά και γενικότερα στα γράμματα και την πρόοδο του τόπου. Όλα αυτά βεβαίως δεν συνιστούν πρωτοτυπία και δεν είναι άγνωστα για μεγάλο μέρος των φιλολόγων και των γλωσσολόγων.

1 Γλώσσα και γλωσσικό ζήτημα

Η αντίληψη του κόσμου είναι διαφορετική στα διαφορετικά γλωσσικά συστήματα. Στο πλαίσιο αυτό, και για λόγους ιστορικούς, κοινωνικούς και πολιτικούς που δεν θα μπορούσαν να αναλυθούν εδώ, η γλώσσα στην Ελλάδα μετά τη δημιουργία του νέου ελληνικού κράτους, έγινε αιτία κοινωνικών διακρίσεων ή καλύτερα η μορφή της γλώσσας που κατασκευάστηκε και καθιερώθηκε ως επίσημη, η καθαρεύουσα, έδωσε αφορμές δημιουργίας κοινωνικών διακρίσεων αλλά και πολλών ερίδων ανάμεσα σε ομάδες διανοουμένων.

Η γλώσσα συνδέθηκε με την εθνική ταυτότητα και την εθνική ιδεολογία σε βαθμό που πολλές φορές όχι μόνο αμφισβητήθηκε αλλά και πολεμήθηκε ακόμα η άλλη πλευρά. Η καθηγήτρια Άννα Φραγκουδάκη κάνει λόγο για «ψευδώνυμο πατριωτισμό» αναφερόμενη στο λεγόμενο πατριωτισμό της περισπωμένης (την επίθεση στον Ι. Κακριδή από καθηγητές Φιλοσοφίας το 1941, όταν κατήργησε την περισπωμένη) αλλά και στις κριτικές χρήσης ξένων λέξεων στη γλώσσα που, όπως υποστηρίζεται, αλλοιώνουν ή εξαφανίζουν την εθνική γλώσσα, δίνοντας ως παράδειγμα το στίχο του Εγγονόπουλου από το ποίημα Μπολιβάρ:

«Βράς, αλβανιστί φωτιά: Μπολιβάρ»[1].[2] Αλλά και ο Α.Φ. Χριστίδης το 2004 υποστηρίζει ότι «ο μύθος της ανώτερης, περιούσιας γλώσσας τροφοδοτεί μεταξύ άλλων την ξενοφοβία, το ρατσισμό, τη μη ανοχή και κρατά τη νεοελληνική γλωσσική εκπαίδευση των αρχών του 21ου αιώνα όμηρο ενός κοινωνικά επιζήμιου φαντασιακού…» [3].

Η τυπική επίλυση του γλωσσικού ζητήματος χρονολογείται από το 1976, όταν η δημοτική γλώσσα αναγνωρίζεται νομοθετικά ως η επίσημη γλώσσα του κράτους. Στο χώρο των θετικών επιστημών, πάντως, τουλάχιστον στο χώρο των μηχανικών, από πολύ νωρίς τα κείμενα γράφονταν σε απλή καθαρεύουσα ή και στη δημοτική, ενώ οι μηχανικοί στην καθημερινή τους δραστηριότητα οπωσδήποτε χρησιμοποιούσαν την καθομιλουμένη και την λαϊκή τεχνική ορολογία, λόγω της φύσης της δουλειάς τους και της επαφής τους με τους τεχνίτες [4].

Ξεκινώντας την καταγραφή αυτή, δεν θα μπορούσα να παραλείψω δύο σημαντικές φυσιογνωμίες από το χώρο των θετικών επιστημών που ασχολήθηκαν σοβαρά και καθοριστικά με τα θέματα της γλώσσας και με το γλωσσικό ζήτημα στις αρχές του 20ου αιώνα. Πρόκειται για τον Ελισαίο Γιαννίδη που ήδη αναφέρθηκε στην αρχή [5] και για το Φώτη Φωτιάδη, που ήταν γιατρός στην Πόλη, ίδρυσε το «Αδελφάτο της εθνικής γλώσσας» και διαδραμάτισε επίσης σημαντικό ρόλο στα ζητήματα υποστήριξης της γλώσσας. [6].

Σε σχέση με την άποψη του Γιαννίδη για τους φιλολόγους και το γλωσσικό ζήτημα, που ίσως ακούγεται ακραία και, γιατί όχι, ολίγον άδικη για τους επιστήμονες του φιλολογικού-γλωσσολογικού χώρου, είναι αλήθεια ότι σίγουρα οι ειδικοί των θετικών επιστημών έχουν να συμπληρώσουν με σημαντικά στοιχεία το γλωσσικό ζήτημα στο χώρο τους λόγω της γνώσης του ειδικού θεματικού πεδίου και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και απαιτήσεών του, καθώς και λόγω της επαγγελματικής και επιστημονικής τους εμπειρίας και της τριβής με τη γλώσσα ως χρήστες.

Για την επιστημονική γλώσσα, καλλιεργήθηκε η αντίληψη ότι είναι ανώτερη και καλής ποιότητας γλώσσα, τουλάχιστον διαφορετική από τη λαϊκή. Η δημοτική είναι η λαϊκή γλώσσα, ενώ η τεχνητή γλώσσα της καθαρεύουσας είναι η ανώτερη, άρα τη μορφή αυτή όφειλαν να χρησιμοποιούν οι επιστήμονες.

Όπως έλεγε η Σκοπετέα σε κείμενο για τη σχέση της αρχαίας με την καθομιλουμένη και την καθαρεύουσα, το πρόβλημα στην Ελλάδα παρουσιάστηκε από τη γέννηση του νέου ελληνικού κράτους, το οποίο, στο πνεύμα της αρχαιολατρείας προέκρινε την καθαρεύουσα,

---

[1] Την αρβανίτικη λέξη βράς χρησιμοποίησε ο ναύαρχος Κουντουριώτης το 1821 για να τον καταλαβαίνουν τα παλικάρια του, που ήταν κυρίως Αρβανίτες, δηλαδή εξελληνισμένοι Αλβανοί

που περισσότερο από οτιδήποτε άλλο συνοψίζει «το συνδυασμό της αυτεπίγνωσης (ασφυκτικά σύνορα) και της αυταπάτης (ελληνισμός χωρίς όρια) που χαρακτηρίζει τη νεοελληνική ζωή». Την ίδια εποχή, δίπλα μας, άλλα βαλκανικά κράτη δρώντας από την αρχή πιο «επαγγελματικά» οργάνωσαν τις εθνικές τους επιστήμες και προσάρμοσαν τις ζωντανές γλώσσες τους στις δικές τους εθνικές επιταγές, [7].

Κανείς βέβαια δεν αρνείται ότι η γλώσσα διαμορφώνεται και αλλάζει με την αλλαγή των συνθηκών και των ιδεών. Επειδή το 19^{ο} αιώνα στην Ελλάδα οι άνθρωποι είχαν κύρια απασχόληση τη γεωργία, δικαιολογείται να υπάρχουν πολλές κατασημάνσεις για έννοιες π.χ. ζώων (κατσίκα, τραγί, αίγα, γίδα κτλ), δεν είχαν όμως λόγο να γνωρίζουν έννοιες όπως προένταση, βρογχοεκτασία, σύμπλοκο κτλ.[8] Όταν τότε δεν υπήρχε στην Ελλάδα τεχνική ανάπτυξη, δεν μπορούσε να γίνεται λόγος για όρους σε έννοιες που δεν υπήρχαν. Και βέβαια είναι σημαντική η συνεισφορά του Κουμανούδη στη συγκέντρωση των νέων όρων (των νεόπλαστων όπως έλεγε ο ίδιος) απ' όπου παίρνουμε τουλάχιστον ενδεικτική εικόνα της κατάστασης στο 19^{ο} αιώνα από τη χρήση τους σε διάφορες πηγές για πρώτη φορά [9].

2 Οι επιστήμονες και το γλωσσικό ζήτημα: μερικά παραδείγματα

Ο επιστήμονας χρησιμοποιεί, τουλάχιστον στα επίσημα κείμενα, την καθαρεύουσα, δηλαδή την κατά το μάλλον ή ήττον ακαταλαβίστικη μορφή της ελληνικής. Με αυτό τον τρόπο ξεχωρίζει, δεν καταλαβαίνουν οι πολλοί, κι έτσι επιδεικνύει την ανωτερότητά του. Και σαν ειδικός «ομιλεί από καθέδρας», ο λόγος του βαραίνει, οι άλλοι λένε … «αυτός γράφει καλά». Έτσι, αποτυπώνεται η κοινωνική ιεραρχία στη γλώσσα. ή ο «ρατσισμός της ευφυίας» όπως γράφει η Φραγκουδάκη παραπέμποντας στον Μπουρντιέ. Η γλώσσα λοιπόν χρησιμοποιήθηκε και ως όργανο άσκησης εξουσίας.

Βέβαια, η επιστημονική γλώσσα έχει ανάγκη διάκρισης από την καθομιλουμένη, έχει ανάγκη να εκφράζει ακρίβεια, λιτότητα και πυκνότητα του λόγου και των εννοιών, απαιτεί και περιέχει δημιουργικότητα και εννοιολογικά εργαλεία. Και μάλιστα ο Χριστόφορος Χρηστίδης υποστηρίζει ότι αυτά τα χαρακτηριστικά της λιτότητας και της πυκνότητας που τα περιέχει η καθαρεύουσα, μπορούν να αξιοποιηθούν από τη δημοτική, διατηρώντας τύπους που της χρειάζονται. Ενώ ο καθηγητής του ΕΜΠ Αριστείδης Μπαλτάς λέει για την επιστημονική γλώσσα ότι *«πρέπει να είναι πάντοτε γλώσσα αυστηρή, γλώσσα που ορίζει με τρόπο άκαμπτα μονοσήμαντο όλες τις έννοιες που τη συναπαρτίζουν, γλώσσα που αποκλείει ασάφειες και διφορούμενα, γλώσσα της οποίας η χρήση είναι και πρέπει να είναι στο μέγιστο δυνατό βαθμό χρήση κυριολεκτική»*. [10]

Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα που αναφέρει η Άννα Φραγκουδάκη λέγοντας ότι ενώ στη λογοτεχνία χρησιμοποιείται τόσο ταιριαστά η λέξη γλαυκός (δίνοντας ως παράδειγμα τον

Ελύτη που το χρησιμοποιεί πολύ συχνά, δεν μπορεί αντίστοιχα ο αρχιτέκτονας να χρησιμοποιεί την ίδια λέξη για το χρώμα του τοίχου. Ο Βασίλης Φιλόπουλος συμπεριέλαβε το γλαυκόν ως απόχρωση στο θαλασσί, στην πρότασή του για ελληνική ορολογία χρωμάτων το 1989. [11]

Εξάλλου, ήδη από το 1944 ο Ανδριώτης κάνοντας λόγο για το επιστημονικό ύφος και την επιστημονική ορολογία σε σχέση με τη δημοτική και την καθαρεύουσα, δίνει μια αξιοπρόσεκτη ανάλυση συγκρίνοντας τις δύο μορφές και εφιστώντας την προσοχή στην επιλογή των κατάλληλων τύπων στην επιστημονική γλώσσα:

«Όπως η καθαρεύουσα με το ψυχρό, απρόσωπο, πλαδαρό περιεχόμενο του λεξιλογίου της αποδείχτηκε ανίκανη να μεταδώσει τον παλμό της ατομικής ζωής, έτσι και το λεξιλόγιο της δημοτικής με το συναισθηματικό κόσμο που σέρνει μαζί του, με την συγκεκριμένη παραστατικότητά του αδυνατεί να εκφράσει ανόθευτη την απρόσωπη επιστημονική σκέψη».[12]

Θα σταθώ εδώ σε έναν σημαντικό άνθρωπο της γλώσσας, το Χριστόφορο Χρηστίδη (1899-1982), γεννημένο επίσης στην Πόλη. Ήταν νομικός, άνθρωπος πλατιάς μόρφωσης, σύμβουλος του Μανόλη Τριανταφυλλίδη και διαχειριστής της διαθήκης του, ένθερμος υποστηρικτής της δημοτικής. Ασχολήθηκε ανάμεσα στα άλλα με τη μεταγραφή στη δημοτική νομικών κωδίκων (πολιτική δικονομία, ποινικό κώδικα, Σύνταγμα κτλ) συμβάλλοντας καθοριστικά στη θεωρητική ερμηνεία του γλωσσικού ζητήματος και στην πρακτική εφαρμογή του σε ένα χώρο παραδοσιακά συντηρητικό, έργο ιδιαίτερα δύσκολο και τολμηρό. [13], έργο στο οποίο ο Γ. Θεοτοκάς απέδωσε το χαρακτηρισμό της *«εθνικής υπηρεσίας».* [14]

Στο χώρο της Ιατρικής έχουν υπάρξει πολλές πρωτοβουλίες υποστήριξης της δημοτικής γλώσσας. Στο περιοδικό «Ακαδημαϊκή Ιατρική» δημοσιεύτηκαν το 1943 οκτώ άρθρα με θέμα την προτεινόμενη χρήση της δημοτικής στην Ιατρική.[15] Στο άρθρο του ο Πουρναρόπουλος μνημονεύει γιατρούς που ήδη είχαν αντιμετωπίσει το πρόβλημα της γλώσσας στην ιατρική. Έτσι αναφέρεται ο Πέτρος Κόκκαλης, πρόεδρος της Ιατρικής Εταιρείας και Υπουργός της «Κυβέρνησης του Βουνού» στη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής και της Εθνικής Αντίστασης για μια θαυμάσια ομιλία του στις αρχές του 1943, ο Νικόλαος Λούρος που γράφει το πρώτο ιατρικό βιβλίο στη Δημοτική («Μαιευτική»), ο Γρηγ. Λιβαδάς Διευθυντής της Υγειονομικής Σχολής που *«έγραψε μια υπέροχη σκιαγραφία του Ι. Καρδαμάτη σε στρωτή δημοτική»,* ο Ιωσήφ Σηφαλάκης Διευθυντής Ουρολογικής Κλινικής στο Νοσοκομείο «Ελπίς» που τον Μάιο του 1943 έδωσε διάλεξη με θέμα *«Η δημοτική και η ιατρική ορολογία»,* κ.ά. Ακόμη αναφέρεται στη σύσταση Επιτροπής για την εισαγωγή της δημοτικής στην ιατρική βιβλιογραφία.

Στην τελευταία αυτή εργασία του, ο Σηφαλάκης, παραθέτοντας παραδείγματα που έχουν χρησιμοποιηθεί όπως «ποντικένια κλωστή» αντί «μυϊκή ίνα», «ραχοκοκκαλιά» αντί «σπονδυλική στήλη», «μυξένια μεμπράνα» αντί «βλεννογόνο» κ.ά., επισημαίνει τις ακρότητες που συνέβαλαν σε μεγάλο βαθμό στην καθυστέρηση αποδοχής της δημοτικής στα ιατρικά κείμενα.

3 Οι μηχανικοί και η γλώσσα

Στο χώρο των μηχανικών, ανατρέχοντας στα περιοδικά «Αρχιμήδης», «Έργα» και «Τεχνικά Χρονικά», η γλώσσα τόσο στα κείμενα όσο και στις διαφημίσεις είναι η καθαρεύουσα. Για το περιοδικό Έργα ο ιστορικός Γιάννης Αντωνίου γράφει: [16]

«Από τις στήλες του προβαλλόταν μία νέα κατηγορία διανοουμένων, οι μηχανικοί και οι θετικοί επιστήμονες, που καλούντο να ανατρέψουν τις υφιστάμενες ιεραρχίες και την ηγεμονία των πάσης φύσεως κλασικιστών διανοουμένων. Εισηγείτο την παραγωγή ενός νέου δημιουργικού λόγου, της «τεχνικής φιλολογίας», αντιπαραβάλλοντάς τον στην αδολεσχία[2] και την κενότητα της αρχαιολατρείας.»[3]

Το πρόβλημα στη γλώσσα εντοπίζεται κύρια στην ανυπαρξία ελληνικής ειδικής ορολογίας και γι' αυτό από πολύ νωρίς μετά την ίδρυση του ΤΕΕ και πολύ συχνά γίνεται λόγος για την ανάγκη σύνταξης ειδικών τεχνικών λεξιλογίων, πράγμα που έγινε με το Λεξικό Χαλκιόπουλου. Στην Τεχνική Επετηρίδα που εξέδωσε το Τεχνικό Επιμελητήριο το 1935, στο κεφάλαιο του απολογισμού της δράσης του από την ίδρυσή του μέχρι τότε, διαβάζουμε:

«Όλοι γνωρίζομεν πόσον πτωχή είναι η ελληνική γλώσσα εις τεχνικούς όρους σταθερούς και μονίμους και όλοι ευρέθημεν εις πραγματικήν αδυναμίαν ενίοτε ίνα διατυπώσωμεν τας σκέψεις μας εις την γλώσσαν του τεχνικού η να περιγράψωμεν λ.χ. μίαν μηχανήν η μίαν κατασκευήν κατά τρόπον σύντομον, σαφή, καταληπτόν εις πάντας, χωρίς να καταφύγωμεν εις νεολογισμούς – αμφιβόλου ακριβείας, πάντως αγνώστους εις τους πολλούς - η εις μακράς περιφράσεις η εις χρησιμοποίησιν ξένων όρων….»

Ο Νίκος Κιτσίκης ήταν ένας φωτισμένος επιστήμονας, διετέλεσε Πρόεδρος του Τεχνικού Επιμελητηρίου στη δεκαετία του '30 και Πρύτανης ΕΜΠ στη συνέχεια. Ήταν όχι μόνο μηχανικός, αλλά και ιδεολόγος αγωνιστής και άνθρωπος με πλατειά μόρφωση και καλλιέργεια. Στη διάλεξη που έδωσε στο θέατρο Βρετάνια το Δεκέμβρη 1945 για την ίδρυση

---

[2] πολυλογία, φλυαρία

[3] Για τη θέση αυτή παραπέμπει στα παρακάτω άρθρα από τη στήλη «Η Γνώμη της Συντάξεως» του περιοδικού: «Είναι ο τεχνικός επιστήμων διανοούμενος;», τεύχος 35ο, 15/11/1926, σ. 237, «Η Γερουσία, οι Μηχανικοί και οι Διανοούμενοι», τεύχος 88, 30/1/1929, σ. 467, «Η διεθνής βοηθητική γλώσσα Esperanto», τεύχος 19ο, 15/3/1926, σ. 471.

της Εταιρείας «Επιστήμη – Ανοικοδόμηση» είπε ανάμεσα στα άλλα:

«Η άσκηση της επιστήμης δεν είναι κοινωνικό προνόμιο, μα κοινωνικό λειτούργημα, που έχει σκοπό την εξυπηρέτηση των αναγκών του λαού. … Ο λογιωτατισμός που υπάρχει σήμερα περισσότερο παρά ποτέ, η μοιρολατρική υποταγή στην παράδοση, η ψιμυθίωση που σκεπάζει τις απλούστερες έννοιες με φράσεις βαρύγδουπες και δυσνόητες σε μια γλώσσα ψεύτικη και αντιλαϊκή, μια επιστημοφάνεια που σκοτίζει τις πιο πρόδηλες αλήθειες, η εκτός τόπου και χρόνου από καθέδρας διδασκαλία χωρίς καθόλου να λαμβαίνονται υπόψη οι ελληνικές συνθήκες και τα ελληνικά προβλήματα, αποτελούν χαρακτηριστικά της προσπάθειας να μείνει η ανώτερη παιδεία ένας κόσμος κλειστός, χωρίς καμία επαφή με τις λαϊκές μάζες και τα προβλήματά τους…» [17]

Την ίδια περίοδο κυκλοφόρησε το Περιοδικό «Ανταίος» (1945-1951) σε μια προσπάθεια συμβολής των επιστημόνων στα ζητήματα Ανοικοδόμησης της χώρας μετά τον πόλεμο. Όλα τα κείμενα ήταν γραμμένα στη δημοτική γλώσσα, πράγμα που ταυτιζόταν με την αρχή της Συντακτικής του Επιτροπής που δεν ήθελε την επιστήμη *«εαυτής ένεκα και ου των αποβαινόντων»,* χρησιμοποιώντας τη ρήση του Αριστοτέλη. Μάλιστα σε άρθρα του αντιμάχεται αυτούς που υποστηρίζουν τη διγλωσσία, γιατί η ενότητα στη γλώσσα *«εκφράζει την ενότητα της ζωής»* και αναφέρεται στο παράδειγμα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών που υπέβαλε υπόμνημα *«… περί της θεμελιώδους σημασίας της διατάξεως περί της επισήμου γλώσσας»*, επικαλούμενη το σχετικό άρθρο 107 του Συντάγματος. [18] Για το ίδιο θέμα και στο ίδιο τεύχος, αναγνώστης του περιοδικού κάνει λόγο για τις αρτηριοσκληρωτικές γλαύκες της Φιλοσοφικής και για γλωσσαμύντορες που όμως κανένα μανιφέστο τους *«δεν μπορεί να εμποδίσει τη λαϊκή μας γλώσσα να ολοκληρώσει την επιβολή της στον τομέα της επιστήμης».*

Ενδιαφέρον έχει ακόμη ένα άρθρο του Αναστάσιου Ορλάνδου, Αρχιτέκτονα και διδάκτορα Φιλοσοφίας, Γενικού Γραμματέα της Ακαδημίας Αθηνών που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Αρχιτεκτονική το 1961 ως απάντηση σε ερώτημα αρχιτέκτονα σχετικά με τη γραφή της λέξης «κτίριο», όπου παρουσιάζεται η ετυμολογία της γραφής με «η» και η παρετυμολογία με «ι», σημειώνοντας ότι προτιμά την γραφή κτήριο με η κατά την ετυμολογία του γλωσσολόγου Χατζηδάκη. [19] [4]

Το 1964 το Αθηναϊκό Τεχνολογικό Ινστιτούτο του Κωνσταντίνου Δοξιάδη οργάνωσε

---

[4] Σημειώνεται ότι ο Ορλάνδος ήταν στην ομάδα εκείνων που το 1943 υποστήριξαν την πειθαρχική δίωξή του Ι. Κακριδή από τη Φιλοσοφική Σχολή (ο ίδιος ήταν τότε καθηγητής στο ΕΜΠ και Βυζαντινής Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών). Χρησιμοποιούσε την καθαρεύουσα στα κείμενά του, ενώ είχε συντάξει το «Λεξικόν αρχαίων αρχιτεκτονικών όρων».

Συμπόσιο για «τις κατακτήσεις και τα προβλήματα της εθνικής μας γλώσσας», στο οποίο μίλησαν οι Ανδριώτης, Δημαράς, Δοξιάδης, Κακριδής, Κριτικός, Λουκάτος, Μάνος, Παπανούτσος, Πλωρίτης, Τερζάκης και Χρηστίδης. [20] Ο Καθηγητής Μαθηματικών στο ΕΜΠ Νίκος Κρητικός στην εισήγηση με τίτλο «Η δημοτική στα μαθηματικά και στις θετικές επιστήμες» έκανε μια ενδιαφέρουσα αναδρομή βιβλιογραφικών πηγών από το 16^{ο} αιώνα μέχρι την εποχή του με κριτική παρουσίαση ως προς τη γλωσσική μορφή. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ίδιος από το 1933 δημοσίευε επιστημονικές εργασίες χρησιμοποιώντας τη δημοτική, το 1956 είχε κυκλοφορήσει τη Νεοελληνική Μαθηματική Ορολογία, ενώ Σημειώσεις Ανώτερων Μαθηματικών που διένειμε στους σπουδαστές του Πολυτεχνείου είχαν γραφτεί με το μονοτονικό σύστημα.

Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης, ένας πραγματικά φωτισμένος αρχιτέκτονας και πολεοδόμος διεθνούς εμβέλειας, μιλώντας για τη δημοτική στην τεχνική, ξεκίνησε υποστηρίζοντας ότι το θέμα αυτό στην πραγματικότητα δεν υπάρχει, γιατί *«όσοι δουλεύουνε σήμερα σαν τεχνικοί, μιλάνε και γράφουνε μόνο στη δημοτική»*. Κι ενώ αυτή είναι η πραγματικότητα στον επαγγελματικό χώρο, κάνει κριτική στις υπηρεσίες του Κράτους που όχι μόνο τα κείμενα αλλά και τα σχέδια απορρίπτονται αν έχουν εκφράσεις στη δημοτική. Η χρήση της καθαρεύουσας δημιούργησε προβλήματα, αναφέροντας ως παράδειγμα τον όρο «σιδηροπαγές σκυρόδεμα» (από το γαλλικό beton arme, που κυριολεκτικά σημαίνει οπλισμένο σκυρόδεμα) αλλά και ειρωνευόμενος την αντίληψη ότι αφού χτίζαμε σχολεία και σπίτια στον ιωνικό και δωρικό ρυθμό για να επιστρέψουμε στον πολιτισμό των αρχαίων, ταιριάζει και να μιλάμε αυτή την «ψεύτικη γλώσσα». Ο Δοξιάδης αναφέρεται ιδιαίτερα στο Δημήτρη Πικιώνη, τον εμβληματικό αρχιτέκτονα και καθηγητή του Πολυτεχνείου που, από το μεσοπόλεμο, τότε που *«η επανάσταση στη γλώσσα πηγαίνει παράλληλα με τη μαστορική έκφραση στα κτίρια»* μίλησε για τη λαϊκή Αρχιτεκτονική, για αυτή την Αρχιτεκτονική που δούλεψε και δίδαξε ο Πικιώνης και με τον δικό του όμορφο τρόπο και γλώσσα μίλησε για το ρόλο της στη μνήμη, στο λόγο και στην καταγωγή. [21] Ο Δοξιάδης τελείωσε λέγοντας: *«Ζητούμε να επιβληθεί η δημοτική, η γλώσσα μας»*.

Είναι αξιοπερίεργο ότι δεν βρέθηκε καμία αναφορά στο παραπάνω συμπόσιο στα έντυπα του ΤΕΕ εκείνης της εποχής. Συμπτωματικά όμως, σε συνέντευξη που έδωσε τον Μάρτιο 1964 ο Πρόεδρος του ΤΕΕ στην εφημερίδα «Τα Νέα» και ερωτηθείς πώς κατά τη γνώμη του μπορεί να αντιμετωπιστεί η ακαταστασία στη γλώσσα, απάντησε:

«Η ακαταστασία της γλώσσας θα πρέπει να αρθή, διότι δεν είναι δυνατόν εις τα σχολεία μας να διδάσκωνται τρείς ή τέσσαρες ελληνικαί γλώσσαι, δηλ. η Αρχαία, η Καθαρεύουσα και η Δημοτική, με παραλλαγήν μεταξύ Δημοτικής και Καθαρευούσης, την ομιλουμένης. Αυτό ως

γενική διαπίστωσις, διότι τα ειδικώτερα γλωσσικά θέματα ανήκουν εις την δικαιοδοσίαν άλλων, αρμοδιοτέρων εμού.»[5]

Αναμφίβολα, πρέπει να σημειώσουμε τη συμβολή του Ευγενίδειου Ιδρύματος στην έκδοση τεχνικών βιβλίων, όπως η σειρά «Βιβλιοθήκη του τεχνίτη» (1956-1975), που για πολλά χρόνια αποτελούσαν απαραίτητα βοηθήματα όχι μόνο για τους σπουδαστές τεχνικών σχολών, αλλά και για τους ίδιους τους τεχνίτες. Τα βιβλία της σειράς αυτής γράφονταν στη δημοτική γλώσσα, όπως την όριζε η γραμματική του Μ. Τριανταφυλλίδη, ενώ είχε ξεκινήσει μεταφράσεις ξένων βιβλίων, με πρώτο ένα γαλλικό βιβλίο μαθηματικών με μεταφραστή τον καθηγητή ΕΜΠ Ν. Κρητικό.[6]

Στη διάρκεια της δικτατορίας η επίσημη γλώσσα και στο ΤΕΕ ήταν η καθαρεύουσα. Είναι χαρακτηριστική η επιλογή χρήσης γλώσσας από το ΤΕΕ, ξεφυλλίζοντας τα τεύχη του Ενημερωτικού Δελτίου τριών διαδοχικών μηνών του 1974 (Ιούνιο,. Ιούλιο, Αύγουστο) 1974, όταν από την καθαρεύουσα που χρησιμοποιεί, στο τεύχος της 10ης Αυγούστου 1974 «χαιρετίζει» την αποκατάσταση της δημοκρατίας στη χώρα μας και με τα κείμενά του στη δημοτική γλώσσα.

Το 1977, ένα χρόνο μετά την επίσημη καθιέρωση της δημοτικής, οργανώθηκε από την Εταιρεία Σπουδών Σχολή Μωραίτη ένα συμπόσιο για τα προβλήματα μεταγλωττισμού στη νεοελληνική γλώσσα. Σε αυτό, διακεκριμένοι επιστήμονες αναφέρθηκαν στο ιστορικό του γλωσσικού ζητήματος και στη χρήση της νεοελληνικής στους διάφορους τομείς της επιστήμης και της διοίκησης. Ο Καθηγητής ΕΜΠ Θεοδόσης Τάσιος, κάνοντας λόγο για τη νεοελληνική στις θετικές επιστήμες, παρουσίασε τα ζητήματα που προκύπτουν από την εφαρμογή της δημοτικής, αναφέρθηκε στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της γλώσσας και στους κανόνες που πρέπει να ακολουθούνται για την απόδοση των εννοιών και υποστήριξε την αναγκαιότητα να συνταχθούν εξειδικευμένα λεξιλόγια όρων. [22] Αξίζει να αναφέρω ότι στο ίδιο συμπόσιο μίλησαν η Άννα Αναστασιάδη για τη Νεοελληνική στη Διοίκηση, ο Σπύρος Δοξιάδης στην Ιατρική, ο Χριστόφορος Χρηστίδης στα Νομικά, ο Χρίστος Γιανναράς στην Εκκλησία, ο Αδαμάντιος Πεπελάσης στα Οικονομικά και ο Νίκος Κυριαζίδης στη Δημοσιογραφία.

4 Επίλογος: Το γλωσσικό ζήτημα τελείωσε;

Πάντως οι προβληματισμοί για τη γλώσσα συνεχίστηκαν, έχουν όμως άλλο περιεχόμενο,

---

5 Τεχνικά Χρονικά, Εβδομαδιαίον Δελτίον, Αρ. Δελτίου 263-264, 20/2-27/2 1964.

6 Με επαινετικά σχόλια για την εκδοτική πολιτική του Ευγενίδειου είχε εκφραστεί και ο Ευάγγελος Παπανούτσος με άρθρο του στο Βήμα το 1957 **http://www.eugenfound.edu.gr/**

δεν αφορούν τόσο δημοτική ή καθαρεύουσα, αν και υπάρχουν ακόμη δυσκολίες στη χρήση από την κακή εκμάθησή της στο σχολείο, αλλά και από άλλους παράγοντες που σχετίζονται με τη σημερινή κατάσταση στο επίπεδο της παιδείας και της γενικότερης κουλτούρας των μέσων ενημέρωσης. Ο Καθηγητής Θεοδόσης Τάσιος έλεγε σε συνέδριο Γεωτεχνικής το 1988: [23]

«Μπορείς να σημαίνεις ή μπορείς να αποκρύπτεις με τη γλώσσα – είναι δηλαδή από τη φύση του ένα όργανο αντιφατικό. Μέσα στη γενική δυσλεξία της εποχής … ας μου επιτραπεί να πω ότι για μας στους δημοτικιστές της εποχής της δεκαετίας του '40, ήταν ένα λυπηρό φαινόμενο να βλέπουμε αυτή την πτωχεία στην καθημερινή χρήση του λόγου, μετά την φαινομενική επικράτηση της δημοτικής…»

Σε ημερίδα που οργανώθηκε το 2009 στο ΤΕΕ για την «Ορολογία και Τυποποίηση στη Χημική Μηχανική», έγιναν ενδιαφέρουσες παρουσιάσεις για το θέμα. [24] Στη ανακοίνωσή του «Οι Χρησμοί των Χημιστών Μηχανευτών» ο Γιώργος Προκοπάκης, προερχόμενος από τον επαγγελματικό χώρο των χημικών μηχανικών, κάνει αναδρομή στο ζήτημα όπως το έζησε φοιτητής ΕΜΠ στη δεκαετία του '70, εποχή που χαρακτηρίζεται από: απουσία «βιομηχανικής κουλτούρας», χρήση της Καθαρεύουσας με αξιώσεις ανάδειξης ελληνοκεντρισμού, ασυμμετρία ανάμεσα στη βιομηχανική και ακαδημαϊκή κουλτούρα, εισαγωγή και λόγια μεταφορά όρων, περιφραστικές μακρές μεταφορές στα ελληνικά όρων κοινής χρήσης και καθιέρωση της Δημοτική από το 1976. Προτείνει δε για την ορολογία να είναι ενιαία, απλή και μοναδική, να είναι μονοσήμαντη μέσα στην κοινότητα, κατά το δυνατόν μονοσήμαντη μέσα στην κοινωνία με την αποφυγή εισαγωγής νέου νοήματος σε υπάρχουσες έννοιες, να υπάρχει έλεγχος στους επαγγελματίες του πεδίου και να ακούμε τους γλωσσολόγους και φιλοσόφους της γλώσσας.

Οπωσδήποτε οι προβληματισμοί για τη χρήση της γλώσσας από τους μηχανικούς δεν τελειώνουν. [4, 25], Υπάρχουν δυσκολίες στην απόδοση, καθιέρωση και παρουσίαση των εννοιών και υπάρχει ανάγκη ταχύτερης προσαρμογής και εμπλουτισμού της γλώσσας με τις νέες έννοιες. Επίσης, χρειάζεται να ανανεωθούν τα υπάρχοντα ή να δημιουργηθούν νέα τεχνικά λεξιλόγια, στα οποία θα περιλαμβάνονται οι διαφορετικές μορφές κατασημάνσεων, που θα τα κάνουν προσιτά και χρήσιμα σε όσους απευθύνονται.

Για την ανάγκη σοβαρής ενασχόλησης με την τεχνική ορολογία κάνει λόγο σε άρθρο του στα Τεχνικά Χρονικά το 1964 ο Μεμάς Κολαΐτης, ο οποίος καταθέτει και αναλυτική πρόταση ιδιαίτερα για την απόδοση στην ελληνική των όρων engineer και engineering. [26] Αντίστοιχους προβληματισμούς διατυπώνει και στον Πρόλογο του Μαθηματικού Λεξικού που συνέταξε ο ίδιος και εκδόθηκε το 1976 από το ΤΕΕ και στον οποίο επιπλέον

περιλαμβάνει μία εμπεριστατωμένη ανάλυση για τη λεξικογραφία, την οροδοσία και την ορολογική πολιτική, με κανόνες και προτάσεις που έχουν και σήμερα την αξία τους. [27] Η συζήτηση για τους όρους αυτούς συνεχίστηκε και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. [7]

Τελειώνοντας, θα ήθελα να σημειώσω ότι ο Επαγγελματικός Κώδικας των μηχανικών που συντάχθηκε το 1961 και ισχύει μέχρι σήμερα, είναι γραμμένος στην καθαρεύουσα και, αν και επανεκδόθηκε το 1968 και το 1973, δεν έχει ακόμη ούτε καν μεταγραφεί στη δημοτική!

Ίσως όμως το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα της χρήσης της αυστηρής καθαρεύουσας σε τεχνικά κείμενα και των δυσκολιών που δημιουργούσε στους μηχανικούς εφαρμογής είναι αυτό το ίδιο το κείμενο του Γενικού Οικοδομικού Κανονισμού, του γνωστού ΓΟΚ, προ του 1985, οπότε αναθεωρήθηκε και αντικαταστάθηκε σαν Νόμος του Κράτους, σε απλή κατανοητή γλώσσα. Από την άποψη αυτή, ο προηγούμενος ΓΟΚ του 1971 ήταν πραγματικό «περιβόλι» και οι μηχανικοί στην καθημερινή, λόγω της δουλειάς τους, χρήση του, σχολίαζαν σκωπτικά τη γλώσσα του, χαρακτηρίζοντας τους εαυτούς τους «Ραβίνους στην ερμηνεία του Μωσαϊκού Νόμου»!

5 Βιβλιογραφία

[1] Ιωαννίδη, Ε., Γιαννίδης Ελισαίος, "Γλώσσα και ζωή", 1908, *Αντί*, 1977, τ. 68, σελ. 42-43.

[2] Φραγκουδάκη, Αννα, *Γλώσσα και Ιδεολογία*, Αθήνα, Εκδόσεις Οδυσσέας, 1987, 273σελ.

[3] Χριστίδης, Α.Φ., Χρήσεις της γλώσσας: οι όροι μιας συζήτησης. Στο: *Χρήσεις της Γλώσσας, Επιστημονικό Συμπόσιο της Εταιρείας Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας στη μνήμη του Νάσου Δετζώρτζη,* Αθήνα, 3-5 Δεκ. 2004, σελ. 209-224.

[4] Τοράκη, Κ., Χρήσεις της γλώσσας και γλωσσικές νοοτροπίες στους μηχανικούς: η τυποποιημένη και η κοινή νεοελληνική γλώσσα στους χώρους δράσης. Στο: *6ο Συνέδριο Ελληνικής Εταιρείας Ορολογίας, Αθήνα, 1-3 Νοεμβρίου 2007.* (**http://www.eleto.gr/download/Conferences/6th%20Conference/6th_19-28-TorakiKaterinaPaper_V05.pdf**)

[5] Χατζίνης, Γ., Ελισαίος Γιαννίδης: τα τριάντα χρόνια ενός βιβλίου, *Νεοελληνικά Γράμματα*, 26 Φεβρ. 1938, τ. 65, 2 σελ. (**http://invenio.lib.auth.gr/record/46462/files/arc-2006-17707.pdf**)

[6] Κριαράς, Ε., *Ερευνητικά*, Θεσσαλονίκη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), 1985, 383 σελ.

[7] Σκοπετέα, Ε., Αρχαία, καθομιλουμένη και καθαρεύουσα ελληνική γλώσσα, *Σύγχρονα Θέματα*, 2002, τ. 81, σελ. 68-70. (**http://library.panteion.gr:8080/dspace/bitstream/**

[7] Ενδεικτικά, βλ. [23, 24, 28]

123456789/1269/1/skopetea.pdf)

[8] Αθανασόπουλος-Καλόμαλος, Θ., Μια λειτουργική προσέγγιση στο γλωσσικό ζήτημα, *Τετράδια: πολιτικού διαλόγου έρευνας και κριτικής*, 2002-2003, τ.47, σελ. 56-64. (**http://library.panteion.gr:8080/dspace/bitstream/123456789/3307/1/athanasopoulos_tetradia_47.pdf**)

[9] Κουμανούδης, Στ. *Συναγωγή νέων λέξεων : Υπό τον λογίων πλασθείσων από της αλώσεως μέχρι των καθ' ημάς χρόνων*, Αθήνα, Εκδ. Ερμής, 1998. (Η αρχική έκδοση του 1900 μπορεί να αναζητηθεί και ανακτηθεί ολόκληρη από την Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Νεοελληνικών Σπουδών Ανέμη του Πανεπιστημίου Κρήτης **http://anemi.lib.uoc.gr**)

[10] Μπαλτάς, Α., Σχετικά με τις χρήσεις της επιστημονικής γλώσσας: μεταφορές αναγκαίες που αποτυγχάνουν αναγκαία. Στο: *Χρήσεις της Γλώσσας, Επιστημονικό Συμπόσιο της Εταιρείας Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας στη μνήμη του Νάσου Δετζώρτζη,* Αθήνα, 3-5 Δεκ. 2004, σελ. 43-53.

[11] Φιλόπουλος, Β., Συμβολή στη δημιουργία ελληνικής ορολογίας χρωμάτων, Στο: *2ο Συμπόσιο Χρωμάτων, ΕΜΠ & ΕΕΧ,* 1989. (**http://library.tee.gr/digital/books_notee/fyl_4335.pdf**)

[12] Ανδριώτης, Ν., Το ύφος και τα προβλήματά του στη γλώσσας μας, *Γράμματα*, 1944, τεύχ. 5 (Από το: Κριαράς, Ε. *Λόγιοι και δημοτικισμός*, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1987, σελ. 189)

[13] Κοκόλη, Μ. (επιμ.), *Μνήμη Χριστόφορου Χρηστίδη, 10 χρόνια από το θάνατό του*, Θεσσαλονίκη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), 1993, 222σελ.

[14] Θεοτοκάς, Γ., Τα νομικά στη δημοτική, *Εποχές,* Μάρτιος 1964, τ.11, σελ. 65-67.

[15] Καραμπερόπουλος, Δ., Το περιοδικό "ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ" του 1943 για τη δημοτική γλώσσα στην Ιατρική, Στο: *35ο Πανελλήνιο Ιατρικό Συνέδριο, Αθήνα 5 Μαΐου 2009*. (**http://www.karaberopoulos.gr/karaberopoulos/ergasies/105.asp**)

[16] Αντωνίου, Γ., Οι έλληνες μηχανικοί θεσμοί και ιδέες: 1900-1940, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2006, 486σ.

[17] Παππά, Ε., Νίκος Κιτσίκης : ο επιστήμονας, ο άνθρωπος, ο πολιτικός. *Τεχνικά Χρονικά , Διμηνιαία Έκδοση ΤΕΕ*, Ιαν.- Μάρτ. 1986 , τεύχ.1-3. (**http://library.tee.gr/digital/techr/1986/afieroma_nikos_kitsikis/techr_1986_1_71_80.pdf**)

[18] Σαράντος, Η., Η «επίσημη γλώσσα» και η ενότητα της εθνικής ζωής, *Ανταίος*, Μάιος-Ιούλιος 1948. (Από: Ανταίος, Δεκαπενθήμερο περιοδικό για τη μελέτη των προβλημάτων της ανοικοδόμησης, Αθήνα, Ελληνικό Λογοτεχνικό Ιστορικό Αρχείο, 2000, 2τ.)

[19] Ορλάνδος, Α.Κ., Αρχιτέκτονα κ. Αντ. Κιτσίκη, Διευθυντήν Περιοδικού «Αρχιτεκτονική», *Αρχιτεκτονική*, Νοέμ. - Δεκ. 1961, τεύχ. 30, σ. 16. (**http://library.tee.gr/digital/architectoniki/1961/archit_1961_30_6_b.pdf**)

[20] Αθηναϊκό Τεχνολογικό Ινστιτούτο, *Συμπόσιο για τη δημοτική γλώσσα*, Μάρτιος 1964, Αθήνα.

[21] Κοτιώνης, Ζ. *Το ερώτημα της καταγωγής στο έργο του Δημήτρη Πικιώνη*, Αθήνα, ΤΕΕ, 1998, 303σελ.

[22] Τάσιος, Θ., Η Νεοελληνική στις Θετικές επιστήμες. Στο: *Προβλήματα μεταγλωττισμού*

στη Νεοελληνική γλώσσα. Σειρά Ομιλιών, Εταιρία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας Σχολής Μωραίτη, Αθήνα 1977.

[23] Τάσιος, Θ. Π., Πάρεργες γεωγλωσσικές παρατηρήσεις. Στο: *1ο Πανελλήνιο συνέδριο γεωτεχνικής μηχανικής, 3-5 Φεβρ. 1988*, Αθήνα, ΤΕΕ. (**http://library.tee.gr/digital/m940/m940_tasios.pdf**)

[24] ΤΕΕ & ΠΣΧΜ, Ορολογία και τυποποίηση στη χημική μηχανική, Ημερίδα ΤΕΕ & ΠΣΧΜ, Αθήνα, 1 Απρ. 2009. (**http://library.tee.gr/digital/m2381/m2381_contents.htm**)

[25] Τοράκη, Κ. και Καμαριωτάκης, Β., Η εξέλιξη στη χρήση εξειδικευμένων τεχνικών όρων από τους έλληνες μηχανικούς. Στο: *5ο Συνέδριο Ελληνικής Εταιρείας Ορολογίας, Λευκωσία, 13-15 Οκτ. 2005*. (**http://www.eleto.gr/download/Conferences/5th%20Conference/5th_18-31-Toraki-KamariotakisPaper.pdf**)

[26] Κολαϊτης, Μ., Engineer - Engineering: θέματα της ελληνικής ορολογίας. *Τεχνικά Χρονικά, Γενική Έκδοσις,* 1964, τεύχ. 245, σ. 55-58. (http://library.tee.gr/digital/techr/1964/techr_1964_245_55.pdf).

[27] Κολαϊτης, Μ., Προλογικά στο *Αγγλοελληνικόν λεξικόν των θεωρητικών και εφηρμοσμένων μαθηματικών*: (μετά ελληνοαγγλικών παραρτημάτων), Αθήνα, ΤΕΕ, 1976, 2τ., 1516σ.

[28] Mitcham, C., *Η Τεχνολογική Σκέψη : Το Μονοπάτι Μεταξύ Μηχανοτεχνίας και Φιλοσοφίας* (μετφρ. Χαράλαμπος Κόκκινος, Γιάννης Νιάδας ; επιμ. Αριστείδης Μπαλτάς). Αθήνα, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΜΠ, 2005, 444σ.

Κατερίνα Τοράκη

Χημικός Μηχανικός
Συντονίστρια της Επιτροπής ΕΛΟΤ-ΤΕΕ/ΤΕ21 «Αρχές της Ορολογίας»
Ηλ.ταχ.: **toraki@tee.gr**

28 Η υπαγωγή της υψηλής προφορικότητας στον όρο «εικονική ευμένεια»

Νικολέττα Τσιτσανούδη-Μαλλίδη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Με το συγκεκριμένο κείμενο επιχειρείται η συνδρομή στον σύγχρονο ορολογικό εμπλουτισμό της ελληνικής γλώσσας, καθώς καταδεικνύεται η σχέση ανάμεσα στον νεοεισαγόμενο όρο της *«εικονικής ευμένειας»* και το φαινόμενο της υψηλής προφορικότητας του λόγου σε διάφορες επικοινωνιακές περιστάσεις. Οι περιστάσεις αυτές αφορούν τον ιδιωτικό ή δημόσιο λόγο, ή και τη μεταξύ τους διαπλοκή. Καταρχάς ορίζονται οι έννοιες και ακολούθως περιγράφονται οι τρόποι με τους οποίους η πραγμάτωση της προφορικότητας λειτουργεί υπέρ της εμβάθυνσης του συνομιλιακού ύφους. Όπως υποστηρίζεται η υιοθέτηση θεμελιωδών στοιχείων από τον προφορικό ή και τον άτυπο καθημερινό λόγο, ακόμη και για περιπτώσεις οι οποίες εντάσσονται στη δημόσια σφαίρα, μπορεί να διευκολύνει την ιδεολογική επιβάρυνση των εκπεμπόμενων μηνυμάτων.

Η προφορικότητα αναλύεται ως ανεξάρτητος όρος, αλλά και σε αντιδιαστολή με την έννοια της εγγραμματοσύνης. Με βάση τη θέση ότι η εγγραμματοσύνη σηματοδοτεί τη στροφή προς την ενδοσκόπηση και την αυτοψυχολόγηση, ενώ η προφορικότητα προς την εξωστρέφεια και την επικοινωνία, εξηγείται ο τρόπος υπαγωγής της δεύτερης στην υπηρεσία της απατηλής οικειότητας. Η συγκεκριμένη διάταξη δεν κατατείνει πάντοτε στην υποβοήθηση αμιγώς ανιδιοτελών στόχων, όπως θα ήταν ο επαναπροσδιορισμός των σχέσεων εξουσίας μεταξύ πομπού και αποδεκτών.

High orality inclusion into the ‘virtual sympathy’ term

Nikoletta Tsitsanoudis-Mallidis

ABSTRACT

The issue attempts to help modern terminology enrichment of Greek language as it shows the relationship between the newly introduced term of *“virtual sympathy*” and the high orality phenomenon in various communicative situations. These situations have to do with private or public discourses or their interrelation. First we define the meanings and then we describe the ways orality realization works for conversationalization deepening. As we claim the adoption of fundamental elements from daily and informal speech, even for public sphere cases, can facilitate the messages ideological burden.

Orality is analysed as an independent term though in contrast to literacy. Based on the position that literacy signals a shift towards to introspection and self – analysis, but orality towards to openness and communication, we explain how the last one comes under deceitful intimacy. The specific provision does not always serve purely selfless goals as for example the power relation redefinition between senders and recipients.

0 Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να αποκαλύψει τη σχέση της προφορικότητας του λόγου με τη νεοεισαγόμενη έννοια της *«στάσης υψηλής εικονικής και απατηλής οικειότητας»*, ή, εν συντομία, *«στάσης εικονικής ευμένειας»* (Τσιτσανούδη – Μαλλίδη, 2006). Όπως τεκμηριώνεται, η προφορικότητα μπορεί να τεθεί στην υπηρεσία της εικονικής ευμένειας, μίας γλωσσικής και ιδεολογικής στάσης η οποία εξυπηρετεί την εμπορευματοποίηση των διαφόρων προϊόντων και την ιδεολογική ποδηγέτηση των αποδεκτών.

Αρχικά ορίζεται η έννοια της προφορικότητας και σε ένα γενικό επίπεδο περιγράφονται οι τρόποι της πραγμάτωσής της στο λόγο. Αντίστοιχα, ορίζεται η «στάση της εικονικής ευμένειας» και παρουσιάζονται οι γλωσσικοί τρόποι της κατασκευής της. Ως χαρακτηριστικό πεδίο συνάντησης της προφορικότητας με την εικονική ευμένεια εξετάζεται ο λόγος ο οποίος εκπέμπεται από μερίδα των ηλεκτρονικών ΜΜΕ.

1 Προφορικότητα και εγγραμματοσύνη

Η προφορικότητα *('orality')* αποτελεί μία έννοια η οποία πραγματώνεται με ορισμένα μορφολογικά και εννοιολογικά στοιχεία. Στηρίζεται στην έννοια του προφορικού λόγου, δηλαδή της οποιασδήποτε μορφής επικοινωνίας η οποία γίνεται με το ζωντανό λόγο ως ζώσα φωνή (ΛΚΝ: 1155). Άλλα χαρακτηριστικά, τα οποία μπορούν να συνδέονται με την προφορικότητα, είναι η ομιλητικότητα και η ευπροσηγορία. Η προφορικότητα βοηθά στη μετάβαση του χρήστη του λόγου στη γλώσσα της εγγραμματοσύνης και ενισχύει τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των συμμετεχόντων σε μία επικοινωνιακή περίσταση (Ochs κ.ά., 1992).

Σε επίπεδο μορφής, μεταξύ των κύριων στοιχείων τα οποία συγκροτούν την προφορικότητα είναι η χρήση λέξεων του καθημερινού προφορικού λόγου (Χατζησαββίδης, 2000: 45). Παραδειγματικά αναφέρεται η υπερβολική χρήση των ρημάτων *'κάνω', 'βάζω', 'δίνω'* η οποία μπορεί να αγγίζει τα όρια της *αχρωμοσημίας* (Μπαμπινιώτης, 1994: 196). Επιπλέον, η προφορικότητα μπορεί να πραγματώνεται με τη χρήση της επιτόνισης, τις ελλείψεις, τις επαναλήψεις, τις στερεότυπες εκφράσεις, τις ανακολουθίες κ.ά. Σε ό,τι αφορά τα εννοιολογικά στοιχεία με τα οποία αποτυπώνεται το στοιχείο της προφορικότητας αναφέρεται η έλλειψη αυστηρής κειμενικής δομής και η τήρηση ενός οικείου ύφους στο λόγο. Εξάλλου, το σημασιακό δυναμικό της προφορικότητας, η τροπικότητα με άλλα λόγια του προφορικού λόγου πραγματώνεται με τον καλύτερο τρόπο κατά την καθημερινή ομιλία, ενώ ο δοκιμιακός πεζός λόγος πραγματώνει το δυναμικό του γραπτού λόγου (Halliday, 1985: 46). Προσέτι, σε κοινότητες με έντονο το στοιχείο της προφορικότητας είναι δυνατό να αναπτύσσεται μία ποιητική υφή στον προφορικό τους λόγο (Hymes, 1977). Στο επίπεδο της

οργάνωσης του λόγου, η ποιητική υφή συνεπάγεται ρυθμικά φαινόμενα, όπως παραλληλισμό, επανάληψη και προσωδιακά στοιχεία.

Εκ παραλλήλου και στο πλαίσιο της κλασικής διάκρισης μεταξύ γραπτού και προφορικού λόγου εισάγονται οι όροι της πρωτογενούς και της δευτερογενούς προφορικότητας και διατυπώνεται η θέση ότι οι εγγράμματες κοινωνίες βρίσκονται σήμερα στη φάση της δευτερογενούς προφορικότητας. Απεναντίας, οι κοινωνίες οι οποίες δεν γνώρισαν ποτέ τη γραφή βρίσκονται στη φάση της πρωτογενούς δια ζώσης επικοινωνίας. Η δευτερογενής προφορικότητα στην οποία μετέβησαν οι κοινωνίες με την ανακάλυψη της γραφής και της τυπογραφίας, και σήμερα με τη χρήση της υψηλής τεχνολογίας, δημιουργεί μία διαφορετικής ποιότητας και υφής αυθορμησία και εξωστρέφεια (Ong, 1997: 9).

Στην καλύτερη κατανόηση της έννοιας της προφορικότητας συμβάλλει και η αντιδιαστολή με την έννοια του *γραμματισμού* ή *εγγραμματοσύνης (‘literacy’)* (Baynam, 2000). Ενδιαφέρον παρουσιάζει η διάκριση η οποία και εδράζεται στη θέση ότι ο γραμματισμός είναι η βασική μεταβλητή στο διαχωρισμό του «πρωτόγονου» από το «πολιτισμένο». Αν και αναγκαίος ο παράγοντας του γραμματισμού, δεν αποδεικνύεται και επαρκής ως προς την ερμηνεία των εξελίξεων που σχετίζονται με την οργάνωση της γνώσης και των πολυειδών κοινωνικών μετασχηματισμών. Κι αυτό διότι η εμβάθυνση στους τρόπους διαμόρφωσης των ποικίλων γνωσιακών διεργασιών προϋποθέτει τη μελέτη των διαφόρων κάθε φορά κοινωνικών και πολιτισμικών συμφραζομένων.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί μία ενδιαφέρουσα ανομοιότητα μεταξύ των δύο αναφερομένων εννοιών. Η εγγραμματοσύνη οδηγεί τον άνθρωπο σε μία στροφή προς τα μέσα, την ενδοσκόπηση και την αυτοψυχολόγηση, κατακτήσεις τις οποίες προάγει η σιωπηλή ανάγνωση και η ενασχόλησή του με το κείμενο. Και τα στοιχεία αυτά κατά κανόνα απουσιάζουν από τους προφορικούς πολιτισμούς. Η ανάπτυξη του αυτοστοχασμού και της ικανότητας έκφρασης πάνω στην αυθυπαρξία του «εαυτού» παρουσιάζονται ως έμμεσα αποτελέσματα της μετάβασης στην εγγραμματοσύνη. Απεναντίας, η προφορικότητα καλλιεργεί την εξωστρέφεια, την αυθορμησία και την διαπροσωπική επικοινωνία (Ong, 1997: 258).

2 Ορισμός της εικονικής ευμένειας – Γλωσσικοί τρόποι κατασκευής

Η «στάση υψηλής εικονικής και απατηλής οικειότητας» ή «στάση εικονικής ευμένειας» έχει μέχρι σήμερα αναγνωρισθεί και οριοθετηθεί στο πλαίσιο διαφόρων επικοινωνιακών περιστάσεων οι οποίες αφορούν τον τηλεοπτικώς εκφερόμενο δημοσιογραφικό λόγο, ενίοτε δε και τον πολιτικό λόγο, δεδομένου ότι οι δύο αυτοί κοινωνικοπολιτικοί λόγοι λειτουργούν

συχνά ως συγκοινωνούντα δοχεία (Τσιτσανούδη – Μαλλίδη, 2006, 2008). Η συγκεκριμένη στάση έχει ορισθεί ως η συνειδητή και έντεχνη προσπάθεια των φορέων του δημοσιογραφικού λόγου να εμφανίζονται μέσα από συγκεκριμένες γλωσσικές κατά κανόνα φόρμες ως πρόσωπα προσηνή στο τηλεοπτικό κοινό, με στόχο την υπηρέτηση διαφημιστικών και ιδεολογικών σκοπιμοτήτων.

Η «υψηλή εικονική ευμένεια» απεικονίζεται γλωσσικά και διαθέτει ευκρινή στοιχεία ιδεολογικής λειτουργίας. Κατασκευάζεται με συγκεκριμένους λεκτικούς κυρίως τρόπους, όπως με τη χρήση ιδιωματικών ή διαλεκτικών λέξεων με ευρύτερη γεωγραφική ή διαλεκτική κατανομή, με την αναβάθμιση του ιδιωτικού στοιχείου στο δημόσιο και τη ρητή και υπόρρητη έκφραση της ιδεολογίας της αμφισβήτησης. Η έννοια του «λαϊκού» θα πρέπει να διακρίνεται από την έννοια του «λαϊκίστικου», καθώς η πρώτη αφορά οτιδήποτε προέρχεται και απευθύνεται στο *'populus'*, το *'λαό'*, ενώ η δεύτερη, πρακτικές που υπερασπίζονται το απλό άτομο μέσα από μία ευνοϊκή αντιπαράθεση με την «ελίτ». Από την άλλη πλευρά, το «λαϊκίστικο» δεν αποτελεί απαραίτητα εχθρό της λαϊκής ή και της υψηλής λαϊκής κουλτούρας (Mazzoleni, 2006: 7-12, Taggart, 2000). Σε σχέση με τη λεξιλογική διάσταση των μέσων κατασκευής της εικονικής ευμένειας, ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανάλυση εκείνων που αφορούν στη χρήση των *'οριζόντιων'* και '*κάθετων ποικιλιών'* στο λόγο (Μήτσης, 1999: 90-91).

Πιο συγκεκριμένα, η στάση της εικονικής ευμένειας δομείται αποτελεσματικότερα με την επιστράτευση των γεωγραφικών και κοινωνικών παραλλαγών. Ο έμψυχος συντελεστής της επικοινωνίας χρησιμοποιεί τις επίσημες παραλλαγές και φόρμες της κοινής γλώσσας κάθε φορά που επιθυμεί να αρθρώνει λόγο με δημόσιο χαρακτήρα, αλλά και όποτε επιδιώκει να εγγράφει σε αυτόν την κοινωνική ή άλλη ιεραρχία. Η κοινή νόρμα μπορεί να χρησιμοποιείται όταν ο φορέας του λόγου προτίθεται να επαναβεβαιώσει το ρόλο του ως φορέας γνώσης και εξουσίας έναντι των αποδεκτών του και να καταδείξει τη λεγόμενη «κοινωνική ορθοέπεια». Ωστόσο, κάθε φορά που ο ομιλητής επιδιώκει να εκφράσει έντονα συναισθήματα ή την επανάσταση των συναισθημάτων έναντι της κυριαρχίας της λογικής, τότε με ιδιαίτερη άνεση μπορεί να οικειοποιείται περιστασιακά λέξεις και φράσεις από τις χαμηλές ποικιλίες.

Παράλληλα μπορεί να γίνεται ενός είδους χρήση ή και κατάχρηση της θετικής συνέμφασης την οποία έχει η λαϊκότροπη γλώσσα. Ανάλογες παρατηρήσεις μπορούν να γίνουν για τη χρήση κοινών λαϊκών μεταφορών, τη δημιουργία νεολογισμών και την καταφυγή σε λέξεις *«ταμπού» ('taboo language').*

Αδρομερώς, οι παραπάνω γλωσσικές χρήσεις εξυπηρετούν την καλλιέργεια των

δυνατοτήτων της γλωσσικής δημιουργικότητας, αλλά και των φυσικών ικανοτήτων πρόσληψης των λανθανόντων μηνυμάτων από την πλευρά των αποδεκτών. Πάντως, στο εννοιολογικό επίπεδο δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο οι ποικίλες εκφάνσεις της εικονικής ευμένειας να αποδίδονται στις υπάρχουσες τάσεις εναρμόνισης του γλωσσικού κώδικα από την πλευρά των ομιλητών απέναντι στο γλωσσικό εργαλείο του ακροατηρίου τους. Το περιεχόμενο ενός τέτοιου προβληματισμού συνάδει με τις αντιλήψεις υπέρ ενός *«αποδέκτη – ενεργού συνδημιουργού της επικοινωνίας»* (Bakhtin 1981). Εξάλλου, τα τελευταία χρόνια ο σχεδιασμός του λόγου με βάση το ακροατήριο έχει απασχολήσει ιδιαίτερα επιστημονικές έρευνες με θέμα την *επικοινωνιακή συμμόρφωση* (Coupland και Giles, 1988).

3 Η διεύρυνση σε διάφορα είδη κοινωνικού λόγου

Η διαδικασία κατασκευής της στάσης εικονικής ευμένειας με γλωσσικά μέσα επεκτείνεται και σε άλλα είδη *'κοινωνικού λόγου' ('discourses')* τα οποία διαθέτουν τα χαρακτηριστικά της εξουσιαστικής και ιδεολογικής λειτουργίας, του λεκτικού πληθωρισμού και της αξιολογικής διάστασης (π.χ. οι λόγοι του πολιτικού, του δασκάλου, του ιεροκήρυκα). Σε όλα τα παραπάνω είδη κοινωνικού λόγου η έναρξη της επικοινωνιακής πρωτοβουλίας γίνεται κυρίως από τον *'επικοινωνητή'* /πομπό (Πεπονής, 1974) και μόνον για τις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες εκδηλώνεται έντονα η ανατροφοδοτική λειτουργία και από τον αποδέκτη/ '*επικοινωνούμενο'*. Η συμπεριφορά που καλλιεργεί στο επίπεδο της μορφής της γλώσσας τη λεγόμενη «απατηλή οικειότητα» μπορεί να απαντάται οπουδήποτε υφίσταται έστω και πρωτογενώς το δίπολο της επικοινωνίας, ακόμη και στις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες η επικοινωνία είναι «κατ' επίφαση» ή και «κατεστραμμένη» (Φραγκουδάκη 1999). Περιπλέον, η εμπλοκή του παράγοντα της ιδεολογίας στην επικοινωνία δεν μπορεί να αφορά μόνο το λόγο της εξουσίας ή της δημόσιας σφαίρας, αλλά ακόμη και τον άτυπο καθημερινό λόγο, όπως είναι ο ιδιωτικός λόγος σε οικογενειακά περιβάλλοντα, ή άλλα είδη λόγου με έντονο διαλεκτικό ύφος. Οι αποδέκτες ενός λόγου που υπηρετεί μία στάση εικονικής ευμένειας δεν σφραγίζονται με το στίγμα της κατωτερότητας, καθώς κατά τη γλωσσική χρήση χαμηλών ποικιλιών οι τυχόν «υποδεέστεροι» γλωσσικοί κώδικες αναβαθμίζονται από τα στενά όρια της χρήσης τους.

Μολαταύτα, είναι υπαρκτός ο κίνδυνος του αποπροσανατολισμού του αποδέκτη του λόγου ή της κατατόπισής του προς μία αταξική κοινωνία. Αυτό δύναται να συμβαίνει όταν η εκδήλωση από την πλευρά του πομπού μίας γενικής ιδεολογικής συμπαράταξης με το συνομιλητή του δεν συνιστά μία ουσιαστική απόπειρα επαναπροσδιορισμού των σχέσεων εξουσίας μεταξύ των συντελεστών της επικοινωνίας, αλλά έναν προσωρινό και εικονικό επανασυσχετισμό οικειότητας με ιδεολογικούς ή και εμπορικούς σκοπούς. Διαμόρφωση

εσφαλμένων αντιλήψεων μεταξύ των παραληπτών του λόγου μπορεί να υπάρξει και όταν το συναίσθημα ενσωματώνεται στο γλωσσικό ρεπερτόριο με δραματοποιημένες γλωσσικές απεικονίσεις.

Από την άλλη πλευρά, στο γραπτό λόγο υπάρχει η λογική της ιεραρχίας και της ενσωμάτωσης. Ο γραπτός λόγος που διαθέτει δομούσα λογική αντιπροσωπεύει τη σταθερότητα και τον έλεγχο. Ωστόσο, μολονότι έχει διατυπωθεί η άποψη ότι ένα «δημόσιο» πρόσωπο οφείλει να υιοθετεί τους τρόπους του γραπτού λόγου κατά την ομιλία του (Kress, 1988), εν τούτοις για την περίπτωση της εικονικής ευμένειας είναι πιθανή η υιοθέτηση και στο επίπεδο της επίσημης ομιλίας των πρακτικών του προφορικού λόγου. Ο λόγος για τον οποίο μπορεί συμβαίνει αυτό δεν είναι άλλος από την επιδιωκόμενη κατάργηση των αποστάσεων μεταξύ ιδιωτικής και δημόσιας σφαίρας (Tsitsanoudis – Mallidis, 2011 και της ιδίας 2008).

Συμπερασματικά, η στάση της εικονικής ευμένειας συγκροτείται με θεμελιώδη χαρακτηριστικά της προφορικότητας και υπηρετείται από πολλά άλλα στοιχεία της.

4 Ένα χαρακτηριστικό πεδίο συνάντησης

Ο τηλεοπτικός δημοσιογραφικός λόγος θεωρείται ένα ιδανικό πεδίο συνάντησης της προφορικότητας με τη στάση εικονικής ευμένειας. Καταρχάς, χαρακτηρίζεται από την ομοιότητά του με τον προφορικό μάλλον παρά με το γραπτό λόγο (Bagnall, 1993: 1), καθώς οικειοποιείται πολλά στοιχεία από τον καθημερινό προφορικό λόγο (Fairclough, 1995: 9) και γίνεται όλο και περισσότερο τυπικό δείγμα του *'ιδιωτικού λόγου' ('private speech')* παρά του *'δημόσιου λόγου' ('public speech'),* με μια αυξανόμενη τάση υιοθέτησης του *'συνομιλιακού ύφους' ('conversationalization')* (Βαλιούλη, 2001: 10). Η απόδοση του όρου conversationalization' ως 'συνομιλιακό ύφος' υιοθετείται από αρκετούς μελετητές (Σηφιανού και Τζάννε, 2001), ενώ από άλλους επιλέγεται ο όρος *'προφορικότητα'* (Ανδρουτσόπουλος, 2001 και Χατζησαββίδης, 2000).

Συχνά άλλωστε μερίδα δημοσιογράφων εγκαταλείπει τη *'δημοσιογραφία' ('journalism')* προς χάρη της υιοθέτησης μίας *΄δημοσιογραφικίστικης γραφής' ('journalese')* (Βαλιούλη, ό.π.: 18). Ο όρος 'journalese' χρησιμοποιείται υποτιμητικά, παρά το ότι αφορά μία γλωσσική ποικιλία η οποία κυριαρχεί και διαθέτει κοινωνικοπολιτικά συμφραζόμενα εξουσίας. Με άλλα λόγια, οι δημοσιογράφοι αντί να ακολουθούν τους κανόνες του γραπτού δημοσιογραφικού λόγου, διανθίζουν τα κείμενά τους με συγκινησιακά φορτισμένες δομές και αξιολογήσεις.

Η εισποίηση της υψηλής προφορικότητας στο δημοσιογραφικό λόγο αποδίδεται στην επιδίωξη της ταχείας και εύκολης πρόσληψής του από τους αποδέκτες. Ο τηλεθεατής/

ακροατής ή και αναγνώστης αισθάνεται περισσότερο ασφαλής όταν δεν διαταράσσεται το status του δικού του γλωσσικού κόσμου. Το αποτέλεσμα είναι να λειτουργεί με σχετική ευπιστία στην όποια κατηγοριοποίηση και αξιολόγηση τού προτείνεται. Εκ παραλλήλου, μία τέτοια συλλογιστική διαδικασία κατηγοριοποιήσεων επιτρέπει τη γρήγορη εξαγωγή *΄πιθανών αξιολογικών κρίσεων' ('propable inferences')*, παρά την απουσία ικανών πραγματικών δεδομένων ως προς το μέγεθος και την ποιότητα (Fiske & Taylor, 1991: 382-384).

Η διαδικασία αυτή υποστηρίζεται από την επιρρέπεια του ατόμου *να προβλέπει και να αναμένει στερεότυπες συμπεριφορές ('predictability principle')* και να ενεργοποιεί *'σχήματα ρόλου και ατόμου' ('role και person schemas')*, καθώς επίσης και από την τάση του να βασίζεται σε *πρώιμες, εμφανείς, προεξέχουσες ή εντυπωσιακές, κύρια οπτικές πληροφορίες('early labeling, salience και immediate access principles')* για την ενεργοποίηση αυτών των σχημάτων. Προσέτι, υποστηρίζεται από την έφεση του αποδέκτη να βασίζεται σε *ήδη υπάρχοντα και συχνά χρησιμοποιούμενα σχήματα κατηγοριών('accessibility principles')* (Fiske & Taylor, 1991: 142-7, 177-8).

Κατόπιν των παραπάνω, διατυπώνεται η άποψη ότι στα διάφορα είδη ή υποείδη του δημοσιογραφικού λόγου, η προφορικότητα κερδίζει έδαφος έναντι της εγγραμματοσύνης.

5 Κειμενικά τεμάχια σε θέση παραδειγμάτων

Χαρακτηριστικά παραδείγματα υψηλής προφορικότητας που υπηρετούν τη στάση της εικονικής ευμένειας στον τηλεοπτικό δημοσιογραφικό λόγο αντλούνται από την ανάλυση του λόγου των ελληνικών δελτίων ειδήσεων (Τσιτσανούδη – Μαλλίδη, 2006). Ειδικότερα, μετά από σχετική έρευνα συγκεντρώθηκαν και μελετήθηκαν ευρήματα λόγου που αρθρώνεται από φορείς της δημοσιογραφικής εξουσίας. Πρόκειται για τα νυχτερινά δελτία ειδήσεων των σταθμών MEGA, ANTENNA, STAR και ALTER.

Καταλεπτώς, η καλλιέργεια της στάσης απατηλής οικειότητας μέσα από την υψηλή προφορικότητα αναγνωρίζεται στα ακόλουθα «τεμάχια λόγου» τα οποία ενδεικτικά παρουσιάζονται με αφαιρετική διάθεση. Έτσι, στα δελτία ειδήσεων της ελληνικής τηλεόρασης έχουν χρησιμοποιηθεί οι ακόλουθες λέξεις και φράσεις με τα ανάλογα γλωσσικά, κοινωνικά και πολιτισμικά συμφραζόμενα:

1. Λαϊκές λέξεις – φράσεις (*'θα σκάσει μύτη', 'θα τα κάνω ρόιδο', 'είμαι στην απ'έξω', 'τα πιάνουν', 'τα παίρνουν', 'στην ψύχρα', 'τραβάω ζόρι'* κ.ά.).
2. Νεολογισμοί (*'νεκραϊλα'*).
3. Λέξεις από το ποδόσφαιρο και τα τεχνικά ή τυχερά παιγνίδια (*'ντρίμπλα', 'καρέ', 'πάσα', 'σουτ', 'εξάρες'* κ.ά).

4. Λέξεις και φράσεις από γεωγραφικές και κοινωνικές ποικιλίες (*'ξενέρωτοι', 'δήθεν', 'λάντζα'* κ.ά.).
5. Λέξεις ταμπού (*'τσαμπουκάς', 'νταβατζής', 'λαμόγια', 'μου έπαιξε που…', 'είναι χεσμ…', 'σας είπε να πάτε να γα…'* κ.ά.).
6. Ιδιωτικός λόγος (*'άντε γεια', 'πού το πας;', 'θα πάω στα μπουζούκια', 'τρελαίνομαι', 'να σου πω…'*).
7. Φράσεις που καταργούν την απόσταση μεταξύ κυβερνώντων – κυβερνωμένων (*'έγινε τούρμπο ο πρωθυπουργός', 'υπουργός ξεφτέρης'* κ.ά.).
8. Λαϊκά τραγούδια – «σουξέ» (*«τα λερωμένα τ' άπλυτα», «θα ζήσω ελεύθερο πουλί κι όχι κορόιδο στο κλουβί»*).

Κατά συνέπεια διαπιστώνεται ότι ο δημοσιογραφικός λόγος, αν και από τη φύση του δημόσιος και επίσημος, επιστρατεύει κατά περίπτωση τις χαμηλές ποικιλίες. Οι βλέψεις δεν είναι άλλες από την διεύρυνση της επίδρασής του στις «μάζες» των τηλεθεατών/ καταναλωτών, την επιτέλεση της προπαγανδιστικής λειτουργίας και την κατασκευή της συναίνεσης.

6 Επιμύθιες διαπιστώσεις

Στην παρούσα εργασία εξετάστηκε η σχέση της προφορικότητας με τη λεγόμενη «στάση εικονικής ευμένειας» που είναι μία γλωσσική και ταυτόχρονα ιδεολογική στάση την οποία λαμβάνουν οι άνθρωποι που κατά κανόνα αρθρώνουν εξουσιαστικό λόγο. Η προφορικότητα αναλύθηκε τόσο ως ανεξάρτητη έννοια, όσο και σε αντιδιαστολή με την έννοια της εγγραμματοσύνης. Με βάση τη θέση ότι η εγγραμματοσύνη σηματοδοτεί τη στροφή προς την ενδοσκόπηση και την αυτοψυχολόγηση, ενώ η προφορικότητα προς την εξωστρέφεια και την επικοινωνία, αποκαλύφθηκε ο τρόπος υπαγωγής της δεύτερης στην υπηρεσία της απατηλής οικειότητας και της εικονικής ευμένειας. Όπως επισημάνθηκε, η συγκεκριμένη διάταξη δεν κατατείνει πάντοτε στην υποβοήθηση αμιγώς ανιδιοτελών στόχων, όπως ο επαναπροσδιορισμός των σχέσεων εξουσίας μεταξύ πομπού και αποδεκτών.

Ως χαρακτηριστικό πεδίο χρησιμοποίησης της προφορικότητας για τις ανάγκες της στάσης εικονικής ευμένειας εξετάστηκε ο τηλεοπτικώς εκφερόμενος δημοσιογραφικός λόγος, καθώς οικειοποιείται πολλά στοιχεία από τον καθημερινό προφορικό λόγο και εξελίσσεται σε ένα τυπικό δείγμα του ιδιωτικού λόγου με έντονη την τάση υιοθέτησης ενός διαλογικού και προσωπικού ύφους. Οι λόγοι της υιοθέτησης της υψηλής προφορικότητας από την πλευρά των φορέων του δημοσιογραφικού λόγου είναι συνήθως ιδεολογικοί, κοινωνικοί, αλλά και οικονομικού περιεχομένου. Αδρομερώς, η διάρθρωση και ο ευρύτερος σχεδιασμός του λόγου επηρεάζεται και καθορίζεται τόσο από ευρύτερα κοινωνικά και πολιτισμικά σχήματα,

όσο και από δυναμικά αναπτυσσόμενους παράγοντες στη διάρκεια της επικοινωνίας.

Εν κατακλείδι, σε αρκετά είδη λόγου είναι δυνατή ακόμη και η επιτηδευμένη καλλιέργεια της προφορικότητας με συγκεκριμένη εκζήτηση. Οι λόγοι μπορεί να είναι καθαρά επικοινωνιακοί και οι προθέσεις να σχετίζονται με τον ιδεολογικό επηρεασμό των αποδεκτών ή την καθοδήγηση των καταναλωτικών προτιμήσεων τους. Και όταν στα κείμενα με υψηλή προφορικότητα αναπαριστάνονται συνειδητά ή ασύνειδα τα στοιχεία της υψηλής εικονικής και απατηλής οικειότητας τέτοιου είδους βλέψεις ευοδώνονται γρηγορότερα και αποτελεσματικότερα.

7 Βιβλιογραφία

[1] Ανδρουτσόπουλος, Γ. (2001). «Γλωσσολογικές προσεγγίσεις στο δημοσιογραφικό λόγο: Είδη, ποικιλότητα και ιδεολογία». Στο *Δημοσιογραφία και Γλώσσα,* πρακτικά συνεδρίου (15-16 Απριλίου 2000) του Μορφωτικού Ιδρύματος της ΕΣΗΕΑ, Μπουκάλας, Π. & Μοσχονάς, Σ. (επιμ.). Αθήνα, 167-183.

[2] Bagnall, N. (1993). *Newspaper Language.* Oxford, London, Boston: Focal Press.

[3] Bakhtin, M. (1981). *The dialogic imagination: Four essays*. Holquist, M. (επιμ.). Austin: University of Texas Press.

[4] Βαλιούλη, Μ. (2001). «Υπερβολές, αυθαιρεσίες και νοηματικές εκπτώσεις». Στο *Εφαρμοσμένη Γλωσσολογία*. Θεσσαλονίκη, τ. 17, 9-26.

[5] Baynam, M. (2000). *Πρακτικές γραμματισμού.* Μτφρ. Μ. Αραποπούλου. Αθήνα: Μεταίχμιο.

[6] Coupland, N. & H. Giles (1988). *Communication Accomodation Theory: Recent Developments.* Αφιέρωμα στο Language and Communication 8.

[7] Fairclough, N. (1995). *Media discourse.* London, New York, Syndney: Edward Arnold.

[8] Fiske, S.T. & Taylor, S.E. (1991). *Social Cognition* (2nd edition). New York: McGraw – Hill International Editions.

[9] Halliday, M.A.K. (1985). *Spoken and written language.* Geelong, Victoria: Deakin University Press.

[10] Hymes, D. (1977). “Discovering oral performance and measured verse in American Indian narrative”. Στο *New Literary History 8*, 431-457.

[11] Kress, G. (1988). “Language as social practice”. Στο *Communication and Culture.* Sydney: New South Wales University Press.

[12] *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* (1988). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη]. Θεσσαλονίκη.

[13] Mazzoleni, G. (2006). «Λαϊκισμός και μέσα ενημέρωσης». Στο *Ζητήματα Επικοινωνίας*, Αθήνα: Καστανιώτης, τ. 4.

[14] Μήτσης, Ν. (1999). *Διδακτική του γλωσσικού μαθήματος. Από τη γλωσσική θεωρία στη διδακτική πράξη.* Αθήνα: Gutenberg.

[15] Μπαμπινιώτης, Γ. (1994). *Ελληνική γλώσσα. Παρελθόν - Παρόν – Μέλλον*. Αθήνα: Gutenberg.

[16] Ochs, E., Taylor, C., Rudolph, D. & Smith, R. (1992). “Storytelling as a theory – building activity”. Στο *Discourse Processes* 15, 37-72.

[17] Ong, W.J. (1997). *Προφορικότητα και εγγραμματοσύνη. Η εκτεχνολόγηση του λόγου.* Μτφρ. Κ. Χατζηκυριάκος. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης.

[18] Πεπονής, Αν. (1974). *Η μεγάλη επικοινωνία.* Αθήνα: Ίκαρος.

[19] Σηφιανού, Μ. & Τζάννε, Α. (2001). «Και τώρα τα νέα μας για τον καιρό: Τα δελτία καιρού στην ελληνική τηλεόραση». Στο *Δημοσιογραφία και Γλώσσα,* πρακτικά συνεδρίου (15-16 Απριλίου 2000) του Μορφωτικού Ιδρύματος της ΕΣΗΕΑ, Μπουκαλάς, Π. & Μοσχονάς, Σ. (επιμ.). Αθήνα, 233-242.

[20] Σκαρτσής, Σ. (2002). *Η προφορικότητα.* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

[21] Taggart, P. (2000). *Populism.* Buckingham: Open University Press.

[22] Τσιτσανούδη – Μαλλίδη, Ν. (2006). *Η λαϊκή γλώσσα των ειδήσεων – Μια στάση απατηλής οικειότητας.* Αθήνα: Εμπειρία Εκδοτική.

[23] Τσιτσανούδη – Μαλλίδη, Ν. (2008). *Το θέμα και το θύμα – Γλώσσα, εκπαίδευση και μέσα μαζικής επικοινωνίας.* Αθήνα: Εμπειρία Εκδοτική.

[24] Τσιτσανούδη – Μαλλίδη, Ν. (2009). «Εξουσιαστικές και συνεργατικές σχέσεις. Από τη σχολική διαδικασία στη δημοσιογραφική πρακτική». Στο *Παιδαγωγική Επιθεώρηση,* Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος, Τομέας Παιδαγωγικής Φιλοσοφικής Σχολής Α.Π.Θ. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης, τ. 47, 7-24.

[25] Tsitsanoudisi – Mallidis, N. (2011). “The transformation of television journalistic discourse into an object of commercial dealing. The Greek case”. Στο *International Journal of Instructional Media*, University of Connecticut, U.S.A., Vol 38 # 2, 133-146.

[26] Τσιτσανούδη – Μαλλίδη, Ν. (2011). *Η γλώσσα των ΜΜΕ στο σχολείο. Μια γλωσσολογική προσέγγιση για την εκπαιδευτική διαδικασία.* Αθήνα: Λιβάνης.

[27] Φραγκουδάκη, Α. (1999). *Γλώσσα και ιδεολογία.* Αθήνα: Οδυσσέας.

[28] Χατζησαββίδης, Σ. (2000). *Ελληνική γλώσσα και δημοσιογραφικός λόγος. Θεωρητικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις.* Αθήνα: Gutenberg.

Νικολέττα Τσιτσανούδη-Μαλλίδη

Λέκτορας Ελληνικής Γλώσσας και Γλωσσολογίας
Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών
Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (υπό διορισμό)
Δημοσιογράφος - Συγγραφέας

Αγνώστου Στρατιώτου 11, Λάρισα, 41222
Ηλ.ταχ.: **nitsi@sch.gr**

29 Οι ελληνικές λέξεις ως μέσο διεθνοποίησης εννοιών

Eka Tchkoidze

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Κατά τη μεσαιωνική περίοδο καμία άλλη γλώσσα δεν επηρέασε τη γεωργιανή γλώσσα όσο η ελληνική. Αυτό άλλωστε ήταν αναμενόμενο. Με τη μεταστροφή στο χριστιανισμό (περίπου το 337) και την αποδοχή του δυοφυσιτικού δόγματος της Δ΄ Εκκλησιαστικής Συνόδου της Χαλκηδόνος το 451, η Γεωργία έγινε ένα από τα πλέον σταθερά μέλη του βυζαντινού κόσμου. Με τη θρησκευτική αλλαγή που καθόρισε και τον πολιτικό προσανατολισμό της χώρας, έγινε πλέον σαφής η ανάγκη της τυποποίησης της γεωργιανής γλώσσας, καθώς είχαν προκύψει πολλές έννοιες που έπρεπε να αποδοθούν με ή χωρίς μετάφραση των ελληνικών λέξεων. Σε αυτό το πλαίσιο έχει ενδιαφέρον να ερευνήσει κανείς το πώς έγινε η διεθνοποίηση μερικών εννοιών μέσω της ελληνικής γλώσσας στην ίδια την αυτοκρατορία.

Το κείμενο που θα εξεταστεί στην παρούσα ανακοίνωση έχει συγγραφεί το 1042-144 από τον λόγιο Γεωργιανό μοναχό Γεώργιο Αγιορείτη και τιτλοφορείται «Βίος και Πολιτεία των οσίων πατέρων ημών Ιωάννου και του Ευθυμίου». Ο Βίος αυτός αναφέρεται λεπτομερώς στην εγκατάσταση των πρώτων Γεωργιανών πατέρων στο Άγιον όρος τη δεκαετία του 960, την ίδρυση της Μονής Ιβήρων (980/983) και την ιστορία της μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1040. Δεδομένου ότι το κείμενο δημιουργήθηκε στο ελληνόγλωσσο περιβάλλον είναι λογική η ευρεία χρήση των ελληνικών λέξεων. Οι λέξεις αυτές ανήκουν σε διάφορες κατηγορίες, όπως: τίτλοι (οικονόμος, επιστάτης, επιτηρητής, διάκονος), αντικείμενα (κανδήλι), μοναστικοί όροι (μοναστήρι, λαύρα, μονάζων, εκκλησία, τράπεζα, ευλογία) και διάφορα άλλα (αποθήκη, εξορία). Αποδίδονται ενίοτε ακριβώς ως έχει στα ελληνικά, ή προσαρμόζονται στα γλωσσολογικά δεδομένα της γεωργιανής γλώσσας. Η έρευνα αυτών των λέξεων θα μας επιτρέψει να κατανοήσουμε καλύτερα τις φάσεις της διεθνοποίησης ορισμένων ελληνικών λέξεων.

Greek words as a means of internationalization of notions

Eka Tchkoidze

ABSTRACT

The Georgian language was influenced mostly by the Greek during the medieval period. It was absolutely natural. After the conversion to Christianity (ca. 337) and reception of the Chalkedonic dogma (4th Ecumenical Synod in 451) Georgia became one of the most faithful members of the byzantine spiritual cosmos. In the following centuries many ecclesiastical terms and notions appeared which were accepted by the Georgian language with or without exact translation of Greek words.

The main source which will be investigated in the present paper bears we title “Life of our Holy fathers John and Eythymius”. It was written by a scholar monk George the Athonite between the years 1042-1044 in the Iveron Monastery. We chose this text because it was created in a Greek-speaking environment. The author uses many Greek words and terms with or without translation. All these words will be presented in order to investigate how they contributed to the internationalization of certain notions.

0 Εισαγωγή

Από το δεύτερο μισό του 4ου αι., λίγες μόλις δεκαετίες μετά τη μεταστροφή της Γεωργίας στον χριστιανισμό, άρχισε η μετακίνηση των Γεωργιανών ασκητών από τη Γεωργία στις ερήμους της Αιγύπτου, της Παλαιστίνης και της Συρίας και λίγο αργότερα άρχισαν να ιδρύουν και δικά τους μοναστήρια. Λίγους αιώνες αργότερα, καθώς στις ανατολικές επαρχίες της βυζαντινής αυτοκρατορίας αυξήθηκαν οι αραβικές εισβολές, τα μοναστικά κέντρα άρχισαν να μετακινούνται πιο δυτικά, σε μέρη πιο ασφαλή από εκείνα της Παλαιστίνης και της Συρίας. Την ίδια τάση ακολουθούν και οι Γεωργιανοί και ιδρύουν δικά τους μοναστήρια στον Όλυμπο της Βιθυνίας, στην Κωνσταντινούπολη, στην Κύπρο, στο Άγιον Όρος και στο χωριό Petritsoni (σήμερα Bachkovo στη Βουλγαρία). Κανένα, ωστόσο, δεν έπαιξε τόσο σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των γραμμάτων και του πολιτισμού γενικότερα όσο η Μονή Ιβήρων. Εκεί όχι μόνο μεταφράστηκαν και αντιγράφηκαν όλα τα σημαντικά έργα της εποχής αλλά συγγράφηκαν αρκετοί πρωτότυποι Βίοι στα γεωργιανά, μερικοί των οποίων σώζονται μόνο σε ιβηρικούς κώδικες.

Ένα τέτοιο κείμενο είναι ο «Βίος του μακαρίου πατρός ημών Ιωάννου και του Ευθυμίου και η μαρτυρία της άξιας πολιτείας τους που περιγράφηκαν από τον ταπεινό Γεώργιο Ιερομόναχο» (στα γεωργιανά „ცხორებაჲ ნეტარისა მამისა ჩუენისა იოვანესი და ეფთჳმესი და უწყებაჲ ღირსისა მის მოქალაქეობისა მათისაჲ, აღწერილი გლახაკისა გეორგის მიერ ხუცესმონაზონისა“), το οποίο, όπως έχουμε ήδη αναφέρει στην περίληψη, θα εξεταστεί στην παρούσα ανακοίνωση. Δύο είναι οι βασικοί στόχοι μας: 1. να εξετάσουμε την ιδιαιτερότητα των ελληνικών λέξεων που χρησιμοποιούνται στο κείμενο, 2. να αναδείξουμε από αυτές τις λέξεις ποιες χρησίμευσαν ως μέσο διεθνοποίησης εννοιών.

1 «Βίος του Ιωάννου και του Ευθυμίου»

Το κείμενο διαιρείται σε τρία μέρη: 1) η ίδρυση της Μονής Ιβήρων, 2) τα παιδικά χρόνια του Ευθυμίου, η ανατροφή και η δραστηριότητά του και 3) η ιστορία της Ιβήρων μετά τον θάνατο του Ευθυμίου μέχρι την ηγουμενία του Γεωργίου (1028-1044).

Ο συγγραφέας δεν είναι αυτόπτης μάρτυρας των γεγονότων, όμως βασίζεται στις γραπτές και προφορικές μαρτυρίες, την αξιοπιστία των οποίων την εξετάζει προσεκτικά και τις παρουσιάζει στο εισαγωγικό μέρος [το κείμενο, 3, σ. 40]. Ο Βίος σε πολλά σημεία ξεφεύγει

από το αγιολογικό πρότυπο και προσεγγίζει περισσότερο το πρότυπο των χρονικών. Τα γεγονότα περιγράφονται με απλό τρόπο [6, σ. 29]. Πρέπει να αναφερθεί, επίσης, ότι ο Βίος αυτός είναι η μόνη πηγή όχι μόνο για την ίδρυση της Μονής Ιβήρων αλλά και για το πρώτο τυπικό της, καθώς ο συγγραφέας αναφέρεται εκτενώς στον εσωτερικό κανονισμό που είχαν καθιερώσει ο πατέρας-γιός Ιωάννης και Ευθύμιος, οι πρώτοι δύο ηγούμενοι της Μονής στα χρόνια 981/83-1005 και 1005-1028 αντίστοιχα [3, σσ. 69-86].

Ο Βίος αυτός θεωρείται ένα από τα καλύτερα δείγματα της μεσαιωνικής γεωργιανής γραμματολογίας. Χρησιμεύει ως σημαντική ιστορική πηγή όχι μόνο για τη γεωργιανή πραγματικότητα αλλά και για τη βυζαντινή, καθώς αναφέρεται εκτενώς σε διάφορα γεγονότα που έλαβαν χώρα την εποχή αυτή (π.χ. η επανάσταση του Βάρδα του Σκληρού 976-979, οι διπλωματικές ανταλλαγές Βυζαντίου-Γεωργίας, κ. ο. κ.).

2 Η Μονή Ιβήρων

Η Μονή Ιβήρων ιδρύθηκε από τον Γεωργιανό αριστοκράτη Ιωάννη Varazvache, και το στενό συγγενή του, τον πρώην στρατηγό Τορνίκη, ή Τορνίκιο στις Βυζαντινές πηγές (Ιωάννης έγινε το μοναχικό του όνομα) το 981/83 και σε λίγα χρόνια μετετράπη σε ένα από τα σπουδαιότερα κέντρα του Γεωργιανού πολιτισμού [6, σ. 11]. Η πολιτική ηγεσία της Γεωργίας είχε συνειδητοποιήσει τη σημασία και την ισχύ της Ιβήρων από τα ήδη πρώτα χρόνια της ίδρυσής της. Από τον Δαυίδ Γ΄ Κουροπαλάτη (966-101) μέχρι και τον προτελευταίο βασιλέα Ηρακλή/ Erekle Β΄ (1744-1798) όλοι σχεδόν της έχουν χαρίσει πλούσιες δωρεές. Το μοναστήρι κατά καιρούς έλκυε εξέχουσες πολιτικές προσωπικότητες. Πολλοί αριστοκράτες, μέλη γεωργιανής βασιλικής οικογένειας και στρατηγοί μόνασαν εκεί.

Εκτός από την οικονομική ισχύ η Μονή Ιβήρων ξεχώρισε εξαρχής με την περίφημη βιβλιοθήκη της, η οποία πρέπει να εμφανίστηκε σχεδόν αμέσως μετά την ίδρυση της Μονής. Ο ιδρυτής της, ο πρώην στρατηγός Tornike είχε αναλάβει τον εφοδιασμό της βιβλιοθήκης η οποία διαμορφώθηκε σύμφωνα με τα επιστημονικά του ενδιαφέροντα. Η αφοσίωση στην πνευματική εργασία ήταν ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της Μονής Ιβήρων. Πρέπει να τονίσουμε πως η κατοχή των scriptoria, η βιβλιοθήκης ή χώρου αντιγραφής χειρογράφων ήταν προνόμιο των πλούσιων μοναστηριών. Κατά την μεσαιωνική περίοδο «όταν ένα μοναστήρι αποκτούσε έγγειες περιουσίες μόνο τότε μπορούσαν οι μοναχοί να εγκαταλείψουν τις βαριές εργασίες και να αφοσιωθούν στην πνευματική εργασία, όπως ήταν το γράψιμο στο scriptorium [5, σ. 183].

Η ίδρυση της Μονής Ιβήρων συνέβαλε σε πολλά σημεία στην αναμόρφωση της Εκκλησίας της Γεωργίας, η οποία αρχικά ακολουθούσε τη λειτουργική παράδοση της Εκκλησίας της

Ιερουσαλήμ. Μέχρι το 10ο αι. η Γεωργιανή Εκκλησία χρησιμοποιούσε τη λειτουργία του Αποστόλου Ιακώβου. Πριν την ίδρυση της Μονής Ιβήρων το κέντρο του γεωργιανού πολιτισμού ήταν η Παλαιστίνη. Η λειτουργική παράδοση της Εκκλησίας της Κωνσταντινούπολης αρχίζει να καθιερώνεται στη Γεωργιανή Εκκλησία από το 10ο-11ο αι., μόλις δηλαδή ιδρύθηκε το Ιβηρικό μοναστήρι. Αυτή την περίοδο λοιπόν η Εκκλησία της Γεωργίας περνάει από την εκκλησιαστική επιρροή της Εκκλησίας της Ιερουσαλήμ σ' εκείνη της Εκκλησίας της Κωνσταντινούπολης. Αυτή η αλλαγή είχε τους λόγους της.

Το Βυζάντιο ως κέντρο του χριστιανισμού και του πολιτισμού γενικότερα πάντα είλκυε τους Γεωργιανούς λόγιους, οι οποίοι συνειδητοποίησαν εξ αρχής την αναγκαιότητα να γνωρίσουν και να προσεγγίσουν το βυζαντινό πολιτισμό συνδυάζοντάς τον με την τοπική παράδοση. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος έπρεπε να συμμετέχουν σ' όλες τις πνευματικές κινήσεις της Αυτοκρατορίας. Έτσι προέκυψε η ανάγκη να ιδρύουν δικά τους μοναστικά κέντρα στην αυτοκρατορία, για να μπορούν να παρακολουθούν από κοντά όλες τις εξελίξεις, κυρίως, στον πνευματικό και πολιτιστικό τομέα. Σε διάφορα μέρη λοιπόν του Βυζαντίου τον 9ο-10ο αι. εμφανίζονται τα Γεωργιανά μοναστήρια. Ανάμεσα σ' αυτά, όπως προαναφέρθηκε, ξεχωρίζει το Ιβηρικό μοναστήρι στο Άγιον Όρος. Ο ηγούμενος της εν λόγω Μονής μαζί με τον ηγούμενο της Μονής του Σταυρού στην Ιερουσαλήμ έπρεπε να έχουν υπό έλεγχο όλα τα Γεωργιανά μοναστήρια εκτός Γεωργίας [9, σ. 166].

Η Ιβήρων ήταν το πρώτο ξένο μοναστήρι που εμφανίστηκε σε αυτό το μέρος μόλις 20 χρόνια αργότερα μετά την ίδρυση της Μεγίστης Λαύρας. Τα προβλήματα στις σχέσεις ανάμεσα στη γεωργιανή αδελφότητα της Μονής και τους Έλληνες μοναχούς του Αγίου Όρους εμφανίστηκαν αμέσως μετά το θάνατο του 2ου ηγουμένου της, του Ευθυμίου (1028)[1]. Οι Γεωργιανοί μοναχοί είχαν συνειδητοποιήσει εξ αρχής τη δύσκολη θέση τους. Για αυτό προσπαθούσαν διαρκώς να ενισχύσουν τα δικαιώματά τους με κάθε νόμιμο τρόπο. Έτσι, συνέγραψαν ένα ειδικό κείμενο όπου περιέγραψαν με κάθε λεπτομέρεια την κατάσταση της Μονής μετά τον θάνατο του Ευθυμίου. Ο Γεώργιος, ο συγγραφέας του «Βίου», προσέθεσε χωρίς καμία τροποποίηση αυτό το κείμενο στο έργο, το οποίο αποτελεί το τρίτο μέρος του «Βίου του Ιωάννου και του Ευθυμίου» [βλ. το κείμενο, 3, σσ. 94-100], όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο.

[1] Δεν θα δώσουμε έμφαση στους λόγους που προκάλεσαν την έντονη διαφορά ανάμεσα στους Γεωργιανούς και τους Έλληνες του Αγίου Όρους αυτή την εποχή, καθώς δεν σχετίζεται με το αντικείμενο της μελέτης μας.

3 Βυζαντινοί κοσμικοί και εκκλησιαστικοί τίτλοι

Ο μεγαλύτερος αριθμός των ελληνικών λέξεων που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας του Βίου ανήκουν σε αυτή την κατηγορία. Πρόκειται λοιπόν για διάφορους κοσμικούς αλλά κυρίως εκκλησιαστικούς τίτλους. Δύο είναι συνολικά οι κοσμικοί τίτλοι που αναφέροντα: σεβαστοφόρος [κείμενο, 3, σ. 45] και παρακοιμώμενος [κείμενο, 3, σ. 46]. Ο πρώτος έχει προσαρμοστεί στα γεωργιανά γλωσσολογικά δεδομένα· χρησιμοποιείται χωρίς την ελληνική κατάληξη –ος με τη γεωργιανή κατάληξη –ι της ονομαστικής πτώσης: სევასტოფორი. Ενώ ο άλλος τίτλος έχει διατηρήσει το ελληνικό –ος αλλά έχει αλλοιωθεί το θέμα της λέξης. Την πρώτη φορά αναφέρεται ως პარაკიმენოსი (παρακοίμενος) και τη δεύτερη ως პარაკიმანოსი (παρακοίμανος). Φαίνεται ο συγγραφέας είχε διαφορετικές πηγές για το συγκεκριμένο χωρίο.

Στους εκκλησιαστικούς τίτλους, όπως άλλωστε ήταν αναμενόμενο, έχουμε μεγάλη γκάμα: οικονόμος [3, σ. 56. 70, 71], επίτροπος [3, σ. 58], καθολικός [3, σ. 66, 67], επιτηρητής [3, σ. 70. 71, 72], επιστάτης [3, σ. 83], πρώτος [3, σ.81], κανανάρχης [3, σ. 80].

Ο τίτλος «οικονόμος» παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον καθώς χρησιμοποιείται και ως παρ-οικονόμος που είναι άλλος τίτλος. Επίσης, αναφέρεται και μια άλλη λέξη που χρησιμοποιεί τη λέξη «παρ-οικονόμος» ως θέμα. Ο οικονόμος αποτελούσε ένα από τους ανώτερους μοναστικούς τίτλους. Ήταν υπεύθυνος για τη διαχείριση και διατήρηση της μοναστικής περιουσίας [7, 9 (1966), σ. 679· βλ. επίσης, 2, σ. 69· 6, σ. 169]. Ο οικονόμος θα μπορούσε να είναι και μοναχός αλλά και κοσμικός [10, σ. 247]. Από το κείμενό μας δεν υπάρχει άμεση αναφορά για το θέμα αυτό. Ο συγγραφέας ωστόσο αφήνει να εννοηθεί ότι ο οικονόμος της Μονής Ιβήρων ήταν μοναχός.

«Παρ-οικονόμος» είναι ο δεύτερος διοικητής της μονής [6, σ. 172], ο άνθρωπος που βοηθάει τον οικονόμο [2, σ. 69]. Θα μπορούσε να λεχθεί ότι είναι ο αναπληρωτής οικονόμος. Όπως αναδεικνύεται από τα έγγραφα της Μονής Ιβήρων αυτής της εποχής, σαν τίτλος είναι γνωστός [2, σ. 69]. Από τον τίτλο αυτό προέκυψε ένα άλλο ουσιαστικό: საპარიკონომოსო saparikonomoso [3, σ. 84], δηλαδή οι υποθέσεις που πρέπει να διευθετηθούν από τον παρ-οικονόμο, ή οι εργασίες που ανατίθενται στον παρ-οικονόμο. Είναι η μοναδική περίπτωση χρήσης αυτής της συγκεκριμένης λέξης και φαίνεται να είναι η επινόηση του συγγραφέα. Η λέξη «οικονόμος», λοιπόν, όχι μόνο υιοθετήθηκε και χρησίμευσε ως μέσο διεθνοποίησης της συγκεκριμένης έννοιας αλλά αφομοιώθηκε από τα γεωργιανά και χρησιμοποιήθηκε ως θέμα για την παραγωγή άλλων λέξεων.

Αξίζει να σταθούμε και στο θέμα του τίτλου «καθολικός». Έτσι λέγεται προκαθήμενος της Γεωργιανής Εκκλησίας. Στο υπό εξέταση κείμενο όμως με αυτό τον τίτλο αναφέρεται ο αρχιεπίσκοπος της Θεσσαλονίκης [3, σσ. 66-67]. Ο όρος που είναι το σύνθετο επίθετο, σημαίνει τον καθόλου εξουσιοδοτημένο επίσκοπο. Ο τίτλος αυτός δόθηκε από τον 4^{ο} αι. από το Πατριαρχείο της Αντιοχείας στους προκαθήμενους τριών Εκκλησιών: 1. της Σελευκείας-Κτησιφώντος (Περσία), της Αρμενίας και της Γεωργίας [7, 7 (1965), σ. 169][2]. Να σημειωθεί πως ο υπό εξέταση Βίος είναι το μόνο κείμενο που χρησιμοποιεί αυτόν τον τίτλο σε σχέση του αρχιεπισκόπου της Θεσσαλονίκης. Ο συγγραφέας αναφέροντάς τον ως «καθολικό» θέλει να τονίσει πώς είχε κάποια επιπρόσθετα δικαιώματα και η θέση του ενδεχομένως να ήταν προνομιακή σε σχέση με άλλες έδρες που υποτάσσονταν στην Εκκλησίας της Κωνσταντινουπόλεως.

Ο τίτλος კანანარხი (kananarkhi) αναφέρεται εκτενώς στα γεωργιανά αθωνικά κείμενα. Προέρχεται από το ελληνικό «κανονάρχης» που είναι η δημοτική εκδοχή της λέξης «κανονάρχος» και σημαίνει «βοηθός ψάλτη, κάποιος που του τα υπαγορεύει» [4, 4 (1955), σ. 3613].

Η λέξη ევლოგია (ευλογία) απαντά δύο φορές [3, σ. 56, 86] ως δωρεά του ηγούμενου στους μοναχούς [6, σ. 173]. Η «ευλογία» σε άλλα γεωργιανά κείμενα σημαίνει «ο ευλογημένος άρτος» [βλ. ενδεικτικά 11, σ. 64, 116, 131, 223· 4 (1955), σ. 3071, λήμμα ευλογία, σημασία 9· 8, σ. 391, λήμμα ευλογία, σημασία 3].

4 Διάφοροι άλλοι όροι

Ο όρος «χρυσόβουλλο» έχει ενδιαφέρον γιατί μεταφράζεται επακριβώς (χρυσό= ოქრო, βούλλα= ბეჭედი) και έτσι καθιερώνεται στα γεωργιανά. Συνεπώς, μπορεί να μην αφομοιώθηκε ως έχει στα ελληνικά αλλά χωρίς αμφιβολία ανήκει στην κατηγορία των λέξεων που χρησιμεύουν για διεθνοποίηση των εννοιών. Στον εξεταζόμενο Βίο χρησιμοποιείται τρεις φορές [3, σ. 49, 52, 94] και σημαίνει ακριβώς ό,τι στα ελληνικά (το αυτοκρατορικό διάταγμα σφραγισμένο με τη χρυσή σφραγίδα (βούλλα) του βυζαντινού αυτοκράτορα [4, 9 (1958), σ. 7921· 8, σ. 1969].

Η πιο δημοφιλής ελληνική λέξη που απαντά με διάφορες παραλλαγές είναι: «τράπεζα» με την έννοια του «χώρου στον οποίο προσφέρονται γεύματα στους πιστούς και γευματίζουν οι

---

[2] Η μελέτη αυτού του όρου, της ιστορίας του και των δικαιωμάτων που είχαν οι καθολικοί των τριών ανωτέρω Εκκλησιών έχει εξαιρετικό ενδιαφέρον αλλά εφόσον δεν σχετίζεται με το θέμα της ενασχόλησής μας περιοριζόμαστε σε επιγραμματική και μόνο αναφορά.

μοναχοί» [8, σ. 1786, λήμμα 6]. Στο κείμενο αυτή η λέξη με αυτή την έννοια απαντά ως სატრაპეზო (satrapezo) [σ. 71, 74], ტრაპეზი (trapezi) [3, σ. 71, 74, 75]. Με το ίδιο θέμα έχουμε και მეტრაპეზე (metrapeze) που σημαίνει τραπεζάρης.

Η λέξη სოხასტერი (sokhasteri) αν και αναφέρεται μόνο μια φορά, αξίζει να σταθούμε σε αυτήν: „ხოლო უკუეთუ კრებულსა შინა არა ენების ყოფაჲ, სადაცა სოხასტერთა მონასტრისათა ენების დაჯდის“ («αν κάποιος δεν ήθελα να διαβιώσει μαζί με την αδελφότητα, μπορούσε να εγκατασταθεί σε κάποιο ησυχαστήριο της Μονής» [3, σ. 95]. Το ησυχαστήριο, το συνώνυμο του ερημητηρίου- ασκητηρίου, είναι το μέρος όπου απομονώνεται ο μοναχός/ασκητής [8, σ. 736]. Αυτή η λέξη αν και αφομοιώθηκε από τα γεωργιανά με αλλοιωμένη μορφή (ησυχαστήριο-συχαστήρι= το γεωργιανό sokhasteri), χρησίμευσε όμως ως μέσο διεθνοποίησης της συγκεκριμένης έννοιας.

Η λέξη კელარი (= κελλάρι) χρησιμοποιείται επανειλημμένως στο κείμενο. Στα ελληνικά σημαίνει «μικρός συνήθως δροσερός και σκοτεινός χώρος στον οποίο φυλάσσονται τρόφιμα και κρασί» [8, σ. 879]. Στον υπό εξέταση Βίο απαντά ως χώρος για φύλαξη του κρασιού [3, σ. 74], το άτομο που έχει τα κλειδιά/πρόσβαση στο κελλάρι [3, σ. 83, 84 και 85], ως χώρος για φύλαξη τροφίμων γενικότερα [3, σ. 83 και σ. 84]. Αυτή η λέξη έχει χρησιμεύσει και ως θέμα για την παραγωγή άλλης „და რაჲცა დაუშთის, საკელროსავე წარსცის“ («οτιδήποτε περίσσευε προοριζόταν για κελλάρι») [3, σ. 85]. Η λέξη საკელრო (sakelro) είναι ουσιαστικό και σημαίνει περίπου αυτό που προορίζεται για να φυλαχθεί στο κελλάρι.

Στα γεωργιανά κείμενα που συγγράφηκαν στην Ιβήρων χρησιμοποιείται η λέξη ავლინი (avlini), η οποία κατά πάσα πιθανότητα, προέρχεται από το ελληνικό «αυλή» (χρησιμοποιείται με την έννοια αυτή). Στο υπό εξέταση κείμενο αναφέρεται σχετικά με τον εσωτερικό κανονισμό της Μονής: „ოდეს კულა ზეთი იყიდის ვინმე ანუ ღვინოჲ თჳნიერ მამისა სიტყჳსა, დაუთხიან ავლინსა შინა («όταν κάποιος μοναχός αγόραζε λάδι ή κρασί χωρίς την άδεια του πατέρα [= ηγούμενου], εκείνος τα έχυνε στην αυλή) [3, σ. 79]. Η λέξη ავლინი απαντά, επίσης, σε μια γεωργιανή μετάφραση των Πατερικών Κειμένων [1, σ. 3] και στον «Βίο του Ιλαρίωνος του Γεωργιανού [11, σ. 140].

Κλείνοντας, θεωρούμε σκόπιμο να αναφερθούμε στη χρήση της λέξης «εξορία». Είναι η μοναδική περίπτωση όταν χρησιμοποιείται μια ελληνική λέξη για μία έννοια, για την οποία υπάρχει αντίστοιχη στη γεωργιανή γλώσσα. Η λέξη απαντά δύο φορές και στις δύο περιπτώσεις στο 3ο μέρος του κειμένου που δεν προέρχεται από τον συγγραφέα Γεώργιο: 1. „ამის მიზეზისათვის ექსორია-იქმნა გიორგი მონოვატს“ («για αυτό τον λόγο εξορίστηκε

ο Γεώργιος[3] στο νησί των Μονοβατών») [3, 93]· 2. მამაჲ გიორგი ექსორიობასა შინა მიიცვალა («ο πατέρας Γεώργιος πέθανε στην εξορία») [3, σ. 95]. Όπως βλέπουμε, στην πρώτη περίπτωση η λέξη χρησιμοποιείται ως ρήμα και στη δεύτερη ως ουσιαστικό. Θα μπορούσε να αποδοθεί στα γεωργιανά ποικιλοτρόπως: გაძევება (განძევება), გასახლება (განსახლება). Το ότι ο συγγραφέας αυτού του τμήματος προτιμάει τη χρήση της συγκεκριμένης ελληνικής λέξης έχει μια λογική εξήγηση: φαίνεται ότι μετά το σκάνδαλο σχετικά με τη σύλληψη του ηγούμενου της Ιβήρων η γεωργιανή αδελφότητα άκουγε συνεχώς από τους Έλληνες τη λέξη: «εξορία». Για αυτό στη συγκεκριμένη περίπτωση προτιμήθηκε η ελληνική λέξη, η οποία ίσως να ήταν πιο οικεία στην τότε γεωργιανή αδελφότητα της Ιβήρων.

Είναι εμφανές ότι όλες αυτές οι ελληνικές λέξεις ήταν πλατιά διαδεδομένες ανάμεσα στους μοναχούς της Μονής Ιβήρων. Μερικές από αυτές χρησιμοποιούνται για πρώτη φορά στον εξεταζόμενο Βίο (κανονάρχης, τραπεζάρης). Η διάδοσή τους στη συνέχεια γίνονται και σε άλλα γεωργιανά μοναστήρια εκτός και εντός Γεωργίας· κάτι που συνέβαλε τελικά στη διεθνοποίηση των συγκεκριμένων εννοιών μέσω αυτών των λέξεων.

5 Βιβλιογραφία

[1] ი. აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, 1973, 577- I. Abuladze, Λεξικό αρχαίας γεωργιανής γλώσσας, Τιφλίδα 1973, 577.

[2] *Actes d'Iviron*, έκδ. J. Lefort, N. Oikonomides, D. Papachryssanthou, V. Kravari, H. Metreveli, I, Paris 1987, 318.

[3] *ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები* (*Μνημεία της αρχαίας γεωργιανής αγιολογικής λογοτεχνίας*), 2 (11ος-15ος αι.), επιμέλεια του I. Abuladze, 1967, 263.

[4] Δ. Δημητράκου, Μέγα λεξικό της Ελληνικής γλώσσης, τόμοι 1-9 (1954-1958).

[5] F. Edler, "The monastic Scriptorium", *Thought* vol. VI (Sept 1931, N 2), p. 182-191.

[6] Georgian Monks on Mount Athos (Two Eleventh-Century Lives of the Hegoumenoi of Iviron), translation-notes-introduction by T. Grdzelidze, London 2009, 235.

[7] Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια, 12τομη έκδοση, Αθήνα 1962-1968.

[8] Γ. Μπαμπινιώτη, Λεξικό νέας ελληνικής γλώσσας, Γ΄ Έκδοση Αθήνα 2008, 2032.

[3] Πρόκειται για τον τρίτο ηγούμενο της Μονής Ιβήρων στα χρόνια 1019-1029. Κατηγορήθηκε για συμμετοχή στη συνωμοσία εναντίον του αυτοκράτορα Ρωμανού Γ΄ Αργυρού (1028-1034) και εξορίστηκε στο ανωτέρω νησί.

[9] А. Натроев, Ивирский монасиырь на Афоне, Тифлис 1909, 540.

[10] K. Smyrlis, «The Management of Monastic Estates: The Evidence of the Typika", Dumbarton Oaks Papers 56 (2002), 245-261.

[11] E. Tchkoidze, Ένας Γεωργιανός προσκυνητής στον βυζαντινό κόσμο του 9ου αιώνα: ο «Άγιος Ιλαρίων ο Γεωργιανός», Αθήνα 2011, 273.

Eka Tchkoidze

Διδάκτωρ, Επίκουρος καθηγήτρια Ιστορίας, Ilia State University
B. Khmelnitsky Street, Korpus 4A, Flat 3
0136 Tbilisi, Georgia
Ηλ.ταχ.: **ekats21@hotmail.com**

ΕΝΟΤΗΤΑ 7

Δραστηριότητα φορέων και οργάνων Ορολογίας

30 Τα προσόντα του πιστοποιημένου διαχειριστή Ορολογίας σύμφωνα με την ECQA (European Certification & Qualification Association)

Θάνος Μεντζελόπουλος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εισήγηση αποτελεί μια μελέτη πάνω στα απαιτούμενα προσόντα και ικανότητες του πιστοποιημένου διαχειριστή Ορολογίας σύμφωνα με την ECQA (European Certification & Qualification Association = Ευρωπαϊκός Οργανισμός Πιστοποίησης και Εξειδίκευσης). Εδώ εξετάζονται θέματα όπως ο τόσο σημαντικός ρόλος της σωστής διαχείρισης Ορολογίας στο σύγχρονο εργασιακό περιβάλλον, τα διάφορα μοντέλα διαχείρισης ορολογικού υλικού, η διαχείριση τόσο μονόγλωσσης όσο και πολύγλωσσης ορολογίας και ορολογικών πονημάτων, οι συνεργασίες με παρεμφερή τμήματα οργανισμών και επιχειρήσεων, η δημιουργία νέων εξειδικευμένων αλλά και η αξιοποίηση των υπαρχόντων σύγχρονων ορολογικών βάσεων δεδομένων, ορολογικών συλλογών και του διαδικτύου, η δημιουργία εξειδεικευμένων ομάδων εργασίας, η διαχείριση συγκρούσεων καθώς και διάφορα νομικά θέματα όπως η κατοχύρωση πνευματικής ιδιοκτησίας κλπ. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στο θέμα της τυποποίησης και εγχωριοποίησης ορολογίας καθώς και λογισμικού, ενώ καθίσταται πλέον σαφές ότι ο σύγχρονος και επαγγελματίας διαχειριστής Ορολογίας θα πρέπει να διακρίνεται από ευελιξία όσον αφορά στην αξιοποίηση των ορολογικών πόρων, ορθή κρίση ως προς την εκτίμηση καταστάσεων και τη διεξαγωγή ελέγχων ποιότητας, αλλά κυρίως από ανοιχτούς γνωστικούς ορίζοντες προκειμένου να φέρει εις πέρας το ορολογικό έργο που του έχει ανατεθεί εντός συγκεκριμένων χρονικών ορίων. Στο τέλος γίνεται και μικρή αναφορά στις εξετάσεις της ECQA για τη χορήγηση του διπλώματος «Πιστοποίησης Διαχείρισης Ορολογίας» και τις προοπτικές αξιοποίησής του, ενώ επιχειρείται και μια διερεύνηση των αναγκών της ελληνικής γλώσσας για πιστοποιημένους διαχειριστές ορολογίας και του τρόπου που αυτοί θα βοηθούσαν στην επιστημονική εισαγωγή, μετάφραση και χρήση των ειδικών όρων.

The qualifications of the Certified Terminology Manager according to the ECQA (European Certification & Qualification Association)

Thanos Mentzelopoulos

ABSTRACT

This paper constitutes a study on the required qualifications and abilities of the Certified Terminology Manager according to the ECQA (European Certification and Qualification Association). Subjects such as the important role of right management of Terminology in the modern labour environment, the various models of management of terminological material, the management of both monolingual multilingual terminologies and terminological projects, the collaborations with relevant departments of organisms and enterprises, the creation of new specialised but also the exploitation of the existing modern terminological databases, terminological collections and internet, the creation of specialized workteams, conflict management as well as various legal subjects, such as the consolidation of intellectual property etc are examined. Particular attention is given to the standardization and

localization of terminology as well as software, while it is rendered henceforth explicit that the professional Terminology Manager should be distinguished by flexibility with regard to the exploitation of terminological resources, unbiased crisis as for the estimate of situations and the conduct of quality checks, but mainly by open cognitive horizons in order to complete the assigned terminological work within strict time limits. There is also a small report concerning the examinations of ECQA on the issuing of the diploma of "Certified Terminology Management" and its prospects. Also attempted is a research of the needs of the Greek language for Certified Terminology Managers and the way these would help in the scientific import, translation and use of special terms.

1 Ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Πιστοποίησης και Εξειδίκευσης (ECQA)

Σήμερα, με την παραγωγή νέας γνώσης, καθώς και νέων μεθόδων και διαδικασιών που να χρειάζονται περιγραφή και κατονομασία να είναι καθημερινό φαινόμενο, είναι σημαντική η αναγνώριση και πιστοποίησή τους από εξειδικευμένους επαγγελματίες για όλες τις ευρωπαϊκές χώρες. Σαν σπονδυλική στήλη αυτής της πρωτοβουλίας, η Ε.Ε. υποστήριξε την καθιέρωση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Πιστοποίησης και Εξειδίκευσης (ECQA). Ο συγκεκριμένος οργανισμός είναι το αποτέλεσμα σημαντικών πρωτοβουλιών της Ε.Ε. ειδικά τα τελευταία δέκα χρόνια όπου στη ζωή της ενωμένης πλέον Ευρώπης μεμονωμένοι εκπαιδευτικοί φορείς αποφάσισαν να ακολουθήσουν μια κοινή διαδικασία όσον αφορά στην πιστοποίηση των προσώπων σε διάφορους επιστημονικούς τομείς.

2 Πρώτες προσπάθειες στη διαχείριση Ορολογίας

Ειδικά στην Κεντρική Ευρώπη, οι πρώτες απόπειρες με στόχο τη θέσπιση ορισμένων κανόνων όσον αφορά στην κατηγοριοποίηση και διαχείριση ορολογικού υλικού σε έναν συγκεκριμένο επιστημονικό τομέα έχουν τις ρίζες τους αρκετούς αιώνες πίσω, αρχίζοντας από τον Dürer (1471-1528) με πεδίο έρευνας τα Μαθηματικά, τον Vesalius (1514-1564) με την Ανατομία, τον Lavoisier (1743-1793) με τη Χημεία, τον Berthollet (1748-1822) με τη Χημεία και τον von Linne (1707-1778) με τη Βοτανολογία και τη Ζωολογία αντίστοιχα. Αργότερα, ειδικά προς το τέλος του 19^{ου} αιώνα, με την ώθηση που δόθηκε από τη Βιομηχανική επανάσταση προέκυψαν διαφορετικές ανάγκες οι οποίες έπρεπε να αντιμετωπιστούν. Έτσι, παρατηρούμε τη σύσταση διαφόρων φορέων και επιτροπών με καθήκον να κατηγοριοποιήσουν πιο αναλυτικά και επιστημονικά τόσο το προϋπάρχον, όσο

και το νέο ορολογικό υλικό που προέκυπτε καθημερινά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η σύσταση της Διεθνούς Ηλεκτροτεχνικής Επιτροπής (International Electrotechnical Commission) στο Λονδίνο το 1906 με τον προαναφερθέντα σκοπό, καθώς επίσης και την κατάρτιση ενός διεθνούς λεξικού συναφούς ορολογίας. Τελικά το λεξικό εκδόθηκε το 1938 αποτελούμενο από όρους στην αγγλική, γαλλική, ιταλική, ισπανική και γερμανική γλώσσα, όπως επίσης και στη διεθνή γλώσσα esperanto, κατηγοροποιημένους σε 14 σχετικά επιστημονικά πεδία. Ακολούθησε το 1927 ο Γερμανικός Οργανισμός Τυποποίησης (DIN=Deutsches Institut für Normung) ο οποίος σχημάτισε εξειδικευμένες επιτροπές για να ασχοληθούν με θέματα ορολογίας και το 1926 η ISA (=International Standards Association) που μετέπειτα μετονομάστηκε στον γνωστό ISO.

Ακόμα αργότερα, στις δεκαετίες του ’60 και ’70, τα αρμόδια τμήματα μεγάλων οργανισμών και εταιρειών άρχισαν να αναπτύσσουν υπολογιστικές βάσεις δεδομένων (π.χ. Eurodicautom), ενώ σήμερα στον 21^{ο} αιώνα μπορούμε να βρούμε τα πιο εξελιγμένα λογισμικά που στοχεύουν στη βελτιστοποίηση της διαχείρισης ορολογικού υλικού.

3 Μέθοδοι διαχείρισης και επεξεργασίας ορολογίας

Η Ορολογία συνιστά σημαντικό παράγοντα στο σύγχρονο διεθνές επιχειρηματικό και επιστημονικό περιβάλλον, από τη στιγμή μάλιστα που δε μπορεί να υφίσταται γνώση χωρίς ορολογία. Η δε καλύτερη εκμετάλλευση αυτής της γνώσης μπορεί να αποφέρει πολλά και σημαντικά οφέλη στους χρήστες και κατόχους της, είτε οικονομικά είτε επιστημονικά, καθώς στην προκειμένη περίπτωση η γνώση ισοδυναμεί με πλούτο, ειδικά σε μια κοινωνία η οποία βομβαρδίζεται καθημερινά με απίστευτες ποσότητες νέας γνώσης. Η κρισιμότητα του ρόλου της αποκτά ακόμα μεγαλύτερο ενδιαφέρον αν αναλογιστούμε τους κινδύνους που ελλοχεύουν από τη μη σωστή διαχείρισή της: εδώ μπορεί να γίνει λόγος για απώλειες οικονομικές (που σχετίζονται με μη επαρκείς μεταφράσεις ή/και προβλήματα επιχώριας προσαρμογής προϊόντων), επικοινωνιακές (μέσω γραμματικών, συντακτικών και εκφραστικών λαθών), καθώς και να τεθούν ζητήματα νομικής ευθύνης (εξαιτίας αποτυχημένων προϊόντων, εγγυήσεων, ή ακόμα και κινδύνων για την ανθρώπινη ζωή). Θα πρέπει να τονιστεί επίσης ότι ο ρόλος της ορολογίας είναι πολύ πιο σημαντικός όταν έχουμε να κάνουμε με «έξυπνα», πολύπλοκα και δαπανηρά προϊόντα, όπως π.χ. λογισμικό ηλεκτρονικών υπολογιστών και εξειδικευμένο ιατρικό εξοπλισμό, σε σύγκριση π.χ. με αγροτικά ή άλλα πιο απλά ως προς την έρευνα και κατασκευή προϊόντα.

Η διαχείριση ορολογίας αποτελεί λοιπόν επιτακτική ανάγκη ειδικά σήμερα, είτε αναφερόμαστε σε εξατομικευμένες περιπτώσεις ή ομάδες χρηστών ή τμήματα οργανισμών και εταιρειών και μπορεί να διεξαχθεί σωστά με τη βοήθεια της τεχνολογίας και ειδικά των

προγραμμάτων επεξεργασίας δεδομένων. Με τον τρόπο αυτό, ο διαχειριστής ορολογίας, εκτός από πρόσβαση σε ηλεκτρονικά λεξικά και ορολογικές βάσεις δεδομένων, έχει τη δυνατότητα να δημιουργήσει έναν δικό του, προσωπικό μηχανισμό διαχείρισης του ορολογικού υλικού στο οποίο εξειδικεύεται, χρησιμοποιώντας είτε προγράμματα επεξεργασίας κειμένου, είτε συστήματα διαχείρισης βάσεων δεδομένων, ή βεβαίως εξειδικευμένα προγράμματα διαχείρισης όρων. Η κάθε μια απο τις παραπάνω περιπτώσεις διαθέτει πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα και είναι σαφές ότι πρέπει να χρησιμοποιούνται ανάλογα με το είδος του πονήματος που ο διαχειριστής καλείται να φέρει εις πέρας. Θα πρέπει να θεωρείται δεδομένο πάντως ότι το πιο χρήσιμο και συνολικά αξιόπιστο από τα παραπάνω ηλεκτρονικά εργαλεία είναι τα εξειδικευμένα προγράμματα διαχείρισης ορολογίας, καθώς έχουν δημιουργηθεί επί τούτου, προσφέροντας τις περισσότερες επιλογές στο χρήστη, βελτιώνοντας με τον τρόπο αυτό την απόδοσή του.

Σύμφωνα με τον Schmitz, 3 είναι οι βασικές μέθοδοι διαχείρισης ορολογικού υλικού: η ορολογική εργασία που γίνεται ad hoc (αποσκοπεί στην επίλυση ενός συγκεκριμένου ορολογικού προβλήματος με έρευνα για άγνωστους όρους, συνώνυμα, ισοδύναμα κλπ.), η ορολογική εργασία που είναι προσανατολισμένη στο κείμενο (προϋποθέτει μια προπαρασκευαστική ορολογική έρευνα σε ένα δεδομένο κείμενο έτσι ώστε τα πιθανά προβλήματα να έχουν επιλυθεί πριν τη διαδικασία μετάφρασης) και η ορολογική εργασία που είναι προσανατολισμένη στο επιστημονικό πεδίο (προϋποθέτει ορολογική έρευνα σε όλες τις έννοιες ενός γνωστικού αντικειμένου με στόχο την κατάρτιση πλήρους ορολογίας).

Διάφοροι παράγοντες παίζουν το δικό τους ρόλο και επηρεάζουν την ορολογική εργασία, άρα και επεξεργασία και διαχείριση: οι σκοποί και οι χρήστες, το πλήθος των εννοιών και των γλωσσών στις οποίες πρέπει να αποδοθούν, οι δομές και τα πληροφοριακά πεδία των ορολογικών βάσεων δεδομένων, οι χρονικοί περιορισμοί, η απαραίτητη προσβασιμότητα σε πληροφορίες, άρα και τεκμηρίωση, οι υπάρχουσες υλικο-τεχνικές υποδομές, ενώ, όλο και συχνότερα, οικονομικοί παράγοντες μπορούν να οδηγήσουν σε συμβιβασμούς όσον αφορά στην ποιότητα του επιτελούμενου έργου. Η σωστή ορολογική εργασία προϋποθέτει, μεταξύ άλλων, προσεκτικό σχεδιασμό και υπολογισμό, σαφή προσδιορισμό του θεματικού πεδίου, πρόσβαση σε τεκμηριωμένο υλικό, σωστή χρήση των υπαρχόντων ορολογικών πόρων και στο τέλος φυσικά έλεγχο ποιότητας προκειμένου να διασφαλιστεί η αξιοπιστία της.

Από τη μεριά τους, οι μεγάλοι οργανισμοί και επιχειρήσεις ακολουθούν τις ίδιες μεθόδους, προσαρμοσμένες στις δικές τους ιδιαίτερες ανάγκες και απαιτήσεις. Μεταξύ άλλων, βασικό μέλημά τους αποτελεί η ολοκληρωμένη εκπαίδευση του ανθρώπινου δυναμικού που ασχολείται με θέματα ορολογίας και η καλή συνεργασία του με άλλα παρεμφερή τμήματα και

κέντρα λήψης αποφάσεων, η ανάλυση υπαρχόντων ορολογικών συλλογών και σχετικού κειμενικού υλικού, ο σχεδιασμός εξειδικευμένων ορολογικών βάσεων δεδομένων, η επιλογή των σωστών λογισμικών διαχείρισης ορολογίας, αλλά και η πρόβλεψη και ανάλυση των συνθηκών της αγοράς που ουσιαστικά καθορίζουν το πεδίο δράσης τους.

Σε κάθε περίπτωση, αν παρουσιαστεί η ανάγκη δημιουργίας νέων όρων, θα πρέπει να τηρηθούν όλοι οι γνωστοί κανόνες: της διαφάνειας, της συνέπειας, της καταλληλότητας, της γλωσσικής οικονομίας, της δυνατότητας δημιουργίας παραγώγων, της γλωσσολογικής ορθότητας και της μοναδικότητας. Όσον αφορά τώρα στην τεκμηρίωση, και στην περίπτωση που χρησιμοποιείται το διαδίκτυο, απαιτείται διασταύρωση στοιχείων προκειμένου να καταλήξει κανείς σε ασφαλή συμπεράσματα. Τα πιθανά προβλήματα εδώ σχετίζονται με τη σωστή συντήρηση των ορολογικών βάσεων δεδομένων, οι οποίες ενίοτε, όταν δεν τροφοδοτούνται καταλλήλως, ξεπερνώνται, απαρχαιώνονται και τελικά παύουν να λειτουργούν. Για το λόγο αυτό είναι απαραίτητος ο περιοδικός έλεγχος των δεδομένων έτσι ώστε να καταστεί σαφές αν αυτά εξακολουθούν να παραμένουν ακριβή, σωστά, πλήρη, σταθερά και γενικώς αποδεκτά, σύμφωνα πάντα με το πρότυπο ISO 1087-2:2000. Από τη μεριά του, ο διαχειριστής ορολογίας θα πρέπει να ενημερώνεται συνεχώς για τις νέες τάσεις διαχείρισης ορολογικού υλικού, να ακολουθεί τα πρότυπα ορολογίας του Διεθνούς Οργανισμού Τυποποίησης (ISO), να επεξεργάζεται και να δημιουργεί επιπλέον δικές του μεθόδους και διεργασίες ελέγχου ποιότητας της εργασίας του, προκειμένου να ελαχιστοποιήσει τα ποσοστά λάθους.

4 Τυποποίηση Ορολογίας

Οι τυποποιημένες ορολογίες αντανακλούν ένα συνεκτικό ορολογικό σύστημα, είναι περισσότερο ακριβείς (καθώς π.χ. μεταξύ άλλων αποκλείουν συνώνυμα, ορθογραφικές και μορφολογικές παραλλαγές) και με τον τρόπο αυτό προσφέρουν μεγαλύτερη επικοινωνιακή διαύγεια και σαφήνεια. Μια από τις κυριότερες λειτουργίες μιας τυποποιημένης ορολογίας αποτελεί η κατάδειξη των προτιμώμενων, δόκιμων αλλά και αδόκιμων όρων ανά επιστημονικό πεδίο. Το ρόλο αυτόν αναλαμβάνουν συνήθως τεχνικές επιτροπές που καταρτίζονται από διεθνείς οργανισμούς τυποποίησης, αλλά και, σε μικρότερη κλίμακα, μεγάλες συνήθως εταιρείες, οργανισμούς και επαγγελματικές ενώσεις. Έτσι, η εργασία που πρέπει να επιτελέσει ο διαχειριστής ορολογικών δεδομένων είναι ιδιάζουσας σημασίας, καθώς θα πρέπει να λάβει υπόψιν πολλές και διαφορετικές παραμέτρους πριν καταλήξει σε κάποια ξεκάθαρη και αποδεκτή πρόταση. Σε πολλές περιπτώσεις αυτό έχει επιτευχθεί, σε κάποιες άλλες όμως, όπως στην περίπτωση του *Record number*, παρατηρούνται συγκεκριμένες ανακολουθίες. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί ότι, σύμφωνα και με

τον Martin, το μέσο κόστος δημιουργίας και καταχώρισης ενός νέου όρου είναι κατά πολύ μικρότερο από αυτό της διόρθωσης ενός λανθασμένου όρου στο σύνολο των κειμένων που απαντά.

Η τυποποίηση ορολογίας απαντά σε κείμενα που αφορούν κυρίως σε εγχειρίδια, οδηγίες χρήσεως, τεχνικές προδιαγραφές, επιστημονικά (όχι εκλαϊκευμένα) βιβλία και άρθρα, διεθνή πρότυπα και διπλώματα ευρεσιτεχνίας, συμβόλαια, λογισμικά διασύνδεσης και άλλα παρεμφερή κειμενικά περιβάλλοντα όπου ανιχνεύεται υψηλή συχνότητα εμφάνισης τεχνικών όρων. Έτσι λοιπόν, μετά την παραγωγή γνώσης και πληροφορίας ακολουθεί η διατύπωσή τους, για να φτάσουμε στο τέλος στη φάση της επιχώριας προσαρμογής τους σε άμεση συνάρτηση με τη διαχείριση της ορολογίας. Αυτό που είναι σημαντικό, ειδικά στην περίπτωση επιχώριας προσαρμογής λογισμικού, είναι ότι η αντίστοιχη ορολογία θα πρέπει να έχει οριστεί πλήρως και δημιουργηθεί πριν αρχίσει η διαδικασία προσαρμογής, καθώς επίσης ότι αυτή η φάση συνήθως ξεκινά πριν από την ολοκλήρωση του κειμένου-πηγή, προκειμένου να διευκολύνει την ταυτόχρονη διάχυση του προϊόντος σε πολλές αγορές χωρίς καθυστερήσεις.

Καθίσταται σαφές ότι η σωστή διαχείριση ορολογίας βοηθά όχι μόνο τους τελικούς χρήστες του προϊόντος, αλλά και τους ειδικούς σε θέματα τεκμηρίωσης και επιχώριας προσαρμογής, καθώς, όπως είναι φυσικό, λιγότερα λάθη στο κείμενο-πηγή συνεπάγονται όχι μόνο λιγότερα λάθη στο κείμενο-στόχος, αλλά και σημαντική μείωση τόσο του χρόνου όσο και του κόστους δημιουργίας του. Στον αιώνα της εξειδίκευσης που διανύουμε, η αποτελεσματική διαχείριση ορολογίας αποτελεί αναντικατάτατη παράμετρο τόσο της δημιουργίας γνώσης, άρα και πληροφορίας, όσο και της διαδικασίας επιχώριας προσαρμογής λογοσμικού και λοιπού υλικού. Η υψηλής ποιότητας ορολογική εργασία, σε όποια βαθμίδα κι αν συντελείται (διεθνείς φορείς, οργανισμοί, επιχειρήσεις), είναι σαφώς μια χρονοβόρα αλλά και ακριβή διαδικασία και για το λόγο αυτό, όσο περισσότεροι επαγγελματίες και εφαρμογές τη χρησιμοποιούν, τόσο μεγαλύτερα είναι και τα αντίστοιχα οφέλη. Όσο βέβαια νωρίτερα ξεκινά η ορολογική εργασία, τόσο πιο αποδοτική αποδεικνύεται εκ των πραγμάτων η ανάπτυξη αλλά και η επιχώρια προσαρμογή του εκάστοτε υλικού, ενώ παράλληλα μειώνεται το κόστος και ο φόρτος μετάφρασης και εγχωριοποίησης, τα προϊόντα εισάγονται στις αγορές γρηγορότερα και, τέλος, υποστηρίζεται και τεκμηριώνεται η αποδοχή τους από τους χρήστες τόσο σε τοπικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Αν όλα αυτά τα δούμε σε σχέση με τις λεγόμενες γλώσσες ευρείας ή μειωμένης διάχυσης, τότε θα πρέπει να τονίσουμε ότι η επιχώρια προσαρμογή είναι μια διαδικασία η οποία θα πρέπει να λαμβάνει χώρα στις δεύτερες κάθε φορά που έχουμε παραγωγή νέας γνώσης από τις πρώτες.

Διάφορα προβλήματα, κυρίως διαπολιτισμικής υφής, δημιουργούνται σε διάφορες περιπτώσεις, όπως π.χ. όταν ανάμεσα στο κείμενο-πηγή και στο κείμενο-στόχος παρεμβάλλεται μια τρίτη γλώσσα, ή όταν ο διαχειριστής ορολογίας έρθει αντιμέτωπος με μια κακή και λανθασμένη μετάφραση του πρωτότυπου υλικού, με αποτέλεσμα να υπάρχουν καθυστερήσεις όσον αφορά στην επιχώρια προσαρμογή των εκάστοτε προϊόντων, αλλά και λάθη στο τελικό προϊόν που σίγουρα υποβαθμίζουν την αξιοπιστία της εργασίας που έχει συντελεστεί. Για το λόγο αυτό, σημαντική είναι η ανάγκη ύπαρξης ενός συστήματος ελέγχου ποιότητας όσον αφορά στη συλλογή, επεξεργασία και καταχώριση ορολογίας, αλλά και αυτοματοποιημένων πλέον διαδικασιών έτσι ώστε να διευκολύνεται το έργο του διαχειριστή ορολογικού υλικού, το οποίο μεταξύ άλλων περιλαμβάνει έλεγχο του κειμένου-πηγή, σωστή διαχείριση των περιεχομένων αλλά και της μετάφρασης, κριτική ανάλυση των αναγκών των χρηστών στους οποίους απευθύνεται και, τέλος, σωστή διαχείριση της ροής εργασίας.

Για το λόγο αυτό έχουν θεσπιστεί τα διάφορα διεθνή πρότυπα από τον ISO (Διεθνή Οργανισμό Τυποποίησης) που αφορούν πρότυπα πιστοποίησης προϊόντων, διαδικασιών και προσφοράς υπηρεσιών και, φυσικά, ορολογίας. Ο σκοπός τους είναι η διασφάλιση της ποιότητας των προσφερόμενων προϊόντων και υπηρεσιών, αλλά και η δυνατότητα ενσωμάτωσης νέων τεχνολογιών, όσον αφορά στα λειτουργικά πρότυπα.

5 Διαχείριση ορολογικών πονημάτων

Η σωστή διαχείριση ορολογικών πονημάτων είναι εξαιρετικής σημασίας και αποτελεί πρώτιστο καθήκον του διαχειριστή ή των τμημάτων διαχείρισης ορολογικού υλικού, καθώς περιλαμβάνει θέματα στα οποία πρέπει να δείξει τις ικανότητές του: παρακολούθηση και επίβλεψη του επιτελούμενου έργου, ανάθεση καθηκόντων σε έμπειρους μεταφραστές και διορθωτές, καθοδήγηση όλων των εμπλεκομένων μερών στο έργο, τήρηση του χρονοδιαγράμματος παράδοσής του, επικοινωνία και συνεργασία και με τους εντολείς του συγκεκριμένου έργου.

Πολύ καλή προετοιμασία χρειάζεται εξάλλου όταν πρόκειται να τεθεί θέμα πνευματικών δικαιωμάτων (copyright), νομικής ευθύνης, εμπιστευτικότητας, εμπορικών συμφωνιών, γλώσσας-πηγή και γλώσσας-στόχος, καθώς και εξασφάλιση ποιότητας του έργου που έχει ανατεθεί. Για το λόγο αυτό, τα τμήματα διαχείρισης ορολογίας των μεγάλων οργανισμών και επιχειρήσεων βρίσκονται σε αδιάκοπη επικοινωνία και συνεργασία τόσο με το νομικό τμήμα, όσο και με το τμήμα διαχείρισης ανθρωπίνων πόρων, το οικονομικό, το μεταφραστικό, το γλωσσολογικό και το τμήμα δημοσίων σχέσεων. Σε κάθε περίπτωση η ανατροφοδότηση εκ μέρους των εντολέων έχει μεγάλη σημασία ώστε να εξαχθούν όσο το δυνατόν ασφαλέστερα συμπεράσματα όσον αφορά στην αξιοπιστία και ποιότητα του επιτελούμενου έργου.

Για την άντληση ορολογικών πληροφοριών ο διαχειριστής ορολογίας έχει τη δυνατότητα να ερευνήσει τεχνικά/επιστημονικά βιβλία, άρθρα, δημοσιεύσεις, διεθνή πρότυπα, τεχνικές προδιαγραφές, εξειδεικευμένα λεξικά και εγκυκλοπαίδειες, ορολογικές συλλογές και βάσεις δεδομένων, ενώ μπορεί να απευθυνθεί σε επιστημονικές βιβλιοθήκες, πανεπιστημιακά τμήματα, διεθνείς οργανισμούς και επιχειρήσεις, επαγγελματικές ενώσεις, ακόμα και στο διαδίκτυο, το οποίο προσφέρει μια τεράστια δεξαμενή από εύκολα προσβάσιμες αλλά ενίοτε αμφίβολης αξιοπιστίας πληροφορίες, τις οποίες θα πρέπει βέβαια να ελέγξει και να τεμκηριώσει πριν προβεί σε χρήση τους. Εκτός από όρους καθεαυτούς, θα έχει τη δυνατότητα να ερευνήσει μεταξύ άλλων και για συνώνυμα, συντομογραφίες, ισοδύναμα, να ανακαλύψει ορισμούς αλλά και κειμενικά περιβάλλοντα στα οποία απαντούν οι προς εξέτασιν όροι, ακόμα και γενικές πληροφορίες ως προς τη χρήση τους. Με εξαίρεση κάποιες ορολογικές συλλογές και βάσεις δεδομένων που λειτουργούν στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (π.χ. IATE, EuroTermBank κλπ.), μόνο οι διαδικτυακές πύλες που ανήκουν σε πανεπιστημιακούς και επιστημονικούς φορείς, επαγγελματικές ενώσεις και ενίοτε μεγάλες εταιρείες ανανεώνονται συστηματικά και τακτικά και μπορούν να προσφέρουν αξιόπιστες ορολογικές πληροφορίες και συνδέσμους. Σε κάθε περίπτωση ο διαχειριστής ορολογικού υλικού θα πρέπει να αποφασίσει αν οι πληροφορίες που έχει συλλέξει είναι χρήσιμες, αξιόπιστες και προπάντων κατάλληλες για το έργο που έχει να φέρει σε πέρας. Επιπλέον θα πρέπει να ελέγξει το χρόνο καταχώρισης των ορολογικών πληροφοριών, το κοινό στο οποίο απευθύνονται, καθώς και τον σκοπό που επιτελούν. Το σπουδαιότερο καθήκον του βέβαια είναι η διασταύρωση και επαλήθευση των συγκεκριμένων πληροφοριών και με άλλους, διαδικτυακούς και μη, πόρους. Είναι γεγονός πάντως ότι τόσο ο όγκος, όσο και η ποιότητα των ελεύθερα διακινούμενων πληροφοριών στο διαδίκτυο βελτιώνεται σε καθημερινή βάση, ενώ επιτακτική είναι πλέον η ανάγκη συνεχούς ανανέωσης των ορολογικών συλλογών και βάσεων δεδομένων προκειμένου να συνεχίσουν να υφίστανται χωρίς προβλήματα.

Η συλλογή ορολογίας όσον αφορά σε μεγάλους οργανισμούς και επιχειρήσεις δεν συντελείται σε ένα και μόνο συγκεκριμένο τμήμα, καθώς αυτή αντλείται εξίσου π.χ. από το τμήμα μάρκετινγκ, το τμήμα έρευνας και εξέλιξης, το τμήμα εξυπηρέτησης πελατών, το νομικό και οικονομικό τμήμα, το τμήμα διαχείρισης ανθρώπινων πόρων, ακόμα και από τη διοίκηση. Τέτοιας έκτασης και είδους ορολογική εργασία θα έπρεπε να συντελείται περισσότερο σε κεντρικό επίπεδο, αλλά, καθώς αφορά σε εταιρική-συλλογική γνώση, εμπλέκονται κι άλλα τμήματα ή μεμονωμένοι ειδικοί επί του γνωστικού αντικειμένου, οι οποίοι θα πρέπει να συνεργαστούν ομαλά και αποδοτικά, προκειμένου να έρθει σε πέρας το ανατεθέν έργο. Το συμπέρασμα που ανακύπτει εδώ είναι ότι προκειμένου να συντελεστούν επιτυχώς οι διάφορες μεταφραστικές και ορολογικές εργασίες, ο διαχειριστής ορολογίας θα

πρέπει μεταξύ άλλων να διαθέτει αφ' ενός ικανότητες διοίκησης ομάδων και διαχείρισης πονημάτων για να μπορεί να ανταπεξέλθει με επιτυχία σε ενδεχόμενες δυσκολίες και αφ΄ ετέρου να γνωρίζει πώς να διαχειρίζεται και να παρέχει τη σωστή πληροφορία στο σωστό χρόνο και προπάντων στην κατάλληλη μορφή.

Η ροή εργασίας όσον αφορά στη διαχείριση ορολογικού υλικού ξεκινά αρχικά από τη γλώσσα-πηγή, συνεχίζει στη γλώσσα-στόχος και στο τέλος όλα τα συλλεχθέντα δεδομένα εισάγονται και ενσωματώνονται σε μια βάση δεδομένων. Αυτό σημαίνει βέβαια την ύπαρξη και συνεργασία ορολόγων, αλλά και ειδικών επί των κατάλληλων γνωστικών πεδίων και διαχειριστών ορολογίας τόσο στη γλώσσα-πηγή όσο και στη γλώσσα-στόχος.

6 Διαχείριση Ορολογίας και κατοχύρωση πνευματικών δικαιωμάτων

Ο ρόλος του διαχειριστή ορολογίας μπορεί να κυμαίνεται από χρήστη έως και δημιουργού πνευματικά κατοχυρωμένου υλικού ανάλογα με την εκάστοτε περίπτωση. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί ότι ο οποιοσδήποτε συγγραφέας δε μπορεί να έχει και τις απαραίτητες νομικές γνώσεις για να κατοχυρώσει το δημιούργημά του. Σε περιπτώσεις όπου ενδεχομένως να εγερθεί ζήτημα κατοχύρωσης πνευματικών δικαιωμάτων, η συμβουλή ενός νομικού θα ήταν απαραίτητη προκειμένου να αποφευχθούν δυσάρεστες καταστάσεις, όσον αφορά στο τι ακριβώς προστατεύεται και κατοχυρώνεται και τι όχι, ειδικά όταν παρεμβάλλεται και η μεταφραστική διαδικασία. Φυσικά σε διαφορετικά κράτη απαντώνται αρκετές διαφορές σε σχέση με την κατοχύρωση των πνευματικών δικαιωμάτων, αφού πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν αρκετοί επί μέρους παράγοντες, π.χ. στις ΗΠΑ εκτός από τους ομοσπονδιακούς νόμους θα πρέπει να συνεξετάζονται και οι πολιτειακοί, καθώς σε αρκετές περιπτώσεις παρατηρούνται ανακολουθίες. Στην Ε.Ε. αντίθετα, με την οδηγία 96/9/EC της 1996/03/11 προστατεύονται και κατοχυρώνονται τα πνευματικά δικαιώματα ανάλογα βέβαια με το είδος (genre) του πονήματος.

Ο διαχειριστής ορολογικού υλικού θα πρέπει να έχει συνειδητοποιήσει το σημαντικό ρόλο της σωστής διαχείρισης Ορολογίας στο σύγχρονο εργασιακό περιβάλλον, να γνωρίζει τα διάφορα μοντέλα διαχείρισης ορολογικού υλικού, να έχει εμπειρία στη διαχείριση τόσο μονόγλωσσης όσο και πολύγλωσσης ορολογίας και ορολογικών πονημάτων, να προωθεί τις συνεργασίες με παρεμφερή τμήματα οργανισμών και επιχειρήσεων καθώς και τη δημιουργία νέων εξειδικευμένων αλλά και την αξιοποίηση των υπαρχόντων σύγχρονων ορολογικών βάσεων δεδομένων, ορολογικών συλλογών και του διαδικτύου, να διαθέτει ικανότητες διαχείρισης ανθρώπινου δυναμικού καθώς ενδεχομένως θα κληθεί να δημιουργήσει εξειδεικευμένες ομάδες εργασίας, διαχείρισης πιθανών συγκρούσεων αλλά και διάφορων νομικών θεμάτων, όπως η κατοχύρωση πνευματικής ιδιοκτησίας κλπ. Ιδιαίτερη προσοχή θα

πρέπει να δώσει στο θέμα της τυποποίησης και επιχώριας προσαρμογής ορολογίας καθώς και λογισμικού, ενώ καθίσταται πλέον σαφές ότι ο σύγχρονος και επαγγελματίας διαχειριστής Ορολογίας θα πρέπει να διακρίνεται από ευελιξία όσον αφορά στην αξιοποίηση των ορολογικών πόρων, ορθή κρίση ως προς την εκτίμηση καταστάσεων και τη διεξαγωγή ελέγχων ποιότητας, αλλά κυρίως από ανοιχτούς γνωστικούς ορίζοντες προκειμένου να φέρει εις πέρας το ορολογικό έργο που του έχει ανατεθεί εντός συγκεκριμένων χρονικών ορίων. Καθίσταται έτσι απόλυτα σαφές ότι στην εποχή της ολοένα και αυξανόμενης εξειδίκευσης, ο πιστοποιημένος διαχειριστής Ορολογίας θα πρέπει είναι σε θέση να βοηθήσει στην επιστημονική εισαγωγή, μετάφραση και χρήση των ειδικών όρων ιδίως όταν, όσον αφορά στην ελληνική γλώσσα, παρατηρείται μια ολοένα και αυξανόμενη τάση όχι μόνο να χρησιμοποιούνται οι αγγλικοί -στη συντριπτική τους πλειοψηφία- όροι αμετάφραστοι ή μεταγεγραμμένοι, αλλά και να μεταβάλλεται συχνά η γραμματική και η σύνταξη της ελληνικής γλώσσας προς περισσότερο αγγλοπρεπείς τύπους κατά τη μετάφραση οικονομικών κειμένων.

Εφόσον η παραγωγή νέας γνώσης, άρα και ορολογίας, στην ελληνική γλώσσα είναι αρκετά δύσκολη καθώς εξαρτώμαστε όλο και περισσότερο από την εισαγωγή γνώσης, άρα και ορολογίας, κρίνεται απαραίτητη η ενδελεχής επισκόπηση, η ανάλυση και η κατάλληλη σημασιοδότηση της νέας ορολογίας έτσι ώστε να κατανοούνται πλήρως οι όροι που ανακύπτουν διαρκώς. Εκ των ων ουκ άνευ, βεβαίως, θεωρείται η σωστή χρήση των γραμματικών και συντακτικών κανόνων της ελληνικής γλώσσας που συχνά γινόμαστε μάρτυρες της υπέρβασής τους. Στην πραγματικότητα βέβαια, αυτά αποτελούν ευσεβείς πόθους, καθώς με το συνεχώς αυξανόμενο ρυθμό παραγωγής γνώσης και δημιουργίας ορολογίας τα περιθώρια τέτοιων διορθωτικών κινήσεων είναι υπερβολικά στενά. Η δημιουργία ίσως ενός ανεξάρτητου σώματος ή φορέα σε εθνικό επίπεδο επιφορτισμένου με το καθήκον της παραγωγής και διάχυσης των αναγκαίων τροποποιήσεων-προτάσεων σε πανεπιστημιακά τμήματα έως και μεταφραστικά γραφεία ή υπηρεσίες θα μπορούσε να αποτελέσει την κατάλληλη απάντηση στο διαρκώς ογκούμενο πρόβλημα των πρακτικών μετάφρασης στην ελληνική γλώσσα. Παράλληλα, πάγιο χρέος της πολιτείας θα πρέπει να είναι η θέσπιση συγκεκριμένης εκπαιδευτικής, γλωσσικής και μεταφραστικής πολιτικής ώστε να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη στη χρήση της ελληνικής γλώσσας και κατ' επέκταση κουλτούρας και να μην θεωρείται πανάκεια η απρόσκοπτη εισαγωγή ξένης γνώσης και ορολογίας.

7 Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Budin, G & S.E. Wright, (eds.). *Handbook of Terminology Management*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2001.

Cabré, T. *Terminology: Theory, Methods and Applications*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1999.

Gibbon, D. & I. Mertins & R.K. Moore (eds.). *Handbook of multimodal and spoken dialogue systems: Resources, Terminology and product Evaluation*, Massachusetts: Kluwer Academic Publishers, 2000.

Heymann, F.J. & C.G. Interrante (eds.). *Standardization of Technical Terminology: Principles and Practices*. Ann Arbor: American Society for Testing and Materials, 1983.

ISO 1087-1:2000, *Terminology work – Vocabulary – Part 1: Theory and application*.

ISO 704:2000, *Terminology work – Principles and methods*.

Kichigina, G. "The ways of penetration of Greek-Latin elements into English microbiology terminology" [in] G. Budin (ed.), *Multilingualism in specialist communication (Proceedings of the 10th European LSP Symposium, Vienna, 29 Aug. – 1 Sept., 1995 vol. 2)*, Vienna: International Network for Terminology, 1995.

Leicik, V. "Modern trends in the internationalization of terms" [in] J. Draskau & H. Picht (eds.), *Terminology Science and Terminology Planning (Theoretical issues of terminology science)*, Vienna: International Network for Terminology, 1992.

Rey, A. *Essays on Terminology*, Benjamin Publishing Company: Amsterdam / Philadelphia, 1995.

Sager, J. *A Practical Course in Terminology Processing*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1990.

Schmitz, K.D. "Indeterminacy of terms and icons in software localization" [in] E.A. Bassey (ed.), *Indeterminacy in Terminology and LSP*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2007.

Sonneveld, H. & Loening, K. (eds.). *Terminology*, *Applications in interdisciplinary communication*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1993.

Strehlow, R.A. & S.E. Wright (eds.). *Standardizing Terminology for better communication: Practice, Applied Yheory and Results*, Philadelphia: American Society for Testing and Materials, 1993.

---. *Standardizing and harmonizing Terminology: Theory and Practice*. Philadelphia: American Society for Testing and Materials, 1995.

Ελληνική

Βαλεοντής. Κ. *Ανάλυση των βασικών αρχών της Τεχνικής Ορολογίας,* Αθήνα: Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης (ΕΛΟΤ), 1988.

ΕΛΟΤ 561.1:2006, *Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 1: Θεωρία και εφαρμογή*.

Επιστημονική Επετηρίδα του ΤΞΓΜΔ 1999 – 2003, Κέρκυρα: 2004.

Κατσογιάννου, Μ., Ευθυμίου Ε. *Θεωρία, μέθοδοι και πρακτικές της ορολογίας*, Τόμος

«ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΡΟΛΟΓΙΑ: ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ», Ινστιτούτου Επεξεργασίας του Λόγου (ΙΕΛ), Εκδόσεις Καστανιώτη, 2003.

Κελάνδριας, Π. (επιμ.) *20 Χρόνια Τ.Ξ.Γ.Μ.Δ. – Επετειακός Τόμος*, Αθήνα: Δίαυλος, 2007.

---. *Η Μετάφραση των οικονομικών Κειμένων*. Αθήνα: Δίαυλος 2007.

Μπατσαλιά-Κόντη, Φ. «Θεωρητική Προσέγγιση και Προτάσεις Επίλυσης Προβλημάτων κατά τη Μετάφραση Εξειδικευμένων Κειμένων», [στο] *Τυποποίηση Ορολογίας. Πρακτικά διήμερου Ορολογίας*. Αθήνα: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, 1992.

Παπαβασιλείου, Π. «Η τεχνική μετάφραση στη σύγχρονη πραγματικότητα. Μια διεπιστημονική προσέγγιση» [στο] *Επιστημονική Επετηρίδα του ΤΞΓΜΔ 1999 – 2003*, Κέρκυρα: 2004.

Παπαρίζος, Χ. *Η Ελληνική Γλώσσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη, 1997.

Παριανού, Α. «Διαπολιτισμική ειδική επικοινωνία» [στο] *Επιστημονική Επετηρίδα του ΤΞΓΜΔ 1999 – 2003*, Κέρκυρα: 2004.

---. "Globalization and Translation: The challenge for lesser languages" [στο] Κελάνδριας, Π. (επιμ.) *20 Χρόνια Τ.Ξ.Γ.Μ.Δ. – Επετειακός Τόμος*, Αθήνα: Δίαυλος, 2007.

Σελλά, Ε. «Εκπαίδευση και κατάρτιση των μεταφραστών στην Ορολογία» [στο] *20 Χρόνια Τ.Ξ.Γ.Μ.Δ. – Επετειακός Τόμος*, Αθήνα: Δίαυλος, 2007.

Τυποποίηση Ορολογίας. Πρακτικά διήμερου Ορολογίας. Αθήνα: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, 1992.

Χριστίδης, Α. (επιμ.) *«Ισχυρές» και «ασθενείς» γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Όψεις του γλωσσικού ηγεμονισμού τ.1*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, 1997.

---. (επιμ.) *«Ισχυρές» και «ασθενείς» γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Όψεις του γλωσσικού ηγεμονισμού τ.2*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, 1997.

Θάνος Μεντζελόπουλος

Καθηγητής Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Ε.Κ.Π.Α.
Κάτοχος Μεταπτυχιακού Τίτλου Εξειδίκευσης από το Τμήμα
Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας του Ιόνιου Πανεπιστημίου
Υποψήφιος Διδάκτωρ στο ως άνω Τμήμα

Δ/νση: Αίγιο, Αγ. Αθανασίου 59 – ΤΚ 25100
Ηλ.ταχ.: **thanosmen@gmail.com**

31 Ζητήματα Τυποποίησης στην Ορολογία – Ο ρόλος και οι δράσεις της Επιτροπής Ορολογίας ΤΕ21 του ΕΛΟΤ

Μαριάννα Κατσογιάννου, Κατερίνα Τοράκη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εισήγηση παρουσιάζεται η λειτουργία και η δράση της Τεχνικής Επιτροπής ΤΕ21 «Αρχές της Ορολογίας» του Ελληνικού Οργανισμού Τυποποίησης. Κύριο αντικείμενο της ΤΕ21 είναι η ενασχόληση με τα ζητήματα της τυποποίησης στην Ορολογία και συγκεκριμένα με τη θέσπιση και υιοθέτηση των κανόνων ορολογίας, με την επεξεργασία και απόδοση στην ελληνική των προτύπων του ISO στον τομέα της Ορολογίας, με την επεξεργασία για έκδοση αντίστοιχων ή ανάλογων Ελληνικών Προτύπων, ενώ επίσης παρακολουθεί στενά το έργο της αντίστοιχης Τεχνικής Επιτροπής του ISO TC37 και συμμετέχει στις διαδικασίες συζήτησης για την τροποποίηση/βελτίωση των προτύπων Ορολογίας. Παράλληλα, στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της, η Επιτροπή διοργανώνει ημερίδες, σεμινάρια, έχει συνεργασίες με επιστημονικούς φορείς και προσωπικότητες, ενώ έχει παρουσία και στο Διαδίκτυο. Τονίζεται ιδιαίτερα ο ρόλος της Επιτροπής στην υποστήριξη της ελληνικής γλώσσας και στην ανάπτυξη ορολογίας. Στην εισήγηση παρουσιάζονται αναλυτικά τόσο οι εργασίες της ΤΕ21, όσο και παραδείγματα από την παρέμβασή της σε ιδιαίτερα ζητήματα γλώσσας και Ορολογίας.

Standardization matters in terminology – Role and actions of the Committee TE21 of the Hellenic Organization for Standardization

Marianne Katsoyannou, Katerina Toraki

ABSTRACT

The activities of the Greek technical committee of Standardization on Terminology (TE21) are presented in this paper. The Committee belongs to the Hellenic Organization for Standardization (ELOT). The mission of TE21 is related to the normalization of any principle, method or application of terminology and/or language resources for specialized communications. It is responsible for the development, publishment and dissemination of standards to be used both by the specialists of any subject field and by terminology specialists, as well as for the facilitation of coordination and unification of terminologies. Apart from that, it participates in ISO TC37 activities as a member, while it organizes or participates in conferences, seminars and other meetings and cooperates with various organizations as well as with individual specialists. It is particularly interested not only in standards production, but in the support of Greek language and the development of Greek terminology, taking into consideration the need for the development of outreach strategies and training activities.

0 Εισαγωγή

Η Τεχνική Επιτροπή ΤΕ21 με την τυπική ονομασία “Αρχές Τεχνικής Ορολογίας” λειτουργεί από τα τέλη της δεκαετίας του 80 ως Επιτροπή του ΕΛΟΤ με την υποστήριξη του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας. Αποτελεί την Εθνική Επιτροπή Τυποποίησης στην Ορολογία, αντίστοιχη της Επιτροπής TC37 του ISO. Η υποστήριξη από το ΤΕΕ υποδηλώνει και το ιδιαίτερο ενδιαφέρον του οργανισμού αυτού στα ζητήματα της γλώσσας και της Ορολογίας, από την αρχή μάλιστα της ίδρυσής του. [1]

Μέλη της ΤΕ21 είναι εκπρόσωποι επιστημονικών ενώσεων και συγκεκριμένα από ΕΛΟΤ, ΤΕΕ, ΕΛΕΤΟ, ΕΜΠ, Ένωση Ελλήνων Χημικών, Ένωση Ελλήνων Φυσικών. Η συνεργασία με τους φορείς αυτούς συμβάλλει καθοριστικά στο έργο της Επιτροπής και κύρια στην ποιοτική παρουσίαση του έργου της.

Επίσης, έχει καθιερωθεί η παρακολούθηση των δράσεων της Επιτροπής από τους παρατηρητές, ομάδα επιστημόνων από τον ακαδημαϊκό και επαγγελματικό χώρο που έχουν ειδικό ενδιαφέρον με τα θέματα της Ορολογίας. Οι παρατηρητές ενημερώνονται για το έργο της Επιτροπής, μπορούν να συμμετέχουν στις συνεδριάσεις της, λαμβάνουν τα πρακτικά και αποστέλλουν γνώμες και σχόλια όταν ζητηθούν ή όταν οι ίδιοι θεωρούν απαραίτητο.

Ο τεχνικός υπεύθυνος της ΤΕ21 είναι αρμόδιος για το συντονισμό των εργασιών της, την επικοινωνία με τα μέλη και τους παρατηρητές, καθώς και με τον ΕΛΟΤ και τον ISO, την κράτηση των πρακτικών των συνεδριάσεων, την παρακολούθηση των θεμάτων Ορολογίας που αφορούν την Επιτροπή και γενικά έχει τη φροντίδα για την καλή και συνεχή λειτουργία της Επιτροπής και για την εκπλήρωση των σκοπών της.

Για την ιστορία, θα πρέπει να αναφερθεί ότι στην πρώτη φάση της συγκρότησής της, μέλη της διετέλεσαν οι Παπαδάκη Μαίρη (ΤΕΕ), Φιλόπουλος Βασίλης (ΕΛΟΤ), Ξενάκη-Βαρλά Ζωή (ΕΕΧ), Κοντός Παναγιώτης (ΕΚΠΑ), Συρμακέζης Κωνσταντίνος (ΕΜΠ), Διάμεσης Σπύρος (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο), Βαλεοντής Κώστας, Τοράκη Κατερίνα, Μπάκος Κωνσταντίνος, Βασιλάκης Γιώργος, Παξιμαδάς Στέλιος. Το συντονισμό είχε η Μαίρη Παπαδάκη, ηλεκτρολόγος μηχανικός και υπάλληλος του ΤΕΕ, ενώ ο Βασίλης Φιλόπουλος είχε οριστεί αναπληρωτής συντονιστής.

Σκοποί της ΤΕ21

Η άμεση σχέση της ορολογίας με την τυποποίηση ξεκινά από την αφετηρία της Ορολογίας ως ξεχωριστού πεδίου. Σημειώνεται ότι ο Eugene Wüster, ο ιδρυτής της Σχολής Ορολογίας

της Βιέννης και από τους πρωτοπόρους της ορολογίας, ήταν άνθρωπος της Τυποποίησης και ιδρυτής της πρώτης επιτροπής Τυποποίησης στην ορολογία που οδήγησε στη σημερινή Τεχνική Επιτροπή TC37 και μάλιστα δεν ήταν γλωσσολόγος αλλά μηχανικός. [1, 2]

Στους σκοπούς της διεθνούς Επιτροπής TC37 αναφέρονται η τυποποίηση αρχών, μεθόδων και εφαρμογών που σχετίζονται με ορολογικούς και άλλους γλωσσικούς πόρους στο πλαίσιο της πολύγλωσσης επικοινωνίας και της πολιτισμικής πολυμορφίας.

Σύμφωνα με την απόφαση συγκρότησης της ΤΕ21, η αποστολή της σχετίζεται με κάθε δραστηριότητα σχετική με την τυποποίηση αρχών, μεθόδων και εφαρμογών της ορολογίας και των γλωσσικών πόρων. Αντίστοιχα με την Επιτροπή TC37 του ISO, η ΤΕ21 είναι αρμόδια για την ανάπτυξη, δημοσίευση και διάχυση των σχετικών προτύπων, τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τους επιστήμονες της ορολογίας και γλωσσολογίας, αλλά και των ειδικών θεματικών πεδίων, ενώ επίσης συμβάλλει σε διεργασίες συντονισμού και εναρμόνισης ορολογικών εργασιών.

Η Ελληνική Επιτροπή, πέραν της γενικής υποχρέωσης να καλύπτει τις τυπικές ανάγκες του ΕΛΟΤ ως φορέα τυποποίησης και εκπόνησης των Ελληνικών Προτύπων, χρειάζεται να υποστηρίξει ιδιαίτερα την ελληνική γλώσσα, δεδομένου ότι ως γλώσσα με περιορισμένη χρήση στο διεθνή χώρο της επιστημονικής επικοινωνίας αλλά και για άλλους κοινωνικούς/πολιτικούς/ιστορικούς κτλ λόγους, δεν έχει αναπτύξει όσο πρέπει κανόνες και εργαλεία ορολογίας τόσο για την ίδια ως προς την εξέλιξή της όσο και τους χρήστες της, επιστήμονες κτλ. ως προς τη σωστή απόδοση και την επικοινωνία. Τέλος, έργο στην τυποποίηση της Ορολογίας είναι, στο πλαίσιο της κατασκευής λεξιλογίων όρων, η συστηματική ανάλυση, κωδικοποίηση και παρουσίαση των όρων που περιγράφουν ένα θεματικό πεδίο και των αντίστοιχων ορισμών τους, πράγμα που σχετίζεται άμεσα με την περιγραφή και την τεκμηρίωση του ίδιου του θεματικού πεδίου. [3]

Ένα σημαντικό στοιχείο στο έργο της Επιτροπής είναι η επιδίωξη της ποιότητας, έννοιας που μπορεί να αξιολογηθεί στο πλαίσιο των δύο βασικών επιπέδων λειτουργίας της, δηλαδή της παραγωγής και της επικοινωνίας. [4] Στο επίπεδο παραγωγής περιλαμβάνονται οι εργασίες σχετικές με την τυποποίηση των μεθόδων που χρησιμοποιούνται στην Ορολογία και ειδικότερα ο συντονισμός των δραστηριοτήτων σχετικά με τη δημιουργία και χρήση ορολογίας σε εθνικό επίπεδο. Κύριος στόχος είναι η ανάπτυξη του μεθοδολογικού πλαισίου της ορολογικής εργασίας σε σχέση με τον προσδιορισμό, την ανάλυση και μοντελοποίηση των εννοιών, τον ορισμό τους και την επιλογή των πλέον κατάλληλων όρων για την κατασήμανσή τους Αντίστοιχα, στο επίπεδο επικοινωνίας εντάσσεται η αποστολή της ΤΕ21

στη μεταφορά γνώσης ανάμεσα στους ειδικούς επιστήμονες της γλώσσας και της Ορολογίας, αλλά και μεταξύ ενδιαφερομένων χρηστών, καθώς επίσης και η συμμετοχή της σε δραστηριότητες εντός της χώρας σε συνεργασία με φορείς όπως η ΕΛΕΤΟ, ο ΕΛΟΤ, το ΤΕΕ κ.ά. και οπωσδήποτε η ενεργός συμμετοχή της στο έργο της TC37.

Το έργο της TE21 – Επίπεδο παραγωγής

Ακολουθώντας την παρουσίαση του έργου της TE21 ως προς τα επίπεδα που αναφέρθηκαν παραπάνω και ξεκινώντας από το επίπεδο της παραγωγής, χρειάζεται να αναφερθεί ότι ακολουθούνται οι κανονισμοί του ΕΛΟΤ σχετικά με τη λειτουργία των Επιτροπών Τυποποίησης και τη σύνταξη και έκδοση εθνικών προτύπων. Τα στάδια για την απόδοση στην ελληνική των προτύπων ISO και την παραγωγή εθνικών προτύπων ΕΛΟΤ περιγράφονται όπως παρακάτω:

Στάδιο 1: Επιλογή προτύπου. Σε συνεδρίαση της Επιτροπής συζητείται ο ετήσιος προγραμματισμός δράσης. Στο πλαίσιο αυτό και σε αντιστοιχία με την πορεία δράσης της TC37, αλλά και τις ιδιαίτερες τοπικές ανάγκες ή προτάσεις που μπορεί να υποβληθούν από μέλη, παρατηρητές ή άλλους φίλους της Επιτροπής (φυσικά πρόσωπα ή συλλογικά όργανα), επιλέγεται το πρότυπο για συζήτηση. Οπωσδήποτε καταγράφονται τα κριτήρια επιλογής του συγκεκριμένου προτύπου. Ο επιμελητής ζητεί από τον ΕΛΟΤ να αποσταλεί το επιλεγμένο πρότυπο ISO στην αγγλική και γαλλική γλώσσα, το οποίο και διανέμεται σε όλα τα μέλη. Ζητείται η αποστολή σε επεξεργάσιμη μορφή, ώστε να διευκολύνεται η Επιτροπή στο έργο της, δηλαδή να μπορεί να δουλεύει πάνω στο ίδιο αρχείο αλλά και να είναι δυνατή η αντιγραφή τυχόν τμημάτων που μπορούν ή πρέπει να ενσωματωθούν και στο ελληνικό πρότυπο.

Στάδιο 2: Προετοιμασία του Σχεδίου Ελληνικού Προτύπου (ΣΕΠ). Με βάση την προηγούμενη απόφαση, ορίζεται το μέλος ή τα μέλη της Επιτροπής που θα ασχοληθούν ατομικά με την απόδοση του προτύπου ISO στην ελληνική. Επισημαίνεται εδώ η σημασία της μετάφρασης ως προς την απόδοση τόσο της γενικής τυποποιητικής ορολογίας και φρασεολογίας όσο και της ειδικής ορολογίας. [5] Το μετάφρασμα πρέπει να λέει τα ίδια πράγματα και αν εφαρμόζεται να εφαρμόζεται με τον ίδιο τρόπο, αλλά και να δίνει τη δυνατότητα της προσαρμογής στην ελληνική πραγματικότητα σε ιδιαίτερες περιπτώσεις ή/και να μεταφέρει παραδείγματα από την ελληνική πραγματικότητα.

Μόλις ολοκληρωθεί η απόδοση, διανέμεται ηλεκτρονικά στα μέλη και τους παρατηρητές, προκειμένου να ξεκινήσει η αναλυτική συζήτηση στις συνεδριάσεις. Χρειάζονται συνήθως πολλές συνεδριάσεις για ολοκλήρωση της επεξεργασίας και αυτό είναι στοιχείο της

λειτουργίας που απασχολεί την Επιτροπή, δεδομένου ότι οι διαδικασίες παραγωγής των ελληνικών προτύπων με τον τρόπο αυτό είναι χρονοβόρες. Στη διάρκεια των συζητήσεων αυτών, συχνά προκύπτουν ιδιαίτερα ζητήματα για τα οποία ζητείται η συνδρομή κατ' αρχάς των παρατηρητών και κύρια των γλωσσολόγων, πράγμα για το οποίο χρειάζεται να σημειωθεί η άμεση ανταπόκριση και ουσιαστική συμβολή τους στο έργο της Επιτροπής. Επίσης, συχνά και με αφορμή σημεία συζήτησης σε συγκεκριμένο πρότυπο, προκύπτουν ζητήματα γενικότερου ενδιαφέροντος, για τα οποία αναλαμβάνουν συγκεκριμένα μέλη να ασχοληθούν και να φέρουν εισήγηση σε επόμενη συνεδρίαση. Τα αποτελέσματα της συζήτησης αυτής αναρτώνται στη σελίδα της Επιτροπής, ενώ συχνά δημοσιεύονται και στο Ορόγραμμα.

Παραδείγματα τέτοιων ζητημάτων ήταν οι συζητήσεις για έννοιες όπως νεολογισμός (neologism), γλωσσική ποικιλία (language variety), σκοπός και στόχος (goal, aim, target, objective), κ.ά. Για τις περιπτώσεις αυτές, συχνά χρειάζεται η συμβολή των παρατηρητών, αλλά και άλλων ειδικών επιστημόνων, οι οποίοι είναι πάντα πρόθυμοι να συνεργαστούν με την Επιτροπή.

Σημειώνεται ότι για κάθε πρότυπο συντάσσεται τρίγλωσσο γλωσσάρι όρων το οποίο συνοδεύει το ελληνικό πρότυπο.

Βήμα 3: Δημόσια κρίση. Μετά την ολοκλήρωση της συζήτησης πάνω στο σχέδιο και την τελική επεξεργασία του κειμένου σύμφωνα με τους κανόνες του ΕΛΟΤ για τη σύνταξη των προτύπων, αποστέλλεται το αρχείο στον ΕΛΟΤ προκειμένου να ανακοινωθεί η έναρξη της διαδικασίας δημόσιας κρίσης του Σχεδίου Ελληνικού Προτύπου (ΣΕΠ). Με πρωτοβουλία της Επιτροπής, το σχέδιο αναρτάται στον ιστότοπό της αλλά και αποστέλλεται, πέραν των παρατηρητών, σε μεγάλο αριθμό ειδικών επιστημόνων και φορέων που κρίνεται ότι θα μπορούσαν να συμβάλουν στη βελτίωση του τυποποιητικού κειμένου (ως προς τη μορφή και ως προς το περιεχόμενο). Η συγκέντρωση των σχολίων από τη δημόσια κρίση γίνεται από το συντονιστή.

Στάδιο 4: Έκδοση του Ελληνικού Προτύπου ΕΛΟΤ. Τα σχόλια που έχουν συγκεντρωθεί συζητούνται στην Επιτροπή και γίνεται η τελική αναθεώρηση και διόρθωση του σχεδίου. Το τελικό κείμενο, περιλαμβάνοντας και το διορθωμένο γλωσσάρι, αποστέλλεται στον ΕΛΟΤ για έκδοση και δημοσιοποίηση.

Θα μπορούσε κανείς να συμπληρώσει ένα πέμπτο στάδιο, αυτό της αναθεώρησης των ελληνικών προτύπων. Πράγματι, η Επιτροπή παρακολουθεί τις εξελίξεις στην παραγωγή των διεθνών προτύπων από την TC37 και στο πλαίσιο του προγραμματισμού της συζητά

και αποφασίζει την αναθεώρηση/επικαιροποίηση των ελληνικών προτύπων, λαμβάνοντας υπόψη και τις ιδιαίτερες ανάγκες.

Συγκεκριμένα, τα ελληνικά πρότυπα ορολογίας που έχουν εκπονηθεί τα τελευταία χρόνια είναι τα παρακάτω:

- ΕΛΟΤ 561.1:2006 Ορολογική εργασία - Λεξιλόγιο - Μέρος 1: Θεωρία και εφαρμογή (ISO 1087-1: Terminology work - Vocabulary - Part 1: Theory and application)
- ΕΛΟΤ 561.2:2007 Ορολογική εργασία - Λεξιλόγιο - Μέρος 2: Πληροφορικές εφαρμογές (ISO 1087-2: Terminology work - Vocabulary Vocabulary - Part 2: Computer applications)
- ΕΛΟΤ 402:2010 Ορολογική εργασία - Αρχές και μέθοδοι (ISO 704: Terminology work - Principles and methods)
- ΕΛΟΤ 562:2011 Ορολογική εργασία - Εναρμόνιση εννοιών και όρων (ISO 860 - Terminology work - Harmonization of concepts and terms)

Σε φάση επεξεργασίας βρίσκεται το σχέδιο προτύπου ΕΛΟΤ 1443 Ορολογικές πολιτικές – Ανάπτυξη και υλοποίηση (ISO 29383:2010 Terminology policies — Development and implementation). Στον προγραμματισμό ακολουθεί το πρότυπο ISO 22128:2008 Terminology products and services – Overview and guidance.

Η ΤΕ21 στο επίπεδο επικοινωνίας

Όπως ήδη αναφέρθηκε, ο τομέας αυτός αφορά τις δράσεις της ΤΕ21 σε σχέση με τους άλλους – εξωτερικές οργανώσεις και φορείς. Εδώ, σημαντικό μέρος καλύπτει η συμμετοχή της στο έργο της TC37. Όλοι οι Εθνικοί Οργανισμοί Τυποποίησης έχουν το δικαίωμα, αλλά θα μπορούσαμε να προσθέσουμε και την υποχρέωση, να συμμετέχουν μέσω των εθνικών επιτροπών τυποποίησης στις εργασίες των Τεχνικών Επιτροπών και Υποεπιτροπών του ISO. Οι δυνατότητες που δίνονται είναι οι παρακάτω:

- να συμμετέχει ενεργά στις εργασίες, με την υποχρέωση να ψηφίζει σε όλα τα προς ψήφιση θέματα των Επιτροπών, στα προς Δημόσια Κρίση Σχέδια και Τελικά Σχέδια των Διεθνών Προτύπων και όπου αυτό είναι δυνατό, να συμμετέχει στις συνεδριάσεις. Το μέλος της κατηγορίας αυτής ονομάζεται P-μέλος (P- member, participating member)
- να παρακολουθεί τις εργασίες σαν παρατηρητής και ως εκ τούτου να λαμβάνει τα έγγραφα της Επιτροπής και να έχει το δικαίωμα να υποβάλλει σχόλια και να παρακολουθεί τις συνεδριάσεις. Το μέλος της κατηγορίας αυτής είναι το O-μέλος (O-member, observer member).

Η ΤΕ21 είναι ενεργό (συμμετέχον, P-member) μέλος της υποεπιτροπής SC1 (Principles and methods) της ΤC37 και παρατηρητής των άλλων υποεπιτροπών.[1] Στο πλαίσιο αυτό συμμετέχει ενεργά και με συνέπεια στις συζητήσεις τόσο για τα νέα σχέδια προτύπων ISO (σε αρκετές μάλιστα περιπτώσεις υιοθετούνται τα σχόλια και οι παρατηρήσεις της, όπως έγινε π.χ. και με την πρόσφατη συζήτηση για το ISO 1087), όσο και για άλλα θέματα που τίθενται για συζήτηση στη διεθνή επιτροπή (όπως π.χ. πρόσφατα η συζήτηση για τη συνεργασία της ΤC37 με τη Διεθνή Ένωση Esperanto).

Ενδεικτικά, η ΤΕ21 έχει στείλει σχόλια για τα σχέδια προτύπων ISO 704, 1087, 12620, 11763, 10241, 29383 κτλ.

Πέραν των παραπάνω, η ΤΕ21 συνεργάζεται στενά με την ΕΛΕΤΟ και πολλά θέματα ορολογίας που προκύπτουν αποτελούν προϊόντα αμοιβαίας ανταλλαγής απόψεων και επεξεργασίας.

Άλλοι τομείς δράσης της ΤΕ21 είναι οι παρακάτω:

Προβολή και προώθηση. Διοργανώνονται ημερίδες, σεμινάρια και άλλες εκδηλώσεις σε συνεργασία και με άλλους φορείς ή μέλη της συμμετέχουν σε εκδηλώσεις άλλων φορέων, με σκοπό την ενημέρωση γύρω από τις δράσεις της ΤΕ21 αλλά και γύρω από ειδικά θέματα ορολογίας που καλύπτονται από τους σκοπούς της Επιτροπής. Ενδεικτικά, τα τελευταία χρόνια πραγματοποιήθηκαν με ευθύνη της ΤΕ21 οι ημερίδες «Τυποποίηση, ποιότητα, ορολογία: Η κληρονομιά του Βασίλη Α. Φιλόπουλου»[2] και «Ορολογία και τυποποίηση στη χημική μηχανική»[3], καθώς και την ανοικτή συζήτηση «*Αρχές της Ορολογίας - Προσαρμογή των Διεθνών Προτύπων για την ελληνική γλώσσα*» στο πλαίσιο του 6ου Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»[4], ενώ συμμετείχε με εισήγηση στην ημερίδα του ΤΕΕ «Ευρωπαϊκή Τυποποίηση και ελληνική πραγματικότητα: Οφέλη, προβλήματα και προοπτικές»[5] και στο συνέδριο 2010 της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ορολογίας[6].

Οφείλουμε να αναφέρουμε την πρώτη συνεδριακή εκδήλωση («διήμερο») Ορολογίας που

---

1 Οι άλλες υποεπιτροπές της ΤC37 είναι:
- TC 37/SC 2 Terminographical and lexicographical working methods
- TC 37/SC 3 Systems to manage terminology, knowledge and content
- TC 37/SC 4 Language resource management

2 16 Μαΐου 2007, **http://library.tee.gr/digital/m2211/m2211_contents.htm**

3 1 Απριλίου 2009, **http://library.tee.gr/digital/m2381/m2381_contents.htm**

4 1-3 Νοεμβρίου 2007, **http://www.eleto.gr/gr/Conference06.htm**

5 31 Μαρτίου, 2008, **http://library.tee.gr/digital/m2311/m2311_contents.htm**

6 12-13 Νοεμβρίου 2010, **http://alknyelvport.nytud.hu/summit-2010**

οργανώθηκε από την ΤΕ21 μαζί με το ΤΕΕ το 1992 με τίτλο «Τυποποίηση Ορολογίας» και στην οποία συνέβαλαν καθοριστικά δύο σημαντικά στελέχη της Ορολογίας που δεν υπάρχουν σήμερα, ο Βασίλης Φιλόπουλος και η Μαίρη Παπαδάκη. Η ημερίδα αυτή είχε μεγάλο ενδιαφέρον και αποτέλεσε σημαντικό σταθμό στα ορολογικά πράγματα της χώρας.

Συνεργασίες και Δημόσιες σχέσεις. Η Επιτροπή ως συλλογικό όργανο, αλλά και τα μέλη και οι παρατηρητές της ξεχωριστά διατηρούν επικοινωνία και συνεργασίες με οργανώσεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό και συμμετέχουν σε δραστηριότητες που πραγματοποιούνται, όπως αυτές που ήδη αναφέρθηκαν παραπάνω.

Παράλληλα, η Επιτροπή συνεργάζεται με φορείς που ζητούν τη συνεργασία και τη συμβολή της, δίνοντας ιδιαίτερη σημασία όχι απλά στην απόδοση/μετάφραση όρων στα ειδικά θεματικά πεδία αλλά στην ανάλυση και τήρηση των κανόνων ορολογίας, όπως υπαγορεύονται και από τα σχετικά πρότυπα.

Κατάρτιση / Επιμόρφωση. Το 2009 διοργανώθηκε με πρωτοβουλία της Επιτροπής το σεμινάριο στο ΤΕΕ «Οι σύγχρονες διαγλωσσικές αρχές της Ορολογίας και η εφαρμογή τους στην ελληνική γλώσσα» με εκπαιδευτή τον και Πρόεδρο της ΕΛΕΤΟ Κ. Βαλεοντή[7] Επίσης, το μέλος της Επιτροπής και επίκουρη καθηγήτρια ΕΜΠ Μαρίνα Πανταζίδου διοργάνωσε (με τη συνεργασία και του Κώστα Βαλεοντή) για τους υποψήφιους διδάκτορες της Σχολής Πολιτικών Μηχανικών ΕΜΠ σεμινάριο με θέμα «Ορολογία: Πηγές & Αρχές» τον Ιούνιο 2011. [6] [8]

Ιστότοπος. Στον ιστότοπο της ΤΕ21, που φιλοξενείται στο δικτυακό χώρο του ΤΕΕ, αναρτώνται οι δραστηριότητες της Επιτροπής καθώς και άλλα θέματα σχετικά με την ορολογία. Υπάρχουν σελίδες ανοικτές για όλους και σελίδες όπου μπορούν να έχουν πρόσβαση μόνο τα μέλη και όπου αναρτώνται τα πρακτικά των συνεδριάσεων, τα προς επεξεργασία πρότυπα και τα διάφορα κείμενα εργασίας. Γίνεται προσπάθεια ώστε η ενημέρωση των σελίδων να γίνεται τακτικά, διευκολύνοντας έτσι το έργο των μελών της Επιτροπής και συμβάλλοντας στην άμεση ενημέρωσή τους.

Επίλογος

Η Επιτροπή ΤΕ21 όχι μόνο ανταποκρίνεται στις τυπικές ανάγκες του ΕΛΟΤ ως φορέα τυποποίησης και εκπόνησης των Ελληνικών Προτύπων, αλλά και συμβάλλει στην

---

[7] 21-22 Ιανουαρίου 2009, **http://www.eleto.gr/gr/seminars.htm**

[8] Το σεμινάριο οργανώθηκε στο πλαίσιο ευρωπαϊκού προγράμματος και όλα τα υλικά έχουν αναρτηθεί στην ιστοσελίδα **http://www.euceet.eu/workgroups_historic/c/workproducts.php?id=78**

υποστήριξη της ελληνικής γλώσσας και την ανάπτυξη ελληνικής ορολογίας, δεδομένου ότι η ελληνική γλώσσα, ως γλώσσα με περιορισμένη χρήση στο διεθνή χώρο της επιστημονικής επικοινωνίας αλλά και για άλλους κοινωνικούς/πολιτικούς/ιστορικούς κτλ λόγους, δεν έχει αναπτύξει όσο πρέπει κανόνες και εργαλεία ορολογίας τέτοια που να υποστηρίζουν τόσο την ίδια ως προς την εξέλιξή της όσο και τους χρήστες της, επιστήμονες κτλ. ως προς τη σωστή απόδοση, την επικοινωνία με τους άλλους, την εναρμόνιση με άλλες γλώσσες.

Η μετάφραση και τοπικοποίηση των προτύπων ISO με στόχο την παραγωγή ελληνικών προτύπων ΕΛΟΤ δεν αποτελεί απλά έργο μεταφοράς κειμένων από γλώσσα σε γλώσσα, αλλά έχει ιδιαίτερη σημασία και συμβολή στην ανάπτυξη και εξέλιξη της γνώσης, στο γλωσσικό και ορολογικό σχεδιασμό, στην εξέλιξη και εφαρμογή της τυποποίησης. Η ΤΕ21 προσπαθεί να συμβάλει στη μείωση του προβλήματος από την έλλειψη αρχών, κανόνων και μεθοδολογιών χρήσης της γλώσσας και της ορολογίας. Αλλά, επειδή πέραν της όποιας έλλειψης αρχών, κανόνων και μεθοδολογιών, υπάρχει και έλλειψη της γνώσης ή της ενημέρωσης ότι υπάρχουν τέτοιοι κανόνες ή/και ότι υπάρχουν οι διαδικασίες και οι δυνατότητες συμβολής στην ανάπτυξη και διατύπωσή τους, για την ποιοτική αναβάθμιση στο έργο της ΤΕ21 είναι απαραίτητο να διερευνηθούν τρόποι δράσης προς την κατεύθυνση αυτή. Η συμβολή των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων μπορεί να είναι καθοριστική, καθώς και η συνεργασία με επιστημονικούς φορείς (με προτεραιότητα ίσως σε αυτούς που εκπροσωπούνται στην Επιτροπή). Τέλος, είναι απαραίτητη η ουσιαστική συμβολή του ΕΛΟΤ στο έργο της Επιτροπής, επιδιώκοντας τη συνεργασία και την προώθηση ζητημάτων που αφορούν και τις άλλες Τεχνικές Επιτροπές του.

Βιβλιογραφία

[1] Βαλεοντής, Κ. & Τοράκη, Κ. Η ορολογία ως βασικό εργαλείο Τυποποίησης : Ζητήματα και δράσεις σε εθνικό επίπεδο. Στο: *Ευρωπαϊκή Τυποποίηση και ελληνική πραγματικότητα: Οφέλη, προβλήματα και προοπτικές,* Ημερίδα ΤΕΕ, Αθήνα, 31 Μαρτ., 2008 (**http://www.eleto.gr/gr/booksandarticles.htm**).

[2] Temmerman, R. *Towards New Ways of Terminology Description: the sociocognitive approach*, John Benjamins, Amsterdam, 2000, 259p.

[3] Τοράκη, Κ. 2007. Η Επιτροπή ΤΕ 21 και το έργο της. Στο «*Αρχές της Ορολογίας - Προσαρμογή των Διεθνών Προτύπων για την ελληνική γλώσσα*», Ανοικτή συζήτηση στο 6ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», ΕΛΕΤΟ, Αθήνα, 1-3 Νοεμβρίου 2007.

[4] Katsoyannou, M. & Toraki C. The Greek Technical Committee of Standardization on Terminology TE21, In: *European Association for Terminology (EAFT) Summit 2010*, Budapest, 12-13 November 2010.

[5] Βαλεοντής, Κ. Η μετάφραση του τυποποιητικού εγγράφου: Ένα πρόβλημα κεφαλαιώδους ευρωπαϊκής σημασίας. Στο: *Μεταφραστική πρακτική και σύγχρονη πραγματικότητα*, Συνέδριο, Αθήνα, 29-30 Ιαν. 1996.

[6] Πανταζίδου, Μ. & Βαλεοντής, Κ. Προετοιμασία σεμιναρίου Ορολογίας για υποψήφιους διδάκτορες Πολυτεχνικών Σχολών, Στο: *7ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»,* ΕΛΕΤΟ, Αθήνα, 22-24 Οκτωβρίου 2009.

Μαριάννα Κατσογιάννου

γλωσσολόγος

καθηγήτρια Πανεπιστημίου Κύπρου
Ταχυδρ. Κιβ. 20537
1678 Λευκωσία – Κύπρος
Ηλ.ταχ.: **marianna@ucy.ac.cy**

Κατερίνα Τοράκη

Χημικός Μηχανικός

Συντονίστρια της Επιτροπής ΕΛΟΤ-ΤΕΕ/ΤΕ21 «Αρχές της Ορολογίας»

Ηλ.ταχ.: **toraki@tee.gr**

32 Η Ερευνητική Υποδομή CLARIN

Στέλιος Πιπερίδης, Πένυ Λαμπροπούλου, Μαρία Γαβριηλίδου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Ερευνητική Υποδομή CLARIN είναι μια πανευρωπαϊκή προσπάθεια μεγάλης εμβέλειας με σκοπό τη δημιουργία, τον συντονισμό και τη διάθεση γλωσσικών πόρων και γλωσσικής τεχνολογίας στους ερευνητές των Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών. Στοχεύει να παράσχει στους ερευνητές ένα σύνολο ισχυρών εργαλείων ενσωματωμένο στον υπολογιστή τους που θα επιτρέπουν την άσκηση της ερευνητικής εργασίας με καινοτόμους τρόπους βασισμένους στην επεξεργασία γλώσσας. Το άρθρο παρουσιάζει τους στόχους, τις βασικές αρχές και τα χαρακτηριστικά της υποδομής, καθώς και τα μέχρι τώρα επιτεύγματα σε ευρωπαϊκό και ελληνικό επίπεδο και τις μελλοντικές ενέργειες.

The CLARIN Research Infrastructure

Stelios Piperidis, Penny Labropoulou, Maria Gavrilidou

ABSTRACT

The CLARIN Research Infrastructure constitutes a pan-European large-scale initiative aiming to create, coordinate and disseminate Language Resources and Technologies to the research communities of Social Sciences and Humanities. It intends to provide researchers with a set of powerful tools integrated in their computer working environment, enabling them to conduct their research in innovative ways based on language processing technologies. The paper presents the objectives, principles and main features of the infrastructure, as well as the steps that have been taken until now on the European and Greek level towards the implementation of the infrastructure, and the forecoming actions.

0 Εισαγωγή

Το CLARIN (Common LAnguage Resources and Technology INfrastructure, www.clarin.eu) είναι ένα έργο Ερευνητικών Υποδομών (ΕΥ) που εμπίπτει στον θεματικό τομέα των Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών (ΚΑΕ) του Οδικού Χάρτη ESFRI (European Strategy Forum on Research Infrastructures). Πρόκειται για πανευρωπαϊκό συνεργατικό έργο μεγάλης εμβέλειας με σκοπό την κατασκευή μιας ***υποδομής που θα ενισχύσει και θα προωθήσει την έρευνα στις ΚΑΕ αξιοποιώντας τη Γλωσσική Τεχνολογία (ΓΤ) και τους Γλωσσικούς Πόρους (ΓΠ)***.

Πιο συγκεκριμένα, η υποδομή CLARIN θα προσφέρει στους ερευνητές τη δυνατότητα πρόσβασης μέσω *μίας και μοναδικής εγγραφής (single sign-on)* σε μια πλατφόρμα που ενσωματώνει γλωσσικούς πόρους και τεχνολογίες αιχμής σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η δυνατότητα αυτή θα διατεθεί μέσω της κατασκευής και λειτουργίας μιας κοινής κατανεμημένης υποδομής που θα ενσωματώσει *ψηφιακό* περιεχόμενο κάθε είδους (κείμενο, ήχο, εικόνα, βίντεο) και τους σχετικούς *Γλωσσικούς Πόρους* (επισημειωμένες ηχογραφήσεις, μαγνητοσκοπήσεις ή κείμενα, λεξικά, οντολογίες κτλ.) και *εργαλεία Γλωσσικής Τεχνολογίας* (εργαλεία αναγνώρισης φωνής, λημματοποιητές, συντακτικούς αναλυτές, εργαλεία εξαγωγής περίληψης, εργαλεία εξαγωγής πληροφορίας κτλ.) σε μια *ομοσπονδία αποθετηρίων*, η οποία θα είναι διαθέσιμη μέσω *διαδικτυακών υπηρεσιών* σε ερευνητές όλων των επιστημών.

Το CLARIN-EL (www.clarin.gr) αποτελεί το ελληνικό τμήμα της ευρωπαϊκής ΕΥ. Ως εκ τούτου, σκοπεύει να υλοποιήσει τους στόχους και τα οράματα του CLARIN, εστιάζοντας στην ελληνική γλώσσα και στις ανάγκες της ελληνικής ερευνητικής κοινότητας. Το CLARIN-EL υιοθετεί τις οδηγίες και τις προδιαγραφές της αντίστοιχης ευρωπαϊκής ΕΥ, προσαρμόζοντάς τις στις ελληνικές ιδιαιτερότητες, αλλά και προωθεί διεθνώς τις εθνικές προτεραιότητες και επηρεάζει το ευρωπαϊκό CLARIN προς όφελος του ελληνικού τμήματος.

1 Σκοπός και όραμα της υποδομής CLARIN

Η ΕΥ CLARIN σκοπεύει να παράσχει στους ερευνητές ένα σύνολο ισχυρών εργαλείων ενσωματωμένο στον υπολογιστή τους, καθώς η εποχή της έρευνας με χαρτί και μολύβι πλησιάζει στο τέλος της.

Η διαρκώς αυξανόμενη διαθεσιμότητα μεγάλων όγκων ψηφιακού περιεχομένου σε διάφορες μορφές καθιστά τις παραδοσιακές μεθόδους ξεπερασμένες και ανεπαρκείς. Η επεξεργασία της γλώσσας μέσω υπολογιστή προσφέρει νέους τρόπους πρόσβασης και ανάλυσης του περιεχομένου. Έχει μάλιστα ήδη δοκιμαστεί με ιδιαίτερη επιτυχία σε διάφορους τομείς των ΚΑΕ, στους οποίους η γλώσσα εμφανίζεται με έναν ή περισσότερους από τους ρόλους που επιτελεί, ως φορέας πολιτισμικού περιεχομένου και γνώσης, εργαλείο επικοινωνίας, συστατικό ταυτότητας και αντικείμενο μελέτης. Οι ΓΠ (προφορικοί, γραπτοί και πολυτροπικοί) είναι κομβικής σημασίας για την έρευνα και τον πολιτισμό, είτε χρησιμοποιούνται ως υλικό για γλωσσική έρευνα είτε αποτελούν φορείς πληροφορίας ή γνώσης για άλλα επιστημονικά αντικείμενα.

Πιο συγκεκριμένα, για τους αρχαιολόγους, ψυχολόγους, ιστορικούς, κοινωνιολόγους κτλ. μπορεί η γλώσσα να μην αποτελεί αντικείμενο μελέτης, ωστόσο, τα κείμενα (είτε ως πρωτογενείς είτε ως δευτερογενείς πηγές) αποτελούν βασικό υλικό της επιστήμης τους. Οι

επιστήμες αυτές μελετούν τον άνθρωπο, ερευνώντας στοιχεία του πολιτισμού που περιγράφουν τι θεωρείται σημαντικό σε κάθε ιστορική στιγμή. Οι αποδείξεις γι' αυτό είναι αναπόφευκτα συνδεδεμένες με τη γλώσσα. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα συχνά αφορά τη μελέτη πρωτογενών πηγών λογοτεχνικού, ιστορικού ή γλωσσικού ενδιαφέροντος, οι οποίες μπορεί να έχουν τη μορφή εντύπων, χειρογράφων, επιγραφών, παπύρων σε διάφορες γλώσσες. Μεταξύ των πρωτογενών πηγών συμπεριλαμβάνονται και άλλες που δεν είναι κειμενικές, όπως αντικείμενα τέχνης, μουσική κτλ., παρόλο που η περιγραφή τους γίνεται και πάλι με τη χρήση κειμένων. Οι πρωτογενείς πηγές, που συνήθως βρίσκονται σε βιβλιοθήκες ή/και αρχειακούς και πολιτιστικούς οργανισμούς, επισημειώνονται και ερμηνεύονται με τη χρήση γλώσσας. Τον τελευταίο καιρό, έργα ψηφιοποίησης και τεκμηρίωσης των πρωτογενών πηγών έχουν δημιουργήσει έναν μεγάλο όγκο ψηφιακού περιεχομένου στο οποίο έχουν πρόσβαση όλοι οι επιστήμονες. Ο συνεχώς αυξανόμενος όγκος των παραγόμενων κειμένων καθιστά την ψηφιακή οργάνωσή και την επεξεργασία τους μέσω υπολογιστικών μεθόδων επιτακτική ανάγκη.

Με τη συγκρότηση και ανάπτυξη των ψηφιακών βιβλιοθηκών, οι δυνατότητες πρόσβασης και αναζήτησης σε σώματα κειμένων και πολυμεσικές πηγές έχουν αυξηθεί σημαντικά. Ο χώρος των ΓΠΤ τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει ιδιαίτερη άνθηση: σε πολλές χώρες αλλά και συνεργατικά σε ευρωπαϊκό επίπεδο, έχουν γίνει και συνεχίζουν να γίνονται προσπάθειες ανάπτυξης, αφενός, ψηφιακών συλλογών δεδομένων βασισμένων στη γλώσσα (με τη μορφή κειμενικών, ηχητικών, οπτικών ή πολυμεσικών και πολυτροπικών δεδομένων) και, αφετέρου, τεχνολογιών και εργαλείων που εξερευνούν, ανακτούν, επεξεργάζονται, αξιοποιούν, μελετούν ή ενισχύουν τα δεδομένα αυτά. Αποτέλεσμα αυτών των προσπαθειών είναι σήμερα να διατίθεται μεγάλος όγκος πόρων και εργαλείων, που ωστόσο παραμένουν γεωγραφικά και τεχνικά απομονωμένοι, με αποτέλεσμα να μην μπορούν εύκολα να εντοπιστούν από τους επιστήμονες των ΚΑΕ. Καθώς, μάλιστα, η χρήση τους απαιτεί σημαντικό βαθμό εξοικείωσης με την τεχνολογία από την πλευρά του χρήστη, κάτι που οι περισσότεροι επιστήμονες των ΚΑΕ δεν διαθέτουν, η αξιοποίησή τους γίνεται ακόμα δυσχερέστερη.

Ως αποτέλεσμα, σήμερα υφίσταται ένα κενό μεταξύ της έρευνας που διεξάγεται στο πλαίσιο των ανθρωπιστικών επιστημών και των δυνατοτήτων που προσφέρουν οι ΓΤ. Η υπόθεση, λοιπόν, είναι ότι είναι δυνατό να ξεπεραστούν αυτά τα προβλήματα με την συγκρότηση ενός εύχρηστου δικτύου που θα περιλαμβάνει τους διαθέσιμους πόρους και τις υπάρχουσες ΓΤ κατά τρόπο φιλικό προς τους χρήστες και που θα συμβάλει πραγματικά στην έρευνα στις ΚΑΕ. Στόχος του CLARIN, και σε ό,τι αφορά την ελληνική γλώσσα του CLARIN-EL, είναι να παράσχει αυτή την υποδομή.

Η υλοποίηση της ΕΥ προβλέπει τη δημιουργία μιας *ομοσπονδίας αρχειακών συλλογών και αποθετηρίων*, με στόχο *να συγκεντρωθεί η κρίσιμη μάζα πόρων*, η πρόσβαση στους οποίους θα γίνεται *με τη χρήση κατάλληλων εργαλείων*. Με την ΕΥ CLARIN θα γίνει εφικτή η διάθεση των ΓΠΤ μέσω *διαδικτυακών υπηρεσιών* που χαρακτηρίζονται από διαλειτουργικότητα, προσβασιμότητα, σταθερότητα, επεκτασιμότητα και φιλικότητα προς τον χρήστη. Ο απώτερος στόχος είναι να κατασκευαστούν *ροές εργασιών* ΓΤ (workflows) για συγκεκριμένες εργασίες, οι οποίες θα προσφέρονται έτοιμες στους χρήστες. Εν τω μεταξύ, οι διαθέσιμοι ΓΠΤ θα συγκεντρωθούν σε έναν *εικονικό χώρο*, από τον οποίο οι χρήστες θα μπορούν να έχουν πρόσβαση σε αυτά, αλλά και σε πληροφορίες για τον τρόπο λειτουργίας τους· οι ΓΠΤ θα προτυποποιηθούν και με τον τρόπο αυτό θα επιλυθούν προβλήματα διαλειτουργικότητας, έτσι ώστε η έξοδος του ενός εργαλείου να αποτελεί την είσοδο σε άλλο, σε μια αλυσίδα διαδικασιών που θα οδηγήσουν στο επιθυμητό από τον χρήστη αποτέλεσμα. Μέσω της ΕΥ θα προσφέρονται επίσης *συμβουλευτικές και εκπαιδευτικές υπηρεσίες* σε όσους χρήστες το χρειάζονται.

Το όραμα του CLARIN[1] μπορεί να συνοψιστεί ως εξής:
Ένας ερευνητής από το γραφείο του στην Κέρκυρα θα μπορεί:

- με μία εγγραφή (single sign-on) με πιστοποίηση (authentication)
- να ψάξει, να βρει και να πάρει την έγκριση για να χρησιμοποιήσει κείμενα
- από την Οξφόρδη, το Μπέργκεν και το Λέιντεν
- να επιλέξει το ακριβές σύνολο δεδομένων στα οποία θέλει να δουλέψει και να αποθηκεύσει την επιλογή του
- να τρέξει πάνω στην επιλογή του εργαλεία σημασιολογικής ανάλυσης από την Αθήνα και
- στατιστικά εργαλεία από τη Βουδαπέστη
- να χρησιμοποιήσει την υπολογιστική ισχύ ενός άλλου υπολογιστικού κέντρου, όπου και όποτε απαιτείται,
- να αποθηκεύσει τη διαδικασία και τα αποτελέσματα της ανάλυσης και
- να τα μοιραστεί με συνεργάτες του στο Παρίσι, στη Βιέννη και στο Ελσίνκι.

[1] Από παρουσίαση του Martin Wynne, ECDL, Κέρκυρα, 2009

2 Βασικές αρχές της ΕΥ

Επιγραμματικά οι βασικές λειτουργικές και τεχνικές αρχές της ΕΥ είναι οι ακόλουθες:

- Το προτεινόμενο δίκτυο θα είναι ανοικτό και κατανεμημένο, με τη βέλτιστη γεωγραφική κατανομή.
- Πόροι, εργαλεία και διαδικτυακές υπηρεσίες θα βρίσκονται στην υπηρεσία των χρηστών κατόπιν εγγραφής τους στο δίκτυο.
- Η πρόσβαση θα γίνεται μέσω πιστοποίησης-εξουσιοδότησης και σύμφωνα με τα δικαιώματα χρήσης.
- Οι ΓΠΤ θα βρίσκονται μόνιμα αποθηκευμένοι σε τοπικούς εξυπηρετητές.
- Πόροι, εργαλεία και διαδικτυακές υπηρεσίες θα παραμένουν, προσφέρονται, ελέγχονται, βελτιώνονται, κτλ. από τους κόμβους-μέλη του δικτύου μέσω εξειδικευμένων αποθετηρίων.
- Θα υπάρχουν, κατόπιν διμερών συμφωνιών μεταξύ του εκάστοτε αποθετηρίου/κόμβου και του κεντρικού συσσωρευτή, εφεδρικά αντίγραφα των πόρων και εργαλείων στον κεντρικό συσσωρευτή.
- Οι ΓΠΤ θα συνοδεύονται από μεταδεδομένα, τα οποία είναι συμβατά με διεθνή πρότυπα και ανοιχτά σε διαδικασίες συγκομιδής (harvesting).
- Η αναζήτηση πόρων, εργαλείων και υπηρεσιών θα γίνεται μέσω των περιγραφών τους με τη χρήση των μεταδεδομένων.
- Ανοιχτά πρότυπα πρέπει να χρησιμοποιούνται κατά το δυνατόν για μεταδεδομένα, δεδομένα και λογισμικό.
- Όλα τα ζητήματα πνευματικών δικαιωμάτων πρέπει να έχουν ξεκαθαριστεί προκειμένου ένας ΓΠ να συμπεριληφθεί στην ΕΥ.
- Ιδανικά, οι ΓΠΤ θα διατίθενται με ανοιχτές άδειες χρήσης. Εφόσον, όμως, υπάρχουν περιορισμοί στον τύπο των χρηστών ή στο είδος της χρήσης, αυτοί πρέπει να είναι σαφείς και σεβαστοί.
- ΓΠΤ που έχουν παραχθεί με δημόσια χρηματοδότηση πρέπει να είναι ανοιχτοί ή να προσφέρονται για διαμοιρασμό.
- Προκειμένου να είναι ανοιχτοί οι πόροι, πρέπει να είναι νομικά και τεχνικά ανοιχτοί κατά την ένταξή τους στο κεντρικό αποθετήριο της ΕΥ αλλά και μελλοντικά.

3 Επιτεύγματα και δράσεις του CLARIN

Το χρονοδιάγραμμα του CLARIN προέβλεπε μια προπαρασκευαστική φάση (2008 – 11), με κύριο αντικείμενο την προετοιμασία της υποδομής ως προς τις βασικές διαστάσεις. Στη

διάρκεια της φάσης αυτής (η οποία βαίνει προς την ολοκλήρωση), το έργο έχει επιτύχει τους στόχους του, και συγκεκριμένα:

- ***Χρηματοδότηση και οργάνωση***: Το έργο CLARIN έχει συγκεντρώσει τις χρηματοδοτικές αρχές και έχει συντάξει ένα αρχικό συμφωνητικό μεταξύ των χρηματοδοτικών αρχών στις συμμετέχουσες χώρες, το οποίο καθορίζει τους όρους διαχείρισης, χρηματοδότησης, κατασκευής και λειτουργίας της υποδομής.
- ***Τεχνικές προδιαγραφές***: Έχουν καθοριστεί οι τεχνικές προδιαγραφές της υποδομής και έχουν συμφωνηθεί τα βασικά πρότυπα για τη διαλειτουργικότητα τεχνολογιών και δεδομένων.
- ***Χρήστες***: Με σκοπό την πλήρη αξιοποίηση του δυναμικού των ΓΠΤ για την κοινότητα των ΚΑΕ: (α) έχει ολοκληρωθεί μελέτη των υφιστάμενων πρακτικών χρήσης της ΓΤ από τους ερευνητές των ΚΑΕ με σκοπό τον καθορισμό των αναγκών, (β) έχει υλοποιηθεί μέρος της υποδομής με τη μορφή πρωτοτύπου και έχει ξεκινήσει ένας μικρός αριθμός τυπικών έργων των ΚΑΕ με σκοπό την αξιολόγησή του, (γ) έχουν γίνει προωθητικές δραστηριότητες με σκοπό την ενημέρωση των κοινοτήτων των ΚΑΕ ως προς τις δυνατότητες που τους προσφέρει η ΓΤ για τις ερευνητικές τους εργασίες, και (δ) έχουν έρθει σε επικοινωνία οι κοινότητες των ΚΑΕ και της ΓΤ μέσω εργαστηρίων και ειδικών συναντήσεων ώστε να εξασφαλιστούν μακροχρόνιες συνεργασίες.

Ακολουθούν η Κατασκευαστική Φάση, με αντικείμενο την υλοποίηση της υποδομής, και η Λειτουργική Φάση, κατά την οποία η υποδομή θα είναι πλήρως λειτουργική και θα προσφέρει τις υπηρεσίες της στην ερευνητική κοινότητα.

4 Οι δράσεις CLARIN στον ελληνικό χώρο

Στην Ελλάδα, η ΓΓΕΤ έχει εγκρίνει το έργο CLARIN-EL PREP, με σκοπό να καταδείξει τη χρησιμότητα της ΕΥ CLARIN για την ελληνική ερευνητική κοινότητα. Στο πλαίσιο αυτό, έχει ολοκληρωθεί και κατατεθεί ***μελέτη σκοπιμότητας***, η οποία βασίστηκε στα ευρήματα εστιασμένων ερευνών, στα συμπεράσματα των ***ενημερωτικών δράσεων*** που αναλήφθηκαν στη διάρκεια του έργου και σε προηγούμενες μελέτες.

Πιο συγκεκριμένα[2], η κοινοπραξία του έργου διενήργησε τις εξής επιμέρους εργασίες:

- καταγραφή του ανθρώπινου δυναμικού των δύο εμπλεκομένων ερευνητικών κοινοτήτων (των ΚΑΕ και της ΓΤ), μέσω ανοιχτής διαδικτυακής έρευνας και από προηγούμενες στατιστικές μελέτες για το ερευνητικό δυναμικό της χώρας,
- έρευνα των αναγκών και των απαιτήσεων των δυνητικών χρηστών της ΕΥ σε σχέση με τους ΓΠΤ, όπου καταγράφονται οι μέχρι τώρα πρακτικές αναζήτησης και αξιοποίησης του γλωσσικού υλικού από τους Έλληνες ερευνητές των ΚΑΕ και εν γένει της ερευνητικής διαδικασίας που ακολουθούν σε σχέση με το πρωτογενές υλικό (σε ψηφιακή ή μη μορφή), τη χρήση ΓΤ και πόρων αναφοράς,
- επισκόπηση του χώρου των ΓΠΤ στην Ελλάδα, με στόχο να διαφανεί αν η υποδομή είναι σε θέση να καλύψει τις ανάγκες των χρηστών άμεσα ή μεσο/μακροπρόθεσμα
- έρευνα για τους πόρους (αναφορικά με τον όγκο και τη μορφή), και ειδικότερα ψηφιακές αρχειακές συλλογές πολιτιστικών και επιστημονικών φορέων, οι οποίες και αποτελούν το κατεξοχήν υλικό μελέτης των ερευνητών, ώστε να διαπιστωθεί η δυνατότητα (και ο βαθμός ευκολίας) σύνδεσης αυτών των πόρων στην ΕΥ
- μελέτη για τις λειτουργικές και τεχνολογικές απαιτήσεις της ΕΥ, και, τέλος,
- κατάρτιση προτάσεων σε θέματα οργάνωσης και διαχείρισης της ΕΥ.

Είναι σημαντικό ότι οι πληροφορίες που εντάχθηκαν στη μελέτη σκοπιμότητας προήλθαν μετά από συζήτηση και συνεργασία με εκπροσώπους των δύο ερευνητικών κοινοτήτων. Για τον σκοπό αυτό, χρησιμοποιήθηκε τόσο το ίδιο το διαδίκτυο για τη διεξαγωγή ερευνών βάσει ερωτηματολογίων αλλά και ως πηγή πληροφορίας των τρόπων που ασκούνται επιμέρους ερευνητικές πρακτικές διαδικτυακά, καθώς και η προσωπική επαφή με επιστήμονες των δύο κοινοτήτων στο πλαίσιο ενημερωτικών δράσεων, (της ημερίδας παρουσίασης του έργου, εστιασμένων συνεντεύξεων με ερευνητές συγκεκριμένων ειδικοτήτων, και συζητήσεων με ερευνητές διαφόρων ειδικοτήτων στο πλαίσιο συναντήσεων εργασίας του δικτύου).

Σημαντικό στοιχείο για την κατάδειξη της δυνατότητας υλοποίησης της ΕΥ υπήρξε η χαρτογράφηση των ΓΠΤ. Από την έρευνα που διεξήχθη – τα πορίσματα της οποίας μπορεί κανείς να δει και στον ιστότοπο του έργου (**http://www.clarin.gr/clarinmaps**) – συμπεραίνει

[2] Στην κοινοπραξία του έργου συμμετείχαν οι εξής εταίροι: Ε.Κ. "Αθηνά" (Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου (ΙΕΛ) & Ινστιτούτο Πληροφοριακών Συστημάτων και Προσομοίωσης (ΙΠΣΥΠ)), ΕΚΕΦΕ "ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ" / Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών, Εθνικό Δίκτυο Έρευνας και Τεχνολογίας (ΕΔΕΤ) Α.Ε., Ιόνιο Πανεπιστήμιο / Εργαστήριο Ψηφιακών Βιβλιοθηκών και Ηλεκτρονικής Δημοσίευσης, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών / Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών - Τμήμα Φιλολογίας / Τομέας Γλωσσολογίας, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας (ΚΕΓ) και Πανεπιστήμιο Αιγαίου / Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών - Εργαστήριο Γλωσσολογίας.

κανείς ότι αρκετά από τα βασικά συστατικά ΓΠΤ έχουν αναπτυχθεί για τα ελληνικά και περιλαμβάνουν πόρους (μονογλωσσικούς, πολυγλωσσικούς, πολυτροπικούς κτλ.), λεξικά, συντακτικούς αναλυτές (parsers), ορθογραφικούς και συντακτικούς διορθωτές, αναγνωριστές ονοματικών οντοτήτων (named entity recognizers), σημασιολογικούς επισημειωτές (semantic annotators), μεταφραστικές εφαρμογές, εφαρμογές υποβοήθησης συγγραφής κειμένων (authoring tools), τεχνολογίες αναγνώρισης και σύνθεσης φωνής, εκπαιδευτικό λογισμικό με χρήση ΓΤ κ.ά.. Η χώρα διαθέτει μια σχετικά ισχυρή βάση σε εφαρμογές επεξεργασίας κειμένου και τεχνολογίας φωνής. Και στους δύο τομείς έχουν αναπτυχθεί τα πρώτα δείγματα εμπορικής ανάπτυξης των ερευνητικών αποτελεσμάτων. Οι πόροι αυτοί μπορούν να ενσωματωθούν και διατεθούν μέσω της υποδομής, μετά από τις κατάλληλες νομικές διευκρινίσεις (εξασφάλιση των κατάλληλων αδειών χρήσης ανάλογα με τους υπάρχοντες όρους χρήσης του υλικού) και τις απαραίτητες τεχνικές μετατροπές. Πέρα από τα νομικά και τεχνικά ζητήματα, ωστόσο, είναι σημαντική η συμφωνία επί της αρχής για τη διασύνδεση πόρων όλων των κατηγοριών μεταξύ τους και με τα εργαλεία ΓΤ, καθώς είναι σημαντική η αξιοποίηση των υπαρχόντων πόρων και της αντίστοιχης τεχνογνωσίας. Η συντακτική διαλειτουργικότητα μάλλον δεν θα δημιουργήσει προβλήματα με βάση τα ευρήματα της έρευνας, ενώ η σημασιολογική διαλειτουργικότητα θα αποτελέσει το επόμενο βήμα μελέτης. Είναι σημαντική, πάντως, η αξιοποίηση των πόρων ακόμα και χωρίς τα εργαλεία ΓΤ (π.χ. αξιοποίηση ορολογικών θησαυρών για την τεκμηρίωση των πόρων, αξιοποίηση ειδικών κειμένων για την κατάρτιση ορολογικών θησαυρών κτλ.).

Εξίσου σημαντική ήταν και η ανάλυση των αναγκών των ερευνητών των ΚΑΕ σε σχέση με τους ΓΠΤ. Όπως φάνηκε από τις μελέτες που έγιναν, οι Έλληνες ερευνητές των ΚΑΕ έχουν αρχίσει να χρησιμοποιούν ψηφιακό υλικό στις μελέτες τους και παρόλο που η χρήση της ΓΤ δεν είναι πολύ διαδεδομένη εκτός συγκεκριμένων εφαρμογών (π.χ. ορθογραφικού διορθωτή για τη σύνταξη κειμένων, εφαρμογών αυτόματης μετάφρασης για τη γρήγορη κατανόηση ξενόγλωσσων κειμένων, στατιστικών εργαλείων ανάλυσης κειμένων κυρίως στον χώρο της εφαρμοσμένης γλωσσολογίας κτλ.), η κατάσταση δείχνει εξαιρετικά υποσχόμενη. Ήδη μέσω των ενημερωτικών δράσεων του έργου, υπήρξε ανταπόκριση και ενδιαφέρον συμμετοχής ερευνητών στην υποδομή. Πέρα από την καταγραφή των αναγκών των ερευνητών γενικά και ανά ειδικότητα, όπως παρουσιάζεται στη μελέτη σκοπιμότητας, διαφάνηκε έντονα η ανάγκη για εκπαιδευτικές και συμβουλευτικές δράσεις, κυρίως σε θέματα τεχνικά (χρήσης και ανάπτυξης πόρων και εργαλείων κτλ.) αλλά και νομικά (κατανόηση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, αδειών χρήσης πόρων κτλ.).

Με βάση τα ευρήματα της χαρτογράφησης των ΓΠΤ, αφενός, και τα πορίσματα της

ανάλυσης αναγκών των χρηστών της ΕΥ, αφετέρου, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η ΕΥ CLARIN-EL σαφώς και είναι σε θέση να συνεισφέρει σημαντικά στην ενίσχυση της ερευνητικής δραστηριότητας στην Ελλάδα. Η κατάσταση των ΓΠΤ για την ελληνική γλώσσα κρίνεται ικανοποιητική, με τα βασικά εργαλεία επεξεργασίας ΓΠ και τους βασικούς πόρους ήδη διαθέσιμους στο ερευνητικό κοινό. Φυσικά, απαιτούνται μετατροπές των εργαλείων και των πόρων αυτών σε μορφές πιο φιλικές προς τον χρήστη, πλήρως διαλειτουργικές μεταξύ τους, ώστε να ενσωματωθούν κατάλληλα προσαρμοσμένα στην ΕΥ. Επίσης, παρατηρούνται κάποιες ελλείψεις σε ΓΠΤ, οι οποίοι έχουν αξιολογηθεί ως ιδιαίτερα σημαντικοί από τους χρήστες (π.χ. εξειδικευμένα γλωσσάρια, θησαυροί κτλ.), αλλά είναι ενθαρρυντικό το γεγονός ότι υπάρχουν εργαλεία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την υποβοήθηση της ανάπτυξης των πόρων αυτών (π.χ. εργαλεία εξαγωγής ορολογίας από κείμενα) και ότι υπάρχουν οι δομές (ανθρώπινο δυναμικό και φορείς) με την κατάλληλη τεχνογνωσία που μπορούν να κατασκευάσουν τους πόρους αυτούς.

Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι στη διάρκεια του έργου έχουν γίνει τα πρώτα βήματα για τη σύσταση του εθνικού δικτύου. Οργανωτικά, όπως προαναφέρθηκε, η ΕΥ θα έχει τη μορφή ***διευρυμένου ανοιχτού δικτύου*** στο οποίο θα συμμετέχουν οργανισμοί με ενεργό δράση στον χώρο των ΓΠΤ και των ΚΑΕ και οι οποίοι θα έχουν δεσμευτεί για τους σκοπούς του έργου. Η κοινοπραξία του CLARIN-EL PREP θα αποτελέσει τον πυρήνα του δικτύου, ενώ στο πλαίσιο της παρούσας φάσης, έχει ήδη αρχίσει να καταρτίζεται το δίκτυο με συμμετοχή από οργανισμούς που έχουν εκδηλώσει ενδιαφέρον συμμετοχής. Ο κατάλογος των μελών του δικτύου (το οποίο και θα παραμείνει ανοιχτό σε όλη τη διάρκεια λειτουργίας της ΕΥ) και το συμφωνητικό συνεργασίας που θα διέπει τις μεταξύ τους σχέσεις, τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματά τους θα ολοκληρωθούν στην επόμενη φάση.

Ειδικότερα, στις επόμενες φάσεις του έργου, το δίκτυο

- υλοποιεί τις απαραίτητες τεχνικές εργασίες για την υλοποίηση της ΕΥ, όπως κατασκευή λογισμικού για την αποθήκευση και διάθεση των ΓΠΤ, μετατροπή των ΓΠΤ με στόχο τη διαλειτουργικότητα, περιγραφή/τεκμηρίωση των ΓΠΤ με βάση το συμφωνηθέν σχήμα μεταδεδομένων, κατάρτιση καταλόγου διαθέσιμων ΓΠΤ κτλ.
- προωθεί τη χρήση διεθνών προτύπων και βέλτιστων πρακτικών (όπου υπάρχουν) με στόχο τη διαλειτουργικότητα πόρων και εργαλείων
- στηρίζεται σε και προωθεί τις αρχές των ανοιχτών δεδομένων και του ανοιχτού λογισμικού
- αναλαμβάνει δράσεις ενημέρωσης για την ΕΥ και τη χρήση της, καθώς και προώθησης των ίδιων των ΓΠΤ που περιλαμβάνει

- αναλαμβάνει συμβουλευτικές υπηρεσίες νομικής και τεχνικής φύσης για τους πάροχους και καταναλωτές ΓΠΤ όπου αυτό απαιτείται
- προγραμματίζει εκπαίδευση στη χρήση των ΓΠΤ και υποστηρίζει πάροχους και χρήστες σε όλα τα στάδια έρευνας, από τον μετασχηματισμό δεδομένων μέχρι την παρουσίασή τους
- συνεχίζει την καταγραφή των ΓΠΤ και προγραμματίζει την κάλυψη των κενών τόσο σε πόρους όσο και σε τεχνολογίες για την ελληνική σύμφωνα με τις ανάγκες των χρηστών και τις αρχές του BLARK (**http://www.blark.org/index.php**) προσαρμοσμένων στις ΚΑΕ.

5 Επίλογος

Το CLARIN-EL συνεχίζει την έρευνα και την ανάπτυξη της ΓΤ στην Ελλάδα, θέτοντάς την στην υπηρεσία των ερευνητών κυρίως των ΚΑΕ, αλλά και στην υπηρεσία της ελληνικής κοινωνίας γενικώς. Όραμα του CLARIN-EL είναι να συγκεντρώσει τους αποσπασματικούς πόρους και τα εργαλεία που έχουν κατασκευαστεί για τα ελληνικά κατά τις προηγούμενες δεκαετίες, σε ένα εικονικό αποθετήριο και να τα μετασχηματίσει σε υπηρεσίες που χαρακτηρίζονται από *διαλειτουργικότητα, μονιμότητα, προσβασιμότητα, σταθερότητα* και *επεκτασιμότητα*, και τα οποία οι χρήστες θα μπορούν να μοιράζονται ή να προσαρμόζουν στους δικούς τους ερευνητικούς σκοπούς. Με αυτόν τον τρόπο, το CLARIN-EL φιλοδοξεί να ανοίξει τον δρόμο στα eHumanitities.

Στέλιος Πιπερίδης

Ηλεκ/γος Μηχανικός ΕΜΠ
Αρτέμιδος 6 & Επιδαύρου, 151 25 Μαρούσι
Ηλ.ταχ.: **spip@ilsp.gr**

Πένυ Λαμπροπούλου

Αρτέμιδος 6 & Επιδαύρου, 151 25 Μαρούσι
Ηλ.ταχ.: **penny@ilsp.athena-innovation.gr**

Μαρία Γαβριηλίδου

Γλωσσολόγος,
Αρτέμιδος 6 & Επιδαύρου, 151 25 Μαρούσι
Ηλ.ταχ.: **maria@ilsp.gr**

33 Η Ορολογία στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο – Μια σύγχρονη προσέγγιση

Ροδόλφος Μασλίας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέτει την πιο μεγάλη μεταφραστική μηχανή στον κόσμο, αφού παράγει νομοθετικό έργο σε 23 γλώσσες που έχουν την ίδια νομική ισχύ.

Το μεταφραστικό αυτό έργο παράγει και παράγεται με μια πολύ εκτεταμένη ορολογία που καλύπτει κάθε επιστητό και απαιτεί πλήρη ευθυγράμμιση και επίπεδο αξιοπιστίας αντίστοιχο με τον όγκο και την πολυπλοκότητα της ευρωπαϊκής νομοθεσίας που υπερέχει του εθνικού δικαίου 27 χωρών.

Από την αρχή του 21ου αιώνα, η ορολογία αυτή καταγράφεται σε μια ενιαία βάση δεδομένων που τροφοδοτείται από χιλιάδες μεταφραστές όλων των Οργάνων της ΕΕ, υπόκειται σε ένα σύνθετο σύστημα ενημέρωσης και διαχείρισης και είναι δημόσια με 8,5 εκατομμύρια όρους και μέσο όρο 3.500 επισκεπτών την ώρα από όλο τον κόσμο.

Καθένα από τα Όργανα που μετέχουν στη διαδραστική αυτή προσπάθεια, διαθέτει μια υπηρεσία συντονισμού της ορολογίας που παράγεται σε κάθε γλώσσα.

Το νεότερο από τα τμήματα αυτά είναι αυτό του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου που ιδρύθηκε μόλις πριν από τρία χρόνια και επέλεξε μια πρωτότυπη προσέγγιση στηριζόμενη σε σύγχρονα λογισμικά, σε πρωτοποριακές μεθόδους επικοινωνίας και στη συνεργασία με ακαδημαϊκούς και άλλους σημαντικούς οργανισμούς ορολογίας από όλο τον κόσμο.

Η παρουσίαση στο συνέδριο της ΕΛΕΤΟ θα περιλαμβάνει μια περιγραφή της οργάνωσης της ορολογίας σε όλα τα Όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης με κύριο άξονα τη βάση δεδομένων IATE, το πρωτοποριακό μοντέλο της λειτουργίας της υπηρεσίες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και μια ενδεικτική περιγραφή σχεδίων που ανοίγουν δυνατότητες συνεργασιών με φορείς ορολογίας.

Terminology in European Parliament – A modern approach

Rodolfo Maslias

ABSTRACT

The European Union has the greatest "translation engine" in the world, producing legal texts in 23 languages being all legally binding.

The translation is producing and using a very extensive terminology that covers all fields and requires complete alignment and a high level of reliability corresponding to the volume and complexity of European legislation which is taking precedence over national legislation of 27 countries.

Since the beginning of the 21st century, this terminology is recorded in a single database IATE, powered by thousands of translators of all EU Institutions, subject to a complex system of updating and

management and with a public version containing 8.5 million validated terms registering an average rating of 3500 hits per hour from all over the world.

Each of the Institutions participating in this interactive effort, has a service which is coordinating the terminology work produced in each language.

The youngest of these services is the one of the European Parliament, which was established only three years ago and has chosen an original approach based on modern software, innovative methods of communication and cooperation with academic institutions and other key terminology bodies in the world.

The presentation at the conference of ELETO will include a description of the organization of terminology work in all Institutions of the European Union focusing on the database IATE, the pioneering model of the operation of the respective Unit of the European Parliament and a description of projects that open possibilities for cooperation with international and national terminology entities.

Εισαγωγή

Η Ευρωπαϊκή Ένωση νομοθετεί σε 24 επίσημες γλώσσες. Κάθε νομοθετική πράξη σε κάθε γλώσσα υπέχει θέση πρωτοτύπου και προσβάλλεται ενώπιον εθνικών και ευρωπαϊκών δικαστηρίων. Πολλά νομοθετήματα υπερέχουν των εθνικών νόμων.

Η γλωσσική μηχανή των Ευρωπαϊκών Οργάνων χρησιμοποιεί πάνω από 500 συνδυασμούς και αριθμεί χιλιάδες μεταφραστές και χρειάζεται μια συνεχή προσαρμογή στις συνεχώς μεταβαλλόμενες νομοθετικές διαδικασίες και στη συνεχή εξέλιξη των υποστηρικτικών μέσων.

Μέσα στο πλαίσιο αυτό υπήρξε μια σταδιακή συνειδητοποίηση της σημασίας της ορολογίας. Παράλληλα με την ανάπτυξη των διοργανικών μνημών μετάφρασης (Euramis) ενοποιούνται σε μία ενιαία βάση ορολογίας, την IATE (προϊόν ελληνικής εταιρίας) οι μέχρι τότε χωριστές συλλογές των Οργάνων όπως το Eurodicautom της Επιτροπής και η Euterpe του Κοινοβουλίου.

Το 2008, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αποφάσισε να ιδρύσει ένα τμήμα για το συντονισμό της ορολογίας που παράγεται στα μεταφραστικά τμήματα.

Κύριο μέλημα της υπηρεσίας είναι η συνεισφορά του Κοινοβουλίου στη βάση IATE: η εισαγωγή νέων όρων που αποθηκεύονται από τους μεταφραστές είτε απευθείας είτε μέσω ενός macro που επιτρέπει την τάχιστη καταγραφή του αποτελέσματος κάθε αναζήτησης. Η

συντήρηση, η ενημέωση ορισμών και αναφορών και η συμπλήρωση όρων σε όλες τις γλώσσες , καθώς και ο συντονισμός της επικύρωσης των όρων που τους εισάγει αυτομάτως στη δημόσια έκδοση του IATE. Αυτή περιέχει 8,5 εκατομμύρια όρους και έχει μέσο όρο 3.500 αναζητήσεις την ώρα από όλο τον κόσμο.

Ο δεύτερος σημαντικότερος τομέας δραστηριοτήτων είναι τα υποστηρικτικά λογισμικά όπως τα term extractors και η επικοινωνία με μια πολύ έντονη και συνεχή παρουσία στο εσωτερικό δίκτυο (intranet). Επειδή ακριβώς οι ιστοσελίδες των υπηρεσιών των Οργάνων της ΕΕ είναι προσπελάσιμες μόνο σε εσωτερικά δίκτυα, το Τμήμα Ορολογίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου δημιούργησε μια δημόσια ιστοσελίδα με βασικές πληροφορίες και υλικό για τις ανάγκες των εξωτερικών συνεργασιών του με εκατοντάδες πανεπιστήμια και άλλους φορείς του τομέα της Ορολογίας.

Το σύστημα διοργανικής συνεργασίας στο πλαίσιο της IATE (consolidation)

Η τροφοδότηση και συντήρηση της βάσης δεδομένων που συγκεντρώνει την ορολογία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (IATE)πρέπει αναγκαστικά να συμβαδίζει με τα πολύπλοκα στάδια της νομοθετικής διαδικασίας , στην οποία τα τρία νοθετικά Όργανα παρεμβαίνουν επανειλημμένα και με διάφορους τρόπους, με σχέδια, τριμερή διάλογο, διορθώσεις σε διάφορα επίπεδα, παρεμβάσεις νομομαθών, τροπολογίες, ψηφοφορίες σε κοινοβουλευτικές επιτροπές και εν τέλει στην Ολομέλεια του Κοινοβουλίου.

Το Όργανο που δημιουργεί την αρχική εγγραφή (primary entry) κατέχει την ιδιοκτησία της. Οι προσθήκες που γίνονται από άλλα Όργανα επιτρέπονται και αναφέρουν το αντίστοιχο Όργανο, αλλά κάθε συγχώνευση ή διαγραφή προϋποθέτει συνεννόηση μεταξύ των Οργάνων. Η διαδικασία αυτή είναι μοναδική, καθότι ξεκινάει από την επεξεργασία των όρων (απόδοση, ορισμός, πηγή) σε κάθε γλώσσα από τα μεταφραστικά τμήματα του κάθε Οργάνου, συντονίζεται από τις υπηρεσίες Ορολογίας του κάθε Οργάνου που αναλαμβάνουν και τη «διαπραγμάτευση» για τους λίγους όρους που προκαλούν αντικρουόμενες απόψεις ως προς κάποιο από τα στοιχεία της εγγραφής. Η βάση δεδομένων διοικείται από μια διοργανική ομάδα διαχείρισης που προεδρεύει εκ περιτροπής κάποιο από τα Όργανα που συμμετέχουν στο IATE και τη χρηματοδότησή του. Την περίοδο αυτή προεδρεύει το Κέντρο Μετάφρασης που εξυπηρετεί όλες τις εξειδικευμένες υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (agencies) όπως το CEDEFOP που εδρεύει στη Θεσσαλονίκη. Στο Κέντρο Μετάφρασης στεγάζεται και η ομάδα τεχνικών που ασχολείται με την τεχνική συντήρηση και διαρκή βελτίωση της βάσης σύμφωνα με τις προτεραιότητες που ορίζει η ομάδα διαχείρισης. Το Τμήμα Ορολογίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου συλλέγει διαρκώς τις παρατηρήσεις και τις υποδείξεις των άνω των 100 ορολόγων από τα 23 μεταφραστικά τμήματα και διοργανώνει

με την τεχνική ομάδα συνεδριάσεις όπου τα προβλήματα καταδεικνύονται με την πραγματική χρήση της βάσης σε υπολογιστές (hands-on sessions).

Τα Όργανα που μετέχουν και συγχρηματοδοτούν τη βάση IATE είναι τα τρία νομοθετικά Όργανα, Επιτροπή, Συμβούλιο και Κοινοβούλιο, η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, η Επιτροπή Περιφερειών, το Ελεγκτικό Συνέδριο και το Κέντρο Μετάφρασης. Συνεργάζονται επίσης και προσφέρουν ειδικές συλλογές το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα επεξεργάζονται μεγάλες συλλογές ορολογίας σε συνεργασία με τις εθνικές αρχές. Ιδιαίτερα είχε βοηθήσει τη μετάφραση των αμέτρητων σελίδων με εξειδικευμένη ορολογία που είχαν προκύψει με την ξαφνική εμφάνιση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης το 2008, η διάθεση από την ΕΚΤ μιας συλλογής σχετικής ορολογίας σε όλες τις γλώσσες που είχε προκύψει σε συνεργασία με τις εθνικές κεντρικές τράπεζες. Ένα άλλο παράδειγμα είναι η συνεργασία του ΔΕΚ με τις κρατικές δικαστικές αρχές για την κατάρτιση συλλογών ορολογίας που θα ενταχθούν στο IATE, με βάση τη νομολογία των διαφόρων κρατών μελών. Ειδικό ενδιαφέρον παρουσιάζει εδώ και ένα επιπλέον κριτήριο στην κάθε εγγραφή που επισημαίνει τη διαφορά χρήσης ενός όρου στην ίδια γλώσσα ανάλογα με το εθνικό σύστημα. Διαφέρει συχνά ο όρος που χρησιμοποιείται στην ελληνική και την κυπριακή νομολογία ή στη γερμανική και την αυστριακή.

Έσχατον αλλ' ουχ ήττον, πολύ σημαντική είναι η συμβολή (υπό το συντονισμό του Κέντρου Μετάφρασης) όλων των θεματικών υπηρεσιών της ΕΕ. Μπορούμε να αναφέρουμε ως ένα άρτιο παράδειγμα τη βάση δεδομένων OHIM που έχει προσφέρει η Υπηρεσία Εμπορικών Σημάτων που εδρεύει στο Αλικάντε.

Η Οργάνωση της Ορολογίας στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Το Τμήμα άρχισε το 2008 με τρεις μόνιμους υπαλλήλους και λόγω της μεγάλης δυσκολίας στη δημιουργία νέων θέσεων στα Κοινοτικά Όργανα, πέτυχε τη διάθεση των πιο ειδικευμένων σε θέματα ορολογίας από τους περίπου 60 ασκούμενους της Γενικής Διεύθυνσης Μετάφρασης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου που επιλέγονται μέσα από χιλιάδες αιτήσεις. Η άσκηση διαρκεί τρεις μήνες και μπορεί να παραταθεί για άλλους τρεις. Σε δύο χρόνια το Τμήμα συμπληρώθηκε με υπαλλήλους που επελέγησαν με εσωτερικές ανοιχτές διαδικασίες για συγκεκριμένες αρμοδιότητες και κατέληξε στο εξής οργανόγραμμα:

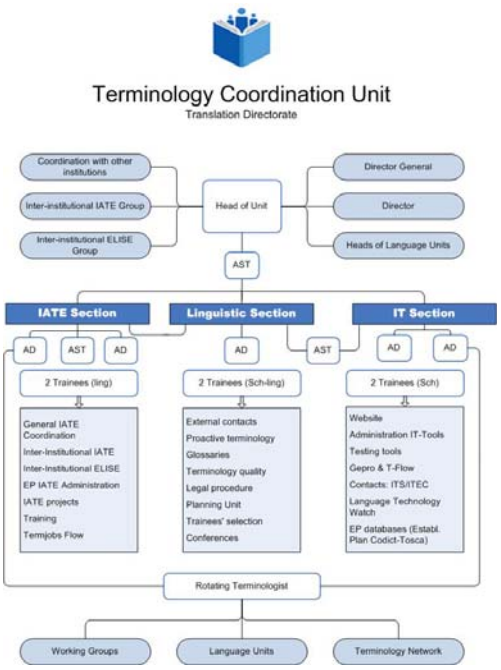

Η συνεργασία με τα τμήματα στηρίζεται 1) στο δίκτυο 100 ορολόγων (διορισμένων από τους προϊσταμένους τους) που αναλαμβάνουν και τις εργασίες ορολογίας που αποστέλλονται από το Τμήμα Ορολογίας στα μεταφραστικά τμήματα με φύλλα πορείας μέσω της Υπηρεσίας Προγραμματισμού (Planning), 2)ομάδες εργασίας εθελοντών για συγκεκριμένα σχέδια και 3) σε έναν μεταφραστή που αποσπάται στο Τμήμα για τρεις μήνες και αναλαμβάνει το συντονισμό της συνεργασίας με τα μεταφραστικά τμήματα και τον εντοπισμό των βέλτιστων πρακτικών:

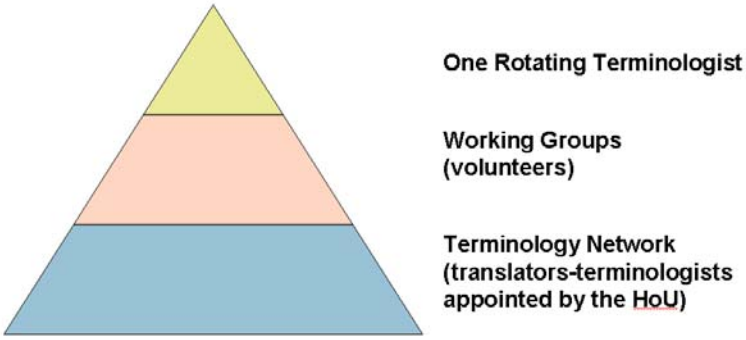

Το Τμήμα Ορολογίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ετοιμάζει σχέδια σε ειδικούς τομείς, στα οποία συμμετέχουν οι ασκούμενοι όλων των γλωσσικών τμημάτων που διαθέτουν δύο

εβδομάδες από την τρίμηνη άσκησή τους στην Ορολογία. Τους ασκούμενους αυτούς συντονίζουν οι ασκούμενοι της Υπηρεσίας μας υπό την καθοδήγηση του μόνιμου προσωπικού, εμπλουτίζοντας έτσι την εμπειρία τους και με οργανωτικά καθήκοντα. Την ποιότητα της εργασίας των ασκουμένων στην κάθε γλώσσα ελέγχουν οι εκάστοτε ορολόγοι, προτού οι όροι κατατεθούν μετά την επεξεργασία και επικύρωσή τους στην Υπηρεσία μας που αναλαμβάνει την εισαγωγή τους στη βάση IATE. Το μεγαλύτερο από τα σχέδια αυτά είναι η τελειοποίηση της ορολογίας που αφορά τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, ενός τομέα του οποίου την ευθύνη έχει αναλάβει το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Άλλα σχέδια αφορούν την οικονομική ορολογία, τη φορολογία, το κληρονομικό δίκαιο, το περιβάλλον, τομείς που πραγματεύονται πολλά από τα κείμενα που μεταφράζει το Κοινοβούλιο στο πλαίσιο της νομοθετικής διαδικασίας. Παράλληλα προσφέρονται στους ασκούμενους και δύο σχέδια περισσότερο τεχνικής φύσεως, το IATE Feeding Project που συνίσταται στην αναζήτηση μέσα στο Eurlex των συλλογών ειδικών όρων και των ορισμών τους που περιέχονται στις νομοθετικές πράξεις, της εισαγωγής τους σε όλες τις γλώσσες σε «ευθυγραμμισμένους» πίνακες με σκοπό τη συμπλήρωση των νέων γλωσσών που λείπουν από τις εγγραφές που έχουν γίνει στο IATE πριν από το 2004. Επίσης, το Term Extraction Project επιτρέπει τη χρησιμοποίηση και αξιολόγηση των διαφόρων λογισμικών αυτόματης αναζήτησης ορολογίας που συνδυάζουν στατιστικά και γλωσσικά κριτήρια.

Τα μεταφραστικά τμήματα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου μετέφρασαν το 2010 συνολικά 1,5 εκατ. σελίδες σε όλες τις γλώσσες, που αντιστοιχούν σε περισσότερες από δέκα σελίδες ημερησίως για κάθε μεταφραστή. Η κατανομή του φόρτου εργασίας δεν είναι σταθερή , αλλά γνωρίζει αυξομοιώσεις που σχετίζονται άμεσα με την πορεία του κοινοβουλευτικού έργου, τις συνόδους Ολομελείας στο Στρασβούργο, τις «μικρές» συνόδους στις Βρυξέλλες, τις συνεδριάσεις των κοινοβουλευτικών επιτροπών και των πολιτικών ομάδων. Συνακόλουθα, υπάρχουν περίοδοι υψηλού φόρτου εργασίας με πληθώρα επειγόντων κειμένων, οι δε προθεσμίες είναι πάντοτε απόλυτα επιτακτικές, αφού κανένα κείμενο δεν μπορεί να ψηφιστεί σε κανένα διαβουλευτικό σώμα εάν δεν διατίθεται σε όλες τις γλώσσες.

Μια σημαντική υπηρεσία που προσφέρει για την αντιμετώπιση τέτοιων καταστάσεων το Τμήμα Ορολογίας είναι η προκαταρκτική προετοιμασία εξειδικευμένων φακέλων, («proactive terminology»): Παρακολουθώντας - μέσω της συνεργασίας με διάφορες υπηρεσίες που συνδέονται με το νομοθετικό έργο - την πορεία των διαδικασιών συναπόφασης, το Τμήμα μας εντοπίζει πολύ πριν την αποστολή τους στη μετάφραση, τα σχέδια των νομοθετικών πράξεων που έχουν εξειδικευμένη ορολογία και αναμένεται να προκαλέσουν μεγάλο αριθμό τροπολογιών και γνωμοδοτήσεων. Για το καθένα από αυτά τα

«καυτά» πολιτικά θέματα, η ομάδα IATE του Τμήματος προετοιμάζει σε συνεργασία με τους Ορολόγους των Τμημάτων «ηλεκτρονικούς φακέλους» που περιέχουν συνδέσμους με εξειδικευμένα γλωσσάρια, παλαιότερα κείμενα πάνω στο ίδιο θέμα, ενδεχομένως άρθρα που περιέχουν παρόμοια ορολογία και τα σημαντικότερα σχετικά νομοθετικά κείμενα που ισχύουν ήδη στα κράτη μέλη. Οι φάκελοι αυτοί αναρτώνται στην εσωτερική ιστοσελίδα και είναι διαθέσιμοι στα μεταφραστικά τμήματα. Μέσω ενός λογισμικού που φέρει το όνομα του Πλάτωνα, το υλικό αυτό συνδέεται με το αυτόματο σύστημα ροής μεταφράσεων και κάθε μεταφραστής λαμβάνει το σύνδεσμο προς το υλικό που τον ενδιαφέρει με το φύλλο πορείας του κειμένου που του δίδεται για μετάφραση. Προς τελειοποίηση αυτής της υπηρεσίας επιδιώκουμε την πρόσβαση στα πρώιμα στάδια των πρωτοτύπων, ώστε με τη χρησιμοποίηση των λογισμικών να παράγουμε καταλόγους των σημαντικών όρων που περιέχουν, να ελέγχουμε εάν υπάρχουν στη βάση IATE, οπότε να τους ελέγχουμε και να τους ενημερώνουμε και να ετοιμάζουμε αυτούς που δεν υπάρχουν, ζητώντας τη μετάφραση από όλα τα μεταφραστικά τμήματα ώστε να τους εισάγουμε πλήρεις στη βάση δεδομένων προτού εμφανιστούν στα προς μετάφραση κείμενα.

Η επικοινωνία – καινοτόμες πρωτοβουλίες

Αυτό που ξεχωρίζει την Ορολογία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου από τα αντίστοιχα τμήματα των άλλων Οργάνων, είναι η χρησιμοποίηση της επικοινωνίας εντός και εκτός Κοινοβουλίου για την αύξηση της παραγωγής ορολογίας. Η εσωτερική ιστοσελίδα του τμήματος αποτελεί ένα πολύ εύχρηστο και χρήσιμο εργαλείο για τη συνεχή επικοινωνία, ενημέρωση και παρότρυνση των ορολόγων και μεταφραστών. Κάθε Δευτέρα πρωί, η εβδομάδα ξεκινάει με μια εσωτερική συνεδρίαση όπου κάθε τομέας εισηγείται ένα θέμα σχετικό με τη δραστηριότητά του που θα αναρτηθεί στην ιστοσελίδα αυτή, αλλά και στη γενική σελίδα της Γενικής Διεύθυνσης Μετάφρασης. Επίσης αποφασίζεται ποιες από τις επί μέρους δραστηριότητες θα ανακοινωθούν και με μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στις διάφορες ομάδες αποδεκτών. Στη συνεδρίαση αυτή αναλύεται και η επισκεψιμότητα της εσωτερικής και της εξωτερικής ιστοσελίδας (**http://termcoord.wordpress.com/**) και προσαρμόζεται η πολιτική μας αναλόγως. Πέρα από τα θέματα που αφορούν καθαρά την ορολογία και τη βάση IATE , υπάρχουν ενδιαφέροντα κεφάλαια στην ιστοσελίδα, όπως συζητήσεις πάνω σε θέματα ετυμολογίας, συστάσεις βιβλίων που αφορούν την ορολογία ή τη μετάφραση, κ.λπ. Για την παρακολούθηση της επικαιρότητας στον τομέα μας, έχουμε δημιουργήσει μια ηλεκτρονική εφημερίδα που ενημερώνεται καθημερινά αυτομάτως μέ τη χρησιμοποίηση των κατάλληλων λέξεων κλειδιών και σε ένα πλαίσιο δομής και εμφάνισης που έχουμε προκαθορίσει, με ό,τι γράφεται στο διαδίκτυο και αφορά θέματα που

ενδιαφέρουν τόσο εμάς όσο και τους μεταφραστές.

Η ανάγκη δημιουργίας μιας εξωτερικής ιστοσελίδας προέκυψε από την πληθώρα των συνεργασιών μας με πανεπιστήμια και φορείς ορολογίας ανά τον κόσμο και περιλαμβάνει μόνο τις πληροφορίες που χρησιμεύουν για την αμοιβαία αυτή συνεργασία.

Παράλληλα, κάθε χρόνο γίνεται μια εκστρατεία ευαισθητοποίησης των μεταφραστών για την ορολογία. Η περυσινή εκστρατεία αναφερόταν στην καταγραφή της ορολογίας με όρους ανακύκλωσης, ενώ φέτος στη συμβολή της ορολογίας στην ποιότητα της μετάφρασης. Επίσης, ανά δίμηνο δημοσιεύεται ένα έντυπο ενημερωτικό δελτίο που παρουσιάζει τις σημαντικότερες δραστηριότητες.

Το δεύτερο κομμάτι της επικοινωνιακής μας πολιτικής είναι η διατήρηση και συνεχής επέκταση ενός δικτύου συνεργασίας μας με τμήματα Πανεπιστημίων και φορείς του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα που ασχολούνται άμεσα ή έμμεσα με την ορολογία σε διάφορες χώρες. Η συνεργασία αυτή περιλαμβάνει ανταλλαγή υλικού ορολογίας, παρουσιάσεις σε μικρότερες ή μεγαλύτερες ομάδες σπουδαστών και ερευνητών στο Λουξεμβούργο, συμμετοχή και παρουσιάσεις σε συνέδρια και σε πανεπιστήμια στο εξωτερικό, αμοιβαία σύνδεση ιστοσελίδων, αμοιβαίες συστάσεις για άσκηση ή απασχόληση εξειδικευμένων συναδέλφων, συνεργασία για τη διοργάνωση των ειδικών σεμιναρίων που διοργανώνουμε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, αλλά ακόμα και εξωτερικές συνεργασίες για ειδικά έργα στη βάση δεδομένων IATE και συνεργασία για λογισμικά και κοινές δοκιμές τους.

Δύο ενδιαφέροντα παραδείγματα τέτοιων εξωτερικών συνεργασιών είναι αυτά με τα Πανεπιστήμια του Τορίνο και της ΄Αγκυρας.

Το Τμήμα Ορολογίας της Νομικής Σχολής του Τορίνο αναλαμβάνει το συντονισμό αντίστοιχων τμημάτων σε όλες τις χώρες της ΕΕ για να επιμεληθεί μιας συλλογής όρων από το κεφάλαιο του Δικαίου των Καταναλωτών στο IATE. Οι όροι αυτοί θα τελειοποιηθούν και μετά από την έγκριση της Διαχειριστικής Επιτροπής θα αντικαταστήσουν τις εγγραφές που υπάρχουν σήμερα. Η πρωτοβουλία αυτή αποτελεί μια πρότυπη συνεργασία που μπορεί να αποτελέσει το μοντέλο για μελλοντικές εξωτερικές συνεργασίες.

Το Πανεπιστήμιο της Άγκυρας αναλαμβάνει να ελέγξει την τουρκική απόδοση και τα λοιπά στοιχεία στους όρους που περιέχει ήδη στην τουρκική γλώσσα η βάση IATE (δεν είναι προσπελάσιμες στη δημόσια έκδοση που εμφανίζει μόνο τις επίσημες γλώσσες). Επίσης, σε πιλοτική βάση, οι φοιτητές του αναλαμβάνουν να μεταφράσουν τους όρους του Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

Το Τμήμα μας υποστηρίζει και διαμορφώνει στο πλαίσιο της διοργανικής διαχειριστικής επιτροπής τέτοιες πρωτοποριακές συνεργασίες που δίνουν την ευκαιρία σε φοιτητές και οργανώσεις ορολογίας να εργαστούν πάνω στην IATE προς αμοιβαίο όφελος.

Τον Μάιο υποβάλαμε μια πλήρη πρόταση για τη βελτίωση και τον εκσυγχρονισμό της εξωτερικής έκδοσης της βάσης με στόχο την αύξηση της επισκεψιμότητάς της στο πλαίσιο της σημερινής αυξημένης προσφοράς βάσεων ορολογίας στο διαδίκτυο. Εργαζόμαστε προς την κατεύθυνση μιας μεγάλης πύλης με έναν προδήλως ευρωπαϊκό τίτλο που θα παρέχει τις γενικές πληροφορίες για το έργο που επιτελείται στον τομέα μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και θα περιλαμβάνει ως βάση δεδομένων την IATE και ως φόρουμ επικοινωνίας το εσωτερικό σήμερα διοργανικό σύστημα ELISE που συνδέει αυτομάτως με τα υπό επεξεργασία νομοθετήματα όλους τους εμπλεκόμενους (μεταφραστές, νομικούς αναθεωρητές, συντάκτες και διοικητικούς). Υποβάλαμε συγκεκριμένες προτάσεις για την τεχνική βελτίωση της βάσης για να ανταποκρίνεται στα νέα δεδομένα του διαδικτύου.

Τα σεμινάρια

Το Τμήμα μας διοργανώνει κάθε χρόνο τρία σεμινάρια που προκαλούν το έντονο ενδιαφέρον των μεταφραστών όλων των Οργάνων. Η σειρά των σεμιναρίων λέγεται «η Ορολογία στον μεταβαλλόμενο Κόσμο της Μετάφρασης». Ιδιαίτερη επιτυχία είχε η κοινή παρουσίαση από την Επιτροπή, το Συμβούλιο και το Κοινοβούλιο των γλωσσικών/μεταφραστικών πτυχών της νομοθετικής διαδικασίας στο πλαίσιο του σεμιναρίου με τίτλο «η Ορολογία στις Νομοθετικές Διαδικασίες». Στα σεμινάρια αυτά μετέχουν

προσωπικότητες του ακαδημαϊκού κόσμου και εκπρόσωποι της αγοράς από εξειδικευμένες εταιρίες που παρουσιάζουν τις νέες προοπτικές της ορολογίας στα λογισμικά αυτόματης μετάφρασης, όπως έγινε στο σεμινάριο του Ιουνίου με θέμα «Η Ορολογία στην Αυτόματη Μετάφραση» ή άλλως « termITes & CATs ». Τα σεμινάρια αυτά που είναι ανοικτά και για έναν περιορισμένο αριθμό εξωτερικών συμμετεχόντων, συγκεντρώνουν πάνω από 300 άτομα στο ιστορικό πρώτο αμφιθέατρο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

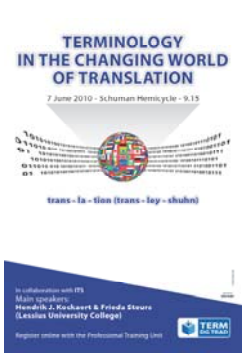

Τέλος, θα ήθελα και να κλείσω αυτήν την παρουσίαση με μια πρωτοβουλία ειδικού ελληνικού ενδιαφέροντος: Η Υπηρεσία Ορολογίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων και το Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης του ΟΗΕ – Γραφείο για την Ελλάδα συνεργάζονται για την έκδοση του « γλωσσαρίου ελληνογενών όρων στο διεθνές δίκαιο».

Το πόνημα σε ηλεκτρονική και σε έντυπη μορφή θα καταγράψει όλους τους όρους με ελληνική ρίζα που περιέχονται στις Ευρωπαϊκές Συνθήκες, στον Χάρτη και τα βασικά κείμενα των Ηνωμένων Εθνών και στις Συμβάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης και τη Νομολογία του Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Στρασβούργου.

Η έρευνα θα καλύψει αρχικά τις τρεις κύριες γλώσσες εργασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Αγγλικά, Γαλλικά και Γερμανικά και η αναζήτηση θα γίνεται με ευρετήριο για την κάθε γλώσσα.

Ο ελληνικός όρος από τον οποίο προέρχεται η κάθε απόδοση στις άλλες γλώσσες θα συνοδεύεται από τον ορισμό της αρχικής έννοιας.

Η μέθοδος που ακολουθείται είναι η αναζήτηση των ελληνογενών όρων στα ενοποιημένα κείμενα των τριών διεθνών οργανισμών με τα λογισμικά που χρησιμοποιούν οι Υπηρεσίες Ορολογίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το έργο θα περιέχει παράρτημα με τη βιβλιογραφία που αφορά έργα και μελέτες σχετικά με τις ελληνικές ρίζες πολιτειακών όρων στις ευρωπαϊκές γλώσσες.

Η ηλεκτρονική μορφή του γλωσσαρίου θα συμπεριληφθεί ως ειδική συλλογή στη βάση ευρωπαϊκής ορολογίας IATE, ενώ στόχος των εμπνευστών του σχεδίου είναι η προσφορά της έντυπης έκδοσης σε επίσημους επισκέπτες της χώρας από τους Θεσμούς της Ελληνικής Πολιτείας.

Ροδόλφος Μασλίας

Προϊστάμενος του Τμήματος Συντονισμού Ορολογίας
Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο – SCH 06A010
L- 2929 Luxembourg-Kirchberg
Ηλ.ταχ.: **rodolfos.maslias@europarl.europa.eu**

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

Αλίπα Ρουσλάνα 95
Αλοϊζου Κυριακή 84
Ανδρέου Ιωάννα 317
Aragón G. Alejandro 327
Βαλεοντής Κώστας 9, 43, 106, 125
Βιγιέγας Ερνάντεθ Μαριάνο 307
Γαβριηλίδου Μαρία 296, 425
Γιαννίμπας Διονύσης 282
Δελάκη Αθηνά 165
Ζερδελή Σοφία 227
Θεοδοσίου Χρήστος 218
Κανιστρά Βασιλική 271
Καραγκούνη Ευτυχία 282
Καρδούλη Μαρία 142
Κατσογιάννου Μαριάννα 415
Κεραμάρης Κωνσταντίνος 155
Κηρυττόπουλος Κωνσταντίνος 343
Κοσιονίδης Αριστείδης 260
Κουτσουμπάρη Νομική 43
Λαμπροπούλου Πένυ 296, 425
Μαλαχίτης Ανδρέας 73
Martínez-Fernández Ángel 237
Μασλίας Ροδόλφος 435
Μεντζελόπουλος Θάνος 403
Μπαρμπαγιάννη Ευγενία 155
Παπαναστασίου Γιώργος 12
Πιπερίδης Στέλιος 296, 425
Πολυμέρου Καλλιόπη 177
Poromanska Stoyna 251
Πούγγουρας Πέτρος 282
Roukens Jan 361
Σδούκου Χριστίνα 43
Snigovska Oksana 73
Σωτηροπούλου Ειρήνη 203
Τοπάλης Ευάγγελος 106
Τοράκη Κατερίνα 369, 415
Τσιτσανούδη-Μαλλίδη Νικολέττα 382
Tchkoidze Eka 392
Χαραλαμπάκης Χριστόφορος 27
Χέλμη Ευλαμπία 351
Χιδίρογλου-Ζαχαριάδη Άλκηστις 193

INDEX OF AUTHORS

Alipa Ruslana 95
Aloizou Kyriaki 84
Andreou Ioanna 317
Aragón G. Alejandro 327
Barbagianni Evgenia 155
Charalampakis Christoforos 27
Chelmi Evlampia 351
Chidiroglou-Zachariadi Alkistis 193
Delaki Athéna 165
Gavriilidou Maria 296, 425
Giannibas Dionysis 282
Kanistra Vasiliki 271
Karagkouni Eftychia 282
Kardouli Maria 142
Katsoyannou Marianna 415
Keramaris Konstantinos 155
Kiryttopoulos Konstantinos 343
Kosionidis Aristeidis 260
Koutsoubari Nomiki 43
Labropoulou Penny 296, 425
Malachitis Andreas 73
Martínez-Fernández Ángel 237
Maslias Rodolfos 435
Mentzelopoulos Thanos 403
Papanastasiou Giorgos 12
Piperidis Stelios 296, 425
Polymerou Kalliopi 177
Poromanska Stoyna 251
Poungouras Petros 282
Roukens Jan 361
Sdoukou Christina 43
Snigovska Oksana 73
Sotiropoulou Irene 203
Tchkoidze Eka 392
Theodosiou Christos 218
Topalis Evangelos 106
Toraki Katerina 369, 415
Tsitsanoudi-Mallidi Nikoletta 382
Valeontis Kostas 9, 43, 106, 125
Villegas Hernández Mariano 307
Zerdeli Sofia 227

ΥΠΟΣΤΗΡΙΖΟΥΝ ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ:

Μεγάλοι χορηγοί

Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας (**www.tee.gr**)

Mc Cain Hellas ΕΠΕ (www.mccain.com)

Χορηγοί

Lexicon ΑΕ Εφαρμογές Μετάφρασης (**www.lexicon.com.gr**)

SDL International (www.sdl.com) / ORCO S.A. (www.orco.gr)

Ελληνοβρετανικό Κολλέγιο (www.ellinovretaniko.gr)

KRIVEK A.E. (www.krivek.gr/)

Χορηγός επικοινωνίας:

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ (www.kathimerini.gr)